C. CORNELII

TACITI

OPERA QVAE EXSTANT OMNIA

EX RECENSIONE

IER. IAC. OBERLINI.

TOMVS TERTIVS.

AVGVSTAE TAVRINORVM
EX TYPIS VIDVAE POMBA ET FILIORVM.
ANNO MDCCCXX.

N. Ante postumas Oberlini adnotationes hoc signum * appositum est.

C. CORNELII TACITI

HISTORIARVM

LIBER PRIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Praefamen. Auctoris dignitas, aetas, institutum.* 2, 3. *Praesentis historiae summa capita.* 4, 5. *Status urbis, mens exercituum, habitus provinciarum, occiso Nerone. Nymphidius, imperium adfectans, oppressus.* 6, 7. *Galbam crudelitas sua, aetas, corporis forma et amicorum vitia reddunt invisum.* 8, 9. *Status Hispaniae, Galliae, Germanicorum exercituum, Britanniae, Illyrici.* 10. *In Syria Muciani virtutes et vitia. Fl. Vespasiani, Iudaicum bellum administrantis, animus in Galbam.* 11. *Aegypti, Africae, Mauretaniae, Raetiae, Norici, Thraciae, Italiae status, COSS. Galba et Vinio.*

12. *Deficiente superioris Germaniae milite, Galba de adoptando Caesare cogitat.* 13. *Vinius Othoni favet, non ita Laco et Icelus.* 14. *Galba, transactis imperii comitiis, Pisonem eligit, hominem antiqui moris et severum, cui* 15, 16. *adoptionis caussas et imperii administrandi consilium aperit.* 17. *Pisonis inter haec moderatio.* 18. *Adoptio in castris nuncupata,* 19. *tum in senatu. Legati ad defectores missi.* 20. *Neronis prodigae donationes rescissae.*

21. *Othoni spe lapso consilium in turbido,* 22. *instigantibus libertis, servis, mathematicis;* 23, 24. *paratis iam ante militum studiis per blanditias et largitiones, oscitante ad id praefecto.* 25, 26. *Ergo iam legiones et auxilia pro Othone.* 27. *Mox consalutatus imperator.* 28. *castris praetorianis infertur.*

29, 30. *Piso cohortem, quae in palatio stationem agit, hortatur. ad fidem.* 31. *Illa parat signa, reliquis copiis deficientibus.* 32, 33. *Plebis adulatio et levitas. Fluctuat Galba*

cum amicis, an occurrendum? 34. Praemittitur in castra Piso. Falsus de occiso Othone rumor. 35. Populus et senatus Galbae; 36. castra Othoni favent. 37, 38. Hic militum animos oratione sibi conciliat; Galbae et Pisoni reddit infensos. Arma militi dividit. 39. Agitat Laco de caede Vinii. 40. Galba fluctuat. Plebs nutat. Othoniani forum irrumpunt. 41. Galba desertus, occisus, 42. sic et Vinius. 43. Sempronii Densi fides. Piso caesus. 44. Magna Othonis laetitia. Caedium praemia poscentes iussu Vitellii postea interfecti. 45. Adulantur senatus et populus victorem Othonem, qui coërcendo militum furori impar. 46. Hi vacationes sibi remitti petunt. Laco et Icelus caesi. 47. Pisonis et Titi Vinii sepultura, 48. elogia, testamenta. 49. Galbae sepultura, aetas, nobilitas, mores, honores.

50. Trepidam urbem novus de Vitellio nuntius exterret. Vespasianum nonnulli augurantur. 51. Initia Vitelliani motus ex bello Iulii Vindicis, et secutis inde discordiis inter legiones et Gallos. 52, 53. Vitellius, suo ingenio ignavus, ad res novas stimulatur a Valente et Caecina legatis. 54, 55. Legiones utriusque Germaniae fidem in Galbam exuunt, 56. segni spectatore Hordeonio Flacco legato. 57. Valens Vitellium imperatorem consalutat, magno militum studio; 58. quibus poscentibus multi caesi. 59. Iulius Civilis periculum evadit. Undique viribus auctus, 60. inter foedas legatorum discordias, 61. duos exercitus in Italiam mittit. 62. Torpet Vitellius; ardor et vis militum ultro ducis munia implet. 63. Subito furore correptus miles ab excidio Divoduri aegre temperat. Gallias terror invadit. 64. Vitellio adhaerent. 65. Lugdunenses ex vetere odio milites in eversionem Viennensium impellunt; 66. isti tamen donis placantur et precibus. Valentis avaritia et libido. 67, 68. Helvetios, Vitellii imperium abnuentes, Caecina, belli avidus, caedit. 69. Aventicum aegre impunitatem salutemque impetrat. 70. In Vitellii partes transgressa Italiae parte, Caecina Alpes superat.

71. Otho prudenter se gerit; Mario Celso ignoscit. 72. Tigellinus infamem vitam exitu inhonesto foedat. 73. Galvia Crispinilla cum mala Othonis fama periculo exempta. 74. Principes mutuo sibi conditiones offerunt; mox rixantes flagitia invicem obiectant, et 75. insidiatores immittunt. 76. Distractis inter utrumque exercitibus ac provinciis, bello opus. 77. Otho imperatorem agit; honores, 78. civitatem, iura dilargitur; de celebranda Neronis memoria agitat.

79. *Sarmatae Roxolani Moesiam irrumpentes caesi.* 80–82. *Seditio gravis, in ipsa urbe temere orta, cum magno metu atque discrimine primorum civitatis, precibus et lacrimis Othonis componitur, qui* 73, 74. *milites ad concordiam et modestiam hortatur.* 85. *Istis compositis, omnia suspicionum et formidinis plena, praecipuo patrum metu.* 86. *Prodigia Othonis cladem praesagientia.* 87. *Is, lustrata urbe, Narbonensem Galliam adgredi statuit et* 88. *cum multis nobilibus L. Vitellium aemuli fratrem secum ducit.* 89. *Inde varii animorum motus.* 90. *Commendata patribus republica, Otho festinat ad bellum. Trachali eloquentia usus Otho, in quem studia et voces vulgi. Gesta haec paucis mensibus,*

IMP. SERV. GALBA ET T. VINIO COSS.

1. INITIVM mihi operis Ser. Galba iterum, T. Vinius consules erunt. Nam, post conditam urbem, octingentos et viginti prioris aevi annos multi auctores retulerunt, dum res populi rom. memorabantur pari eloquentia ac libertate. Postquam bellatum apud

COMMENTARIVS.

Ser. Galba iterum, T. Vinius coss. Vulgo appellant T. Iunium. At mihi religio non fuit sequi scripturam antiqui marmoris eruti ad radices montis Caelii: SER. GALBA. II. T. VINIO. coss. a quo praesertim staret Plutarchus, qui c. 27. fere hunc hominem Τίτον Ὀβίνιον, aut Οὐΐνιον appellat. Simile mendum in Suet. Aug. 27. ubi *T. Iunius Philopoemen,* scribitur, qui ex Dione 47, 4. est *Vinius;* etsi Appiani scriptura Civ. 4, 44. firmat vulgatam. Sane Iunia gens nobilior, quam ut in hunc hominem conveniat: cuius pater duntaxat ex familia praetoria, ut Tacitus infra refert. LIPS. Bud. *Servius Galba iterum Titus Iunius.* De nomine *Vinii* v. Casaub. ad Suet. l. c.

DCC. et XX. Exacte si putas, XXII. reperies. LIPS. Sic (DCCXX) omnes editi a Beroaldo ad Ryckium: unde clare patet, Beroaldum hos libros non e MS. Flor. edidisse, qui totidem literis habet *octingentos et viginti*, ut alii MSS. Reg. (Bud.) Agr. Guelf. (in quo est per numeros sic *DCCCtos et XX.*) et ed. pr. At Puteol. dedit *ducentos et vig.* Beroaldi numerus forte ipse e MS. sumptus, sive ex ed. pr. sed ultimum C. vitio operarum omissum est. Res ipsa desiderat hunc, qui nunc editur, numerum. Sermo est enim de scriptoribus usque ad Galbae imperium. ERN. *Octingentos* bene se habere statuo. Dureau quoque de Lamalle idem admittit, et verba Taciti

Actium, atque omnem potestatem ad unum conferri pacis interfuit, magna illa ingenia cessere: simul veritas pluribus modis infracta; primum inscitia reipublicae ut alienae, mox libidine adsentandi, aut rursus odio adversus dominantes: ita neutris cura posteritatis, inter infensos vel obnoxios. Sed ambitionem scriptoris facile adverseris; obtrectatio et livor pronis

ita struit: *dum res P. R. (erant), memorabantur (illae) pari eloq.* etc. Sensu nil differt haec interpunctio a nostra.

Atque omnem potestatem ad unum conferri. Cicero Phil. 1, 14. *ne ignorans verum iter gloriae gloriosum putes plus te unum posse quam omnes.* Livius 3, 7. *licentiam suam malle, quam omnium libertatem.* Sive ab τῷ *omnia* malis. Noster A. 1, 11. *quam subiectum fortunae regendi cuncta onus: proinde in civitate tot illustribus viris subnixa non ad unum omnia deferrent.* Quintilianus Inst. 6, 1, 36. *cum omnia curae tutelaeque unius innixa.* Gron. Videtur probasse lectionem MS. Bud. et cod. Danesiani *omnium potestatem*, quae et Rhenano placebat et Ursino. Sed Ryckius et I. Gron. cupide arripuere scripturam MS. Flor. *omnem potentiam*, quae et in ed. pr. reperitur: quos ego non imitor. Latinitas me impedit. Nego dici posse *omnem potentiam ad unum*, vel *aliquem conferre*, quod lege aut SCto factum. *Potestas confertur*, non *potentia*, quae vi, fraude aliisque modis *paratur*. *Senatus, magistratuum, legum munia* vocat Ann. 1, 2. haec est *potestas*, non *potentia*. Ius erat faciendi, quae viderentur, h. e. *potestas*. Ipsum epitheton *omnis* potestati convenit, non potentiae. *Omnium rerum potestatem* dixit et Livius 8, 13. Nec displicet mihi h. l. *omnium*. Ern. Bip. reposuere *potentiam*, quia et c. 13. legitur: *potentia principatus divisa.*

Inscitia reip. ut alienae. H. e. cum homines suam remp. non aliter aut melius nossent, quam alienam, propterea, quod eius incuriosi essent, cum ad eam accedere non amplius liceret, sed unius omnia nutu et arbitrio gererentur. Ern.

Ambitionem scriptoris. Adulationem, placendi studium. Sic. A. 1, 67. *Nulla ambitione.* 13, 4. *Nihil ambitioni pervium.* Et ap. Iustinum 12, 15. *ambitio vulgi.*

Facile adverseris. Legendum esse *averseris*, doctissimi viri statuunt. Recte. Et convenit hodie fere, *adversari* esse notam aevi, quo libri scripti, et nihil aliud quam pravam scripturam. Nempe media aetate solenne, *adversari* scribere pro *aversari*, promiscueque ista verba dicta. Et fatali quadam consensione, pluribus in locis Taciti id constanter exhibent omnes libri, ubi sensus *aversari* desiderat: unde nuper Gesnero in Thes. L. L. non videbatur admodum probabile, in omnibus his locis esse vitium scripturae, rescribendumque *aversari*. Sed sciendum id, quod in praefatione diximus,

auribus accipiuntur. Quippe adulationi foedum crimen servitutis, malignitati falsa species libertatis inest. Mihi Galba, Otho, Vitellius, nec beneficio, nec iniuria cogniti. Dignitatem nostram a Vespasiano inchoatam, a Tito auctam, a Domitiano longius provectam, non abnuerim: sed incorruptam fidem professis, nec amore quisquam et sine odio dicendus est. Quod si vita suppeditet, principatum D. Nervae et imperium Traiani,

omnes, quos habemus, MSS. Taciti libros ex uno codice fluxisse. Unde tanto magis talis consensus existere potuit. Sic H. 2, 51. optimi libri *adversam* pro *aversam* exhibent. Sed tamen sunt in his MSS. vestigia variae scripturae. H. 3, 25, unus Flor. *aversari*, ceteri libri omnes *adversari*. Neque vero ex ullo alio scriptore antiquo exempla proferri potuerunt, ut ibi omnes ita consentirent; sed ad solum Tacitum provocatur. Contra saepissime ostensum est, *adversari* occurrere in plurimis codd. ubi meliores libri habeant *aversari*. V. Drakenb. ad Liv. 8, 7. Schwarz. ad Plin. P. 46. Cort. ad Sall. Iug. 93. Sic Virg. Aen. 4, 106. multi scripti libri *adverteret* pro *averteret*. Ubi v. Heins. et Burm. Itaque credo eum eodem Drakenb. et Oudend. ad Suet. Tib. 27, esse meram corruptelam librariorum, omnibusque in locis esse rescribendum *aversari*. Ceterum quod opponitur, *pronis auribus accipere*, bene convenit verbo *aversari* non *adversari*. Itaque *averseris* correxi. Ern. Ita et Pichena, Freinsh. Brot. Lall. Contra Bip. adsentiunt Gesnero, estque constans apud nostrum dicendi forma, *adversari* pro *adverso animo accipere*, ut A. 1, 38. 3, 25. 4, 84. Sed et Plauto familiaris. Vide Gesn. Thes. et Parei lex. Plaut. — * Bud. *adverseris*.

Vespasiano inchoatam. Quomodo? quiane procurator sub illo Belgicae? E Plinio 7, 17. id suspicere: sed suspicere tantum. Immo verius id ceperis de huius patre. Intelligo ergo dignitatem eius inchoatam a Vespasiano, quod ab eo quaestor senatorque factus. Lips. V. Ryckius. Ern. Hic apud Plin. commode nostrum intelligi posse docet, qui a. 805. aut etiam ante forsan natus. Sub Vespasiano XXvirum factum Broterius statuit: sub Tito tribunum mil. ac quaestorem.

Tito auctam. Aedilitate aut tribunatu. Lips.

Domitiano longius provectam. Quo principe et quindecim-vir et praetor fuisse, ipse testatur A. 11, 11. Lips.

Professis. Cod. Agr. *professo*.

Nec amore q. et sine odio d. Debebat esse *nec amore q. nec odio*: sed Tacitus post *nec* etiam *et* ponit, ut iam ad Ann. notavimus, et voluit variare orationem, quae sane ab hac variatione durior facta est. In posteriori membro intellige *quisque*. Ern. Mur. et Acid. volebant *nec cum amore*.

D. Nervae. Coepit ergo scribere eo mortuo et sacrato. Lips.

uberiorem securioremque materiam, senectuti seposui: rara temporum felicitate, ubi sentire, quae velis, et, quae sentias, dicere licet.

2. Opus adgredior opimum casibus, atrox proeliis, discors seditionibus, ipsa etiam pace saevum. Quatuor principes ferro interempti. Trina bella civilia, plura externa ac plerumque permixta. Prosperae in Oriente, adversae in Occidente res. Turbatum Illyricum: Gal-

1. *Dicere licet.* An *disserere?* — 2. *Opus adgredior opimum casibus.* Lege omnino *inopinum casibus.* Nam *casus fortuiti* infra c. 4. Cicero Ep. 15, 12. *nec opinatus et improvisus provinciae casus.* Noster Ann. 1, 68. *sonus tubarum, fulgor armorum, quanto inopina, tanto maiora offunduntur.*

Uberiorem securioremque. Alter comparativus non erat in Bud., excidit etiam e Guelf. sed ut appareat. Habet enim *uberioremque.* Hunc frustra tentat Acidalius *liberiorem.* Notio libertatis est in *securior.* Ern.

Plenum variis casibus. Parum firma aut germana lectio. Nam Vatic. ille opt. *opus aggredior opibus casibus* praefert: et supra adnotatum *opimum.* Et in Romano antiquitus excuso item legas *opimum casibus.* Censeam fuisse *opulens casibus.* Quae vox paullo a vulgō seductior exscriptores seduxit. Lips. MS. Flor. *opibus casibus.* Guelf. *plenum variis casibus*, ut edd. vett. inde a Puteolano: sed in marg. *gravioribus opibus.* (Bud. *plenum gravioribus casibus.*) At *opimum casibus* MS. Agr. ed. pr. quod recepit Pichena. I. Fr. Gron. coniiciebat *obsitum* vel *uberrimum*: filius *copiosum*: Crusius in Probabilibus p. 30. *inopinum.* Patet, locum antiquitus corruptum fuisse, et tentatas correctiones: ex quibus sana *opimum* optima, nec redolens librariorum inscitiam. Eleganter enim (ut Liv. 3, 7. *ager opimus copiis*) pro copioso dicitur. Sed tamen correctionem esse puto, non veram Taciti manum. Viri docti nimis adhaeserunt notioni ubertatis et varietatis. At sequentia operis huius attributa consideranti, praesertim ultimum, *ipsa etiam pace saevum*, apparebit, hic desiderari deterioris significationis adiectivum, qualia sunt sequentia omnia. An fuit *horridum? Casus horridos* etiam Senec. H. F. 657. vel *horribile*, ut Cicero dixit pro Sext. 24. *horribilis et gravis casus.* Melius nihil dum excogitare potui. Ern. Quum recepta lectio nitatur auctoritate Vatic. cod. et ed. rom. nolim reiectam. Bip. recepere *inopinum.* Iac. Gron. volebat *copiosum.*

Ipsa etiam etc. Vulgo *in ipsa.* Sed praepos. abest a Bud. At Agr. habet.

Quatuor principes. Ne erres cum vulgo, neu Pisonem inter istos censeas. Intelligit enim Galbam, Othonem, Vitellium, Domitianum. Nam et ad huius exitum Historiam perduxit. Piso autem, dumtaxat Caesar, non princeps. Lips.

Tria bella civilia. Quae? Othonis

liae nutantes: perdomita Britannia et statim missa: coortae in nos Sarmatarum ac Suevorum gentes: no-

in Vitellium, huius in Flavium, et L. Antonii in Domitianum, de quo Sueton. et Dio. Lips. *Trina* MSS. Flor. Bud. Guelf. ed. pr. *Terna* Agr. *Plerumque permixta* est eodem fere tempore gesta, ut domi et foris turbaretur respublica. Ern. *Trina* recte restituere Bip. Placet.

Perdomita Britannia et statim missa cohorte. In vitio aperto et confusione locus. Quid enim illud *missa cohorte?* Itane unius cohortis res fuerit, in Sarmatas ac Suevos bellum? Nugae. Denique, quis hic sermonis contextus aut cohaesio, missa cohorte in Suevos, Dacum cladibus involutum? qui populi sane diversi. Omnino recte correximus pridem: *perdomita Britannia et statim amissa: coortae Sarmatarum ac Suevorum gentes: nobilitatus clad. mutuis Dacus:* non exiguo ad historiam momento. Discimus scilicet, perdomitam Britanniam (quod Domitiani imperio accidit: eamqua landem Agricolae socero suo noster tribuit in eius vita c. 10. *Britanniae situm non in comparationem curae ingeniique referam, sed quia tum primum perdomita est*) et mox ignavia aut dissidio principum in parte amissam, sive magis placet, *omissam.* Quod in Domitiani ultimis rebus verum censeo, externo imperio non allaborantis. Etiam Spartianus auctor c. 5. sub principia imperii Hadriani, *teneri Britanniam sub romana ditione non potuisse.* Addit c. 11. amplius, penetrasse eundem principem in Britanniam, nec tamen totam reciperasse, sed *per octoginta quinque millia passuum murum duxisse, qui Barbaros Romanosque divideret.* Cuius muri mentio etiam Dioni 72, 8. in vita Commodi; Τῶν, inquit, ἐν τῇ νήσῳ ἐθνῶν (de Britannia loquitur) ὑπερβεβηκότων τὸ τεῖχος τὸ διορίζον αὐτούς τε καὶ τὰ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδα. Alius ab isto murus, sive vallum potius, quod Severus imp. duxit per millia passuum XXXV. ut Eutropius ait 8, 19. sive XXXII. ut Victor epit. 20. De quo vallo diffuse et diserte Beda 1, 5. Aliquid etiam Windichindus Saxon. ab initio. At fons totius huius corruptionis (varie enim interpolatus locus) a verbo *coortae* ortus: quod plerumque libri scripti in medio adspirant *cohortae*, *cohoriri.* Hinc turbellae. Lips. Eleganter hunc locum a Lipsio correctum fatentur omnes, nisi quod Savilius, Mercerus, Ryckius, I. Gronovius *missa* servari volunt: quia non *amissa* est Britannia, sed tantum neglecta: quod ipse sentit Lipsius; unde etiam *omissa* legi posse dixit, ut A. 6, 36. *Armenia omissa.* Sed *missa* idem est. Quare Pichena, qui primus Lipsii correctionem recepit, hoc debebat ponere, quod omnes libri scr. et edd. habent. Atque ita nos eum Ryckio et I. Gronovio fecimus. Ern.

Coortae i. n. Sarmatarum ac Suevorum. De Sarmatis, etiam apud alios leges: de Suevis, vix puto. Cattos saltem nominant, in Domitiani quidem rebus. Sed tu scito, hos Suevos, non illos esse, qui in ipsa Germania, et qui vulgo noti: sed qui trans Istrum, assiti Sarmatis. Illi, inquam, ipsi, quibus Vau-

bilitatus cladibus mutuis Dacus. Mota etiam prope Parthorum arma, falsi Neronis ludibrio. Iam vero Italia novis cladibus, vel post longam saeculorum se-

nius a Droso rex datus, quique inter Marisum et Cusum fluvios locati. Itaque militia plerumque sociati eum illis. A. 12, 29. *Ipsi (Vannio) manus proprio pedites, eques e Sarmatis Iazygibus erat.* Etiam nunc bello hoc in Domitianum. Dionis fragmenta praeclare (et absque iis haerebamus:) 67, 5. Ἐν τῇ Μυσίᾳ Λύγιοι Σουήβοις τισὶ πολεμηθέντες, πρέσβεις ἔπεμψαν, αἰτοῦντες συμμαχίαν παρὰ Δομιτιανοῦ, καὶ ἔλαβον..., Ἀγανακτήσαντες δ' ἐπὶ τούτῳ οἱ Σουῆβοι προσπαρέλαβον Ἰάζυγας καὶ προσπαρεσκευάζοντο, ὡς καὶ μετ' αὐτῶν τὸν Ἴστρον περαβησόμενοι. LIPS. *Coortae in nos* MS. Flor. quod recte receptum Ryckio et I. Gron. qui inde natum putat *in roxolanos*, quod est in MS. Guelf. sine *in* in edd. Puteol. Beroald. Alc. Rhenanus delevit. Ed. pr. (et cod. Bud.) *in Sarm.* ERN.

Cladibus mutuis Dacus. Epitomarii de hoc bello Dacico multa: et poëta Statius Silv. 1, 1, 27. *Das Cattis Dacisque fidem.* Iterum: *Haec est quae victis parcentia foedera Cattis, Quaeque suum Dacis donat clementia montem.* Cur montem diserte nominat? sicut in eadem ista re Silv. 1, 1, 80. *Tu civile nefas, tu tardum in foedera montem Longo Marte domas.* Quiane montana Dacia, et tales ibi munitiones? Apparet e fragm. Dionis, in rebus Traiani 68, 9. Ὁ δὲ Τραιανὸς ὄρη τε ἐντετειχισμένα ἔλαβε, καὶ ἐν αὐτοῖς τά τε ὅπλα, καὶ μηχανήματα, καὶ τὰ αἰχμάλωτα. Suspicari etiam possis, in re occultius aliquid designari; ἑνικῶς enim et unum montem dumtaxat appellitat. Aspectum igitur a poëta ad ridendam et miri stuporis superstitionem Dacorum, quibus sacerdos in monte quopiam deus habebatur, et mons ipse sacer. Strabo 7, p. 298. Παρὰ δὲ τοῖς Γέταις ὁ ἱερεὺς ὠνομάζετο θεός, καὶ τὸ ὄρος ὑπελήφθη ἱερόν, καὶ προσαγορεύουσιν οὕτως. At enim de Getis hoc Strabo ita. Sed tu disce, Getarum populum Dacos esse, ex Dione 51, 22. et Strabone ipso statim. Etiam Appianus in praef. §. 4. notat, *Getos ultro Danubium a Romanis Dacos appellari.* Addo etiam Cappadocibus montem pro deo fuisse. Tyrius Maximus Diss. 38. Ὄρος Καππαδόκαις καὶ θεὸς καὶ ὅρκος καὶ ἄγαλμα. LIPS. Adde eundem Statium Theb. 1, 20. *Et coniurato deiectos vertice Dacos.* *Mutuae clades* sunt acceptae et illatae. Sed v. Burm. ad Virg. G. 2, 497. ERN. Getas a Daceis Strabo distinguit l. 7, p. 304. At nomine tenus diversos esse, refert Plin. 4, 12. (25.)

Falsi Neronis ludibrio. Dat et accipit lucem Suetonius in extremo Nerone: *Denique cum post XX. annos, adolescente me, exstitisset quidam conditionis incertae, qui se Neronem esse diceret: tam favorabile nomen eius apud Parthos fuit, ut vehementer adiutus et vix redditus sit.* Post viginti annos, inquit, a morte Neronis. Ergo in XIV. consulatu Domitiani hic motus. LIPS. Vide infra 2, 8. Sed bene huc I. Gronovius advocavit Lactant. Mort. Pers. c. 2. ubi luculentissime res narratur. ERN.

Post longam s. s. repetitis. Iam antiquissimo aevo saeviisse Vesu-

riem repetitis, adflicta. Haustae aut obrutae urbes, fecundissima Campaniae ora. Urbs incendiis vastata, consumptis antiquissimis delubris, ipso Capitolio civium manibus incenso: pollutae caerimoniae: magna adulteria: plenum exsiliis mare: infecti caedibus scopuli. Atrocius in urbe saevitum. Nobilitas, opes, omissi gestique honores pro crimine, et ob virtutes certissimum exitium. Nec minus praemia delatorum invisa, quam scelera; cum alii sacerdotia et consulatus, ut spolia, adepti, procurationes alii et interiorem

5. *Infecti caedibus scopuli.* *Infecta c. scopula* cod. Agr. quod non capio.

vinm, vel viae Herculanei el Pompeiorum docent, pumicosis scoriis stratae. Cf. Winckelmann in Sendschr. von den Herculan. Entdeckungen. Hamilton's account of ibe discoveries at Pompeii.

Haustae aut obrutae urbes. Fecundissima. Verius distinxeris: *Haustae aut obr. urbes, fecundissima Campaniae ora: et urbs inc. vastata.* Id enim significat, in Campania haustas ant obrutas urbes prodigiosa illa eiectione Vesuvii montis, quae sub Tito. Qua duo oppida cum pagis multis obruta, Herculaninm et Pompeii, quin ille ipse naturae magnus mystes Plinius periit eodem casu. Statius de hac rè eleganter Silv. 4, 4, 81. *Mira fides! credetne virum ventura propago, Cum segetes iterum, cum iam haec deserta virebunt, Infra urbes populosque premi?* Tangit at Plutarchus de his, qui sero a Num. pun. c. 42. in iis, quae Thespesio revelata, ubi Βέσβιον ὄρος appellat: quod male interpres *Lesbium montem* vertit. At, quod in Tacilo de incendiis urbis est, intellige de Capitolio exusto sub Vitellio (3, 71.) el de igne tridusno, qui sub Tito. Dionem vide 65, 17. 66, 24. Lips. *Et urbs* scr. et edd. Deleverat copulam Picheua. Ern. Recte. Sic et Bipont.

Pollutae caerimoniae. Vestalium nempe incestis, quae protraxit Domitiauus pariter et puniit. Praeter historicos Papinius allusit, qui prospectantem Domitianum facit Silv. 1, 1, 35..... *an tacita vigilet face troicus ignis, Atque exploratas iam laudet Vesta ministras.* Lips.

Infecti caedibus scopuli. I. e. insulae, in quibus exsules clausi, quae erant fere desertae et scopulosae: ad eas missi subinde, qui exsules trucidarent, ut in Annalibus iam vidimus. Mare quoque ante de insulis, imprimis maris Aegaei, capiendum. Ern.

Atrocius in urbe saevitum. Recte. Imago enim saevitiae caediumque multa in insulis et provinciis, maior in ipsa urbe. Egregius tamen et acutus quidem iuvenis mavult *in urbe servitium.* Lips.

Et interiorem pot. Video interpretes recentiores in hoc haesisse et male vertisse. *Interior potentia*

potentiam, agerent, verterent cuncta odio et terrore. Corrupti in dominos servi, in patronos liberti; et, quibus deerat inimicus, per amicos oppressi.

3. Non tamen adeo virtutum sterile saeculum, ut non et bona exempla prodiderit. Comitatae profugos liberos matres: secutae maritos in exsilia coniuges: propinqui audentes: constantes generi: contumax, etiam adversus tormenta, servorum fides: supremae clarorum virorum necessitates; ipsa necessitas fortiter to-

est maior, nec id debebat ignotum aut dubium esse. Sic Ann. 15, 2. *vires intimae*. Adde nos in Clave Cic. in v. *intimus*. Ern. Bud. *inferiorem*.

Agereat, ferreat cuncta. Lectionem Flor. eod. *Agerent, verterent cuncta odio et terrore. Corrupti* etc. secutus est Pichena. At vulgatam et lectionem et distinctionem multo meliorem esse docuimus Observ. 3, 22. Gron. Nempe ibi docet, usitatam esse (apud Livium et alios) phrasin *agere*, *ferre*, et *odio* ac *terrore* sic explicat, ut Lipsius. At lectionem Flor. quae est etiam in Guelf. Agr. edd. ante Rhenanum omnibus, defendit et recepit rursus Ryckius, late et acerbe contra disputante I. Gronovio. Lectio, quae est in textu, ab Rhenano inducta, utcunque explicari potest. In *agerent ferrent* facile assentior Gronovio: sed interpungi debet post *terrore*. Nam *odium et terror* non bene conveniunt verbo *corrupti*, quocum in tali re coniunguntur, aut intelliguntur verba vim alliciendi habentia. An omnes tantum odio et terrore corrupti, nemo spe, praemiis etc. etiam liberti in patronos? Ern. Florentino consentit etiam Bud. Eam priscam lectionem cum Bern. Freinsh. Bip. reposui, interpunctione adhibita, quae et Mureto et Acidalio placuit. Rhenanus temere ex ingenio textum mutarat. Temere quoque Ryckio succenset Gronovius. — Adripit τὸ *verterent* Crus. Probab. crit. p. 31, et legi praecipit *verrerent*, provocatque ad Plaut. Truc. 2, 7, 7. Rud. 3, 6, 7. coll. cum Truc. prol. v. 19. citat quoque Val. Flacc. 4, 454. Priscian. l. 10.

Odio et terrore, Odio proprio, terrore a Domitiano. Nam ille vulgo usus delationibus et opera servorum. Plinius Paneg. hoc tangens c. 42. *Non enim iam servi principis nostri amici, sed nos sumus; nec pater patriae alienis se mancipiis cariorem, quam civibus suis*, credit. *Omnes accusatore domestico liberasti: unoque salutis publicae signo, illud, ut sic dicam, servile bellum sustulisti.* Lips. Sic et Gron. l. c. sed v. not. praeced. Ern.

Supremae cl. v. necessitates. Hic praedicatum desidero, unde virtus eluceat. Nam *necessitas suprema* nec virtus est, nec bonum exemplum. An fuit: *supremae clar. vir. necessitates fortiter toleratae*. Certe non satisfacit Lipsius in Dispunct. Ern. Hiller. Rae. 15. intelligit mortem non meritam, insigni constantia

lerata; et laudatis antiquorum mortibus pares exitus. Praeter multiplices rerum humanarum casus, caelo terraque prodigia et fulminum monitus et futurorum praesagia, laeta, tristia, ambigua, manifesta. Nec enim unquam atrocioribus populi rom. cladibus, magisve iustis indiciis adprobatum est, non esse curae deis securitatem nostram, esse ultionem.

4. Ceterum, antequam destinata componam, repetendum videtur, qualis status urbis, quae mens exercituum, quis habitus provinciarum, quid in toto terrarum orbe validum, quid aegrum, fuerit; ut non modo casus eventusque rerum, qui plerumque fortuiti

4. *Magisque iustis iudiciis.* *Tuscis* (Rychius habet *vetustis*) *indiciis*, et emendatum *certis* cod. Agr. Forte *testatis indiciis* H. 4, 6. Idem codex post *adprobatum* tollit verbum substantivum. Vel lege *magisve manifestis iudiciis.* Edit. Rom. *magis vetustis.*

exspectatam, quae statim dicitur fortiter tolerata, quale exemplum in Seneca 15, 61.

Iustis indiciis. Cum Ryckio et I. Gronovio dedi *indiciis*, quod ex ed. prima iam indicavit Gruterus, estque in MSS. Flor. Agr. Guelf. edd. Puteol. Beroald. In ed. Rhen. irrepsit, haud dubie operarum vitio, *iudiciis*, quod per negligentiam sequentium editorum ad omnes propagatum est: cum possent etiam sine libris vitium odorari. Ern. Cod. Bud. et ed. Rom. *magis vetustis indiciis.* Cf. et Arntzen. ad Plin. Paneg. c. 5, — * D. de Lamalle praefert *iudiciis*, cum I. I. Rousseau.

Non esse curae deis. Impium, impium, tuum dictum, Tacite: etsi non imprudens. Nam humano ingenio si rem libras: cum tot clades, tot tristia, tam rara in bonos praemia, quid nisi advigilare deos tantum censeas in poenas? Atqui nos scimus aliter: nec rem metimur ex iis modo quae sunt, sed quae futura. Qui vindicem tantum deum statuit, tollit ex deo quod est dei, immo quod deus: vim beneficam, salutarem et adiuvantem. Itaque homo sile: et tecum alter ille tenebrio (Lucanus) qui 4, 807. clamat: *Felix Roma quidem, civesque habitura superbos* (*beatos*); *Si libertatis superis tam cura placeret, Quam vindicta placet.* A quo, fallor, aut tu sumpsisti. Lips. Contra impietatis criminationem tuentur Tacitum Bip. item Hiller. Rac. 13. — * et D. de Lamalle.

Aut plerumque fortuiti sunt. Ulcus hic, nisi fallor, etsi tectum. Si enim casus eventusque rerum fortuiti, quomodo remittis me ad caussas? aut cur ubique tam multus tu, tam serius in iis explicandis? Censeo immissa negatione scribendum *qui plerumque haud fortuiti sunt:* ad rem et ad verum certe, si non ad Taciti mentem. Lips. *Fortuitum* interpretatur Savilius, cuius nullae sunt, aut ignotae caussae,

sunt, sed ratio etiam caussaeque noscantur. Finis Neronis ut laetus, primo gaudeutium impetu, fuerat, ita varios motus animorum, non modo in urbe, apud patres, aut populum, aut urbanum militem, sed omnes legiones ducesque conciverat: evulgato imperii arcano, posse principem alibi, quam Romae fieri. Sed patres laeti, usurpata statim libertate, licentius, ut erga principem novum et absentem: primores equitum proximi

atque inde Tacitum reprehendit, ut imprudenter locutum. Cui reprehensioni subscribit Freinshemius in Versiunes 2, 31. Quomodo euim, ait, fortuitorum caussae tradi possunt? aut quomodo, quorum caussae possunt tradi, pro furtuitis possunt baberi? Mibi vero, *qui plerumque fortuiti sunt*; est, in quibus plurimum fortuna potest, qui ex fortuna peudent, et saepe contrá exspectationem eveniunt; adeo ut ex illis solis cognitis ad consilium capiendum nihilo sis instructior; ut non sint magistri et auctores rerum gerendarum. Ex quibus nihil discas nisi fortuitum; nisi fortunae donum, nisi quid egerit, cum de partibus decerneret transigeretque fortuna; hoc est, huic ex senteutia rem, illi asperam foedamque provenisse: sed ea furtuna comes virtutem ducem habuerit an destituerit; unde exstiterit, continuetur, mutet ac sese circumagat; secundum meliores, an deteriores, et quare, dederit; tibi quod ab alio capias exemplum, quod sequare aut fugias, nequaquam ex hoc opere, et saepe iocu ac ludibrio fortunae, ex his post principiis, sed ex exordio, filoque et serie ac decursu rerum, temporum, consiliorum, quae ad ista viam munierunt, abunde colliges. Nero apud Suet. 23. *Omnia faciendo fecisse, sed eventum in manu esse Fortunae; illos, ut sapientes et doctos viros fortuita debere excludere.* Cf. et Gellius 14, 1. Gaon. Nil mutandum, etiam Pichena sensit.

Ratio etiam etc. Cf. Sempr. Asellio ap. Gell. 5, 18.

Aut populum aut urbanum militem. Sic e Flor. restituit Pichena, cum Rhenanus (e Bud.) bis fecisset *apud* ex *aut*. Cousentiunt Florentino Guelf. edd. ante Rhen. Ceterum illa frequentatio τοῦ *apud* non inepta, immo elegans foret et arrideret, si modo libris firmaretur. Sic c. 10. *apud subiectos, apud proximos, apud collegas.* Ern. Firmatur, uti dictum, Budensi, sed parum interest.

Principem alibi quam Romae. Olim enim ita iudicabant, *rem mali exempli esse, imperatores legi ab exercitibus, et solenne auspicatorum comitiorum in castra et provincias, procul ab legibus magistratibusque, ad militarem temeritatem transferri,* ut praeclare Livius 26, 2. Sed nunc alia tempora erant, alii mores. Gaon. Ego etiam huc traxerim: Caesares hanc opinionem fovisse et aluisse, ut Romae tantum, sic ut sedes esset imperii, ita caput eius fieri posset;

gaudio patrum; pars populi integra, et magnis domibus annexa, clientes libertique damnatorum et exsulum, in spem erecti: plebs sordida et circo ac theatris sueta, simul deterrimi servorum, aut qui, adesis bonis, per dedecus Neronis alebantur, maesti et rumorum avidi.

5. Miles urbanus, longo Caesarum sacramento imbutus, et ad destituendum Neronem arte magis et impulsu, quam suo ingenio, traductus, postquam neque dari donativum, sub nomine Galbae promissum, neque magnis meritis ac praemiis eundem in pace, quem in bello, locum, praeventamque gratiam intelligit apud principem, a legionibus factum; pronus ad novas res, scelere insuper Nymphidii Sabini praefecti, imperium sibi molientis, agitatur. Et Nymphidius quidem in ipso conatu oppressus: sed, quamvis capite defectionis abla-

5. *Magnis domibus annexa.* An *innexa*? Lego etiam *aut magnis domibus*. — 6. *Eundem in pace, qui in bello locum.* *Quem* bene cod. Agr. et sic Gronov. ex cod. Anglic.

eum crederent, facilius posse Romae impediri, ne quis contra se imperator crearetur. Id igitur fuit in arcanis imperii, h. e. in artibus eius servandi ac tuendi, ut ad annales explicavimus. Ern.

Pars populi integra, et magnis. Attende, et mecum rescribes: *pars p. integra, et magnis domibus annexi clientes libertique damnatorum.* Integram partem populi appellat, sincera et lascivia temporum non corruptam. Lips. Probant Pichena, qui recepit in textum, et Acidalius, sed ita, ut post *libertique* inseratur *quique* vel *quodque*. Neutro opus. Vulgatum est in omnibus scr. (Bud. quoque) et edd. vett. recteque restitutum a Freinshemio (et Ryckio). *Pars populi integra* est honestior et incorrupta: opponitur enim sordidae plebi: ea annexa magnis domibus, vel per cognationem, et affinitatem, vel per clientelam. Clientes et liberti damnatorum et exulum eriguntur in spem patronorum et dominorum recipiendorum. Ern.

Qui in bello. Placet fere, quod in scripto filius meus Iacobus Oxonii notavit: *eundem in pace, quem in bello, locum.* Gron. Sic et Flor. Guelf. (Bud. et Reg. Lall.) ed. pr. unde restitui. Saepe in hac constructione obliqua accusativi in nominativos mutati. Ern.

Imperium sibi molientis, agitatur. Malim *agitatus.* Non enim cum maxime fiebat illud, sed iam ante adventum Galbae factum erat. Gron. Mox *sed* est a Rhenano hunc inductum, etsi omnes scripti et ante eum editi habent *et*. Ern. Sic et Bud. Rhenanus recte vidit, ob finalem vocis praecedentis initialem sequentis excidisse.

to, manebat plerisque militum conscientia; nec deerant sermones, « senium atque avaritiam Galbae » increpantium. Laudata olim et militari fama celebrata severitas eius angebat adspernantes veterem disciplinam, atque ita XIV. annis a Nerone adsuefactos, ut haud minus vitia principum amarent, quam olim virtutes verebantur. Accessit Galbae vox, pro republica honesta, ipsi anceps, « legi a se militem, non emi. » Non enim ad hanc formam cetera erant.

6. Invalidum senem T. Vinius et Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignavissimus, odio flagitiorum oneratum, contemptu inertiae destruebant. Tardum Galbae iter et cruentum, interfectis Cingonio

7. *Angebat coaspernantes veterem disciplinam.* Lege *angebat eo aspernantes.* Cod. Agric. *angebat aspernantes.*—8. *Virtutes verebantur.* Nil *muta.* Vide nos ad Petronium. Livius 39, 37.

Manebat pl. m. conscientia. Acidalius vult *constantia.* Speciosa, sed non necessaria coniectura. Conscientia male facti acerrimus stimulus ad odium et res novas moliendas. Eaque sententia crebra est apud omnes historicos. Sic c. 8. exercitus Germ. metu incitantur. Ern.

Angebat adspernantes. Miror, tamdiu toleratum esse in Tacito ineptum verbum *coaspernantes*, quod tamen et in Guelf. (et Bud.) est: cum in ed. pr. plane sit *aspernantes*, quod etiam e Flor. et Agr. codd. protulit Ryckius. (Est et in Reg. Lall.) Mox mala pro *verebantur* Ryckius e suo cod. *venerabantur*; quae est glossa illius. Male etiam alii (Pich. Acid.) tentant *reverebantur*. Nam eodem sensu *vereri* dicitur. Ed. pr. (et Bud.) mox etiam habet *militem*, non *principem*, ut alii scr. et edd. vett. idque bene restituit Rhenanus. Ern. Qui *principem* posuit, credebat de Pisone sermonem esse. Bud. *verebantur.* Hanc vocem Petronio c. 52. hoc sensu reddere parat Heins. pro *reverebantur* scil. ut apud Liv. 39, 37.

Odio flagitiorum onerabant. Sive, ut libri scripti (in his Bud.) *oneratum.* Vox quidem ea retinenda est, male a Beato expulsa. Lips. Sic et Annal. 2, 3. Gron. *Oneratum* etiam MSS. Flor. Guelf. edd. vett. ante Rhen. restituit in textum Pichena. Sensus est: odium flagitiorum alterius in Galbam translatum, et inertiam alterius in contemptum adduxisse Galbam, atque inde perniciem eius natam. Ceterum *ignavissimus* cape de Lacone. V. Sueton. Galb. 14. Ern. Acid. pugnat pro vulgari *onerabant.*

Cingonio Varrone. Ita scribamus iubet Vaticanus, qui non aliter nominat et Plutarchus, cui c. 14. est Κιγγώνιος Βάῤῥων. Sed in Taciti vulgatis etiam libris ita perscriptum A. 14, 45. *Censuerat*, *Cingonius*

Varrone, consule designato, et Petronio Turpiliano, consulari: ille, ut Nymphidii socius, hic, ut dux Neronis, inauditi atque indefensi, tanquam innocentes, perierant. Introitus in urbem, trucidatis tot millibus inermium militum, infaustus omine, atque ipsis etiam, qui occiderant, formidolosus. Inducta legione hispana, remanente ea, quam e classe Nero conscripserat, plena urbs exercitu insolito: multi ad hoc numeri e

9. *Multi ad hoc numeri. Numero* cod. Agr.

Varro consul designatus. Est autem hic ipse. LIPS. Antiqua edd. lectio *Ciconio*, ut habet etiam MS. (Bud. et) Guelf. ERN. In loco citato ex. Ann. 14. dele *consul designatus.*

Petronio Turpiliano. Qui consul fuit a. U. 814. Plutarchum sperno, sive librarium, in quo c. 15. Τιρπουλλιανὸς dicitur. LIPS.

Dux Neronis. Non potest placere illud *dux Neronis.* Putem *hic, ut fidus Neronis.* Neque aliter Plutarchus c. 17. habuisse videtur, quod reddidit: ὅτι μὴ προεδίδου, οὐδὲ ἐμίσει τὸν ἡγεμόνα τοιοῦτον ὄντα, μισούμενος, ἄλλο δὲ μηδὲν ἐν μέγα ἀδικήσας ἀπέθανεν. GRON. Nil mutandum. Cf. c. 71. item 2, 12, 19, 33, 36.

Tanquam innocentes perierant. Nihil melius vulgato: et mens eius: haud scio, an nihil peccarint; certe, ut solent, qui nihil peccaruut, a tyrannis occidi, nempe inauditi et indefensi. GRON. Scilicet Muretus volebat *tanquam nocentes.* Acidalius *quamquam innocentes.* Ego alterutrum probem. Nam ratio Gronoviana est nimis arguta. Sed *quamquam* praetulerim. Illud *tanquam* iam est in *ut.* ERN. *Tanquam* bene se habet. Cf. Plin. ep. 4, 11. de Cornelia virgine vestali.

Tot millibus. Classicos intelligit, de quibus c. 37.

Quam e classe Nero. Iam olim legiones *classicae*, si nomis fidea, in quibus videu: ANT. AVG. III. VIR. R. P. C. et parte altera: LEG. XVII. CLASSICAE. LIPS. Bud. *Nero ex classe.*

Multi ad hoc et innumeri. Vitium quivis videris et sermonis ineptias, immo sordes. Quid enim illud est *multi et innumeri?* Adstricto nostro scriptori satis erat, credo, alterum. Ferretus emendabat: *milites ad hoc innumeri.* Ego verissime ex Farnesiani vestigiis *multi ad hoc numeri. Ad hoc* Sallustianum est: et valet, etiam, praeterea. At *numeros* hic capio cohortes, manus, vexilla: crebrum id verbi sub aevum Taciti, eo sensu. Plinius epist. 10, 38. de tironibus: *nondum distributi in numeros erant.* Ulpianus l. 1. De his, qui notantur infamia: *Exercitum non unam cohortem neque alam dicimus, Sed numeros multos militum.* Idem l. un. De bon. poss. ex test. mil. *siquis militum ex alio numero translatus sit in alium.* Suet. Vespas. c. 6. *Et tunc quidem compressa res est, revocatis ad officium numeris, parumper.* Claudianus in Epithal. Pallad. 86. *Regnorum tractat numeros, cuneosque recenset.* Nec cohortes solum in hoc nomen, sed paullatim venere etiam ipsae le-

Germania ac Britannia et Illyrico, quos idem Nero, electos praemissosque ad claustra Caspiarum, et bellum, quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis coeptis revocaverat: ingens novis rebus materia, ut non in unum aliquem prono favore, ita audenti parata.

7. Forte congruerat, ut Clodii Macri et Fonteii Capitonis caedes nuntiarentur. Macrum in Africa, haud dubie turbantem, Trebonius Garucianus, procurator, iussu Galbae; Capitonem in Germania, cum similia coeptaret, Cornelius Aquinus et Fabius Valens, legati legionum, interfecerant, antequam iuberentur. Fuere

* 10. *Ita audenti parata. Audendi parato forte.* Sed aliter 14, 58.

giones. Accredo hoc Sozomeno scribenti 1, 8. Τὰ Ῥωμαίων τάγματα, ἃ νῦν ἀριθμοὺς καλοῦσιν. Ao Capitolinum ita accipio in Macrino c. 5. *Timuit autem et collegam, ne ipse imperare cuperet, quod si vel unius numeri consensus accederet, neque ipse recusaret, et omnes cupidissime id facerent.* Quin noster ipse Tacitus hac voce iterum usus, in Agricola 18. *Quamquam transacta aestas, sparsi per provinciam numeri.* Haec quidem proba et certa, sed illex ista libido correctorum, ignara quiescere etiam in certis. Itaque rescribit quidam: *multi ad hoc innumeri*. Id est, inquit, qui in numeros legionesque nondum relati. Acumen! quod fateor superfuissa illi iuveni, magis quam indicium: nisi quod aetas tamen id correxisset et direxisset. At tantum abest, ut de tironibus aut collectitio milite hic Tacitus: ut contra veteranos intelligat et electos sub vexillis. Itaque magis distincte paullo post *Illyrici exercitus electos* nominat et *Germanica vexilla.* Omitto, quod notionem eam vocis nobis ingerit, sina exemplo. Lips. Firmat correctionem Lipsii Flor. ed. pr. Ceterae edd. ante Rhen. *ad haec innumeri.* Inde a Rhenano (e Bud.) *ad hoc et innum.* Guelf. *adhoc innumeri.* Ern. Quod de Ferreto adfertur, non ita se habet. Is non ex ingenio, sed ex aliis variantem lectionem promit.

Clodii Macri. Mentio eius in numo Galbae ap. Patinum ad Suet. Galbam c. 11.

Fonteius Capito. Consul huius anni cum C. Iulio Rufo. Sic Cassiod. et Fasti Graeci. Mox Bud. *nuntiaretur*. Paullo ante Acid. malebat *parato.*

Haud dubie turbantem. Vocem eieci, quae aberat recte ab optimo libro. Et passim ita *turbandi* verbo usi prisci. Lips. Nempe *res*: quae vox in Guelf. (Bud.) edd. vett. at non in ed. pr. codd. Flor. Agr. Ern.

qui crederent, Capitonem, ut avaritia et libidine foedum ac maculosum, ita cogitatione rerum novarum abstinuisse; sed a legatis, bellum suadentibus, postquam impellere nequiverint, crimen ac dolum compositum ultro: et Galbam mobilitate ingenii, an, ne altius scrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobasse. Ceterum utraque caedes sinistre accepta: et inviso semel principe, seu bene, seu male facta premunt. Iam adferebant venalia cuncta praepotentes liberti: servorum manus subitis avidae, et, tanquam apud senem, festinantes: eademque novae

11. *Et inviso... premunt.* Lege: *ut invisor semel principes.* — 12. *Iam adferebnat venalia.* Puto *auferebant.* Ad se rapiebant. Infra c. 80 *obsequia meliorum nox abstulerat. Offerebant* cod. Agr. — 13. *Servorum manus subitis avidae.* Forte *cupiti*, ut Ann. 4, 3. Et *avidus offensionum* 3, 54. *periculorum* H. 3, 41. *avidus belli* infra 67. *avidus Armeniae* Ann. 6, 31. Possis et *turbidis*, ut c. 21. *omne in turbido consilium;* et c. 31. vel *ut turbidis* Vide infra c. 31.

Crimen ac dolum comp. Bud. *crimen ad dolum comp.*

Et inviso semel principe etc. Ego hic non haesissem. At haesit Gruterus, qui volebat *ut;* haesere alii, qui vellent accusativos, quos etiam Scotus edidit. Verum non raro Tacito ad sententiam talem transitus fit per copulam, quo modo nos etiam in vernacula utimur. Deinde in *facta premunt* intellige modo *eum.* In Flor. (et Bud.) est *principi*, ut referatur ad *facta.* Sed ceteri libri omnes vulgatum habent. Ern. Similis ablativi constructio A. 4, 19. Male in cod. Agr. est *premuntur*, quod Ryckius praeferebat. — Reg. Ryckii *praeminuit.* Sic et Bud. a 2. m. prius *premunt.*

Iam adferebant v. c. Hoc quoque temere tentatur, primo a Pichena et Freinshemio, qui interpungi volunt post *cuncta:* et ita sententiam corrumpunt. De aliis, qui nocerent Galbae, dixerat. Venit tandem ad avaritiam libertorum et servorum. Non bene etiam e suo cod. (Agr.) Ryckius dedit *offerebant*, quod cui non in mentem sponte veniat. Loquitur de iis, data opera, tanquam de mercatoribus, qui merces venales adferunt. Ern. Pichena voluerat *iam afferebantur v. c.* Freinsh. *iam afferebant v. c.* Acidalius τὸ *afferebant* delebat. Quod Lallemand ex Pich. et Freinsh. adfert *offendebant*, apud istos non reperio.

Servorum manus subitis avidae. Ad ea auferenda, quae subito fortunae munere obvenerant, ut recte Pichena. Venuste exprimuntur mores hominum famelicorum, quibus ex insperato magna se ingurgitandi facultas data est. Ern.

Eademque novae aulae. Sententia (nam alios involvere video) eadem mala novae aulae Galbianae fuisse, quae veteris, id est Neronianae: sed non aeque excusata.

aulae mala, aeque gravia, non aeque excusata. Ipsa aetas Galbae irrisui ac fastidio erat adsuetis iuventae Neronis, et imperatores forma ac decore corporis, ut est mos vulgi, comparantibus.

8. Et hic quidem Romae, tanquam in tanta multitudine, habitus animorum fuit. E provinciis, Hispaniae praeerat Cluvius Rufus, vir facundus et pacis artibus, bellis inexpertus. Galliae, super memoriam Vindicis, obligatae recenti dono romanae civitatis, et in

14. *Et pacis artibus, belli inexpertus.* Lege *et pacis par artibus. Par negotiis neque supra erat* Ann. 6, 39. *vigor animi negotiis par* Ann. 3, 30. et sic passim. Cod. Agr. *et pacis artibus clarus, bellis inexpertus* interpolatum.

Quia ita? quia Nero ortu et natalibus princeps, quia iuvenis, quia in plebem etiam gratiosus. Itaque pluscuium ei licere volebant et ignoscebant. Non sic in Galba, qui electus: qui senex, ideoque prudens esse debebat: qui denique parcus, tristis, et per omnino paucis gratus. Lips. Mox dedi *irrisui ac fastidia* e Flor. et ed. pr. Celeri *et ir. et fast.* Melius foret *irrisu.* Ern. Bud. *et ir. ac fast.*

Tanquam in tanta mult. Tanquam abest a MS. Oxon. Ern.

Hispaniae praeerat. Nempe citeriuri s. Tarraconensi. Vid. infra 4, 39. Ern.

Cluvius Rufus. De hoc v. Plin. ep. 9, 19.

Et pacis artibus, bellis inexpertus. Pacis artibus ferri potest, si cum Rhenano intelligas *expertus*, quod latet in verbo *inexpertus:* cuius generis et alia exempla in Tacito. Quamquam ne hoc quidem necessarium est, cum Tacitus saepe tali ablativo, absolute posito, utatur, ut intelligatur, instructus, abundans. Sed Faërnus (et Ursinus) addi volebant *clarus*, quod est in MS. Agr. Heinsius ep. ad Graev. t. 4. Coll. Burm. *pacis par artibus* p. 498. quod valde probat Graevius p. 505. Mox *bellis* MSS. Flor. Guelf. edd. ante Rhen. qui male (e Bud.) substituit *belli* (sc. *artibus*). Vetus restituit Ryckius. *Bellis inexpertus* est, qui nullas res bello gessit, quibus scientia militaris cognosceretur. Ern. Contra *belli inexpertus*, qui bellum nunquam vidit.

Recenti dono romanae civitatis. Quomodo recenti? et nonne iampridem Galli isti comati id adepti a Claudio? clarum id e Tacito A. 11, 23. Sed expedio. Olim quidem ius civium adepti, non tamen promiscue, sed proceres tantum. Caute ibi et circumspecte Tacitus: *primores Galliae*, inquit, *quae Comata adpellatur;* idque mihi notes. Sed nunc ecce a Galba diffusum id ius in Gallos omnes, qui pro Vindice stetissent. Plutarchus apertissime c. 18. Ἐκ δὲ τούτου καὶ τὰ μετρίως πραττόμενα διαβολὴν εἶχεν, ὡς τὰ πρὸς τοὺς Γαλάτας Οὐίνδικι συναραμένους. Ἐδόκουν γὰρ οὐ φιλανθρωπίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος, ἀλλ' ὠνούμενοι παρὰ

posterum tributi levamento. Proximae tamen Germanicis exercitibus Galliarum civitates, non eodem honore habitae, quaedam etiam finibus ademptis, pari dolore commoda aliena ac suas iniurias metiebantur. Germanici exercitus, quod periculosissimum in tantis viribus, solliciti et irati, superbia recentis victoriae, et metu, tanquam alias partes fovissent. Tarde a Nerone desciverant; nec statim pro Galba Verginius: an imperare voluisset, dubium; delatum ei a milite imperium, conveniebat. Fonteium Capitonem occisum, etiam qui queri non poterant, tamen indignabantur. Dux deerat, abducto Verginio, per simulationem amicitiae: quem non remitti, atque etiam reum esse, tanquam suum crimen accipiebant.

9. Superior exercitus legatum, Hordeonium Flaccum, spernebat, senecta ac debilitate pedum invalidum, sine constantia, sine auctoritate. Ne quieto qui-

15. *Solliciti et irati superbia.* Forte *inflati.* — 16. *Verginius an imperare voluisset.* Sic cod. Agr. Forte *Virginius an imperare voluerit, est dubium.*

Οὐεννίου τυγχάνειν ἀνίστως τι ἀκμῶν, καὶ πολιτείας. Lips.

Tributi levamento. Quarta parte tributi. c. 51.

Germanis exerc. Edd. ante Rhen. omnes male *Romanis.* Mox *finibus ademptis*, int. parte agrorum. Mox rursus dedi *Germani exercitus* quod et MSS. quidam et edd. veteres habent, pro *Germanici*, ut similitudo esset. Ern. Bud. *Germanis exercitibus.... Germanici exercitus.* Similitudo ut sit, posteriorem formam utroque loco sequor. Sic et Bip. Agr. quoque *Germanicis.*

Finibus ademptis. Cf. c. 53.

Solliciti et irati. Haud temere mutem; aptior tamen membrorum connexus et responsio, si legas *solliciti et elati.* Metu nempe solliciti, victoria elati. Lips. Frustra. Vid. Suet. Galb. 16. *fremebat superioris Germ. exercitus.* Mox: *in Britannico exercitu nihil irarum.* Post Muretus et Acidalius malebant: *etiamsi queri non poterant.* Non male, ut opinor. Est enim de eodem exercitu sermo. Ern.

Verginius. Cogn. Rufus, de quo Plin. ep. 2, 1. 6, 10.

Ne quieto q. m. regimen. MS. Guelf. *regenti*, in quo an melior lectio lateat, alii videant. Vulgatam fero, in ea interpunctione, quam feci. Mox delevi *etiam*, post *ultro*: quod suspectum fuit ab initio, cum primum hunc locum legerem. Post, abesse vidi a MS. Flor. Oxon. nunc etiam Guelf. ed. pr. Puteol. (Abest et a Bud.) Pri-

dem milite, regimen; adeo furentes infirmitate retinentis ultro accendebantur. Inferioris Germaniae legiones diutius sine consulari fuere; donec, missu Galbae, A. Vitellius aderat, censoris Vitellii ac ter consulis filius: id satis videbatur. In Britannico exercitu nihil irarum. Non sane aliae legiones, per omnes civilium bellorum motus, innocentius egerunt: seu, quia procul et Oceano divisae; seu crebris expeditionibus doctae hostem potius odisse. Quies et Illyrico: quamquam excitae a Nerone legiones, dum in Italia cunctantur, Verginium legationibus adissent. Sed longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum est ad continendam militarem fidem, nec vitiis, nec viribus miscebantur.

10. Oriens adhuc immotus. Syriam et quatuor legiones obtinebat Licinius Mucianus, vir secundis adversisque iuxta famosus. Insignes amicitias iuvenis ambitiose coluerat: mox, adtritis opibus, lubrico statu,

17. Crebris expeditionibus doctae hostem potius odisse. Forte: crebris expeditionibus obiectae (s. obnoxiae) hostem potius odissent.

mus *etiam* addidit Beroaldus, nescio unde. Item mox e Flor. cum Ryckio et I. Gron. edidi *A. Vitellius*, ut est etiam in ed. pr. Ern. Bud. *Vitellius*. Agr. *A. Vit.*

Adeo furentes etc. *Adeo* h. l. insolentius dicitur pro *multo magis*, sicut alibi dixit noster pro *multo minus*, infra 3, 64. *ne prosperis quidem par: adeo ruentibus debilitatus*. Sed et pro *multo magis* est A. 3, 34. 6, 15. ubi iunctum negationi est pro *nedum*: sed tamen per se est *multo magis*: *ne tecta quidem urbis; adeo publicum consilium nunquam adiit*. Ern.

Missu Galbae. Bud. *iussu Galbae*. Sed *missu* et alibi. Cf. Ind.

Id satis videbatur. Dictum videtur, quasi milites, titulos et imagines tantum Vitellii spectarint, et paternae ei virtutes processerint pro suis. Alias non male fortasse. *fatis*: ut missionem hanc Vitellii caelesti consilio adsignet, quae ad imperium scilicet via. Lips. Vulgatum verissimum. Ceterum possis etiam referre ad Galbam: ei satis visum ad dignitatem hominis, quod patrem talem habuisset. Sed malo cum Lipsio ad milites referre. Ern. Grut. ad Galbam.

Nec vitiis, nec viribus miscebantur. H. e. nec vitia sua inter se, velut per contagionem, communicare, nec se coniungere et vires suas mutuo augere poterant. Ern.

Mox adtritis opibus. Etiamne monebo? Grammaticum et leve est. Tamen in fido illo Vatic. scriptum,

suspecta etiam Claudii iracundia, in secretum Asiae repositus, tam prope ab exsule fuit, quam postea a principe. Luxuria, industria, comitate, adrogantia, malis bonisque artibus mixtus. Nimiae voluptates, quum vacaret; quoties expedierat, magnae virtutes: palam laudes; secreta male audiebant. Sed apud subiectos, apud proximos, apud collegas, variis illecebris potens; et cui expeditius fuerit tradere imperium, quam obtinere. Bellum Iudaicum Flavius Vespasianus (ducem eum Nero delegerat) tribus legionibus admini-

atteritis. Et sane crebro ita veteres. Ut Tibullus in eodem hoc verbo 1, 4, 42. *Aut operi insuetas atteruisse manus.* Ut *accedisse* pro accessisse, *consistisse* pro constitisse, in Pandectis: et *hauritum* pro haustum in Apuleio (Met. 2, p. 121. Elm.). Et notavi plura talia, quae vix promam, quin rideant, aut irrideant magistelli nostri. Quid tamen hic rideant? ecce et a Florentino iam codice scripturam hanc stabilitam. Lips. Recepit Pichena, non Lipsius, ut Ryckius videtur putasse: idque ambitiose contra Ryckium defendit Iac. Gronovius, non abstinens (tanta res agebatur!) contumelia, *serum studiorum* vocandu etc. nec improbare videtur Oudend. ad Suet. Aug. 40. At MS. Guelf. (Agr. Bud.) ed. pr. et ceterae, usque ad Pichenam, omnes *ottritus:* quos secutus sum, nihil timens iras tales, sed neo istas sordes invidens cuiquam. Multa talia sunt in MSS. optimis, ab antiquariis librariis invecta: sicut in MS. Guelf. semper est *quoi, quoius* et alia: quae etiam interdum viri docti edidere. Quae si statim in textum inferentur: quid fiet tandem? in Apuleio feram tale quid, non in Tacito. Ern. Apul. Met. 11, p. 260. in codd. *atteruerant.* Cf. et Voss. de Analog. 3, 30. In nostro ubivis scribitur *ottritus*, V. A. 15, 16. H. 3, 50.

In secretum Asiae. In Lyciam, ut opinor, specie legationis. Colligo e Plinii 12, 1 (5). *Licinius Mucianus ter consul, et nuper provinciae eius* (Lyciae) *legatus.* Lips. Pro *repositus*, quod est in libris omnibus, Acidalius malebat *sepositus*, quod est sane verbum ordinarium in hac re. Ern.

Quoties expedierat. Expedire hic significat in expeditionem, sive ad bellum proficisci, ut infra c. 88. (et 15, 15.) ut iam alii notarunt. Ern.

Palam laudores, secreta male audiebant. Cod. Bud. habebat: *palam laures secreta male audiebat.* Graceismus, *secreta male audiebat*, non displicebat nec Rhenano, nec Ryckio, qui et ipse in suo MS. habebat *audiebat.* E *laures* possis etiam colligere *palam laudes*, substantive: quod non dubitari putest, quin sit melius vulgato. Sed etiam Rhen. tentabat: *palam laudari.* Nostrum, ut puto melius. Sed tamen vulgatum etiam ferri potest, quod

strabat. Nec Vespasiano adversus Galbam votum aut animus. Quippe Titum, filium, ad venerationem cultumque eius miserat, ut suo loco memorabimus. Occulta lege fati et ostentis ac responsis destinatum Vespasiano liberisque eius imperium, post fortunam credidimus.

11. Aegyptum copiasque, quibus coërceretur, iam inde a D. Augusto, equites romani obtinent loco regum. Ita visum expedire, provinciam aditu difficilem, annonae fecundam, superstitione ac lascivia discordem ac mobilem, insciam legum, ignaram magistratuum

18. *Ignaram magistratuum domi retinere. Forte dominis renitentem.* Sic Ann. 6, 1. *Aegyptii seditiosi.*

in omnibus libris reperi; et illius corruptelae *laures* e *laudares*, iam supra simillimum exemplum e Flor. vidimus. Mox *fuerit* MSS. Flor. (Bud.) Guelf. ed. pr. Ceteri *fuerat* usque ad Pichenam. Ern. Rhen. coniiciebat *secreto male audiebat.* Et sic cod. Agr. nec ita male. Prius *laudes* reposui cum Bip. scil. *ei tribuebantur.* Tò *fuerit* vel *fuerat* expunctum volebat Grut.

Suo loco memorabimus. Male antea *memoravimus.* Nam haec quidem narrat infra 2, 1. Lips. *Memorabimus* et MS. (Bud.) Guelf. ed. pr. Puteol. Beroald. Alc. *Memoravimus* Rhenanus tacite edidit: ut nescias, an consulto. Ern. Videtur vitium esse typographi.

Ostentis. Cf. infra 2, 78.

Post fort. credidimus. I. e. postquam cognovimus fortunam Vespasiani, postquam imperator factus est. *Credidimus* est credere coepimus. Ita perfectum dicitur: alioqui esse deberet *credimus.* Ern.

Aegyptum, iam inde a D. Augusto. Supra A. 2, 59. *Nam Augustus, inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi senatoribus aut equitibus illustribus romanis, seposuit Aegyptum.* Arrianus id consilii exemplique ab Alexandro Magno esse censet. Qui (ut lib. 3. notat) *in plures praefectos Aegyptum distribuit.* etc. Cautio ab Alexandro esse potuit: non tamen imitatio. Quia ille in plures, isti uni permiserunt; sed infirmo. Lips. MS. Guelf. *Aegyptumque copiasque.* Mox videtur esse debere coërcetur, vel *coërceatur.* Ferri quidem potest *coërceretur* propter verba *iam inde ab Augusto:* sed *coërcetur* melius et verius est. Sic Paullo post: *Thraecia, et quae aliae procuratoribus cohibentur* etc. *Loco regum* est, iique tantum dignitatis habent, ut nihil prope, nisi nomen regium, desit. Ern. Bud. *etiam inde ab Aug.*

Annonae fecundam. Ernesti, quem sequitur Dotteville, dedit *secundam.* Admitti posse, iudicat D. de Lamalle; ipse tamen praefert *fecundam*, quod et veteres editiones habent et codex Budensis.

Ignaram magistratuum domi retinere. Domi licet referre ad *magistr.* Nec leges suas, nec magi-

domi retinere. Regebat tum Tiberius Alexander, eiusdem nationis. Africa, ac legiones in ea, interfecto Clodio Macro, contenta qualicumque principe, post

19. *Africa ac legiones.* *Africam* cod. Agric. Forte *Africamque* sc. regebat, *interfecto Clodio Macro.*

stratus suos ac domesticos habebat. Quamquam Dio 51, 17. solis Alexandrinis senatum ademptum dicit: quem iis restituit Severus, auctore Spartiano in Sev. 17. Sed et *domi retinere* potest accipi pro, per procuratores administrare, per Caesaris magistratus. Ern. — * Dotteville et Brotier referunt *domi* ad *retinere*. V. Dureau de Lamalle.

Tiberius Alexander. Ego hunc illum puto, qui in castris et gratia Corbulonis 15, 28. Qui et Iudaeae procurator, apud Iosephum 20, 5. Pater eius, item Tiber. Alexander, qui Alabarches Alexandriae, et frater Philonis Iudaei, cuius nunc scripta habemus. Lips. Dicitur *eiusdem nationis*, quia in Aegypto natus erat ex familia, Iudaica illa quidem, sed quae Alexandriae sedes fortunarum haberet, ceterum dudum civitate romana donata, et equestrem gradum adepta. Ern. Cf. et H. 2, 74, 79. Aleiatus putat, eum esse, de quo Iuven. 1, 30. sed saltem filius istius fuit.

Africa, ac leg. in ea.... contentae. Plures igitur legiones tunc in Africa? Vix opinor. Adi, si lubet, quae scripsi A. 4, 5. Una sane ordinaria legio in Africa, neque aliter infra numerat, aut nominat, hoc ipso anno H. 4, 48. *Legio in Africa, auxiliaque tutandis imperii finibus.* Iuvare aliquid hanc lectionem videatur locus H. 2, 97. *In Africa legio cohortesque dilectae a Clodio Macro, mox a Galba dimissae.* Quasi novam legionem illi veteri adiunxerit Macer, atque ita sub initio Galbae fuerint duae. Vane: quia cohortes dumtaxat delectas a Macro intelligit, non legionem ipsam. Igitur inclino, ut hic rescribam: *Africa, ac legio in ea.* Lips. Libri omnes constanter *legiones*. Ac forte legiones hic pro copiis dicuntur, unaque legione: ut *liberi* pro uno filio aut filia, *parentes* pro patre, uti supra vidimus *triumphales avos* de uno 14, 1. Libri porro plures habent *Africam*, quasi ad *regebat* referretur, ut Agr. Guelf. ed. pr. Denique libri meliores Flor. (Bud.) Guelf. Agr. ed. pr. *contenta*, ut ad *Africam* referatur. Quae res suspicionem aliquam movere potest, verba *ac legiones in ea* esse insititia, nata ab eo, qui hunc locum superioribus similem reddere voluerit. Ern. *Contenta* restitui cum Bip.

Post exper. domini minoris. Quis est *dominus minor?* Macer? de hoc accepit Savilius. Eius crudelitatem sane erant experti. Sed an is dominus? Solus imperator proprie dominus. Aut non intelligo satis, aut legendum est *domini prioris* (ut in c. Agr.). Dominus prior, Nero, talis cognitus fuerat, ut facile Africa ferret qualemcunque alium. Si tamen vera est lectio *dominus minor*, erit intelligendus praeses provinciae simpliciter, ut apponatur *domino maiori*, Caesari. Ern. De Macro capiunt etiam Brot. Lall. Bip. Eius tyrannidem testatur Plut. cap. 6.

experimentum domini minoris. Duae Mauretaniae, Rhaetia, Noricum, Thracia, et quae aliae procuratoribus cohibentur, ut cuique exercitui vicinae, ita in favorem aut odium contactu valentiorum agebantur. Inermes provinciae, atque ipsa in primis Italia, cuicumque servitio exposita, in pretium belli cessurae erant. Hic fuit rerum romanarum status, cum Ser. Galba iterum, Titus Vinius, consules, inchoavere annum, sibi ultimum, reip. prope supremum.

12. Paucis post kal. ianuarias diebus Pompeii Propinqui, procuratoris, e Belgica literae adferuntur: « superioris Germaniae legiones, rupta sacramenti reverentia, imperatorem alium flagitare, et senatui ac pop. rom. arbitrium eligendi permittere; » quo seditio

20. *Domini minoris.* *Peioris* cod. Agr. — 21. *Procuratoribus cohibentur.* *Procurationibus* cod. Agr.

Duae Mauretaniae. Tingitana et Caesareensis. Hanc divisionem Plinius acceptam fert Caesari Caligulae 5. 1. *Principio terrarum*, inquit, *Mauretaniae appellantur usque ad C. Caesarem Germanici F. regna: saevitia eius in duas divisa provincias.* At Dio, palam adversus, Claudio attribuit 60, 9. Πραχθέντων δὲ τούτων, ὁ Κλαύδιος δίχῃ τοὺς Μαύρους τοὺς ὑπηκόους ἔνειμεν, ἔς τε τὰ περὶ Τίγγιν, καὶ ἐς τὰ περὶ Καισάρειαν, ἀφ' ὧνπερ καὶ ὀνομάζονται, καὶ δύο ἄρχουσιν ἱππεῦσι προσέταξε. Lips.

Procuratoribus. De his procuratoribus Caess. v. Guther. de off. dom. Aug. 3, 34.

Cuicumque servitio exposita. Sic dedi e Flor. Agr. Guelf. Pertinet hoc ad solam Italiam: reliquum est commune. Igitur *cessurae* verum, ut Guelf. et edd. omnes, non *cessara*, ut Flor. (Bud.) Agr. habent. Ern. Bud. *exposita.* Vulgo male *expositae.*

Inchoavere annum sibi ultimum. Eleganter dictum. Solicitant tamen. Et nonne, inquiunt, idem est ultimum ac supremum? Fateor: geminanda tamen vox fuit ob sententiam disparem. Non enim certe reip. ultimus annus. Alioqui dicere percommode potuisset, *sibi et reip. supremum.* Non ergo audio adolescentem eruditum, qui per literas me monuit videri legendum *reip. prope primum*; quia tantum non vetus, inquit, resp. et libertas incepere a Galba. Logi alogi. Lips.

Rupta sacramenti reverentia. Ita mei libri, et sententia exigit. Rhenanus, dum Budensis codicis corruptam scripturam (*licentia*) ut τεμένων ἱερὰ observat, nodum in scirpo quaerit. Lips. Ita rem cape. Bud. habet *rupta sacramenti licentia.* Inde Rhen. coniiciebat *rupti sacr. lic.* sed in textu servat vulgatum.

mollius acciperetur. Maturavit ea res consilium Galbae, iam pridem de adoptione secum et cum proximis agitantis. Non sane crebrior tota civitate sermo per illos menses fuerat: primum licentia ac libidine talia loquendi, dein fessa iam aetate Galbae. Paucis iudicium aut reip. amor: multi occulta spe, prout quis amicus, vel cliens, hunc vel illum ambitiosis rumoribus destinabant, etiam in T. Vinii odium, qui in dies

22. *Dein fessa iam aetate Galbae.* Cave cum Rhenano mutes.

Fessa iam aetate Galbae. Sic libri scr. et edd. nisi quod Bud. habuit *defessa an ae. G.* unde Rhenanus coniiciebat *defessa animis aetate Galbae.* Frustra. Nec enim hic post *primum*, deesse potest *dein*, e more Taciti. Melius Marklandus ad Stat. Silv. 3, 3. *fesso iam aetate Galba.* Nam *fessi annis*, *senectute* saepe dicuntur, ut ibi demonstrat, et lexica docent. Virg. Aen. 2, 596. *aetate fessus.* Sed et *aetas fessa*, et quidem exquisitius dicitur saepe a nostro, Ann. 1, 46. etc. Ern. Rhenanus lectionem Bud. interpretatur ita: *sermonem fuisse de fessa annis*, (non *animis*, ut male hic legitur) *aetate Galbae*, putabatque id *primum* non requirere sequens *dein.* Haec sic placebant Vertranio. Interim Rhen. vulgatum expressit.

Multi occulta spe. Libri mei scripti *stulta spe*, uti et in Covarruviae. Placet tamen magis vulgata. Lips. *Stulta* etiam ed. pr. quod non ferunt sequentia. Sed Flor. et ed. pr. *militis* unde Pichena coniiciebat *multis occulta spes*, ut est in cod. Agr. I. Gronovius *multis occulta spei.* Lector eligat. Ego vulgatam veram puto. Ern. Et haec emendanda. Cod. Agr. habet: *multis stulta spes;* hinc Heins. quoque et Ryck. coniectabant *multis occulta spes.* Bud. *stulta spe*, nec praecedit *multis*, tolerabili sensu, sed potior vulgata lectio.

Ambitionis rumoribus. Verum non negaveris *ambitiosis.* Lips. *Ambitionis* scr. (in his et Bud.) et edd. omnes ante Lipsium, praeter MS. Agr. Et tamen *ambitiosis* verum est, recteque receptum. Ern. Bip. praeferunt *ambitionis* subaudito *ergo.* Mihi dura nimis videtur ellipsis. Bene habet recepta legendi forma.

In T. Vinii odium diverterant. Parum cohaerens lectio aut sententia. A priscis libris abest vox *diverterant.* Et tollam sane ego arbiter, legamque: *hunc vel illum ambitiosis rumoribus destinabant, etiam in T. Vinii odium, qui in dies*, etc. Multi, inquit, successorem destinabant ex sua spe, quidam ex odio Vinii. Non dissimile illud Taciti de Pisone c. 34. *Iuvenis recenti favore et infensus T. Vinio: seu quia erat, seu quia irati ita volebant.* Quod si retineudum tamen id verbi sit, mutem et didicam. *Etiam in T. Vinii odium diversi ierant.* Lips. Delevit Pichena auctoritate Flor. (* et

quanto potentior, eodem actu invisior erat. Quippe hiantes, in magna fortuna, amicorum cupiditates ipsa Galbae facilitas intendebat: cum apud infirmum et credulum minore metu et maiore praemio peccaretur.

13. Potentia principatus divisa in T. Vinium, consulem, et Cornelium Laconem, praetorii praefectum. Nec minor gratia Icelo, Galbae liberto, quem anulis donatum, equestri nomine *Martianum* vocitabant. Hi discordes, et rebus minoribus sibi quisque tendentes, circa consilium eligendi successoris in duas factio-

23. *Nec minor gratia Icelo, Galbae liberto.* Lege: *nec in minore gratia Icelo etc.* — 24. *Et rebus minoribus sibi quisque tendentes.* Opinor *intendentes*, hoc est, sibi studentes, sibi adtendentes.

D. de Lamalle.) Abest etiam a Guelf. edd. omnibus ante Rhenanum, praeter pr. in qua est quoque *et iam*, quod rursus cum *diverterant* induxit Rhenanus. Ern. Bud. et *iam.... deverterat.*

Eodem actu invisior. Quid est illud *actu invisum esse*? Ineptiae, et sermo parum non dicam lautus, sed latinos. Scribebam, sublata ea voce; *eadem invisior erat.* Genus sermonis notum vel ex uno Plauto. Placuit Iac. Lectii eruditi viri coniectura *eodem auctu.* Nunc mea ista eo *dein fastu invisior.* Lips. Lectii sententiam probat Freinsh. (item Acid. Heinsius). Pichena: *eo cunctis inv.* Possis etiam *eodem* (tempore) *factis invisior*, quod sequentibus non male convenit: item alia: sed frustra, sine libris, qui hic nihil variant. Ern.

Icelo, Galbae liberto. Nequissimi huius servuli nomen varie scriptum. Alibi *Hycellus*, alibi *Icellus.* (Bud. *Ycelo.*) Vaticanus semper *Icelus:* quem sequor. Plutarchum in ea voce emaculo, in Galba c. 7. Καὶ ἧκεν ἀπὸ Ῥώμης Ἴκελος ἀπελεύθερος ἑβδομαῖος. Vulgo, Σικελὸς scriptum: et verterunt homines docti *Siculus quidam:* at Icelum hunc festinatum nuntium fuisse, doceat eos Suetonius Galb. 22. Lips.

Quem anulis donatum. De hoc eodem Suet. 14. *Icelus paullo ante anulis aureis donatus, et Martiani cognomine ornatus, et iam summae equestris gradus candidatus.* Viri docti interpretantur summam equestris gradus, praefecturam praetorii: haud improbe. Tamen ego magis intelligam de procuratione: quae propria equestris ordinis dignitas. An libertum promotum iri censeam ad praetorii praefecturam, idque sub Galba? nunquam. Lips. De anulis v. Plin. 33, 2. et Paulus l. 5. de iur. aur. anul.

Martianum. Recte sic, quippe derivatum a Marte. V. Cannegieter de mutata rom. nom. sub princ. ratione c. 13.

Rebus minor. Muretus et Acid. supplent *in.* Sufficit subaudiri.

nes scindebantur. Vinius pro M. Othone: Laco atque Icelus consensu non tam unum aliquem fovebant, quam alium. Neque erat Galbae ignota Othonis ac T. Vinii amicitia; et rumoribus nihil silentio transmittentium, (quia Vinio vidua filia, caelebs Otho) gener ac socer destinabantur. Credo et reip. curam subisse, frustra a Nerone translatae, si apud Othonem relinqueretur. Namque Otho pueritiam incuriose, adolescentiam petulanter egerat; gratus Neroni aemulatione luxus. Eoque iam Poppaeam Sabinam, principale scortum, ut apud conscium libidinum, deposuerat, donec Octaviam uxorem amoliretur: mox suspectum in eadem Poppaea

25. *Non tam unum aliquem fovebant.* Forte *aequaliter*, vel *ex aequo.* Mox *more aequalis* c. 21. Et *adversam fortunam ex aequo detractare* H. 2, 97. — 26. *Petulanter egerat. Rexerat* cod. Agr. Forte *exegerat.*

Vinius. Bud. ubivis *Iunius.* Sic et c. 32. sq.

Pro M. Othone. Praenomen addunt MSS. Flor. (Bud. Agr.) Guelf. edd. vett. omnes. Casu e recentioribus post Lipsium excidit. Restituit I. Gron. Ern.

Ex rumoribus etc. Hunc locum aliquid vitii habere, satis convenit. Medela non eadem adhibetur. Libri nil variant: nisi, quod MS. Fl. ed. prim. *et rum.* Bud. *et* ex. Iac. Gronovius hinc periodum sic concinnat: *et rumoribus.... unica Vinio filia vidua* etc. Sed et *unica filia vidua* non satis placet, et tamen vel sic aliquid non satis culti superest in verbis *filia Vinio.... caelebs Otho, socer ac gener destina.* Nam nominativus patris potius, quam filiae desideratur. Itaque sic corrigam: *quibus* vel *quis Vinius, vidua filia,* (i. e. cuius filia erat vidua) *caelebs Otho, gener ac socer destinabantur.* Ceterum non repugnem, si *et* pro *etiam* vel praeferatur, vel addatur. Infra *c.* 22. similis huic locus: *coniectura et rumore senium Galbae et iuventam Othonis computantium.* Ern. Cum Bip. praefero Flor. *et rum.* caussa, quae adfertur, uncis inclusa. Lectio Bud. *et ex....* eundem sensum praebet.

Namque Otho. Cf. A. 13, 45.

Eoque iam P. S. Τὸ *iam* suspectum Acidalio fuit. Merito. An fuit *tum?* Ern. *Iam* Bip. reddunt *primum.* Heins. volebat *clam.* Cf. Suet. Oth. 3. Plut. Galb. 19. ubi paullo aliter.

Octaviam uxorem amoliretur. Iisdem in hanc rem verbis usus est A. 14, 59. et sic mei libri. Covarruviae tamen codex et Budensis *Octavia uxor amoveretur.* Quod rectum aeque. Lips. *Amoliretur* Flor. Guelf. edd. omnes. Sed in Guelf. est et *Octavia,* ut Colerus volebat, καθετικῶς acerpto *amoliretur.* Budensis MS. lectionem rec. Rhen. cum seqq. usque ad Lips. Ern.

in provinciam Lusitaniam, specie legationis, seposuit. Otho, comiter administrata provincia, primus in partes transgressus, nec segnis, et, donec bellum fuit, inter praesentes splendidissimus, spem adoptionis, statim conceptam, acrius in dies rapiebat: faventibus plerisque militum, prona in eum aula Neronis, ut similem.

14. Sed Galba, post nuntios Germanicae seditionis, quamquam nihil adhuc de Vitellio certum, anxius quonam exercituum vis erumperet, ne urbano quidem militi confisus, quod remedium unicum rebatur, comitia imperii transigit: adhibitoque, super Vinium ac Laco-

In provinciam Lusitaniam. Totidem verbis Suet. Oth. 3. *Sepositus est, per caussam legationis, in Lusitaniam.* Sed operae est videre divisionem Hispaniae et praefecturas, quoniam saepe hic intercurrit. Divisa ea ab Augusto in duas provincias, citeriorem et ulteriorem. Citerior Tarraconensis etiam dicta: cui Galba praefuit, cui nunc Cluvius Rufus. Ulterior divisa in duas provincias, Baeticam et Lusitaniam. Baetica populi fuit, et in eam missos proconsul. Noster 4, 13. *Vibius Serenus ulterioris Hispaniae proconsul.* Non quia tota Hispania ulterior (caute legas) proconsulem habuerit, sed quia eius pars melior Baetica. Itaque confundebant scribendo sive loquendo Plinius 3, 1. (2.) *Prima Hispania terrarum est, ulterior appellata, eadem Baetica.* Non tamen etiam regendo. Nam duae Caesaris fuerunt, sola Baetica populi. Strabo distincte, l. 3, p. 166. *Νυνὶ δὲ τῶν ἐπαρχιῶν, τῶν μὲν ἀποδειχθεισῶν τῷ δήμῳ τε καὶ τῇ συγκλήτῳ, τῶν δὲ τῷ ἡγεμόνι τῶν Ῥωμαίων, ἡ μὲν Βαιτικὴ πρόσκειται τῷ δήμῳ, καὶ πέμπεται στρατηγὸς ἐπ' αὐτήν, ἔχων ταμίαν τε καὶ πρεσβευτήν... Ἡ δὲ λοιπή, Καίσαρός ἐστι. Πέμπονται δ' ἀπ' αὐτοῦ δύο πρεσβευταί, στρατηγικός τε καὶ ὑπατικός.* Addit deinde, praetorium Lusitaniae praefuisse cum unico legato, consularem reliquae cum tribus legatis tribusque legionibus. Consentit et Dio 53, 12. qui diserte *Baeticam populo adsignat, Lusitaniam et Tarraconensem Caesari.* Quid igitur Appiano in mentem venit scribere, de bello Hispaniensi extremo? *Ab eo tempore* (quo Cantabri ab Augusto victi) *Romani Iberiam, quae hodie Hispania dicitur, in tres partes dividere coepisse mihi videntur, in quarum duas annuos magistratus senatus mittit, in tertiam vero praesidem imperator.* Quae a falso nunquam excusem, nisi quid mutavit eius aevo. Strabo etiam in fine operis duas Hispanias recensere inter eas, quae populi sunt, videtur. Sed videtur: eaque res interpretem decepit, qui etiam τὴν ἐκτὸς Ἰβηρίαν, id est *ulteriorem* sive *exteriorem* Hispaniam, turpiter *interiorem* con-

nem, Mario Celso, consule designato, ac Ducennio Gemino, praefecto urbis, pauca praefatus de sua senectute, Pisonem Licinianum arcessi iubet; seu propria electione, sive, ut quidam crediderunt, Lacone instante, cui apud Rubellium Plautum exercita cum Pisone amicitia: sed callide, ut ignotum, fovebat; et prospera de Pisone fama consilio eius fidem addiderat. Piso, M.

vertit. Vellem monuisse eruditissimum Casaubonum, cuius ad Strabonem probas saue notas iam nunc vidi. Lips. De provinciis Hispan. late egit Cennius iu Antiq. Eccles. Hispan. vol. 1. Diss. 1, c. 1. seqq. Mox pro vulgatu *sepostuit* praecedentia requirunt *seposuerat*, ut aate est *deposuerat*: quod recipere non dubitavi, propter necessariam evidentiam. Post Acidalius bene copulam *et* transponit: *nec segnis, donec bellum fuit, et inter pr. spl.* Ern. In verbo *sepostuit* mutando fallitur vir optimus. Distinguenda omnino sunt tempora. Nec aliter codices. Mox Bud. *in diem.*

Ducennio Gemino. Ille est, de quo 15, 18. legis: *Exin Nero tres consulares, L. Pisonem, Ducennium Geminum, Pompeium Paullinum vectigalibus praeposuit.* Lips. De Mario Celso v. 15, 25.

Accersiri iubet, seu propria dilectione, sive ut quidam tradiderunt. Lege *arcessi.* Gron. Recte. Sic et correxerat vir doctus in ed. Gryph. et convenit hodie satis *accersere* esse vocem nihili, debitam inscitiae librariorum, qui eam millies verbo *arcessere* substituerunt. Itaque, ut aliis locis permultis factum est a viris doctis, movi loco vocem ineptam, etsi omnes libri et scr. et edd. in ea consentiunt. V. quos laudat Drakenb. ad Liv. 2, 19. qui et aliis locis ad Livium de eo verbo egit: et nos infra ad c. 31. *Crediderunt* e Flor. recepit Freinsbemius. (Sic et Bud.) Ceteri libri *tradiderunt.* Ern. Lips. Pich. alii *dilectione.* Flor. Bud. ed. Puteol. *electione.*

Piso, M. Crasso et Scribonia genitus. Puto illo M. Crasso Frugi, qui consul fuit cum C. Lecanio Basso a. 816. sub Nerone, qui ipse e Calpurniis Frugi, in Liciniam gentem adoptione transiit, ut ex cognomine apparet: sicut hic noster iterum e Liciniis ad Calpurnios ivit. Quod autem de Scribonia addit: ex eo vides perperam in Plutarchi Galba c. 23. legi Κράσσου καὶ Κριτίωνος ἔγγονος, et ex nostro corrigendum. Lips. De correctione Plutarchi frustra obloquitur Lipsio Ryckius, quod Plutarchus utrosque a Nerone sublatos dicat, cum Seneca in Apocol. a Claudio sublatos tradat. In numine imperatoris dissentire scriptores non mirum, quum in maioribus dissentiant. Et Senecae hic haud dubie maior fides. Idem Ryckius mavult intelligere Crassum, qui a 780. cum Pisone consul fuit, fratrem autem Pisonis putat, quem Lipsius patrem credebat. Verum puto: et sic iam Rupertus ad Reines. p. 679. Ern. et p. 429.

Crasso et Scribonia genitus, nobilis utrimque, vultu habituque moris antiqui, et aestimatione recta severus, deterius interpretantibus tristior, habebatur. Ea pars morum eius, quo suspectior sollicitis, adoptanti placebat.

15. Igitur Galba, adprehensa Pisonis manu, in hunc modum locutus fertur: « Si te privatus lege curiata apud pontifices, ut moris est, adoptarem, et mihi egregium erat, Cn. Pompeii et M. Crassi subolem in penates meos adsciscere, et tibi insigne, Sulpiciae ac Lutatiae decora nobilitati tuae adiecisse. Nunc me, deorum hominumque consensu ad imperium vocatum, praeclara indoles tua et amor patriae impulit, ut principatum, de quo maiores nostri armis certabant, bello adeptus, quiescenti offeram, exemplo D. Augusti, qui sororis filium, Marcellum, dein generum, Agrippam, mox nepotes suos, postremo Tiberium Neronem, privignum, in proximo sibi fastigio collocavit. Sed Augustus in domo successorem quaesivit; ego, in repu-

Et Scribonia. Sic Rhen. e Bud. prius legebatur *ex.*

Aestimatione recta. Recte sic accepta scriptura vetus *extimatione*, quam MS. Bud. Guelf. ed. pr. habent, ut et c. 16. Vid. ad 13, 17. Mox pro *quo* ed. pr. *quae*, ut eod. Agr. Recepit Ryckius. Mihi vulgatum Taciti stilo convenientius: quo magis aliis suspecta erat, hoc magis principi placebat. Ern. Bud. *quo*. Recte.

Egregium erat tunc. Guelf. *esset.* Τὸ *tunc* vitiosum esse, nemo ambigat. MSS. Flor. (Bud.) Guelf. Agr. (et Reg. Lall.) ed. pr. *nunc*, quod nihilo melius, etsi placet I. Gronovio. Freinsh. (et Heins.) correxit *Cnaei Pomp.* quod mihi quoque placet. Ern. Bene Freinsh. sensit id *nunc* vel *tunc* ortum ex voce *Cnaei* vel *Cnei.* Hoc praenomen vel eo est necessarium, quod et *Crasso* suum tribuitur. Secus I. Gron.

Sulpiciae ac Lutatiae. Intelligi volunt (cum Boxhornio) *nobilitatis*, e sequentibus. At in *decoribus* est nobilitas. Omnino excidit *gentis* post *insigne:* ubi facilis hic lapsus erat. Ern. Freinsh. et Heins. volebant *Sulpicia et Lutatia.*

In domo succ. Mihi non dubium est, Tacitum scripsisse *in domo sua*, et *sua* absorptum esse per primam verbi sequentis syllabam. Nam ita consuetudo loquendi fert, et concinnius opponuntur *domus sua* et *respublica.* Ern.

blica. Non quia propinquos aut socios belli non habeam; sed neque ipse imperium ambitione accepi: et iudicii mei documentum sint non meae tantum necessitudines, quas tibi postposui, sed et tuae. Est tibi frater pari nobilitate, natu maior, dignus hac fortuna, nisi tu potior esses. Ea aetas tua, quae cupiditates adolescentiae iam effugerit; ea vita, in qua nihil praeteritum excusandum habeas. Fortunam adhuc tantum adversam tulisti; secundae res acrioribus stimulis animos explorant, quia miseriae tolerantur, felicitate

Socios belli. Qui me belligerantem consilio, factis adiuverunt, ut quondam Agrippa Augustum. Deinde elegantior latinitas postulabat *non, quin pr. a. s. belli habeam*, aut *quin... non habeam.* Ne nostrum quidem quisquam hodie audeat dicere *non quia non habeam*: certe non ego, at iterum sic c. 29. Ern.

Et iudicii mei documentum. Sententiam ante involutam, filo et fide Vaticani codicis apte evolvi. Hoc dicit. Neque ego ambitione aut malis artibus imperium quaesivi: et, quod te iudicio successorem eligam, signum posthabiti non solum mei amici, sed et tui. Lips. *Et* MSS. Flor. edd. primae. *Ut sit* Rhen. seqq. usque ad Lips. Ern. Bud. *ut sit.* Rhen. tamen malit *ut sint.* Idem e Bud. *sed tuae*, omisso *et.* male. Sic et Puteol.

Est tibi frater. De quo infra 4, 39. *Ferebatur Antonius Scribonianum Crassum, egregiis maioribus et fraterna imagine fulgentem, ad capessendam remp. hortatus.* Lips. V. et mox c. 47.

Nihil praeteritum. Heinsius ap. Rykium malebat *praeteriti.* Rectius totum verbum abesset, praesertim apud scriptorem brevitatis nomine laudatum. Cicero certe et Livius omisissent: de Tacito affirmare nihil possum, ut iam alibi dixi. Libri quidem omnes *proeteritum* habent. Ern.

Secundae res acrioribus stimulis. Xenophon pariter Cyrop. 8, 4. Δοκεῖ δέ μοι, ὦ Κῦρε, χαλεπώτερον εἶναι, εὑρεῖν ἄνδρα τἀγαθὰ καλῶς φέροντα, ἢ τὰ κακά· τὰ μὲν γὰρ ὕβριν τοῖς πολλοῖς, τὰ δὲ σωφροσύνην τοῖς πᾶσιν ἐμποιεῖ. Et sententia similis, Diodoro Siculo expressa, 19. Διόπερ ἔνιοι προσηκόντως ὑπολαμβάνουσιν, εὐχερέστερον ὑπάρχειν συμφορὰς ἐνεγκεῖν ἐπιδεξίως, ἢ τὰς εὐμεγέθεις εὐημερίας ἐμφρόνως· αἱ μὲν γὰρ διὰ τὸν περὶ τοῦ μέλλοντος φόβον ἐπαναγκάζουσιν ἐπιμελεῖσθαι, αἱ δὲ διὰ τὸ προγεγονὸς εὐτύχημα; προτρέπονται καταφρονεῖν πάντων. Et Catoni illi Prisco (in fragm. l. 5. Originum.) *Adversae res se domant, et docent, quid opus sit facto; secundae res laetitia transvorsum trudere solent a recte intelligendo atque consulendo.* Lips. *Animos* Flor. (Bud.) ed. pr. Freinsh. seqq. Ceteri scr. et edd. *animum.* Ern.

corrumpimur. Fidem, libertatem, amicitiam, praecipua humani animi bona, tu quidem eadem constantia retinebis: sed alii per obsequium imminuent. Irrumpet adulatio, blanditiae, pessimum veri adfectus venenum, sua cuique utilitas. Ego, ac tu, simplicissime inter nos hodie loquimur: ceteri libentius cum fortuna nostra, quam nobiscum. Nam suadere principi, quod oporteat, multi laboris: adsentatio erga principem quemcunque sine adfectu peragitur. »

15. « Etiam, si immensum imperii corpus stare ac librari sine rectore posset, dignus eram, a quo respublica inciperet: nunc eo necessitatis iam pridem ventum est, ut nec mea senectus conferre plus populo romano possit, quam bonum successorem, nec tua plus iuventa, quam bonum principem. Sub Tiberio et Caio et Claudio unius familiae quasi hereditas fuimus: loco libertatis erit, quod eligi coepimus. Et, finita luliorum Claudiorumque domo, optimum quemque adoptio inveniet. Nam generari et nasci a principibus, fortuitum, nec ultra aestimatur: adoptandi iudicium integrum; et, si velis eligere, consensu monstratur. Sit ante oculos Nero, quem, longa Caesarum serie tumentem, non Vindex cum inermi provincia,

27. *Sua cuique utilitas. Forte sua cuique curae utilitas; et irrumpent adulationis blanditiae.* Deinde *Adulatio et blanditiae.* Mox *Etenim ego ac tu* cod. *Agr.*

Per obsequium imminuent. Ita diserte Vatic. et Venetus: nec quidquam pote (non me quidem arbitro) lectione hac melius. Rhenanus tamen turbat, mutat, et exemplaria ut haberent fecit *alii licet per obsequium annuant.* Lips. Firmant Lipsii lectionem MSS. Flor. Guelf. ed. pr. Beroaldus Alc. Ern. Rhen. ista non ex ingenio, sed ex Bud.

Imminuent (fidem.) Suam interpretantur Dotteville et D. de Lamalle.

Etiam ego, ac tu. Coniunctio ista perperam hic posita. Pichena reiicit ad praecedentia. Acidalius transponit et refert ad *si immensum*, quod probo, si virgula separatur; nec dubito ita recipere. In margine forsan olim adposita, alienum dein locum occupavit errore librarii. Bip. τὸ *etiam* in *enim* vertendum putant. Rectius Agr. *etenim ego.*

Immensum imp. corpus. Vid. Heins. ad Vell. 2, 109.

aut ego cum una legione, sed sua immanitas, sua luxuria, cervicibus publicis depulere: neque erat adhuc damnati principis exemplum. Nos bello et ab aestimantibus adsciti, cum invidia, quamvis egregii, erimus. Ne tamen territus fueris, si duae legiones in hoc concussi orbis motu nondum quiescunt. Ne ipse quidem ad securas res accessi: et, audita adoptione, desinam videri senex, quod nunc mihi unum obiicitur. Nero a pessimo quoque semper desiderabitur: mihi ac tibi providendum est, ne etiam a bonis desideretur. Monere diutius, neque temporis huius; et impletum est omne consilium, si te bene elegi. Utilissimusque idem ac brevissimus bonarum malarumque rerum delectus est, cogitare, quid aut volueris sub alio principe, aut nolueris. Neque enim hic, ut in ceteris gen-

18. *Cogitare.* Cod. Agr. *ostendes, quid cogitare aut quid facere volueris sub alio principe.* Haec interpolata sunt. Forte *Cogita, ferre quid aut volueris.*

Cum una legione. Una tantum? Atqui antea tres, in illa parte Hispaniae, et τρία τάγματα, *tres legiones* (ita vertere interpres debuit, non *cohortes*) collocat sub Augusto Strabo l. 3, p. 156. Etiam sub Tiberio noster A. 4, 5. *Hispaniae*, inquit, *recens perdomitae tribus habebantur.* Sed iis ipsis verbis adsignificat, id mutatum, et imminutas legiones, animis eius gentis tempore imminutis et fractis. Itaque in Tarraconensi, cui Galba praefuit, una tunc legio. Suetonius in Galba 10. ostendit, exercitum fuisse *legionis unius, alarum duarum, trium cohortium.* Lips. Sextam legionem fuisse docemur H. 5, 16. Mox *ne tamen* Guelf. ed. pr. Rhen. (e Bud.) at *nec tamen* Puteol. Ber. Deinde, si vellemus, ut quidque commode et eleganter abesse potest, ita tollere *concussi* tentaremus. Sed credimus facile, esse a Tacito. Similiter mox frustra *desideretur*, eadem caussa, in suspicionem adducit Gruterus. Ern.

Depulere. Cod. Bud. *depulerit.* Mox Bud. *extimantibus*, sic et Puteol. Dein Bud. et Puteol. *non quiescunt.* Porro in Bud. *quod mihi unum*, omisso *nunc*; et *obicitur*, ut saepe alias.

Utilissimus quidem ac. Sive, ut Rhenano et Mauro visum e Budensi, *utilissimus idem.* Lips. *Idem* etiam Flor. unde Pichena edidit *utilissimusque idem*, ed. pr. at alii MSS. ap. Broterium. Ern.

Volueris.... nolueris. Sic Pich. e Flor. Vulgo et in Bud. inverso ordine. Mox Bud. *neque enim ut gentibus q. r.*

tibus, quae regnantur, certa dominorum domus, et ceteri servi: sed imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem.» Et Galba quidem haec ac talia, tanquam principem faceret; ceteri tanquam cum facto loquebantur.

17. Pisonem ferunt, statim intuentibus, et mox coniectis in eum omnium oculis, nullum turbati aut exsultantis animi motum prodidisse. Sermo erga patrem imperatoremque reverens, de se moderatus; nihil in vultu habituque mutatum: quasi imperare posset magis, quam vellet. Consultatum inde, « pro rostris, an in senatu, an in castris adoptio nuncuparetur.» « Iri in castra, » placuit: « honorificum id militibus fore, quorum favorem, ut largitione et ambitu male adquiri, ita per bonas artes haud spernendum. » Circumsteterat interim palatium publica exspectatio, magni secreti impatiens: et male coërcitam famam supprimentes augebant.

18. Quartum idus ianuarias, foedum imbribus diem, tonitrua et fulgura et caelestes minae ultra solitum turbaverant. Observatum id antiquitus comitiis dirimendis non terruit Galbam, quo minus in castra pergeret, contemptorem talium, ut fortuitorum; seu, quae fato manent, quamvis significata, non vitantur. Apud frequentem militum concionem, imperatoria bre-

In castris. Praetorianis, ut ap. Suet. Claud. 21.

Observatum id a. c. d. I. e. cum ab ultimis temporibus ea res diremerit comitia, pro re habita sit, propter quam comitia debeant dirimi. Verbi *observare* exquisitior vis, et Livio usurpata. Ern. De re vide Cic. de Divin. 2, 18.

Non vitantur. In editione prima dedimus e Guelf. *vitarentur*, quod optime convenire temporum rationi videbatur, et haec non e mente Taciti, sed Galbae dici putabam. Sed ita etiam aute deberet esse *manerent*. Igitur pristinam lectionem restitui. Ed. Spir. habet *vertantur*. Intelligenda sunt e iudicio Taciti, non Galbae. Ceteri scr. et edd. fluctuant inter *vitentur*, ut Puteol. Ber., et *vitantur*. Ern. Sic Bad. et Rhen.

vitate, « adoptari a se Pisonem, more D. Augusti et exemplo militari, quo vir virum legeret, » pronuntiat. Ac ne dissimulata seditio in maius crederetur, ultro adseverat, « quartam et duodevicesimam legiones, paucis seditionis auctoribus, non ultra verba ac voces errasse, et brevi in officio fore. » Nec ullum orationi aut lenocinium addit aut pretium. Tribuni tamen centurionesque et proximi militum grata auditu respondent: per ceteros maestitia ac silentium, tanquam usurpatam etiam in pace donativi necessitatem bello perdidissent. Constat, potuisse conciliari animos quantulacumque parci senis liberalitate. Nocuit antiquus rigor et nimia severitas; cui iam pares non sumus.

19. Inde apud senatum non comptior Galbae, non

29. *Nec ullam orationi lenocinium addit aut. Addita* ut cod. Med. Forte *aut lenocinium addit aut pretium. Additum aut pretium* cod. Agr. Deinde idem codex *gratia audito*, non *auditu*. Bene.

More D. Augusti et exemplo militari. Traiectio facta vocum videtur, quam odoratus Aemilius Ferrettus, legitque: *exemplo D. Augusti et more militari.* Me quidem utraque manu adsentiente. Lips. Vulgatum defendunt Voss. et Davies ad Caesar. B. G. 1, 8. quod et *more* pro *exemplo* dicatur. Ut id concedam, tamen et *exemplo militari* durius, quam ut probem. Ern.

Quo vir virum leg. Cf. Victor V. L. 18, 19.

Quartam et duodevicesimam legiones. Sic omnes scr. et edd. ante Pichenam, qui recepit *duo et vicesimam*, velut historia et Flor. a pr. manu desideraret. At se correxit ipse ad c. 55. Ceterum mirum, tamen a sequentibus editoribus hic *duo et v.* servatum, cum c. 55. *duodev.* exhiberent. Vetus restituit Ryckius (ex Agr.) Ern. Bud. *duodevic.*

Addit aut. Bud. *addidit aut.*

Et proximi militum grata auditu respondent. Sic edd. Puteol. Ber. Alc. Firmat Flor. (Agr.) ed. pr. ubi est *grata audito*. At Rhen. cum sequentibus usque ad Pichenam (e Bud.) dedit *gratabundi*, quod est etiam in Guelf. Sed tamen et in margine eadem manu var. lect. *grata auditu*. Ern. Bip. recepere *grata audito*.

Usurp. etiam in pace don. Cf. A. 12, 41.

Parci senis. Sic edd. omnes. MS. tamen Bud *q. parva lib.* at in Guelf. excidit *senis*, additum a man. sec. Rhenanus coniiciebat *quantumcunque parva lib.* aut *quantacunque liberalitate*; quod melius. Sed vulgatum bene habet. Ern. In Bud. *parva* glossam sapit.

longior, quam apud militem, sermo: Pisonis comis oratio. Et patrum favor aderat; multi voluntate effusius; qui noluerant, medie; ac plurimi obvio obsequio; privatas spes agitantes, sine publica cura. Nec aliud sequenti quatriduo (quod medium inter adoptionem et caedem fuit) dictum a Pisone in publico factumve. Crebrioribus in dies germanicae defectionis nuntiis, et facili civitate ad accipienda credendaque omnia nova, cum tristia sunt, censuerant patres, mittendos ad germanicum exercitum legatos. Agitatum secreto, num et Piso proficisceretur, maiore praetextu; illi auctoritatem senatus, hic dignationem Caesaris laturus. Placebat et Laconem, praetorii praefectum, simul mitti. Is consilio intercessit. Legati quoque (nam senatus electionem Galbae permiserat) foeda inconstan-

30. *Multi voluntate.* Lege *multi voluntate: effusius, qui noluerant, metu: ac plurimi* etc. metu qui obstiterant adoptioni. *Pars metu, quidam invidia.* Ann. 6, 43. vide notas Savilii et locum simillimum. H. 2, 87. *Onerabant multitudinem obvii ex urbe senatores equitesque; quidam metu, multi per adulationem; ceteri ac paullatim omnes, ne, aliis proficiscentibus, ipsi remanerent.* — 31. *Sine publica cura.* Malim *sine publici cura.*

Quam apud militem. Sic Flor. Bud. Agr. Guelf. ed. pr. Ceterae *milites.* Vetus restituit Ryckius. Bene. Ern.

Et patrum favor aderat; multi. Hunc locum distinctione restituit Freiosh. cum antea post *effusius*, et *medie* (maiore signo) interpungeretur. Idemque pro *medie* dedit *medii.* *Medie* omnes scr. et edd. quod defendit Ryckius, cuius MS. habebat *medie, at plurimi.* Vox *medie* non est illa quidem optima, sed in Tacito tamen toleranda, ut aliae. Ea bene respondet antecedentibus *voluntate; effusius.* Sed ita *ac*, ut opinor, delendum foret, et scribendum *medie plurimi;* aut cum Agr. *at plurimi;* idque ut in parenthesi dictum accipiendum. Certe utrumque melius, quam Freioshemianum *medii*, quod *agitabant* desiderat, non *agitantes.* Prius melius puto, et *ac* natum e mala interpunctione: sed alterum secutus sum propter libros. Ceterum in omnibus membris intelligendum *favebant*, quod latet in verbis praecedentibus: *patrum favor aderat.* Mox *in publico* Guelf. (et Bud.) ut Flor. Ceteri (in his Agr.) *in publicum.* *In publico* recepit Pichena. Ern. Priscam distinctionem cum Bip. reposui, aptiorem quippe. — *D. de Lamalle *medii*, ac *plurimi.*

Maiore praetextu. Quid illud *maiore?* Suspectum mihi hic verbum. Lips. At est in omnibus libris. Sensus esse potest: praetextus, qui obtendebatur a suadenti-

tia nominati, excusati, substituti, ambitu remanendi aut eundi, ut quemque metus vel spes impulerat.

20. Proxima pecuniae cura: et cuncta scrutantibus iustissimum visum est, inde repeti, unde inopiae caussa erat. Bis et vicies millies sestertium donationibus Nero effuderat. Adpellari singulos iussit, decuma parte liberalitatis apud quemque eorum relicta. At illis vix decumae super portiones erant, iisdem erga aliena sumptibus, quibus sua prodegerant; cum rapacissimo cuique ac perditissimo non agri, aut fenus, sed sola instrumenta vitiorum manerent. Exactioni XXX. equites romani praepositi; novum officii genus, et ambitu

32. *Ambitu remanendi aut eundi*. Cod. Agr. *retinendi: forte renitendi*. Vid. Schopp. Suspect. Lect. 4, 20. *nisi contra Ann. 3, 31. nullo legatorum pro Galba nitente* 1, 55.

bus, verbo ac specie maior, quam res ac vis esset. Nam dicebant: ut legati senatus auctoritatem secum ad exercitum ferrent, sic illum Caesaris dignationem, eaque de caussa legationem maiorem vim ad coërcendos milites habituram. Sed potius *praetextum* de specie rei, splendore, dignitate capiendum puto, ut et alibi dicitur apud nostrum. V. c. c. 76 et alios. Vid. Gronov. ad Senec. epist. 71. Sensus igitur est: ut maior legationis dignitas esset. Et fuit ille deliberatio Galbae secreta, non senatorum, et inter amicos. Ern.

Ambitu remanendi aut eundi. H. e. dum alii per gratiam consequuntur, ut liberentur e legatione, alii ire cupiunt. Nescio, cur Heinsio locus suspectus fuerit, qui *renitendi* tentabat. Ern. In cod. Agr. invenerat *retinendi*. Mox Bud. habet *ille auct.* quod probat Rhen. nullo sensu. Porro Rhen. refert in Bud. esse *ni consilio*: potius ibi est *in cons.* sed aperto librarii vitio.

Ubi inopiae caussa erat. Pichena reposuit *ubi*, ex Flor. et aliis veteribus, pro *unde*. Consentiunt Guelf. (Bud.) et vett. edd. praeter pr. in qua *unde*, meliori latinitate, ut in duobus MSS. ap. Brelerium, unde restitui. Ern.

Bis et vicies mille sestertium. Verius fortasse *bis et vicies millies*. Quae summa sane grandiuscula, sed digna effusionibus eius monstri. Erunt *quinquaginta quinque milliones*, ut loquamur ritu et compendio nostro. Quid nimium pro opibus romanis? Lips. Recepit Freinsh. Recte. Ern. Consentiunt Faërnus, Ursinus, Acidalius, et recentiores.

Super portiones erant. Per tmesin pro *supererant*. Bene Pichena Virgilii illud comparat Aen. 2, 567, *Iamque adeo super unus eram*. Ern. Bud. male *supra*.

Exactioni XXX. equites praepositi. In Suetonio c. 15. est *quinquaginta*. Nec liquet mihi de veritate. Lips.

Ambitu ac numero onerosum. Sen-

ac numero onerosum. Ubique asta et sector; et inquieta urbs auctionibus. Attamen grande gaudium, quod tam pauperes forent, quibus donasset Nero, quam quibus abstulisset. Exauctorati per eos dies tribuni, e praetorio Antonius Taurus et Antonius Naso; ex urbanis cohortibus Aemilius Pacensis; e vigiliis Iulius Fronto. Nec remedium in ceteros fuit, sed metus initium: tanquam per artem et formidinem singuli pellerentur, omnibus suspectis.

21. Interea Othonem, cui, compositis rebus, nulla spes, omne in turbido consilium, multa simul exstimulabant: luxuria etiam principi onerosa, inopia vix privato toleranda, in Galbam ira, in Pisonem invidia. Fingebat et metum, quo magis concupisceret. « Praegravem se Neroni fuisse: nec Lusitaniam rursus,

sus: difficile illud munus erat propter ambitum et numerum collegarum, qoo impediebatur saepe administratio eius. Tam multi enim non facile consentiunt; et quo plures collegae, hoc saepius accidebat, ut gratia turbaret negotium. Possis tamen etiam ambitum et numerum referre ad eos, a quibus revocanda pecunia erat. Mox bene *auctionibus*, etsi contra libros, qui habent *actionibus*, quae confusio et alibi observata. Edidit iam Lipsius. Sed I. Gronovius *actionibus* servat ac defendit, intelligens negotia ex appellandis, io ius voeandis, cogendis iis, qoi accepissent. Ern. Bud. *sectores* et *actionibus*. Sed Rhen. iam posoit *auctionibus* ex ingenio. Mox Bud. *ac tamen*.

E praetorio. V. Perizon. de praetor. p. 139. ubi ex h. l. planissime docet, *praetorium* de cohortibus praetorianis dici, ut *vigilias* de cohortibus vigilum. Ern.

Antonius Naso. Farnesiano est *Aurelius*. Lips. Probat Burmannus ad Suet. Caes. c. 52. *Aurelius* aut *Autronius* Heinsii. Certe *Antonius* vitiosum. Dixisset enim *Antonii*, *Taurus* et *Naso*. Mox *Iulius Fronto* v. ad 2, 68. Ern. Apud Suet. Caes. 9. est *M. Actorius Naso*.

Metus initium. Heinsius malebat *motus*. Acid. *nec id remedium*.

Othonem exstimulabant: luxuria. Verae hae mutationum caussae. Et prudenter Aristoteles eas ingerit Polit. 5, 6. *Γίγνονται δὲ μεταβολαί, καὶ ὅταν ἀναλώσωσι τὰ ἴδια ζῶντες ἀσελγῶς. Καὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι καινοτομεῖν ζητοῦσι, καὶ ἢ τυραννίδι ἐπιτίθενται αὐτοί, ἢ κατασκευάζουσιν ἕτερον.* O veriloquium, quod utinam principes imbibant, et corruptissimis hodie moribus advertant! Lips. Mox *iram et invidiam* Guelf. ed. pr. ut ad *fingebat* referantur. Male. Ern. Bud. *iram.... invidia*. Mox idem *se Neroni gravem*.

et alterius exsilii honorem exspectandum: suspectum semper invisumque dominantibus, qui proximus destinaretur. Nocuisse id sibi apud senem principem: magis nociturum apud iuvenem, ingenio trucem, et longo exsilio efferatum. Occidi Othonem posse. Proinde agendum audendumque, dum Galbae auctoritas fluxa, Pisonis nondum coaluisset. Opportunos magnis conatibus transitus rerum: nec cunctatione opus, ubi perniciosior sit quies, quam temeritas. Mortem omnibus ex natura aequalem, oblivione apud posteros vel gloria distingui. Ac, si nocentem innocentemque idem exitus maneat, acrioris viri esse, merito perire.»

22. Non erat Othonis mollis et corpori similis ani-

35. *Acrioris viri esse merito perire.* Sic et cod. Agr. Forte *et imperatoris et viri esse.* Hist. 3, 3. *unum virum ducemque laudibus ferrent.* 85. *se tamen imperatorem eius fuisse, respondit.* Deinde forsan *mente interrita perire. Mens interrita* apud Nasonem Met. 10, 616. *Imperator* pro duce Ann. 2, 10. *ne gentis suae desertor, quem imperator esse mallet.* 21. *Caesar dare in discrimen legiones haud imperatorium ratus.* 26. *non nisi apud Germanias adsequi nomen imperatorium. Imperatoria laes* c. 52. Possis et *egi* reos: *at viri esse metum, interitum praevenire.* Imperatorem stantem mori oportere: vel *viri esse, non inertis metum praevenire. Non est viri timere sudorem* Senec. Ep. 31. Livius 28, 44. *Id est viri et ducis, non deesse fortunae praebenti se, et oblata casu flectere ad consilium. Viri* pro fortibus Ann. 6, 34. Senece de morte Claudii: *Sed quid ego de tot acribus viris dicam!*

Et alterius e. hon. Sic MSS. et edd. vett. Rhenanus dedit *aut* ex ingenio. Vetus restitui. Ern. Non ex ingenio Rhen. sed *e* Bud.

Occidi Othonem posse. Ant. Augustinus (referente Ursino) legebat: *occidi Pisonem posse.* Item Groslotius, qui nil certius putabat. Mox *proinde* Fl. (Bud.) Guelf. ed. pr. Ceteri *proin.* Ern.

Agendum audendumque. Sic Liv. 22, 14. *Audendo atque agendo res romana crevit.*

Nondum coaluisset. Id est confirmata esset, convaluisset; ut supra *coalita libertas, audacia.* V. Indic. Male Ryckius, scil. *cum auctoritate Galbae.* Male et Acidalius corrigebat *convaluisset:* nam idem est. Ern.

Transitus rerum. Conversiones, commutationes imperii, cum ab uno ad alterum transit. Sic c. 29. *res translatas.* Ern.

Acrioris viri esse. Acrioris suspectum Freinshemio. Fortior sane oratio foret, si abesset. Sed non propterea Tacitus non sic dedit: estque in omnibus libris. Ern. *Acres viros* etiam Seneca habet de morte Claudii. Et nostro infra 2, 5. *Vespasianus acer militiae* dicitur.

mus. Et intimi libertorum servorumque, corruptius quam in privata domo habiti, aulam Neronis et luxus, adulteria, matrimonia, ceterasque regnorum libidines, avido talium, si auderet, ut sua ostentantes; quiescenti, ut aliena, exprobrabant: urgentibus etiam mathematicis, dum « novos motus et clarum Othoni annum, observatione siderum, » adfirmant: genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in civitate nostra et vetabitur semper et retinebitur. Multos secreta Poppaeae mathematicos, pessimum principalis matrimonii instrumentum, habuerant: e quibus Ptolemaeus, Othoni in Hispania comes, cum « superfuturum eum Neroni » promisisset, postquam ex eventu fides, coniectura iam et rumore senium Galbae et iuventam Othonis computantium, persua-

54. *Aulam Neronis et luxus, adulteria, matrimonia ceterasque.* Forte *adulteria matrimonialia*, vel *matrimoniorum*. Sic matrimonia passim pro feminis nuptis noster. Vid. Graev. in Sueton. p. 38. et Casaub. p. 190. Male tentat hunc locum Gronovius. *Stupra concubinarum* mox 72. *matronales genae* Nasoni Fast. 2, 828. *matronalis gravitas* Plinio Epist. 5, 16. *matronale decus* Livio 34, 6.

Adulteria, matrimonia. Apud Suetonium lego inter illa, quae maxime improbantur in Nerone 28. *Super ingenuorum paedagogia et nuptarum concubinatus virgini vestali Rubriae vim intulit.* Hinc colligo, Tacitum scripsisse: *aulam Neronis et luxus, adulteria, paedagogia, ceterasque regnorum libidines.* Gron. Nimis a scriptura recedit haec correctio. Bene filius defendit vulgatum et sumptum dicit e memoria Poppaeae: in qua primum adulterium, deinde matrimonium. Ryckius coniicit *adulteria matronarum.* Ern. Bud. *adultera.*

Ceterasque regnorum libidines. Glossam praefert: ac fortasse germanius: *ceteraque regnorum avido talium.* Paullo ante etiam malim coniunctim legi *adultera matrimonia.* Lips. Et sic erat in MS. Bud. Ern. Sed vulg. rectius; nam et matrimonia pro libidine mutabat Nero, ut ante Claudius. Budensis hic varie peccat. Supra *audiendum* habet pro *audendum*, *manet* pro *maneat*, mox *vetabatur* pro *vetabitur*, *principis* pro *principalis.*

Si auderet. V. D. de Lamalle.

E quibus Ptolemaeus. Sueton. c. 4. *Seleucum* vocat. Ubi v. intt. Eiusdem hominis nomina esse nuper defendit Oudend. Ern.

Computantium. Possis e Livio 1, 5. coniicere *comparantium.* Sed non est necesse. Ern.

serat, «fore, ut in imperium adscisceretur.» Sed Otho tanquam peritia et monitu fatorum praedicta accipiebat, cupidine ingenii humani libentius obscura credendi. Nec deerat Ptolemaeus, iam et sceleris instinctor, ad quod facillime ab eiusmodi voto transitur.

23. Sed sceleris cogitatio incertum an repens: studia militum iam pridem, spe successionis, aut paratu facinoris, adfectaverat; in itinere, in agmine, in stationibus, vetustissimum quemque militum nomine vocans, ac memoria Neroniani comitatus, «contubernales» adpellando; alios agnoscere, quosdam requirere et pecunia aut gratia iuvare: inserendo saepius querelas et ambiguos de Galba sermones, quaeque alia turbamenta vulgi. Labores itinerum, inopia commeatuum, duritia imperii, atrocius accipiebantur, cum, Campaniae lacus et Achaiae urbes classibus adire soliti, Pyrenaeum et Alpes et immensa viarum spatia aegre sub armis eniterentur.

24. Flagrantibus iam militum animis velut faces

35. *Sed Otho tanquam peritia.* Lege *tanquam peritia artis.* Ann. 6, 20. loco simili: *seram ac brevem potentiam significans, scientia Chaldaeorum artis.* Ibid. 21. *Praeibat eum, cuius artem Tiberius experiri statuisset;* et 22. *corrumpi fidem artis, cuius clara documenta et antiqua aetas et nostra tulerit.* Add. 4, 58. 16, 14. H. 2, 3.

Libentius obscura credi. Assentior Pichenae *credendi.* Lips. Quidni recipiamus, quod latinitas necessario exigit. Saepe iam talia vitia sublata vidimus, ex omissione syllabae mediae orta. V. ad 2, 63. Petavius et Huetius corr. *credentis*, quod recepit Broterius. Sed non ingenium humanum eredit, verum homo, cupidine credendi obscura, ingenio insita. Ern. Cf. Plin. 30, 1.

An repens. Acid. malit *an recens.* Sed vulg. maiorem vim habet. Vide dicta ad A. 6, 7.

In itinere, in agmine. Sic omnes libri. Et tamen *in agmine* nihil aliud, quam *in itinere*, cum exercitus aut pars eius iter faceret. Nam sic *agmen* dici, vel tirones sciunt. Ceterum haec cum antecedentibus cohaerent. Explicant enim verba *studia m. adfectaverat.* Igitur mediam interpunctionem feci pro puncto. Ern.

Eniterentur. Sic Flor. Pichena. Probum: nec improbe idem Pichena *emetirentur.* Lips. *Eniterentur* scr. (in his et Bud.) et edd. pr. Rhen. seqq. At Puteol. Ber. *emitterentur*, male. Ern.

Flagrantibus iam m. animis. Bud.

addiderat Maevius Pudens, e proximis Tigellini. Is nobilissimum quemque ingenio, aut pecuniae indigum, et in novas cupiditates praecipitem adliciendo, eo paullatim progressus est, ut per speciem convivii, quotiens Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti viritim centenos numos divideret: quam velut publicam largitionem Otho secretioribus apud singulos praemiis intendebat, adeo animosus corruptor ut Cocceio Proculo, speculatori, de parte finium cum

non habet *animis*, vitio librarii, quod non visum Rhenano. Iuretus ad Symmachum 6, 22. ideo legendum suadebat *flagratibus*. Mox Bud. *iam faces*.

In novas cupiditates pr. Id est rerum novarum. Saepe sic hoc adiectivum ad aliud substantivum refertur, ut supra iam notavimus. Sic *spes* quoque *novae* dicuntur. A. 14, 63. 15, 42, 51. Ern. Sed ibi *spes* ubivis simpliciter, nullibi *nova* dicitur.

Per speciem convivii. Sportularum titulo erogatio ea facta, nisi fallor. Lips. Vid. Grut. Inscr. p. 330, 2.

Centenos numos. Suetonius *aureos* habet. Nam sub Caesaribus aurei singuli centum numis sestertiis aestimati. V. intt. ad Sueton. Oth. 4. et Gronov. de Sestert. p. 82. Ceterum *viritim* commode abfuerit, non consentiens nec Taciti brevitati nec latinitati severae. Nam inest in *centenos*. Ern.

Animosus corruptor. Id est per magnas largitiones; sic Suet. Caes. 47. *animosissime comparare*, insanis pretiis emere etc. Ern.

Proculo speculatori. Ubique hoc militiae nomen et munus ita scribo, et *spiculatores* expello. Libri omnes scripti suadent: etiam lapides. Ut ille Romae (ap. Grut. p. 517, 7.) P. AEL. MVCIANO SPEC. LEG. II. ADIVT. Alius iuxta Aemiliam (ib. p. 386, 4.) L. CASVRIO. L. F. CLV. SPECVLATORI. Item (ib. p. 169, 7.) SCHOLA. SPECVLATORVM. LEGIONVM. I. ET. II. ADIVTRICVM. PIARVM. FIDELIVM. In Numis item M. Antonii COHORTIS. SPECVLATORVM. Sed et in Marci Evangelio 6, 27. Ὁ βασιλεὺς ἀποστείλας τὸν σπεκουλάτωρα. Et in Suetonii Calig. 52. *caliga speculatoria* scriptum. Sed verine hi speculatores, sive exploratores? Vix opinor, et exempla refutant. Potius censeam, fuisse inter custodes corporis imperatorii certum genus, qui velut in specula eius salutis. Unde nomen. Certe Suidas clare σπεκουλάτωρα τὸν Δορυφόρον interpretatur: et hic in Tacito atque in Suetonio reperias inter satellites principales. Arma iis clypeus et lancea. Ex Ioseph. Ἰουδαϊκ. ἁλώσ. 3, 6. φέρουσι δὲ οἱ μὲν ἐπὶ τὸν στρατηγὸν ἐπίλεκτοι πεζοὶ λόγχην καὶ ἀσπίδα. et c. 8. Μεθ' οὓς αὐτὸς Οὐεσπασιανὸς ἐξήλαυνε τούς τε ἐπιλέκτους τῶν πεζῶν καὶ ἱππέων καὶ τοὺς λογχοφόρους ἔχων. Nam capiam ibi sane λογχοφόρους sive lancearios, hos speculatores. Suet. hortator in Claudio 35. *Neque convivia inire est ausus, nisi ut speculatores cum lan-*

vicino ambigenti, universum vicini agrum, sua pecunia emptum, dono dederit : per socordiam praefecti, quem nota pariter et occulta fallebant.

25. Sed tum e libertis Onomastum futuro sceleri praefecit, a quo Barbium Proculum, tesserarium speculatorum, et Veturium, optionem eorundem, per-

scis circumstarent. Et in Galba 18. *Descendentem Galbam speculator impulsu turbae lancea prope vulneravit.* Hi sunt, quos sequens aetas *scultatores* dixisse videtur, quasi auscultatores. Quod vere notatum censeo a Cuiacio Observ. 6, 33. quem de alio etiam munere speculatorum adi et audi. Lips. *Speculatori* MSS. (Bud.) ed. pr. At Puteol. Ber. etc. *spic.* de scriptura verbi nuper et Oudendorpius ad Suet. Ern. Vide et infra 2, 11. Cf omnino Eckhel in Doctr. NN. vet. vol. 6, p. 53. ad numum M. Antonii cit. et C. G. Schwarzii diss. de Speculatorib. Rom. 4. Alt. 1726. —* Et Iac. Raevardi coniect. op. t. 1, p. 279.

Dono dederit. Suet. Oth. 4. *emancipavit*, de quo v. Brummer. ad leg. Cinciam c. 13, p. 209.

Per socordiam praefecti. Haec durius coëunt cum antecedentibus. Itaque putavi aliquando loco mota esse et ponenda post *divideret*, ubi sane commodus locus foret. Sed, si verba haec sunt suo loco, referenda sunt ad *intendebat*, vel *animosus corruptor.* Ern.

Tesserarium speculatorum. Ita scriptum meis libris. Cur spernam? Tesserarios enim suos cohortibus speculatorum fuisse, credam non vane. Si quis tamen iunctim malit *tesserarium speculatorem*, haud pugnem. In glossario prisco : Γραμματεύς: *scriba, tesserarius.* In lapide, Romae. AVR. SATVRNINO. EQ. COH. VII. PR. S. VERISSIMI. QVI. MILITAVIT. IN. EQ. SECVNDA. ITALICA. TESSERARIVS. ANN. VI. Plutarchus in hac ipsa narratione c. 24. Ἐν δὲ τούτοις Οὐετούριος καὶ Βάρβιος, ὁ μὲν ὀπτίων, ὁ δὲ τεσσεράριος· οὕτω γὰρ καλοῦνται οἱ δι' ἀγγέλων καὶ διοπτήρων ὑπηρεσίας τελοῦντες. Lips. *Tesserarium* fuit a pr. manu in Guelf. est in ed. pr. E quo factum in ed. Puteolani *tesseranum*, vitio haud dubie operarum. Et tamen id propagatum usque ad Lipsium. Ern. Bud. idem vitium habet *tesseranum speculatorem.* Plura de *Tesserorio* et *Optione* dat Marc. Donatus ad h. l. Torreut. ad Suet. Oth. 5. praefert *speculatorem* et mox *eodem.*

Optionem eorundem. Constituta lectio pridem ab eximio Cuiacio, loco quem iam dixi. Nisi quod *eorundem* scripsi, non *eodem*, fide Vaticani libri. Optiones romana militia vetus dixit, qui a dignioribus cum gradu militibus adoptati, vicem eorum subibant. Posterior aetas, nisi fallor, diverso paullum sensu, qui velut custodes quidam, arbitri et inspectores. Plutarchus l. c. διοπτῆρας vertit : et in legum libris Optio fabricae, simili sensu : in Ambrosio Optio carceris scriptum. Videntur in quaque centuria hi fuisse, ex lapide qui in Piceno (ap. Grut. p. 551.) C. LVCILIVS: C.

ductos, postquam vario sermone callidos audacesque cognovit, pretio et promissis onerat, data pecunia ad pertentandos plurium animos. Suscepere duo manipulares imperium populi romani transferendum; et transtulerunt. In conscientiam facinoris pauci adsciti. Suspensos ceterorum animos diversis artibus stimulant: primores militum, per beneficia Nymphidii ut suspectos: vulgus et ceteros, ira et desperatione dilati totiens donativi. Erant, quos memoria Neronis ac desiderium prioris licentiae accenderet. In commune omnes metu mutandae militiae terrebantur.

26. Infecit ea tabes legionum quoque et auxiliorum motas iam mentes, postquam vulgatum erat, labare

F. VEL. VINDEX. MIL. COH. VI. PRAET. VIX. ANN. XXX. MILITAVIT. ANNIS XII. PRINCIPALIS. BENEFICIARIVS. TRIBVNI. DEINDE. OPTIO. IN CENTVRIA. Alibi utrumque iunctum legas, et tesserarium et optionem: ut in illo marmore: EQVITI. COH. EIVSDEM. TESSERARIO. OPTIONI. (Cf. et Grut. p. 445, 10.) Male autem hactenus in Tacito hic *Othonem* lectum, contra meliores libros, itemque Cuiacii monita et Turnebi Adv. 4, 7. Lips. *Optionem* MSS. Flor. Bud. ed. pr. At Guelf. ed. Puteol. seqq. usque ad Lipsium *Othonem*. Iidem libri *eodem*. Post *perductos* int. ad se, (Othonem) estque in partem deteriorem dictum, turpi de caussa; ut feminae a lenonibus perduci dicuntur. Ern. Bud. *Vecturium*.

Manipulares. Sunt hi, quos Vegetius 2, 6. *principales milites* vel *principes* adpellat, quorum frequens apud nostrum mentio. V. A. 1, 20, 21. 12, 38. 15, 12.

Ad pertentandos. Infra c. 29. Lipsius corrigit *praetentare*, hic intactum praetermittit. Sed ibi sane probabilior est coniectura. Hic *tentare* simpliciter desideratur, pro quo *pertentare* apud Terentium, Ciceronem, Livium et alios dicitur. Ern.

Per beneficia Nymphidii. Id est, qui promoti essent per Nymphidium, eos incitare et irritare, ut Galbae suspectos, quia Nymphidium invisum ipse sustulerat. Commune autem, ut beneficiarii benefactori suo adhaereant: atque ita de Seiano, praefecto item praetorii, supra 4, 2. *Simul centuriones ac tribunos ipse deligere*. Et, quod sequitur, beneficii sui facere. Lips.

In communi omnes metu. Rhenanus (ex ingenio) correxit bene *in commune*. Ut paullo post *accendendos in commune ratus*. Libri scr. et edd. *in communi*, male. *Terrebantur* omnes libri. Pichena velut e cod. Flor. dedit *exterr.* quod propugnatum usque ad Ryckium. Ern. Ibi scil. recentiori manu id superscriptum.

germanici exercitus fidem. Adeoque parata apud malos seditio, etiam apud integros dissimulatio fuit, ut postero Iduum die redeuntem a coena Othonem rapturi fuerint, nisi incerta noctis, et tota urbe sparsa militum castra, nec facilem inter temulentos consensum, timuissent: non reipublicae cura, quam foedare principis sui sanguine sobrii parabant; sed ne per tenebras ut quisque pannonici vel germanici exercitus militibus oblatus esset, ignorantibus plerisque, pro Othone destinaretur. Multa erumpentis seditionis indicia per

Postero iduum die. Hispanus liber *dierum.* Ego utrumque addititium puto; et *postero iduum* scribo. Lips. *Dierum* MS. Flor. (et Bud.). At Guelf. (et Agr.) cdd. *die.* Pichena coniiciebat *ianuar.* (quia mox occurrit XVIII. kal. febr.) nam mensis nomen adiiciendum fuisse: quod recte negat I. Gronovius, non tamen ea caussa, quam ponit, quod statim mensis ac temporis notatio sequitur: sed quod praecessit c. 18. Sed vereor, ne alia hic corruptela restet. Ac formam quidem loquendi feram: etsi alias non reperi, diem, qui kalend. nouas, aut idus sequitur, sic expressum. Dictum sit graeco more, ὑστέρᾳ εἰδῶν, καλανδῶν. c. 57. quidem, memoratis paullo ante kal. ianuariis, sequitur *die postero.* Sed, si res facta statim ab idibus, h. e. XIX. kal. febr. qui fuit dies ante caedem Galbae, falsus est Suetonius, qui Oth. c. 6. tradit, coniuratos in animo habuisse, statim ab adoptione, Galba interfecto, Othonem imperatorem facere: deinde adlata caussa mutati consilii, medium ab illo die usque ad XVIII. kal. febr. tempus Seleucum religione exemisse. Quod si est, nullo modo tandae rei consilium primum esse potuit XIX. kal. febr. Adde, quod sic non satis fit praecedentibus: *adeo parata seditio fuit,* hoc est prompta, festinata. Itaque suspicor, Tacitum scripsisse *postero statim* (sc. ab adoptione) *die,* quae facta est IV. idus, (s. *dierum,* ut est in Flor.: nam si *statim* legimus, *dierum* locum habet) ut c. 31. *primo statim introitu.* Ita et Suetonio et sibi congruet. Initium coniurationis factum ipsa adoptionis die. Res ita accelerata fuit, ita parati conscii, ut postero statim die h. e. III. idus, in castra rapere Othonem vellent, Galbamque interficere. In caussis deinde dilatae rei dissentiunt Suetonius et Tacitus; sed ita, ut componi possint. Suetonius caussam dilatae caedis, Tacitus dilatae in castra deductionis tradit. Broterius tamen putat, correctionem nostram duriorem esse, quod remotior adoptionis tum memoria fuerit. Id ego non intelligo. Ipse scriptum putat fuisse *pr. id.* Ern. Bip. recepere *postero iduum dierum.* Mihi hoc plane insolitum videtur. Servo vulg. donec quid melius offeratur.

conscios oppressa : quaedam apud Galbae aures praefectus Laco elusit, ignarus militarium animorum, consiliique quamvis egregii, quod non ipse adferret, inimicus, et adversus peritos pervicax.

27. XVIII. Kal. Febr. sacrificanti pro aede Apollinis Galbae haruspex Umbricius « tristia exta et instantes insidias ac domesticum hostem » praedicit : audiente Othone (nam proximus adstiterat) idque, ut laetum e contrario, et suis cogitationibus prosperum interpretante. Nec multo post libertus Onomastus nuntiat, « exspectari eum ab architecto et redemptoribus : » quae significatio coëuntium iam militum et paratae coniurationis convenerat. Otho, « caussam digressus » requirentibus, cum, « emi sibi praedia vetustate suspecta, eoque prius exploranda, » finxisset, innixus liberto, per Tiberianam domum, in Velabrum, inde ad Miliarium aureum, sub aedem Saturni, pergit. Ibi tres et viginti speculatores consalutatum « *imperatorem*, » ac paucitate salutantium trepidum, et sellae festinanter impositum, strictis mucronibus rapiunt. Totidem ferme milites in itinere adgregan-

36. Et adversus peritos pervicax. Proditores cod. Agr. Fortasse *peritiores*. — *37. Et redemptoribus.* Et *reparatoribus* cod. Agr.

Apud Galbae aures. Bud. *apud Galbam audiens.* Probat Rhen.

Nam proximus adst. In Bud. *nam* deest.

Miliarium aureum. Columna ex eo metallo, ut Plutarchus hic in Galba describit c. 24. *ad quam viae omnes ex Italia desinebant. Fecit Augustus*, cum *curator viarum esset*, Dio 54, 8. et statuit *in capite Romani fori*. Plin. 3, 9. Victor iuxta vicum Iugarium collocat (reg. 8.) et recte. *Aedes Opis et Saturni in vico Iugario. Miliarium aureum.* Lips. V. Ryckius ad h. l. Ern. Videantur de eo Revillas in Diss. Acad. Corton. t. I. Holstenius in Graevii thes. A. R. t. 4. Arntzenius in Thes. diss. Belgic. vol. 1.

Sub aedem Saturni. Regius (Bud.) codex *in aedem Saturni.* Unde Rhenanus elicit *inde in Saturni* ec. *aedem.* Falso uterque. Suetonius convincit Oth. 6. *ut se in foro*, inquit, *sub aede Saturni ad miliarium aureum opperirentur.* Lips. *Sub aedem.* Guelf. *aede* ed. pr. Ern.

tur : alii conscientia, plerique miraculo; pars clamore et gaudio, pars silentio, animum ex eventu sumpturi.

28. Stationem in castris agebat Iulius Martialis tribunus. Is, magnitudine subiti sceleris, an corrupta latius castra, ac, si contra tenderet, exitium metuens, praebuit plerisque suspicionem conscientiae. Anteposuere ceteri quoque tribuni centurionesque praesentia dubiis et honestis. Isque habitus animorum fuit, plures vellent, omnes paterentur.

29. Ignarus interim Galba et sacris intentus, fatigabat alieni iam imperii deos : cum adfertur rumor, « rapi in castra incertum quem senatorem : » mox, « Othonem esse, qui raperetur : » simul ex tota urbe, ut quisque obvius fuerat, alii formidinem augentes, quidam minora vero, ne tum quidem obliti adulationis. Igitur consultantibus placuit, « pertentari animum cohortis, quae in palatio stationem agebat : nec

Pars clamore et gladiis. Gladiis libri omnes (in his Bud.) At Faërnus, Moretus, Acidalius et alii corrigunt *gaudiis* vel *gaudio* (sic Pich.) Verum puto. Nam milites omnes *gladios* habent : nisi velis intelligere *strictis*. Mox *animum*, quod e Flor. dedit Pichena, etiam ed. pr. Ern. Nullos dubito cum Bip. recipere *gaudio*. Plane sic et infra 2, 70.

Iulius Martialis. Ryck. suspicatur, eum esse, ad cuius bibliothecam extat epigramma Martialis 7, 16.

Fatigabat deos. Scil. dum aliam super aliam victimam caedi iubet, si tandem litare posset. Mox *formidine* e Flor. edidit I. Gronov. Vulgatum verum puto, quod in omnibus reperi. Ern. Bud. quoque *formidinem*, recte. I. Gron. pro ratione adfert, quod nulla dum formido adfuerit, quae augeri posset. Sed rumor is adlatus excitare metum debebat. Bip. tamen sequuntur Gron.

Tentari animum. Libri fere *pertentari* : ex quo ego *praetentari*. Lips. *Tentari* est a Rhenano (e Bud.) *Pertentari* MSS. Flor. Guelf, edd. Puteol. Ber. quod restituit Pichena. At ed. pr. plane, ut Lipsius voluit, *praetentari*. Et confunduntur istae syllabae sexcenties in libris, ut et in hoc opere vidimus aliquoties. *Pertentare* supra iam c. 25. dixit noster : atque id hic quoque sufficit, nec necessario *prius pertentare*, ut apud Livium est 27, 10. requirit sensus, quod esset *praetentare*. Ern. V. et 6, 20. Bip. praeferunt *praetentari*. Mox Agr. cod. *evocatos*.

per ipsum Galbam; cuius integra auctoritas maioribus remediis servabatur. » Piso pro gradibus domus vocatos in hunc modum adlocutus est : « Sextus dies agitur, commilitones, ex quo, ignarus futuri, et sive optandum huc nomen, sive timendum erat, Caesar adscitus sum. Quo domus nostrae aut reipublicae fatum in vestra manu positum est; non, quia meo nomine tristiorem casum paveam (ut qui, adversas res expertus, cum maxime discam, ne secundas quidem minus discriminis habere); patris, et senatus, et ipsius imperii vicem doleo, si nobis aut perire hodie necesse est, aut, quod aeque apud bonos miserum est, occidere. Solatium proximi motus habebamus incruentam urbem, et res sine discordia translatas. Provisum adoptione videbatur, ut ne post Galbam quidem bello locus esset.

30. « Nihil arrogabo mihi nobilitatis aut modestiae neque enim relatu virtutum in comparatione Othonis opus est. Vitia, quibus solis gloriatur, evertere im-

38. *Cum maxime ducam. Forte certus cum maxime ducam.*

Reip. fato. MS. Flor. Agr. (Bud.) *fatum:* etiam Guelf. sed a manu sec. ed. pr. *Fato* verum esse latinitatis ratio indicat. Ern. Consensus codicum iubet reponi *fatum*, ut fecere Bip. bono sensu, si distinctione textus iuvetur. Ryck. *fato* praefert.

Ut qui, adversas res expertus, cum maxime discam etc. *Adversas res* e Flor. edidit Ryckius. *Adversas* et *secundas* (est in Bud.) fuit et in Guelf. a man. pr. sed *res* exciderat; manus sec. correxit *adversam remp.* et *secundam;* quod est et in ed. pr. Vulgo est *adversa* et *secunda.* Deinde *cum maxime*, quod temporis praesentis significationem habere, hodie pervulgatum est, non ad *expertus* referendum, ut in vulgatis fere, sed ad sequens *discam*, quod e correctione Freinshemii recepimus. MSS. Flor. (Bud.) Guelf. Agr. edd. pr. seqq. *dicam*, e quo male factum a Rhenano *ducam*, et quidem ex ingenio: cui cur non praeferatur *discam* quod τὸ *expertus* plane desiderat. *Dicere* saepe in MSS. pro *discere* obtruditur. V. Burm. ad Ovidium Fast. 3, 326. *Cum maxime* autem recte ab eodem inductum. Ante erat *tum maxime*, illud in MSS. Flor. (Bud.) Agr. ed. pr. Ern.

Ipsius imperii. Ipsius non est in Bud.

perium, etiam cum amicum imperatoris ageret. Habitune et incessu, an illo muliebri ornatu mereretur imperium? Falluntur, quibus luxuria specie liberalitatis imponit. Perdere iste sciet, donare nesciet. Stupra nunc et comissationes et feminarum coetus volvit animo: haec principatus praemia putat; quorum libido ac voluptas penes ipsum sit, rubor ac dedecus penes omnes. Nemo enim unquam imperium, flagitio quaesitum, bonis artibus exercuit. Galbam consensus generis humani, me Galba, consentientibus vobis, Caesarem dixit. Si respublica et senatus et populus vana nomina sunt: vestra, commilitones, interest, ne imperatorem pessimi faciant. Legionum seditio adversum duces suos audita est aliquando: vestra fides famaque illaesa ad hunc diem mansit: et Nero quo-

An illo muliebri orn. Sic omnes libri, nisi quod Puteol. *alio*. Vulgatum efficacius puto. Post *meretur* legendum credo cum Acidalio. Nec ullo modo ex elegantiori latinitate. hic imperfectum ferendum (Bud. *meretur*). Mox MSS. et edd. ante Rhen. *speciem*. Forte excidit *per*. Quamquam vel sic frigidum est, *falluntur quibus imponit*, id est qui falluntur. I. Gronovius praefert, atque edit lectionem vett. librorum (Flor. Agr. Bud.) *speciem*. Sed ita *fallunt* requiritur, non *falluntur*. Falluot res eae, id est vitia, quibus luxuria speciem liberalitatis tribuit. (Nam Gronovianam explicationem aut non capio, aut est contra latinitatem.) Sed luxuria non tribuit speciem, verum accipit, deberetque esse: *quibus luxuriae speciem liberalitatis imponit*, hoc est falluntur homines iis rebus, quibus speciem liberalitatis conciliant luxuriae suae. In hac difficultate undique se ingerente, vulgatum, ut lenissimum retinui. Horatius: *fallit enim vitium specie virtutis et umbra*. Ern. Cum Gron. faciuot Bip. et *imponit* explicant per *offert*, *obiicit*, quod durum nimis. Locus, quem ex Horatio citat Ern., est Iuvenalis 14, 109.

Donare nesciet. MS. Reg. (Agr.) et ed. pr. *nescius*. Non male. Ern.

Comissationes. Bud. *comessationes*. Et mox *apud omnes*.

Vana nomina sunt. Sic Guelf. edd. Puteol. seqq. At Flor. Bud. Agr. ed. pr. *vacua nomina sunt*. Id recepit Ryckius et I. Gronovius. Sed exempla allata non sunt huic similia, nec mihi satis simile exemplum occurrit. Ern. At simile tamen prorsus H. 4, 14. *inania legionum nomina*. Itaque sequor codices cum Bip. Bahrdt in vers. Germ. pro *Si* legit *Ni*, non male, si codices consentirent.

que vos destituit, non vos Neronem. Minus XXX. transfugae et desertores, quos centurionem aut tribunum sibi eligentes nemo ferret, imperium adsignabunt? Admittitis exemplum? et quiescendo commune crimen facitis? Transcendet haec licentia in provincias: et ad nos scelerum exitus, bellorum ad vos, pertinebunt. Nec est plus, quod pro caede principis, quam quod innocentibus datur: sed perinde a nobis donativum ob fidem, quam ab aliis pro facinore accipietis. »

31. Dilapsis speculatoribus, cetera oohors, non adspernata concionantem, ut turbidis rebus evenit, forte

39. *Nec est plus, quod pro caede principis.* Forte *pulchrius.* Tum et *perinde.* Talis locus apud Valer. Flacc. 3, 625. forte *esto potius* et *scilicet perinde.* Deinde *donativo* Cod. Med. Forte: *sed perinde a nobis donativo ob fidem, quam ab aliis pro facinore excipiemini.* — 40. *Ut turbidis rebus evenit.* Puto *ut turbidis rebus* (supple *fieri solet*) *eventi incerta* (vel *incerto*) *magis, et nullo adhuc consilio,* (vel *non ullo adhuc consilio*) *raptat signa, quam quod postea creditum est, insidiis et simulatione. Ut turbidis rebus.* Sic breviter solet Tacitus: *ut in tumultu,* mox 55; *ut in multa pace* 77. Vid. supra c. 7. Ann. 15, 51. *Eventi* supra. *Reptat signa.* H. 3, 22. *huc illuc vexilla raptare.* Ann. 1, 30. *Signa turbine atque unda raptabantur. Nullo consilio* Bud. Agric. *nonnullo.*

Minus XXX. transfugae. Respice ad c. 27.

Sed proinde a nobis. Perinde legendum esse consentiunt multi. Sed libri omnes *proinde.* Male, ut alibi. Broterius tamen in MS. Harleiano reperit *perinde* et edidit. Ern.

Donativum. Cod. Med. et Bud. *donativo*, ut alias dono, muneri. Quod sequebatur in edd. *plus*, non est in Bud. rectoque iudicio Rhen. delevit.

Ut turbidis rebus evenit, timore. Locus totus mihi inter infirmos. Vacillat etiam Budensis scriptio *rebus evectior ire magis et nullo adhuc consilio.* Ex qua facias: *evenit, ira magis, et nonnulli ad hoc.* At in Flor. est, *eventior te magis:* unde Pichena *forte magis.* Lips. Guelf. *tunore magis*, ut editi habent usque ad Pichenam: nisi quod ed. pr. *evectior re .... et nonnullo a. c.* Deinde pro *parat signa*, quod edd. omnes at Bud. habent, Flor. *par signas.* Guelf. plane, ut Lipsius coniecerat, *pars ingens.* Hinc varia tentatus locus. I. Gronovius Pichenae rationem probat: quam et nos secuti sumus. Freinshemius mavult *more*, at dein *nullo consilio*; item *quam ut*, pro *quod.* At *more* hic alienum est. Nec *signa parare* placet, quae iam aderant, et tantum convellenda erant: igitur *pars ingens et nullo a.* c. praeferam. Illud Broterius in tribus MSS. reperit, hoc propter *forte* necessarium est: *pars ingens*, int. cohortis. Ern. Triller. Obs. Crit. 3, 22, legit *erectior temere magis* etc. Ingeniose Bip. *ut t. r. evenit, in orbem agi, sed inconsulto adhuc consilio; pars agitans, quod*, etc. Sequor Broterium.

magis et nullo adhuc consilio, parat signa, quam, quod postea creditum est, insidiis et simulatione. Missus et Celsus Marius ad electos Illyrici exercitus, Vipsania in porticu tendentes. Praeceptum Amulio Sereno et Domitio Sabino, primipilaribus, « ut germanicos milites e Libertatis atrio arcesserent. » Legioni classicae diffidebatur, infestae ob caedem commilitonum, quos primo statim introitu trucidaverat Galba. Pergunt etiam in castra praetorianorum tribuni, Cerius Severus, Subrius Dexter, Pompeius Longinus; si incipiens adhuc, et necdum adulta seditio melioribus consiliis flecteretur. Tribunorum Subrium et Cerium milites adorti minis, Longinum manibus coërcent exarmantque; quia non ordine militiae, sed e Galbae amicis, fidus principi suo, et desciscentibus suspectior

41. *Exarmantque; quia non ordine militiae. Forte exarmantque vi, non ordine militiae.* Infra c. 39. *sine more et ordine militiae.* Mox post *suspectior* cod. Agr. delet *erat.*

Acid. suo more locum transpositione sanare studebat. Sic et proxime sequentia turbat.

Celsus Marius ad electos. Credo ideo, quia notus iis et in Illyrico militaverat. Tacitus 15, 25. *Et legio decimaquinta, ducente Mario Celso, e Pannonia adiecta est.* Videtur igitur legatus fuisse eius legionis. Lips. Cf. et c. 14.

Vipsania in porticu. Nam miles, extra ordinem in orbe, agere plerumque solitus in porticibus aut templis. Noster 2, 93. infra: *Sed miles in porticibus aut delubris.* Ipsi praetoriani in palatii porticibus excubabant. Vult Isidorus 9, 3: *Excubitores quod excubias agunt. Sunt enim ex numero militum, et in porticibus excubant propter regalem custodiam.* Lips. *Vipsania* recte e MS. Flor. edidit I. Gron. Vulgo *Vipsani* aut *Vipsanii.* Ed. pr. *Vipsano.* Mox *arcesserent* legi volunt pro *accerserent.* Recte. Et sic exhibet MS. Oxon. (et Bod.) nosque edidimus. Vide ad c. 14. Ern. Bud. *tendentie.* Sic passim antique. Porticus ista alias Neptuni item Argonautarum dicta, in regione urbis IX. de qua Donatus et Nardinus videndi.

Legioni classicae diffidebatur. Sic recte Guelf. a pr. manu. Erasum a m. sec. *ur.* Sic volebat Acidalius. Alii omnes (et Bud.) *diffidebat*: quod vitiosum esse facile apparet. De legione classica et classicis v. ad c. 36. Mox MSS. Flor. Guelf. (et Reg. Lall.) ed. pr. Sic voluit et Rhenanus (*ex ingenio*), sed operae non paruere. Recepit Iac. Gronovius. Vulgo *nondum.* Ern. Bud. *Cerrius* et *nedum.* Puteol. *Cerius.* Bip. forsan *Curtius Sev.* de quo 12, 55.

Principi suo. Suspectum mihi est *suo*, et a librario germanizante ad-

erat. Legio classica, nihil cunctata, praetorianis adiungitur. Illyrici exercitus electi Celsum ingestis pilis proturbant. Germanica vexilla diu nutavere; invalidis adhuc corporibus et placatis animis, quod eos, a Nerone Alexandriam praemissos, atque inde rursus longa navigatione aegros, impensiore cura Galba refovebat.

32. Universa iam plebs palatium implebat, mixtis servitiis, et dissono clamore, « caedem Othonis et coniuratorum exitium » poscentium, ut si in circo ac theatro ludicrum aliquod postularent : neque illis iudicium aut veritas : quippe eodem die diversa pari certamine postulaturis : sed tradito more, quemcumque principem adulandi, licentia adclamationum et studiis inanibus. Interim Galbam duae sententiae distinebant; T. Vinius, « manendum intra domum, opponenda servitia, firmandos aditus, non eundum ad iratos » censebat : « daret malorum poenitentiae, daret bonorum consensui spatium : scelera impetu, bona consilia mora, valescere. Denique eundi ultro, si ratio sit, eandem mox facultatem : regressus, si poeniteat, in aliena potestate. »

ditum. Ern. Sed Brot. servavit *suo*, non ita suspiciosus *.

Celsum. Bud. *Festum Celsum*.

Ingestis pilis. Sic MSS. Bud. Agr. (et Reg. Lall.) ed. pr. Firmat Flor. *incestis*. Ceteri *infestis*, quod, ut notius, illi substitutum. Mox possis coniicere *refoverat* e Suet. Galb. 20. *quod se aegros et invalidos magnopere fovisset*. Sed vulgatum ferri potest, cum praesertim praecedat *adhuc invalidis corporibus*. Ern. Brot. et Bip. recepere *infestis*.

Dissono clamore. Qualis sit, disce e c. 36. med. Ern.

Coniuratorum exsilium poscentium. Acidalius *exitium*. Recte. Mox c. 37. *supplicia* postulari Otho dicit. Et saepe eae voces permutatae in libris. Plane autem confirmatur correctio c. 72. ubi *impetratum exitium*. *Exsilia* plane aliena. Itaque *exitium* recipere non dubitavi. Ern. Sic et Brot. Lall. Bip. — * Sed Bud. *exilium*.

Neque illis iudicium aut veritas. Est heodiadys. Non de vero animi iudicio, ut Cicero loqui solet, ista postulabant, sed impetu ac temere. *Pari certamine* est pari studio, clamore. Ern.

Eundi ultro. Ryck. explicat *sponte*

33. « Festinandum » ceteris videbatur, « antequam cresceret invalida adhuc coniuratio paucorum. Trepidaturum etiam Othonem, qui furtim digressus, ad ignaros illatus, cunctatione nunc et segnitia terentium tempus imitari principem discat. Non exspectandum ut, compositis castris, forum invadat, et, prospectante Galba, Capitolium adeat : dum egregius imperator, cum fortibus amicis, ianua ac limine tenus domum cludit, obsidionem nimirum toleraturus. Et praeclarum in servis auxilium, si consensus tantae multitudinis, et, quae plurimum valet, prima indignatio elanguescat. Proinde intuta, quae indecora : vel, si cadere necesse sit, occurrendum discrimini. Id Othoni invidiosius, et ipsis honestum. » Repugnantem huic sententiae Vinium Laco minaciter invasit, stimulante Icelo, privati odii pertinacia, in publicum exitium.

34. Nec diutius Galba cunctatus, speciosiora suadentibus accessit. Praemissus tamen in castra Piso, ut iuvenis magno nomine, recenti favore, et infensus T. Vinio; seu quia erat, seu quia irati ita volebant; et facilius de odio creditur. Vix dum egresso Pisone, occisum in castris Othonem, vagus primum et incertus rumor: mox, ut in magnis mendaciis, interfuisse se quidam et vidisse,

42. *Privati odii pertinacia*. Malo *pertinace*.

se offerendi. Rectius Bip. *domo procedendi*.

Non exspectandum. Efficaciorem orationem fore putat Freinshem. si legatur *an* (ut A. 2, 77.) Verum est. Sed lenius fuerit *num*, ut iam monuit I. Gron. Mox *Capitolium adeat*, sc. de more, ut auspicaturus imperium, sacrificet. Post Guelf. (et Bud.) *claudit*, ut edd. ante Lipsium. Ed. pr. *excludit*. Male. Sed firmat τὸ *cludit*, quod iam Lipsius dedit. Ern.

Indign. languescat. MS. Flor. *indignatione langu*. Unde I. Gron. corrigit *indignatio elanguescat*: placet. Ern. Recepere Lall. et Dotteville. Sequor. Sic et c. 46, et 4, 42.

Seu quia.... et facilius etc. V. D. de Lamalle. *

adfirmabant, credula fama inter gaudentes et incuriosos. Multi arbitrabantur, compositum auctumque rumorem, mixtis iam Othonianis, qui ad evocandum Galbam laeta falso vulgaverint.

35. Tum vero non populus tantum et imperita plebs in plausus et immodica studia, sed equitum plerique ac senatorum, posito metu incauti, refractis palatii foribus, ruere intus, ac se Galbae ostentare, praereptam sibi ultionem querentes. Ignavissimus quisque, et, ut res docuit, in periculo non ausurus, nimii verbis, linguae feroces: nemo scire, et omnes adfirmare: donec inopia veri, et consensu errantium victus, sumpto thorace, Galba, irruenti turbae, neque

43. *Mixtis iam Othonianis.* Lege *immissis clam Othonianis.* Sic *immissis percussoribus* Ann. 3, 16. alie supra allata.—44. *Refractis palatii foribus, ruere intus.* Pro intro vix latinum. Forte *intentius.* Mox 56. *non compescere ruentes nusus.* Possis et *infestius.* Infra 63, *multae invicem clades crebrius infestiusque*; vel *instantius.* V. c. 62. porro 82. *Militum impetus ne foribus quidem palatii coercitus.*

Credula fama. Passive *credula* dixit: nove. Nisi si ποιητικώτερον *famam* de hominibus dissipantibus rem temere creditam capias. Ern. Notat Savilius ex Dionysio Hal. consuetam fuisse Thucydidi activorum in passiva et contra, mutationem. Simili modo *gnarum* pro *noto* passim; *volens* pro *grato*; *fuga* pro *exilio*; *largitio vulgi* pro *in vulgus collata* etc. apud nostrum. Possis tamen cum Virg. Aen. 4, 188. *Famam* accipere pro *dea ficti pravique tenace.*

Vulgaverint. Sic scripti, (in his Bud.) edd. pr. Puteol. Rhen. seqq. At Ber. Alc. *vulgaverant.* Ern.

Ruere intus. Nihil hic vitii, ut nimis prono in coniecturas Acidalio visum et Ryckio. *Ruere*, referendum primo ad *in plausus et i. st,* quoad pertinet ad populum et plebem, deinde ad *intus* pro *intro*, quoad pertinet ad equites et senatores. Ceterum Heinsius *ignavissimus* etc. coniungit cum *querentes.* Et sic est in Guelf. ed. pr. Interpunctio volgata est a Puteol. Mox Guelf. *nimiis verbis.* Ern. *Eo intus*, *sum intro*, soloecismis adnumerat Quinctil. 1, 5, 10. Habet tamen Cato de R. R. *quae intro dolitabunt.* Et Caesar B. C. 3, 26. *Quo simul atque intus est itum.*

Irruenti turbae. Rhenanus Budensem scripturam secutus legit: *irruente turba, neque corpore sistens.* Hoc sensu, ut dicat, propter irruentem turbam, et quia corpore non posset sistere, sive insistere, sella levatum. Meis tamen libris (et Agr.) scriptae eae voces, quas tollit; legamque potius: *irruenti turbae neque ae. n. corpore resistens.* Hac mente: Galbam, et aetate et corpore invalidum, non sustinuisse ef-

aetate, neque corpore sistens, sella levaretur. Obvius in palatio Iulius Atticus, speculator, cruentum gladium ostentans, « occisum a se Othonem, » exclamavit: et Galba, « Commilito, » inquit, « quis iussit? » insigni animo ad coërcendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, adversus blandientes incorruptus.

36. Haud dubiae iam in castris omnium mentes: tantusque ardor, ut non contenti agmine et corporibus, in suggestu, in quo paullo ante aurea Galbae statua fuerat, medium inter signa Othonem vexillis circumdarent. Nec tribunis aut centurionibus adeundi locus: gregarius miles caveri insuper praepositos iubebat. Strepere cuncta clamoribus et tumultu et exhortatione mutua, non tanquam in populo ac plebe, variis segni adulatione vocibus, sed, ut quemque adfluentium militum adspexerant, prensare manibus,

45. *Neque aetate, neque corpore sistens.* Puto *resistens*, ut *torpore. Insistens* cod. Agr. Forte: *neque irrueuti turbae artato corpore resistens.* Vel *neque artatu* (vel *in arto*) *corpore subsistens: corpore* ut H. 2, 42. *corporibus et umbonibus niti.* Possis et *neque auctoritate.* H. 2, 48. *iuvenes auctoritate, senes precibus movebat.*

fuse irruentem et gratulantem turbam. Lips. *Resistens* etiam Faërno placebat, idque verum puto. Prima syllaba absorpta est a finali praecedentis verbi, ut centies alibi iu MSS. *Insistens* MS. Agr. ed. pr. Mox *exclamavit*, quod e Flor. dedit Pichena, etiam Guelf. (Bud.) ed. pr. ceterae *clamavit*: item *coërcendam*, quod edidit Rhen. (e Bud.) post Put. At Ber. *coërcendum*, quod ipsum quoque rectum esse, hodie satis constat. Ern. Rhenanum male cepit Lipsius. Bud. ita habet *irruenti turbae neque corpore sistens*, omissis *neque aetate.* Inde Rhen. coniicit legendum *irruente turba*; in textu tamen vulgatum servat. Mox *se sistens* Bip. mallent.

Aurea Galbae statua. Apparet ita tunc receptum in castris. A. 15, 29. *Medio tribunal sedem curulem et sedes effigiem Neronis sustinebat.* Lips.

Prensare. Sic dedimus pro vulg. *prehensare*: quia Tacitus sic semper, si bouis libris fides. MS. Flor. (et Agr.) ed. pr. *pressare* ut 14, 10. ubi vid. Iac. Gronov. qui ad c. 66. tam acriter defendit, Tacitum ubique scripsisse *prensare*, tamen hic illam suam rationem deseruit. Sed videtur esse vitium operarum, nam l. c. etiam hunc locum offert, ubi

complecti armis, collocare iuxta, praeire sacramentum, modo imperatorem militibus, modo imperatori milites commendare. Nec deerat Otho, protendens manus, adorare vulgum, iacere oscula, et omnia serviliter pro dominatione. Postquam universa classicorum legio sacramentum eius accepit; fidens viribus,

prensare scribendum sit. Ern. Bud. *prensare*.

Complecti armis. Muretus vellet *arctius*. Non equidem: et militaris salutatio fuit, et affusi sunt cum gladiis et scutis, atque iis amplexi. Si quid mutandum, vellem *amplecti armis*. Lips. Vulgatum est in libris scr. (Flor. Bud. Agr.) et edd. Ryckius et Schurzfleischius intelligebant *armos*, brachia. Male. Schurzfl. hic etiam comparat frustra Virgil. Aen. II, 641. Immo arma intelligenda, i. e. scutum, quo in complexu arctius admovetur pectori amicus. Et sunt tales amplexus apud Homerum. Ern.

Classicorum legio. Haec est lectio MS. Flor. Bud. Agr. ed. pr. quam bene restituit I. Gron. Falsum tamen est, quod *classiariorum* putat esse ab ingenio Beroaldi. Nam sic MS. Guelf. ed. Puteol. ex qua accepit Beroaldus. Neque credo, non et *classariorum legionem* dici eodem sensu posse, et non *classicos* eosdem *classiarios* vocari, ut vult Fabrettus ad Column. Trai. c. 3, p. 69. negans etiam p. 84. legiones classicas *classiarias* dici posse ex h. l. Taciti, cum Lazio, et *classiariorum legionem* vocari putans, quod ea legio fuerit, quam e classiariis Nero conscripserat. Nam etsi verum est, *classiarios* subinde intelligi *remiges*, et distingui a sociis navalibus, hoc est, militibus classem propugnantibus, et bellum mari gerentibus, tamen idem nomen etiam de militibus dici, minime ambiguis exemplis doceri potest, quae etiam in lexicis exhibentur: unde, qui in antiquis monimentis *centurio classicus* vocatur, ut ap. Donium Cl. 6, 15. apud nostrum *centurio classiarius* dicitur A. 14, 8. Eademque inconstantia reperitur in verbis *nautae, socii navales*. Nam, cum *nautae* vulgo de remigibus dicantur, apud Ciceronem clare dicuntur etiam pro militibus navalibus. Verr. 5, 17. sunt *nautae militesque*, et 20. extr. pro quo sunt c. 51. *milites remigesque*, et c. 33. *propugnatores atque remiges*: at c. 60. *remiges nautaeque*: item c. 34. Porro *socii navales* de remigibus non uno loco dicuntur, apud Livium v. c. 21, 50. *ut sociis navalibus affatim instructam classem, ita inopem milite habebant*, ubi v. Sigon. item c. 61, *classici milites navalesque socii*. At apud eundem *socii navales* pro militibus classicis 26, 48. qui ante *socii navales* dicti erant, distinctique a *legionariis* militibus, clare mox *classici milites* vocantur. Ceterum *legionis classicae* mentio supra c. 31. item *classicorum*, qui sunt ex ista legione H. 2, 11, 67. etc. Nempe, ut tradit Vegetius 5, 1. *apud Misenum et Ravennam singulae legiones cum classibus stabant.* De

et, quos adhuc singulos exstimulaverat, accendendos in commune ratus, pro vallo castrorum ita coepit:

37. « Quis ad vos processerim, commilitones, dicere non possum: quia nec privatum me vocare sustineo, princeps a vobis nominatus; nec principem, alio imperante. Vestrum quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur, imperatorem populi romani in castris, an hostem, habeatis. Auditisne, ut poena mea et supplicium vestrum simul postulentur? Adeo manifestum est, neque perire nos, neque salvos esse, nisi una, posse. Et, cuius lenitatis est Galba, iam fortasse promisit: ut qui, nullo exposcente, tot millia innocentissimorum militum trucidaverit. Horror animum subit, quotiens recordor feralem introitum, et hanc solam Galbae victoriam, cum, in oculis urbis, decumari deditos iuberet, quos deprecantes in fidem acceperat. His auspiciis urbem ingressus, quam gloriam ad principatum adtulit, nisi occisi Obultronii Sabini et Cornelii Marcelli in Hispania, Betui Chilonis in Gal-

quo loco vid. Fabrett. l. c. p. 83. quamquam etiam antiquioribus scriptoribus et in liberae Reip. historia *legiones classis* memorantur, ut ap. Liv. 22, 57. 24, 2. Hinc *cohortes classicae* in inscriptionibus antiquis. Add. A. van der Mieden in erudita disp. ad Marmor vetus de P. Sulpicii Quirini censu. Trai. 1745. p. 15 seq. Mox *vocare* bene restituit Pichena (e Flor.), pro quo *vocari* edidit Rhenanus (e Bud.). Ern. Bud. perperam *classiorum*, unde Rhen. *classiariorum*. Mox Bud. *imperitante*. De classicis apud Misenum v. Xiphil. 73, 16.

Cuius lenitatis est. Sic MSS. Fl. (Bud.) Agr. Guelf. estque mordacius eo, quod omnes edd. ante Rychium et I. Gron. habent *levitatis*: alioqui et ipsum bonum sensum habet. Mox *militum* pro *civium* habet etiam (Bud. Flor. Agr. et) ed. pr. at Guelf. edd. a Puteol. ad Pichenam alterum. Sane milites fere occiderat: et militum mentio ad exacerbandos milites efficacior, quam civium. Ern.

Obultronii Sabini. Coniectura ductus sic restitui, cum in libris esset *ab 'ultroniis Albini.* Suspicor autem eum esse, de quo Tacitus A. 13, 28. *Helvidius Priscus adversus Obultronium Sabinum aerarii quaestorem proprias contentiones exercuit.* Lips. *Obultronii* plane Guelf. (et Bud.) sed dein *Albini.* Ern.

Et Cornelii Marcelli. Libri scri-

lia, Fontei Capitonis in Germania, Clodii Macri in Africa, Cingonii in via, Turpiliani in urbe, Nymphidii in castris? Quae usquam provincia, quae castra sunt, nisi cruenta et maculata? aut, ut ipse praedicat, emendata et correcta? Nam, quae alii scelera, hic remedia vocat: dum falsis nominibus, severitatem pro saevitia, parsimoniam pro avaritia, supplicia et contumelias vestras, disciplinam adpellat. Septem a Neronis fine menses sunt, et iam plus rapuit Icelus, quam quod Polycleti et Vatinii et Elii paraverunt. Minore avaritia ac licentia grassatus esset T. Vinius, si ipse imperasset: nunc et subiectos nos habuit, tanquam suos; et viles, ut alienos. Una illa domus sufficit donativo, quod vobis nunquam datur, et quotidie exprobratur.

46. *Et Vatinii et Elii paraverunt.* Cod. Med. *et Egiali perierant.* Forte *rempubl. partiti erant.* Tum *Tigillini et Elii.* Sic fere Gronov. Sed libertos cum libertis componit. Porro forte legendum *raptaverunt*: *et Egi et alii qui perierunt* cod. Agr. Forte *sibi pepererunt.*

pti ita appellant, hominem alias mihi ignotum. Paullo post *Vettii Chilonis* lego, cum Rhenano. Lips. Eius (*Marcelli*) mentio tamen A. 16, 8. Sueton. Galb. 9, 12. Ern.

Vettii Chilonis. Haec est correctio Rhenani, Lipsio probata, recepta a Freinshemio et seqq. MSS. (in his Bud.) et edd. vett. *Betuichilonis* vel *Bervick.* Flor. divisim *Betui Chilonis*, quae est vera lectio, ut ex inscr. ap. Grut. p. 375. plane demonstrat I. Gronovius, in qua C. BETVO TRO. CILONI. Ern.

Quae castra. Bud. *Quae in castris.*

Vatinii, et Elii, et alii. Vulgatis libris erat, *et Egii*, qui mihi quidem inter potentiores libertos irreperti. At Elium invenio (Dioni 63, 12. 64, 3. scribitur Ἥλιος) qui magnus apud Neronem, quique, abeunte eo in Graeciam cantillatum, praefectus mansit urbi Romae. Est is ipse, de quo Tacitus 13, 1. *P. Celer eques romanus et Elius libertus, rei familiari principis in Asia impositi.* Quod sequitur *et alii*, videndum, ne superfluat, natumque sit ex haesitantia librarii, et adfinitate vocis prioris. Lips. Coniiciebam: *et iam plus rapuit Icelus, quam Polycleti et Vatinii et Elii et Tigellini paraverunt.* Gron. Ryckius *et Haloti* ex 12, 66. Suet. Galb. 15. (Id recepit Brot.) Iac. Gron. ex *et aegi* quod est in Flor. Guelf. etc. *Cethegi*, qui aliunde non noti in historia Neronis. (Bud. *policliti et uatini et egi.*) Mox *ac* bene e Flor. pro *aut* Pich. Sic et (in Bud. et) Guelf. ed. pr. Idem deinde dedi *adversantes*.

38. « Ac, ne qua saltem in successore Galbae spes esset, arcessit ab exsilio, quem tristitia et avaritia sui simillimum iudicabat. Vidistis, commilitones, notabili tempestate etiam deos infaustam adoptionem aversantes. Idem senatus, idem populi romani animus est. Vestra virtus exspectatur, apud quos omne honestis consiliis robur, et sine quibus, quamvis egregia, invalida sunt. Non ad bellum vos, nec ad periculum voco: omnium militum arma nobiscum sunt. Nec una cohors togata defendit nunc Galbam, sed detinet. Cum vos adspexerit, cum signum meum acceperit, hoc solum erit certamen, quis mihi plurimum imputet. Nullus cunctationi locus est in eo consilio, quod non potest

pro vulg. *avers.* cum (Mur. et) Pichena. De qoo supra vidimus ad c. 1. In delendo *quod* consentio (Acidalio et) Gronovio. Ern. Bud. *adversantes.*

Nec una cohors togata. Quare togata? et satisne ea vox sana? sana. Appellat eoim ita, velut elevans et infirmans, quia moris, ut illa cohors, quae more militiae axcubabat, idipsum faceret sioe armis, gladiis tantum lanceisque contenta. Itaque et togis ioduti eraut, non sagis. Modestiae caussa institutum id videtur: et ne Mars palam habitare videretur in sua urbe. Huc spectat, quod infra legis, *apertum in castris armamentarium fuisse, rapta arma,* qoorum scilicet armorum non iis vulgo ius aut usos, nisi tribunis aut praefecto permittente. Idao in Martiali de Fusco (6, 76.), praefecto praetorii: *Ille sacri lateris custos Martisque togati, Credita cui summi castra fuere ducis.* Vocat ecce *togati Martis* custodem ab hoc habitu: atque adeo in ipsa Italia tota milites togatos esse voluit M. Autonious, de quo Capitoliuus c. 27. *Per Brundisium veniens in Italiam, togam et ipse sumpsit, et milites togatos esse iussit. Nec unquam sagati fuerunt sub eo milites.* Haec tameo de ipsis praetoriis cohortibos tantum accipio, quae e civibus: de Batavis Germsoisqua custodibus, scimus aliter fuisse. Lips. Ceterum legeodum videtur *neo illa cohors togata:* nisi vulgatum dictam potemus abrupta brevitate, pro, nec illa cohors, quae et oua et togata est: quod non praefracte negem. Sed illud mollius et usitatius. Ern.

Quis mihi plurimum imputet. Dictum exquisitius consequens pro anteoedente, hoc seusu: quis pro me acrius coutendeudo efficiat, ut ei plus debeam. Eon. Cf. c. 55.

Cunctationi. Sic Bud. At Flor. Agr. *cunctationis.*

laudari, nisi peractum. » Aperire deinde armamentarium iussit. Rapta statim arma, sine more et ordine militiae, ut praetorianus aut legionarius insignibus suis distingueretur: miscentur auxiliaribus galeis scutisque. Nullo tribunorum centurionumve adhortante, sibi quisque dux et instigator: et praecipuum pessimorum incitamentum, quod boni maerebant.

39. Iam exterritus Piso fremitu crebrescentis seditionis, et vocibus in urbem usque resonantibus, egressum interim Galbam, et foro adpropinquantem, adsecutus erat: iam Marius Celsus haud laeta retulerat: cum alii, « in palatium redire, » alii, « Capitolium petere, » plerique, « rostra occupanda, » censerent, plures tantum sententiis aliorum contradicerent, utque evenit in consiliis infelicibus, optima viderentur, quorum tempus effugerat. Agitasse Laco, ignaro Galba, de occidendo T. Vinio dicitur, sive ut poena eius animos militum mulceret, seu conscium Othonis credebat, ad postremum, vel odio. Haesitationem adtu-

47. *Aperire deinde a. iussit.* Lego *Aperiri deinde armamentario iusso.* Tum mox scribe: *miscerentur auxilia paribus galeis*, vel *disparibus. Miscentur auxiliatoriis* cod. Agr. *arma legionaria* Ann. 3, 43. *paribus armis* Virgil. Aen. 9, 655. 12, 344 Val. Flacc. 5, 601. De armis quibus distinguebantur, vide locum insignem Hist. 2, 89. *quatuor et XXX. cohortes, ut nomina gentium aut species armorum forent, discretae* et seq. *auxilia* pro *Auxiliaribus* Tacito passim in usu. Infrà c. 54. *Adsciscitur auxiliorum miles.* — 48. *Utque evenit in consiliis inf. Utque evenire in consiliis infelicibus solet* cod. Agr. — 49. *Ad postremum, vel odio.*

Aperire deinde armamentarium iussit. Aperire scr. (Bud. Agr.) et edd. omnes, ante Pichenam, qui recepit *aperiri*, quod omnes secuti sunt. Ego vetus restitui. Nam *iubere* et cum infinitivo activo dicitur, intellecto accusativo eorum, qui iubentur: v. Drakenb. ad Liv. 27, 24. et quos ibi laudat. Mox noster c. 40. *occupare pericula iubet*, sc. milites: ubi Rhenanus ex ingenio, ut opinor, (v. ibi notata) *occupari* edidit cum seqq. nonnullis. Sed id nec Lipsius nec sequentes imitati sunt. Atque etiam supra c. 36. pro *miles caveri praepositos iubebat* Muretus, qui hic corrigit *aperiri*, legi vult *cavere*. Adeo inconstantes in hoc sunt viri docti. Ern.

Ad postremum, vel odio. Sic primus Rhen. (ex ingenio) edidit: ante omnes *ad posterum*, ut et Guelf. (et Bud.) habet. Ern.

lit tempus ac locus, quia, initio caedis orto, difficilis modus: et turbavere consilium trepidi nuntii ac proximorum diffugia, languentibus omnium studiis, qui primo alacres fidem atque animum ostentaverant.

40. Agebatur huc illuc Galba, vario turbae fluctuantis impulsu, completis undique basilicis ac templis, lugubri prospectu: neque populi, aut plebis ulla vox: sed adtoniti vultus et conversae ad omnia aures: non tumultus, non quies: quale magni metus et magnae irae silentium est. Othoni tamen, « armari plebem,» nuntiabatur. « Ire praecipites et occupare pericula » iubet. Igitur milites romani, quasi Vologesen aut Pacorum avito Arsacidarum solio depulsuri, ac non imperatorem suum inermem et senem trucidare pergerent, disiecta plebe, proculcato senatu, truces armis, rapidis equis, forum irrumpunt. Nec illos Capitolii adspectus, et imminentium templorum religio, et priores et futuri principes terruere, quo minus facerent scelus, cuius ultor est, quisquis successit.

41. Viso cominus armatorum agmine, vexillarius co-

Lege *aemuli odia*. H. 2, 73. *tum ipse exercitusque, ut nullo aemulo, saevitia, libidine, raptu, in externos mores proruperant.* Plinius Epist. 6, 31. *maritum non sine aliqua reprehensione patientiae amor uxoris retardabat: quam quidem, etiam post delatum adulterium, domi habuerat, quasi contentus aemulum removisse.* Florus de bello Perusino 4, 3. *Fulvia gladio cincta, virilis militiae uxor*, ubi insere *virilis militiae aemula uxor*. Lege ibidem *pientissimo ingenio*. Casaub. ad Sueton. Aug. 14. *piissimum*, quod Cicero negat latinum. Sed Tacito Agric. 45 *piissima filia*. — 50. *Quale magni metus et magnae viae silentium est.* Male *quale in magno metu et magna ira silentium est.* — 51. *Cuius ultor est.* Lege *esset*.

Huc illuc. Bud. *huc et illuc.* Mox Agr. *aspectu*, et dein *conculcato.*

Occupare pericula jubet. Sic scr, et edd. ante Rhen. V. ad c. 38. Mox Flor. (et Reg. Lall. et Bud.) *rapidi equis.* ERN. Bud. et ex eo Rhen. *occupari*, Sed sub activo intelligitur *suos.*

Vexillarius comitantis G. cohortis. Haec lectio debetur Rhenano, qui an e MSS. duxerit, nescio. Nam in scriptis aliis et edd. ante Rhen. aliter est. (omnino Rhen. sic e Bud.) Flor. *comitatae Galbae coh*, Gualf. a man. pr. *comitatas Galbae cohortes*, man. sec. fecit *comitatus*, quod est in MS. Agr. edd. ante Rhen. deinde *Galbae cohortis*; in ed. pr. tantum *Galbae.* Corrigendum potius fuisse *comitatae*

mitatae Galbam cohortis (Atilium Vergilionem fuisse tradunt) dereptam Galbae imaginem solo adflixit. Eo signo manifesta in Othonem omnium militum studia, desertum fuga populi forum, destricta adversus dubitantes tela. Iuxta Curtii lacum, trepidatione ferentium Galba proiectus e sella ac provolutus est. Extremam eius vocem, ut cuique odium aut admiratio fuit, varie prodidere. Alii, suppliciter interrogasse, « quid mali meruisset? paucos dies exsolvendo donativo » deprecatum: plures, obtulisse ultro percussoribus iugulum: « agerent ac ferirent, si ita e republica videretur. » Non interfuit occidentium, quid diceret. De percussore non satis constat. Quidam Terentium Evocatum, alii Lecanium, crebrior fama tradidit, « Camurium XV. legionis militem, impresso gladio, iugulum eius hausisse. » Ceteri crura brachiaque, nam pectus tegebatur, foede laniavere: pleraque vulnera feritate et saevitia trunco iam corpori adiecta.

5a. *Nam pectus tegebatur. Nam pectus thorax tegebat* cod. Agr. — 53. *Feritate et saevitia.* Lego *efferata saevitia* vel *ab efferatis saevitia. Efferare* H. 4, 26. *efferatus exsilio* supra c. 21.

Galbam cohortis, credo eum Ryckio et I. Gronovio (et Heinsio) quod et sensus postulat: et fecisset sic Rhenanus, si cod. Flor. habuisset. *Vergilionem* mox omnes libri. Plutarchus *Servilionem* vocat. Sed. MS. Fl. habet *adilium*, ed. pr. *ad illum:* unde I. Gron. coniicit *A. Dilium* pro *Dillium* vel *Dellium*. Plutarchus c. 26. Αἰτίλλιον vocat. (Bud. *Atilium.*) Post Rhenanus bene (e Bud.) *dereptam* fecit e *direptam:* sed debebat etiam mox *destrictam* e *districtam*. Ern.

Solo adflixit. Bud. *solo affixit.*

Curtii lacum. Sic e Flor. edidit I. Gron. Sic habent MS. Agr. ed. pr. Sic est etiam H. 2, 55. et ap. Sueton. 20. *Martis campum* supra vidimus, ubi pariter plures *Martium* edidere. Ern. Bud. *Curtium.*

Si ita e rep. Flor. *ita rep.* unde I. Gron. (et Heins.) corrigit *id e rep.* MS. Agr. ed. pr. *ita reip.* Sed *hoc* ab initio addi, e formula solenni *hoc age*, ut Muretus et Acidalius volunt, non necessarium puto. Ern. Bud. *ita e rep.*

Quidam etc. V. et Plut. in Galba 27. qui non omnes hos, sed etiam alios commemorat, ut *Arcadium*, et *Fabium Fabulum*. Ern.

Corpori adiecta. Groslotius, etsi vulgatum ferri posse fatetur, mavult tamen *oducta*, cui coniecturae favet dativus *corpori*, quod verbum aptius huic, quam illi. Ern.

42. Titum inde Vinium invasere. De quo et ipso ambigitur, consumpseritne vocem eius instans metus, an proclamaverit, «non esse ab Othone mandatum, ut occideretur.» Quod seu finxit formidine, seu conscientiam coniurationis confessus est: huc potius eius vita famaque inclinat, ut conscius sceleris fuerit, cuius caussa erat. Ante aedem D. Iulii iacuit, primo ictu in poplitem, mox ab Iulio Caro, legionario milite, utrumque latus transverberatus.

43. Insignem illa die virum Sempronium Densum aetas nostra vidit. Centurio is praetoriae cohortis, a

84. *Primo ictu in poplitem.* Malo tolli τὸ *in*, ut mox bene Gronovius *utrumque latus.*

Conscientia coniurationis confessus est. Videtur *conscientiam* legendum Acidalio (at Heinsio). Recte, ut opinor. Non enim in illis est proprie confessio. Plutarchus ὁμολογῶν κοινωνὸς γεγονέναι τῆς συνωμοσίας: quod valde firmat hanc correctionem. Ern. *Conscientiam* probat et Lall. nec dubito recipere.

Iulio Caro. Sic MSS, Flor. Guelf. at edd. ante Rhenan. *Cario.* Ern. Bud. *Cario.*

In utrumque latus transverberatus. Suspicor praepositionem non esse a Tacito. Liv. 21, 7. *adversum femur tragula graviter ictus.* Auctor Africani belli c. 78. *pilo per cassidem caput ictus.* Idem 85. *Rufus brachium gladio percussus.* Suetonius Aug. 20. *crus et utrumque brachium consauciatus.* Gron. Recte. Sic Ernesti et Bip.

Centurio is praetoriae cohortis ad Galbae custodiam a Pisone additus. Aliter concepta lectio in Farnesii codice: *Centurio is praetoriae ac Galbae custodiae a Pisone additus.* Quae utravis tamen parum mihi certa. Quid enim? a Pisone custos hic Galbae appositus? Quomodo potuit aut debuit? cum Galbae sane, ut principi, legitimi sui custodes et stipatores fuerint. Denique, unde ea auctoritas Pisoni? Tacitum etiam ipsum lege: videbis clare, Sempronium hunc non Galbae tutorem, sed Pisonis fuisse, cui quamvis vulnerato effugium etiam praebuit. Igitur inclinabam ut legerem: *Centurio is praetorii, a Galba custodiae Pisonis additus.* Ut in illo motu rerum Galba, de Pisone anxius, addiderit ei custodem centurionem. Hoc probabile. Sustinet me tamen a pleno adsenso Dio et Plutarchus: qui ita narrant, ut Sempronius Galbam defenderit, non Pisonem. Si eos sequimur: tum mentem verborum Taciti faciam, ut hic Sempronius venerit in cohortes praetorias, promotusque sit beneficio Pisonis: atque ita additus insertusque custodiae. Vix tamen est, ut Taciti narratio cum graecis iis non pugnet. Certe nec Suetonius, opem quemquam tulisse Galbae,

Galba custodiae Pisonis additus, stricto pugione occurrens armatis et scelus exprobrans, ac, modo manu, modo voce, vertendo in se percussores, quamquam vulnerato Pisoni effugium dedit. Piso in aedem Vestae pervasit, exceptusque misericordia publici servi et contubernio eius abditus, non religione, nec caerimoniis, sed latebra imminens exitium differebat: cum advenere, missu Othonis, nominatim in caedem eius ardentes, Sulpicius Florus, e Britannicis cohortibus, nuper a Galba civitate donatus, et Statius Murcus, speculator: a quibus protractus Piso in foribus templi trucidatur.

44. Nullam caedem Otho maiore laetitia excepisse, nullum caput tam insatiabilibus oculis perlustrasse dicitur: seu tum primum levata omni sollicitudine mens vacare gaudio coeperat: seu recordatio maiestatis in

55. *Nominatim in caedem eius ardentes.* Forte *ordinatam.* Immo lege *ardentis* sc. Othonis ipsius.

refert. Lips. Recepit Pichena cum sequentibus, ob Flor. lectionem, non longe abhorrentem, *a Galba custodi et a Pisonis additus.* (Sic et Agr.) Ed. pr. *ae Galbae custodias a Pisons.* Guelf. (Bud.) edd. vett. omnes, ut ab initio indicatum. Acidalii correctio *Pisoni* non contemnenda: sed non propterea *ad custodiam* necessarium: nam *custodiae* idem significat. Ern. Verba, quae hic editio Aleiati intrusit nec Puteolanus habet, nec Bud. codex; reiecit et Rhen. — Heinsoni. *custodiendi.*

Occurrens armatis. Sic edidit Rhenanus (e Bud.) cum ante esset *armatus.* Guelf. *armatis.* ed. pr. *armis.* Mox bene idem (e Bud.) *cum* pro *tum.* Sed sic iam ed. pr. quae etiam *advenirent* pro *advenere.* Male contra *iussu* pro *missu*, quod recte restituit Pichena: sic MSS. Flor. Guelf. edd. ante Rhen. et sic saepe loquitur in tali re Tacitus. Ern. Bud. *advenere iussu.* Noster *missu* passim habet. Vid. Ind.

Vagare gaudio. Repertum in opt. Vatic. non sprevi: quoniam passim veteres ita locutos sciebam. Vox autem apta, ad habitum explicandum mentis gaudio diffusae et velut natantis. Lips. *Vacare* recte restituit Freinsh. quod omnes ante Lipsium edd. etiam scripti alii habent. Solita autem librariis haec confusio, (v. Drakenb. ad Liv. 5, 8. 27, 16.) forte etiam hac de caussa, quod medii aetate *vagare* pro *vacare* dicebatur: unde *clerici vagantes*, pro *vacantes*, in Concilio Vormatiensi apud Du - Cangium,

Galba, amicitiae in T. Vinio, quamvis immitem animum imagine tristi confuderat: Pisonis, ut inimici et aemuli, caede laetari, ius fasque credebat. Praefixa contis capita gestabantur, inter signa cohortium, iuxta aquilam legionis: certatim ostentantibus cruentas manus, qui occiderant, qui interfuerant, qui vere, qui falso, ut pulchrum et memorabile facinus, iactabant. Plures quam CXX. libellos praemia exposcentium, ob aliquam notabilem illa die operam, Vitellius postea invenit: omnesque conquiri et interfici iussit: non honore Galbae, sed tradito principibus more, munimentum ad praesens, in posterum ultionem.

56. *Qui vere, qui falso.* Lege *qua vere, qua falso.* Vel *sive vero, seu falso.* — 57. *Munimentum... ultionem.* Lege *munimenti... ultionis.*

et alibi. In Cod. Theod. l. 49. *de decurion.* praepositi *pacis* pro *pagis*, ut vidit Gothofr. Sic Ann. 3, 72. *arguerat* pro *arcuerat.* Ern. Bud. *vagare.* Sed Rhen. *vacare.*

Capita gestabantur. MS. Guelf. non habet *gestabantur*: sed in margine additum a man. sec. *gestantur*, quod est in ed. pr. Abest et a MS. Oxon. et potest commode abesse. Ern.

Quive vere, quive falso. Franc. Modius me monet in Rom. codice legi *qui vere, qui falso.* Quod idem etiam scriptus Cuvarruviae liber habebat. Lips. Item ed. pr. recepit Pichena, recte. Est enim elegantius, et Taciti consuetudini congruens. At *quive* tamen MSS. Flor. (Bud.) Guelf. Unde nata sit syllaba, me tacente, apparet. Ern. Acid. volebat *qui vere, quive falso.*

Praemia exposc. Flor. Bud. et Agr. *praemium*, quod recepit Gron.

Tradito principibus more. Diu in hoc loco mei atque alieni fluctus. Nunc sisto in amendatione mea ultima: vera, etsi quidam renituntur. Sed neque omnium est, veram criticam approbare: quid exercere? De re: ita lego. *Tradito principibus more, munimentum ad praesens, in posterum ultione.* Ita verba structa apte, quae alioqui non redigas sub grammaticae leges: ita sententia concinna et vera. Ultio, inquam, haec tradita est principibus mora, ad praesens munimentum et tutelam sui, sed quae ultio? *in posterum*: id est, post ipsos, et ut successor ulciscatur. Tacitus in hac re c. 40. *Fecere facinus, cuius ultor est quisquis successit.* Et quo fine? ut ipsi in praesenti tutiores. Ita Claudius (in Suetonio 11.): *Centuriones e coniuratis in Caium interemit, exempli caussa.* Et Domitianus Epaphroditum (in eodem 14.) *ut ostenderet, ne bona quidem exemplo audendam patroni necem.* Nimirum principes, sollenniter puniendo principum interfectores, se muniunt et tuentur. Oedipus hoc ita pulchre

45. Alium crederes senatum, alium populum. Ruere cuncti in castra, anteire proximos, certare cum praecurrentibus, increpare Galbam, laudare militum iudicium, exosculari Othonis manum: quantoque ma-

apud Sophoclem, ubi ait velle se exseqoi et punire Laii caedem (in Oed. tyr. v. 130.)

Ὅστις γὰρ ἦν, ἐκεῖνον ὁ κτανὼν τάχ' ἂν Κἄμ' ἂν τοιαύτῃ χειρὶ τιμωρεῖν θέλοι. Κείνῳ προσαρκῶν οὖν, ἐμαυτὸν ὠφελῶ.

Lips. Non memini me unquam, ex quo Taciti cum fructu tractandi fiduciam habui, hic loci haesisse. Quid enim? nonne clamat auctor se dicere, Vitelliom de istis supplicium sumpsisse, non ut Galbae manes hac vindicta coleret, sed ut solent principes punire omnes interfectores principom, quo et ipsi in praesens sint ab insidiis huiosmodi tutiores, et successori exemplum ulciscendi, si quid ipsis contigerit, praebeant. *Ad praesens, in posterum*, sic. H. 4, 17. *Clara ea victoria in praesens, in posterum usui.* Τὰ *munimentum* et *ultionem* sunt ἐπεξήγησις totius illius *conquiri et interfici iussit:* quasi foret, interfici iussit, quo recte principes et more veteri iodicant se sibi munimentum circumdare od praesens, in futorum parare ultorem: vel quali animadversiooe putant priocipes se comparare sibi, dom sunt, statom securiorem; si quid durius eveniat, ne desit vindex, ab ipsorom exemplo doctus decessorem non inultum pati. Collegeram oh geous loquendi fere omnia, quae iam alii ediderunt, neque repeti necesse est. Sic et 16, 17. *Annaeum Lucanum genuerat, grande adiumentum claritudinis.* Ad rem pertineat ista. Suetonius Claudio 11. *Paucis e coniuratorum in Caium numero interemptis, exempli simul caussa, et quod suam quoque necem depoposcisse cognoverat.* Dio 47, 18. de triumviris: ἅτε γὰρ τῆς μοναρχίας ἐφιέμενοι, καὶ πρὸς αὐτὴν ἐπειγόμενοι, τούς τε σφαγέας αὐτοῦ (τοῦ Καίσαρος) τοὺς λοιποὺς ὀργῇ μετῄεσαν (quare? non profecto honore Caesaris, ut Vitellius *non honore Galbae, sed*) ὡς καὶ ἐκ τούτου τήν τε ἄδειαν σφίσιν, ὧν ἐποίουν, καὶ τὴν ἀσφάλειαν ἀῤῥώθειν προπαρασκευάσοντες, (hoc utiqoe *munimentum ad praesens*) καὶ πάνθ' ὅσα (hoc pro illo, *in posterum ultionem*, etsi melioris omiois et latina pateat) ἐς τιμὴν αὐτοῦ ἔφερε, προθύμως ἔπραττον, ἐς ὑποδοχὴν τοῦ καὶ αὐτοί ποτὲ ὁμοίων ἀξιωθῆναι. Notabile qnoque in hanc rem, quod Zonaras narrat in imperio Theophili 15, 25. Pater hoins Michaël Balbus Leonem Armenium conspiratione sustulerat regnumqoe iovaserat. Filius αὐταρχήσας πρῶτον ἐποιήσατο ἔργον, τὴν κόλασιν τῶν τῷ πατρὶ αὐτοῦ συνηραμένων εἰς τὸ τῆς βασιλείας τυχεῖν, καὶ ἀνελόντων τὸν Λέοντα. etc. Gron. Recte Gronovius, quem et vida Obs. 4, p. 272: idemque indicavere Bernecc. ad Sueton. Titum c. 6. Freinsh. et alii. Ultima intelligenda: ut esset munimentum etc. Lipsiana nota in edit. ultima in brevius contracta, sad maiori fiduciae significatione. Ern. Adde 13, 32. *Factum SC. ultioni iuxta et securitati.*

Exosculari. Bud. et *osculari.*

gis falsa erant, quae fiebant, tanto plura facere. Nec adspernabatur singulos Otho, avidum et minacem militum animum voce vultuque temperans. Marium Celsum, consulem designatum et Galbae usque in extremas res amicum fidumque, ad supplicium expostulabant, industriae eius innocentiaeque, quasi malis artibus, infensi. Caedis et praedarum initium et optimo cuique perniciem quaeri adparebat; sed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum scelus: iubere iam poterat. Ita, simulatione irae, vinciri iussum, et «maiores poenas daturum» adfirmans, praesenti exitio subtraxit.

46. Omnia deinde arbitrio militum acta. Praetorii praefectos sibi ipsi legere: Plotium Firmum, e manipularibus quondam, tum vigilibus praepositum, et, incolumi adhuc Galba, partes Othonis secutum. Adiungitur Licinius Proculus, intima familiaritate Othonis, suspectus, consilia eius fovisse. Urbi Flavium Sabinum praefecere, iudicium Neronis secuti, sub quo eamdem curam obtinuerat: plerisque Vespasianum fratrem in eo respicientibus. Flagitatum, «ut vacationes, praestari centurionibus solitae, remitterentur.»

58. *Sibi ipsi legere. Sibi ipsis* cod. Agr.

Iubere iam poterat. Haec verba aberant a MS. Bod. nec sunt in Goelf. Sed efficiunt sententiam nimis pulchram, quam ut non sint a Tacito. ERN. A Bod. absunt *ad proh. sc. i. i. p.* Idem mox *incolumi* absque coniunctione.

Simulatione irae. Seneca explicat, qui callide hoc ad primam magnamque iram adhibendum suadet. De Ira 3, 39. *Quem non audet lenire, fallet. Simulabit*, inquit, *iram*, *ut tanquam adiutor*, *et doloris comes*, *plus auctoritatis in consiliis habeat: moras nectet*, *et*, *dum maiorem quaerit poenam*, *praesentem differet.* Ipsa haec nostra sunt, et moniti illius clarum hic exemplum. LIPS.

Vacationes. De his militarium operum vacationibus Iustinus capiendus fuit 37, 4. *Hieme deinde imminente*, *non in convivio*, *sed in campo*, *non in vacationibus*, *sed in exercitationibus*, *nec inter sodales*, *sed inter aequales*, *aut equo aut cursu aut viribus contendebat.* Nec acutissimum Palme-

Namque gregarius miles, ut tributum annuum, pendebat. Quarta pars manipuli sparsa per commeatus, aut in ipsis castris vaga, dum mercedem centurioni exsolveret: neque modum oneris quisquam, neque genus quaestus pensi habebat: per latrocinia et raptus, aut servilibus ministeriis, militare otium redimebant. Tum locupletissimus quisque labore ac saevitia fatigari, donec vacationem emeret. Ubi, sumptibus exhaustus, socordia insuper elanguerat, inops pro locuplete et iners pro strenuo, in manipulum redibat: ac rursus alius atque alius, eadem egestate ac licentia corrupti, ad seditiones et discordias, et ad extremum in bella civilia ruebant. Sed Otho, ne vulgi largitione

riom audire amiens meus debuit, *vocationes* substituentem et invitationes interpretantem. Immo vero has militares vacationes intelligit, et recte proprieque exercitationibus opponit. Tacitus A. 1, 17. *Vacationes munerum* appellat: et iisdem verbis Quinctilianus pro Milite c. 6. *Transeo oblatam nolenti munerum vacationem, et blandius quam militiae disciplina postulat, adulatum militi tribunum: imperatas asperrimas expeditiones, ut remitterentur.* Talem vacationem et Livius intellexit 7, 7. de cohortibus Hernicorum. *Immunes quoque operum militarium erant, ut in unum pugnae laborem reservati plus quam pro virili parte adnitendum scirent.* Lips. Sunt autem pretia vacationum, pecunia, qua vacationes munerum redimerentur, ut verba *praestari* et *remitterentur* docent. Ern. Plura dat Marc. Donatus.

Pendebat. Pars manipulis. Libris veteribus vox inseritur *pendebat quarta pars.* Numquid *pendebat quartam?* ut velit in hoc tributum quartam stipendii partem erogatam? an magis Pichenam audimus? *Quarta pars manipuli sparsa per commeatus.* Audio, audio, et nihil melius veriusve. Lips. Recepit bene Freinsh. Nam sic Flor. Agr. Guelf. a manu sec. ed. pr. Ern. Bip. dedere *pendebat quartam*, quod Lipsio in mentem venerat. Sed quartam stipendii partem erogatam praecise, vix videtur auctor voluisse narrare. Verbum *pendebat*, absque casu positum, refertur ad *vacationes.* Bud. vitiosam Puteolani et al. lectionem offert, servatam a Rhenano.

Socordia miser elanguerat. Mallem *misere*, pro *miser*: aut cum Pichena (e Flor.) *insuper.* Lips. Guelf. *miser*, ed. pr. *socordia elanguerat.** Mox *seditiones* e Flor. I. Gron. sic et (e. Agr. et) ed. pr. Vulg. *seditionem.* Ern. Sic et Bud. — * Brot. D. Delamalle: *insuper elanguerat.*

In bella civilia. Sic Heinsius

centurionum animos averteret, «fiscum suum vacationes annuas exsoluturum,» promisit: rem haud dubie utilem, et a bonis postea principibus perpetuitate disciplinae firmatam. Laco praefectus, tanquam in insulam seponeretur, ab evocato, quem ad caedem eius Otho praemiserat, confossus: in Martianum Icelum, ut in libertinum, palam animadversum.

47. Exacto per scelera die, novissimum malorum fuit laetitia. Vocat senatum praetor urbanus. Certant adulationibus ceteri magistratus. Adcurrunt patres: decernitur Othoni tribunicia potestas et nomen Augusti et omnes principum honores, adnitentibus cunctis abolere convicia ac probra, quae, promiscue iacta, haesisse

recte. Τὸ *in* ultima praecedentis vocis littera abstulit.

Fiscum suum. Secutus sum Iac. Gronovium, qui sic primus edidit e cod. Flor. in quo est *at fiscum suum*, ut in MS. Agr. (et Reg. Lall.) ed. pr. cum ceteri scr. (in his Bud.) et edd. habeant *ex fisco suo. Et* unde natum sit, in promptu est. Sed mihi et pronomen *suum* vel *suo* suspectum. An enim alius fiscus, quam Caesaris? Et semper alibi, apud bonos scriptores, quantum memini, absolute dicitur, ut infra c. 58. *vacationes centurionibus ex fisco numerat.* Et potuit facile pronomen hoc nasci e *fisco* vel *fiscum*, praesertim cum etiam *fisci* verbum scriberent vitiose, velut in Guelf. *physico*, in quo ultimae duae syllabae prope nil differunt a *suo*. Post correxi *libertinum* pro *libertum*. Nam conditio hominis exprimitur, in qua *libertinus* dicitur non *libertus*: quod non sensit Broterius. Ern. Scripti et edd. *libertum*.

Tanquam in ins. Sensus est, simulatum et divulgatum est, eum in insulam seponi, sed clam ab evocato confossum; nam opponitur *palam animadversum.* An excidit *clam* ante *tanquam*? Sed id Tacitus brevitatis studio potuit omittere. Ern. Bip. mallent *tum*, *quum*.

Vocat senatum praetor urbanus. Uterque enim consul caesus erat, ut bene monet Savilius, qui laudat et Cicer. ad Fam. 10, 12. *Placuit nobis, ut statim ad Cornutum praetorem urb. literas deferremus: qui, quod coss. aberant, consulare munus sustinebat more maiorum.* Sed multa ap. Livium exempla. Mox *occurrunt* MS. Oxon. quod placebat Gronovio. Utrumque rectum. Sed vulgatum plures et meliores libri. Ern. Bud. *adcurrunt*.

Decernitur etc. V. contra H. 2, 55.

Haesisse animo. MS. Guelf. in textu *exisse*, in margine, sed eadem manu *haesisse*. Ante pro *iacta* ed. pr. vitiose *acta*. Ern. Bud.

animo eius, nemo sensit. Omisisset offensas, an distulisset, brevitate imperii in incerto fuit. Otho, cruento adhuc foro, per stragem iacentium, in Capitolium, atque inde in palatium vectus, concedi corpora sepulturae, cremarique permisit. Pisonem Verania uxor ac frater Scribonianus, T. Vinium Crispina filia, composuere, quaesitis redemptisque capitibus, quae venalia interfectores servaverant.

48. Piso unum et tricesimum aetatis annum explebat, fama meliore, quam fortuna. Fratres eius, Magnum Claudius, Crassum Nero interfecerant. Ipse diu exsul, quatriduo Caesar, properata adoptione ad hoc

59. *Concedi corpora sepulturae. Concedi permisit* insolens, quare *concredi* lego aut *condi*. Tum *cremarive*, et mox *quaesitis redemptisve*. *Condi*, sepeliri ut Ann. 1, 62. *Concredi* H. 5, 5.

hesisse, sed videtur et hic adfuisse prius *exisse*.

Omisisset offensas, an distulisset. Sic MSS. Flor. Guelf. edd. ante Rhen. qui edidit *omisisse tat affensas, an distulisse.* Priscum restituit Pichena. Mox *stragem* dedi ex ed. pr. pro *strages.* Consentiunt MSS. duo ap. Broterium, qui idem dedit. Ern. Flor. carrupte *tat fensas,* Bud. *tot affensas.* Perperam ergo Pichena Rhenanum ex Florentini errore id *tat* intrusisse putat, quod Mur. et Aeid. delent. Mox Bud. *strages*, quod servat Gron.

Pisonem Verania. Plutarchum hinc emendemus in eadem ista re, Galba 28. Τὴν δὲ Πείσωνος (κεφαλὴν) ἡ γυνὴ ἔλαβεν οὐ χρυσίου δεηθεῖσα. Et scribamus Οὐηρανία δεηθεῖσα; ut interpretes aliquando nubecula ista liberentur. Nam Verania est, quae precibus caput mariti abstulit. De hac Plinius ep. 2, 20. *Verania Pisonis graviter iacebat, Pisonis dico illius, quem Galba adoptavit.* Lips.

Dedit decem millia HS, auctore Plutarcho. Verbum *camponendi*, de sepeliendis usitatum, iam ab aliis passim illustratum est. Sic etiam dixit Horatius Sat. 2, 3, 110. Ern.

Annum explebat. Temporum ratio postulat *expleverat.* Et sic Tacitus videtur scripsisse. De mortuo enim sermo est. Ern.

Magnum Claudius, Crassum Nero. Atqui Seneca in Menippea etiam Crassum videtur adserere a Claudio interfectum. *Occidit*, inquit, *in una domo Crassum, Magnum, Scriboniam, Assarionem, nobiles tamen: Crassum vero tam fatuum, ut regnare posset.* De Crasso a Nerone interfecto etiam Plin. epist. 1, 5. Lips. Sed alius ille ab eo, quem Claudius interfecit. V. ad c. 14. *Interfecerant*, quod e Flor. dedit Pichena, pro *interfecerat*, etiam Guelf. a manu pr. (Bud. *interfecerat*). Mox *ad hoc* MS. idem (et Bud.) ed. pr. Rhenanus seqq. mediae *adhaec*: male. Ern.

tantum maiori fratri praelatus est, ut prior occideretur. T. Vinius LVII. annos variis moribus egit. Pater illi e praetoria familia, maternus avus e proscriptis. Prima militia infamis, legatum Calvisium Sabinum habuerat: cuius uxor, mala cupidine visendi situm castrorum, per noctem militari habitu ingressa, cum vigilias et cetera militiae munia eadem lascivia tentasset in ipsis principiis stuprum ausa: et criminis huius

60. *Variis moribus egit.* Malim *rumoribus.* Sic *rumore adverso esse* H. 1, 26. *rumore claro esse* Ann. 15, 48. 11, 23. *multus ea super re variusque rumor.* Ann. 3, 14. *vario rumore, custos salutis an mortis exactor sequeretur.* c. 19. *vario rumore iactata.* —61. *Eadem lascivia temerasset.* Sic Rhenan. vulgo *tentasset.* Cod. Agr. *inspectasset.* Forte *incestasset.* Ann. 6, 19. *incestare filiam*, Vide ad Vellei. Paterc. c. 73.

LVII. annos. Sic *quinquaginta septem* MSS. Flor. (Bud.) Agr. ed. pr. Recte recepere Ryckius et Gronovius. Vid. Ryckium. Ceteri libri *XLVII.* Sed numerus exprimendus *septem et quinquaginta.* Ern.

E praet. fam. Bud. *Praet. fam.* sine praepositione, ut mox 52. *Equestri fam.* et 4, 13. *Regia stirpe.*

Maternus avus e proscriptis. Ego censuissem paternum. Nam reperio in Dione 47, 7. T. Vinium proscriptum a triumviris, et mira fide atque astu ab uxore Tanusia servatum. Fieri autem potest, ut huius avi etsi materni nomen sumpserit, testamento, an adoptione. Lips.

Cuius uxor, mala cupidine. Historiola haec apud Dionem, in rebus Caii 59, 18. Καλουίσιος δὲ Σαβῖνος ἐν τι τοῖς πρώτοις τῆς βουλῆς ὤν, καὶ τότε ἐκ τῆς ἐν τῇ Παννονίᾳ ἀρχῆς ἀφιγμένος, ἔτι γυνὴ αὐτοῦ Κορνηλία γραφέντες (καὶ γὰρ ἐκείνη, ὡς φυλακάς τε ἐφοδεύσασα καὶ τοὺς στρατιώτας ἀσκοῦντας ἰδοῦσα, αἰτίαν ἔσχεν) οὐχ' ὑπέμειναν τὴν κρίσιν, ἀλλ' ἑαυτοὺς προανάλωσαν. Lips. De Calvisio v. et Sen. ep. 27. *habuerat* i. e. sub eo militaverat.

Eadem lascivia tentasset. Regius (Bud.) codex *temperasset*, ex quo Rhen. *temerasset.* Lips. Ceteri omnes scr. et edd. *temperasset.* Rhen. coniecturam recepit Freinsh. Alii *tentasset* edidere. Illud defendit Heinsius ad Vell. 2, 60. ubi de confusione horum verborum vide. Ern. Non dubito, in Bud. vitiose legi *temperasset* pro *temptasset*, ut alias habet. Repono ergo vulgatum. Sic et Bip. Ipse quoque Rhen. servarat. Contra Ryck. Brot. Lall. Dottev. sequuntur Freinshemium.

In ipsis principiis. Plutarchus expressit Galba 12. καὶ διέφθειρεν ἐν τοῖς ἀρχείοις, ἃ πριγκίπια Ῥωμαῖοι καλοῦσι. Principia autem sacra, quia in iis aquilae et signa, id est dii militares. Sententiam ex eadem re Quinctilianus petiit, pro Milite c. 2. *Sed neque hoc Mars parens, nec signa militaria aquilaeque victrices sinant, ut tua quoque sententia quisquam vir, et Romanus et miles, nimium pudicus sit, apud quem ante principia agendum est.* Haec principia Statius, etsi in re graeca, circumscribit Theb. 10, 176. *Ventum ad concilii penetrale, domumque ve-*

reus T. Vinius arguebatur. Igitur iussu C. Caesaris oneratus catenis, mox, mutatione temporum, dimissus, cursu honorum inoffenso, legioni post praeturam praepositus probatusque: servili deinceps probro respersus est, tanquam scyphum aureum in convivio Claudii furatus: et Claudius postera die soli omnium Vinio fictilibus ministrari iussit. Sed Vinius proconsulatu Galliam Narbonensem severe integreque rexit. Mox Galbae amicitia in abruptum tractus, audax, callidus, promptus, et, prout animum intendisset, pravus, aut industrius, eadem vi. Testamentum T. Vinii, magnitudine opum, irritum. Pisonis supremam voluntatem paupertas firmavit.

49. Galbae corpus diu neglectum et licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, dispensator Argius, e prioribus servis, humili sepultura in privatis eius

rendam Signorum. Lips. Ceterum contextus videtur postulare *passa*. Nam *stuprum* est facientis; id infert, audet mas, patitur femina: estque de Vinii crimine sermo potius, quam feminae. Et sic etiam videtur legisse Plutarchus. Vulgatum intelligendum: stuprum pati ausa. Et obiicitur interdum etiam feminis stuprum. Perizonius porro de Praetor. p. 57. s. non ad sanctitatem loci dicta refert, quam ad frequentiam hominum, quae ibi esset: unde magnitudo impudentiae intelligatur. Enimvero res noctu facta est, et criminis verbum Lipsio potius favet. Ern. *Stuprum ausa* nolim mutare cum Bip. Significatur, provocasse stuprum, quod ex adposito *lascivia* patet.

Audax, *callidus*, *promptus*. I. Gronovius e Flor. edidit *calidus*. (Sic et Bud.) *Calidus* et *audax* sane et ap. Livium iunguntur 35, 32. ubi v. Duker. et Gron. permiscenturque saepe *calidus* et *callidus*. Sed vulgatum servavi, quia omnes alii libri habent *callidus*. Et *audax* atque *callidus* bene iunguntur, quia non omnes audaces iidem callidi, nec omnes callidi statim audaces: denique et aliis locis duplicationem literarum in illo codice negligi vidimus. Ern. *Callidus* in Gron. edit. legitur, forte incuria operarum. In Bud. mox etiam c. 51. est *calide* pro *callide*.

E prioribus servis. Sic omnes scr. et edd. recte, ut opinor: nec cum Faërno et Savilio corrigendum *primoribus* (ut A. 4, 10.). Servi sane primores dispensatores: sed tum non amplius servus erat Argius, verum libertus, ut Plutarchus 28. vocat; nisi improprie servum vocavit. Vidimus sane servitia etiam libertos

hortis contexit. Caput, per lixas calonesque suffixum laceratumque, ante Patrobii tumulum (libertus is Neronis, punitus a Galba fuerat) postera demum die repertum et cremato iam corpori admixtum est. Hunc exitum habuit Ser. Galba, tribus et septuaginta annis quinque principes prospera fortuna emensus, et alieno imperio felicior, quam suo. Vetus in familia nobilitas, magnae opes: ipsi medium ingenium, magis extra vitia, quam cum virtutibus. Famae nec incuriosus, nec venditator. Pecuniae alienae non adpetens, suae parcus, publicae avarus. Amicorum libertorumque, ubi in bonos incidisset, sine reprehensione patiens; si mali forent, usque ad culpam ignarus. Sed claritas natalium et metus temporum obtentui, ut, quod segnitia erat, sapientia vocaretur. Dum vigebat aetas, militari laude apud Germanias floruit. Proconsul Africam moderate; iam senior, citeriorem Hispaniam pari iustitia continuit: maior privato visus, dum privatus fuit, et omnium consensu capax imperii, nisi imperasset.

50. Trepidam urbem, ac simul atrocitatem recen-

62. *Pecuniae.* Abest a cod. Agr. Deinde idem *alieni non appetens, sui parcus, publicae avarus*, lege *publici*. Et vide h. l. Pichenam.

vocari, sed contumeliae caussa, non in narratione historica. *Priores servi* sunt, qui ante imperium fuere. Ern.

Caput per lixas. Ed. pr. *caput eius*, additumque est *eius* in Guelf. a manu sec. (Non habet Bud.) Videtur repetitum e prioribus: nisi forte prius *eius* potius delendum. Ern.

Libertus is Ner. Et inter *odiorum nomina.* Cf. H. 2, 95.

Tribus et sept. annis. Paullo aliter Dio 64, 6. Cf. Ryckius.

Venditator. Bud. *vendicator* i. e. *vindicator*, quod forsan non spernendum, etsi vulgo non occurrat.

Ad culpam ignarus. Heins. *ignavus.* Sed male ad Lipsium provocat.

Metus temporum obtentui. A Rhenano est (e Bud.). Libri scripti, *obtinuit:* quod verius hic puto. Lips. Sed et Flor. et Agr. *obtentui.* (Sic et A. 1, 10. H. 2, 14.) Guelf. edd. ante Rhen. *obtinuit:* quod si verum esset, requireretur *claritate* et *metu.* Mox ex eodem Flor. cum Gron. dedi *proconsule.* Ern. (Sic et Bud.) — * Brot. dat *proconsul;* et praetulimus propter sensum.

tis sceleris, simul veteres Othonis mores paventem, novus insuper de Vitellio nuntius exterruit, ante caedem Galbae suppressus, ut, tantum superioris Germaniae exercitum descivisse, crederetur. Tum « duos, omnium mortalium impudicitia, ignavia, luxuria deterrimos, velut ad perdendum imperium fataliter electos, » non senatus modo et eques, quis aliqua pars et cura reipublicae, sed vulgus quoque palam moerere. Nec iam recentia saevae pacis exempla, sed repetita bellorum civilium memoria: « captam totiens suis exercitibus urbem, vastitatem Italiae, direptiones provinciarum, Pharsaliam, Philippos, et Perusiam, ac Mutinam, » nota publicarum cladium nomina, loquebantur. « Prope eversum orbem, etiam cum de principatu inter bonos certaretur. Sed mansisse C. Iulio, mansisse Caesare Augusto victore, imperium: mansuram fuisse, sub Pompeio Brutoque, rempublicam. Nunc pro Othone, an pro Vitellio, in templa ituros? Utrasque impias preces, utraque detestanda vota, inter duos, quorum bello solum id scires, deteriorem fore, qui vicisset. » Erant, qui Vespasianum et arma Orientis augurarentur, et, ut potior utroque Vespasianus, ita bellum aliud atque alias clades horrebant. Et ambigua de Vespasiano fama; solusque omnium ante se principum in melius mutatus est.

63. *Solum id scires. Solum ageretur ut scires* cod. Agr.

Velut ad perdendum imperium. Ita libri flagitant, ita sententia. Beatus tamen: nos, inquit, *ad partiendum*, emendavimus (scil. e Bud.): Lips. Heinsius volebat *evectos* ad Vellei. 2, 12. non enim electos a senatu populoque fuisse. Non sane ab his, sed a fato. Ern.

Tatiens. Bud. *quotiens.*

Suis civibus urbem. Praefero, quod in scriptis, *suis exercitibus.* Lips. Recepit Picheua. Sic et Flor. Guelf. edd. omnes ante Rhen. Ern. Is *civibus* e Bud.

Atque alias clades. Bud. *et alias clades.*

In melius mutatus. Imitatus hoc palam Ausonius. De eodem Vespa-

51. Nunc initia caussasque motus Vitelliani expediam. Caeso cum omnibus copiis Iulio Vindice, ferox praeda gloriaque exercitus, ut cui sine labore ac periculo ditissimi belli victoria evenisset, expeditionem quam otium, praemia quam stipendia malebat. Diu infructuosam et asperam militiam toleraverant, ingenio loci caelique, et severitate disciplinae; quam, in pace inexorabilem, discordiae civium resolvunt, paratis utrimque corruptoribus et perfidia impunita. Viri, arma, equi, ad usum et ad decus supererant:

64. *Expeditionem et aciem.* Lege *expeditionem aversari* vel *clam renuentes, praemia, quam stipendia malebant.*

siano: *Olim qui dubiam, privato in tempore, famam, Par aliis princeps, transtulit in melius.* Suetonium vide. Lips. Apud Auson. alii legunt *Rarum aliis*!

Expeditionem et aciem. Non temere mutem, et elicio sententiam etiam ex hac scriptura. Tamen haud paullo clarior antithesis videatur, si legas *expeditionem quam otium.* Lips. Recte sane. Sed scriptores in talibus non sunt semper satis diligentes, in primisque noster, ut alibi vidimus. Ern. Bip. ulcus huius loci sic sanare parant: *exped.* et *facilia pr. q. stip.* scil. ordinaria laboribus, quos in pace disciplina postulabat, coniuncta. Ut ingeniosa haec, aptior tamen Lipsiana ratio et recipienda videtur. Probabat et Acidalius.

Praemia quam stipendia. Boxhornius *praedam* malebat, quod ante esset *praeda ferox exercitus.* Sed *praemia* de praeda dici, ut suspicabatur Acidalius, docet Gronov. ad Liv. ep. 89. (Sic et A. 1, 16. Inde et *praemiari* Suet. Tit. 7. *praemiatores*, nocturni praedones ap. Non. 2, 629.). Praedam venatorum poëtae quam saepe praemia vocant? Sed hodie res nota. Potest vero Tacitus respexisse non modo ad praedam, sed etiam alia praemia, quae victoribus darentur, quorumque crebra apud veteres mentio. Rutgers. Lect. Venus. p. 415. *praelia:* quod sane convenit praecedentibus et sententiae; sed non est necesse. Praemia sunt belli et praeliorum, stipendia etiam in pace solvuntur. Ern.

Diuque inf.... toleraverat. MS. Flor. et ed. pr. *diu toleraverant*, quod probat I. Gron. Ceteri libri omnes vulgatum habent: nec id est a libidine Beroaldi, ut I. Gronovius dicit. Idque et ipse servavi, quia praecedit *malebat.* Ern. Bud. et Agr. tamen *toleraverant;* idem *diu* sine praepos. Potior Gronovii lectio.

Ad usum et ad decus. Id est, arma, equi, iis suppetebant, non ad necessitatem modo, sed et ornatum. Tale est, quod iisdem infra tribuit, *baltheos et faleras insigniaque armorum argento decora.* Tamen libri quidam (in his Bud.) *dedecus:* ex quibus alii (Rhen. Vertran. scribendum *ad abusum et ad dedecus*,

sed ante bellum centurias tantum suas turmasque noverant; exercitus finibus provinciarum discernebantur. Tum adversus Vindicem contractae legiones, seque et Gallias expertae, quaerere rursus arma, novasque discordias: nec socios, ut olim, sed hostes et victos vocabant. Nec deerat pars Galliarum, quae Rhenum adcolit, easdem partes secuta, ac tum acerrima instigatrix adversus *Galbianos*. Hoc enim nomen, fastidito Vindice, indiderant. Igitur Sequanis Aeduisque, ac deinde, prout opulentia civitatibus erat, infensi, expugnationes urbium, populationes agrorum, raptus penatium hauserunt animo: super avaritiam et arrogantiam, praecipua validiorum vitia, contumacia Gallorum irritati, qui, « remissam sibi a Galba quartam tributorum partem; eos publice damnatos, in

65. *Et publice donatos.* Forte *publico* sc. agro. Sic. Lips. et nos ad Velleium 2, 81. infra c. 65. Possis et *publico aere* vel *re publica*.

censuerunt, ut mea mens est, procul a Taciti mente, et *Quantum Hypanis Veneto dissidet Eridano.* Lips. *Decus* Flor. Agr. Gnelf. edd. omnes. Ern. Unde error, Ryckius docet.

Contractae leg. Puteol. et Aleiati ed. *confractae.* Sic et Bud.

Seque et Gallias expertae. Id est cum usu didicisseut, se esse fortiores Gallis, quos vicissent, novum cum ipsis bellum certa victoriae spe optabant. Ern.

Hoc enim nomen. Ita solita plebs mutare per fastidium, et innovare haec contumeliae nomina. At Dion. Gothofredo IC. legendum videbatur *fatis dato Vindice.* Lips.

Super arrogantiam et avaritiam. Super e Flor. edidere Pichena, Ryckius et Gron. Ceteri scr. (in his Bud.) et edd. omnes *secundum*: quod servassem propter istum consensum librorum, ni latinitas magis *super*, quam *secundum* postularet. Nam *secundum* non est *praeter*, quod hic desideratur, sed *post.* Ann. 13, 18. *super ingenitam avaritiam undique pecunias, quasi in subsidium, corripiens*: et aliis locis, quorum magnam copiam Index exhibet. Sueton. Oth. 5. *instigante, super animi dolorem, etiam magnitudine aeris alieni*, qui locus huic est simillimus Ern.

Et publice donatos. Agris, quos Galba Treviris eripuerat, aliisque: et *damno finium perculerat*, ut infra dicit c. 53. Lips. Bip. bene notant, quid hoc in ignominiam exercitus, si Galli donentur agro? Itaque legunt *publice damnatos*, ut cohaereat cum seq. Melius non succurrit. Recipio, sed sic *et* in *eos*

ignominiam exercitus,» iactabant. Accessit callide vulgatum, temere creditum, « decumari legiones et promptissimum quemque centurionum dimitti. » Undique atroces nuntii, sinistra ex urbe fama; infensa Lugdunensis colonia, et, pertinaci pro Nerone fide, fecunda rumoribus. Sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipsis castris, odio, metu, et, ubi vires suas respexerant, securitate.

52. Sub ipsas superioris anni kal. decembres Aulus Vitellius, inferiorem Germaniam ingressus, hiberna legionum cum cura adierat. Redditi plerisque ordines, remissa ignominia, adlevatae notae: plura ambitione, quaedam iudicio: in quibus sordem et avaritiam Fonteii Capitonis, adimendis adsignandisve militiae ordinibus, integre mutaverat. Nec consularis legati mensura, sed in maius omnia accipiebantur. Et Vitellius

66. Pertinaci pro Nerone fide. Pertinacis fidei puto. — *67. Adsignandisve militiae ordinibus. Suae militiae* cod. Agr. Forte *adsignandisve militi suis ordinibus*: vel *militi sine τῷ suis*. Deinde *Et Vitellius apud severos ut vilis. Vilis habebatur* H. 4, 80. Vide ad Ann 15, 35. Cod. Agr. post *Vitellius*, ut habet additum. Rectius forte. Mox ego *simul aviditatem imperandi, et ipsa vitia*. In his *Et Vitellius*, nil muto. Tum malo cum Grotio *ita* in *id* mutari, quia *ut ita* mox denuo sequitur.

mutandum puto. Est tamen coniectura audacula.

Pertinaci pro Ner. fide. Ob beneficium, de quo An. 16, 13. unde etiam infensa erat Galbae, et rumores sinistros fingebat, alebat. Ern.

Superioris anni. Bud. *prioris.*

In quibus sordem. Usitatius erat *sordes*: (vid. infra c. 60.) ut recte notat Acidalius. Atque etiam alibi singularis pro plurali irrepsit, ut c. 46. *seditionem* pro *seditiones*. Sed tamen et alibi singularis reperitur. Cicer. Flacc. 3. *nullam sordem in re familiari* etc. Idem etiam ad Att. 1, 16. dixit *sordem urbis*, de plebe infima: in quo sensu etiam pluralis usitatior. *Integre mutaverat* id est dignis reddens, indignis adimens, sine gratiae aut quaestus respectu. Ern.

Et Vitellius ap. severos humilis. Rhenanus (ex ingenio) et Salinerius volunt: *et ut Vitellius*, sc. *et Vitellius ut.* (Pro Salinerio Acidalium repone. Placebat et Freinshemio.) Non video, quis hic usus sit particularum comparandi. Lege *id comitatem*, ut et Grotius scribendum notavit. Vitellius inquit, recta aestimatione hominum gravium et disciplinae studiosorum nimis se demittebat abiiciebatque, et indignis persona sua, ac prope modum vernilibus blanditiis utebatur, (*tota via caligatorum quemque exoscu-*

apud severos humilis. Id comitatem bonitatemque faventes vocabant, quod sine modo, sine iudicio donaret sua, largiretur aliena: simul aviditate imperandi. Ipsa vitia pro virtutibus interpretabantur multi in utroque exercitu sicut modesti quietique, ita mali et strenui. Sed profusa cupidine et insigni temeritate legati legionum, Alienus Caecina et Fabius Valens: e

68. *Sicut modesti quietique.* Male Colerus *immodesti. Quieti* saepe apud Velleium occurrit. — 69. *Sed profusa cupidine.* Malo *sed et profusa cupidine.*

lans; perque stabula ac diversoria mulionibus et viatoribus praeter modum comis, ut mane singulos, iamne ientassent, seiscitaretur, seque fecisse ructu ostentaret, teste Suetonio 7.) *id*, inquit, hanc vilitatem sui, illi *comitatem* vocabant. Quemadmodum etiam *bonitatem* appellabant, *quod sine modo, sine iudicio, donaret sua, largiretur aliena.* Neque enim *bonitatis* vocabulum etiam pertinet ad humilitatem excusandam, ut viri docti accepisse videntur. Nempe *bonitas* est ei liberalitas vel munificentia: quemadmodum alibi *malitiam* dicit pro avaritia, ut A. 13, 30. et 15, 21. Plutarchus pro utroque dicit χρηστότητα καὶ μεγαλοφροσύνην. Gron. Omnes libri vulgatum habent: nisi quod MS. Agr. *ut* habet, sed a sec. manu. Grotium et Gronovium sequor: etsi sentio, aliquid vel sic duri relinqui, quod tamen in tali scriptore ferendum. Ern.

Simul aviditate imperandi. Id est atque etiam cupientes nimis imperatorem habere Vitellium, ut recte interpretantur Pichena et I. Gron. Non enim aviditas imperandi in Vitellio, ut patet c. 53. init. Verbum imperandi passive etiam aliis dictum bonis scriptoribus. Cicer. ep. 9, 25. *alex ad imperandum* h. e. ut tibi imperetur. Itaque mala Ryckius in textu posuit *impetrandi* e coniectura I. F. Gronovii, quam ipsi postea displicuisse patet ex eo, quod non edidit eam h. l. *simul* refertur ad *faventes.* Favore quodam in Vitellium, comitatem et bonitatem ei tribuebant, et praeterea cupiditate imperii Vitelliani etc. Ern. Potius *imperandi* active accipiunt Bip. referuntque ad Vitellium, adpositoque puncto separant a seq. Sic omnia plana, nisi quod particula *simul* paullulum turbet. Verum sit ita, sequor. In sequentibus quoque ordinem verborum rectius constituisse Bip. puto. Ryckius non tam I. F. Gronov. quam codicem suum Agr. erat secutus. Bud. *imperandi.*

Sicut modesti quietique etc. Colerus corrigi volebat *immodesti*, ut opponerentur *quietis.* Immo *mali et strenui* opponuntur *modestis et quietis.* In MS. Guelf. *strenui* est a sec. manu. Quid ante ibi fuerit, adsequi non licuit. *Strenuus* est δραστήριος, promptus ad quidvis audendum: neque semper bonam in partem dicitur. Mox *sed* male in *et* mutavit Rhen. (e Bud.) bene restituit Pichena (e Flor.). Est transitus ab universo s. toto ad partem vel singulos: in quo semper *sed* dicitur. Ern.

Alienus Caecina. Mihi, immo li-

quibus Valens, infensus Galbae, tanquam detectam a se Verginii cunctationem, oppressa Capitonis consilia ingrate tulisset, instigare Vitellium, « ardorem militum » ostentans. « Ipsum celebri ubique fama : nullam in Flacco Hordeonio moram : adfore Britanniam : secutura Germanorum auxilia ; male fidas provincias : precarium seni imperium et brevi transiturum : panderet modo sinum et venienti Fortunae occurreret. Merito dubitasse Verginium, equestri familia, ignoto patre : imparem, si recepisset imperium ; tutum, si recusasset. Vitellio tres patris consulatus, censuram, collegium Caesaris, imponere iampridem

70 *Consilia tulisset. Consilia ingrate tulisset* cod. Agr. eleganter : et sic edd. *ambitione ac muliebriter tulit*, Agric. c. 28.

bris debetur verum hoc Caecinae nomen. Nam illi constanter *Alienum* scribunt. Etiam in Dionis Epitoma semper Ἀλιηνός. Romanum vero id nomen ; et numi extant : C. CAESAR. IMP. COS. ITER. ALIENVS. PROCOS. Nominat et quemdam Alienum Cicero Div. in Verrem 15. Vulgatis tamen Taciti libris hic A. Caecina dicitur : et Fastis, quos eruditi viri concinnarunt, *A. Licinius*. Unde eruerint, miror. LIPS. *A. Caecina* MS. Guelf. et edd. inde a Puteol. usque ad Lipsium, idque defendebat Ursinus (a lap. antiquo). At Flor. (Bud. Agr.) ed. pr. *Alienus*. Idque verum est. Nec spernam Ryckii coniecturam, totum nomen esse *A. Allienus Caecina* ex Sueton. Tit. 6. ubi *A. Caecina* vocatur. *A. Allienus* alius pluribus locis ap. Ciceronem occurrit, Trebonii primum legatus, deinde Dolabellae, praetor Lentulo et Marcello coss. Loca vide in Clave Cicer. Scribitur in libris Cic. fere per duplex *l*. Occurrunt etiam *Halieni*, qui et ipsi *Alieni* Tusc. 4, 22. ubi vid. Davies. Ad Q. Fr. 1, 1, 3. ERN. Differt autem is Caecina a Licinio Caecina, de quo H. 2, 53. Ceterum lapis antiquus, ad quem provocat Ursinus, Reinesio in ep. 21, p. 61, videtur νοθεύειν. — * In var. lect. 1, 17. Reinesius ipsa ad lapidem vicentinum (apud G. Marzarim. l. 2. Hist. Vicent. p. 120,) provocat et h. l. legi iubet : *A. Alienus* Caecina.

Detectam a se etc. Rhenanus (a Bud.) correxit *detecta a se cunctatione*, offensus, ut opinor, omissione copulae, quae tamen in Tacito frequens. Sed Lipsius rursus edidit priscum, cum omnibus post eum editoribus. Ed. pr. vitiose *decretum*. *Tulisset ingrate*, est a se accepisset, sibi deberet, neque tamen praemio digno se affecisset. ERN. De re ipsa v. c. 8. et 9.

Collegium Caesaris. Suet. Vit. 2. *L. Vitellius, imperatoris pater, cum Claudio principe duos ordinarios consulatus censuramque gessit.* Mox *et imp.* Flor. ed. pr. Pich. seqq. At

imperatoris dignationem, auferre privati securitatem.» Quatiebatur his segne ingenium, ut concupisceret magis, quam ut speraret.

53. At in superiore Germania, Caecina, decora iuventa, corpore ingens, animi immodicus, scito sermone, erecto incessu, studia militum illexerat. Hunc iuvenem Galba, quaestorem in Baetica, impigre in partes suas transgressum, legioni praeposuit: mox compertum, publicam pecuniam avertisse, ut peculatorem flagitari iussit. Caecina aegre passus, miscere cuncta et privata vulnera reipublicae malis operire statuit. Nec deerant in exercitu semina discordiae: quod et bello adversus Vindicem universus adfuerat, nec, nisi occiso Nerone, translatus in Galbam, atque in eo ipso sacramento vexillis inferioris Germaniae praeventus erat. Et Treveri ac Lingones, quasque alias civitates atrocibus edictis aut damno finium Galba perculerat, hibernis legionum propius miscentur. Unde seditiosa colloquia, et inter paganos corruptior miles, et in Verginium favor, cuicumque alii profuturus.

71. Caecina aegre passus. Lege Id Caecina aegre passus.

MS. (Bud.) Guelf. ed. Puteol. utraque copula caret, quod mihi optimum videtur. In ed. Beroaldi posterior accessit, casu forte: certe non e libro: quod servatum est usque ad Pichenam. Simile mox: *ut speraret* Flor. Guelf. Puteol. Beroald. Alc. At *ut* abest ab (Bud. Agr.) ed. pr. Rhen. seqq. usque ad Pich. item ab ed. Ryckii. Ern. Copulam utramque delevi Budensem secutus. Legebatur et *impon .... et auferre.*

Cito sermone. An *scito?* Lips. Sic et aliis videtur, Groslotio, Acidalio etc. neque recipere dubitavi. Nam *citus sermo* est in vitio, nec ad studia allicienda aptus. Facile patet, literam primam absorptam esse finali praecedentis: sic infr. 2, 5. *aptior sermone Mucianus.* Aliud est *promptus sermone* H. 2, 86. ne quis inde defensionem lectioni vulgatae petat. Mox *illexerat*, quod e Flor. edidit Pichena, habent etiam Guelf. ed. pr. ceteraeque ante Rhenan. in cuius editionem irrepsit (e Bud.) *allexerat.* Illud est suetum Tacito verbum. Ern. Sed *adlicere* non minus. Vid. c. 61. et 2, 5.

Mox compertum. Non item male *compertu.* Lips.

54. Miserat civitas Lingonum, vetere instituto, dona legionibus, dextras, hospitii insigne. Legati eorum, in squalorem maestitiamque compositi, per principia, per contubernia, modo « suas iniurias, » modo « civitatum vicinarum praemia, » et, ubi pronis militum auribus accipiebantur, « ipsius exercitus pericula et contumelias » conquerentes, accendebant animos. Nec procul seditione aberant, cum Hordeonius Flaccus « abire legatos, » utque occultior digressus esset, « nocte castris excedere » iubet. Inde atrox

Dextras, hospitii insigne. Fidei atiam et pacis. Caesaris locus est, quem correctione libeos huc traxerim. De Bello Gall. 7, 50. *Aedui visi ab latere nostris aperto .... ii similitudine armorum vehementer nostros perterruerunt. Ac, tametsi dextris humeris exertis animadvertebantur, quod insigne pacatis esse consueverat; tamen id ipsum sui fallendi* caussa *milites ab hostibus factum existimabant.* De humeris, et quomodo exeri ii potucriot, nec capio, nec legi. Glossema subolet, et insitio noo proba: legamque *dextris exertis*, voce *humerorum* eiecta, nisi si ea sliter conformanda. Dextrss quidcm attolli, etiam ounc pacis ac socii adventus signum babetur. Lips.

ADD. In Csesaris loco libcoter nunc legerim *dextris nudis exertis.* Livius suadet 28, 3. qui scribit, oppidanos quosdam, deditionem et amicitiam significantes, egressos: *dextras nudas ostentantes.* Lacedaemonii etiam apud Thucydidem 4, 38. circumveoti ab Atheuiensibus, *τὰς χεῖρας ἀνίεσαν*, *manus quatiebant*, signum pacis et deditionis. In Frontino quidem lego, humsros etiam exeri a militibus, sed longe alio sensu. Stratag. 2, 1, 3. *Cum Sertorianos milites animadvertisset magno impetu instinctos, deposcentes pugnam, humerosque exercentes* (lego *exserentes*) *et lanceas vibrantes.* Itaque hoc magis io Caesariana correctiunc nostra firmamur. Lips. Dextrae hospitii insignia ctiam H. 2, 8. occurruot. Durior modus loquendi: et alias tesserae potius insignia hospitii, quae mittantur. Sed contra librorum coosensum nihil tentandum. Credo cum Pichena sd H. 2, 8. fuisse figuras quasdam ex auro aut argento: forte quales in numis triumvirorum reperimus. Paullo post recte Pichena *auribus* pro *animis* dedit e Flor. Consentit (Bud. et) Guelf. At edd. vett. omnes *animis*: quod ortum est a mox sequente verbo *animos*. Ern. Quas hic Lipsius, ad rem parum faciunt. Egregium est Montefalc. in Antiq. Expl. t. 3 pl. 197. exemplum mauus aeneae symbolicae, inscriptae ΤΕΑΛΥΝΙΩΝ, quaa ab bis in fidei amicitiaeque tesseram Arvernis missa videtur. Bud. mox male *insignes.* Ceterum h. l. duae dextrae iunctae videotur intelligi, quales visuotur io numis.

rumor, adfirmantibus plerisque, « interfectos, ac nisi ipsi consulerent, fore, ut acerrimi militum, et praesentia conquesti, per tenebras et inscitiam ceterorum occiderentur. » Obstringuntur inter se tacito foedere legiones. Adsciscitur auxiliorum miles; primo suspectus, tanquam, circumdatis cohortibus alisque, impetus in legiones pararetur, mox eadem acrius volvens: faciliore inter malos consensu ad bellum, quam in pace ad concordiam.

55. Inferioris tamen Germaniae legiones solenni kalend. ianuarium sacramento pro Galba adactae, multa cunctatione et raris primorum ordinum vocibus: ceteri silentio proximi cuiusque audaciam exspectantes: insita mortalibus natura, propere sequi, quae

72. *Per tenebras et inscientiam ceterorum.* Forte *inscientiam itinerum*, sed malo *locorum. Peritia locorum* Agric. 20. Ann. 6, 36. An *regionum?* *ignari regionum* alibi noster, item *gnari locorum.* — 73. *Eadem acrius volens. Volvens. Volvere bellum* Ann. 3, 38. *animo stupra* supra c. 30. Ann. 6, 22. Vid. Vossium ad Paterculum p. 126. Infra c. 64, lege e Graevii coniectura *nec militum animus in gaudium aut formidinem permotus: bellum volvebant.* — 74. *Quae piget inchoare.* Malo *quaa pigeat.*

Adfirmantibus. Ed. pr. addit *et:* cuius vestigia etiam in Guelf. fuit enim *rumore* vel *rumores:* sed erasit sec. manus. Ita coniungenda forent *et obstringuntur legiones.* Sed ab omnibus aliis edd. copula abest. Mox restitutum a Ryckio e Flor. (et Agr.) *nisi ipsi*, quod est et in (Bud.) Guelf. et edd. ante Rhen. qui (ex ingenio) dedit *ni sibi.* Illud melius etiam sensu. *Consulere* saepe absolute dicitur sine dativo, pro prospicere, mederi malis. Ern.

Inscitiam. Bud. *inscientia.* Unde Rhen. *inscitia.*

Acrius volvens. Sic Flor. Guelf. Agr. (Bud.) edd. ante Rhen. in cuius ed. irrepsit, haud dubie errore operarum, *volens:* non enim tacite hoc mutasset: idque propagatum usque ad I. Gron. qui e Flor. restituit. Infra c. 64. *bellum volvebat.* Mox pro *tamen* edd. Puteol. Ber. Ale. *inde:* quae verba permutantur in libris ob similitudinem compendiorum *tn* et *In.* Ern. Bud. *tamen* totidem literis.

Insita mortalibus natura propere. Melius *insito.* Vidi, qui sequentia perverteret, *non tam propere.* Vere perverteret. Nam Taciti gnome, arcanae, ut solet, veritatis est; et plebs ita facta, ut rebus arduis nemo facile ducem se praebeat, comitem quivis. Facit huc illud H. 2, 80. *Dum quaeritur locus tempusque: quodque in tali re difficillimum est, prima vox.* Lips.

piget inchoare. Sed ipsis legionibus inerat diversitas animorum. Primani quintanique turbidi adeo, ut quidam saxa in Galbae imagines iecerint: quintadecima ac sextadecima legiones, nihil ultra fremitum et minas ausae, initium erumpendi circumspectabant. At in superiori, quarta ac duodevicesima legiones, iisdem hibernis tendentes, ipso kalend. ianuarium die, dirumpunt imagines Galbae: quarta legio promptius, duodevicesima cunctanter, mox consensu. Ac, ne reverentiam imperii exuere viderentur, senatus populique romani obliterata iam nomina sacramento advocabant: nullo legatorum tribunorumve pro Galba niten-

75 *Dirumpunt imagines. Diruunt* malo, ut Acidalius. — 76. *In S. P. Q. R.* Lege *senatum populumque romanum, obliterata iam nomina, sacramento advocabant.* Supra c. 30, *Senatus et pop. vana nomina.* C. seq. *in senatus populique romani verba iurare* 2, 32, *S. P. Q. R. nunquam obscura nomina.* Cod. Agr. *viderentur. S. P. Q. R. obl. i. no. sacramento advocabant.* Proxime verum.

At in superiori. Int. Germania: nam mox praecessit *inferioris Germaniae* mentio. Delevimus *exercitu*, auctoribus MSS. Oxon. Guelf. in quo a manu sec. in margine adscriptum est. Adscripserat aliquis, ut intelligendum: inde venit in textum. Ceterum *superior exercitus* recte dicitur c. 56. atque inde forte vitii origo. ERN. Bud. habet *exercitu.*

Duo et vicesima. Covarruviae scriptus codex ita passim. Probamus. Saepe erratum etiam infra. Recte tamen integreque scriptum 3, 22: *sextadecimanos duoetvicesimanosque laevum cornu complesse.* Nos alibi in textu reposuimus. LIPS. Vide ad c. 18. Guelf. (et Agr. a 2. m.) hic exhibet *duodev.* et edd. vett. praeter pr. quae habet *duo et vic.* ut Flor. ERN. Et Bud. *Duodevicesimam* intelligi Pichena demonstravit ex H. 4, 24 et 37.

Dirumpunt imagines. Forte melius *deripiunt.* Supra 1, 41. *Dereptum Galbae imaginem solo adflixit.* Freinsh. et Acidalius. Sed libri omnes consentiunt. Etiam alibi *fractas imagines* dixit. ERN.

Contanter. Mox consensu, ac. Melius distingue: *Contanter, mox consensu. Ac ne r.* LIPS. Guelf. *constanter* pro *cunctanter*; ut Rutgers. Lect. Venus. p. 415. corrigit: sed id natum est e scriptura solenni illius libri *contanter.* Distinctio Lipsii recte recepta a Pichena. ERN.

Senatus populique. Sic correximus hunc locum, in quo vulgo erat *in senatus.... sacramenta adv.* (ut in Bud.) At sic legendum coniecerat I. Gron. quod *in* a Flor. aberat. Quod dedi, plane est in ed. pr. Paullo post e *suggestu* volebat Gruslotius: idemque in mentem venit Ryckio. ERN. Bene. Non puto unquam *suggestu* simpliciter sine praepos. dictum.

te, quibusdam, ut in tumultu, notabilius turbantibus. Non tamen quisquam in modum concionis e suggestu locutus. Neque enim erat adhuc, cui imputaretur.

56. Spectator flagitii Hordeonius Flaccus, consularis legatus, aderat; non compescere ruentes, non retinere dubios, non cohortari bonos ausus: sed segnis, pavidus et socordia innocens. Quatuor centuriones duodevicesimae legionis, Nonius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, cum protegerent Galbae imagines, impetu militum abrepti vinctique. Nec cuiquam ultra fides aut memoria prioris sacramenti: sed, quod in seditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuere. Nocte, quae kal. ianuarias secuta est, in coloniam Agrippinensem aquilifer quartae legionis epulanti Vitellio nuntiat, « quartam et duodevicesimam legiones, proiectis Galbae imaginibus, in senatus et populi romani verba iurasse.» Id sacramentum inane visum. «Occupari nutantem Fortunam et offerri principem,» placuit. Missi

77. *Aut suggestu locutus.* Puto *aut e suggestu.* — 78. *Et socordia innocens.* Forte *in socordiam nocens.*

Socordia innocens. Boxhornius *inter nocentes* corrigit. Si quid mutandum, vellem *socordia nocens.* Gron. In vulgato intellige *sola:* hoc nomine tantum innocens fuit, quod nihil egit contra Galbam: sed Gronoviana correctio melior. Ern. — Correctionem Gron. improbat D. de Lamalle, et *socordia innocens* reddit: *sa lâcheté fait sa iustification.*

Romilius. MS. Guelf. (Bud.) ed. pr. Puteol. *Romulus*, c. 59. ed. pr. *Romulius*, ut Beroald. Ern.

In coloniam Agr. Iocuria operarum in ed. I. Fr. Gron. hic aliquid turbavit. Nam nota Pichenae hinc translata ad c. 57. init. verba *Coloniam Agripp.* in qua se dicit e Flor. addidisse *in.* Hinc Ryckius negat notatam esse in collatione sua praepositionem: I. Gronovius confirmat contra Ryckium. Sed de diversis locis loquuntur. Ern.

Occupari nutantem Fortunam. Recte. Est qui malit *invitantem.* Lips. Sed, quid est *nutans fortuna*, quae *occupetur?* neque innuens, neque labans: sed dubitans, quo se vertat: quo sensu *nutare* dici, hodie etiam lexica docent: et cui verbum *occupandi* egregie convenit. *Fortuna nutans* laudatur et Liv. 21, 44. Sed ibi est in bonis libris *fortuna dubitabit:* et sic editum est a

a Vitellio ad legiones legatosque, qui « descivisse a Galba superiorem exercitum, » nuntiarent : « proinde aut bellandum adversus desciscentes, aut, si concordia et pax placeat, faciendum imperatorem : et minore discrimine sumi principem, quam quaeri. »

57. Proxima legionis primae hiberna erant, et promptissimus e legatis Fabius Valens. Is die postero coloniam Agrippinensem cum equitibus legionis auxiliariorumque ingressus, *imperatorem* Vitellium consalutavit. Secutae ingenti certamine eiusdem provinciae legiones : et superior exercitus, speciosis senatus populique romani nominibus relictis, III. non. ianuarias Vitellio accessit. Scires illum priore biduo non penes rempublicam fuisse. Ardorem exercituum Agrippinenses, Treveri, Lingones aequabant, « auxilia, equos, arma, pecunias » offerentes, ut quisque corpore, opibus, ingenio validus. Nec principes modo coloniarum aut castrorum, quibus praesentia ex adfluenti et parta victoria magnae spes : sed manipuli quoque et gregarius miles viatica sua et balteos phalerasque, insignia

79. Auxiliariorumque ingressus. Egressus cod. Agr. Forte praegressus. — 80. Corpore, opibus, ingenio validus. Lege in gente sua validus.

Drakenborchio, ne varietate quidem ulla lectionis notata. Mox *aut* post *proinde* abest a MS. Oxon. Ern.

Die postero. Flor. Agr. ed. pr. *proximo.* De equitibus legionum alio loco dictum ad Annales. Ern. Bud. *postero.*

Secutae ingenti certamine. Hispanus liber (et Bud.) *ingenti agmine.* Lips.

Corpore, opibus, ingenio validus. Cur hic de ingenio; aut quis eius usus? nisi forte ad orandum, aut impellendum. Lips. *Ingenio* etiam Acidalium et Pichenam offendit. Vix credo, verum esse. Nam, si quis quaerat, quis vero corporis usus in tali re? nempe, quia et ipsi operam militarem navare volebant. Ern. De Pichena, nego. Is potius intelligit senes, invalidos saltem consiliis et concionibus populares suos accendisse.

Principes colon. aut castrorum. Illi sunt decuriones, etiam ditiores : hi signiferi, aquiliferi, optiones etc. ut recte Savilius. Ern.

Ex adfluenti. Graeca forma loquendi, pro affluenter. In praesens copiosi erant. Mox Groslotius volebat *ex parta*, hoc quoque sine necessitate. Ern. V. et infra 2, 84.

armorum argento decora, loco pecuniae tradebant, instinctu et impetu et avaritia.

58. Igitur, laudata militum alacritate, Vitellius, ministeria principatus, per libertos agi solita, in equites romanos disponit: vacationes centurionibus ex fisco numerat: saevitiam militum, plerosque ad poenam exposcentium, saepius adprobat, partim simulatione vinculorum frustratur. Pompeius Propinquus, procurator Belgicae, statim interfectus. Iulium Burdonem, Germanicae classis praefectum, astu subtraxit. Exarserat in eum iracundia exercitus, tanquam crimen ac mox insidias Fonteio Capitoni struxisset. Grata erat memoria Capitonis: et apud saevientes occidere palam, ignoscere non nisi fallendo, licebat. Ita in custodia habitus: et post victoriam demum, stratis iam militum odiis, dimissus est. Interim, ut piaculum, obiicitur centurio Crispinus, qui se sanguine Capitonis cruentaverat: eoque et postulantibus manifestior et punienti vilior fuit.

Pari simulatione vinculorum frustratur. Manifestum mendum. Quo enim illod, *pari*, referetur? Tu vel meo periculo lege *partim.* Saevitiae militum, inquit, saepe indulget, et ad poenam iis plerosque largitur: quosdam simolatione vinclorum subtrahit. Prisca lectio suffragatur huic correctioni, quae praefert, *parum.* Ex quo, *pari*, emendasse fatetur Rhenanus. *Partim* autem solitarium saepe poni nec geminari semper, notius est, quam ut ostendam. Lips. Recepit Pichena et sic iam voluit Faernus. *Pari* MS. Guelf. (Bud.) Videtur in hoc loco respici ad factum Othonis c. 45. extr. *Parum* edd. ante Rhen. *Partim* verum est. Ern. — * I. Fr. Gron. in diat. ad Statii Silvas c. 29, p. 181. dabat *pari*, ac ab Othone factum.

Stratis iam militum odiis. Restituimus in locum suum vetus *stratis*, quo nihil elegantius, idque iuvimus exemplis Observ. 3, 22. Gron. Neope Freinsh. receperat *satiatis*, e coniectura. *Stratis* MSS. (Bud.) Guelf. Agr. edd. omnes, praeter Freinsh. quem miror cum Rhenano in hac voce haesisse: cum nihil sit frequentius apud poëtas *strato mari, fluctu*, forma loquendi, ducta a Graecis. Ern. Rhen. coniectabat *frustratis iam mil. animis.*

Qui se sanguine. Absunt *qui se* a Flor. (Agr.) et ed. pr. (probat Heins.) Iac. Gronov. placet: *sanguine C. se cruentaverat.* Vulgatum

59. Iulius deinde Civilis periculo exemptus, praepotens inter Batavos, ne supplicio eius ferox gens alienaretur. Et erant in civitate Lingonum octo Batavorum cohortes, quartaedecimae legionis auxilia, tum discordia temporum a legione digressae, prout inclinassent, grande momentum sociae aut adversae. Nonium, Donatium, Romilium, Calpurnium, centuriones, de quibus supra retulimus, occidi iussit, damnatos fidei crimine, gravissimo inter desciscentes. Accessere partibus Valerius Asiaticus, Belgicae provinciae legatus, quem mox Vitellius generum adscivit: et Iunius Blaesus, Lugdunensis Galliae rector, cum Italica legione et ala Taurina, Lugduni tendentibus. Nec in Rhaeticis copiis mora, quo minus statim adiungerentur. Ne in Britannia quidem dubitatum.

60. Praeerat Trebellius Maximus, per avaritiam ac sordes contemptus exercitui invisusque. Accendebat odium eius Roscius Caelius, legatus vicesimae legionis, olim discors; sed occasione civilium armorum atrocius proruperat. Trebellius « seditionem et confusum ordinem disciplinae » Caelio; « spoliatas et inopes legiones » Caelius Trebellio, obiectabat: cum interim

81. *Atrocius proruperant.* Malo *proruperat*, sc. odium. *prorumpunt odia* Ann. 6, 3.

verum, et vitio librarii *qui se* exeidisse puto. Ern. Bud. habet.

Iul. Civilis. Is infra 4, 13. *Cl. Civilis.* Forte integrum nomen. *Cl. Iul. Civilis.*

Grande momentum. Iustini illud simile est 17, 2. *Ingens momentum futurus, utri parti accessisset.* Lucanus 4, 819. *Momentumque fuit, mutatus Curio, rerum.* Lips.

Valerius Asiat. Forsan filius eius, de quo 11, 1. seq.

Iunius Blaesus. Filius eius, euius mentio A. 1, 19. Bud. *ut Iunius Blaesus.*

Ala Taurina. MS. Guelf. edd. vett. *Tauriana.* Ern. Bud. *Taurina.*

Trebellius Maximus. De hoc v. 14, 46.

Atrocius proruperat. Sic MSS. Flor. a man. pr. Guelf. ed. pr. Editi ceteri (et cod. Bud.) *proruperant:* tanquam ad utrumque pertineret. Verbum *discors* mox praecedens satis indicat, de uno Caelio sermonem esse. Et sic placebat etiam I. Gronovio. Ern.

foedis legatorum certaminibus modestia exercitus corrupta, eoque discordiae ventum, ut auxiliarium quoque militum conviciis proturbatus, et, adgregantibus se Caelio cohortibus alisque, desertus Trebellius ad Vitellium perfugerit. Quies provinciae, quamquam remoto consulari, mansit. Rexere legati legionum, pares iure, Caelius audendo potentior.

61. Adiuncto britannico exercitu, ingens viribus opibusque Vitellius, duos duces, duo itinera bello destinavit. Fabius Valens « adlicere, vel, si abnuerent, vastare Gallias, et Cottianis Alpibus Italiam irrumpere; » Caecina « propiore transitu, Peninis iugis degredi » iussus. Valenti inferioris exercitus electi, cum aquila quintae legionis et cohortibus alisque, ad XL. millia armatorum data: XXX. millia Caecina e superiore Germania ducebat, quorum robur legio una, prima et vicesima, fuit. Addita utrique germanorum

Conviciis proturbantibus. Priscae editiones *proturbatus* : quas sequor. Lips. *Proturbantibus* est a Rhen. (e Bud.) *Proturbatus* etiam Guelf. (Flor.) ed. pr. Mox *perfugerit*, rectius *perfugeret.* Ern. Agr. *profugerit.*

Cottianis Alpibus. MS. Guelf. edd. pr. Puteol. *quottidianis.* Vitiose. Beroaldus edidit *Cuttianis*. Ern. Bud. *Cotianis*. C. 87. dicit *Cottias.*

Peninis iugis. Ita scribendum ubique, auctore Livio, qui negat eas Alpes sic dici, quod Annibal Poenus ea transmiserit, sed a iugo excelsi montis, quod Penum incolae dicunt. Fidem ei notae etiam nostra lingua hodie facit, qui excelsa omnia et in acutum fastigiata pennas vocamus sive pinnas. Lips. Add. Cent. I. ad Belg. ep. 93. et viros doct. ad Liv. 21, 38. Mox *degredi* recte Rhenanus dedit. Vid. ad A. 4, 49. Add. Gronov. ad Melam 2, 45. Ern.

Cum aquila quintae legionis. Vatic. habet, *aquilex quintae.* E quo legendum esse, *aquila xquintae*, aut si magis placet, *quintaedecimae*, ego censebam. Lips. Vulgatum est in Flor. (Bud.) Guelf. edd. omnibus, praeter pr. in qua est *aquilex*, ut in Vatic. Ern.

E sup. Germania. Ex h. l. collato cum H. 4, 70. Perreciot docet, superiorem Germaniam, ad Alpes usque prutensam, Helvetiam quoque comprehendisse. Legio XXI. Vindonissa cognominata, ibi stationem habebat. Cf. *Grandidier*, *Hist. de la prov. d'Alsace*, t. 1, p. 169.

Legio una, prima et vicesima. Distinctione locum iuvi. Nec tamen

auxilia, e quibus Vitellius suas quoque copias supplevit, tota mole belli secuturus.

62. Mira inter exercitum imperatoremque diversitas. Instare miles, arma poscere, « dum Galliae trepident, dum Hispaniae cunctentur: non obstare hiemem neque ignavae pacis moras: invadendam Italiam, occupandam urbem: nihil in discordiis civilibus festinatione tutius, ubi facto magis, quam consulto opus esset. » Torpebat Vitellius, et fortunam principatus inerti luxu ac prodigis epulis praesumebat, medio diei temulentus et sagina gravis: cum tamen ardor et vis militum ultro ducis munia implebat, ut si adesset imperator, et strenuis, vel ignavis spem metumque adderet. Instructi intentique « signum profectionis » exposcunt. Nomen *Germanici* Vitellio statim additum: *Caesarem* se adpellari etiam victor prohibuit. Laetum augurium Fabio Valenti exercituique, quem in bellum agebat, ipso

82. *Consulto opus esset. Esse* lego. — 85. *Cum tantum ardor et vis militum. Cum tamen* cod. Agr.' Forte *cum* (vel *quin*) *instantium.* Vide Indicem in *instare.* H. 4, 43, *terribilior iam et instantior.*

nunc abnuo, quin glossematiom hic sit, scribendumque, *una et vicesima.* (ut c. 67.) Lips. *Una*, *pr. et vic.* MSS. Flor. (Bud.) Agr. Guelf. Freinshemius recepit alteram Lipsii coniecturam, illud restituit Ryckius. Sed mihi tamen *una et vicesima* placet. Adde ad 4, 78. Ern. Probat et Lall. Mihi in voce *una* emphasis esse videtur. In omnibus istis copiis *una* fuit legio, quae omnium robur.

Instructi intentique. MS. Guelf. (et Bud.) *interritique*: item edd. Puteol. Beroald. Alc. seqq. Lipsius edidit *intentique.* Recte. Solent enim haec duo verba iungi in hac re. Ern.

Nomine Germanici.... addito. Sic ed. pr. Rhen. (e Bud.) seqq. omnes. At MS. Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. *nomen additum* quod melius puto. Estque initium novae sententiae. Quia et in aliis MSS. ap. Broterium est, recepi cum ipso. Ern.

Caesarem se etc. Aegyptium tameo numom cum elogio *Caesaris* exhibet Pellerin in *Mélanges* t. 1, tab. 13. Vid. Eckhel. Doctr. NN. vet. vol. 4, p. 56. et vol. 6, p. 309. Cf. et infra 2, 62. et 3, 58. et Suet. c. 8.

In bellum agebat. Sic Flor. ed. pr. Pich. et seqq. *Cogebat* Guelf. (Bud.) edd. cet. Mox *leni meatu* recte edidit Pichena. MSS. (in his Bud. et Agr.) et edd. ante omnes *levi*: quae verba saepe confunduntur. Ern.

profectionis die, aquila leni meatu, prout agmen incederet, velut dux viae, praevolavit: longumque per spatium is gaudentium militum clamor, ea quies interritae alitis fuit, ut haud dubium magnae et prosperae rei omen acciperetur.

63. Et Treveros quidem, ut socios, securi adiere. Divoduri (Mediomatricorum id oppidum est) quamquam omni comitate exceptos subitus pavor exterruit, raptis repente armis ad caedem innoxiae civitatis: non ob praedam aut spoliandi cupidine, sed furore et rabie et caussis incertis, eoque difficilioribus remediis; donec, precibus ducis mitigati, ab excidio civitatis temperavere. Caesa tamen ad quatuor millia hominum. Isque terror Gallias invasit, ut venienti mox agmini universae civitates cum magistratibus et precibus oc-

Divoduri. Sic edd. pr. Rhen. seqq. Guelf. cett. edd. ante Rhen. male *Dinodurium* vel *Dinodrium*. Ern. Bud. *duodric*.

Subitus pavor exterruit. Sic edd. omnes praeter I. Gron. qui e Flor. edidit *terruit*, quod est et in (Bud. et) Guelf. At in hac formula et hoc sensu *exterrere* est verbum legitimum. Sensus enim est: subita consternatio invasit milites, ut arma raperent et caedem facere inciperent. Consternatio autem et pavor non de timore, sed perturbatione quadam repentina mentis et furore accipi debent: qui cum incessit animos, *exterriti* dicuntur, id est efferati. Virgil. non uno loco sic dixit et cum *efferus* permutavit. Vid. etiam Burm. ad Georg. 3, 534. Itaque non sustinui Gronovium imitari. Mox ed. pr. *cupidine*: quod recte iam e MS. Agr. recepit Ryckius. Vulg. *cupidinem*. Ern. Editiones non utique omnes habent *exterruit*: Puteol. *terruit*. Sic et cod. Bud. idem *cupidinem*. Acidalius iam emendarat *cupidine*.

Raptis repente armis. Flor. habet *raptisve*, forte *raptisque*. Pichena. Non hic locus est copulativae: sed, si non omnino incassum sunt inculcatae literae, significant: *raptis derepente*. Gron. Bud. *raptis repente*. Sic et Agr. — * Heins. coni. *vi repentina* ex Ann. 11, 9. 12, 33. H. 3, 68, 71.

Cum magistratibus et precibus. Haec verba absunt a MS. Guelf. male. (non a Bud.) Etiam alibi magistratus et sacerdotes occurrisse hosti traduntur. *Et precibus* etsi tolerari posse et explicari scio, tamen mihi suspecta sunt, et e superioribus huc forte tracta. Nam supplicia in sequentibus insunt, nec solent in hac re commemorari: nisi aliud quid in iis latet. Ern.

currerent, stratis per vias pueris feminisque; quaeque alia placamenta hostilis irae, non quidem in bello, sed pro pace, tendebantur.

64. Nuntium de caede Galbae et imperio Othonis, Fabius Valens in civitate Leucorum accepit. Nec militum animus in gaudium aut formidinem permotus: bellum volvebat. Gallis cunctatio exempta, et in Othonem ac Vitellium odium par, ex Vitellio et metus. Proxima Lingonum civitas erat, fida partibus. Benigne excepti, modestia certavere; sed brevis laetitia fuit, cohortium intemperie, quas, a legione quartadecima, ut supra memoravimus, digressas, exercitui suo Fabius Valens adiunxerat. Iurgia primum: mox rixa inter

84. *Non quidem in bello. Forte nota pridem bello insueta* (vel *insolita*) *paci protendebantur. Forte saeviori pro pace*. Locus similis alibi est. Ovidius *Velamenta manu protendens supplice*.

Pueris feminisque. Flor. Agr. Bud. *feminis puerisque*.

Placamenta irae. Id est infulae et velamenta c. 66. Adde Cic. Verr. 4, 50. ubi *infulae et verbenae*. Ovid. A. A. 2, 401. *vittae et lauri*. Verbenae sive lauri sunt velamenta. Sed MS. Agr. ed. pr. *tendebant*: quod non spernam. In passivo forte dixisset *tenduntur*: ut supra pro *sectabantur* editum *sectantur* id est *sectari solent*. Ern. Bud. *tendebantur*. Acid. malebat *tentabantur*.

Non quidem in bello. Locus obscurus, sed illustro (si tamen sincerus). Erant preces et supplicia, ut in bello: neque bellum erat, sed tamen timebant hostilia, et pacem sic orabant. Lips. Adde Graev. ep. ad Heins. T. 4. coll. Borm. p. 187. Ern.

Nec militum animus. etc. Primo *formidine* ed. pr. In edd. Gronoviorum notula sub nomine Rhenani, eandem lectionem attribuit MS. Budensi. Sed ea non est Rhenani, sed Ursini, ut opinor. Eam lectionem defendere licet Taciti studio variandae orationis. In ed. pr. etiam *in gaudio*, vitiose. Operae conformare hanc vocem sequenti volnere. Deinde Graevius epist. ad Heins. l. c. p. 158. corrigebat: *permotus. Bellum volebant*. Heinsius autem p. 163. defendit vulgatum ex A. 3, 38. Add. p. 494. ubi distinctionem Graevii probat, non correctionem verbi. Ipse dein Graevius concedit de verbo, ceterum, ut Heinsio placebat, *volvebant* legendum: quod mihi quoque videtur. Distinctionem quidem Graevii recipere non dubitavi. Vitium ortum est eo, quod librarii *permotus* pro participio habebant, quod a *volvebat* penderet. Ern. Quod de eod. Bud. et nota Rhenani adfertur, omnino sic se habet; nec ista ad Ursinum spectat. Dein Bud. *volvebat*.

Ut supra memoravimus. c. 59.

Iurgia primum. *Iurgio* e conie-

Batavos et legionarios, dum his aut illis studia militum adgregantur, prope in proelium exarsere; ni Valens animadversione paucorum oblitos iam Batavos imperii admonuisset. Frustra adversus Aeduos quaesita belli caussa. Iussi « pecuniam atque arma deferre, » gratuitos insuper commeatus praebuere: quod Aedui formidine, Lugdunenses gaudio fecere. Sed legio Italica et ala Taurina abductae. Cohortem duodevicesimam Lugduni, solitis sibi hibernis, relinqui placuit. Manlius Valens, legatus Italicae legionis, quamquam bene de partibus meritus, nullo apud Vitellium honore fuit. Secretis eum criminationibus infamaverat Fabius ignarum, et, quo incautior deciperetur, palam laudatum.

ctura edidit Freinsh. (ut H. 2, 27.) quem Gronovii secuti sunt. Scil. quod *exarsere* non convenit iurgiis et rixae, sed cohortibus. Sed Ryckius *iurgia* revocavit, quod omnes scr. (etiam Bud.) et edd. habent. Neque opus est correctione, modo sic interpungatur locus, ut a nobis factum est. *Primum iurgia* sc. erant, nihil amplius: sed ea exarsere in rixam, qua ita irritati sunt animi, ut res ad arma et vim spectaret. Locus similis est ap. Liv. 10, 23. *brevis altercatio* etc. Ern.

Lugdunenses gaudio fecere. Caussa gaudii, quod Vitellium bello petere putabant eum, qui contra Neronem fecisset, ab eoque defecisset, seque incommodis affecisset. V. c. 65. Ern.

Cohortes octodecim Lugduni. At tot cohortes mihi relinqui non placet. Cur enim, cum undique miles conquiratur, et eo ad aciem opus, in uno eoque amico oppido impositae tot cohortes? Sed ait etiam vetera et solita tot cohortibus hiberna fuisse. Quod falsum. Unica enim dumtaxat iam olim Lugduni cohors: e Taciti A. 3, 41. *Andegavos Acilius Aviola excita cohorte, quae Lugduni praesidium agitabat, coercuit.* Manuscriptos igitur meos audio, et hic *cohortem decimamoctavom* repono. Vox etiam *Lugduni*, supervacua videtur, et velut interpretamentum inserta. Lips. Verum vidit Lipsius. In Flor. *cohortem XVIII. Lugduni.* Agr. *cohortem decimamoctavam.* (Non ita sed *duodevicesimom* totidem literis exhibet, teste Ryckio). Ed. pr. *octavam decimam. Lugduni* porro non est in MS. Oxon. Tum *sibi*, quod pro *ibi* volebat Acidalius, Flor. Agr. Guelf. ed. pr. Puteol. Berald. Alc. Primum in ed. Rhen. reperi *ibi*: quod vitio operarum irrepsit, alias, si libri firmarent, non spernendum. Vid. ad c. 70. *Sibi* restituit Pichena. De Castris Lugdunensibus v. Marcam de Primat. Lugd. p. 290 seq. Ern. *Ibi* legitur in Bud. inde Rhen.

Secretis eum cr. Eum commodius abesset. Sed pronomina talia inter-

65. Veterem inter Lugdunenses Viennensesque discordiam proximum bellum accenderat. Multae invicem clades, crebrius infestiusque, quam ut tantum propter Neronem Galbamque pugnaretur. Et Galba reditus Lugdunensium, occasione irae, in fiscum verterat: multus contra in Viennenses honor: unde aemulatio et invidia et uno amne discretis connexum odium. Igitur Lugdunenses exstimulare singulos militum, et in eversionem Viennensium impellere, « obsessam ab illis coloniam suam, adiutos Vindicis conatus, conscriptas nuper legiones in praesidium Galbae » referendo; et, ubi caussas odiorum praetenderant, magnitudinem praedae ostendebant. Nec iam secreta exhortatio, sed publicae preces: « irent ultores, ex-

85. *Occasione irae.* Lege *occasionem* more Taciti, ut sit epexegesis. —86. *Et uno amne discretis.* Malim *vicino.*

dum etiam a brevitatis studiosis admittuntur, ut ad *Suetonium* notavimus. Ern.

Veterem discordiam. De qua vid. Dionis Epit. 46. quem locum iam laudavit Ryckius. Mox *redditus* pro *reditus* Guelf. Puteol. quod praeferebat Danesius. Male. Ern. Vitiosa scriptura *redditus* medium aevum sapit, quo sic in uso. Sic at Bud.

Multus c. in Viennenses honor. Hinc factum putat Marca l. c. ut ordine civili Vienna Lugduno praeponeretur, ut in inscriptione epistolae ap. Euseb. H. E. 5, 1. Ern. Lugdunum fuit colonia Iuris Romani; Vienna Italici. Cf. Laccary Hist. colon. p. 192. et Brot. ad h. l.

Unde aemulatio etc. Auctor *des Antiquités de Lyon*, p. 273. has caussas non agnoscit, et alias adfert. Ern.

Et uno amne discretis connexum odium. Quamquam amne discreti a natura erant, tamen odiis incensi, quasi tollebant fines naturae, et coniungebant disiuncta. An habuit in animo locum Horat. Carm. 1, 3, 21. Sed tamen ad meum sensum acumen sententiae non est, nisi in lusu verborum. Etiam τὸ *uno* non satis concoquo. An, quia uno tantum amne discreti, propterea se oderunt, velut nullo tali naturae opere seiunctos. An fuit *Rhodano?* vel *magno*. Sed quid argutamur? Ipsi, qui ista acumina captant, saepe non possent plane explicare, ut opinor, argutias suas, quae fere auditae placent, non intellectae. Ern. Haec at mox sequentia boni Ernestii otiosa prorsus, ut hinc Bip.

Referendo. Gruterus venustiorem fore orationem putabat, si hoc verbum abesset. Credo. Sed idem credo, hanc vocem esse a Tacito, qui sibi in brevitate non constat, ut saepe vidimus, et in tali narratione

scinderent sedem Gallici belli. Cuncta illic externa et hostilia: se coloniam romanam, et partem exercitus, et prosperarum adversarumque rerum socios: si fortuna contra daret, iratis ne relinquerentur. »

66. His et pluribus in eundem modum, perpulerant, ut ne legati quidem, ac duces partium restingui posse iracundiam exercitus arbitrarentur: cum haud ignari discriminis sui Viennenses, velamenta et infulas praeferentes, ubi agmen incesserat, arma, genua, vestigia prensando, flexere militum animos. Addidit Valens trecenos singulis militibus sestertios. Tum ve-

87. *Restingui posse iracundiam.* *Restringi* cod. Agr., cohiberi: deinde *vetusta dignitas coloniae.*

fere gerundium tale aut participium addit. Ern.

Sc coloniam romanam. Quid ergo? non etiam Vienna inter romanas colonias? Vero pridem. Vel Claudio imperatori credamus in Oratione, quam pro Gallis habuit: *Ornatissima ecce valentissimaque colonia Viennensium, quam longo iam tempore senatores huic Curiae confert!* Sed et noster statim, de eadem: *Tum vetustas dignitasque coloniae valuit.* Equidem haud satis haec concilio. Nisi si Viennenses prisci, id est, Allobroges, sive Galli, donati colonico iure, etsi militibus aut romanis civibus non deductis; Lugdunum autem contra magnam partem romanis familiis stetit. Nam et hic externos immixtos, Dio suadet 46, 50. Lips. Simplicius ac forte melius Boxhornius: se vere coloniam rom. dignos hoc nomine. Nam praecesserat: *illic externa et hostilia.* Ern.

Si fortuna contra daret. MS. Agr. *contra cederet.* Ed. pr. *contra diceret.* Male. In eadem, mira corruptela, pro *prosperarum* editum *persarum.* Ern. Cf. A. 15, 13. — Bud. *contra daret.*

Ut nec legati quidem ac duces. Vitium frequens nimis. Lege: *ut ne legati quidem ac duces.* Sic et l. 2, 76, et 4, 38. Gron. Mox *sui* abest a Guelf. in margine a manu sec. additur. Et quis neget commode abesse posse? potuitque nasci ex ultima litera praecedentis et prima syllaba sequentis verbi. Ern. In capite huius notae *togati* pro *legati* quomodo in editiones Gronovianas irrepserit, non video. Manifestus est error, quem Ernesti servare non debebat; delevi. Bud. *nec:* item *sui.*

Velamenta. V. ad c. 63. In *prensando*, eadem in libris varietas, quae supra: nisi quod Flor. (et Bud.) clare *prensando*, ex quo factum *pressando*, quod est in MS. Agr. ed. pr. ut alibi et in Flor. Ern. — * Cf. Caesar B. C. 2, 12. Liv. 30, 36. 24, 30. 45, 26.

Tricenos singulis militibus sestertios. Liber Hispanus (et Bud.) *trecenos*, quod verius. Nam prius illud non congiarium sit, sed heminarium: ut quidam iocabatur. *Treceni*

tustas dignitasque coloniae valuit, et verba Fabii, salutem incolumitatemque Viennensium commendantis, aequis auribus accepta. Publice tamen armis mulctati, privatis et promiscuis copiis iuvere militem. Sed fama constans fuit, ipsum Valentem magna pecunia emptum. Is diu sordidus, repente dives, mutationem fortunae male tegebat, accensis egestate longa cupidinibus immoderatus, et, inopi iuventa, senex prodigus. Lento deinde agmine, per fines Allobrogum et Vocontiorum ductus exercitus: ipsa itinerum spatia et stativorum mutationes venditante duce, foedis pactionibus adversus possessores agrorum et magistratus civitatum, adeo minaciter, ut Luco (municipium id Vocontiorum est) faces admoverit, donec pecunia mitigaretur. Quotiens pecuniae materia deesset, stupris et adulteriis exorabatur. Sic ad Alpes perventum.

67. Plus praedae ac sanguinis Caecina hausit. Irritaverant turbidum ingenium Helvetii, Gallica gens, olim armis virisque, mox memoria nominis clara, de caede Galbae ignari, et Vitellii imperium abnuentes.

HS. sunt nobis, septem Philippici et semis. Lips. Atque ita habent MSS. Flor. Agr. Ab ed. pr. plane abest. Ern.

Vetustas dign. col. Nam et Claudius in Orat. pro Gallis *ornatissimam et valentissimam coloniam* vocat. Sed ea habebat ius colonicum, etsi civibus romanis eo non deductis, cum Lugduni contra multae romanae familiae, ut ducet P. de Marca de Primat. Lugd. p. 288. Ern. Agr. *vetusta dignitas col.*

Accensis eg. longa cup. Sic scr. (in his Bod.) et edd. At Guelf. a man. sec. *accensus*, ob interpunctionem post *longa*, quae a pr. manu est. Vulgatum verum est. Ern.

Luco. Augusti scilicet. Plin. 3, 5.

Pecuniae materia. Non intelligam occasionem, praetextum postulandae; sed facultatem dandae: ubi non posset pecunia ob inopiam dari. Copula ante *stupris* abest a Flor. ed. pr. recteque delevit Picheoa, ut dudum voluerant viri docti. (Faërnus, Acid.) Ern. Bud. copulam habet.

Olim armis. Sic recte correxit Rhen. Ante edd. omnes, Guelf. (Bud.) *Soli in armis.* Ern.

Clara. Sic Bud. male ex Agr. *clari* probat Heinsius.

Initium bello fuit avaritia ac festinatio unaetvicesimae legionis. Rapuerant pecuniam missam in stipendium castelli, quod olim Helvetii suis militibus ac stipendiis tuebantur. Aegre id passi Helvetii, interceptis epistolis, quae nomine germanici exercitus ad pannonicas legiones ferebantur, centurionem et quosdam militum in custodia retinebant. Caecina, belli avidus, proximam quamque culpam, antequam poeniteret, ultum ibat. Mota propere castra: vastati agri: direptus longa pace in modum municipii extructus locus, amoeno salubrium aquarum usu frequens: missi ad Rhaetica auxilia nuntii, ut versos in legionem Helvetios a tergo adgrederentur.

68. Illi, ante discrimen feroces, in periculo pavidi, quamquam primo tumultu Claudium Severum ducem legerant, non arma noscere, non ordines sequi, non in

88. *Avaritia ac festinatio.* Malim *infestatio*, transpositis literis. Sed haec duo vocabula etiam coniunguntur H. 3, 50: *festinatio atque aviditas praepediebant.* Mox pro *quod olim Helvetii*, lege *quod soli; olim* proxime praecessit. — 89. *Proximam quamque culpam.* Lege *proximum quemque culpae.* Ann. 4, 27. *proximos audaciae in urbem traxit.* Vide Phaedrum 1, 10. et nos ad Val. Flacc. 3, 392. et ad Vell. Paterc. 2, 114. *Affinis culpae* Val. Max. 8, 4. Cicero saepe.

Festinatio undevicesimae legionis. Ut supra uarravit, Caecina unicam legionem habuit, eamque XXI. Quis igitur haereat, quin hic scribendum *unaetvicesimae?* Didici postea sic esse in Flor. Lips. Guelf. a pr. man. *unius et vic.* Ed. pr. (et cod. Bud.) *unde et vic.* quod factum ex *una et vic.* facile patet. Mox *rapuerant*, Flor. (Bud.) Guelf. edd. aute Rhen. omnes. In huius ed. irrepsit, vitio operarum, *rapuerunt*, idque prupagatum. Vetus restituit Pichena. Ern.

Retinebant. Agr. *detinebant.* Heinsio placet.

Proximam quamque culpam. Heinsius corrigebat *proximum quemque culpae.* Placet Graevio T. 4. ep. Coll. B. p. 505. Si ad singulorum poenam pertinet, rectum est. Sed ad id non opus bello, nec ad puniendos duces. Quod idem ad Valer. Fl. 3, 392. porro corrigit *aut poenitentiae*, merito improbat I. Gron. Ern. Haec verba *aut poenitentiae* non leguntur in loco Burmanni.

Direptus longa pace. Intelligitur oppidum Badena in pago Tigurino, quod nomen ab aquis salubribus accepit. Ern. Heinsius ad Vell. 2, 115. pro *locus* legi vult *vicus* ut A. 1, 20. Sic mox pro *arma noscere* velit *poscere*, ut 6, 34. 12, 32.

unum consulere: exitiosum adversus veteranos proelium, intuta obsidio, dilapsis vetustate moenibus: hinc Caecina cum valido exercitu; inde Rhaeticae alae cohortesque et ipsorum Rhaetorum iuventus, sueta armis et more militiae exercita: undique populatio et caedes; ipsi in medio vagi, abiectis armis, magna pars saucii, aut palantes, in montem Vocetium perfugere. Ac statim, immissa cohorte Thracum, depulsi, et, consectantibus Germanis Rhaetisque, per silvas atque in ipsis latebris trucidati. Multa hominum millia caesa, multa sub corona venundata. Cumque, dirutis omnibus, Aventicum, gentis caput, iusto agmine peteretur, missi qui dederent civitatem; et deditio accepta. In Iulium Alpinum, e principibus, ut concitorem belli, Caecina animadvertit: ceteros veniae vel saevitiae Vitellii reliquit.

90. *Et more militiae exercita.* Lege *et romanae more militiae.* Similis error supra. — 91. *Et deditio accepta. Deditione* cod. Agric. Bene.

Adv. veteranos. Intellige veteres milites ad differentiam tironum. Sic et alibi. V. index.

In montem Vocetium. Quidam libri *Vocetum.* And. Schottus noster *Vogesum* reponebat. Quem fateor non quidem in Helvetiis esse, sed nec longe ab iis. Certe Vocetii non alibi mentio. Lips. *Vocetium* Flor. Agr. Guelf. edd. pr. vett. quas inspexi. Putant esse partem Iurae, quae hodie *Boezberg* vocatur. Ern. Bud. male *Vocensium.* Mons *Vocetius* pars asperrima est Iurassi. Cf. Cellar. G. ant. t. 1, p. 226. et *d'Anville, Notice de la Gaule*, p. 714. Frickianae valli imminet. V. Busching. Male ergo Ortelius apud nostrum parabat *Vogesum* reponere.

Cumque, dirutis omnibus. Flor. (Reg. Lall.) Agr. ed. pr. *dirutis.* Guelf. (Bud.) edd. Puteol. Beroald. etc. *diruptis.* Lipsius tacite edidit *direptis*, nescio unde: quod omnes secuti sunt. *Dirutis* defendit I. Gronovius, et commodum sensum habet. Heinsius ad Vellei. 2, 115. etiam *dirutis vicis omnibus:* quod non necessarium puto. Si *direptis* libris scriptis firmaretur, servassem. Nunc antiquam et MSS. lectionem restitui. *Diruptus* factum e *dirutus*, cui saepe in libris substituitur male. V. Drakenb. ad Liv. 9, 45. Gebhard. ad Cic. ep. 4, 5. Ern. Pichena τὸ *direptis* probat.

Aventicum. Hodie Gallis dicitur *Avenches.* Vid. Cellar. G. A. t. 1, p. 223. de qua extat elegans Wildii libellus. Ern. Sub Constantino iam deserta, teste Ammiano, 15,

69. Haud facile dictu est, legati Helvetiorum minus placabilem imperatorem, an militem invenerint: civitatis excidium poscunt; tela ac manus in ora legatorum intentant. Ne Vitellius quidem minis ac verbis temperabat: cum Claudius Cossus, unus ex legatis, notae facundiae, sed dicendi artem apta trepidatione occultans, atque eo validior, militis animum mitigavit: ut est mox vulgus mutabile subitis et tam pronum in misericordiam, quam immodicum saevitia fuerat: effusis lacrimis, et meliora constantius postulando, impunitatem salutemque civitati impetravere.

70. Caecina paucos in Helvetiis moratus dies, dum sententiae Vitellii certior fieret, simul transitum Al-

92. *Quam immodicus saevitia fuerat.* Leg. *saevitiae.* Sic passim noster. *Immodicus animi* supra c. 53. *laetitiae* 15, 23. *linguae* ut scribo Hist. 3, 53. *modicus pecuniae* Ann. 3, 72. *originis* Ann. 6, 39. *immodicum* cod. Agr. Lege: *ut est mos vulgo mutabili subitis, et tam prono in misericordiam, quam immodici saevitiae fuerant* vel *fuerint.* Sic infra c. 80. *Vulgus, ut mos est,* male interpolavit Freinshemius.

11. Pristini splendoris hodieque vestigia extant, de quibus v. *Schmidt, Rec. d'Antiq. trouvées à Avenches, etc. in-4. Berne,* 1760. et *Ritter, Mém. et recueil de qqs. Antiq. de la Suisse, in-4. Berne,* 1788.

Claudius Cossus. MS. Oxon. *Cornelius Cossus.* quod placebat I. Gronovio. Sane *Cossus* est cognomen Corneliorum, non Claudiorum. Idque et ipse verum puto. Ern.

Apta trepid. In Bud. *apta* deest.

Ut est mos vulgo: mutabile etc. Sic locum e libris restituimus. *Mutabile* MSS. Agr. Bud. (Reg. Lall.) ed. pr. Ex eo *mutabilem* factum, quod ad *animum* referebant, cum ad *vulgus* pertineret. Atque hinc necessarium visum Freinshemio mox corrigere *immodicus*, quod ipse et Gronovii edidere, atque ipse secutus essem, si libri in *mutabilem* consentirent. Sed interpunctione locus erat iuvandus. Ita plana et apta omnia. Vulgus mutabile est subitis in utramque partem. Rhenanus, hoc non advertens, *fecit *mutabili* et *prono*, quod omnes usque ad Freinsh. secuti sunt. Ryckius e MS. suo (Agr.) edidit: *ut est mox vulgus.* Sed illud *mox* friget. Ern. Bud. *ut est mox vulgo mutabile.* Unde pronum est emendare cum Agr. *ut est mox vulgus;* quod post Ryckium recipio cum Bip.

Meliora constantius postulando. Lipsius et Acidalius *molliora* coniecere. Quod est verbum usitatum in tali re. *Molliora consulta, mollius consulere,* Livius 3, 59. 30, 7. Noster A. 12, 46. *Molliora respondens.* Et infra 4, 32. pro vulgato *meliora* e libris *molliora* restituit Pich. Sed et *meliora* ferri posse puto. Notum illud *Di meliora!* Ern.

pium parans laetum ex Italia nuntium accipit, « alam Syllanam, circa Padum agentem, sacramento Vitellii accessisse. » Proconsulem Vitellium Syllani in Africa habuerant: mox a Nerone, ut in Aegyptum praemitterentur, exciti, et ob bellum Vindicis revocati, ac tum in Italia manentes, instinctu decurionum, qui Othonis ignari, Vitellio obstricti, robur adventantium legionum et famam germanici exercitus adtollebant, transiere in partes: et, ut donum aliquod novo principi, firmissima Transpadanae regionis municipia, Mediolanum, ac Novariam, et Eporediam, ac Vercellas, adiunxere: id Caecinae per ipsos compertum; et, quia praesidio alae unius latissima pars Italiae defendi nequibat, praemissis Gallorum, Lusitanorum, Britannorumque cohortibus, et Germanorum vexillis, cum ala Petrina, ipse paullulum cunctatus, num Rhaeticis

93. *Ob bellum Vindicis remorati. Revocati* cod. Agr.

Accipit. Alter Flor. et Bud. *accepit.*

Alam Syllanam. Si vera scriptura, praefectum *Syllam* habuit. Sed MS. Agr. (Bud.) ed. pr. habent *Silanam* hic et alibi: quod melius videtur quibusdam. At esse deberet *Silanianam.* Certe mox *Silaniani:* quamquam in his formis non sunt satis constantes scriptores. Ern. Bip. emendant *Silianam*, forsan a Silio Italico dictam, de quo Hist. lib. 3, cap. 65.

Revocati. Sic MSS. edd. vett. ante Rhen. quem omnes praeter Ryckium secuti, *remorati* edidere. Vetus cum Ryckio restituimus. Supra c. 6. *opprimendis Vindicis coeptis revocaverat.* Ern. Bud. *remorati.*

In Alpe Graia ipse. Male huic loco esse iurem apud omnes censores. Pugnat historia, pugnant libri. De historia, quid certius quam Caecinam non Graio monte sed Penino in Italiam venisse? Tacitus supra 61. *Caecina propiore transitu Peninis iugis degredi iussus.* Et paullo infra: *Penino subsignanum militem itinere et grave legionum agmen traduxit.* Atqui diversi et dissiti hi transitus. Iam libri longe absunt ab hoc scripto. Farnesianus *in alpe triaria*, sicut et Hispanus: Budensis *in alpe trianna:* optimus Vaticanus *cum alpe tarina:* ex quo ego *ala Taurina:* Savilius *Petrina.* Et certe Taurina iam cum Valente in Italiam iverat. (V. c. 64.) Ergo Savilio assentior et libens. Lips. Probant Mercerus, Pichena: recepit Freinsh. Ryckius tamen *Taurina* praetulit e MS. Agr. ratus plures Taurinas alas fuisse: at alia apud Valentem alia

iugis in Noricum flecteret, adversus Petronium, (urbis) procuratorem, qui concitis auxiliis, et interruptis fluminum pontibus, fidus Othoni putabatur. Sed metu, ne amitteret praemissas iam cohortes alasque, simul reputans, plus gloriae retenta Italia, et, ubicumque certatum foret, Noricos in cetera victoriae praemia cessuros, Penino subsignanum militem itinere, et grave legionum agmen hibernis adhuc Alpibus traduxit.

71. Otho interim, contra spem omnium, non deli-

94. *Petronium urbis procuratorem. Urbi* cod. Agr. et Flor. Forte *Turpil.* pro *Turpilianum;* quod Petroniae gentis cognomen.

apud Caecinam, fuerit. MS. Guelf. consentit Vaticano: ed. pr. *alpe triarina.* Ern. *Ala Petrina* occurrit et infra 4. 49. in partibus Vitellianis. Comparet etiam in lapide ap. Grut. p. 572, 3. Ab equitibus illustribus, quibus Petra nomen, dictam augnratur Broterius.

Petronium, urbis Procuratorem. Cuius urbis? immo totius Norici procurator erat, non unius alicuius oppidi. Vertranius Maurus ICtus emendat *urbis praefectum* sive *praetorem.* Haud recte. Quae enim eius partes in Norico? Ego vero aut oblita ea voce scripserim: *Petronium procuratorem*, aut mutata, *Petronium ibi procuratorem.* Vetus quidem lectio *urbi* habet: quod depravatum facile ex *ubi* vel *ibi.* Lips. Probat Pichena, opportune laudans ex H. 2, 16. *trierarchum Liburnicarum ibi navium.* Freinsh. etiam coniiciebat *Urbicum*, quod Reinesius probabat. Ad hunc modum et alia coniicere licet. Illud certum, *urbis* vitiosum esse. Ed. pr. etiam habet *urbi.* Ern. Bud. *urbis.* Savilius putabat, *urbem* pro civitate poni. Bip. coniecturas cumulant, forsan *Viruni* legendum. Rectius spurism vocem uncis includunt. Gutherius de Off. dom. Aug. 3, 18. procuratorem Romae intelligit, qui alias rationalis urbis Romae dictus.

Accessuros. Covarruviae liber et priscae editiones *cessuros.* Lips. Sic et Guelf. ed. pr. *Accessuros* est a Rhenano (e Bud.) *Cetera* MS. Guelf. (Bud.) ed. vett. Pro quo Freinsh. induxit *ceterae.* MS. Agr. ed. pr. *incerta* (inde Heins. *in certa*). An fuit *Noricos universae victoriae praemia accessuros:* i. e. ut praemia? Ern. Restitui *cetera.* Sic et Brot. et Bip.

Subsignanum militem. De subsignanis vid. dicta ad 4, 33. Ern. Cf. et A. 1, 70.

Hibernis adhuc nivibus. Iidem libri *hibernis adhuc Alpibus.* Quod interpretor Sallustiano verbo, Alpibus adhuc hiemantibus. Poëta etiam vetus eo sensu dixit: *Iupiter hibernas cana nive conspuit Alpes.* Lips. *Alpibus* Flor. Reg. (Bud.) ed. pr. Ceterae usque ad Pichenam *nivibus*, quod et Guelf. habet. Ern. Vetus poëta Furius est Bibaculus. V. vet. schol. ad Horatii Sat. 2, 5, 41. et Quinctil. 8, 6, 17.

ciis, neque desidia torpescere: dilatae voluptates, dissimulata luxuria, et cuncta ad decorum imperii composita: eoque plus formidinis adferebant falsae virtutes et vitia reditura. Marium Celsum, consulem designatum, per speciem vinculorum, saevitiae militum subtractum, acciri in Capitolium iubet; clementiae titulus e viro claro, et partibus inviso, petebatur. Celsus, constanter servatae erga Galbam fidei crimen confessus, exemplum ultro imputavit; nec Otho, quasi

Exemplum ultro imputavit. I. e. Ita locutus est, ut demonstraret, exemplum fidei a se editum gratum esse Othoni debere: tantum abesse, ut iram eius meruerit: interesse enim et ipsius, fidos amicos habere; talemque se in eius amicitia futurum, qualis in Galbam fuisset. Sententia haec et aliis in tali tempore usurpata, ut Herodi post Actiacam pugnam Caesarem Octavianum Rhodi adeunti ap. Ioseph. A. I. 15, 10. Add. Freinsh. Ern. Bud. *impetravit.* Id se scripsisse Rhenanus testatur, sed in textu vulgatum legitur.

Nec Otho quasi ignosceret. Frons aliqua sententiae apparet: sed, si excutiss, vanae et falsae. Censeo emendandum: *sed nec hostis metu, reconciliationi se adhiberet.* Duo videlicet, cum Celsum sibi iungeret, Otho cavit. Ne aut ignoscere videretur, ut in vero magnoque crimine: aut ne hostis, id est, Vitellii metu, adsciscere sibi virum nobilem et fortem. Itaque nec obnoxium habere eum voluit, nec suspensum: sed statim assumpsit inter intimos amicos. Plutarchus comitatem hanc ita narrat c. 1. Κέλσον Μάριον κελεύσας ἀχθῆναι πρὸς αὐτόν, ἠσπάσατο καὶ διελέχθη φιλανθρώπως, καὶ παρεκάλει τῆς αἰτίας ἐπιλαθέσθαι μᾶλλον, ἢ τῆς ἀρίστως μνημονεύειν. Haec talia scumins frustra multis verbis approbem iis, qui non tales. Lips. Non placuit viris doctis Lipsii correctio: neo mihi probatur. Sed non magis ab aliis prolata placent. Freinshemius correxit *hosti*, et sic editum inde ab illo tempore, hoc sensu, ne Vitellius, quem allicere oblata pace tentabat, c. 74. metu abalienaretur, scil. ne non reconciliaretur sibi ex animo. Sed recte monuit Ryckius, id non esse, metum reconciliationis adhibere. Nam id est, minari reconciliationem. Ceterum illa sententia esset bona. Nec Ryckii consilium probandum, qui e MS. Agr. recepit: *sed ne hostes metueret, conciliationes adhibens*, quod et Pichena in MS. reperit, (nisi quod ibi *conciliationis*) et fere est in ed. pr. *sed ne hostes metuere, conciliationis adhibens.* Verum male vir doctiss. *hostes* pro *inimicis* accipit, quod latinitas non patitur. Et tamen alii in hac lectione intelligi non possunt. Itaque veterem lectionem servavi. In MS. Guelf. *quasi* post *metum* reperitur. An fuit: *ne hostis metum* (*falsae* vel *fictae*) *reconciliationis adhiberet* sc. Celso, aut omnino omnibus: hoc sensu: Verebatur, ne, si Celsum non exqui-

ignosceret, sed, ne hostis metum reconciliationis adhiberet, statim inter intimos amicos habuit, et mox bello inter duces delegit; mansitque Celso, velut fataliter, etiam pro Othone fides integra et infelix. Laeta primoribus civitatis, celebrata in vulgus Celsi salus, ne militibus quidem ingrata fuit, eamdem virtutem admirantibus, cui irascebantur.

95. *Ne hosti metum reconciliationis adhiberet.* MSS. Pichenae *sed ne hostes metueret conciliationis adhibens.* Budensis *metu reconciliationis adhibens.* Agric. *sed ne hosti spem mutuae reconciliationis adimeret. mutua formido* Ann. 2, 79. *dissimulatio* Agric. 6. *mutua ignorantia* mox c. 75.

sila humanitate tractaret, hostis Vitellius averteret ceteros ab Othone, suspicione fictae reconciliationis admovenda animis. Aut (ut Freinshemio visum) *ne hosti metum* (*falsae*) *rec. adh.* id est ne Vitellius, cognita Celsi fortuna, metueret, ne et illa reconciliatio facta esset, quam sibi Otho offerret. Illud melius puto. *Metum alicuius rei adhibere*, est iniicere, movere metum eius, efficere, ut aliquis quid metuat. Et sic dixere Cicero de Or. 2, 45. Quinctil. 1, 3. ut ostendit iam Elsnerus, refellens Trilleri conatus, in schediasm. Crit. p. 79. (Dat. scil. *Ne hosti metus reconc. adhaereret*, vel *ut hosti metum reconc. adimeret*, vel *ne hostis m. rec. adhiberet.*) Ipse tamen aberrans in eo, quod *hostis* nomine Celsum intelligit. *Hostes* sunt, quibuscum bellum gerimus, *inimici*, quibuscum odia exercemus. Sed in hoc hodie homines facile errant, vernaculae linguae consuetudine decepti. Porro *ficte reconciliatam gratiam* dixit Cic. ep. 3, 12. Ern. In loco Cic. citato non est *metum* sed *motum adhibere*. Bud. hic ita: *sed ne hostis metu reconciliationis adhibens.* Inde Rhen. effingebat; *seu hostis metu reconciliationi adnivens.* Satis ingeniose. Reg. Lall. *sed hostes metuere consolutiones adhibens.* Gronovius Freinshemium sequitur. Bip. emendant: *sed, ne hostis metueretur, conciliationes adhiberet.* Ceterum cum nostro cf. hic Dio 64, 7. —* V. *Dureau de Lamalle.*

Inter intimos. Sic edidit e MS. Agr. Ryckius, pro vulg. *intra.* Consentit ed. pr. itaque et ipse recepi. Ern. Bud. *intra.*

Fides integra et infelix. Acidalius corrigit *felix*, quia et a Vitellio veniam accepit et consulatum servavit, ut e 2, 60. patet. Sed *infelix*, quod omnes libri habent, referam huc, ut coactus fatis iniquis fuerit transire ad amici hostem, perdiderit amicum, et sperare sive accipere coactus salutem ab hoste. Mox bene Rhenanus (ex ingenio) correxit *primoribus.* MSS. et edd. vett. omnes *pro moribus.* Ern.

Eandem virtutem admirantibus. Est vera et notabilis gnome, atque eadem in Livii l. 5. de Camillo: *Sed severitate imperii victi, eandem virtutem et oderant et mirabantur.* Lips. Paullo post *quia* omnes scr. et edd. Ursinus, Muretus etc. maluere *quae:* frustra. Ern. Bud. *quia.*

72. Par inde exsultatio disparibus caussis consecuta, impetrato Tigellini exitio. Sophonius Tigellinus, obscuris parentibus, foeda pueritia, impudica senecta, praefecturam vigilum et praetorii, et alia praemia virtutum, quia velocius erat vitiis adeptus, crudelitatem mox, deinde avaritiam, et virilia scelera exercuit, corrupto ad omne facinus Nerone; quaedam ignaro ausus, ac postremo eiusdem desertor ac proditor. Unde non alium pertinacius ad poenam flagitavere, diverso adfectu, quibus odium Neronis inerat, et quibus desiderium. Apud Galbam T. Vinii potentia defensus, praetexentis, « servatam ab eo filiam: » et haud dubie servaverat, non clementia, quippe tot interfectis, sed effugio in futurum; quia pessimus quisque, diffidentia praesentium mutationem pavens, adversus publicum odium privatam gratiam praeparat;

96. *Quia velocius erat vitiis adeptus.* Lege *via velociore vitiis adeptus.* Contra *segnis via* a me restituta Statio H. 2, 2, *adductioribus spatiis.* Ann. 1, 54, *alia Tiberio morum via.* *Hariolo velocior* apud Phaedrum 3, 3. *Qua velocius* cod. Agr. Tum mox ut *virilia scelera*, quae foeda iuxta inventuti ac senectae eius opponuntur. Utramque pathicam fuisse *virilia scelera* demonstrant. Sic Ann. 6, 5. restitui *incertae virilitatis.* Iustinus 27, 2, *puer sceleratam virilemque sumit audaciam.*

et paullo ante *praefecturam vigilarum.*

Virilia scelera. Facinora audacium virilis aetatis desiderantia, ut caedes et similia. Mox *ac proditor* abest ab MS. Reg. et ed. pr. quam Gruterus romanam vocat. (non a Bud.) Sane Tigellinus deseruit Neronem, non prodidit, nisi hoc sensu, quo dicitur prodere, pro deserere. Sed consuetudinem secutus esse potuit Tacitus, quae haec verba libenter coniunxit. Si tamen alius liber consentiret, facile proscriberem haec verba. Ern.

Sed effugia in futurum. Ed. pr. (et cod. Bud.) *effugium.* Non abhorret a Taciti more. Supra c. 44. *Non honore Galbae, sed tradito principibus more, munimentum ad praesens* etc. Mox Grutero suspecta verba *mutationem pavens*, tanquam e librariis orta: quia redundant. Hoc verum. Sed non propterea insititia verba sunt, ut alibi iam dixi. Nimis multa resecanda forent. Ern.

Praeparat: unde nulla innocentiae cura, sed vitae impunitatis. Non mutant libri, nisi quod *vices impunitatis* habent. Totum locum lego: *privatam gratiam praeparatum it: nulla innocentiae cura, sed vice suae impunitatis.* Palmerii etiam coniectura haud improba: *privatam*

unde nulla innocentiae cura, sed vices impunitatis. Eo infensior populus, addita ad vetus Tigellini odium recenti T. Vinii invidia: concurrere e tota urbe in palatium ac fora, et, ubi plurima vulgi licentia, in circum ac theatra effusi, seditiosis vocibus obstrepere: donec Tigellinus, accepto apud Sinuessanas aquas supremae necessitatis nuntio, inter stupra concubinarum et oscula et deformes moras, sectis novacula faucibus, infamem vitam foedavit etiam exitu sero et inhonesto.

97. *Unde nulla innocentiae cura.* Scribe *tuendae nulla innocentiae cura, sed vice impunitatis.* Est sexti casus. Sic alibi *tuendae libertatis, ad tuendam plebem, tuendum funus. Vice*, ut Ann. 6, 21, *quae dixerat vice oraculi accipiens. Vice sermonum* Virgil. 6, 535. *mutua impunitate.* Sueton. Calig. 22, *vicibus.* Plinius Ep. 4, 19, *nam cum matrem meam parentis vice dilexeris, meque a pueritia, statim formare solebas.* Sic MS. Med. non *loco venerare.* Vide infra c. 84. —98. *Infamem vitam foedavit etiam exitu sero et inhonesto.* Lego *saevo* vel *fero.* Sed *saevo* praestat. Forte etiam *aequavit.* Sic supra c. 3, *pares exitus.* Puto: *infamem vitam exaequavit exitu tam saevo et inhonesto*, vel *exitu tam foedo.* Livius 42, 28. *foeda mors* de Q. Fulvio Flacco.

gratiam praeparat undeunde: nulla, etc. *Undeunde* Latinis valet ὁποθενοῦν. Quod autem ad sententiam, pulchra est et usu saepius probata. Ita Dio notat 48, 30. cum Menas praefectus Sext. Pompeii in mari *Helenum cepisset, libertum Caesari admodum carum, statim sine pretio remissum; qui beneficium hoc multo ante apud Caesarem deponebat, et perfugium sibi, si res ita ferret, apud eum praeparans.* Lips. Alii aliter locum tentant. Antiqua lectio est *vices impunitatis*, quam et MS. Agr. edd. ante Rhen. omnes habent, et restituit bene Freinsh. Sensus est: ea res facit, ut homines non tam innocentia saluti suae consulere studeant, sed fiducia vicis sibi reddendae: ipsos impunitatem aliis impetrasse, sibi vicem reddituros, qui potentes essent, si qua mutatio ingruat. Bona et clara sententia. Rhenanus (e Bud.) edidit *vitae impunitatis*, quod est etiam in Guelf. et edd. inde a Rhenano omnibus usque ad Freinsh. Etiam alibi *vicis* mentio in hac re, A. 13, 20. *Impunitas vitae* simpliciter pro *scelerum*, non satis placet. Ern. Boxhorn. coniectabat *vitae et impunitatis.*

Seditiosis vocibus. Bud. *seditionis.*

Sinuessanas aquas. Male vulgo *Suessanas.* Libri scripti docent et Plutarchus in hac ipsa re c. 2. Ἔπεμψεν οὖν ἐπ' αὐτὸν ὁ Ὄθων εἰς τοὺς περὶ Σινόεσσαν ἀγρούς. Aquae autem eae inter salubres habitae. Plinius 31, 4. *In eadem Campaniae regione Sinuessanae aquae sterilitatem feminarum et insaniam virorum abolere creduntur.* Et quia ad vitia muliebria: ideo in Martiali 11, 8. *Diceret hystericam se forsitan altera moecha In Sinuessano velle sedere sinu.* Sed et Claudius apud Tacitum 12, 66. *refovendis viribus mollitie coeli et salubritate aqua-*

73. Per idem tempus expostulata ad supplicium Galvia Crispinilla variis frustrationibus, et adversa dissimulantis principis fama, periculo exempta est: magistra libidinum Neronis, transgressa in Africam, ad instigandum in arma Clodium Marcum, famem populo romano haud obscure molita, totius postea civitatis gratiam obtinuit, consulari matrimonio subnixa, et apud Galbam, Othonem, Vitellium illaesa: mox potens pecunia et orbitate, quae bonis malisque temporibus iuxta valent.

74. Crebrae interim, et muliebribus blandimentis infectae, ab Othone ad Vitellium epistolae, offerebant

99. *Famem populi r. Po. R.* cod. Agr. Lege omnino *populo romano.* — 100. *Consulari matrimonio innixa.* Malim ego *innexa.* Ann. 6, 36, *per adfinitatem innexus.* — 101. *Offerebant. Afferebantur* cod. Agr. *offerebat* Pichena ex coniectura. Lego *Epistolae adferebantur*, *Sinuessam perrexit.* Lips. Ed. pr. *Sumessanas aquas*, quod manus Lipsio antiquior correxit *Sinuessanas.* Ern. Bud. *Suessanas.*

Galvia Crispinilla. Calvia verius an etiam *ministra?* nec tamen illud damno. Ceterum haec Calvia a veste Sporo fuit, et eius custos. Breviarium Dionis, in Nerone 63, 12, Χωρὶς δὲ, ὅ τι Πολύκλειτος καὶ Καλουΐα Κρισπινίλλα ἦγον, ἐπόρθουν, ἐσύλουν πάνθ' ὅσα ἐνεδέχετο· ἐκεῖνος μὲν ἐν τῇ Ῥώμῃ, αὕτη δὲ μετά τε τοῦ Νέρωνος καὶ μετὰ τῆς Σαβίνης τοῦ Σπόρου. Τήν τε γὰρ φυλακὴν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐπιτροπείαν τὴν περὶ ἐσθῆτα, καίπερ γυνὴ καὶ ἐπιφανὴς οὖσα, ἐπεπίστευτο, καὶ δι' αὐτῆς πάντες ἀπεδίδοντο. Vides ex ea nota, quid feminae Calvia haec fuerit, et cur populo exosa. Lips. *Galvia* MS. Guelf. (Bud.) edd. Puteol. seqq. Ed. pr. *Galliva.* Eadem *Crispinilla*, ut Guelf. (Bud.) ed. Rhen. seqq. At ceterae ante Rhen. *Crispilina:* male. Ern.

Ad instigandum in arma. Quae sc. pro Nerone ulciscendo caperet. Mox edidi *populo rom.* ut voluit Acidalius, ex ed. pr. Vulgo *populi r.* Sic etiam ante e MS. Agr. Ryckius (et Heins.) Ern. Bud. *populi rom.*

Consulari matrimonio innixa. MS. *subnixa.* Sed vulgatum praetulit Pichena. Ego vero alterum, quod sensu praegnantius: nam *subnixa* dicit pro superba, elata. Ut apud Silium Varro *Subnixus rapto plebeii muneris ostro.* Gron. Atque etiam alibi noster *subnixus cognationibus* et similia dixit, non uno loco. Itaque, cum idem sit in ed. pr. et MS. Agr. cum Ryckio recepi. (Bud. *innixa.*) Mox a MS. Bud. aberat *temporibus.* Rhenanus intelligebat hominibus. Non credo *bonis hominibus* dici, nec apud bonos viros ista aeque atque apud malos valere. Sed et bonis temporibus ista valuere, ut Augusti. V. Ann. 3, 25. et ibi Lipsius. Ern.

Crebrae interim etc. Blandimen-

« pecuniam, et gratiam, et quemcunque quietis locum prodigae vitae legisset. » Paria Vitellius ostentabat, primo mollius, stulta utrimque et indecora simulatione: mox, quasi rixantes, stupra et flagitia invicem obiectavere: neuter falso. Otho, revocatis quos Galba miserat legatis, rursus alios ad utrumque germanicum exercitum, et ad legionem italicam, easque quae Lugduni agebant copias, specie senatus misit. Legati apud Vitellium remansere, promptius quam ut retenti viderentur. Praetoriani, quos, per simulationem officii, legatis Otho adiunxerat, remissi, antequam legionibus miscerentur. Addit epistolas Fabius Valens, nomine germanici exercitus, ad praetorias et urbanas cohortes, de viribus partium magnificas et concordiam offerentes. Increpabat ultro, « quod tanto ante traditum Vitellio imperium ad Othonem

tur. Pecuniam et gratiam etc. Paria Vitellius ostendebat; vel, quod malo, *ostentabat*, cum cod. Agr. quo tota periodus referenda. Et sic passim Tacitus. *paria Vitellius ostentabat ac Otho*. Ann. 4, 40. Tiberius ad Seianum: *quibus necessitudinibus te mihi immiscere parem* —102. *Specie senatus misit*. Forte senatus consulti.

tis, quod Rhen. (e Bud.) edidit, etiam ed. pr. non *blanditiis*. Mox *offerebant p. et g.* est a Rhen. (ex ingenio.) Sed MSS. (in his et Bud.) et edd. ante *offerebantur, pecuniam* etc. Pichena coniecit: *epistolae: Offerebat pecuniam*. Bene. V. ad 3, 81. ex quo loco hunc emendandum cum Pichena etiam I. Gronovius putabat. Forte etiam non male *Offerebantur pecunia et gratia*. Mox *ostentabat*, quod Ryckius (e cod. Agr.) pro *ostendebat* edidit, est et in ed. pr. et est Tacito usitatius. Ern. Bud. *ostendebat*.

Pecuniam et gratiam. Immo et societatem imperii. Dio 64, 10.

Primo mollius. Bud. praemittit *Vocontiorum*, quod Rhen. forsan in *vacationem* mutandum coniiciebat. Credo, librarium per errorem in c. 66. recidisse.

Rursus alios. Recepi *alios*, quod MSS. (Bud.) Guelf. Oxon. Agr. edd. ante Rhen. omnes habent, et a Rhenano tacite omissum est. Ern.

Increpabat ultro. Sic edidi ex ed. pr. ut coniecerat Rhenanus. Ad *epistolas* retulere verbum librarii, ut ante. Similis lapsus 3, 81. Vulgo: *increpabant*. Ern. Sic et Bud.

Tanto ante. Maiora verba quam pro re. Nam intervallum sane, inter Vitellii Othonisque imperium, exiguum. Iurarunt enim Germanici exercitus in Vitellii nomen kalendis

vertissent. » Ita promissis simul ac minis tentabantur; « ut bello impares, in pace nihil amissuri: » neque ideo praetorianorum fides mutata.

75. Sed insidiatores ab Othone in Germaniam, a Vitellio in urbem missi: utrisque frustra fuit: Vitellianis impune, per tantam hominum multitudinem, mutua ignorantia fallentibus: Othoniani, novitate vultus, omnibus invicem ignaris, prodebantur. Vitellius literas ad Titianum, fratrem Othonis, composuit, « exitium ipsi filioque eius » minitans, « ni incolumes sibi mater ac liberi servarentur.» Et stetit domus utraque: sub Othone, incertum an metu: Vitellius victor clementiae gloriam tulit.

76. Primus Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius, « iurasse in eum Dalmatiae ac Pannoniae et Moesiae legiones. » Idem ex Hispania adlatum: laudatusque per edictum Cluvius Rufus: et statim cognitum est, conversam ad Vitellium Hispaniam. Ne

103. *In pace nihil amissuri. Ita pace etc.* Et sic Acidalius. — 104. *Fides mutata. Mutari* cod. Agr. Bene.

ianuariis: at postridie idus Galba caesus, et princeps factus Otho. Ita pauci dies interfuerunt: et aut militum, aut Taciti, adsertio non usquequaque cauta. Lips. Vitellium inferior exercitus postridie kalend. ian. salutavit imperatorem; superior III. non. ian. c. 57. Galba caesus XVIII. kal. febr. c. 27. Eo adhuc vivo nuntius de Vitellio Romam adlatus, c. 14 et 50. Militi longum id spatium visum, quo alios praevenisset.

Omnibus invicem ignaris. Sic edidi e MS. Flor. edd. pr. Puteol. Beroald. Alc. Nec aliter sensus constat. Ignoti vultus prodidere, cum nemo alterum nosset invicem, eaque ignorantia suspecta esset. In Rhen. editionem (a. 1544.) *gnaris* venit, nescio utrum ipso volente, an casu: id et ad omnes post editos libros propagatum. Ern. Bud. et Reg. Lall. item ed. Rhen. 1519. habent *ignaris.*

Ad Titianum fratrem. Edd. vett. (et c. Bud.) *Tutianum.* Recte Rhen. edidit *Titianum* (ex ingenio). Ern.;

Et stetit domus utraque sub Othone. Tu vero interpunge, *stetit domus utraque. Sub Othone incertum an metu.* Lips. Groslotius distingui volebat post *Othone.* Ern.

Ne Aq. quidem. Bud. *nec.* Sic et Agr. Sed Flor. *ne.*

Aquitania quidem, quamquam a Iulio Cordo in verba Othonis obstricta, diu mansit. Nusquam fides aut amor; metu ac necessitate huc illuc mutabantur. Eadem formido provinciam Narbonensem ad Vitellium vertit, facili transitu ad proximos et validiores. Longinquae provinciae, et quidquid armorum mari dirimitur, penes Othonem manebant; non partium studio; sed erat grande momentum in nomine urbis ac praetextu senatus: et occupaverat animos prior auditus. Iudaicum exercitum Vespasianus, Syriae legiones Mucianus, sacramento Othonis adegere. Simul Aegyptus omnesque versae in Orientem provinciae nomine eius tenebantur. Idem Africae obsequium, initio a Carthagine orto. Neque exspectata Vipstani Aproniani proconsulis auctoritate, Crescens, Neronis

105. *Diu mansit.* Forte diu in *fide* (vel *fida*) mansit. Sed *fides* mox sequitur. — 106. *Huc illuc mutabantur.* *Mutabant*, quod malim more Taciti.

Iulio Cordo. Alciatus contra codd. volebat *Manlio Cordo.*

Praetextu senatus. Flor. *praetexto*, et mox c. 77. Id recepit I. Gronovius h. l. non altero; quod tamen fieri debebat, si unica Florentino libro fides. Scio etiam in aliis auctoribus neutrum occurrere. Vid. Oudend. ad Sueton. Caes. 30. ubi et hunc locum laudat. Sed cum omnes alii scripti (in his Bud.) et edd. habeant *praetextu*, id servavi. De ceteris locis Taciti deinceps sigillatim videbimus. Nec, si in uno loco plures libri consentient, ad illum locum omnes conformari debent. Ceterum vid. ad c. 19. Ern.

Omnesque versae in Orientem. Credo germanum esse. Aliquot tamen libri *omnesque versus Orientem.* Lips. Ut MS. Pichenae, Agr. ed. pr. Ceteri libri vulgatum tenent. Etiam MS. Flor. *versam in or.* pro *versae.* Igitur hoc, ut elegantius quoque, praetuli. Ern. Bud. male *versus in Orientem.* Ad rem quod adtinet, extant numi Othonis cusi Antiochiae in Syria, itemque Alexandriae. Cf. Eckhel doctr. NN. vet. vol. 6, p. 307. et vol. 4, p. 56.

Vipsanii Aproniani. Fragmentum fratrum Arvalium (ap. Grut. p. 118.) ADFVERVNT. A. VITELLIVS. M. APONIVS. SATVRNINVS. L. SALVIVS. OTHO. TITIANVS. SVLPICIVS. CAMERINVS. C. VIPSTANVS. APRONIANVS. Iterum: ADSTANTIBVS. SVLPICIO. CAMERINO. MAGISTRO. L. SALVIO. OTHONE. TITIANO. C. VIPSTANO APRONIANO. Et saepius. Gron. MSS. Agr. Guelf. (Bud.) Edd. pr. Puteol. Beroald. Rhen. etc. *Vipsani*, quod esse pro *Vipstani* etiam alibi A. 14, 1. vidimus. Itaque cum Ryckio *Vipstani* recepimus. *Proconsulis* scr. et edd. omnes. Ern.

libertus, (nam et hi malis temporibus partem se reipublicae faciunt) epulum plebi, ob laetitiam recentis imperii, obtulerat, et populus pleraque sine modo festinavit. Carthaginem ceterae civitates secutae.

77. Sic distractis exercitibus ac provinciis, Vitellio quidem ad capessendam principatus fortunam bello opus erat. Otho, ut in multa pace, munia imperii obibat: quaedam ex dignitate reipublicae, pleraque contra decus ex praesenti usu properando. Consul cum Titiano fratre in kalend. Martias ipse; proximos menses Verginio destinat, ut aliquod exercitui germanico delinimentum. Iungitur Verginio Poppaeus Vopiscus, praetextu veteris amicitiae; plerique, Viennensium honori datum, interpretabantur. Ceteri consulatus ex destinatione Neronis aut Galbae mansere, Caelio ac

107. *Et populus pleraque sine modo festinavit.* Lege *pleraeque.* Ac libertus ille. Vid. ad Ann. 6, 5.

Partem se reip. fecerat. Interpretor. Miscuerat se, velut et ipse inter curatores eius et administros. Ita supra, hoc libro: *Non senatus et eques modo, quis aliqua pars et cura reip.* LIPS. Nempe legebatur tum: *nam in malis tempp.* etc. Sic MS. (Bud.) Guelf. edd. inde a Puteol. omnes. At MSS. Flor. Agr. ed. pr. *Nam et in malis.... faciunt.* Unde Pichena fecit, quod nunc editur. ERN. Bud. *fecerat.*

Ceterae civitates. Bud. *multae c.* et mox *distractis eius exerc.*

Otho, ut in m. pace. Recte monuit Freinsh. initium novae sententiae esse a verbis: *sic distractis.* In prima ed. etiam est *et Otho.* Melius foret *at Otho*: quod etiam praecedens *quidem* videtur desiderare. ERN.

Ex praes. usu. Sic Rhen. e Bud. Legebatur prius *et pr. usu.*

Consul ipse. Nempe a XVIII. kal. febr. initioque imperii, more imperatorum solenni, consulatum cum principio imperii coniungendi. Mox pro *proximos* Guelf. vitiose *proprios.* Item *destinabat.* ERN. Bud. *proximos.* Idem a *Verginio* ad *iungitur* cuncta omittit, quod librarii peccatum male luetur Rhenanus.

Pompeius Vopiscus. Sic MSS. et edd. omnes ante Lipsium, in cuius editiones, tacito ipso, venit *Poppaeus*, atque inde ad sequentes. *Pompeius* restituit Ryckius. At Flor. habet *Poppaeus*, cuius auctoritate hoc nomen defendit I. Gronovius. Lipsius ex alio MS. reposuisse videtur. Nam Flor. lectiones tum nondum viderat, cum primum ederet Tacitum. Ex Vat. cod. Lipsium id nominis hausisse Bipontini autumant. Bud. *Pompeius.*

Caelio ac Flavio Sab. Caelius IC. de quo Pompon. De d. de O. I.

Flavio Sabinis in Iulias; Arrio Antonino et Mario Celso in septembres: quorum honori ne Vitellius quidem victor intercessit. Sed Otho pontificatus auguratusque honoratis iam senibus cumulum dignitatis addidit: et recens ab exsilio reversos nobiles adolescentulos avitis ac paternis sacerdotiis, in solatium, recoluit. Redditus Cadio Rufo, Pedio Blaeso, Sevino Pomtino senatorius locus. Repetundarum criminibus sub Claudio

108. *Cumulum dignitatis.* *Culmen* cod. Agr. — 109. *Cadio Rufo.* *Candio* cod. Agr. Forte *Canio.* Canius Rufus Martiali laudatus.

l. 2. §. 46. De *Flavio* v. c. 46. supra.

Arrio Antonino. MS. Agr. *Arrio*, ut ed. pr. MS. Guelf. *Archiu*: e qua scriptura natum *Archio* edd. ceterarum ante Rhen. qui edidit e Bud. *Ario*. *Antonio* omnes vett. (et Bud.) Recte tamen a Lipsio editum *Antonino*: quod verum viri nomen est. Fuit avus Antonini Pii imp. V. Ryck. ad h. l. *Antoninus* fuisse cognomen *Arriorum*, praeclare docet etiam Vignolius ad column. Anton. Pii c. 6. p. 89. f. Ern. Plin. ep. 4, 3 et 5, 10. Graeca *Arrii Antonini* carmina celebrat.

Honoratis iam senibus. Otho, inquit, *senibus* patrum *iam honoratis* (qui summis olim scilicet essent honoribus functi aut fungendis designati) *addidit cumulum dignitatis.* Quem illum? *pontificatus auguratusque*, quae duo vocabula plurativi numeri accusandi casu κατ' ἐπεξήγησιν, quam appositionem vulgo vocant, adhaerent, iunguntur que τοῖς *dignitatis cumulum.* Iustin. 17, 2, *In eo bello Lysimachus, amissis ante variis casibus XV. liberis, non instrenue moriens, postremus domus suae ruinae cumulus accessit.* Et firmat planissime Plut. c. 1. Τοῖς ἀποδεδειγμένοις ὑπὸ Νέρωνος ἢ Γάλβα πᾶσιν ἐτήρησε τὰς ὑπατείας· ἱερωσύναις δὲ τοὺς καθ' ἡλικίαν προήκοντας ἢ δόξαν ἐκόσμησε. Haec, ne quem abducat Iac. Gutherii fiducia in suo, *honoratis iam insignibus.* de Iure pont. 1, 15. Gron. Mox Bud. male *aut recens.* Agr. *culmen dignitatis.*

Sevino Pomtino. Sic nomen hoc correximus. Edd. inde a Puteolano usque ad Lipsium *Pontio*, ut habet etiam Guelf. At Lipsius edidit *Promptino.* Ea est lectio cod. Flor. quae deinde ab omnibus servata est. Consonat cod. Agr. (Bud.) ed. pr. in quibus est *pruntius.* Sed hodie satis constat, in has voces a librariis corruptum esse nomen *Pomtinus*, ut plane docet Cortius ad Sall. Catil. 45. ubi eaedem aberrationes in libris reperiuntur. Idem docet Drakenb. ad Liv. 2, 34. 4, 25. ut nullo modo hic potuerim haesitare. Praeterea etiam *qui* abest a MS. Flor. placetque I. Gronovio. Ern. Lipsius ex Farnes. *proprius* et Vat. *Promtios* confecit *Promtino.* Posset quoque legi *Pomptino*, ut in lapid. Donianis, vel *Pontinio*, ut in Gruterianis. Utraque forma in codd. Cicer. ep. ad Att. 4, 16. occurrit. Cf. Ernesti ind Cic. Τὸ *qui* ante *repetundarum* habet Bud. Sed rectius abest. De *Cadio Rufo* v. 12, 22. De *Paedio Blaeso* 14, 18.

ac Nerone ceciderant. Placuit ignoscentibus, verso nomine, quod avaritia fuerat, videri maiestatem: cuius tum odio etiam bonae leges peribant.

78. Eadem largitione civitatum quoque ac provinciarum animos adgressus, Hispaliensibus et Emeritensibus familiarum adiectiones, Lingonibus universis

Quod avaritia fuerat, videri maiestatem. Otho Cadium Rufum, Pedium Blaesum, Sevinum Pomptinum restituit, quasi tyrannica maiestatis lege perculsos, quo innocentibus iniuria facta videretur; ut plerique, qui tum temporis essent ea lege postulati: non autem, ne provincialium animi offenderentur, uti Pichena suspicatur. Horum immo οὐ λόγος illi, οὐ δ' ἀριθμός. Nam qui poterant non offendi hoc mimo satis memores et gnari veterum dolorum? qui, ut verisimile est, ipsi productos in ius fures et depeculatores nequissimos damnarant? Ergo, ut dixi, horum ille nullam rationem habuit: tantummodo suae et restitutorum existimationi consultum voluit, ne ipse indignos dignari, illi indigni potiri eo beneficio viderentur. Gron. *Maiestatem* intellige *laesam.*

Hispaliensibus. Sic (tacite) correxit Rhenanus. MSS. et edd. vett. *Hispaniensibus.* Ern. Sic et Bud. et Agr.

Familiarum adiectiones. Ita solent Romani coloniarum infrequentiae subvenire, nova familiarum aliquot adiectione. Livius 43, 17. *Postulantibus a senatu Aquileiensium legatis, ut colonorum numerum augeret, mille et quingentae familiae ex SC. scriptae.* Lips. Cf. et A. 13, 31.

Lingonibus universis. Latet hic omnino mendum. Primum enim, qui locus Lingonibus (Galliae ii sunt) inter Hispaniae populos esse potest? Adde, quod Lingones isti ipsi, primi et praecipui in Othonem hostes. Hi, qui Vitellium fovere; hi, qui milites turbidis colloquiis ad bellum impulere; hi qui etiam nunc Othonis partes oppugnant viris, armis, equis. Unde igitur iis praemium? Clare aliena et falsa ea vox: et censeam Hispaniae aliquam gentem reponendam: *Lusonas*, an *Illurconas?* an tale aliquod nomen, quod parum vicinum adhuc reperi corruptae voci. *Nec scire fas est omnia*, ait Lyricus. Tu cogitabis. Lips. Omnes libri in vulgato consentiunt. Nec rationes Lipsii satis graves videntur. Nam nulla necessitas est credendi, hispaniensem populum hic a Tacito commemoratum: et potuerunt haec delinimenta Lingonibus, ut supra germanico exercitui, obiici. V. Ryckius. Ern. Cum Lipsio faciunt Bip. putantque se in *Lingobriga* Lusitaniae invenisse medelam, cuius incolae forsan *Langones* dicti. Coniectura perquam scita, cui favet Bud. *Longonibus.* Ceterum per civitatem romanam hic ius Latii intelligendum, ut clarius de aliis A. 15, 32. H. 3, 55. Ryckius censet, improbante Spanhemio in orbe romano c. 9 et 16.

civitatem romanam, provinciae Baeticae Maurorum civitates dono dedit. Nova iura Cappadociae, nova Africae, ostentui magis, quam mansura. Inter quae, necessitate praesentium rerum et instantibus curis excusata, ne tum quidem immemor amorum, statuas Poppaeae per senatus consultum reposuit. Creditus est etiam de celebranda Neronis memoria agitavisse, spe vulgum alliciendi; et fuere, qui imagines Neronis proponerent: atque etiam Othoni quibusdam diebus populus et miles, tanquam nobilitatem ac decus adstruerent, NERONI OTHONI adclamavit. Ipse in suspenso tenuit, vetandi metu, vel adgnoscendi pudore.

110. *Othoni quibusdam diebus.* Lege *subito iisdem diebus*: *nempe in ludicro theatrali.* Possis et *iisdem ludi diebus* τὸ *Othoni* supervacuum. Ann. 3, 23 *ludorum diebus.* Hist. 2, 55 *Cereales ludi*: de militibus locus singularis, quem emendamus. Lege et *adclamarunt.* — 111. *Ipse in suspenso tenuit*, Sc. acclamantes puto.

Ostentui magis. Sic MS. Guelf. ed. pr. Rhen. (e Bud.) et seqq. estque valde usitatum Tacito verbum. At Puteol. Beroaldus *Ostenta m. q. m.* Nisi clare tot libri *ostentui* haberent, coniicerem *ostentata magis.* Nam haud dubie respexit h. l. ad illud Virgil. Aen. 6, 869. *Hunc tantum ostendent terris dii.* Ern. Bip. praeferunt *ostenta.* Parum interest. Mox Bud. *creditus* sine *est.*

Interque necessitate praesentium rerum at instantibus curis excusata. Sic MSS. Flor. Guelf. ed. Puteol. Ber. Alc. ut *excusata* referatur ad *inter*: aut potius ad *inter quae*, quod est in ed. pr. Rhen. (e Bud.) seq. At, quia in Bud. cod. fuit *excusatus*, Rhenanus edidit *excusatis*, quod expressom est usque ad Lipsium. *Excusatus* habet etiam MS. Agr. ed. pr. quod ipsum quoque ferri posset. Homines eum vulgo excusabant, cum ista faceret, necessitate et curis etc. Ern.

Et fuere, qui imagines Neronis praeponerent. Plinius 35, 4. *Princeps tabulam pictam proelii, quo Carthaginienses et Hieronem in Sicilia devicerat, proposuit, in latere curiae hostiliae.* Suet. Cal. 41. *Huiusmodi vectigalibus indictis neque propositis.* Gron. *Proponerent* MSS. Flor. (Bud.) Agr. Guelf. edd. pr. Put. At in ed. Beroaldi irrepsit *praeponerent*: Rhenanus (ex ingenio) *reponerent* maluit, alique. *Proponerent* verum est. In locis publicis iniussi posuere imagines Neronis. Ern.

Othoni quibusdam diebus. Quibus diebus? et curhoc ita ἀορίστως? Fortasse *Quinquatruum diebus*: quod scriptum initialibus modo literis fuit. Lips.

Cognoscendi pudore. Malim *agnoscendi.* Lips. Sic a Flor. reposuit Picheon. Sic at ed. pr. Ern. Bud. *cognoscendi.* Idem *metu*, unde Rhen. *metu .... pudore*, quud Lipsius alii-

79. Conversis ad civile bellum animis, externa sine cura habebantur. Eo audentius Rhoxolani, Sarmatica gens, priore hieme caesis duabus cohortibus, magna spe ad Moesiam irruperant: novem millia equitum, ferociora successu et praedae magis quam pugnae intenta. Igitur vagos et incuriosos tertia legio, adiunctis auxiliis repente invasit. Apud Romanos omnia proelio apta: Sarmatae, dispersi cupidine praedae, aut graves onere sarcinarum, et lubrico itinerum adempta equorum pernicitate, velut vincti caedebantur. Namque mirum dictu, ut sit omnis Sarmatarum virtus velut

112. *Magna spe ad Moesiam irruperant.* Scribe *magna spe addita.* Virgilius 10, 263, *spes addita (menti).* Deinde *novem millia equitum ferocia et successu.* cod. Agr. *et ferociora successu.* Rectius Acid. *ad novem millia.*

que recepere. Prius legebatur *metum.... pudorem.* — * Id *agnoscendi* respuit I. Fr. Gron. Diat. in Statii Silvas. c. 1. p. 5.

Magna spe ad Moesiam irruperant. Ad Moesiam omnes scr. et edd. Post *et ferocia* edd. omnes ante Rhen. is (e Bud.) edidit *ex.* sio et Guelf. Similiter c. 77. pro *et praesenti usu* recte editum *ex pr. usu.* Sed post *irruperant* non debet esse punctum, sed minor distinctio, ut in Guelf. Sarmatae irruperant, novem millia, et caussae irruptionis ferocia, ut ab initio, et successus superioris hiemis. Paullo post omnes libri *tertia legio*, eamque in Moesia fuisse patet ex H. 2, 74. Savilius frustra coniicit *tres legiones*, quia tres legati consularia ornamenta accepisse dicuntur. Tot legiones in Moesia tum fuisse, verum est, vid. Suet. Vesp. c. 6. Sed non omnes contra novem millia barbarorum cum auxiliis ductae. Una legio cum suis auxiliis sufficiebat. Honos tamen cum legatis omnibus communicatus. Ern. Cod. Agr. *et ferociora successu et.* Hoc Bip. omissa priori copula recepere. Recte, ut puto, quos sequor. Ern. posuerat vulgatum *ex ferocia et successu.* Contra Acid. iam emendarat *ferocia ex succ.* Sed comparativo simili modo utitur noster infra 4, 28.

Dispersi cupidine p., aut g. o. s. Sic edidit Freinsb. cum ante *aut* esset post *dispersi.* (Sic et in Bud.) Iacob. Gronovius veterem ordinem restituit ac defendit. Eius rationes mihi non satis faciunt, quas inspiciat, qui volet. Freinshemium verum vidisse puto, cum I. F. Gronovio et aliis, qui eius correctionem secuti sunt. Iam Acidalius *τὸ aut* ante *graves* locaverat.

Virtus velut extra ipsos. Nempe in pernicitate equorum, non in animo et corporis robore, ut hodie fere in tormentis bellicis. Videtur ductum a stoicis, qui negabant *extrinsecus* esse debere bene vivendi rationes. Ern.

extra ipsos: nihil ad pedestrem pugnam tam ignavum: ubi per turmas advenere, vix ulla acies obstiterit. Sed tum humido die et soluto gelu, neque conti, neque gladii, quos praelongos utraque manu regunt, usui, lapsantibus equis et cataphractarum pondere. Id principibus et nobilissimo cuique tegmen, ferreis laminis aut praeduro corio consertum; ut adversus ictus impenetrabile, ita impetu hostium provolutis inhabile ad resurgendum: simul altitudine et mollitia nivis hauriebantur. Romanus miles facili lorica et missili pilo aut lanceis adsultans, ubi res posceret, levi gladio inermem Sarmatam, (neque enim defendi scuto mos est) comminus fodiebat: donec pauci, qui proelio superfuerant, paludibus abderentur. Ibi saevitia hiemis et vi vulne-

113. *Ibi saevitia h. et vi v. a. Ubi saevitia hiemis et dolore vulnerum absumpti* cod. Agr. non male. Forte etiam: *saevitia hiemis misere et vi vulnerum absumpti*, vel *vi vulnerum misera.*

Advenere. Heins. volebat *adsiluere*, ut A. 2, 21, vel *advolavere.* Mox Agr. *tegimen*, ut l. hoc cit.

Praeduro corio. Sic MSS. et edd. omnes. Lipsius de Mil. Rom. 3, 6. coniecit *cornu*, quia sic nonnulli de Sarmatis tradidere, sed sine caussa, ut recte iudicat I. Gronovius. Ern. Cum Lipsio facit Fabrettus ad col. Trai. c. 4. p. 111.

R. miles facili lorica. MS. Flor. *facilis lorica.* Quod non adeo spernendum. Ryckius laudat ex nostro bene: *sagulo leges.* Facilis lorica est habilis sine pondere, non molesta gestanti militi. Ern.

Ibi saevitia, hic miseria. Motilus locus, aut corruptus. Mihi ex sententia videatur: *illi saevitia hiemis, hi miseria vulnerum absumpti.* Iunctim enim cum prioribus legenda. Et reliqui confugerunt, inquit, ad paludes: quorum alii frigoris vi, alii iam laesi, cum nemo curaret, misere tabe et pure vulnerum perierunt. Lips. Vetus lectio, etiam Guelf. et ed. pr. est: *ibi saevitia, hic misericordia vulnerum.* Pro eo Rhen. dedit *miseria vulnerum*: in quo miseria bene exprimit Graecorum ταλαιπωρίαν. Quod nunc editur, est e correctione Mureti admodum verosimili, quam primus recepit Freinsh. Ryckius e suo cod. edidit, *ubi saevitia hiemis et dolore vulnerum absumpti.* In Mureti correctione suspectum esse possit, quod terminationis *cordia* nulla ratio habetur. An fuit *et incuria vulnerum?* cum curare vulnera non possent, inopia fomentorum et remediorum. Et *incuriam* sic dici vel lexica ipsa docent. Cicer. Prov. Cons. cap. 3: *milites.... incuria, fame, morbo, vastitate consumpti.* Ern. Mureto recte plaudunt Pichena et Acidalius.

rum absumpti. Postquam id Romae compertum, M. Aponius, Moesiam obtinens, triumphali statua, Fulvius Aurelius et Iulianus Titius ac Numisius Lupus, legati legionum, consularibus ornamentis donantur: laeto Othone et gloriam in se trahente, « tanquam et ipse felix bello, et suis ducibus suisque exercitibus rempublicam auxisset. »

80. Parvo interim initio, unde nihil timebatur, orta seditio prope urbi excidio fuit. Septimam decimam cohortem, e colonia Ostiensi in urbem acciri Otho iusserat: armandae eius cura Vario Crispino, tribuno e praetorianis, data. Is, quo magis vacuus, quietis castris, iussa exsequeretur, vehicula cohortis, incipiente nocte, onerari, aperto armamentario, iubet. Tempus in suspicionem, caussa in crimen; adfectatio quietis in tumultum evaluit: et visa inter temulentos arma cupidinem sui movere. Fremit miles, et tribunos

Ernesti coniectura placet Lallemando. In Bud. est *mia*.

M. Aponius. Cogn. *Saturninus.* Cf. infra 2, 85. et fragm. Fratrum Arval. ad c. 76. sopra *Iulianus Titius* 2, 85. *Tertius Iul.* inde Ryckio *Tertius Titius Iulianus.* Legati legionum Veget. 2, 9, *Praefecti legionum* dicuntur, agebant vices legati imp. in legione. Sed cf. not. ad c. 82.

Septimam dec. cohortem. Plures Ostiae cohortes, ut Puteolis, quae numerarentur, ut legiones, et inde nomen acciperent. Male Phil. a Turre ad Inscr. M. Aquilii c. 4, hinc septimam decimam legionem facit, notatus a Burmanno ad Suet. Oth. c. 8. ubi et de dissidio Taciti et Suetonii in hac re agitur. Ern.

Colonia Ostiensi. Scito, eam illic perpetuam stationem habuisse ex decreto Claudii. Suet. Claud. 25. *Puteolis et Ostiae singulas cohortes, ad arcendos incendiorum casus collocavit.* Lips. Praepositionem deleverat (cum Bud.) Rhenanus, reposuit Pichena e Flor. Est et in Guelf. (Agr.) ed. pr. Ern.

Quietis castris. Quia vigiliae iam tunc constitutae, et omnes in contuberniis, exceptis Vigilibus. Lips. Mox *evaluit* omnes libri, nec tentandum aliquid. Ed. pr. *affectio*, omissa media syllaba. Ern. *Evalesceret* sic quoque A. 14, 58. Male ergo Ursinus *evadit.*

Visa inter tem. arma. Is affectus Homero exprimitur, in Odyssea π, 292. ubi Ulysses Telemachum monet amovenda arma a procis, et caussam dat:

Μήπως οἰνωθέντες, ἔριν στήσαντες ἐν ὑμῖν,
Ἀλλήλους τρώσητε.

centurionesque « proditionis » arguit « tanquam familiae senatorum ad perniciem Othonis armarentur: » pars ignari et vino graves: pessimus quisque in occasionem praedarum: vulgus, ut mos est, cuiuscunque motus novi cupidum: et obsequia meliorum nox abstulerat. Resistentem seditioni tribunum et severissimos centurionum obtruncant; rapta arma, nudati gladii, insidentes equis urbem ac palatium petunt.

81. Erat Othoni celebre convivium, primoribus feminis virisque: qui trepidi, fortuitusne militum furor, an dolus imperatoris, manere ac deprehendi, an fugere ac dispergi, periculosius foret: modo constantiam simulare, modo formidine detegi, simul Othonis vultum intueri: utque evenit, inclinatis ad suspicionem mentibus, cum timeret Otho, timebatur. Sed haud secus discrimine senatus, quam suo

114. *Insidentes equis.* Rectius erit *insilientes.* Ovid. Fast. 2, 736, *Nox superest tollamur equis urbemque petamus.* Paullo ante etiam forte *severissimum mox centurionum.*

Et caussae caussam v. 294:

...... *Αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος.*

Lips. *Familias senatorum* de servis intelligendos, tironum caussa monemus. Ern.

Pars ignari et v. graves. Primum haec non divellenda a praecedentibus erant maiore interpunctione, quibuscum cohaerent. Itaque minorem fecimus, qualis in MS. Guelf. Sed idem codex edd. Put. Ber. *ignavi*, male. Ed. pr. *ignari*, quod restituit Rhen. (e Bud.). Post *cuiuscunque* recte reddidit Ryckius pro *cuiusque* e Flor. Agr. edd. ante Rhen. (qui *cuiusque* e Bud.). Consentit Guelf. ed. pr. Ern.

Vino graves. Quippe in caena iam, aut potius a caena. Ubi autem es, vetus disciplina? Sed vero haec castra urbana et enm urbis vitiis. Lips.

Severissimum centurionum. Vatic. *severissimos.* Et Plut. c. 3. ἑκατοντάρχας δύο interfectos scribit. Noster tamen etiam, infra c. 83., de uno tantum: *Unus alterve perditus ac temulentus, centurionis ac tribuni sanguine manus imbuet?* Itaque placeat magis hic legi et *severissimum centurionem*, ut proprium nomen expresserit interfecti. Aut certe in altero Taciti loco *centurionum ac tribuni*, scribendum erit. Lips. *Severissimus centurionum* etiam Flor. Guelf. ed. pr. ceteraeque ante Rhen. (qui sic etiam e Bud.) idque restituit Pichena. Consentiunt Suet. et Plut. Ern.

Modo constantiam etc. *Modo* abest a MS. Oxon. Vid. ad 3, 83. et Gron. fil. ad h. l. Ern. Bud. habet.

territus, et praefectos praetorii ad mitigandas militum iras statim miserat, et « abire propere omnes e convivio » iussit. Tum vero passim magistratus, proiectis insignibus, vitata comitum et servorum frequentia, senes feminaeque, per tenebras, diversa urbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta, et, ut cuique humillimus cliens, incertas latebras petivere.

82. Militum impetus ne foribus quidem palatii coërcitus, quo minus convivium irrumperent, « ostendi sibi Othonem » expostulantes: vulnerato Iulio Martiale, tribuno, et Vitellio Saturnino, praefecto legionis, dum ruentibus obsistunt. Undique arma et minae, modo in centuriones tribunosque, modo in senatum universum: lymphatis caeco pavore animis, et, quia neminem unum destinare irae poterant, licentiam in omnes poscentibus: donec Otho, contra decus imperii, thoro insistens, precibus et lacrymis aegre cohibuit: redieruntque in castra inviti, neque innocentes. Postera

Praefecto legionis. Apud Tacitum nuspiam praefectos leg. occurrere, vere monet Savilius. At saepe occurrunt in inscriptionibus antiquis apud Gruterum et alios: estque de iis caput apud Vegetium 2, 9. At non negandum, hunc unum locum esse in antiquioribus, ubi id nomen occurrat. Sunt, qui tribunum intelligant. Male. Nam diserte h. l. a tribuno distiuguitur. E Vegetii loco patet, fuisse euudem, qui alias *legatus legionis* vocatur a Tacito et Suetonio. Nam medius est inter legatos imperatoris, qui pluribus legionibus praesunt, et tribunos, qui ei cum centurionibus ceterisque militibus subesse dicuntur a Vegetio. Et, quae legato legionis tribuuntur apud nostrum A. 1, 44. ut iudicium exerceat et poenas reorum militum, idem tribnitur praefecto legionis ap. Vegetium l. c. Sed cum Taciti aetate, atque aliquandin post *legati legionis* nomen manserit, ut patet e Suetonio et aliis, suspicio esse potest, *praefectum legionis* deberi librario, qui nomen recentius et notius substituit, sive, cum notatum esset interlineari glossa, aut in margine eundem esse, qui praefectus legionis dicatur, id verbum in textum deinde venisse: Antiquissimam huius honoris mentionem ego quidem reperi in inscr. ap. Gruter. p. 465. 2. quae ad M. Aurelii Antonini tempora pertinet. De praefectis legionum egit Pancirollus ad Notit. Dign. Imp. c. 36. p. m. 64. Sed parum accurate, ut et Stewechius ad Veget. l. c. Fortasse verum est *praef. legioni*, ut ap. Suet. Tit. 4. *legioni*

die, velut capta urbe, clausae domus: rarus per vias populus: moesta plebs: deiecti in terram militum vultus, ac plus tristitiae, quam poenitentiae. Manipulatim allocuti sunt Licinius Proculus et Plotius Firmus, praefecti, ex suo quisque ingenio mitius aut horridius. Finis sermonis in eo, ut quina millia numum singulis militibus numerarentur. Tum Otho ingredi castra ausus: atque illum tribuni centurionesque circumsistunt, abiectis militiae insignibus, « otium et salutem » flagitantes. Sensit invidiam miles, et compositus in obsequium, « auctores seditionis ad supplicium » ultro postulabat.

83. Otho, quamquam turbidis rebus et diversis militum animis, cum optimus quisque « remedium praesentis licentiae » posceret; vulgus et plures, seditionibus et ambitioso imperio laeti, per turbas et raptus facilius ad civile bellum impellerentur: simul reputans, non posse principatum, scelere quaesitum, subita modestia et prisca gravitate retineri: sed discrimine urbis, et periculo senatus anxius, postremo ita disseruit: « Neque ut adfectus vestros in amorem mei accenderem, commilitones, neque ut animum ad vir-

praepositus: ubi etiam genitivus in MS. Memm. ut non sit nomen honoris ac muneris usitatum. Ern.

Abiectis militiae insignibus. H. e. pugione et vite. De vite A. 1, 23. traditur. Ern.

Otho quamquam. Frustra in verbo *quamquam* haeret Fraiushemius, quod omnes libri exhibent, nec abesse potest. Consequens est: *sed* (pro *tamen*) anxius discrimine urbis, tandem orationem habuit sequentem. Ern. Frainsh. legendum putabat *quoque*.

Ambitioso imperio laeti. H. e. in quo princeps ambitione uteretur, quae est in captanda militum vulgique benevolentia et gratia. Sueton. Aug. c. 42. *ut salubrem magis, quam ambitiosum principem scires.* Mox *subita modestia* est studium et cura legum disciplinae servandae, eiusque adeo exactio, qua statim ab initio uteretur, sive repente et praeter opinionem hominum. Sic *subita benignitas* apud Phaedrum 1, 23. ubi v. Burm. Ern. Et *subita largitas* apud Ter. Ad. 5, 9, 28.

Ut animum ad. Bud. ut *ad ani-*

tutem cohortater, (utraque enim egregie supersunt) sed veni postulaturus a vobis temperamentum vestrae fortitudinis, et erga me modum caritatis. Tumultus proximi initium, non cupiditate vel odio, quae multos exercitus in discordiam egere, ac ne detrectatione quidem aut formidine periculorum: nimia pietas vestra, acrius quam consideratius, excitavit. Nam saepe honestas rerum caussas, ni iudicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur. Imus ad bellum: num omnes nuntios palam audiri, omnia consilia cunctis praesentibus tractari, ratio rerum aut occasionum velocitas patitur? tam nescire quaedam milites, quam scire, oportet. Ita se ducum auctoritas, sic rigor disciplinae habet, ut multa etiam centuriones tribunosque tantum

115. *Imus ad bellum.* Forte *cur ruimus ad bellum.* Mox c. 84, *in exitium ruamus.* Seneca de Ira 3, 40, *Quid ruimus in pugnam! quid certamina nobis arcessimus!* Possis et *cur deficimus ad bellum!*

mum. Sic et Agr. a 1. m. Id Rhen. exponit *ad fortitudinem.*

Tumultus proximi initium etc. Etsi possom aliquam verborum structuram reperire: tamen durior est, quam ut nihil vitii esse putem. *Nimia pietas vestra, acrius quam consideratius excitavit initium tumultus proximi.* Bene. Sed cetera: *non cupiditate vel odio* etc. huic sententiae sive nimiae pietati non conveniunt. Igitur feci colon post *periculorum*, ut (voluit Acidal. et) est in ed. pr. quae etiam habet *sed nimia pietas:* quod tamen non probo, sed sine illo *sed* efficaciorem orationem credo. Sed ita *initium tum. prox.* non habet verbum, ad quod referatur. Ei incommodo duobus modis mederi licet; vel, ut post *periculorum* excidisse dicamus *ortum*, (hoc placet Lallemando) aut ante *cupiditate* praepositionem *a*, quae ante istam literam saepe excidit in libris, intelligamusque *est*; vel ut e sequente verbo ἀπὸ κοινοῦ intelligamus *excitatum est:* quod fortasse lenius videbitur. Ceterum *cupiditate* est etiam in Guelf. quod e Flor. lectione *cupidite* dedit Pich. (est in Bud. et) ed. Put. At (e. Agr.) edd. pr. Ber. (Rhen.) seqq. *cupidine.* Pro *detrectatione* cod. Guelf. ed. pr. *detractione*, ut in aliis libris. Videtur fuisse *detractatione:* de qua scriptura vid. Drakenb. ad Liv. 34, 15. et quos ibi laudat. Add. ad A. 11, 11. Ern. Bud. *detractatione.*

Num omnes nuntios. Num edd. pr. Rhen. (e Bud.) seqq. MS. Guelf. a man. 2. Fuit ante *non*, ut in edd. Put. Ber. Illud melius puto. Ern. Freinsh. praeferebat *non.*

Ut multa per centuriones. Liber Hispanus *ut multa centuriones tribunosque*, omissa vocula. Verissime.

iuberi expediat. Si, ubi iubeantur, quaerere singulis liceat, pereunte obsequio etiam imperium intercidit. An et illic nocte intempesta rapientur arma? unus alterve perditus ac temulentus (neque enim plures consternatione proxima insanisse crediderim) centurionis ac tribuni sanguine manus imbuet? imperatoris sui tentorium irrumpet? »

84. « Vos quidem istud pro me: sed in discursu ac tenebris et rerum omnium confusione patefieri occasio etiam adversus me potest. Si Vitellio et satellitibus eius eligendi facultas detur, quem nobis animum, quas mentes imprecentur, quid aliud, quam seditionem et discordiam, optabunt? ne miles centurioni, ne centurio tribuno, obsequatur: hinc confusi, pedites equitesque, in exitium ruamus. Parendo potius, commilitones,

116. *Intercidit.* Lege *intercidet.* — 117. *Perditus ac temulentus.* *Perditus stertit* apud Martialem 3, 82. pro ebrio. Nil igitur mutemus. — 118. *Manus imbuet.* *Imbuent* bene cod. Agr. tum et paullo post scribe *irrumpent.*

Nam ea Othonis mens est, ut velit quaedam imperia centurionibus tantum tribunisque indicari: non in milites spargi. Florent. liber habet *multa etiam centuriones:* optime. Lips. Florentino congruunt MSS. (Bud.) Agr. Guelf. edd. pr. Put. Ber. At Rhen. (cum Bud.) omisit *etiam*, quod restituit Pichena. Lipsius fluctuavit. Sed tamen et ultima ed. Rhenanum sequitur. Ern. Receptam lectionem tuentur Acid. et Gruterus.

Si, ubi iubeantur. MSS. Flor. (Reg. Lall.) Guelf. a m. 2. ed. pr. *sicubi.* Ryckius e cod. Agr. dedit *si cur.* Ern. Bud. *si ubi.*

Perditus ac temulentus. Puto *percitus.* Nam ad instinctum quemdam et *insaniam* (ita statim) refert. Lips. Bud. *alterne*, loco τοῦ *olterve.*

Vos quidem istud pro me. Scilicet fecistis. *Istud* MSS. Fl. (Bud.) Guelf. Agr. vett. edd. ante Rhenanum. Recte restituit Ryckius. At Rhen. dedit *istuc.* sc. irrupistis. Ern. In Rhen. editione potius operarum vitio legi *istuc* putarim; nihil enim notavit.

Si Vitellio et satellitibus eius etc. Haec ipsa movendi ratio ab hostium affectu et voto, usurpata decenter Homero: Iliad. α, 255.

Ἦ κεν γηθήσαι Πρίαμος, Πριάμοιό τε παῖδες,
Ἄλλοι τε Τρῶες μέγα κεν κεχαροίατο θυμῷ,
Εἰ σφῶϊν τάδε πάντα πυθοίατο μαρναμένοιϊν.

Et cur non ab illo uberi eloquentiae et sapientiae fonte sit hic rivus? Lips.

Nobis. Rhen. malit *vobis*, sed non necesse. Oratorio artificio utitur princeps.

Parendo potius. Hic et aliis locis

quam imperia ducum sciscitando, res militares continentur: et fortissimus in ipso discrimine exercitus est, qui ante discrimen quietissimus. Vobis arma et animus sit: mihi consilium et virtutis vestrae regimen relinquite. Paucorum culpa fuit, duorum poena erit. Ceteri abolete memoriam foedissimae noctis: nec illas adversus senatum voces ullus unquam exercitus audiat. Caput imperii, et decora omnium provinciarum, ad poenam vocare, non hercle illi, quos cum maxime Vitellius in nos ciet, Germani audeant. Ulli ne Italiae alumni, et

in hac orationa Tacitus ob oculos habuit orationem Paulli ad milites ap. Liv. 44, 34. Ern.

Fortissimus in ipso discrimine. Verissima goome, quae veteri Graecorom dicto firmator apud Eustathium, Θρασὺς πρὸ ἔργου, ἐκ κάλλευ κακός. Aristoteles etiam apte in Nicom. 3, 10. Καὶ οἱ μὲν θρασεῖς, προπετεῖς καὶ βουλόμενοι πρὸ τῶν κινδύνων κινδυνεύειν, ἐν αὐτοῖς δ' ἀφίστανται· οἱ δ' ἀνδρεῖοι, ἐν τοῖς ἔργοις ὀξεῖς, πρότερον δ' ἡσύχιοι. Quem locum, nihil absurdom, Tacitum adspexisse et exprexisse. Sed et Homerus Graecos semper quietos at tacitos facit ante pognam: Iliad. γ, 8.

Οἱ δ' ἄρ' ἴσαν σιγῇ μένεα πνείοντες
Ἀχαιοί.

Iliad. δ, 429.

— Οἱ δ' ἄλλοι ἀκὴν ἴσαν, (οὐδέ κε
φαίης
Τόσσον λαὸν ἕπεσθαι ἔχοντ' ἐν στή-
θεσιν αὐδήν)
Σιγῇ δειδιότες σημάντορας.

Talis et Livianus Manlius, qui nulla voce aut minis in Gallum ibat 7, 10. *sed pectus, animorum iraeque tacitae plenum, omnem ferociam in discrimen ipsum certaminis distulerat.* Lips.

Nec illas. Sic ed. pr. nisi quod vitiose *ullas* pro *illas*, Rhenanus seqq. Contra *ne illas* MS. Guelf. edd. ceterae ante Rheo. Illud melius. Coniunctum est enim com antecedentibus. Ern. Rhen. e Bud. *nec illas.*

Vitellius in nos ciet. Locum ab aliis foede interpolatum a Vaticano restitui, religiose servata eius scriptura: nisi quod *audeant* feci, ex *audiant*. Ne Germani quidem, inquit, illi barbari, quos nunc Vitellius in nos concitat, audeant ad poenam amplissimum ordinem deposcere: nedum vos romana soboles. Non etiam spreverim scribere cum Hispano codice, *quis cum maxime*: id est, quis comitatus maxime Vitellius in nos movet. Lips. Lipsii correctionem firmat Flor. Guelf. Ante Lipsium erat *quibus* et *audiant* (Sic et Bud.). Ed. pr. corruptius: *nec illos, quibus cum maxime. Ignosci et Germani audiant.* Mox *deposcerent* MSS. Flor. Bud. Guelf. ed. pr. Rhen. seqq. At Puteol. Ber. *reposcerent.* Illud verum est, et verbum proprium in hac re. Rhenanus malit *deposcent.* Frustra. Sensus est: si vos vere Romani essetis, an deposceretis etc. Ern. Teste Iac. Gronov. Pior. ha-

romana vere iuventus, ad sanguinem et caedem deposcerent ordinem, cuius splendore et gloria sordes et obscuritatem Vitellianarum partium praestringimus? Nationes aliquas occupavit Vitellius, imaginem quandam exercitus habet: senatus nobiscum est. Sic fit, ut hinc respublica, inde hostes reipublicae constiterint. Quid? vos pulcherrimam hanc urbem domibus et tectis et congestu lapidum stare creditis? Muta ista et inanima intercidere ac reparari promiscua sunt: aeternitas rerum, et pax gentium, et mea cum vestra salus incolumitate senatus firmatur. Hunc auspicato a parente et conditore urbis nostrae institutum, et a regibus usque ad principes continuum et immortalem, sicut a maioribus accepimus, sic posteris tradamus. Nam, ut ex vobis senatores, ita ex senatoribus principes nascuntur. »

85. Ea oratio ad perstringendos mulcendosque mi-

119. *Reparari promiscua sunt.* Sic MSS. forte tamen *promiscue assolent.*

bet *depoposcerint.* Bud. *depoposcerent.* Istud recepit Gron.

Vitellianarum partium perstringimus. Lege *praestringimus.* Id est hebetamus, obumbramus. At recte mox: *perstringendos mulcendosque animos.* Hoc enim quod Persius 1, 107. *mordaci radere vero.* Gron. Verissime. Ern. Bud. *perstringimus.* Verum cum Gron. omnes interpretes consentiunt, legendum *praestringimus.* Quidni ergo recipiamus?

Domibus et tectis. Tale Augustus in Dione, oratione ad populum 56, 5, Ἄνθρωποι γάρ που πόλις ἐστίν, οὐκ οἰκίαι, οὐδὲ στοαί, οὐδ' ἀγοραὶ ἀνδρῶν κεναί. Lips. Camillus apud Liv. 5, 54. *Adeo in superficie tignisque caritas nobis patriae pendet?* Ern.

Promiscue possunt. Bud. (et Agr.) codex *promiscua sunt:* itemque Flor. Quod hellenismo quodam retineri posse, immo debere, assentior Rhenano. Sed velim amplius, *inanima*, rescribi, paullo ante. Lips. Firmat *promiscua sunt* ed. pr. recepit Freinsh. cum altero *inanima* pro *inania.* Ern. Quod ad Flor. lectionem, notat Pichena, in quibusdam codicibus antiquis semper legi *promiscuus, a, um.* Apud Plautum quoque et Gellium passim sic. *Muta atque inanima* simili modo iungit Cic. in Verr. 5, 67.

Aeternitas rerum. Intellige rempublicam romanam. *Pax* MS. Guelf. (Bud.) ed. pr. Rhen. seqq. *Pars* Puteol. Beroald. vitiose. Ern.

Et oratio. Guelf. a m. pr. Rhen. (e Bud.) seqq. At edd. ante Rhen. omnes, MS. Agr. *ea*, ut Mureto pla-

litum animos, et severitatis modus (neque enim in plures, quam in duos animadverti iusserat) grate accepta compositique ad praesens, qui coërceri non poterant. Non tamen quies urbi redierat: strepitus telorum et facies belli erat: militibus, ut nihil in commune turbantibus, ita sparsis per domos, occulto habitu, et maligna cura in omnes, quos nobilitas aut opes aut aliqua insignis claritudo rumoribus obiecerat. Vitellianos quoque milites venisse in urbem ad studia partium noscenda, plerique credebant. Unde plena omnia suspicionum, et vix secreta domuum sine formidine: sed plurimum trepidationis in publico. Ut quemque nuntium fama adtulisset, animum vultumque conversi,

120. *Et facies belli erat.* Forte *haerebat*, vel *terrebat*. Possis et *facies belli vera*, vel *similis*, nam *erat* non est in MS. Agr. — 121 *Ad studia partium noscenda.* An *dinoscenda?* — 122. *Animum vultumque conversi.* MSS. *animo* etiam Agr. et edd. vetustae. Forte *animos eo vultumque conversi.*

suit. Ern. Brot. et Bip. recte recepere, restitui et ipse.

Non tamen quies urbis. Lectionem hanc et distinctionem a libris priscis non potui, quin anteferrem vulgatae, aut coniecturis aliorum parum firmis. Lips. Sic et Guelf. (Bud.) edd. ante Rhen. omnes. Hic (ex ingenio) edidit: *non tamen quies urbi. Sed erat str. t.* et sic editum usque ad Lipsium. Item *et* pro *erat*, quod exhibet etiam Flor. (et Bud.) exprimitque etiam I. Gron. Ern.

Militibus sparsis per domos. Turbarunt me verba, quae iam capio. Significat enim, milites in plebeia aut pacata veste, sine gladiis, domos perlustrasse, sermones excepisse adversus principem, aut statum praesentem. Arrianus eum morem mihi suggerit Diss. Epicteti 4, 13. Οὕτω καὶ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἐν Ῥώμῃ οἱ προπετεῖς λαμβάνονται. Παρακεκάθικέ σοι στρατιώτης ἐν σχήματι ἰδιωτικῷ, καὶ ἀρξάμενος κακῶς λέγειν τὸν Καίσαρα, εἶτα σὺ ὥσπερ ἐνέχυρον παρ' αὐτοῦ λαβὼν τῆς πίστεως τὸ αὐτὸν τῆς λοιδορίας κατῆρχθαι, λέγεις καὶ αὐτὸς ὅσα φρονεῖς. Εἶτα δεθεὶς, ἀπάγῃ. Et hoc fine praesertim milites, qui frumentarii dicti. De qua alias. Lips.

Animo vultuque conversis. Bene Rhen. (e Bud.) *animum vultumque;* male *conversi*. Nam alterum prorsus postulat series orationis, in qua intelligitur verbum substantivum, quasi esset: *Sed plurimum trepidationis in publico erat conversis animum vultumque, ut quemque nuntium, fama attulisset.* Gron. *Animum vultumque* Guelf. a pr. m., ed. pr. Ceterae ante Rhen. *animo vultuque. Conversis* deinde omnes scripti et editi praeter Flor. qui habet *conversi*, ut edidit Rhenanus (e Bud.): quod plane cum I. Gronovio probo. Nova autem est sententia, ut idem vidit. Deinde pro

ne diffidere dubiis ac parum gaudere prosperis viderentur. Coacto vero in curiam senatu, arduus rerum omnium modus, ne contumax silentium, ne suspecta libertas: et privato Othoni nuper, atque eadem dicenti, nota adulatio. Igitur versare sententias, et huc atque illuc torquere, « hostem et parricidam » Vitellium vocantes: providentissimus quisque vulgaribus conviciis; quidam vera probra iacere, in clamore tamen, et ubi plurimae voces, aut tumultu verborum sibi ipsi obstrepentes.

86. Prodigia insuper terrebant, diversis auctoribus vulgata. « In vestibulo Capitolii omissas habenas bigae, cui Victoria institerat: erupisse cella Iunonis maiorem humana speciem: statuam D. Iulii in insula Tiberini amnis, sereno et immoto die, ab Occidente in Orientem conversam: prolocutum in Etruria bovem: insolitos animalium partus: » et plura alia, rudibus saeculis etiam in pace observata, quae nunc tantum in metu

123. *Aut tumultu verborum.* Excidit τὸ *vice. vice aut tumultu* per vices aut tumultuario clamore et confuso. Supra c. 72, *vice impunitatis.* Excidit et in Suetonii Galba 6. ubi lego *Gaetulici vice. Dicta factave alicuius vice legis observare* noster Ann. 4, 57. Hist 3, 71, *nisi statuas in ipso aditu muri vice obiecisset.* De vicibus militaribus supra locus emendatus.

ac Ursinus et Acidalius malebant *aut.* ERN. Ryck. praefert *conversis.*

Atque eadem dicenti, nota adulatio. E Vatic. ita restituimus, voce una addita, et altera mutata. Difficilis, inquit, in senatu rerum omnium modus. Taceres? silentium pro contumacia esset. Diceres libere et censeres? invisa libertas. Ad gratiam loquerere? non faceres fidem: quia privatus nuper Otho, peritus harum artium, et iisdem adulationibus exercitus. LIPS. Ante erat *eadem dicendi adulatio.* Ed. pr. *dicenda.* Quod Lipsius dedit, est et in Flor. (et Agr.) ERN. Bud. male *eadem dicendi nata.*

Aut tumultu verborum. MSS. Guelf. Agr. ed. pr. *tumultus.* Male: sua ipsorum vociferatione sibi obstrepebant, non aliena. ERN. Bud. et edd. Puteol. Ber. Rhen. *tumultu.* Grotius volebat *aucto tumultu.*

Sereno et immoto die. Abest *die* a MSS. Ox. Bud. Guelf. ubi man. sec. addidit. Sed habent ceteri libri scripti et editi omnes. Nec video, quare deleri Muretus et I. Gron. aut pro eo *coelo* rescribi voluerit Rhenanus. ERN.

Tantum in m. audiuntur. Quippe hoc ingenium est vulgi, tunc converti ad religiones et monstra observare aut fingere. Claudianus ap-

audiuntur. Sed praecipuus, et cum praesenti exitio, etiam futuri pavor, subita inundatione Tiberis: qui immenso auctu, proruto ponte sublicio, ac strage obstantis molis refusus, non modo iacentia et plana urbis loca, sed secura eiusmodi casuum implevit. Rapti e publico plerique, plures in tabernis et cubilibus intercepti. Fames in vulgus, inopia quaestus et penuria alimentorum: corrupta stagnantibus aquis insularum fundamenta, dein, remeante flumine, dilapsa. Utque primum vacuus a periculo animus fuit, id ipsum, quod paranti expeditionem Othoni, campus Martius et via Flaminia, iter belli esset obstructum a fortuitis vel naturalibus caussis, in prodigium et omen imminentium cladium vertebatur.

87. Otho, lustrata urbe, et expensis belli consiliis, quando Peninae Cottiaeque Alpes, et ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur, Narbonensem Galliam adgredi statuit; classe valida et partibus fida, quod reliquos caesorum ad pontem Milvium, et

124. *Prorupto ponte.* An *praerupto*? *proruto* Gron. Vide, quae ad Caesarem adnotamus.
125. *Quod reliquos Caesarum.* Nil mutandum. Vide nos ad Claudianum.

posite, de Bello Getico 227: *Utque est ingenioque loquax, et plurima fingi Permittens credique timor: nunc somnia vulgo Narrari, tunc monstra deum, monitusque sinistri.* Propiusque ad Tacitum 239: *Et si quod fortasse quies neglexerat omen, Addit cura novis.* Lips.

Etiam futuri pavor. Is enim, ut ait Plinius 3, 5, (9), *vates quodammodo intelligitur ac monitor, auctu semper religiosus.* Lips.

Prorupto ponte sublicio. Sine dubio Tacitus scripsit *proruto.* Gron. Verissime. Nec *prorupto* in tali evidentia ferendum. Mox *et cubilibus* etiam Flor. Guelf. (Bud.) Male edd. ante Rhen. *ex.* Ern. Davies ad Caes. B. G. 3, 26. tuetur τὸ *prorupto*, ut 15, 40.

Eiusmodi. Sic Flor. Bud. Agr. Recepit et I. Gron. pro *huiusmodi.*

Corrupta. Ante hanc phrasin maiorem distinctionem bene locavit Pichena.

Id ipsum, quod etc. Omnes libri praeter Bud.... *quod. Othoni*, quod ab eodem abest, etiam in Guelf. est a man. sec. Ern.

In prodigium et omen. Bud. *in omen.*

Lustrata urbe. Vid. ad A. 13, 24. Ern.

Reliquos caesorum. Freinshemius

saevitia Galbae in custodiam habitos, in numeros legionis composuerat; facta et ceteris spe honoratioris in posterum militiae. Addidit classi urbanas cohortes, et plerosque e praetorianis, vires et robur exercitus, atque ipsis ducibus consilium et custodes. Summa expeditionis Antonio Novello, Suedio Clementi, primipilaribus, Aemilio Pacensi, cui ademptum a Galba tribunatum reddiderat, permissa. Curam navium Oscus libertus retinebat, ad observandam honestiorum fidem comitatus. Peditum equitumque copiis Suetonius Paul-

malebat *reliquias*: quod non necessarium puto. *Caesorum*, in Guelf. a manu sec. correctum *Caesarum*, est in ed. pr. item in marg. pro var. lect. *ad pontem Aemilium*. Mox *in custodiam* omnes, praeter MS. Agr. qui habet *in custodia*, ut Rhenanus voluit. Sed illud quoque rectum. Ern. Bud. male *cesarum ad p. milvinum*. Sed mox *in custodiam*. Cf. Vossius de Construct. c. 65.

In numerum legionis. Hispanus codex *numero*: romana editio et Flor. (cod. et Agr.) *numeros*. Quod rectum hic est; intelligendique numeri militares, de quibus iam praedixi. Lips. Florentinus intelligendus non antiquior ille, qui hic folio defectus est, sed alius a Pichena inspectus. *Numeros* etiam ed. pr. *Numero* Guelf. (Bud.) et edd. vett. Lipsius edidit *numerum*, etiam in sexta et ultima recensione. *Numeros* recepit Pichena. Sunt cohortes. Ern. Cf. not. supra ed c. 6. tum et Agr. 18 et 32. Unde Ryck. et A. 2, 80. emendandum putat.

Facta et ceteris spes. Suspicor auctorem scripsisse: *composuerat, facta et ceteris spe honoratioris in posterum militiae*. Sic l. 3, 9: *in Vitellium et inimicum rescripsere, facta tribunis et centurionibus retinendi, quae Vitellius indulsisset, spe*. Gron. Sic correxerat et vir doctus in Gryphiana. *Ceteris* MS. (Bud. Agr. et) Pichenae, ed. pr. quae et *honoratae* habet. Alii edd. et scr. *reliquis*. Ern.

Plerosque. Id est nonnullos vel multos, ut ap. Quinctil. 6, 4, 7. Cf. Ryck.

Vires et robur. A coniectura nostra est. Libri enim omnes: *e praetorianis viris, ut robur exercitus*. Parum apte. Lips.

Invitatus. Vox *invitatus* suspecta. Quidam libri (Agric. et Reg. Lall.) *imitatus*, alii *immutatus*. Faërnus *initio datus*. Lips. Nihil ineptius τῷ *invitatus*, nisi forte ipsae illius verbi defensiones. Hoc adfirmare proclive est: sed non tam facilis medicina. Suspicabar tamen, *comitatus*, vel *minister datus*. Adde Observ. 2, 20. Gron. Graevio in ep. ad Heins. et Ryckio placebat *incitatus*, quod non melius τῷ *invitatus*. Nec placent Gronovianae coniecturae, aut Heinsiana, ep. ad Graev. in Syll. t. 4, p. 173, *imputatus*: quasi etiam beneficium esset, quae contumelia erat. Usitatum alias verbum est *impositus*. Ern. Flor. habet

linus, Marius Celsus, Annius Gallus, rectores destinati. Sed plurima fides Licinio Proculo, praetorii praefecto: is urbanae militiae impiger, bellorum insolens, auctoritatem Paullini, vigorem Celsi, maturitatem Galli, ut cuique erat, criminando, quod facillimum factu est, pravus et callidus, bonos et modestos anteibat.

88. Sepositus per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neque arta custodia, neque obscura: nullum ob crimen, sed vetusto nomine et propinquitate Galbae monstratus. Multos e magistratibus, magnam consularium partem, Otho, non participes aut ministros bello, sed comitum specie, secum expedire iubet: in quis et L. Vitellium, eodem quo ceteros cultu, nec ut imperatoris fratrem, nec ut hostis. Igitur mota urbis cura: nullus ordo metu aut periculo vacuus. Primores senatus aetate invalidi et longa pace desides; segnis et oblita bellorum nobilitas; ignarus militiae eques: quanto magis occultare et abdere pa-

116. *Igitur mota urbis cura.* Lego *amota* Flavio Sabino.

immutatus. Inde Pich. coniiciebat *immixtus*, quasi inter duces additus. Boxh. tuetur vulg. *invitatus.* Muretus et Gruterus deleri vocem iubent; quod mihi satis arridet. Heinsii *imputatus* reiicit Graevius l. c. p. 187. Bud. *invitatus.* Dum quid melius, recipio eum Bip. Gronovii *comitatus.*

Rectores destinati. Liber Covarruviae (et Bud.) *rectores constituti.* Utrumque spurium: et sententia sine eo constat. Lips.

Corn. Dolabella. Suet. Galba 12. *Cneium* dicit.

Propinquitate Galbae. Quo vinculo, nescio: sed ipsi Galbae suspectum Dolabellam de imperio, in Suetonii Galba 12. observo. Scribit et Plutarchus c. 23. eum de successore Galba deliberaret, *amicos partim Dolabellae, plures Othoni studuisse.* Non ergo mirum, Othoni nunc suspectum et a Vitellio mox interfectum. Lips. Cf. H. 2, 63.

Secum expedire. Id est in bellum ire, ad bellum se accingere, ut supra c. 10. dictum. Mox *mota cura* reddidit Freinshemius, quod est in Gnelf. edd. Puteol. Ber. Alc. At ed. pr. Rhen. seqq. *motae urbis curae.* Dedi deinde *et abdere* a Gnelf. edd. vett. pro *ac addere*, quod recentiores male obtinet. Ern. Bud. et inde Rhen. *motae urbis cura.* (non *curae* ut Agr. et Reg. Lall.) Mox Bud. *abdere.* Tum *aetate invalidi*, at Agr. *invalida.*

vorem nitebantur, manifestius pavidi. Nec deerant e contrario, qui ambitione stolida, conspicua arma, insignes equos, quidam luxuriosos adparatus conviviorum et irritamenta libidinum, ut instrumenta belli, mercarentur. Sapientibus quietis et reipublicae cura: levissimus quisque et futuri improvidus, spe vana tumens: multi adflicta fide in pace, ac turbatis rebus alacres, et per incerta tutissimi.

89. Sed vulgus, et magnitudine nimia communium curarum expers populus, sentire paullatim belli mala, conversa in militum usum omni pecunia, intentis alimentorum pretiis: quae, motu Vindicis, haud perinde plebem adtriverant, secura tum urbe et provinciali bello, quod inter legiones Galliasque velut externum fuit. Nam, ex quo D. Augustus res Caesarum composuit, procul, et in unius sollicitudinem aut decus, populus romanus bellaverat. Sub Tiberio et Caio,

Sapientibus quietis et reip. cura. *Et* edd. pr. Rhen. (e Bud.) seqq. omnes. Ceterae *a reip. cura* et Guelf. Possis coniicere *quies a reip. cura.* Id est abstinebant se a republica; sed vulgatum verum puto. Sic in fine libri quies urbis et imperii cura coniunguntur. ERN.

Multis adflicta fides in pace. Quis crederet, optimum Rhenanum tam diu impune laturum fuisse hanc mendam? Mutat olim editum, quod, etiamsi, ut ille voluit, omnes libri praeferrent, ipso orationis filo postulante restituendum foret; et profecto sic conieceram, antequam ex notis eius didicissem, antea lectum ita fuisse. Quam bene, quaeso, cohaerent: *multis adflicta fides, ac alacres et tutissimi?* Praesertim si conferas: *multi adflicta fide, ac alacres et tutissimi.* Qua parte autem commodius: *multis adflicta fides*, quam *multi adflicta fide?* An *homo antiqua virtute et fide*, insolentius quam, *homini antiqua virtus et fides?* Redde igitur Tacito multo rotundiorem sermonem: *multi adflicta fide in pace, ac turbatis rebus alacres, et per incerta tutissimi.* GRON. Sic sane et Guelf. et edd. Put. Ber. Alc. Quod Rhenanus dedit (e Bud.) tamen et in ed. pr. est et MS. Agr. *Magnitudine nimia* refer ad populum, qui in societatem curarum talium venire non potest propter multitudinem suam. ERN.

Et provinciali bello. Sic ed. pr. Rhen. (e Bud.) seqq. omnes. At MS. Guelf. (Agr.) edd. Puteol. Beroaldi *a prov. bello.* ERN.

tantum pacis adversa in rempublicam pertinuere. Scriboniani contra Claudium incepta simul audita et coërcita. Nero nuntiis magis et rumoribus, quam armis depulsus. Tum legiones classesque, et, quod raro alias, praetorianus urbanusque miles in aciem deducti: Oriens Occidensque et quidquid utrimque virium est, a tergo: si ducibus aliis bellatum foret, longo bello materia. Fuere, qui proficiscenti Othoni moras « religionemque nondum conditorum ancilium, » adferrent. Adspernatus est omnem cunctationem, ut Neroni quoque exitiosam: et Caecina, iam Alpes transgressus, exstimulabat.

127. *Pacis adversa pertimuere. Adversa in rep. pertimuere.* MS. Flor. *reip.* Recte. Hoc est *pacem reip. adversam.* Et sic codd. Lipsiani. — 128. *Et quidquid utrimque.* Malo *et utrimque quidquid*: alibi *nec multum virium a tergo.*

Pacis adversa pertimuere. Fallor, aut hoc rectum: etsi a mente tantum nostra, sine libris. Nam illi omnes (in his Bud.) voce auctiores, *adversa reip. pertimuere*, quam nos tamen superesse censemus, immo sententiam perdere. LIPS. Nihil adhuc melius Lipsiana correctione vidi; nec ei praeferam, quod mihi in mentem aliquando venit, ob consensum librorum in *reipubl.* verbo: *pacis adversa remp. perdidere.* ERN. Agr. *in republica pertimuere.* Cod. a Pichena cit. habet *r. p. pertinuere.* Arripiunt hoc Bip. et exponunt: *per rempublicam pertinuere*, id est, permanarunt, quae vis verbi frequens apud Cic. aliosque. Hoc ut admodum probabile mihi videtur, ita praepositionem cod. Agr. non incassum adesse puto, lego *in rempublicam pertinuere.* Bud. habet *r. p. pertimuere.*

Scriboniani. Dalmatiae legati. Sueton. Claud. c. 13. ERN.

A tergo. Distinxi ab antecedentibus, ut factum in Guelf. et Acidalius voluit. Oriens cum viribus suis a tergo Othonis, occidens Vitellii. ERN.

Si ducibus aliis. Sic MS. Pichenae, edd. pr. Pichenae, seqq. et sic voluit Rhenanus (ex ingenio). Alii libri *sub ducibus aliis si b. f.* quod eodem redit. Post Ryckius e MS. Agr. edidit *longa bello materia.* ERN. Bud. *sub ducibus aliis bellatum foret*; ubi *si* deest.

Nondum conditorum ancilium. Mitto te ad ea, quae scripsi olim Antiq. Lection. 5, 16. Quibus adtexi velim Ovidii locum Fast. 3, 395. *Arma movent pugnam: pugna est aliena maritis. Condita cum fuerint, aptius omen erit.* Quibus versibus vult poëta, ne coniugium quidem dextro pede adiri, cum mota sunt ancilia, sed cum condita. Festus autem ostendit, etiam alios aliquot dies fuisse, quibus Romani tenuerint se ab armis: *Praeliares dies*, inquit, *quibus fas est hostem*

90. Pridie idus martias, commendata patribus republica, reliquias Neronianarum sectionum, nondum in fiscum conversas, revocatis ab exsilio concessit: iustissimum donum et in speciem magnificum, sed, festinata iam pridem exactione, usu sterile. Mox vocata concione, « maiestatem urbis et consensum populi ac senatus pro se » adtollens, adversum Vitellianas partes modeste disseruit: « inscitiam potius legionum, quam audaciam, » increpans, nulla Vitellii mentione: sive ipsius ea moderatio, seu scriptor orationis, sibi metuens, contumeliis in Vitellium abstinuit: quando, ut in consiliis militiae Suetonio Paullino et Mario Celso, ita in rebus urbanis Galerii Trachali

bello lacessere : erant enim quaedam feriae publicae, quibus nefas erat id facere. Lips. Ceterum ed. pr. addit *scutum et arma coelestia*, idemque in MS. Guelf. additum a manu sec. in margine: quae esse e glossa, quivis videt. Add. ad A. 16, 2. Post edidi cum Ryckio (ex Agr.) *aspernatus est*, quod habet etiam ed. pr. Ern. Quae in margine Guelf. leguntur, in textu habet Bud. In antiquo kalendario ad kal. mart. adscriptum est : FESTVM MARTIS ET IVNONIS. ANCILIA FERVNTVR. In alio ex aevo Constantii occurrit VII. Idus. ARMA ANCILIA MOVENT. Ibidem prid. Idus ponuntur MAMVRALIA, ultimus festi dies. Hoc nondum condita fuerunt ancilia, quum Otho profectionem moliretur. A dictis abludit Polybius, qui in exc. legat. c. 23. triginta dierum fuisse id festum Saliorum scribit. Qua de re vid. Gutberlethus de Saliis c. 15. Verbum substantivum post *adspernatus* non habet Bud.

Neronianarum sectionum. Vid. supra c. 20. Intelliguntur donationes Neronis revocandae. Ern.

Festinata exactione. Nempe ab ipsis, qui fisco praeerant: qui festinantes, et, ut in talibus, diffidentes, exegerant vel ante diem: pactione etiam aliqua, aut remissione. Itaque pro hac sententia, bene Flor. et quidam libri *festinata iampridem exactione*: addita significanter voce. Lips. Habent et MS. Agr. ed. pr. ceteraeque ante Rhenanum, qui id verbum eiecit (quia a Bud. abest). Recepere iam Ryckius et I. Gronovius. Mox edd. veteres et (Bud. ae) Guelf. *usu sterili.* Ern.

Galerii Trachali. De eo dictum in Dial. de Oratoribus. Mox *Othonem* insititium putat Acidalius. Non male. Item ab ed. pr. post abest *populi* ante *aures*, recte. Si Romana prima ab illa diversa est, consentit. V. Gruterus. Itaque delevi. Ern. De Trachalo v. Quinctil. 10, 1, 119. 12, 5, 5. 12, 10, 11. Consul fuit a. U. 821. cum C. Silio Italico. *Populi* habent Bud. Agr. et edd. vet. Contra

ingenio Othonem uti credebatur. Et erant, qui genus ipsum orandi noscerent, crebro fori usu celebre, et ad implendas aures latum et sonans. Clamor vocesque vulgi, ex more adulandi, nimiae et falsae. Quasi dictatorem Caesarem, aut imperatorem Augustum prosequerentur, ita studiis votisque certabant: nec metu aut amore, sed ex libidine servitii, ut in familiis, privata cuique stimulatio et vile iam decus publicum. Profectus Otho, quietem urbis curasque imperii Salvio Titiano fratri permisit.

129. *Sed ex libidine servitii. Servili* malim.

abest a cod. reg. Lallem. Loco *Othonem* reponunt Bip. et *oratione*, et ad A. 13, 3. provocant, ubi similia de Nerone, qui oratione usus, a Seneca composita.

Latum. Heins. dabat *elatum*, ut apud Sen. ep. 81, ut Graevius quoque ap. Cic. ad Div. 6, 7. Sed ap. Cic. in Bruto c. 31. *adstrictiori orationi* opponitur etiam *liberior et latior*. Nil ergo mutandum.

Sed ex libidine servitii, ut in familiis. Verius clariusque distinxeris *servitii. Ut in familiis*, etc. Lips. Nec quid haec verba sibi velint, nec quid Saviliana eorum explicatiu, *inter servitia*, intelligo. Suspicabar autem: *sed ex libidine servitii et in tantis malis privata cuique stimulatio et vile decus publicum*. Sic video aliquam sententiam. Τὸ et accipiendum pro *etiam*. Solent adversa ex fortuna ebriis facere sobrios, et admonere decoris, atque efficere, ut, privata spe neglecta, in publicum consulamus. At hi adeo, inquit, adsueranl servili adulationi, ut etiam, quum cogeret nemo, et tanta imminentia civilis belli mala facile tristiores vultus excusarent, gratiam captarent privatam, nec cogitarent, quid tali tempore reipublicae deceret. H. 2, 71. Vitellius Neronem *sectari cantantem solitus, non necessitate, qua honestissimus quisque, sed luxu et saginae mancipatus emptusque*. Et c. 74, ex MS. *in tanta mole*, pro *inerat a mole* eruit Pichena. Gron. Mihi vulgatum verum videtur. Populus serviendi studio eadem faciebat, quae in privatis aedibus familia servorum solet. Utilitatis cura est singulis, nulla dignitatis ac decoris. MS. Guelf. (Bud. Agr.) *simulatio*. Ern. *Familia*, ut apud Phaedrum 3, 19: *Aesopus domino solus quum esset familia*.

Profectus Otho. Suet. referente c. 8. *profectus est eo die, quo cultores Matris Deum lamentari ac plangere incipiunt*. Fiebat id die 27. Martii.

C. CORNELII TACITI

HISTORIARVM

LIBER SECVNDVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Titus ad Galbam missus, nuntio mortis eius accepto, vertit iter.* 2. *Paphiae Veneris templum adit.* 3. *Huius origo et deae cultus.* 4. *Ibi futura edoctus, aucto animo, ad patrem, qui bellum Iudaicum profligaverat, redit.* 5. *Vespasiani Mucianique ingenium ac mores diversi. Hi duces, positis odiis, in medium consulunt. Inde* 6, 7, *civilis belli occasio, intumescentibus Orientis legionibus.* 8, 9. *Falsi Neronis ludibrium, ab Asprenate compressum.* 10. *In urbe parvae res magnis motibus actae. Vibius Crispus Annium Faustum, delatorem fratris sui, pervertit.*

11. *Laeta Othoni principia belli.* 12. *Miles eius in Alpinos saevit,* 13; *in Albium Intemelium iras vertit. Egregium maternae pietatis exemplum.* 14. *Imminet provinciae Narbonensi Othoniana classis. Vitelliani caesi;* 15. *nec Othonianis incruenta victoria.* 16. *Pacarium procuratorem, iuvare Vitellium Corsorum viribus parantem, insulani necant.* 17. *Vitellianorum res secundae in Italia.* 18, 19. *Spurinna Placentiam munit contra Vitellianos.* 20. *Eam Caecina dum oppugnat,* 21. *amphitheatrum urbi proximum conflagrat.* 22. *Obsidione soluta, Cremonam Caecina petit, ubi* 23. *Othoniani prospere pugnant. Vincentium impetum reprimunt duces; inde suspecti fiunt suis.* 24. *Caecinae insidias in ipsum vertit Suetonius Paullinus, cuius* 25, *cunctatione Vitelliani servantur.* 26. *Utrimque tumultuantur milites.*

27. *Valens in Italiam copias ducit.* 28, 29. *Gravis in eius exercitu Batavorum seditio Alpheni Vari consilio composita.*

30. *Iunctis armis, aemulatione suppressa, Caecina ac Valens Vitellium fovent, Othoni probra obiectant. Eorum* 31. *Othonisque et Vitellii comparatio. Otho consultat de ratione belli.* 32. *Suetonius Paullinus moram suadet.* 33. *Titiani fratris et Proculi consilia praevalent. Otho cum valida manu Brixellum concedit.* 34. *Vitelliani transitum Padi simulant;* 35, 36. *quem prohibentes Othoniani caeduntur.* 37. *Vanus rumor, pavore belli fastidiove utriusque principis, pacis consilia inter exercitus fuisse agitata.* 38. *Excursus de prioribus P. R. civilibus bellis.* 39, 40. *Titianus et Proculus ad quartum a Bedriaco castra imperite promovent. Ducibus dubiis, rem in discrimen mitti Otho iubet.* 41 - 43. *Bedriacensis pugna.* 44. *Othonianorum fuga et adversus duces suos ira.* 45. *Induciae. Victi cum victoribus, in lacrimas effusi, civilia bella detestantur.* 46 - 49. *Accepto cladis nuntio, Otho, consilii certus, spretis amicorum militumque solatiis, seditionem compescit et in ferrum pectore incumbit. Funus maturatum. Ad rogum quidam militum se interficiunt.* 50. *Othonis aetas, origo, fama.*

51. *Novata luctu ac dolore militum seditio.* 52 - 54. *Pars senatus, Othonem secuta, extremum discrimen adit.* 55. *Romae trepidationis nihil, spectantur ludi; audita Othonis morte, Vitellio plauditur.* 56. *Gravis Italiae victor exercitus.* 57. *Vitellius nuntium de victoria sua accipit,* 58. *simulque de transgressa in partes suas utraque Mauretania.* 59. *Blaesi verniles blanditias odiis pensat.* 60. *Othonianorum promptissimos centuriones interficit, duces absolvit.* 61. *Maricci, inserere sese fortunae ausi, supplicium.* 62. *Vitellii gula, leges. Spretum Augusti Caesarisque praeconium. Pulsi mathematici. Equites arena prohibiti.* 63, 64. *Dolabellae caedes. Triariae licentia; Galeriae et Sextiliae modestia.* 65. *Cluvius absolvitur; Trebellius removetur.* 66. *Victae legiones ferociunt. Quartadecimanorum et Batavorum discordia.* 67. *Praetorianorum honesta missio. Sparguntur legiones.* 68. *Luxuriam principis aemulatur exercitus. Ticini tumultus alio tumultu sedatus. Verginii periculum.* 69. *Cohortes Batavorum in Germaniam remissae. Amputati legionum auxiliorumque numeri. Miles luxu corruptus.* 70. *Vitellius Bedriacenses campos laetus lustrat, propinquae sortis ignarus.* 71. *Neronis libidines aemulatur. Consulatus partitur.* 72. *Falsus Scribonianus cruci suffixus.*

73. *Vitellius, ob adactum in verba eius Orientem superbus et vecors, Vespasiani ad nomen excitatur.* 74. *Hic bellum armaque parat.* 75 – 78. *Nutantem firmant Mucianus, legati alii, vatum responsa et Carmeli dei sacerdos.* 79, 80. *Imperatorem salutant Aegyptus et Syria.* 81. *Accedunt ad partes eius reges Sohemus, Antiochus, Agrippa; regina Berenice.* 82. *Belli consilia. Titus instat Iudaeae. Vespasianus claustra Aegypti obtinet.* 83, 84. *Mucianus, cum exercitu praemissus, nervum belli conquirit.* 85, 86. *Moesicae Pannonicaeque legiones, in partes transgressae, Dalmaticum militem trahunt. Belli faces Antonius primus, Cornelius Fuscus.*

87. *Vitellius, contemptior in dies, gravi urbem agmine petit, eamque,* 88, 89; *patrata multa militum paganorumque caede, ut captam, ingressus,* 90. *magnificam de semetipso orationem promit,* 91. *humani divinique iuris expers, nonnulla tamen popularia usurpat.* 92. *Munia imperii Caecina ac Valens obeunt. Vitellio auctoritatis nihil.* 93. *Militis in urbe otium, libidines, morbi, mortes,* 94. *insolentia, paucitas. Vitellii inopia, prodigentia. Duces Galliarum postulati ad supplicium. Militiae ordo confusus.* 95. *Natalis Vitellii ingenti paratu celebratus. Inferiae Neroni factae. Urbis miseria.* 96. *Defectionis Flavianae rumores male coërcet Vitellius.* 97, 98. *Excita tamen auxilia, sed necessitas dissimulata.* 99. *Irrumpentibus hostibus, Caecina ad bellum praemittitur; sed is* 100, 101. *cum Lucilio Basso classibusque Ravennate Misenensique proditionem componit, et ad partes Vespasiani transit. Gesta haec sunt paucis mensibus anno eodem, consulibus iisdem et aliis suffectis, de quibus videsis* 1. 77.

1 Struebat iam Fortuna, in diversa parte terrarum, initia caussasque imperio, quod varia sorte, laetum

COMMENTARIUS.

Quod varie ortum. Non suspicabar de mendo, absque Vaticano fuisset, cuius lectio diversa coëgit me acrius paullo intueri; nam in eo, *vari aborte*, scriptum. Et, Hercules, vulgata inepta at exsensa. Quid enim est, varie ortum esse imperium Vespasiani? Immo unus et certus illius ortus. Scribo ex vestigiis illis priscis, *quod varia sorte.* Atque

reipublicae aut atrox, ipsis principibus prosperum, aut exitio, fuit. Titus Vespasianus e Iudaea, incolumi adhuc Galba, missus a patre, caussam profectionis « officium erga principem et maturam petendis honoribus iuventam » ferebat. Sed vulgus fingendi avidum disperserat, « accitum in adoptionem: » materia sermonibus senium et orbitas principis et intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multos destinandi. Augebat famam ipsius Titi ingenium, quantaecumque fortunae capax, decor oris cum quadam maiestate, prosperae Vespasiani res, praesaga responsa, et, inclinatis ad credendum animis, loco ominum etiam fortuita. Ubi Corinthi, Achaiae urbe, certos nuntios accepit de interitu Galbae, et aderant, qui arma Vi-

1. *Loco ominum etiam fortuita.* Cod. Agr. *fortuna.* Possis et *opportuna.*

ila est. Imperium Vespasianorum, felix reip. et infelix, itemque ipsis principibus fuit. LIPS. Emendationi Lipsianae per se certissimae addam praesidium ab alio auctoris loco infra c. 95, *Magna et misera civitas, eodem anno Othonem Vitelliumque passa, inter Vinios, Fabios, Icelos, Asiaticos, varia et pudenda sorte agebat.* FREINSH. Sic et H. 3, 80; *Varia legatorum sors fuit.* GRON. Recepit Pichena. Ed. pr. *vane ortum aborte,* utraque scriptura coniuncta et confusa, ut alibi. ERN. Bud. male *varie ortum semen r. p.*

Missus a patre. Qua de re ita Hegesippus 4, 21: *Sententiam novi principis* (Galbae) *de bello Iudaico sciscitari Vespasiano consilium fuit; misitque Titum filium et revertit, comperto quod Galba occisus: Agrippa Romam contendit.* LIPS.

Decor oris. Sic eleganter ex ingenio correxit Rhenanus. (* V. Burm. ad Anthol. 4. ep. 142. p. 93.) Libri omnes *decori* vel *decoris.* ERN. Bud. *decoris.* Agr. *decorus.*

Prosperae Vesp. res. Ultima duo verba non erant in MS. Bud. et in Guelf.; a manu sec. addita sunt in margine. Unde Rhenanus volebat *prospere praesaga responsa,* plane ut est in Guelf. Sane aliena sunt Vespasiani patris res: cum de ipsius bonis sermo sit. Forte tantum *prosperae res* scripsit Tacitus. ERN.

Praesaga responsa. Legendum *praesagia, responsa,* diximus Obs. 2, 20. GRON. Verum puto. Nam *ominum* mox mentio, quae sunt praesagia. ERN. Cf. Suet. Tit. 2.

Loco ominum etiam fortuita. Sic edidit Freinsh. *Ominum* est e libris, habetque Guelf. alterum ex ingenio. Sed vere. Sententia haec Tacito et alibi usurpata. Vulgo erat vel *loco omnium,* vel *ominum etiam fortuna.* ERN. Bud. *omnium etiam fortuna.* Grotius citatis a Freinsh. locis ex

tellii bellumque adfirmarent, anxius animo, paucis amicorum adhibitis, cuncta utrimque perlustrat. « Si pergeret in urbem, nullam officii gratiam, in alterius honorem suscepti: ac se Vitellio sive Othoni, obsidem fore. Sin rediret, offensam haud dubiam victoris: sed incerta adhuc victoria, et concedente in partes patre, filium excusatum. Sin Vespasianus rempublicam susciperet, obliviscendum offensarum de bello agitantibus. »

2. His ac talibus inter spem metumque iactatum, spes vicit. Fuere, qui, « accensum desiderio Berenices reginae, vertisse iter » crederent. Neque abhorrebat a Berenice iuvenilis animus: sed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum. Laetam voluptatibus adolescentiam egit, suo quam patris imperio moderatior. Igitur

2. *Anxius animo.* Malim *animi:* Sic *anxius sui* Ann. 4, 59. *anus anxia potentiae* 12. — 3. *Ac se Vitellio.* Lege *ac seu Vitellio, sive Othoni.* — 4. *De bello agitantibus. Cogitantibus*, si fallor. — 5. *Inter spem metumque iactatum. Iactato* praestat. — 6. *Imperio modestior.*

H. 1, 86. 2, 84. addit alium quoque similem H. 4, 26.

Sed incerta etc. *Sed* edidit Rhen. (ex ingenio) bene. Antiquiores edd. item MS. (Bud. et) Guelf. *et:* quod quomodo e *sed* factum sit, patet. Sed idem Guelf. et ed. pr. *incertam adhuc victoriam*, verum MS. a man. sec. male. Sensus est: sed veniam sperari posse ex eo, quod id factum sit incerta adhuc victoria, praesertim, si pater in partes victoris concedat: intelligendum est *fore*. Mox male *infensarum* Guelf. edd. Put. Ber. Alc. Ern. Bud. *incerta adhuc victoria.* Sic et Put. Alc. Dein Bud. *infansarum*, ex quo Rhen. ex ingenio *offensarum*, ut Flor. et Vat. teste Pichena. Urs. et Grotius volebant *infensorum.*

Iactatum spes vicit. Ferri potest. Sed tamen spes proprie non vicit Titum, sed metum. Et illam formulam *spes vicit* similesque absolute poni, sciunt omnes, ut opinor. Itaque diu est, eum conieci legendum *iactatis.* Dicuntur autem eleganter et saepe *iactata*, de quibus multa, crebra, longa, varia, deliberatio fuit, in primis ap. Livium. Vid. I. F. Gronovius et Drakenb. ad 38, 25. Alias etiam *iactari inter spem metumque* eleganter dicitur, pro inter spem metumque incertum, ambiguum esse, ut alibi noster: ut prope malim: *his ac talibus inter spem metumque iactatur*, vel *iactatus. Spes vicit:* si quid mutandum videatur. Ern.

Moderatior. Sic Med. et Agr. pro *modestior.* Recepere Bip. Sequor.

oram Achaiae et Asiae, ac laeva maris praevectus, Rhodum et Cyprum insulas, inde Syriam, audentioribus spatiis petebat. Atque illum cupido incessit, adeundi visendique templum Paphiae Veneris, inclytum per indigenas advenasque. Haud fuerit longum, initia religionis, templi ritum, formam deae, neque enim alibi sic habetur, paucis disserere.

3. « Conditorem templi regem Aerian » vetus memoria, quidam « ipsius deae nomen id » perhibent. Fama recentior tradit, « a Cinyra sacratum templum, deamque ipsam, conceptam mari, huc adpulsam. Sed scientiam artemque haruspicum adcitam; et Cilicem Tamiram intulisse: atque ita pactum, ut familiae

Moderatior. Med. et Agr. Deinde *praetervectus* beoe MS. Med. *praevectus.* — 7. *Syriam, audentioribus spatiis petebat.* Sic et MS. Agr. Lege *adductioribus.* Hist. 3, 7, *quia adductius quam civili bello imperitabat.* Pomp. Mela 1, 4, *fastigatque se molliter, et ideo paullatim adductior.* Gellius 16, 3. *loco, in quem cibus capitur, vel stipato vel adducto.* Livius 5, 27. *modo brevioribus, modo longioribus spatiis.* 35, 40, *Abstulerunt me velut de spatio Graeciae res immistae Romanis.* 9, 10. *Cum apparitor Postumium iare vinciret, quin, inquit, addacis lorum.* Marcilius ad Titum Suetonii cap. 5. *lentioribus*, quem vide Idem legit c. 3, *accitum e Cilicia Thamyram.* Alii alia. Sic et forte legendum Vit. Agric. c. 3. Ibid. c. 8. *Addiderant virtutes spatio exemplorum* Immo *aperuerant virtutes spatia ex templo honorum vel rapuerant*, quod postremum verius. Possis et *addens prioribus spatiis.* Vide nos ad Moronem Georg. 1, 513. *addito spatio rediturum* Hist. 3, 2. *spatia itinerum* Ann. 14, 56, 58. de Oratore 29, *ut nobiles equos cursus et spatia probant.* — 8. *Sed scientiam* etc. *Sed scientia arteque arusp. accitam et linorae certamina attulisse* cod. Agr. — 9. *Atque ita pactum.* Malo

Praetervectus. MS. Pichenae *praevectus.* Item Guelf. ed. pr. unde recepi. De verbo iam dictum alio loco, et sic volebat Gron. ad Liv. 29, 32. Ern. Bud. *praetervectus.*

* *Templi situm. D. de Lamalle* legit *ritum*, bene, ut videtur. Caput sequens eum ritum pingit, de situ nihil.

Neque enim alibi sic habetur. Deae simulacrum et forma. Ern.

Regem Aerian. Libri scripti aut *Verianum* hunc nominant (ut Flor. Bud.) aut *Venerianum* (ut Agr.) Pro vulgata lectione tamen Tacitus ipse in Ann. est 3, 62. *Exin Cyprii tribus delubris, quorum vetustissimum Paphiae Veneri Aerias auctor, post filius eius, Amathus,* etc. Aegyptum ipsam olim Aeriam dictam fuisse, Isidoro 9, 2. traditum est et Agellio 14, 6. Alciatus hic mavult *Uranium.* De Cinyra autem, quod sequitur, Homerus Iliad. 11, 20. Plutarchus Athenaeus l. 10. in fine. Arnobius l. 6. aliique meminere. Lips. Gr. Κινύρας. Ael. H. An. 9, 36. Hesych. in Κινυράδαι. Hygin. Fab. 270. Ovid. Met. 10, 200.

Cilicem Thamiram. Haec lectio de-

utriusque posteri caerimoniis praesiderent. » Mox, ne honore nullo regium genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa, quam intulerant, scientia hospites cessere: tantum Cinyrades sacerdos consulitur. Hostiae, ut quisque vovit, sed mares deliguntur. Certissima fides haedorum fibris. Sanguinem arae obfundere vetitum: precibus et igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus, quamquam in aperto, madescunt. Simulacrum deae non effigie humana: continuus orbis latiore

Atque id pactum. — 10. *Cinyrades. Cynarides* cod. Agr. Lege *Cinyrides. Cinyreia virgo* Ovid. Met. 10, 369. — 11. *Altari adolentur. Altaria* bene, cod. Agr. Apud Maronem *adolere altaria flammis.* Vid. ad Ann. 6, 28.

betur Rhenano. In MS. Bud. erat *cilicentam miram*: et plane sic Flor. Guelf. ed. pr. Unde confirmatur etiam probata doctis scriptura *Thamiram*, non *Thamyram*. Ern. *Tamiram* scribendum Meursius docet ex Hesychii Ταμιράδαι.

Ut quisque vovisset. Pichena ex vestigiis Florentini libri: *ut quisque vovit, sed mares.* Lips. Idque recepit Pichena et seqq. omnes. MS. Guelf. ed. pr. *novisset.* Unde corrigendum esset *novit, sed mares.* Novit, id est potest, per graecismum. Sed vulgatum nunc teneamus. Ceterum hostiae non nisi extorum inspiciendorum caussa adhibitae, non ut in ara adolerentur. Ern. Bud. clare *vovisset.*

Arae obtundere vetitum. Meursius Cypr. 1, 16. perperam hic reprehendit Tacitum, intelligebat quippe *effundere* sanguinem, sive immolare hostiam. Cf. Ryckius. Put. Alc. *obfundere.* Bud. *effundere*, male.

Altaria adolentur etc. Hoc loco refellitur correctio Harduini apud Plinium 2, 96. (97.) ubi in loco de hoc templo ex *aram* facit *aream.* Oportet antem tectum templi apertum fuisse super aram illam, ut in eo, quod fuit in Thracia, in monte Zilmisso. V. Sueton. Aug. c. 94. et ibi dicta. Ern. Bud. male *redolentur.* Virg. Aen. 7, 71: *Castis adolet dum altaria taedis.* Et 1, 420. *Veneris Sabaeo Thure calent arae sertisque recentibus halant.* De aris hypaethriis v. Eustath. ad Odyss. ϑ. 363.

Nec.... madescunt. Idem de statua quam Dianae narrat Polyb. 16, 12.

Continuus orbis latiore initio. Tyrius Max. (diss. 38.) *Venus a Paphiis colitur, cuius simulacrum nulli rei magis assimile, quam albae pyramidi.* Lips. Ea species exhibetur et in numis ap. Tristan. in Comm. t. 1. p. 419-534. V. Iac. Gronnv. ad h. l. Ern. Cf. *Vaillant* in NN. Col. t. 1. p. 93. in numo Drusi, et *Pitture d'Ercolano t. 3. tav.* 52. Apud Spanh. de Praest. et U. NN. ed. a. 1671. male in numo Pergameno p. 479. cono caput hominum impositum cernitur, in edit. recentiore f. Lond. 1706. diss. 8, 6. is error est emendatus.

initio tenuem in ambitum, metae modo, exsurgens: et ratio in obscuro.

4. Titus, spectata opulentia donisque regum, quaeque alia laetum antiquitatibus Graecorum genus incertae vetustati adfingit, « de navigatione » primum consuluit. Postquam « pandi viam et mare prosperum » accepit, de se per ambages interrogat, caesis compluribus hostiis. Sostratus, (sacerdotis id nomen erat,) ubi laeta et congruentia exta, magnisque consultis annuere deam, videt, pauca in praesens et solita respondens, petito secreto, futura aperit. Titus, aucto animo, ad patrem pervectus, suspensis provinciarum et exercituum mentibus, ingens rerum fiducia accessit.

12. *Sacerdotis id nomen.* *Sacerdoti* malo. Vid. Ann. 1, 5. *sacerdotii* MS. Florent. an pro sacerdote, ut *obsidium* pro *obside* Ann. 15, 1. — 15. *Ingens rerum fiducia.* Distingue: *pervectus* etc. *suspensis* etc. *ingens fiducia accessit*, sc. Tito et suspensis animis, aliter Pichena et Lipsius: sed bene Gronovius.

Ratio in obscuro. Eam tradit Clemens Alex. Protrept. (ed. Sylb.) p. 29. 30; ubi et de aliis talibus deorum dearumque formis reperies. Nempe tales figurae sunt indicia vetustatis ultimae, qua nondum exprimere didicerant ligno aut saxo formas hominum aut animalium. Add. eundem Clem. Strom. 1. p. 348 et seq. et Collecta Pottero Arch. Gr. 2, 2. Ern. Consuli merentur interpretes picturarum Herculanensium l. c. quorum alii conum symbolum amoris esse, alii ad phallum pertinere arbitrantur.

Per ambages interrogat. H. e. interrogat de fatis suis, quid sperare posset: verum non plane: ne periculum inde nasceretur; sed verbis ambiguis, quae tamen intelligere sacerdos posset. Hinc mox vocat *magna consulta.* Consulit de imperio, an sibi fatis debeatur. Mox *videt*, quod Rhenanus (e Bud.) edidit, est etiam in ed. pr. At Guelf. ceteraeque edd. ante Rhen. *vidit*: ut ante *accepit.* Item post *provectus* omnes edd. ante Rhen. Male. Ern. Rhen. *pervectus* e Bud. ut c. 9.

Compluribus. Sic Rhen. e Bud. prius legebatur *pluribus.*

Ingens rerum fiducia. Suspicabar *ingens rerum*, voce sequenti reiecta. Sed Pichena sagaciter sensum eruit, *ingens rerum fiducia* (sexto casu) quam ex oraculo conceperat. Audiamus. Lips. Sic Iustinus 11, 4. *Qui, ex continenti ad Darium profecti, non mediocre momentum Persarum viribus accessere.* Et 13, 6. *Ubi et Olympias esset mater Alexandri, non mediocre momentum partium.* Gron. Post Lipsii notam hic in ed. Ern. omissa est Freinshemii, qui improbat coniecturam Pichenae, et *fiducia* nominativo

Profligaverat bellum Iudaicum Vespasianus; oppugnatione Hierosolymorum reliqua, duro magis et arduo opere, ob ingenium montis et pervicaciam superstitionis, quam quo satis virium obsessis ad tolerandas necessitates superesset. Tres, ut supra memoravimus, ipsi Vespasiano legiones erant, exercitae bello: quatuor Mucianus obtinebat in pace; sed aemulatio et proximi exercitus gloria repulerat segnitiam: quantumque illis roboris discrimina et labor, tantum his vigoris addiderat integra quies et inexpertus belli labor.

14. *Et inexpertus belli labor.* Forte ut *expertis bellici laboris*, vel *ut inexpertis belli*: et *inexperti belli labores* eod. Agr. Deinde malo *integris quies* (non *integra*) et *inexperti bellici laboris* vel *belli*. *pulsi cum sauciis integri* H. 3, 16, 48, 56. 5, 15. omnino *inexpertus belli* H. 1, 8. ubi vide interpretes. *Inexpertae bello legiones* infra p. 75. ubi et forte *belli* legendum. Sic *expertus belli* H. 4, 76. *expertus bellis animus* Agr. 41. ubi lego *belli*.

casu positum statuit. Cum hoc sentit Gron. et in subsidium Iustini locum adfert. Acidalius Lipsio; Muretus Freinshemio favet.

Profligaverat bellum. Paullo aliter *profligandi* verbo usus, quam placuit Agellio 15, 5, qui in tota ea re vereor ut caliget. Ni ita est; barbare etiam locutus sit Augustus in Ancyrano lapide: CEPTA. PROFLIGATAQVE. OPERA. A. PATRE. MEO. PERFECI. Quod exemplum rigide et ex diametro cum Agellii nota pugnat. LIPS. Cf. Tollius ad Ausonii Mosellam v. 425.

Ob ingenium gentis. Nam pervicaces scilicet et cedere nescii Iudaei. Tamen in Flor. est: *ingenium montis*; et scimus, Hierosolyma in arduo fere sita. LIPS. *Montis* etiam Guelf. a m. pr. at sec. m. correxit stulte *mentis*, quod pro *montis* editum est in ed. pr. Ex eo *gentis* factum: *gentis* bene recepit Pichena. Mox MS. Flor. *quam quo*. Sic et Guelf. (Bud.) ed. pr. unde recepi. Vulgo *quod*. ERN. Ex Bud. *mentis* Rhenanus fecit *gentis*. Paullo ante Rhenanus sublata post *Hierosolymorum* distinctione sensum meliorem dedit.

Ut supra memoravimus. Vid. 1, 10.

Mucianus. Ita ubique praepotentis huius hominis nomen scripsi. Graeci suadent, qui Μουκιανὸν appellant: et lapides, in quibus C. media, non T., semper sculptum. Ut in illo Romae (ap. Grut. p. 32, 6.) L. ANNIO. FABIANO. M. NONIO. MVCIANO. COS. Multa etiam huius mentio in Plinio, qui 12, 1. (5.) Licinium ei nomen addit, et titulum fere ter consulis. *Licinius Mucianus ter cos. et nuper Lyciae provinciae legatus.* Libro 32, 6. (21.) de ostrearum praestantia: *Dicemus*, inquit, *aliena lingua, quaeque peritissima huius censurae in nostro aevo fuit. Sunt ergo Muciani verba, quae subiiciam.* Et saepe alias: ostenditque doctum et alterum velut Maecenatem. LIPS. Mox pro *repulerat* ed. pr. et MS. ap. Broterium *depulerat*. Melius. ERN. Bud. *repulerat*.

Et inexpertus belli labor. Redun-

Auxilia utrique cohortium alarumque, et classes regesque, ac nomen dispari fama celebre.

5. Vespasianus, acer militiae, anteire agmen, locum castris capere, noctu diuque consilio, ac, si res posceret, manu hostibus obniti; cibo fortuito, veste habituque vix a gregario milite discrepans; prorsus, si avaritia abesset, antiquis ducibus par. Mucianum e contrario magnificentia et opes et cuncta privatum modum supergressa extollebant. Aptior sermoni, dispositu provisuque civilium rerum peritus: egregium principatus temperamentum, si, demptis utriusque vitiis, solae virtutes miscerentur. Ceterum hic Syriae, ille Iudaeae praepositus, vicinis provinciarum administrationibus, invidia discordes, exitu demum Neronis, positis odiis, in medium consuluere; primum per amicos; dein praecipua concordiae fides Titus, prava certamina communi utilitate aboleverat; natura atque arte compositus adliciendis etiam Muciani moribus. Tribuni centurionesque et vulgus militum, industria, licentia, per virtutes, per voluptates, ut cuique ingenium, adsciscebantur.

dare vox *labor* videtur, et inculcata hnc e priore versu. Legam: *et inexpertis belli.* Ita supra: *pacis artibus, belli inexpertus.* Lips. *Labor* est in libris omnibus. In ed. pr. bis posita vox *labor* fecit, ut intermedia omnia omitterentur. In MS. Guelf. (et Bud.) est *inexperti*, ut Flor. et cdd. vet. ante Rhen. Ern. Cod. Agr. et *inexperti belli labores*, quod Ryck. probat. Rhen. pro *labor* volebat *ardor*. Bip. legunt *sed inexperti belli labore.* Quod vulgato non praestat.

Ac, si res p. Coniunctio *ac* non est in Bud. et delet Rhen.

Dispositu provisuque. Non possum hic videre, quod Savilius: *very expert in the direction and foresight of civil affairs:* quasi uno spiritu iungeret auctor: *dispositu provisuque civilium rerum peritus;* quum ille voluerit: *aptior sermone, dispositu provisuque*, iunctim accipi, quae sensum impleant absque illo: *civilium rerum peritus.* Significat enim Mucianum elegantiorem et diligentiorem fuisse in dispositione et ordine omnium, quae ageret circaque haberet. Quale est, quod de Vespasiano Suet. 21. *Ordinem vitae fere hunc tenuit*, etc. Plinius

6. Antequam Titus adventaret, sacramentum Othonis acceperat uterque exercitus, praecipitibus, ut adsolet, nuntiis, et tarda mole civilis belli, quod longa concordia quietus Oriens tunc primum parabat. Namque olim validissima inter se civium arma, in Italia Galliave, viribus Occidentis coepta. Et Pompeio, Cassio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare secutum est civile bellum, haud prosperi exitus fuerant. Auditique saepius in Syria Iudaeaque Caesares, quam inspecti. Nulla seditio legionum: tantum adversus Parthos minae, vario eventu. Et proximo civili bello, turbatis aliis, inconcussa ibi pax: dein fides erga Galbam. Mox, ut « Othonem ac Vitellium scelestis armis res romanas raptum ire, » vulgatum est, ne penes ceteros imperii praemia, penes ipsos tantum servitii necessitas esset, fremere miles et vires suas circumspicere. Septem legiones statim et cum ingentibus auxiliis Syria Iudaeaque: inde continua Aegyptus duaeque legiones: hinc Cappadocia Pon-

Ep. 2, 11. *Salvius Liberalis, vir subtilis, dispositus, acer, disertus.* Noster infra 68. *Apud Vitellium omnia indisposita, temulenta.* Adde ad Sen. de Ira 3, 6. Sic igitur Vespasiano dispositior vel *aptior dispositu* Mucianus. Idem *aptior provisu*, hoc est, magis providus et divinus et pensitator futuri, quidquid ageret. GRON. Savilii ratio potior mihi videtur cum Bip. qui etiam recte, ut puto, reponunt *sermoni*; dandi quippe casum requirit *aptior*.

Tribuni, centurionesque. V. *D. de Lamalle.*

Vario eventu. Respice ad Ann. 15, 24, 27. Sic non opus Acidalii *vano*.

Vires suas circumspicere. Id est intellectis viribus suis arrogantiam, saltem fiduciam, sumere. ERN.

Duaeque legiones. Paullo aliter hoc olim. Nam C. Caesar, Aegypto devicta, tres in ea legiones reliquit. Auctor Suetonius in Iul. 76. Augustus eum numerum retinuit, immo et Tiberius: sub quo Strabo sane vixit, et haec scripsit lib. 17, p. 797. Ἔστι δὲ (in Aegypto) *τρία τάγματα· ὧν τὸ ἓν κατὰ τὴν πόλιν ἵδρυται, τἆλλα δ' ἐν τῇ χώρᾳ.* Sed Tiberius tamen non in longum. Anno enim imperii eius nono Tacitus clare duas saltem legiones Aegypto adtribuit, uti et hic, A. 4, 5. *Cetera Africae per duas legiones; parique numero Aegyptus.* Observa ergo obiter;

tusque et quidquid castrorum Armeniis praetenditur. Asia et ceterae provinciae, nec virorum inopes, et pecuniae opulentae: quantum insularum mari cingitur, et parando interim bello secundum tutumque ipsum mare.

7. Non fallebat duces impetus militum: sed, bellantibus aliis, placuit exspectari belli exitum. «Victores victosque nunquam solida fide coalescere: nec referre, Vitellium an Othonem superstitem Fortuna faceret. Rebus secundis etiam egregios duces insolescere: discordiam his, ignaviam, luxuriem: et suismet vitiis alterum bello, alterum victoria, periturum.» Igitur arma in occasionem distulere, Vespasianus Mucianus-

15. *Placuit expectari belli exitum.* Expectari bellum. *Cum victoribus nunquam s. f. coalescere*, cod. Agr. *bellum cum in victores* etiam cod. Florent. et alii scripti et priscae editiones. 2. 71. *cum in victores victosque nunquam solida fides coalesceret.* Vid. Gron. Obs. 3, 10. *exitum* est e coniectura. Lego *placuit expectari velut in commune. Quin et victores* etc. vel tolle *bellum*, ut repetitum e superioribus. H. 1, 25. *in commune omnes metu. . . . . terrebantur.* et 36, *milites accendendos in commune ratus. in commune consulere et consultare* passim, ut et *in medium consulere. Commus* scribebant: hinc natus error. Ann. 15, 12, *in commune alacris.* 52, *Haec in commune.* infra 54, *Nec ultra in*

paullo certius de Strabonie scriptione, quem vides cum desiisse ante hunc nonum Tiberiani imperii annum. Addo, Aegesippum etiam de duebus his legionibus adsentiri Tacito 4, 26. *Esse etiam illic duos ordines militarium virorum, quos sibi adiungere Vespasianus properavit.* Lips.

Seclusum tutumque. Vatic. Flor. et romana editio, *secundum tutumque*, quod approbo. Lips. Recepit Pichena. Ern. Bud. male *seculum.* Acidalius ita legendum suadebet: *cingitur parando i. b. seclusum; tutumque i. m.*

Cum in victores victosque. Rodolphus (in cod. suo) et prisca item editio *cum victoribus victos nunquam solida fide coalescere.* At totum locum libentius nunc cum Pichene legam: *exspectari belli exitum: victores victosque nunquam*, etc. Lips. Gronovius coniicit *exspectari eventum.* Pichenee correctionem recepit Freinsh. Cod. Guelf. *placuit exspectari bellum: cum in victores victosque n. s. f. coalesceret.* Sic editiones omnes usque ad Freinsh. nisi quod ed. pr. *coalescere*, ut MS. (Flor. Agr.) Bud. I. Gronov. coniicit *belli nutum* vel *cumulum.* Ern. Acid. volebat *belli casum.* Bud. *bellum cum in* etc. Inde Rhen. emendabat *bellicum.* Muretus simpliciter legebat *placuit exspectari.* Lallem. recepit *belli eventum.*

que nuper, ceteri olim mixtis consiliis: optimus quisque amore reipublicae: multos dulcedo praedarum stimulabat; alios ambiguae domi res. Ita boni malique caussis diversis, studio pari, bellum omnes cupiebant.

8. Sub idem tempus Achaia atque Asia falso exterritae, velut Nero adventaret: vario super exitu eius rumore, eoque pluribus vivere eum fingentibus credentibusque. Ceterorum casus conatusque in contextu operis dicemus; tunc servus e Ponto, sive, ut alii tradidere, libertinus ex Italia, citharae et cantus peritus (unde illi, super similitudinem oris, propior ad fallendum fides) adiunctis desertoribus, quos inopia

commune congressi. Germ. 27, *haec in commune de omnium Germanorum moribus accepimus.* — 16. *Ceteri olim mixtis consiliis. Mucianusque Titi opera mixtis consiliis*, cod. Agr. alii cod. omnes *ceterum.* Lege *ceteri iam olim* vel *elim.* — 17. *Vivere eum fingentibus. Confingentibus* cod. Agr. Christiani rebantur adhue vivere. Vid. Sulpic. Sever. Malim quoque *varii super exitu eius rumores.* — 18. *Propior ad fallendum fides.* Lege *pronior.* Ovid. Am. 3, 674, *Prona venit cupidis in sua vota fides.*

Nuper, ceteri olim. Locus subobscûrae sententiae, immo incertae. Rodolphus (in cod. suo) legisse dicitur *nuper Titi opera mixtis consiliis*, sententia nihil aberrante; vereor tamen, ut propria quadam lectione, non a libris. An *ceteros* intelligimus, amicos et familiares Vespasiani? qui iamdiu cum eo spem conceperant imperii, et de eo locuti erant? Diu sane spem conceptam, idque ob omina multa et clara. Sueton. Vespas. 5. Lips. Agricolae lectionem recepit Ryckius: quod recte improbat I. Gron. Est explicatio e c. 5. Ern. Lectio *ceteri* est a Rhen. e Bud. prius enim legebatur *ceterum.* Sensus: V. et M. nuper et consilia de invadendo imperio consociasse; ceteris, Tito, tribunis aliisque fidis ministris rem illam multo ante agitatam. Cf. c. 5. Sic Pich. Brot. Lall. Hic et in Regio suo reperit *ceteri.* Bipontini ingeniose locum ita constituunt: *Mucianusque: iam perlactari miles in mixtis consiliis.* Acid. volebat *secretis olim nuper m. c.*

Ambiguae domi res. Hoc est aes alienum, fides decocta, conscientia facinorum. Vid. 1, 88. saepe istae caussae bellorum Tacito memorantur. Ern.

Velut Nero adv. Tangit hanc Ψευδο-Neronis fabulam Lactantius de Mart. Pers. c. 2. ad quem locum vid. Cuperus, item Columbus, qui ab ecclesiae patribus refutatum commentum docet. Plures etiam falsos Nerones exstitisse, Casaub. ostendit ad Suet. Ner. c. ult.

Eum fingentibus credentibusque. MS. Agr. *confingentibus.* Broterius corrigit *credentibusve.* Ern.

Propior ad fallendum fides. Suspicatur legendam Freinsh. *promptior.* Possis etiam *pronior.* Sed illud melius. Ern. Bud. *propior.*

vagos ingentibus promissis corruperat, mare ingreditur: ac, vi tempestatum Cythnum insulam detrusus, et militum quosdam ex Oriente commeantium adscivit, vel abnuentes interfici iussit, et spoliatis negotiatoribus, mancipiorum valentissimum quemque armavit. Centurionemque Sisennam, dextras, concordiae insignia, Syriaci exercitus nomine ad praetorianos ferentem, variis artibus adgressus est: donec Sisenna, clam relicta insula, trepidus et vim metuens aufugeret: inde late terror, multis ad celebritatem nominis erectis, rerum novarum cupidine et odio praesentium.

9. Gliscentem in dies famam fors discussit. Galatiam ac Pamphyliam provincias Calpurnio Asprenati regendas Galba permiserat: datae e classe Misenensi duae triremes ad prosequendum, cum quibus Cythnum insulam tenuit. Nec defuere, qui trierarchos nomine Neronis accirent: is in maestitiam compositus, et « fidem suorum quondam militum » invocans, « ut eum in Syria aut Aegypto sisterent, » orabat. Trierarchi nutantes, seu dolo, « adloquendos sibi milites, et

19. *Et abnuentes interfici. Vel* Med. lege *bella abnuentes*, cum quarto casu passim Tacitus *abnuere proelia*, *congressus*, etc. Deinde scribe *interfici iussit*, *spoliatis negotiatoribus et mancipiorum valentissimo quoque armatis*. — 20. *Donec Sisenna*. Puto *donec is*. *Sisenna* e glossa. — 21. *Adloquendos sibi milites*. Vetus et *adaequandos*. Opinor *adlectandos* vel *allicendos*. infra 85, *per epistolas adliciebant pannonicum exercitum*. Adloqui militem est proprie imperatorum. Hinc *adlocutio militaris*, vide Hist. 1, 29. Ann. 4, 50.

Scithinum insulam. Farnes. (et Agr.) *Cynthum*. Vatic. *Scithynum*. (Bud. *Scitunum*.) Vera lectio *Cythnum*: quomodo aiunt legi in Flor. quae insula iuxta Atticam sub Euboea. Plinio nominatur 4, 12. (22.) et Ptolemaeo 3, 15. dicitur Κύθνος. Philoni etiam in Flaccum sic dicitur, et iuxta Ceam collocatur. In Zonara 11, 15. non recte scriptum, hunc falsum Neronem in traiectu Cydni amnis interfectum: deceptique eum adfinitas haec vocum. Lips. Ed. pr. *Cinthum*. Mox *vel* pro *et* dedimus post Ryck. et Gron. e Flor. Guelf. Ern. Flor. et Bud. *vel*. Ad hoc non adtendit Rhen.

Dextras, *c. ins.* Vide not. ad 1, 54. Male Rhen. coniiciebat *dextera*.

Ad prosequendum, *cum quibus*. Sic Rhen. edidit e Bud. sic et Guelf. At edd. vett. omnes *prosequendum eum*, *quibus*: quod non deterius. Ern.

Sisterent. Constituerent. Sic A. 2, 14. Suet. Aug. 28.

Trierarchi nutantes etc. In ed.

paratis omnium animis reversuros, » firmaverunt. Sed Asprenati cuncta ex fide nuntiata: cuius cohortatione expugnata navis, et interfectus quisquis ille erat. Corpus insigne oculis comaque et torvitate vultus, in Asiam atque inde Romam pervectum est.

10. In civitate discordi, et, ob crebras principum mutationes, inter libertatem ac licentiam incerta, parvae quoque res magnis motibus agebantur. Vibius Crispus, pecunia, potentia, ingenio inter claros magis, quam inter bonos, Annium Faustum, equestris ordinis, qui temporibus Neronis delationes factitaverat, ad cognitionem senatus vocabat. Nam recens, Galbae principatu, censuerant patres, « ut accusatorum caussae noscerentur.» Id senatus consultum varie iactatum, et, prout potens vel inops reus inciderat, infirmum

22. *Expugnata navis.* Huius navis nulla ante mentio. Forte *cuius cohorte statio expugnata navalis.* Nisi latet nomen oppidi in Cyntho insula. *stationes per ripam dispositae* supra. — 23. *Validum retinebatur.* Lego *e re tenebatur.* prout e re erat. Deinde puto *adactis* (sc. patribus) *terrore ut propria vi*, vel *addito terrore*, ut vel quid simile. Denique *e more tamen audiendum.*

pr. *trierorchis.* Forte natum e *seu* per compendium *s.* scripto: quamquam id commode abesse potest. Mox *alloquendos* MSS. Flor. (Bud.) Guelf. Agr. edd. omnes praeter pr. quae habet *adequondos*, vitiose. Ern. Bip. illud *seu* recepere. Perinde est; omittitur et A. 5, 4. Bud. hic male habet *trierarchas*, relatum scil. ad *orabat.* Ex isto *adequandos* Grut. exsculpebat *adoquandos*, ut apud Suet. Galba 7. in eoque sibi mirifice placet.

Delationes factitaverat. Habet a Cicerone in Bruto 34. *qui, quum tanto nomine esset, patremque optimum virum habuisset et iuris peritissimum, accusationem factitaverit.* Gron.

Accusatorum caussae noscerentur. Vide si lubet pecuniae veteris 4, 3. Gron.

Varie iactatum. Quod non eamdem semper vim habuerat: modo parum, modo multum valuerat, ut mox ipse explicat. Cicer. Off. 3, 20. *iactabatur numus, sic ut nemo scire posset, quid haberet*: nempe, quia modo plus, modo minus valebat. Omninoque *iactari* dicuntur, quae agitant, certo loco consistere non sinunt. *Retinebatur* porro id SC. Etsi sub Galba factum adversus Neronianae tyrannidis instrumenta, tamen non abolebatur ab Othone, etsi favente Neronianis. Itaque non opus, cum I. Gronovio quaerere, quid sibi hoc verbum velit. *Retinere morem* dixit Cicero Fin. 2, 1. et alii. *Retinere monimenta ingenii* noster

aut validum retinebatur. Ad hoc terroris et propria vi Crispus incubuerat, delatorem fratris sui pervertere: traxeratque magnam senatus partem, ut « indefensum et inauditum dedi ad exitium » postularent. Contra apud alios nihil aeque reo proderat, quam nimia potentia accusatoris: « dari tempus, edi crimina, quamvis invisum ac nocentem, more tamen audiendum, » censebant: et valuere primo, dilataque in paucos dies cognitio. Mox damnatus est Faustus, nequaquam eo adsensu civitatis, quem pessimis moribus meruerat: quippe ipsum Crispum easdem accusationes cum praemio exercuisse meminerant: nec poena criminis, sed ultor displicebat.

11. Laeta interim Othoni principia belli, motis ad imperium eius e Dalmatia Pannoniaque exercitibus.

Ann. 4. 61. ut opponatur τῷ abolere, tollere. Ern. Trillerus Obs. crit. 1 8. emendasse se putat locum, legendo *infirmus haud validus*, scil. reus? sed quis in Tacito hanc ταυτολογίαν ferat? Bene habet vulg. in quo *infirmum SC. inopi*, *validum potenti reo* respondet. Vis SC. plus minusve intendebatur pro conditione reorum.

Ad haec terrore et propria vi. Quid si *Ad hunc terrorem*. Super hoc terriculamentum senatus consulti, etiam non terriculis, sed vi eloquentiae et gratiae suae annitebatur. Gron. Firmant Flor. Bud. qui habent *ad hunc terroris*, et Agr. ed. pr. *ad hunc terrore*. At Guelf. Puteol. Rivius *ad haec terroris*. Quod vulgo editur, est e Beroaldina, quae tamen non e cod. MS. haec edidit: ut ab correctione eius, vitium operarum putantis, profectum esse *terrore* videatur. Si tamen verum est, intelligendae sunt *minae*, quae accusatoribus et alibi tribuuntur. *Adhaec*, *adhoc*, *adhunc* saepe in libris, etiam his, confunduntur. *Vis* intelligenda de gratia, concursatione, precibus et similibus. Ern. Freinsh. vult *ad hoc terrore*. Rectius Rhen. *ad hoc terroris*. Bip. *ad hocce terroris*. Verum sic sequens *et* valet *etiam*.

Fratris sui. Vibii Secundi, de quo A. 14, 28.

Magnam senatus partem. MSS. Bud. Guelf. a m. pr. *magistratus*. vitiose. At *postularent*, quod est e Flor. etiam ed. pr. ceteri scr. (in his Bud.) et edd. usque ad Pich. *postularet*. Item *invisum*, ut Rhen. edidit (e Bud.); at Guelf. et edd. ceterae *infirmum*. Ern.

Laeta interim. Sic omnes scr. et edd. vett. In secunda Rhen. excidit *interim*: restituit Pichena (e Flor.). Mox *e Dalmatia* restituit Ryckius; nec scio, cur Gronovius id non imitatus sit, cum sit haud dubie vitium operarum *a Dalm.* quod in Frein-

Fuere quatuor legiones: e quibus bina millia praemissa; ipsae modicis intervallis sequebantur: septima a Galba conscripta; veteranae undecima ac tertiadecima et praecipua fama quartadecumani, rebellione Britanniae compressa. Addiderat gloriam Nero, eligendo, ut potissimos: unde longa illis erga Neronem fides, et erecta in Othonem studia. Sed, quò plus virium ac roboris, e fiducia tarditas inerat. Agmen legionum alae cohortesque praeveniebant: et ex ipsa urbe haud spernenda manus, quinque praetoriae cohortes, et equitum vexilla cum legione prima: ac deforme insuper auxilium, duo millia gladiatorum, sed per civilia arma etiam severis ducibus usurpatum. His copiis rector additus Annius Gallus, cum Vestricio Spurinna ad occupandas Padi ripas praemissus: quo-

24. *Eo agmen legionum.* Sic cod. Agr. male *eo* (h. e. ideo) reiecerat Rhenanus. — 25. *Et equitum vexilla. Et Quiritium vexilla* cod. Agr. forte *atque velitum vexilla. aeque et ante signa pedester.* Lege *it* vel *ire. Sed loricae ferreae usus ; ire ante etc.*

shem. ed. irrepsit. Ern. Intellige secundam, nam prior habet e; sic et Flor. Bud. Agr.

Praecipua fama quartadecumani. Sic edd. omnes ante Rhenanum, et Flor. ut puto, quia nil notavit Gronov. At MSS. Bud. Guelf. (Reg. Lall.) edd. post Rhen. omnes usque ad Freins. *praecipui*. Ern. *Praecipua fama*, ut c. 32. *magna fama.* Ob compressam Britanniae rebellionem, de qua 14, 29, 34. Cerialis *quartadecumanos domitores Britanniae* adpellat H. 5, 16. In Bud. vitiose legitur *quartadecima in*, unde Rhen. bene *quartadecimani*; prius legebatur *quartadecumana.*

E fiducia tarditas inerat. Fallitur Pichena (difficultatem movens ex eo, quod alibi acer in hoc bello, non cunctator traditur). Non enim Othonis, non omnis exercitus, sed solorum quartadecimanorum tarditatem accusat Tacitus. Gron. Ante *agmen* mox eo addunt edd. ante Rhen. qui delevit. In Guelf. est in marg. a man. sec. Ern. *Eo* non habent Bud. et ed. Put. Sed Alc. intrusit.

Et ex ipso urbe. Sic recte Bod. Ryckius etiam restituit e Flor. et Agr. et edd. ante Rhen. qui omisit.

Vestricio Spurinno. Vid. Lips. ad c. 18. Ern.

Podi ripas. Regiones et urbes circa Padum in istis locis, quibus Caecina ventorus videbatur, Placentiam et Cremonam, v. c. 18. seqq. Mox *intra* e Flor. dedit Pichena. Bene. Sic et Guelf. (Bud.) edd. Puteol. Ber. At edd. pr. Rhen. et seqq. *inter* male. *Sisti* et coërceri, ne a Galliis in Italiam prodirci. Ern.

niam prima consiliorum frustra ceciderant, transgresso iam Alpes Caecina, quem sisti intra Gallias posse speraverat. Ipsum Othonem comitabantur speculatorum lecta corpora, cum ceteris praetoriis cohortibus, veterani e praetorio, classicorum ingens numerus. Nec illi segne aut corruptum luxu iter: sed lorica ferrea usus est, et ante signa pedester, horridus, incomptus, famaeque dissimilis.

12. Blandiebatur coeptis Fortuna, possessa per mare et naves maiore Italiae parte, penitus usque ad initium maritimarum Alpium. Quibus tentandis adgrediendaeque provinciae Narbonensi, Suedium Clementem, Antonium Novellum, Aemilium Pacensem duces dederat. Sed Pacensis per licentiam militum vinctus:

26. *Penitus usque ad initium.* Forte *Italiae parte et Apennini usque ad initium etc.*
27. *Duces dederat.* Male *legerat* Freinsh. Possis et *addiderat*, sed nil necesse.

Veterani e praetorio. Superesse videantur hae voces. Praemisit enim iam nunc de praetoriis omnibus cohortibus: qui igitur isti amplius e praetorio? Sed non supersunt. Distinguit enim a cohortibus veteranos. Recte. Quia exauctoratos intelligit, et qui post sedecim stipendia habebantur sub vexillo, non aliter quam legionarii, de quibus scripsi satis ad A. 1, 17. Atqui hi nec in legionibus ultra censebantur, nec illi in cohortibus. Lips. De classicis in militiam terrestrem et legionariam adscitis v. Schel. ad Hygin. p. 95. Mox *usus est* Flor. edd. ante Rhen. Pichena seqq. At Guelf. *usus*, edd. Rhen. (e Bud.) seqq. Ern. Grut. ambas voculas *usus est* deletas cupiebat.

Maiore Italiae p. Bud. et edd. ante Rhen. *et maiore.* Eam particulam connectentem Rhen. delevit.

Quibus tentandis, adgrediendaeque. Farnesiana haec scriptura est: quam verissimam censeo. Duplex enim mandatum Othoniani duces habuerunt; tentandarum Alpium et provinciae invadendae, quae ad Vitellium defecerat. Supra 1, 87. *Narbonensem Galliam adgredi statuit, classe valida et partibus fida.* Infra c. 14. *imminere provinciae Narbonensi, in verba Vitellii adactae, classem Othonis, trepidi nuntii adtulere.* Vulgata lectio valde turbat: *quibus tentandis aggrediendisque, provinciae Narbonensi,* etc. tanquam tres hi duces provinciae impositi. Et mage maiores tenebras offundit etiam Muretus. Lips. Bud. *aggrediendisque pr. Narbonensis.* De ducibus laudatis vid. H. 1, 87.

Per licentiam militum vinctus. Sic ex Flor. bene Pichena, et similia exempla in hoc ipso libro occurrunt, mox de Iulio Frontone c. 26. In ed. pr. est inverse *iunctus.* Ceteri libri

Antonio Novello nulla auctoritas: Suedius Clemens ambitioso imperio regebat, ut adversus modestiam disciplinae corruptus, ita proeliorum avidus. Non Italia adiri, nec loca sedesque patriae videbantur: tanquam externa litora et urbes hostium urere, vastare, rapere: eo atrocius, quod nihil usquam provisum adversum metus. Pleni agri, apertae domus: occursantes domini iuxta coniuges et liberos securitate pacis et belli malo circumveniebantur. Maritimas tum Alpes tenebat procurator Marius Maturus. Is concita gente, (nec deest iuventus) arcere provinciae finibus Othonianos intendit. Sed primo impetu caesi disiectique montani, ut quibus, temere collectis, non castra, non ducem noscitantibus, neque in victoria decus esset, neque in fuga flagitium.

13. Irritatus eo proelio Othonis miles vertit iras in municipium Albium Intemelium. Quippe in acie nihil praedae: inopes agrestes et vilia arma: nec capi poterant, pernix genus et gnari locorum; sed calamitati-

28. *Sed calamitatibus. Forte sic calamitatibus.*

victus. Ern. Sic et Bud. Praefert hoc Acidalius.

Corruptus, ita proeliorum avidus. Haec commodius de militibus quam de duce dici censeo, et eo scripsisse Tacitum: *Suedius Clemens ambitioso imperio regebat, ut adversus modestiam disciplinae corruptos, ita praeliorum avidos.* Gron. Pro vulg. stant Flor. et Bud. At Bip. malint *adversus* (contra) *modestiam* (h. e. immoderatus) *disciplinae corruptor.*

Non Italia adiri. Nihil ego his nisi germanum video. Sudant tamen in mutando Rhenanus pariter et Vertranius. Lips. Rhenano sudorem elicit corruptus in Bud. locus.

Albium Intemelium. Ita quidem e Strabone scripseris lib. 4. p. 202: Τῶν οὖν Λιγύων, inquit, *τῶν μὲν ὄντων Ἰγγαύνων, τῶν δὲ Ἰντεμελίων, εἰκότως τὰς ἀποικίας αὐτῶν ἐπὶ τῇ θαλάττῃ, τὴν μὲν ὀνομάζεσθαι Ἄλβιον Ἰντεμέλιον, οἷον Ἄλπειον, τὴν δὲ ἐπιτετμημένως μᾶλλον, Ἀλβίγγαυνον.* Nec aliter in Plinio 3, 5. (7). Quin tamen etiam concise Albintemelium dicta fuerit, haud pertinaciter eo negatum. Lips. In Antonini itinerario (ed. Wessel. p. 296.) *Albintimilio*, ubi v. Surita.

In acie. Bud. *in ea acie.* Mox idem *nec pernix genus*, ubi Rhen. τὸ *nec* verti vult in *et.* Idem *Ligus*, Agr. *Ligur.* Sed et ap. Sall. Iug. 93. *Ligus* et graec. Λιγύς.

bus insontium expleta avaritia. Auxit invidiam praeclaro exemplo femina Ligus, quae filio abdito, cum simul pecuniam occultari milites credidissent, eoque per cruciatus interrogarent, « ubi filium occuleret? » uterum ostendens, « latere » respondit. Nec ullis deinde terroribus, aut morte, constantiam vocis egregiae mutavit.

14. « Imminere provinciae Narbonensi, in verba Vitellii adactae, classem Othonis, » Fabio Valenti trepidi nuntii adtulere. Aderant legati coloniarum, auxilium orantes. Duas Tungrorum cohortes, quatuor equitum turmas, universam Treverorum alam cum Iulio Classico, praefecto, misit: e quibus pars in colonia Foroiuliensi retenta, ne, omnibus copiis in terrestre iter versis, vacuo mari classis acceleraret. Duodecim equitum turmae, et lecti e cohortibus, adversus hostem iere: quibus adiuncta Ligurum cohors, vetus loci auxilium, et quingenti Alpini, qui nondum sub signis. Nec mora proelio: sed acie ita instructa, ut pars classicorum, mixtis paganis, in colles mari

29. *Latere respondit.* *Hic latere* cod. Agr. Sed *latere* est aequivocum. — 30. *In colles,* *Incolis mari propinquo* cod. Agr.

Tortoribus. Regius (Bud.) codex, *temporibus*, ex quo Rhenanus *terroribus*. LIPS. Et sic e Flor. edidit Pichena. Sic iam est in ed. pr. (contra edd. Put. Alc. et Rhen. *tortoribus*). *Terrores* sunt minae, ut supra dixi. ERN.

Duas Tungrorum. Sic (hic et in seq.) ex ingenio edidit Rhen. Sed MSS. et edd. vett. *Turingorum:* nisi Flor. *Tungrorum* habet, e quo nil notatum video. Sic tamen ed. pr. 4, 55. et 66. ERN.

Vacuo mari. Id est cuius litus nullis praesidiis munitum esset. ERN.

Adversus hostem. Bud. *ad hostem.*

Pannonii nondum sub signis. Milites auxiliarii e delectu pannonico missi, sed nondum in cohortes divisi. ERN. Sed *Pannonii* Othonis partes sequebantur. V. c. 11. et 17. Hinc Savilius reponit *Alpini* et intelligit *Ligures*. Mox etiam ipse Tacitus *Alpinos* memorat. Sequor Savilium et eum Bip. addo *qui*.

Mixtis paganis. H. e. non militibus quidem, sed qui tamen nunc aliquid operae militaris navarent. Pagani militibus opponuntur. De iis Pichena ad h. l. et intt. Suetonii alii-que abunde dixere. ERN.

propinquos exsurgeret, quantum inter colles ac litus aequi loci, praetorianus miles expleret, in ipso mari ut adnexa classis, et pugnae parata, conversa et minaci fronte praetenderetur. Vitelliani, quibus minor peditum vis, in equite robur, Alpinos proximis iugis, cohortes densis ordinibus post equitem locant. Treverorum turmae obtulere se hosti incaute, cum exciperet contra veteranus miles, simul a latere saxis urgeret apta ad iaciendum etiam paganorum manus: qui sparsi inter milites, strenui ignavique, in victoria idem audebant. Additus perculsis terror, invecta in terga pugnantium classe. Ita undique clausi: deletaeque omnes copiae forent, ni victorem exercitum adtinuisset obscurum noctis, obtentui fugientibus.

15. Nec Vitelliani, quamquam victi, quievere. Accitis auxiliis, securum hostem ac successu rerum socordius agentem invadunt: caesi vigiles, perrupta castra, trepidatum apud naves: donec, cedente paullatim metu, occupato iuxta colle defensi, mox irrupere. Atrox ibi caedes, et Tungrarum cohortium praefecti, sustentata diu acie, telis obruuntur. Ne

31. *Adnexa classis.* Lege *adnixa.* Virgil. 3, 208, *Adnixi torquent spumas.* Deinde *obversa et minaci fronte.* — 32. *Alpinos.* Cod. Agr. *Alpinas* scribe cohortes. — 33. *Apta ad iaciendum etiam.* Scribe *ad arcendum.* Nam erant collocati in Alpinis iugis, ut patet ex superioribus. Locus similis Hist. 3, 82. 4, 15, 26. *arcere* infra c. 17. Deinde lego *in victoriam idem audebant.* Sic c. 16, *in summam profutura*, non *in summa.*

Conversa et minaci fronte. H. e. quae non, ut adsolebat, puppes, sed proras et rostra obverteret litori, ut in praeliis, in oppugnationibus fieret. Ern.

Simul a latere. In his et seqq. cum Flor. consentit Guelf. (et Agr.) ed. pr. nisi quod in illo *etiam* post *saxis* est, in hac *iacendum* vitiose pro *iaciendum*, ut in MS. Bud. Ern. In hoc etiam male *simul altitudo apta.* Bip. locum ita refingunt: *simul a latere. Saxis etiam urgeret apta ad i. p. m.*

Obtentui fugientibus. Quo idoneo praetextu fugere honestius poterant Vitelliani. Male hic *obiectum* additur in edd. Puteol. Ber. Alc. Post pro *sidente* MS. Oxon. *cedente*, quod melius: aut *residente.* Ern. Id *obiectum* Bud. non habet, et bene sustulit Rheo. Dein Bod. *cedentes*, quo firmator lectio Oxon. quam restitui. — *V. *D. de Lamalle*, not. 4.

Sustentata. Put. Alc. addunt *qui-*

Othonianis quidem incruenta victoria fuit, quorum improvide secutos conversi equites circumvenerunt; ac velut pactis induciis, ne hinc classis, inde eques, subitam formidinem inferrent, Vitelliani retro Antipolim, Narbonensis Galliae municipium, Othoniani Albingaunum interioris Liguriae, revertere.

16. Corsicam ac Sardiniam, ceterasque proximi maris insulas, fama victricis classis in partibus Othonis tenuit. Sed Corsicam prope adflixit D. Pacarii procuratoris temeritas, tanta mole belli, nihil in summam profutura, ipsi exitiosa. Namque, Othonis odio, iuvare Vitellium Corsorum viribus statuit, inani auxilio, etiam si provenisset. Vocatis principibus insulae, consilium aperit: et contradicere ausos, Claudium Phirricum, trierarchum Liburnicarum ibi navium, Quinctium Certum, equitem romanum, interfici iubet. Quorum morte exterriti, qui aderant, simul ignara et alieni metus socia imperitorum turba, in verba Vitellii iuravere. Sed, ubi delectum agere Pacarius, et inconditos homines fatigare militiae muneribus occepit, laborem insolitum perosi, infirmitatem suam

34. *Decimi. Decumi* cod. Agr.

dem, quod irrepsit e linea seq. id Bud. non habet, et Rhen. delevit.

Quorum improvide secutos. Pro, e quibus qui improvide secuti fuerant, eos equites circumvenere. Vid. ad A. 6, 12. Ern.

Inde eques. Sic Flor. (Bud.) Guelf. edd. ante Rhen. Is edidit *equites*. Illud Pichena restituit. Ern.

Albingaunum. Sic et MS. (Bud.) Guelf. (edd. Put. Alc. Rhen.). At Flor. ed. pr. *Albigaunum*. Ern.

Nihil in summa profuturum. Videtur scripsisse auctor, *tentata mole belli*, utcunque τὸ *tanta* explicet Acidalius. Gron. Se. cum esset tanta moles belli. Sed *in summam*, quod pro coniectura posuerant Rhenanus, Lipsius, recepit Freinshemius. Recte. Libri superiores scr. et edd. *in summa.* Vide dicta ad 13, 38. Ern.

Cors. viribus. Cod. Agr. *navibus.* Glossema.

Phirricum trierarchum. Forte nomen hominis fuit *Pyrrhicum*. Gron. MS. Guelf. *Pyrricum.* Ern. Bud. *Phyricum.*

Inconditos homines. I. e. nunquam alicui exercitationi militari adsuefactos, eoque duri exercentibus, etc. V. A. 2, 52. Ern.

reputabant: « insulam esse, quam incolerent, et longe Germaniam viresque legionum: direptos vastatosque classe, etiam quos cohortes alaeque protegerent. » Et aversi repente animi: nec tamen aperta vi, aptum tempus insidiis legere: digressis, qui Pacarium frequentabant, nudus et auxilii inops, balineis interficitur, trucidati et comites. Capita, ut hostium, ipsi interfectores ad Othonem tulere: neque eos aut Otho praemio adfecit, aut punivit Vitellius, in multa colluvie rerum maioribus flagitiis permixtos.

17. Aperuerat iam Italiam, bellumque transmiserat, ut supra memoravimus, ala Syllana, nullo apud quemquam Othonis favore: nec quia Vitellium mallent; sed longa pax ad omne servitium fregerat, faciles occupantibus et melioribus incuriosos. Florentissimum Italiae latus, quantum inter Padum Alpesque camporum et urbium, armis Vitellii (namque et praemissae a Caecina cohortes advenerant) tenebatur. Capta Pannoniorum cohors apud Cremonam: intercepti centum equites ac mille classici inter Placentiam Ticinumque. Quo successu Vitellianus miles non iam flu-

35. *Et aversi repente animi.* Lego *ita aversi.* — 36. *Balineis interficitur.* *In balineis* malim. — 37. *In multa colluvie rerum.* Lego *reorum. agmen reorum* alibi noster. *magna colluvie* H. 5, 12. *colluvies nationum Athenienses* Ann. 2, 55. — 38. *Ala Syllana. Silana* semper cod. Agric.

Balineis. Sic Flor. vulgo *balneis.*

Maioribus flagitiis permixtos. Cum multo graviora patrata essent, quae punirentur, hi latuere, et poenam effugere. Ern. Sic A. 16, 8.

Aperuerat iam Italiam. Bud. *Apparuerat iam in Italia.*

Ut supra mem. 1, 70.

Melioribus incuriosos. Lego *melioribus incuriosis.* Paratos obvio et invitanti, quum melior nemo esset, aut curam adiungendi eos susciperet. Gron. Vulgatum servandum puto. Non curabant, utra pars melior esset, caussam iustiorem haberet; 14, 38, *serendis frugibus incuriosos.* Usitatius foret tamen *meliorum incuriosos*, quod etiam Groslotio placebat. Ed. pr. (et c. Agr.) *occupationibus*, et Guelf. a manu sec. Ern.

Q. i. P. A. c. et urbium. Edd. vett. addunt *est.* Bud. non habet et Rhen. induxit.

mine aut ripis arcebatur. Irritabat quin etiam Batavos Transrhenanosque Padus ipse: quem repente, contra Placentiam, transgressi, raptis quibusdam exploratoribus, ita ceteros terruere, ut, « adesse omnem Caecinae exercitum, » trepidi ac falsi nuntiarent.

18. Certum erat Spurinnae (is enim Placentiam obtinebat) nec dum venisse Caecinam, et, si propinquaret, coërcere intra munimenta militem, nec tris praetorias cohortes et mille vexillarios, cum paucis equitibus, veterano exercitui obiicere. Sed indomitus miles et belli ignarus, correptis signis vexillisque, ruere, et retinenti duci tela intentare, spretis centurionibus tribunisque; quin « proditionem, et accitum

39. *Et retinenti duci tela intentare.* Lego *renitenti.* — 40. *Quin proditionem et accitum Caecinam.* Lege *quin proditos se et.* In ceteris Merceri coniecturam sequor. MS. Agr. *quin pro Othone et.*

Quem repente. Restituit *repente* Pichene, quod Rhenanus delevit, codice suo euctore, cum hic non sine vi sit. Habent MS. (Flor.) Guelf. edd. ente Rhen. omnes. Consentiunt etiam libri pro *raptis*, ne audiamus, qui tentant *captis.* Add. ad 4, 33. Ern.

Spurinnae. Vestricius est Spurinne, egregius dux, et qui ad Taciti medium aevum vixit. Plinii Secundi de eo epistole cepiende est, 2, 7: *Heri a senatu, Vestricio principe auctore, Spurinnae triumphalis statua decreta est;* quem locum tamen emaculo: *Vestricio Spurinnae, principe auctore, triumphalis statua decreta.* Mele enim traiecta verba. Lips. De vita eius carminibusque v. Bayerus Comm. Petropol. t. 11, p. 311. Ern. Cf. et Plin. ep. 3, 1.

Spretis centurionibus tribunisque providentiam ducis laudantibus. Haec spuria esse et e sequentibus huc inculcata, ubi est: *laudare providentiam ducis*, ecute coniecit Pichena. Probentque viri docti. MS. Flor. ed. pr. *laudari* (Agr. *laudare*): unde firmetur illa suspicio. Ern. Bud. *provid. ducis laudantibus.* Non ergo a Puteoleno est illa lectio. Grnf. etiam praecedentie resecari vult *spretis C. Tr. que.* Contra Bip. nihil ebundare videtur; de industria repeti verbe censent, quo vulgi mutabilitas adpereat, leguntque: *spreto, C. Tr. que provid. laudari.* Verum eedem plene verba sic repeti, a Taciti more alienum est, neque necesse, addi, *qua re spreti C. Tr. que* res ipsa docet. Itaque cum Broterio locum repurgevi.

Qui pro Othone. Mercerus ingeniose: *quin proditione accitum:* quasi id crimen Spurinnae obiecerint, ut est in Plutarcho. Lips. Pichena coniecit, quod iam est in contextum receptum

Caecinam,» clamitabant. Fit temeritatis alienae comes Spurinna, primo coactus, mox velle simulans, quo plus auctoritatis inesset consiliis, si seditio mitesceret.

19. Postquam in conspectu Padus et nox adpetebat, vallari castra placuit. Is labor, urbano militi insolitus, contudit animos. Tum vetustissimus quisque castigare credulitatem suam, metum ac discrimen ostendere, si cum exercitu Caecina, patentibus campis, tam paucas cohortes circumfudisset. Iamque totis castris modesti sermones, et, inserentibus se centurionibus tribunisque, laudari «providentia ducis,

a Freinshemio, nisi quod *quin* dedit pro *qui* e Mereeri coniectura. Nos *qui* restituimus. Ern. Perperam, si quid video. Milites enim, non centuriones, non tribuni, proditionis incusabant Spurinnam, teste Plut. in Oth. c. 5. Reposui *quin*.

Contudit animos. MS. Flor. ed. pr. *contundit*. Non spernam. Iuvat Bud. *contundet*. Nam saepe in tali narratione post perfectum est praesens. Sed nihil interest. Ern. Immo Bud. clare habet *contundit*. Agr. *contudit*.

Tum vetustissimus quisque. Vulgata ante lectio *tum maestissimus quisque*. Ex quo Rhenanus illud *vetustissimus* extrudit; ego malim *modestissimus*. Lips. Freinshemius *inertissimus* sine libris dedit. Id Ryckius negat eum Gronovio huius loci sententiae convenire. Quod ego non video. Omnes isti milites inertes erant, quos castrorum illa munitio statim fregit. Et, cum laboris intolerantia homines sapere doceret, non credibile, ignavissimum quemque maxime sententias illas de prudentia ducis locutum esse. Ergo verbum illud satis aptum. Adde infra c. 23. med. Nec illud neget quis, ex *inertiss.* facile fieri potuisse *mestissimus*. Nam sic scribitur in MSS. eum saepissime *in* in literam *m* convertatur. Igitur praeferam Freinsh. correctionem ceteris, etiam I. Gronovii *vecordissimus*, donec e libris scriptis melius quid proferatur. MS. Flor. Agr. (Reg. Lall.) ed. pr. Rhen. seqq. *vetustissimus*: quod alienum esse, quivis videt. Seculus tamen est Broterius. Ern. Ex Rhenani cerebro esse *vetustissimus*, falsum. Clare sic Bud. Recte Rhen. intelligit diu meritos. Sic H. 1, 23, *vetustissimum militum* vocat. Bene Brot. Bip. Lall. eam lectionem servant. Sic et Grul. et Ryckius. Acidalius omnia turbat. — * *D. de Lamalle*, n. 6. coni. *inertissimus*.

Laudari providentiam ducis. Ego sermonis rationem exigere *τὸ laudare* non censeo, ut vult Freinshem. nisi fiat: *et inserentes se centuriones tribunique laudare*. Sed mitior in promptu cura est: nec parvi momenti, quod et sic et supra Flor. *laudari*. Assentior autem omnino Pichenae, priori loco eas voces male inculcatas: non quod ineptum ibi sensum faciant: cur enim non et

quod coloniam, virium et opum validam, robur ac sedem bello legisset.» Ipse postremo Spurinna, non tam culpam exprobrans, quam ratione ostendens, relictis exploratoribus, ceteros Placentiam reduxit, minus turbidos et imperia accipientes. Solidati muri, propugnacula addita, auctae turres, provisa parataque non arma modo, sed obsequium et parendi amor; quod solum illis partibus defuit, cum virtutis haud poeniteret.

20. At Caecina, velut relicta post Alpes saevitia ac licentia, modesto agmine per Italiam incessit. Ornatum ipsius municipia et coloniae in superbiam trahebant: quod versicolore sagulo, braccas, tegmen barbarum, indutus, togatos adloqueretur. Uxorem quoque eius, Saloninam, quamquam in nullius iniuriam insigni equo ostroque veheretur, tanquam laesi gravabantur: insita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem aegris oculis introspicere, modumque fortunae a nullis magis exigere, quam quos in aequo

41. *Coloniam virium et opum validam.* MS. Anglic. Iac. Gronovii *oplis*, unde ille *copiis*. Ego *opis*, ad ferendam opem.

retinere simul militem et paucis consilium ducis probare posseut? sed quia nou tam inops verborum Tacitus. Hic autem scripsisse auctorem certum haboo: *et inserentibus se centurionibus tribunisque laudari providentia ducis*, quod est, laudabatur, nempe ab utroque genere, Gron. Recte. *Laudari* etiam Guelf. (Bud.) ed. pr. ceteraeque ante Rhenanum, qui correxit ex ingenio *laudare*: quia accusativos sequitur. Ergo nobis licebit etiam, propter passivum mutare sobstantivi casum. Ern. Seqountur Lall. et Bip. In c. Agr. est *principis* loco *ducis*; glossema.

Quam ratione ostendens. Hoc est arte sua et factis ostendens militibus stultitiam et convincens culpae. Ern. Bud. *ratione attendens.*

Braccas, tegmen barb. Ian. Gulielmus Verosim. 2, 7. glossemata esse reputat verba ista *braccas, tegmen barbarum*, quod aevo Taciti satis notae fuerint braccae; legit ergo *braccatus togatos*. Vid. *Dureau de Lamalle*; not. 7. haec clare explicat.

Insita mortalibus natura etc. Vere hic morbus in nostris animis: nec nescivit Aemilius Probus, sive Nepos, in Chabria 3. *Est hoc commune vitium*, inquit, *magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriae co-*

videre. Caecina, Padum transgressus, tentata Othonianorum fide per colloquium et promissa, iisdem petitus, postquam pax et concordia speciosis et irritis nominibus iactata sunt, consilia curasque in oppugnationem Placentiae magno terrore vertit: gnarus, ut initia belli provenissent, famam in cetera fore.

21. Sed primus dies impetu magis, quam veterani exercitus artibus, transactus: aperti incautique muros subiere, cibo vinoque praegraves. In eo certamine, pulcherrimum amphiteatri opus, situm extra muros, conflagravit: sive ab oppugnatoribus incensum, dum faces et glandes ac missilem ignem in obsessos iaculantur; sive ab obsessis, dum retorta ingerunt. Municipale vulgus, pronum ad suspiciones, fraude illata ignis alimenta credidit a quibusdam e vicinis coloniis,

42. *Dum regerunt.* MSS. *dum in hostes ingerunt.* Legendum *dum per tormenta ingerunt* vel *regerunt.* MS. Anglic. Gronovii filii *per portas egerunt. Ingerunt* praestat, ni *regerunt* mavis. Brevis locutio, intellige eadem quae iam nominata sunt. *E tormentis ignem et faces iaculabantur.* Hist. 4, 23, *adactae tormentis ardentes hastae.* Vegetius 5, 14, *ardentes sagittae per ballistas in hosticarum navium alveos infiguntur.* Ann. 2, 81, *Erigi scalas iussit.... alios tormentis hastas, saxa et faces ingerere.* Sic et illud capio Ann. 12, 16, *facibus atque hastis turbabant obsessos.* Et Ann. 4, 49, *agger unde saxa, hastae, ignes iacerentur.* *E tormentis faces et hastas incutere* Ann. 23, 39. Livius 31, 46, *ingerere tela ballistis et catapultis et alio genere tormentorum.*

mes sit. Lips. In fine capitis ed. pr. *praevenissent* pro *provenissent*, vitiose. Ern.

Gnarus ut in. b. pr. Cf. Agr. c. 18.

Dum regerunt. MSS. Flor. Bud. (Reg. Lall.) ed. pr. *dum reportans gerunt.* Unde I. Gron. *dum retorta ingerunt.* Guelf. Ox. *dum per portas egerunt.* Quod favet coniecturae Heinsii ep. ad Graev. t. 4. coll. Burm. p. 163. *dum per tormenta ingerunt*, quam probat Graevius ib. p. 175. Ann. 2, 81. *tormentis hastas, saxa, faces ingerere.* Putat corruptionem natam e compendio *torta.* Placet. Sed malim tamen *regerunt*, quam *ingerunt.* Puteol. edidit primus *dum regerunt.* Ern. Rhen. e vestigiis cod. Bud. coniicit *dum reperta transgerunt.* Agr. *dum in hostes ingerunt.* Ed. Rom. iam habet dum *regerunt.* I. Gron. verum vidisse puto, eumque sequor cum Bip. Paullo ante Flor. et Bud. *ac miss. ignem.* Vulgo *et.*

A quibusdam e vic. coloniis. Haec est scriptura MS. Guelf. (Agr.) edd. Puteol. Beroald. seqq. quam cum Ryckio secutus sum. Consonant MS. Flor. ed. pr. in quis *a quibusdam et v. c.* quod recepit I. Gronovius, et accipit per hendiadys. Immo *et*

invidia et aemulatione, quod nulla in Italia moles tam capax foret. Quocunque casu accidit, dum atrociora metuebantur, in levi habitum: reddita securitate, tanquam nihil gravius pati potuissent, moerebant. Ceterum multo suorum cruore pulsus Caecina: et nox parandis operibus adsumpta. Vitelliani pluteos cratesque et vineas suffodiendis muris, protegendisque oppugnatoribus; Othoniani sudes et immensas lapidum ac plumbi aerisque moles, perfringendis obruendisque hostibus, expediunt. Utrimque pudor, utrimque gloria, et diversae exhortationes, hinc « legionum et Germanici exercitus robur, » inde « urbanae militiae et prae-

43. *Invidiae aemulatione.* Sic cod. Agr. forte *livida;* sed sub finem huius libri utrumque coniungit. — 44. *Quocunque casu acciderat.* *Accidit* scripti omnes, nec mutandum. 45. *Obruendisque hostibus.* Malo *obterendisque.* Nam *operibus* abest a Bud. et Agr. vel *proruendis hostilibus*, ut opera subintelligantur. Et mox c. 22. malo *pars subvenientium obtriti*, quam *obruti*. Forte *ocius expediunt.*

pro *e* vel *ex* scriptum, ut alibi, etiam libro superiori bis vel ter. Rhenanus edidit *et quib. v. c.* e MS. Bud. Lips. *a quib. v. c.* Pichena *e quibusd. v. c.* Ern.

Invidiae aemulatione. Muretus: *invidia et aemulatione.* Lips. Probat Pichena (et Acid.): atque ita noster alibi (ut c. 101. et 1, 65.) a quo ad ceteras edd. pervenit. Ern. Bud. Flor. Agr. Oxon. et edd. ad Pich. usque *invidiae aemulatione.*

Quocunque casu accidit. Acciderat Rhen. edidit, quod in Bud. erat *accidat.* Cur non *acciderit* potius, quando ceteri scripti et ante Rhen. editi *accidit*. Sed hoc quoque probum. Quamquam Gronovius in Flor. quoque *accidat* esse dicit, dissentiens ab oculis Pichenae. Ern.

Nox p. o. absumpta. Sic in ed. I. F. Gronov. primum, e coniectura Mureti, multis probata, editum. Scripti et edd. ante *adsumpta*, quod etiam restituit Ryckius ac defendit. Non bene, ut opinor. Nam nox tantum illo labore consumpta, dies oppugnatione transactus fuerat, ut ab initio capitis dictum. Assumpta autem nox est, adiecta labori diurno. Cicero in ep. 7, 25. *atque etiam aliquantum noctis adsumo*, sc. ad laborem diurnum. De confusione hac v. ad 5, 20. Ern. Bud. *adsumpta:* bono sensu: quare reposui. Sic et Bip.

Perfringendis operibus. Dativus *operibus* non erat in codice Bud. nec est in Flor. Agr. Guelf. (Reg. Lall.) ed. pr. unde hic Gronovius delevit. Ern. Omitti posse subauditum iudicat Rhen., servat tamen; in omnibus quoque editionibus ante Gronovii legitur.

Utrimque pudor, utrimque gloria. Gloria est h. l. gloriae cupido, ut apud Ciceronem non uno loco: quod vidi Savilium non animadvertisse. Ern.

toriarum cohortium decus » adtollentium : illi « ut segnem ac desidem et circo ac theatris corruptum militem ; » hi « peregrinum et externum, » increpabant : simul, Othonem ac Vitellium, celebrantes culpantesve, uberioribus inter se probris quam laudibus stimulabantur.

22. Vixdum orto die, plena propugnatoribus moenia : fulgentes armis virisque campi, densum legionum agmen, sparsa auxiliorum manus, altiora murorum sagittis aut saxis incessere : neglecta, aut aevo fluxa cominus adgredi : ingerunt desuper Othoniani pila, librato magis et certo ictu, adversus temere subeuntes cohortes Germanorum, cantu truci, et more patrio nudis corporibus, super humeros scuta quatientium. Legionarius, pluteis et cratibus tectus, subruit muros, instruit aggerem, molitur portas. Contra praetoriani dispositos ad id ipsum molares ingenti pondere ac fragore provolvunt. Pars subeuntium obruti ; pars confixi et exsangues, aut laceri, cum augeret stragem trepidatio, eoque acrius e moenibus vulnerarentur, rediere, infracta partium fama. Et Caecina, pudore

46. *Et Caecina fama et pudore. Fama* praecesserat proxime. Lege *infamia*. Male Lipsius *fame*. Alii aliter. Possis et *flammatae*. Valer. Flacc. 4, 655. *flammata pudore iuventus*. Infra 74, *omnes exercitus flammaverat arrogantia venientium a Vitellio militum*. H 4, 24, *his inter se vocibus instinctos flammavere insuper adlatae a Vespasiano literae.*

Culpantesve. Sic Flor. et ed. Ven. Vulgo, ut in Bud. *culpantesque*.

Densum legionum agmen. Unicam tantum legionem habuit Caecina, ut monet Savilius. V. ad 1, 11. Ern.

Librato magis et c. i. Loco *magis* Bud. *magna*.

Instruit agg. V. Guischardini Polyb. Mem. mil. t. 2. p. 20.

Aut laceri. MS. Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. ac. Mox *fama et* exciderunt in MS. Oxon. Alieno sc. loco omisit librarius. Vid. not. prox. Ern. Bud. *ut laceri*, pro quo male in ed. Rhen. in variis lectionibus legitur *ait laceri*, quod sic in ed. Gronovii repetitur. Rhenanus autem recte agnorat vitium librarii pro *aut*.

Fama et pudore. Lego *fame*. Duplex enim caussa abscessus, fames et pudor irriti coepti. Lips. Forte: *Et Caecinā damno et pudore coeptae temere oppugnationis*. Iustinus 2, 5.

coeptae temere oppugnationis, ne irrisus ac vanus iisdem castris adsideret, traiecto rursus Pado, Cremonam petere intendit. Tradidere sese abeunti Turulius Cerialis cum compluribus classicis; et Iulius Briganticus cum paucis equitum: hic praefectus alae, in Batavis genitus; ille primipilaris et Caecinae haud alienus, quod ordines in Germania duxerat.

23. Spurinna, comperto itinere hostium, defensam Placentiam, quaeque acta, et quid Caecina pararet, Annium Gallum per literas docet. Gallus legionem primam in auxilium Placentiae ducebat, diffisus paucitate cohortium, ne longius obsidium et vim Germanici exercitus parum tolerarent: ubi pulsum Caecinam pergere Cremonam accepit, aegre coërcitam legionem, et pugnandi ardore usque ad seditionem progressam, Bedriaci sistit. Inter Veronam Cremonamque situs est

47. *Castris adsideret.* Insideret cod. Agr.

Amissis octoginta millibus hominum trepidus refugit, quae iactura inter damna numerata non est. Gron. Immo *fama et* delendum, auctoritate cod. Guelf. idque etiam sine libris intelligi poterat. Clarum enim est, esse librarii repetitionem eorundem verborum ante *Caecina*, ut vidit I. Gron. Ern. *Fama et* a Reg. Lall. quoque abest. Frustra tuentur Ryckius, Boxhorn. Bip. Delendum, sine libris sensit Acidalius. Bruterius quoque omisit. Bud. pessime: *fama pudoris cepta et.* Freinsh. volebat *iam ira et pudore.*

Petere intendit. Alterum tolli posse putat Gruterus. Immo *intendit*, int. animum, instruit, decernit. Ante *irrisus* eleganter de iis, qui nil efficiunt, frustra oppugnant, petunt. Mox *sese* e Flor. Pichena. Consentit Guelf. (Bud.) ed. pr. etc. Alii *se.* Nomen *Turullii* ap. Cicer. ad Div. 12, 13. in libris scr. et edd. est *Turulius*, ut etiam alibi et in inscriptionibus (ut ap. Grut. p. 735.) occurrit, idque melius puto. Ern. Bud. *Turrulius.*

Iulius Briganticus. Sic Rhen. e Bud. Sed Put. Alc. alii *Bregantious.*

Diffisus paucitati. Sic ed. pr. At MS. Oxon. Guelf. (Bud.) edd. Puteol. ceteraeque omnes ante Lips. *paucitate*, quod restitui, tacite a Lipsio mutatum, ut alibi ab aliis factum. Hodie quidem satis constat, *diffidere* etiam cum ablativo dici. V. Burm. ad Suet. Caes. c. 3. et quos ibi laudat: item Oudend. ad Sueton. l. c. Ern.

Bedriaci. Vicus parvus, sed duabus romanis cladibus insignis, nec indignior, cuius verum nomen norimus, quam Cannae aut Philippi.

vicus, duabus iam romanis cladibus notus infaustusque. Iisdem diebus a Martio Macro haud procul Cremona prospere pugnatum: namque promptus animi Martius transvectos navibus gladiatores in adversam Padi ripam repente effudit. Turbata ibi Vitellianorum auxilia, et, ceteris Cremonam fugientibus, caesi, qui restiterant. Sed repressus vincentium impetus, ne, novis subsidiis firmati, hostes fortunam proelii mutarent. Suspectum id Othonianis fuit, omnia ducum

48. *Ne novis subsidiis.* Forte *firmato hoste*, *fortuna proelii nutaret* vel *mutaret*. *Partium versa fortuna*, noster alibi *fortuna pugnae mutatur*; *fortunam belli mutare*. — 49. *Omnia quaecunque facta*. Lego *in communi*.

Vulgo *Bebriacum* appellant, atque ita Iuvenalis libri 2, 106: *Bebriaci in campo spolium adfectare Palatl.* At sincerus ille Vatic. *Bedriacum* semper; quomodo et in Sambuci scripto codice exstare cognovi, eum strictim eum Viennae vidissem. In vetustis Suetonii libris *Betriacum* dicitur: sicut et in Plutarcho c. 8. Βητριακὸν, πολίχνη πλησίον Κρεμώνης. Iuvenalis interpres quam nugatur, qui vicum hunc Campaniae facit! in Sat. 3. *Othonem*, inquit, *bello civili Vitellius vicit apud Bebriacum Campaniae.* Atqui noster clare: *Inter Cremonam Veronamque situs est vicus.* Et ipse scholiastes mox fatetur. Corrupta ea verba igitur, et scripsit: *apud Bedriaci campum.* Manifesto enim adlusit Iuvenalis sui versum: *Bedriaci campo spolium adfectare Palatl.* Quod autem adtexitur: *Horum bellum Cornelius scripsit et Pompeius Planta, qui ait, Bebriacum vicum esse a Cremona vicesima lapide*, sane Cornelium hunc nostrum intelligit: Pompeius ille quis sit, nondum reperi. Lips. Add. iutt. ad Suet. Oth. 9. Broterius defendit *Bebr.* Ern. Hieron. in chron. *Vetriacum.* Plin. 10, 49. (69.) *Bebriacum.* Sic nec apud alios nominis ratio sibi constat. Bud. *Bedriaci.* Agr. Put. Alc. *Bebriaci.* Pompeius Reinesio ep. 27. videtur esse is, de quo Plin. ep. 10, 5.

Duabus i. r. cladibus. Altera Othonis, victore Vitellio: altera Vitellii, vincente Vespasiano, de qua noster 3, 15. seq. Ea vulgo dicitur ad Cremonam facta: sed inter Cremonam et Bedriacum pugnatum est, eaque de caussa utrique loco proelium, more scriptorum, adsignari potest. Vid. dicta ad Xenoph. Mem. S. 3, 5. Ern. A binis illis proeliis Bedriaco haesisse nomen *la Bina*, sunt qui velint. In eam rem Broterius citat *Campo in hist. di Cremona.* Contra Cluverium, qui It. ant. 1, 26. *Caneto* hodie dici perhibet, disputat Ryckius.

Sed repressus v. i. Ed. pr. *reprehensi*, pro *repressi*. Mox eadem *subsidiis*, quod e Flor. pro *praesidiis* dedit Pichena. Ern. Bud. *subsidiis*, ad quod non adtendit Rhen.

Omnia quaecunque facta. Freinsh. corrigit: *omnia ducum facta.* Eodem modo correctum in MS. Agr.

facta prave aestimantibus. Certatim, ut quisque animo ignavus, procax ore, Annium Gallum et Suetonium Paullinum et Marium Celsum (nam eos Otho quoque praefecerat) variis criminibus incessebant. Acerrima seditionum ac discordiae incitamenta, interfectores Galbae: scelere et metu vecordes, miscere cuncta, modo palam turbidis vocibus, modo occultis ad Othonem literis: qui humillimo cuique credulus, bonos metuens, trepidabat; rebus prosperis incertus, et inter adversa melior. Igitur Titianum, fratrem, accitum bello praeposuit. Interea Paullini et Celsi ductu res egregiae gestae.

24. Angebant Caecinam nequidquam omnia coepta, et senescens exercitus sui fama. Pulsus Placentia, caesis nuper auxiliis, etiam per concursum exploratorum, crebra magis quam digna memoratu proelia, inferior; propinquante Fabio Valente, ne omne belli decus illuc concederet, reciperare gloriam, avidius quam consultius, properabat. Ad duodecimum a Cremona, locus Castorum vocatur, ferocissimos auxiliarium, imminentibus viae lucis occultos, componit.

50. *Rebus prosperis incertus, et inter adversa.* Lege *rebus ut prosperis incertus, ita.*
51. *Nequidquam omnia coepta. Incepta* malim. *arma incipere* Ann. 4, 46.

et favet scriptura MS. Flor. *quocum.* Et ed. pr. *omniaque vocum facta.* Certe *omnia quaecunque* durum est. Post Gnelf. *extimantibus :* quod h. l. recte exprimitur *aestimantibus.* ERN. Vulg. habent edd. plures vet. et c. Bud. quod respondet Gr. *κἀνθ' ἔχα.* Cum ed. prima conspirat Reg. Lall. Sed c. Agr. habet *omniaque ducum facta.* Firmatur hinc emendatio Freinshemii, quam recipio cum Bip. Dein Bud. *prava extimantibus,* et mox *incesserant.*

Criminibus incesserant. Ryckius e cod. Agr. rescripsit *incessebant :* quod, quia latinitas id tempus postulat, imitatus sum. ERN.

Et Celsi ductu. Sic Bud. At Flor. *et consilii ductu.* Agr. *Paullini consiliis et ductu.* Plut. etiam c. 7. Paullinum et Celsum iungit.

Locus Castorum. Recte, non *castrorum.* Suetonius c. 9. eumpse locum *ad Castoris* dixit: Orosius 7, 8. *circa locum, quem Castores vocant.* LIPS. Bud., ut reliqui, *locus castrorum.* Rhen. tacite, sed praeclare emendavit *locus Castorum.*

Imminentibus viae lucis imponit. Rhenanus (e Bud.) corrigit *eminen-*

Equites «procedere longius» iussi, «et, irritato proelio sponte refugi, festinationem sequentium elicere, donec insidiae coorirentur.» Proditum id Othonianis ducibus; et curam peditum Paullinus, equitum Celsus, sumpsere. Tertiaedecimae legionis vexillum, quatuor auxiliorum cohortes et quingenti equites in sinistro locantur; aggerem viae tres praetoriae cohortes altis ordinibus obtinuere: dextra fronte prima legio incessit, cum duabus auxiliaribus cohortibus et quingentis equitibus. Super hos e praetorio auxiliisque mille equites, cumulus prosperis, aut subsidium laborantibus, ducebantur.

tibus viae lucis componit. Imminentibus verum est et libris ceteris firmatur. *Componit* etiam Flor. Guelf. recepitque Pichena. Sed edd. ante omnes *imponit:* quod sane est usitatum in insidiis verbum. Neque tam compositorum militum, quam in lucis et insidiis positorum commemoratio h. l. requiritur. Post *iussit* MSS. Flor. (Bud. Agr.) Guelf. edd. pr. Puteol. Ber. *Iussi* edidit Rhen. (ex ingenio) a quo etiam *refugi* pro *refugere* editum, quod tamen et Flor. (et Bud.) et Guelf. habent, haud paullo elegantius, quam *refugere*. Ern. Hoc est in c. Agr.

Aggerem viae. Intelligi viam Postumiam patet e 3, 21. ut iam monuit Ryckius. Viae autem altae et aggeratae. Aggerem de via etiam Virgilius dixit 5, 273. Vide copiose de hoc verbo Heinsium ad Virgil. 9, 375. Mox *altis ordinibus* Flor. Bud. (Agr. Reg. Lall.) Guelf. ed. pr. i. e. plurimis deinceps, propter angustias viae. Recepit iam Ryckius. Puteolanus primus *arctis* edidit. Ern. Sic et Alc. et Rhen. Sed *ordinibus altis* id est confertis. Cf. Veget 3, 15.

Dextra fronte. Quae hic frons dextra? haud satis capio, et rescribo: *Aggerem viae tres praetoriae cohortes obtinuere dextra. A fronte, prima legio incessit.* Lips. *Dextra frons* est dextrum cornu. *Frontem laevam* e Claudiano in Ruf. 2, 174. laudat Salinerius. Ern. Bipontinis arridet emendatio a Lipsio proposita; non mihi. Statim enim, quod illi negant; *dextra frons* pro *dextro cornu* dici omnino potest. Claudiano sic aperte l. c. *Armeniis frons laeva datur; per cornua Gallus dexteriora locat*, opponitur *frons laeva dextro cornu*. Sic et apud Curtium 4, 13. *frons laevi cornu* occurrit. Dein auxiliares romanae militiae more, ut in sinistro, sic et in dextro cornu, locati hic cumpserent; frons ipsa aciei densis ordinibus a praetoriis cohortibus obtinetur.

Cum duabus vexillaribus cohortibus. Sic scr. et edd. vett. omnes. Mercerus eam lectionem vitii arguit, quod vexillariorum cohortes non sint, nec *vexillares* dicantur sed *vexillarii*, denique auxilia debuerint latus legionis claudere, non ve-

25. Antequam miscerentur acies, terga vertentibus Vitellianis, Celsus, doli prudens, repressit suos. Vitelliani temere exsurgentes, cedente sensim Celso, longius secuti, ultro in insidias praecipitantur: nam a lateribus cohortes, legionum adversa fronte, et subito discursu terga cinxerant equites. Signum pugnae non statim a Suetonio Paullino pediti datum: cunctator natura, et cui cauta potius consilia cum ratione, quam prospera ex casu, placerent, « compleri fossas, aperiri campum, pandi aciem » iubebat, « satis cito incipi victoriam, ubi provisum foret, ne vincerentur. » Ea cunctatione spatium Vitellianis datum, in vineas, nexu traducum impeditas, refugiendi: et modica silva

xillarii. Itaque legi vult *auxiliaribus*, quod Pichena recepit. Prima ratio firmo et tertia, non secunda. Nam *vexillares* non contra analogiam dicuntur, et MSS. Oxon. Agr. habent *vexillariis*. I. Gronovius putat legendum *cum duobus vexillis, tribus cohortibus*. Non placet. Quorsum duo vexilla, ubi integra legio? Et quae aut quorum ista vexilla? Ern. Bud. *vexiliaribus*, quod proxime ad emendatam lectionem accedit.

A lateribus cohortes legionum. Nihil dubigimus, quin Tacitus scripserit: *a lateribus cohortes, legio adversa fronte*. Ita superior aciei dispositio postulat: et, ad circumveniendum hostes, invasionem tripertitam esse oportuit. Lips. Freinshemius malebat *legionarii adversa fronte*. Flor. Oxon. (Reg. Lall.) et Guelf. a man. pr. (et Put.) *frons*: quod probat I. Gron. Tacitus vult dicere, ab omnibus partibus circumventos Vitellianos. Cohortes latera circumfudere, equites terga, legio frontem. Itaque vulgatum servem.

Legionum adversa, id est legiones adversae, a fronte seu frontem cinxere. Ern. Bud. et ed. Alc. et Rhen. *legionum adversa fronte*. Paullo ante Bud. male *cedunt*.

Compleri fossas. Nempe, quae ibi forte factae ab rusticis, recipiendis aquis, aut alia de caussa, ut bene monet Pichena. Ern.

Iubebat. Lall. e cod. suo Regio se dedisse profitetur *iubet*; sed operae, ut adparet, non paruere.

Incipi victoriam ratus. Freinsh. *ratus* spurium putat. Iac. Gronovius corrigit *iratis*, quia sequitur *vincerentur*, non *vinceretur*. At quorsum irae hic mentio fiat? Ego vero *ratus* delevi, auctore ed. pr. e qua haec vox abest. Item a MS. Reg., ut Broterius notat, qui nos imitatus est. Inculcari talia verba in tali textu, ut *inquiens*, *dicens*, supra vidimus. Ern. Heins. coniicit *insisti victoriae* ex Ann. 2, 62. et H. 11, 49. Sed ex citato Iureti loco in Symm. ep. 1, 84. patet, eum potius voluisse *insisti victoriam*.

adhaerebat: unde rursus ausi, promptissimos praetorianorum equitum interfecere. Vulneratur rex Epiphanes, impigre pro Othone pugnam ciens.

26. Tum Othonianus pedes erupit. Protrita hostium acie, versi in fugam, etiam qui subveniebant: nam Caecina non simul cohortes, sed singulas acciverat: quae res in proelio trepidationem auxit, cum dispersos, nec usquam validos, pavor fugientium abriperet. Orta et in castris seditio, quod non universi ducerentur. Vinctus praefectus castrorum, Iulius Gratus, « tanquam fratri, apud Othonem militanti, proditionem ageret: » cum fratrem eius, Iulium Frontonem, tribunum, Othoniani sub eodem crimine vinxissent. Ceterum ea ubique formido fuit apud fugientes, occursantes, in acie, pro vallo, ut « deleri cum universo exercitu Caecinam potuisse, ni Suetonius Paullinus receptui cecinisset, » utrisque in partibus percrebuerit. « Timuisse se, » Paullinus ferebat, « tantum insuper laboris ac itineris, ne Vitellianus miles,

52. *Versi in fugam etiam. Versis* malim. — 53 *Proditionem ageret. Proditorem* malo, Naso Ep. 2, 78, *Heredem patriae, perfide, fraudis agis.*

Rex Epiphanes. Filius Antiochi, regis Commageni, cuius in rebus Vespasiani et apud nostrum mentio. Is tum Romae fuit, sive obses, regnante adhuc patre, sive alia qua de caussa, Othonemque comitatus est. De eius parentisque fatis v. Iosephus B. I. 7, 7. *Rex* vocatur vetere more, quo etiam regnum filii, et quicunque regiae stirpis sunt, reges vocantur, ut ap. Graecos *βασιλεῖς*. Ern. Cum fratre Callinico exhibetur Epiphanes in numo Commagenorum apud *Pellerin, méd. de rois.* p. 124. Cf. Eckhel Doctrina NN. vet. vol. 3. p. 258.

Othonianus pedes erupit. Puto *irrupit.* Nempe in silvam et vineas impeditas, quibus defendebantur Vitelliani. Gron. At *prorumpere* et *erumpere* etiam dicuntur milites in acie constituti, cum impetum facere incipiunt. Prioris verbi permulta apud nostrum exempla, A. 1, 65. 4, 71. etc. Virgil. Aen. 11, 608, *Iamque intra iactum teli progressus uterque Substiterat: subito erumpunt clamore.* Ern.

Apud fugientes, occursantesque. Coniunctionem *que* bene delevit Rhenanus (duce Bud.). Abest et ab ed. pr. et MS. Reg. Ern.

Tantum insuper laboris. Videtur legendum *super*, syllaba *in* nata, ut

recens e castris, fessos adgrederetur, et perculsis nullum retro subsidium foret:» apud paucos ea ducis ratio probata, in vulgus adverso rumore fuit.

27. Haud perinde id damnum Vitellianos in metum compulit, quam ad modestiam composuit: nec solum apud Caecinam, qui culpam in militem conferebat, seditioni magis quam proelio paratum; Fabii quoque Valentis copiae (iam enim Ticinum venerat) posito hostium contemptu, et recuperandi decoris cupidine, reverentius et aequalius duci parebant. Gravis alioquin seditio exarserat, quam altiore initio (neque enim rerum a Caecina gestarum ordinem interrumpi oportuerat) repetam. Cohortes Batavorum, quas bello Neronis a quartadecima legione digressas, cum Britanniam peterent, audito Vitellii motu, in civitate Lingonum Fabio Valenti adiunctas retulimus, superbe agebant; ut cuiusque legionis tentoria accessissent, « coërcitos a se quartadecimanos, ablatam Neroni Italiam, atque omnem belli fortunam in ipsorum manu sitam, iactantes. Contumeliosum id militibus, acerbum duci: corrupta iurgiis aut rixis disciplina: ad postremum Valens e petulantia etiam perfidiam suspectabat.

saepe alibi, e finali praecedentis. Praeter laborem atque inter se timuisse, ne recens Vitellianus miles erumperet e castris, et fessos aggrederetur. Sic et infra c. 34. pro *super* editum vulgo *insuper*. Mox copulam *et*, a Rhenano (duce Bud.) sublatam, restituit Pichena, quam Guelf. et ed. pr. habent. Sed eadem habet *periculosis* pro *perculsis*, item MS. Reg. Ern. *Recens castris* in Put. etiam et Alc. edit. Paullo ante Bud. *ac itineris*. Mox Muretus volebat *fore*, non probante Acidalio.

Haud perinde id damnum. Pronomen agnoscunt Flor. Guelf. edd. ante Rhen. omnes. Deletum a Rhen. (duce Bud.) restituit Pichena. Mox *sed* ante *Fabii* abest a Flor. (Bud.) et aliis MSS. et ed. pr. quod cum I. Gronovio elegantius puto. *Aequalius* porro omnes scr. et edd. praeter MS. Agr. qui habet *aequabilius*: quod frustra praefert Ryckius, cum illud idem sit, ut supra iam ostensum. Ern.

Recuperandi decoris. Bud. *dedecoris*. Librarii vitio.

Retulimus. V. H. 1, 59, 64. Mox *cuius legionis* Flor. Bud. Agr.

E petulantia. Sic Rhen. e Bud. sic

28. Igitur nuntio adlato, « pulsam Treverorum alam Tungrosque a classe Othonis et Narbonensem Galliam circumiri; » simul cura socios tuendi et militari astu cohortes turbidas, ac, si una forent, praevalidas, dispergendi, partem Batavorum « ire in subsidium » iubet. Quod ubi auditum vulgatumque, moerere socii, fremere legiones: « orbari se fortissimorum virorum auxilio: veteres illos et tot bellorum victores, postquam in conspectu sit hostis, velut ex acie abduci: si provincia urbe et salute imperii potior sit, omnes illuc sequerentur: sin victoriae sanitas, sustentaculum, columen in Italia verteretur, non abrumpendos, ut corpori, validissimos artus. »

29. Haec ferociter iactando, postquam, immissis lictoribus, Valens coërcere seditionem coeptabat, ipsum invadunt, saxa iaciunt, fugientem sequuntur, « spolia Galliarum et Viennensium aurum et pretia laborum suorum occultare, » clamitantes, direptis sarcinis, tabernacula ducis, ipsamque humum pilis et lanceis rimabantur: nam Valens servili veste apud decurionem equitum tegebatur. Tum Alphenus Varus, praefectus castrorum, deflagrante paullatim seditione, addit consilium, vetitis obire vigilias centurionibus,

54. *N. a. ut corpori, v. a.* Lege *non abrumpendos suo corpori val. artus.* Curtius 6, 9, 28, *truncum corpus milites* vocat. 10, 3, 10. *vos meorum militum corpori immiscui.* et 6, 9 28. *militarem turbam sine duce corpus esse sine spiritu.* De Morib. Germ. 39, *Semnones centum pagis habitantur, magnoque corpore efficitur, ut se Suevorum caput credant.* Ann. 1, 12, *unum esse reip. corpus.* Florus 4, 3, 5, *perturbatum ordinavit imperii corpus.*

et Puteol. Sed Alciatus praepositionem omiserat.

Sin victoriae sanitas. Sic MSS. Flor. Bud. Reg. ed. pr. Rhen. seqq. At Guelf. Harl. Bodl. edd. Puteol. Ber. Alc. *victoria, sanitas.* Illud verum. Mox Heinsius pro *ut corpori*, acute *suo corpori*, ad Vellei. 2, 109. Sed vulgatum quoque ferri potest, et consuetudini scriptorum elegantiorum consentiens est. Non esse a se divellendos Batavos, quod si fiat, nihil aliud agi, quam si artus a corpore abrumpantur. Ern.

Obire vigilias. De hoc ritu ego in Militia Dial. 5, 9. Lips.

omisso tubae sono, quo miles ad belli munia cietur. Igitur torpere cuncti, circumspectare inter se adtoniti: et id ipsum, quod nemo regeret, paventes: silentio, patientia, postremo precibus ac lacrimis veniam quaerebant. Ut Vero deformis et flens et praeter spem incolumis Valens processit, gaudium, miseratio, favor: versi in laetitiam, (ut est vulgus utroque immodicum) laudantes gratantesque: circumdatum aquilis signisque in tribunal ferunt. Ille utili moderatione non supplicium cuiusquam poposcit: ac, ne dissimulans suspectior foret, paucos incusavit: gnarus civilibus bellis, plus militibus, quam ducibus, licere.

30. Munientibus castra apud Ticinum, de adversa Caecinae pugna adlatum, et prope renovata seditio, « tanquam fraude et cunctationibus Valentis proelio defuissent. » Nolle requiem, non exspectare ducem, anteire signa, urgere signiferos: rapido agmine Caecinae iunguntur. Improspera Valentis fama apud exercitum Caecinae erat: « expositos se tanto pauciores integris hostium viribus, » querebantur, simul in suam excusationem, et adventantium robur per adulationem adtollentes, ne ut victi et ignavi despectarentur. Et quamquam plus virium, prope duplicatus

55. *Prope duplicatus leg.* Lege *duplicatis numeris.* Infra c. 69, *amputari legionum auxiliorumque numeros iubet.* Apposite. Vita Agric. c. 18.

Silentio, patientia. Malim: *silentio, poenitentia.* LIPS. *Patientia* omnes scr. et edd. Patienter ac tacite ferebant istam omissionem solitorum, non frementes, non irascentes. ERN. Mox *precibus ac lacr.* Rhen. e Bud. Prius legebatur *et.*

Paucos incusavit. Lego *paucis.* Ad brevitatem enim orationis refertur, non ad eos qui peccarant. Et sane omnes in hac culpa, nec excerpi pauci potuere. LIPS. Sensus: non totius exercitus istum furorem, sed paucorum fuisse, qui exercitum concitassent. Eadem ratione usus Otho 1, 84: *Paucorum culpa fuit, duorum poena erit.* Atqui omnes seditiosi fuerant. Igitur *paucos* non tentandum contra libros. ERN.

Rapido agmine Caecina iungitur. MSS. Flor. (Bud.) Guelf. etc. ed. pr. *iunguntur*, ut Rhenanus edidit. Ceterae vett. edd. ante Rhen. *iungitur.* (Puteol. tamen habet *iungun-*

legionum auxiliorumque numerus erat Valenti, studia tamen militum in Caecinam inclinabant: super benignitatem animi, qua promptior habebatur, etiam vigore aetatis, proceritate corporis et quodam inani favore. Hinc aemulatio ducibus. Caecina ut foedum et maculosum, ille ut vanum ac tumidum, irridebant. Sed condito odio, eandem utilitatem fovere, crebris epistolis, sine respectu veniae, probra Othoni obiectantes: cum duces partium Othonis, quamvis uberrima conviciorum in Vitellium materia, abstinerent.

31. Sane ante utriusque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitiosissimam, meruere,

tur.) Paullo post *ac prope dupl.* Guelf. Harl. Bodl. edd. Puteol. Berald. Alc. Ern. Rhen. delevit duce Bud. praep. *ac.*

Et quodam inani favore. Censuerim legendum *inanium.* Quae illa? Superiori libro habes: *Caecina corpore ingens, animi immodicus, cito sermone, erecto incessu studia militum adlexerat.* Prorsus ut de Corbulone 13, 8. *Omnium in se ora verterat, corpore ingens, verbis magnificus, et super experientiam sapientiamque etiam specie inanium validus.* Gron. Idem Heinsiu placebat ap. Ryckium (et Lallemandio). Sed idem significat *inanis favor* hoc est a caussis inanibus ortus, ut *gloria inanis*, et similia. Nam et gloria inanis est, quae a rebus inanibus, nulla gloria dignis, nascitur. Ceterum, si libri faverent, *inanium* sane praeferrem. Ern.

Foedum et maculosum. Valet in omne animi vitium et labem *maculosi* vox: tamen vereor, ut hic proprie in ignaviam ac timorem. Ex antithesi quae sequitur, suspiceris: et magis ex hoc Ammiani loco 30, 8, *Arguebat hic idem princeps* (Valentinianus) *timidos saepius, maculosos tales appellans et sordidos.* Lips. Non ignaviam et timorem interpretor, sed libidinem et rapacitatem: quae in homine arguit et 1, 66: *Valentem magna pecunia emptum.* Et: *ipsa itinerum spatia et stativorum mutationes venditante duce, foedis pactionibus adversus possessores agrorum et magistratus civitatum, adeo minaciter, ut Luco faces admoverit, donec pecunia mitigaretur: quoties pecuniae materia deesset, stupris et adulteriis exorabatur.* Sic A. 13, 33, *Cossutianum Capitonem Cilices detulerant maculosum foedumque, et idem ius audaciae in provincia ratum quod in urbe exercuerat.* H. 1, 7: *ut avaritia et libidine foedum ac maculosum.* Cicero, ad Attic. 1, 16. *Maculosi senatores, nudi equites.* Plinius ep. 3, 9: *homo foedus et aperte malus proconsulatum non minus violenter quam sordide gesserat.* Gron.

minus Vitellii ignavae voluptates, quam Othonis flagrantissimae libidines, timebantur. Addiderat huic terrorem atque odium caedes Galbae; contra illi initium belli nemo imputabat. Vitellius ventre et gula sibi ipse hostis; Otho luxu, saevitia, audacia, reipublicae exitiosior ducebatur. Coniunctis Caecinae ac Valentis copiis, nulla ultra penes Vitellianos mora, quin totis viribus certarent. Otho consultavit, trahi bellum, an fortunam experiri placeret. Tum Suetonius Paullinus, dignum fama sua ratus, qua nemo illa

56. *Nemo imputabat. Nemo non.* Bene cod. Agr. Vide Pichenam.

Nemo imputabat. Sciebant, a suis paene coactum, ipsum ignavum, nunquam susurum quid fuisse. Ideoque excusabant potius, quam oderant. Ern.

Gula sibi ipsi hostis. Codex Bud. habuit *sibim:* unde legendum *sibimet hostis*, Rhenanus putabat. Flor. ed. pr. *sibi inhostus*, quod interpretandum *sibi inhonestus*, post Victorium ad Caton. R. R. (c. 80.) (81.) putabat Pichena. Putem esse manifestum, Tacitum voluisse antithetis uti. Vitellius sibi, Otho reipublicae, perniciosus. At cod. Guelf. *sibi ipsi*, ut ceterae edd. idque oppositionis ratio videtur desiderare: *sibi ipsi Vitellius.... Otho reip.* Itaque servavi, dum melius quid reperiatur. Neque enim est de nihilo, quod Flor. Bud. ed. pr. habent. I. Gronovius recepit Rhenani coniecturam *sibimet hostis.* Venit aliquando in mentem *sibi met*, vel *sibi modo noxius;* ut vitium ortum sit e compendio $\overset{o}{m}$ et litera *x* in *s* mutata, quod saepe factum a librariis constat. Ern. In Bud. est *sibi in hostiis.* Manifestum est, librarium ante oculos habuisse istud Flor. et ed. pr. *sibi inhostus*, quod quid sibi vellet, haesisse dubium. Rhen. rei ignarus, pro *sibi in* legit *sibim*, et coniectavit legendum *sibimet hostis*, in textu tamen servavit *sibi ipsi hostis.* Ex *sibi inhostus* Heins. exsculpsit *sibi infestus.* Salmasius ad Solin. p. 24. τὸ *inhostus* explicat iniquus, ductum ab *hostus*, quod mensurae genus apud Varronem R. R. 1, 24. Victorii coniecturam *sibi inhonestus* laudat quidem, sed duriusculum indicat Pichena, et servat Puteol. *sibi ipsi hostis*, quod recte opponitur sequenti *reipublicae exitiosior.* Id equidem recipio, nisi quod pro *ipsi* reponam *ipse*. Bip. malunt *sibi inhonestus*, similique exemplo ex A. 15, 25, lectionem tuentur, ubi *pax inhosta* pro *inhonesta.* Sed in nostro loco *inhonestus exitioso* male respondet.

Suetonius Paullinus. Et hic et alibi effuse laudat hunc Suetonium, *vetustissimum consularium*, ut infra vocat, et non una militia clarum. Praefuit Britanniae, ut habes A. 14, 29, et in Agricola 5 et 14. Sed et in Africa bellum gessit, e Plinio 5, 1. *Suetonius*, inquit, *Paullinus*, *quem*

tempestate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli censere, « festinationem hostibus, moram ipsis utilem » disseruit:

32. « Exercitum Vitellii universum advenisse: neo multum virium a tergo, quoniam Galliae tumeant, et deserere Rheni ripam, irrupturis tam infestis nationibus, non conducat: Britannicum militem hoste et mari distineri: Hispanias armis non ita redundare: provinciam Narbonensem incursu classis et adverso proelio contremuisse: clausam Alpibus, et nullo maris subsidio, Transpadanam Italiam atque ipso transitu exercitus vastam: non frumentum usquam exercitui,

consulem vidimus, primus romanorum ducum transgressus Atlantem, etc. Ubi autem mens sive iudicium fuit viro magno et celebri (Mureto), qui iu Variis suis (15, 11.) nuper hunc Suetonium, patrem fecit Suetonii nostri Tranquilli? Ita enim locum eum corrigit, Suetonii Othone 10. *Interfuit huic bello pater meus Suetonius Lenis, tertiaedecimae legionis tribunus angusticlavius.* Et liber, inquit, qui tineas et cariem senserat, habet *Linus*. Omnino autem legendum *Paullinus*. Testem in eam rem laudabo Tacitum, qui fortis viri neque nomen neque virtutem tacitam esse sivit. Eius enim saepe et iu Annalibus et in Agricolae vita honorificam mentionem facil. Haec ille. Quid dicam? Non insector te, vir elegantissime, sed bona fide haec scribis? Erras nimis. Suetonius ille Lenis tribunus fuit; noster belli dux: ille angusticlavius, i.e. nondum senator, sed inter equites; iste consularis. Nec tenne usquam vestigium confusionis eius, quam facis. Hoc mihi in transcursu monitum, non ut carpam (fidem testor:) sed ut claro sub exemplo doceam, quam fallax haec critica, et ignoscendum etiam nobis esse, si labimur interdum in proclivi ista via. LIPS.

Galliae tumeant, et. Copulam apte inserui, ex Vatic. *Tumere* autem eleganti metaphora dicuntur, quae eruptura videntur. Usurpavit Cicero bis in Epistolis ad Atticum 14, 4 et 5. LIPS. Adde Clav. Cic. iu h. v. ERN. Et Plin. Paneg. 28. *tumentibus plebis animis*. Danesius pro *quoniam* legit *quanquam*; ita scil. Rhen. interpretatur compendium scripturae, quod ibi est in Bud. ipse tamen *quoniam* retinet. Mox Agr. habet *detineri*, quod mari convenientius putat Ryckius. Idem cod. *maritimis Alpibus*: glossa.

Transitu exerc. vastam. Sic e Flor. edidit I. Gronovius, probalque etiam Ryckius, qui et in MS. Agr. repererat. Consentit ed. pr. MS. Reg. Vulgo (et Bud.) *vastatam*. Possis dicere, ex hoc factum *vastam*, ut supra *iactus* e *iactatus*, et similia in his et aliis libris. At

nec exercitum sine copiis retineri posse. Iam Germanos, quod genus militum apud hostes atrocissimum sit, tracto in aestatem bello, fluxis corporibus, mutationem soli caelique haud toleraturos. Multa bella, impetu valida, per taedia et moras evanuisse. Contra ipsis omnia opulenta et fida: Pannoniam, Moesiam, Dalmatiam, Orientem, cum integris exercitibus; Italiam et caput rerum urbem; senatumque et populum, nunquam obscura nomina, etsi aliquando obumbrentur; publicas privatasque opes et immensam pecuniam, inter civiles discordias ferro validiorem; corpora militum aut Italiae sueta, aut aestibus: obiacere flumen Padum, tutas viris murisque urbes; e quibus nullam hosti cessuram, Placentiae defensione exploratum. Proinde duceret bellum: paucis diebus quartamdecimam legionem, magna ipsam fama, cum Moesiacis copiis adfore: tum rursus deliberaturum, et, si proelium placuisset, auctis viribus certaturos. »

33. Accedebat sententiae Paullini Marius Celsus: « idem placere Annio Gallo, » paucos ante dies lapsu equi adflicto, missi, qui consilium eius sciscitarentur, retulerant. Otho pronus ad decertandum: frater eius,

57. *Opulenta et fida*. Forte *opum laeta et fida*.

contra satis constat, librarios valde pronos fuisse in hanc partem, ut e *vastus* facerent *vastatus*. Vid. viros doctos ad Liv. 23, 30. Add. infra ad 4, 50. Itaque *vastam* merito praetuli: secutus est Broterius. Ern. et Lall.

Sine copiis. Sine commeatu. Sic infra 3, 60. 4, 22. Cf. Symmach. ep. 1, 55. et ibi Iuretus.

Obscura nomina. Bud. *obscurari*. Idem *senatum et pop*. Agr. addit *eum*. Probat Heinsius.

Etsi aliquando obumbrentur. Flor. Reg. ed. pr. *etiam*. Forte *etiamsi* fuit. Et sic in MS. Harl. reperit Broterius. De verbo *obumbrare* supra diximus. Ern. Bud. *et si*. Sic et Put. Alc. Rhen.

Paucis diebus quartamdecimam. Haec restitui, in vulgatis qua a verbis, qua ab interpunctis mendosa. Lips. Nempe vulgo interpungebatur post *diebus*, et aberat *cum*. Ern. Deest et in Bud.

Ad decertandum. Bud. *ad certandum*.

Titianus, et praefectus praetorii Proculus, imperitia properantes, « Fortunam et Deos et Numen Othonis adesse consiliis, adfore conatibus, » testabantur: neu quis obviam irae sententiae auderet, in adulationem concesserant. Postquam pugnari placitum, « interesse pugnae imperatorem, an seponi melius foret, » dubitavere. Paullino et Celso iam non adversantibus, ne principem obiectare periculis viderentur, iidem illi deterioris consilii auctores perpulere, « ut Brixellum concederet, ac, dubiis proeliorum exemptus, summae rerum et imperii se ipsum reservaret. » Is primus dies Othonianas partes adflixit: namque et cum ipso praetoriarum cohortium et speculatorum equitumque valida manus discessit, et remanentium fractus animus: quando suspecti duces, et ut Othoni uni apud militem fides, dum et ipse non nisi militibus credit, imperia ducum in incerto reliquerat.

34. Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris, ut in civili bello, transfugiis: et exploratores, cura diversa

Et Numen Othonis. Freinsh. ad A. 1, 73, malebat *nomen.* Ern.

Obiectare periculis. E poëta sumptum Aen. 2, 751. Mox pro *iidem* Guelf. Harl. Bodl. et ed. pr. contracte *idem.* Ern.

Brixellum concederet. Ita factum, ibique se occidit. Elue mendam igitur, quae in Egesippo (scriptore mihi quidem haud spernendo) 4, 24, *Cum Otho comperisset, Valenti ac Caecinae, Vitellii comitibus, victoriam cessisse.... Brixiae positus, voluntaria morte eripuit se ludibrio.* Facito *Brixelli.* Lips.

Summae rerum et imperii se ipsum reservaret. MSS. Bud. Agr. (et Reg. Lall.) ed. pr. *summam*, velut sit appositive dictum. *Ipsum* hic frigere, facile quivis, ut opinor, sentiat. Ern.

Et ut Othoni uni. MSS. Flor. Bud. Agr. ed. pr. *et ut Otho.* Unde Rhenanus faciebat, *et Otho, ut cui:* (* probat Heinsius.) I. Gron. et *sic Otho.* Ern. Bip. ne particula *ut* pereat, ita locum refingunt, ut iam exhibeo. Sensus a prius vulgato nihil differt.

Imperia ducum in incerto reliquerat. Effecerat, ut imperia ducum sine vi essent, quando milites iis non satis fiderent, adeoque nec prompte parerent. Ern.

Cura diversa sciscitandi. Dum quisque, in hostium partibus et castris quid ageretur, explorare tentant. Ern.

sciscitandi, sua non occultabant. Quieti intentique Caecina ac Valens, quando hostis imprudentia rueret, quod loco sapientiae est, alienam stultitiam opperiebantur, inchoato ponte transitum Padi simulantes, adversus oppositam gladiatorum manum, ac ne ipsorum miles segne otium tereret. Naves, pari inter se spatio, validis utrimque trabibus connexae, adversum in flumen dirigebantur, iactis super ancoris, quae firmitatem pontis continerent. Sed ancorarum funes non extenti fluitabant, ut, augescente flumine, inoffensus ordo navium adtolleretur. Claudebat pontem imposita turris et in extremam navem educta: unde tormentis ac machinis hostes propulsarentur.

35. Othoniani in ripa turrim struxerant, saxaque et faces iaculabantur. Et erat insula amne medio, in quam gladiatores navibus molientes, Germani nando praelabebantur. Ac forte plures transgressos, completis Liburnicis, per promptissimos gladiatorum Macer adgreditur. Sed neque ea constantia gladiatoribus ad proelia, quae militibus; nec perinde nutantes e navibus, quam stabili gradu e ripa, vulnera dirigebant. Et, quum variis trepidantium inclinationibus, mixti remiges propugnatoresque turbarentur, desilire in

58. *Quando hostis imprudentia rueret.* Lege *quando hostilis imprudentia annueret*, nempe coeptis illorum: contra Hist. 5, 13, *quando impetum et subita belli locus abnueret.* 4, 53, *Altitudo aedibus adiecta: id solum religio annuere.*

Naves. Recte Pichena et Acid. sensere, novam periodum inchoandam a voce *naves.* Duplex enim consilium inchoandi pontis describitur. Tum sequitur de pontis forma.

Iactis super ancoris. Sic e Flor. edidere Ryckius et I. Gronovius, idemque erat in Budensi et Agr. Consentit et ed. pr. Ex eo non intellecto librarii fecere *insuper*, quod est in MS. Guelf. edd. Puteol. Beroaldi (Alc. Rhen.) seqq. unde patet non esse ab ingenio Beroaldi, ut I. Gronovius putat. Naves fundantur ancoris, ut Virgilius loquitur Aen. 6, 4. Ergo etiam super iactis ancoris dirigebantur contra impetum fluminis. Ern. Rhen. coniectabat *superne.*

Nec perinde. Bud. *proinde.* Frequenti errore.

Mixti remiges. Sic e Flor. iidem

vada ultro Germani, retentare puppes, scandere foros, aut cominus mergere: quae cuncta, in oculis utriusque exercitus, quanto laetiora Vitellianis, tanto acrius Othoniani caussam auctoremque cladis detestabantur.

36. Et proelium quidem, abruptis quae supererant navibus, fuga direptum: Macer ad exitium poscebatur. Iamque vulneratum eminus lancea strictis gladiis invaserant, cum intercursu tribunorum centurionumque protegitur. Nec multo post Vestricius Spurinna, iussu Othonis, relicto Placentiae modico praesidio, cum cohortibus subvenit. Dein Flavium Sabinum, consulem designatum, Otho rectorem copiis misit, quibus Macer praefuerat; laeto milite ad mutationem ducum, et ducibus ob crebras seditiones tam infestam militiam adspernantibus.

37. Invenio apud quosdam auctores, « pavore belli, seu fastidio utriusque principis, quorum flagitia ac

59. *Quae superfuerant. Supererant* cod. Agr. et Med *abruptae naves* sc. ab ancoris. Nil igitur muta. *rupere* apud Claudianum de classe Eidyll. 1, 35.—60. *Tam infestam militiam.* Forte *tam incertam*.

edidere. Firmant iidem libri (Bud. Agr.): ceteri *immixti*. Ern.

Abruptis quae supererant navibus. Forte *abreptis*, id est, raptim abductis, quae ab hostibus raptae aut mersae non erant. Gron. *Abruptis* MSS. (Bud.) Reg. edd. Puteol. seqq. Contra Flor. *arruptis*, ut et ed. pr. unde I. Gron. corrigit *arreptis*. Neutrum convenire arbitror. Nam Othoniani non egressi erant navibus, ut e praecedentibus clarum est. *Abripere* autem et *arripere* est extrinsecus agentis. Hoc tamen melius. *Supererant* a Flor. edidere Ryckius, Gron. consentit (Bud. Agr.) ed. pr. Mox *intercursu* e Bud. bene Rhen. ut est et in Flor. Reg. ed. pr. Alii *incursu*, quod e compendio ortum est. Ern. Brot. praefert *abreptis*. Lall. *arreptis*, Bip. *absumptis*. Sensus ubique claudicat. Malim *abreptis*, i. e. raptim abductis.

Ad mutationem ducum. Copulam *et* addunt Flor. (Bud.) Agr. Guelf. Harl. Bodl. *et ad mut.* quod recepere Ryckius et I. Gronovius: id non imiter: nulla copula hic locum habet. Nam dictum esse, pro *et laeto milite*, ut vult I. Gronovius, nunquam credam. Ern. Copulam istam non habent Put. Alc. Rhen.

dedecus apertiore in dies fama noscebantur, dubitasse exercitus, num, posito certamine, vel ipsi in medium consultarent, vel senatui permitterent legere imperatorem. Atque eo duces Othonianos spatium ac moras suasisse, praecipua spe Paullini: quod vetustissimus consularium, et militia clarus, gloria nomenque Britannicis expeditionibus meruisset. » Ego, ut concesserim, apud paucos tacito voto quietem pro discordia, bonum et innocentem principem pro pessimis ac flagitiosissimis expetitum: ita neque Paullinum, qua prudentia fuit, sperasse, corruptissimo saeculo tantam vulgi moderationem, reor, ut, qui pacem belli amore turbaverant, bellum pacis caritate deponerent: neque aut exercitus linguis moribusque dissonos in hunc consensum potuisse coalescere, aut legatos ac duces, magna ex parte luxus, egestatis, scelerum sibi conscios, nisi pollutum obstrictumque meritis suis principem passuros.

61. *Egestatis scelerum.* *Egestatis et scelerum* cod. Agr.

Praecipue Paullinum: Flor. ed. pr. *praecipuas Paullini:* quod I. Gron. putat factum e *praecipue Suetonium Paullinum.* Immo librarius ad *moras* retulit: hinc natum vitium. Ern. Bud. *precipue.* Si Flor. haberet *praecipuas Paullinum*, cum Ernestio sentirem. Nunc gignendi casus aliquid habet in recessu. Forsan Bip. rem acu tetigere, qui ex eo quod mox legitur, *neque P. sperasse reor*, coniectant, hic legendum, *praecipua spe Paullini*, similemque locum firmandae sententiae ex Sallustii Fragm. l. 3. n. 20. ed. Cortii adlegant. Recipio emendationem, licet timidiuscule, nam in vulgato idem sensus latet.

Ut concesserim. Agr. *ut consenserim.*

Obstrictumque meritis suis principem. Ego fere τῷ *moribus* praeferam: ut sit, qui non venisset ad imperium, nisi legatorum et ducum hi mores fuissent, nisi eum, cui malos mores et improbitatem suam imputare possent. Gron. Verum vidisse Gronov. puto. Idque habent Guelf. edd. Puteol. Beroald. Alc. *Meritis* Flor. Bud. Agr. edd. pr. Rhen. seqq. omnes. Verbum *obstrictum*, quod solenne est in beneficiis ac meritis, videtur hanc lectionem peperisse. Utrumque verbum bonam sententiam facit, sed *moribus* venustiorem. Ern.

38. Vetus ac iam pridem insita mortalibus potentiae cupido cum imperii magnitudine adolevit, erupitque. Nam rebus modicis, aequalitas facile habebatur: sed ubi, subacto orbe et aemulis urbibus regibusque excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter patres plebemque certamina exarsere: modo turbulenti tribuni, modo consules praevalidi, et in urbe ac foro tentamenta civilium bellorum. Mox e plebe infima C. Marius, et nobilium saevissimus L. Sulla, victam armis libertatem in dominationem verterunt. Post quos Cn. Pompeius occultior, non melior. Et nunquam postea, nisi de principatu quaesitum. Non discessere ab armis in Pharsalia ac Philippis civium legiones: nedum Othonis ac Vitellii exercitus sponte posituri bellum fuerint, eadem illos deum ira, eadem hominum rabies, eaedem scelerum caussae in discordiam egere. Quod singulis velut ictibus transacta sunt bella, ignavia principum factum est. Sed me veterum novorumque morum reputatio longius tulit: nunc ad rerum ordinem venio.

39. Profecto Brixellum Othone, honor imperii penes Titianum fratrem, vis ac potestas penes Proculum praefectum. Celsus et Paullinus, quum prudentia eorum nemo uteretur, inani nomine ducum, alienae culpae praetendebantur. Tribuni centurionesque ambigui, quod, spretis melioribus, deterrimi valebant: miles

Urbibus regibusque. MSS. quidam, Harl. (Bud.) Bodl. et edd. quaedam *regibusve.* Male. Nam et urbes aemulae fuere, ut Carthago, et reges, ut Macedonici: praetulit tamen Broterius. Ern.

Vacuum fuit. I. e. satis otii fuit ab externa vi, ut possent cogitare de potentia augenda. Imitatus est Sallust. fr. Hist. init. *postquam remoto metu Punico, simultates exercere vacuum fuit.* Ubi vid. Cort. Velt. Gloss. *vacuum,* σχολαῖον. Ern. Sic 13, 3. *quibus otiosum est.*

Othonis ac Vit. Ryck. e cod. Agr. *Oth. aut Vit.*

Eadem illos deum ira. Facessant ergo, qui Tacitum impietatis incusant.

alacer; qui tamen iussa ducum interpretari, quam exsequi, mallet. Promoveri ad quartum a Bedriaco castra placuit; adeo imperite, ut quanquam verno tempore anni, et tot circum amnibus, penuria aquae fatigarentur. Ibi de proelio dubitatum: Othone per literas flagitante, ut maturarent; militibus, ut imperator pugnae adesset, poscentibus: plerique copias trans Padum agentes acciri postulabant. Nec perinde diudicari potest, quid optimum factu fuerit, quam pessimum fuisse, quod factum est.

40. Non ut ad pugnam, sed ad bellandum, profecti, confluentes Padi et Adduae fluminum, XVI. inde millium spatio distantes, petebant. Celso et Paullino ab-

62. *Sed ad bellandum.* Male Grotius *ad debellandum.* Qui ad bella proficiscuntur, sarcinas secum ferunt, qui ad pugnam, eas in loco proximo relinquunt. Quod non factum, etsi hostis in vicinia, Vide infra 45.

Iussa ducum interpretari. Id est, inquirere in caussas iussionis, et explorare ac ponderare, quam simplici obedientia patrare. Tale in Agricola 40. *Adeo ut plerique, viso adspectoque Agricola, quaererent famam, pauci interpretarentur.* Significat, multos ex specie tantum externa iudicasse, paucos inquisisse aut explorasse. Lips.

Promoveri ad quartum. E Plutarcho c. 11, scriberes *ad sextum.* Nam ille quinquaginta stadia numerat. Sed et paullo post, ubi noster XVI. milliaria numerat, Graeci eiusdem computatione XII. saltem efficiuntur. Nihil tamen ego mutem. Lips.

Adeo imperite. Totum hunc locum verbatim Plutarchus expressit, ut pleraque alia: etsi haud multum aetate nostra inferior. Lips. Mox pro *perinde* ed. pr. (et e. Bud.) *proinde* solenni confusione. Ern.

Sed ad bellandum profecti. *Ad debellandum* corrigit Grotius. Ibant non quasi ad incertum certamen, sed ut finem imposituri bello una victoria. Sed *bellare* pro *debellare* dixit etiam Livius 6, 31: *ne quis, quoad bellatum esset, tributum daret,* etc. ubi consentiunt libri: nisi *bellatum esset* pro *bellaret* dixit: quod tamen vix rectum foret. Alioqui non ignoro, haec verba subinde a librariis confundi, ut passim ad Livium notavit Drakenborchius. Ern. *Ad bellandum.* Negat D. de Lamalle *ad debellandum* intelligi posse; reddit, quasi ad bellum procul gerendum profectos.

Padi et Adduae. In Vatic. locus hic in litura, sic tamen, ut aperte esset eruere scriptum antiquitus, *Padi et Agele:* aliena deinde manu factum *Adduae.* Sed Agela ignotum mihi flumen, et eamdem vulgatam esse veram. De Addua, Plinius 2,

nuentibus, « militem itinere fessum, sarcinis gravem, obiicere hosti, non admissuro, quo minus expeditus, et vix quatuor millia passuum progressus, aut incompositos in agmine, aut dispersos et vallum molientes adgrederetur. » Titianus et Proculus, ubi consiliis vincerentur, ad ius imperii transibant. Aderat sane citus equo Numida cum atrocibus mandatis, quibus Otho, increpita « ducum segnitia, rem in discrimen mitti » iubebat; aeger mora et spei impatiens.

41. Eadem die, ad Caecinam, operi pontis intentum, duo praetoriarum cohortium tribuni, colloquium eius postulantes, venerunt. Audire conditiones ac red-

63. *Segnitia.* *Segnitie* cod. Agr. — 64. *Aeger mora.* Malo *morae.* Lucanus 7, 240, *Aeger quippe morae flagransque cupidine* etc. — 65. *Postulantes.* *Expostulantes* cod. Agr. ut alibi.

103. (106.) Strabo 3, p. 192, 209. itemque Sidonius ep. 1, 5: *Vidimus ulvosum Lambrum, caeruleum Adduam, velocem Athesin, pigrum Mincium.* Lips.

Non admissuro. Pro *commissuro*: quae duo verba promiscue dicuntur. Vid. Drakenb. ad Liv. 2, 37. Atque ita edidit Rhenanus (e Bud.) At edd. ante Rhen. Guelf. et MSS. alii *amissuro*: quod et ipsum bonum et aptum verbum est, intellecto *occasionem*: quanquam eius ellipseos exemplum non memini me alibi reperire. Ern. *Amissuro* vitium est et male defenditur. Bip. subaudiunt *culpam*.

Citus equo Numida. Quis hic Numida? num inter auxilia Othonis ea gens? Minime, sed inter obsequia. Ne fugiat enim te latens hic ex antiquo mos: quo receptum, ut viris lautioribus ditioribusque Afri aut Numidae equites essent ad iter. Praecurrebant illi et agmen ducebant heri sequentis. Seneca epist. 88. (87.): *O quam cuperem Catoni nunc occurrere aliquem ex his trossulis in via divitibus, cursores et Numidas et multum ante se pulveris agentem!* Idem expressius epist. 124. (123.) *Omnes sic iam peregrinantur, ut illos Numidarum praecurrat equitatus, ut agmen cursorum antecedat.* Martialis 10, 13. *Cum cathedralicios portet tibi rheda ministros, Et Libys in longo pulvere sudet eques.* De tali igitur hic capies: quando et principibus illi in usu. Ex Martiali, in adventum Domitiani 10, 6. *Quando eques et picti tunica Nilotide Mauri Ibitis? et populi vox erit una, venit?* Nec Suetonium aliter interpretemur (viderat sagacissimus Turnebus Adv. 24, 6. 30, 3.) in Nerone cap. 30. *Iter fecisse traditur phalerata cum Mazacum turba atque cursorum.* Nam Mazaces, Afri. Lips.

Aeger mora et spei impatiens.

dere parabat, cum praecipites exploratores, adesse hostem, nuntiavere. Interruptus tribunorum sermo; eoque incertum fuit, insidias an proditionem, vel aliquod honestum consilium coeptaverint. Caecina, dimissis tribunis, revectus in castra, datum iussu Fabii Valentis pugnae signum et militem in armis invenit. Dum legiones de ordine agminis sortiuntur, equites prorupere: et, mirum dictu, a paucioribus Othonianis quo minus in vallum impingerentur, Italicae legionis virtute deterriti sunt: ea, strictis mucronibus, redire pulsos et pugnam resumere coëgit. Disposita Vitellianarum legionum acies sine trepidatione: etenim, quanquam vicino hoste, adspectus armorum densis arbustis prohibebatur: apud Othonianos, pavidi duces, miles ducibus infensus, mixta vehicula et lixae, et, praeruptis utrimque fossis, via quieto quoque agmini angusta. Circumsistere alii signa sua, quaerere alii: incertus undique clamor adcurrentium, vocitan-

66. *Honestum consilium*. *Concilium* lego. — 67. *Et pugnam resumere coëgit*. Vel *pugnam eximere*. ut H. 3, 81, *eximere certamini unum diem*. ut *diem dicendo eximere*.

Talis in Homerico illo Hectore affectus Il. 22, 129.

Βέλτερον αὖτ' ἔριδι ξυνελαυνέμεν ὅττι τάχιστα
Εἴδομεν, ὁπποτέρῳ κεν Ὀλύμπιος εὖχος ὀρέξῃ.

Et Polybii verissima gnome 3, 112. *Βαρύτατος δὴ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁ τοῦ μέλλοντος γίνεται χρόνος*. Lips.

In vall. impingerentur. E Virgilio sumptum Aen. 5, 804. *cum Troia Achilles Exanimata sequens impingeret agmina muris*. Ern.

Deterriti sunt. Sic recte editum a Ryckio et I. Gron. e Flor. Consentit Guelf. (Bud. Agr.) edd. vett. omnes, etiam Rhen. pr. Unde patet in sec. *territi sunt* esse vitium operarum, quando in notis nihil monet, ut alias in minutissimis correctionibus solet: et hinc ad alios propagatum. Sed mox bene edidit Rhen. (ex ing.) *ea strictis*, pro *quae*. Ed. pr. *et str.* quod ex *ea* factum patet. Ern. Bud. *et astrictis*.

Disposita V. l. acies. Bud. *acie*. Sic Put. Alc. Rhen.

Adcurrentium, *vocitantium*. Farnes. et priscae editiones *accurrentium voluntium*; Vatic. *vomantium*, ut omnino aliud hic verbi fuerit; placetque Pichenae *vocitantium*. Lips. Idque ab omnibus servatum, praeter Ryckium, qui e cod. Agr. edidit *volitantium*. Sed recte, ut opinor, monuit contra I. Gronovius, accurrentes etiam volitasse. Ipse suspicatur *morantium*. Sed formi-

tium: et, ut cuique audacia vel formido, in primam postremamve aciem prorumpebant, vel relabebantur.

42. Adtonitas subito terrore mentes falsum gaudium in languorem vertit, repertis, qui « descivisse a Vitellio exercitum » ementirentur. Is rumor, ab exploratoribus Vitellii dispersus, an in ipsa Othonis parte, seu dolo, seu forte surrexerit, parum compertum. Omisso pugnae ardore, Othoniani ultro salutavere: et hostili murmure excepti, plerisque suorum ignaris, quae caussa salutandi, metum proditionis fecere: tum incubuit hostium acies, integris ordinibus, robore et numero praestantior: Othoniani, quanquam dispersi, pauciores, fessi, proelium tamen acriter sumpsere: et per locos, arboribus ac vineis impeditos, non una pugnae facies: cominus eminusque catervis et cuneis concurrebant: in aggere viae collato gradu, corporibus et umbonibus niti, omisso pilorum iactu, gladiis et

68. An in ipsa Othonis parte. Malim an ab ipsa.

dine cunctantes non solent clamores ciere. Ego ad praecedentia potius referam, quam ad sequentia. *Accurrentes* sunt, qui circumsistunt signa: alii quaerunt signa, quod fit voce, clamore. Ei rei *vocitantium* sane aptum. Flor. habet *currentium, clamantium*, ut Guelf. edd. vett. usque ad Pichen. praeter primam, quae habet *volentium*. Copulam *que* (etenim erat *clamantiumque*) delevit bene Rhenanus: qui mox (e Bud.) malebat *postremamque*. Ern. Bud. *adcurrentium clamantium ut cuique*, Rhen. inseruit *et*, quod et priores edd. habent. I. Fr. Gron. Obs. 2, 4, voluerat *vocantium*. Boxh. *vitantium* scil. signa, quod nihili. Rhen. tamen servavit *postremamve*.

Relabebantur. Flor. *aut relabebantur*. Vitiose. Mox Flor. Agr. Guelf. edd. Put. Ber. *in ipsa o. p.* MS. Reg. Edd. pr. Rhen. seqq. sine *in* (ut in Bud.). Restituit Ryckius. Ern. *Revehebantur* Bud. Agr. et edd. vett. Praestat Flor. *relabebantur*, metaphora ducta, ut bene Bip. a mari tumultuoso.

Seu dolo. Ita Suet. Oth. 9.

Cominus eminusque. Sic ante Rhen. ed. pr. Flor. (Bud.) Agr. At Guelf. Harl. Put. Ber. *eminus*. Ern.

Umbonibus niti. Vocem *niti* ex Farnes. et Vatic. addidi: et vero abesse sine sententiae incommodo non potest. Lips. Est et in (Flor. et) ed. pr. Mox *perrumpere* recte Rhen. (e Bud.) dedit; praecedit enim *niti*. Consentit Guelf. At edd. ante Rhen. omnes *perrupere*. Ern. Bud. et ex eo Rhen. omisere *niti*, habent tamen *perrumpere*.

securibus galeas loricasque perrumpere: noscentes inter se, caeteris conspicui, in eventum totius belli certabant.

43. Forte inter Padum viamque, patenti campo, duae legiones congressae sunt; pro Vitellio unaetvicesima, cui cognomen *Rapaci*, vetere gloria insignis: e parte Othonis, prima Adiutrix, non ante in aciem deducta, sed ferox et novi decoris avida. Primani, stratis unaetvicesimanorum principiis, aquilam abstulere: quo dolore accensa legio, et impulit rursus primanos, interfecto Orphidio Benigno legato, et plurima signa

Caeteris conspicui. MS. Bud. Agr. (Reg. Lall.) ed. pr. *ceteri.* Non sanum locum puto. Ern. Sensus: sibi invicem noti, in conspectu ceterorum pugnabant. Contra paullo supra *adspectus armorum densis arbustis erat prohibitus.* Put. Alc. Rhen. *ceteris*, recte.

Cui cognomen Rapaci. Non abs re arbitror, quoniam cognomina legionum saepe Tacitus commemorat, veterem a me lapidem proponi, in quo ea ordine desculpta. Conspicitur autem Romae in Capitolio forma columellae:

NOMINA LEG.

II. AVGusta.	II. ADIVTRIX.	IIII. SCYTHica.
VI. VICTRIX.	IIII. FLAVia.	XVI. FLAVia.
XX. VICTRIX.	VII. CLAVDia.	VI. FERRATensis.
VIII. AVGVSta.	I. ITALica.	X. FRETENsis.
XXII. PRIMIgenia.	V. MACEDOnica.	III. CYRENensis.
I. MINERVia.	XI. CLAVDia.	II. TRAIANA.
XXX. VLPia.	XIII. GEMina.	III. AVGusta.
I. ADIVTRIX.	XII. FVLMinatrix.	VII. GEMina.
X. GEMina.	XV. APOLLinea.	II. ITALica.
XIIII. GEMina.	III. GALLicana.	III. PARTHica.
I. PARTHica.	II. PARTHica.	

Velim Dionis recensum legionum qui est 55, 23, cum hoc lapide conferri: a quo adiuti interpretes, paullo felicius sane eum vertissent. Lips. Legionum seriem explicat Brot. ad. c. 6.

Unaetvicesimanorum principiis. Aliquot libri *principibus*, placet. Lips. Ut edd. Puteol. Beroald. (Alc.) Male. At Flor. Bud. Agr. Guelf. Reg. ed. pr. *principiis*, quod recte restituit Rhenanus (e Bud. *principis*). *Principia*, intellige primam aciem: *προμάχους* Plutarchus (in Pyrrho 7.) vocat: quae et alibi apud nostrum aliosque sic dicitur. V. Gron. obs. 4, 20, p. 156. Ern. Lipsius ipse errorem suum agnovit et emendavit de Mil. R. Dial. 4, 3. Mox *rursus* significat vice versa. —

vexillaque ex hostibus rapuit. A parte alia, propulsa quintanorum impetu tertiadecima legio: circumventi plurium adcursu quartadecimani. Et, ducibus Othonis iam pridem profugis, Caecina ac Valens subsidiis suos firmabant. Accessit recens auxilium, Varus Alphenus cum Batavis, fusa gladiatorum manu, quam, navibus transvectam, oppositae cohortes in ipso flumine trucidaverant: ita victores latus hostium invecti.

44. Et, media acie perrupta, fugere passim Othoniani, Bedriacum petentes. Immensum id spatium: obstructae strage corporum viae: quo plus caedis fuit: neque enim, civilibus bellis, capti in praedam vertuntur. Suetonius Paullinus et Licinius Proculus diversis itineribus, castra vitavere. Vedium Aquilam, tertiaedecimae legionis legatum, irae militum inconsultus pavor obtulit: multo adhuc die vallum ingressus, clamore seditiosorum et fugacium circumstrepitur: non probris, non manibus abstinent: « desertorem proditoremque » increpant: nullo proprio crimine eius, sed more vulgi, suum quisque flagitium aliis obiectantes. Titianum et Celsum nox iuvit, dispositis iam excubiis, compressisque militibus, quos Annius Gallus precibus, consilio, auctoritate flexerat, ne super cladem adversae pugnae suismet ipsi caedibus saevirent: sive finis bello

69. *Immensum id spatium. An in spatium vel deleatur id.* — 70. *Nullo proprio crimine eius. Eius abest a cod. Agr.*

A parte alia. Sic Rhen. e Bud., prius legebatur *aperte.* — * Heins. mallt *at p. a.*

Trucidaverant. Moses *du Soul* ad Plutarchi Vit. (Oth. 12.) t. 5, p. 467. corrigit *trucidaverunt.* Male. Ern.

Civilibus bellis. Sic Flor. (Bud.) ed. pr. Ryckius. I. Gron. Alii scr. et edd. (etiam Rhen.) *proeliis.* Contra 3, 19. *bellum* pro *proelio* irrepsit. Ern.

Castra vitavere. Farnes. *castra petivere.* Falso. Nam Plutarchus aperte Oth. 13. Τῶν δὲ στρατηγῶν οὔτε Πρόκλος, οὔτε Παυλῖνος, συνεισελθεῖν ἐτόλμησαν, ἀλλ' ἐξέκλιναν, φοβούμενοι τοὺς στρατιώτας. Lips. Bud. *vitavere.*

venisset, seu resumere arma mallent, unicum victis in consensu levamentum. » Ceteris fractus animus. Praetorianus miles, « non virtute se, sed proditione victum, » fremebat. « Ne Vitellianis quidem incruentam fuisse victoriam, pulso equite, rapta legionis aquila: superesse cum ipso Othone militum quod trans Padum fuerit: venire Moesicas legiones: magnam exercitus partem Bedriaci remansisse: hos certe nondum victos: et, si ita ferret, honestius in acie perituros. » His cogitationibus truces aut pavidi, extrema desperatione ad iram saepius, quam in formidinem, stimulabantur.

45. At Vitellianus exercitus, ad quintum a Bedriaco lapidem consedit, non ausis ducibus eadem die oppugnationem castrorum: simul voluntaria deditio sperabatur. Sed expeditis, et tantum ad proelium egressis, munimentum fuere arma et victoria. Postera die, haud ambigua Othoniani exercitus voluntate, et, qui ferociores fuerant, ad poenitentiam inclinantibus, missa legatio: nec apud duces Vitellianos dubitatum,

71. *Munimentum fuere arma et vict.* Lege *munimento fuere arma et victoriae.* Sic *documento esse et odio.*

Et, si ita ferret. Acidalius addi volebat *fors.* Frustra. Intelligi potest vel hoc vel *res.* Et sic iam vidimus A. 3, 55. Guelf. vitiose *fieret*, item ed. pr. *ferrent.* ERN.

Truces aut p. D. de Lamalle putat leg. *haud.*

Munimentum fuere arma et victoria. Schelius ad Hyginum p. 128. inclinat eo, ut de genere munitionis capiat, extremi imperii romani temporibus usitati, qua armorum ordinibus circumdatis castra muniebant, de quo ibi vide. Sed additum *victoriae* verbum aliud suadet: item antecedentia, e quibus patet, instrumenta ad muniendum necessaria defuisse. Tum loca ex antiquioribus prolata nil aliud indicant, quam in periculi metu, etiam si castra munita essent, noctu sub armis manere iussos. ERN.

Apud duces Vitellianos dubitatum. Immo vero *non dubitatum*, idque res et Plutarchus 13. suadent. Ideo optima lectio, quam ex Flor. adstruit Pichena: *missa legatio. nec apud duces.* LIPS. Ante erat in edd. omnibus, ut et in scr. (in his Bud.) *missa legatione, apud d.* quod vitium e sequentibus natum, ubi *remissa legatione.* ERN. Flor. scil. habet *legatione. Capud,* unde Pichena scite locum emendavit.

quo minus pacem concederent. Legati paullisper retenti: ea res haesitationem adtulit, ignaris adhuc, an impetrassent. Mox remissa legatione, patuit vallum. Tum victi victoresque in lacrimas effusi, sortem civilium armorum misera laetitia detestantes. Iisdem tentoriis alii fratrum, alii propinquorum, vulnera fovebant. Spes et praemia in ambiguo: certa, funera et luctus: nec quisquam adeo mali expers, ut non aliquam mortem moereret. Requisitum Orphidii legati corpus, honore solito crematur: paucos necessarii ipsorum sepelivere: ceterum vulgus super humum relictum.

46. Opperiebatur Otho nuntium pugnae, nequaquam trepidus, et consilii certus: moesta primum fama, dein profugi e proelio perditas res patefaciunt. Non exspectavit militum ardor vocem imperatoris: «bonum habere animum» iubebant: «superesse adhuc novas vires, et ipsos extrema passuros ausurosque:» neque erat adulatio. Ire in aciem, excitare partium fortunam, furore quodam et instinctu flagrabant: qui procul adstiterant, tendere manus, et proximi prensare genua; promptissimo Plotio Firmo. Is praetorii praefectus

Et consilii certus. Rhen. malit *sed.* Sic in suo Mirandulano se reperisse venditat Lampugnanus, tacente Lipsio.

Furore quodam et instinctu flagrabant. Accipe dictum per hendiadys: *instinctu furoris*, furore quodam instincti. Cicer. Verr. 5, 72, *quodam furore instinctus.* Adde pro Domo c. 55. In ed. pr. est *furoreque amenti instinctu:* unde facta videtur lectio cod. Agr. *furore quodam et amenti instinctu.* Eadem ed. (et Bud.) *prensare genua*, quod recepi. Ceteri (et Rhen.) *prehensare:* et deinde *promptissimus Plotius Firmus*, ut MS. Agr. Ern. Hendiadyn non agnoscunt Bip. sed *furorem* ad iram et vindictae cupidinem, *instinctum* ad incredibilem amorem exercitus in Othonem, referunt. Dein *promptissimo Plotio Firmo* Bud. et editi.

Is praetorii praefectus. Duo praefecti praetorio sub Othone. Licinius Proculus et Plotius Firmus. Tacitus 1, 46: *Praetorii praefectos sibi ipsi legere, Plotium Firmum e manipularibus quondam et Licinium Proculum.* Nec alios usquam no-

identidem orabat, « ne fidissimum exercitum, ne optime meritos milites desereret: maiore animo tolerari adversa, quam relinqui: fortes et strenuos etiam contra fortunam insistere spei; timidos et ignavos ad desperationem formidine properare. » Quas inter voces, ut flexerat vultum aut induraverat Otho, clamor et gemitus. Nec praetoriani tantum, proprius Othonis miles, sed praemissi e Moesia, « eandem obstinationem adventantis exercitus, legiones Aquileiam ingres-

minat. Ut iure mirer, in hac Othonis morte Plotarchum commemorare Pollionem praetorii praefectum. Quod vix est ut sit sine mendo, verba eios 18. *Οἱ δὲ στρατιῶται, Πολλίωνος τοῦ ἑτέρου τῶν ἐπάρχων, ὀμνύειν εὐθὺς εἰς τὸν Οὐιτέλλιον κελεύσαντος*, etc. Malimque *Πλωτίου*: nisi huic Plotio etiam Pollionis cognomen, quod unum dici superest. Lips. Edd. ante Rhen. omnes praeter Puteol. addunt *erat*. Beroaldus haec verba in parenthesi exhibet. Unde suspicio est, Tacitum scripsisse: *et proximi prensare genua. Promptissimus Plotius Firmus* (*is praet. praefectus erat*) *identidem orabat*. Ern. Id *erat* Rhen. Bud. auctoritate delevit.

Maiore animo tolerari. Haec illa sunt, quibus iugulare stoicos adversa omnis manus solet; pro quibus scutum habeo equidem, quod opponam, nisi religio me vetet. In hanc mentem igitur et Lucanus 7, 105.... *fortissimus ille est, Qui promptus metuenda pati, si cominus instent, Et differre potest.* Illa virgo, apud egregium vatem (intelligo, qui Thebaida scripsit) .... *non est, ut putas, virtus, pater, Timere vitam: sed malis ingentibus Obstare, nec se vertere, ac retro dare.* Sic et Caesar 7, 77. et Q. Curtius 5, 9. Biberunt omnes e patera Aristotelis, cuius hoc scitum in Ethicis 3, 7. (11). *Τὸ δ' ἀποθνήσκειν φεύγοντα πενίαν, ἢ ἔρωτα, ἤ τι λυπηρὸν, οὐκ ἀνδρείου, ἀλλὰ μᾶλλον δειλοῦ.* Heu taceo! Lips.

Forte et strenuos. Itaque Florus 4, 8. *Magnae indolis signum est sperare semper.* Lips.

Clamor et gemitus. Clamorem intellige laetantium, ubi flexerat vultum, tanquam obsecuturus militum studiis; *gemitum*, dolentium, ubi induraverat, tanquam mansurus in proposito tristi. Ed. pr. vitiose *induerat*. MS. Agr. *induruerat*. Ern. Ut 3, 61. Sed Bud. *induraverat*.

Praemissi e Moesia. Praepositionem servant Flor. Guelf. edd. ante Rhen. restituitque Pichena. Ern. Omisit Rhen. auctore Budensi.

Legiones Aquileiam ingressas. De Moesiae legionibus tribus loquitur, de quibus hoc ipsum infra 85. *Aquileiam iam progressae, rapta pecunia et inter se divisa, hostiliter egerunt.* Hoc eo noto, quod in Suetonio aliter legas, et duntaxat *bina ex his legionibus millia praemissa* Aquileiam venisse. In Vesp. 6. *Moesiaci exercitus bina e tribus legionibus millia, auxilio missa*

sas, » nuntiabant: ut nemo dubitet, potuisse renovari bellum atrox, lugubre, incertum victis et victoribus.

47. Ipse aversus a consiliis belli, « Hunc, » inquit, « animum, hanc virtutem vestram ultra periculis obiicere, nimis grande vitae meae pretium puto. Quanto plus spei ostenditis, si vivere placeret, tanto pulchrior mors erit. Experti invicem sumus, ego ac fortuna: nec tempus computaveritis: difficilius est temperare felicitati, qua te non putes diu usurum. Civile bellum a Vitellio coepit, et, ut de principatu certaremus armis, initium illic fuit: ne plusquam semel certemus, penes me exemplum erit: hinc Othonem posteritas

Othoni, postquam ingressis iter nuntiatum est, victum eum ac vim vitae suae attulisse, nihilo secius Aquileiam usque perseveraverunt, quasi rumori minus crederent. Et addit, metuentes ultionem de alio imperatore cogitasse. Sed vereor, ut Suetonius alucinetur in *duobus millibus:* qui non e Moesiacis, sed Pannonicis Dalmaticisque fuere. Ita enim idem Tacitus supra dixerat 11: *Laeta Othoni principia belli, motis ad imperium eius e Dalmatia Pannoniaque exercitibus. Fuere quatuor legiones, e quibus bina millia praemissa.* Nec apud Tacitum leges, de praemissis illis e legionibus Moesiacis. Sane, si et rem vides, probabilius, tres ipsas legiones illa violenta et hostilia Aquileiae ausas, et de imperatore deliberasse, quam sola ex iis duo millia electa. Lips.

Ipse aversus. Ita Flor. Ven. Put. Alc. Contra *versus* Rhen. e Bud.

Tanto pulchrior mors erit. Tanto, auctore MS. Budensi, delevit Rhenanus; abestque et ab aliis: Harl. Bodl. Guelf. nec est sane necessarium. Subauditur enim etiam alibi. (Vide indicem.) Sed, quia est in Fl. Reg. edd. ante Rhen. omnibus, cum Pichena et sequentibus servavi. Ern. Pichena tamen omissionem probat.

Experti invicem sumus, ego ac fortuna. Fortunam Otho expertus erat, cum imperium tam brevi duraturum accepisset: Othonem autem fortuna, cum is recte modesteque imperasset, fortiterque abdicaret. Sic bene Pichena. Mox *nec* Flor. Guelf. edd. ante Rhen. Hic (e Bud.) edidit *ne*. Illud melius, beneque restitutum a Pichena. Ern.

Difficilius est temperare. Acute; ut solet, Statius hoc expressit Theb. 2, 446: *Non parcit populis Regnum breve.* Et est humanum ingenium scilicet avidum tunc et praeceps. Lips. *Felicitati* aberat a MS. Bud. Mox pro *illic* Rhenanus (ex ingenio) malebat *illinc*. Bene, si libri iuvarent. At etiam mox *penes me exemplum erit*, non *a me*. Ern. Frustra Rhen. *temperare* refert ad *fortunam* vel subaudit *rei*; librarii incuria dativus deest. Bud. *illic* et *penes me*.

aestimet. Fruetur Vitellius fratre, coniuge, liberis: mihi non ultione, neque solatiis opus est. Alii diutius imperium tenuerint: nemo tam fortiter reliquerit. An ego tantum romanae pubis, tot egregios exercitus, sterni rursus, et reipublicae eripi patiar? Eat hic mecum animus, tanquam perituri pro me fueritis: sed este superstites: nec diu moremur, ego incolumitatem vestram, vos constantiam meam. Plura de extremis loqui, pars ignaviae est: praecipuum destinationis meae documentum habete, quod de nemine queror: nam incusare deos vel homines, eius est, qui vivere velit.»

48. Talia locutus, ut cuique aetas aut dignitas, comiter adpellatos, « irent propere, neu remanendo iram victoris asperarent: » iuvenes auctoritate, senes precibus movebat; placidus ore, intrepidus verbis, intempestivas suorum lacrimas coërcens. « Dari na-

72. *Sed este. Estote* cod. Agr.

Mihi non ultione etc. Refer ad praecedentia. Nolo ulcisci Vitellium interficiendis fratre, coniuge, liberis, et ex hac ultione solatia mali petere. Ern.

Alii diutius imperium tenuerint. Sic Flor. bene: nam sequitur *reliquerit.* Consentit ed. pr. recepitque Pichena. Ceteri scr. (etiam Bud.) et edd. *tenuerunt. Reliquerit*, quod deleri vult Rhen. (duce Bud.) omnes scr. et edd. tuentur: nec abesse potest salva sententiae elegantia. Ern. Ipse quoque Rhen. servavit in textu.

Plura de extremis loqui. Quem non capiunt haec alia, ex intimo animorum et affectuum penetrali deprompta? et sunt assidua in nostro scriptore. Quinctilianus simile, Declam. 344. *Iam mihi narras moras. Ipsum illud secretum quaerere, et putare interesse, ubi pereas, non est ardentis in mortem impetus. Non fiunt ista, nisi subita, nec quisquam (praesertim nulla gravi praecedente caussa) spiritum ratione deposuit.* Etiam Aiax apud Sophoclem iam se interfecturus v. 852.

Ἀλλ' οὐδὲν ἔργον ταῦτα θρηνεῖσθαι μάτην·
Ἀλλ' ἀρκτέον τὸ πρᾶγμα σὺν τάχει τινί.
Ὦ Θάνατε, Θάνατε, νῦν μ' ἐπίσκεψαι μολών.

Lips.

Neu remanendo iram victoris asperarent. Remanendo Flor. Agr. Guelf. edd. ante Rhen. Hic (e Bud.) dedit *remorando.* Illud bene restituit Pichena. *Movebat* porro idem Flor. (Bud.) Guelf. idque auctoritati et precibus convenit, non *monebat*, quod (c. Agr. et) edd. ante Pichenam omnes habent. Ern.

ves ac vehicula » abeuntibus iubet: libellos epistolasque, studio erga se aut in Vitellium contumeliis insignes, abolet: pecunias distribuit, parce, nec ut periturus. Mox Salvium Cocceianum, fratris filium, prima iuventa, trepidum et moerentem, ultro solatus est, laudando « pietatem » eius, castigando « formidinem: an Vitellium tam immitis animi fore, ut, pro incolumi tota domo, ne hanc quidem sibi gratiam redderet? mereri se festinato exitu clementiam victoris. Non enim ultima desperatione, sed poscente proelium exercitu, remisisse reipublicae novissimum casum. Satis sibi nominis, satis posteris suis nobilitatis quaesitum: post Iulios, Claudios, Servios, se primum in familiam novam imperium intulisse: proinde erecto animo capesseret vitam, neu, patruum sibi Othonem fuisse, aut oblivisceretur unquam, aut nimium meminisset. »

Aut in Vitellium. In est in Flor. (et Agr.) edd. ante Rhen. omnibus. Restituit Ryckius, quem cum Iac. Gron. secuti sumus. Ern. Male Rhen. sustulerat, auctore Bud. Hic error ex simili prima syllaba vocis seq. ortus.

Salvium Cocceianum, fratris filium. Melius ita, quam *Cocceium*, quod Plutarchus praefert c. 16. Nam et Tranquillus ita appellat in Domit. 10, ubi narrat hunc interfectum. At Suetonius non fratris solum filium, sed ipsum hic fratrem praesentem facere videtur: contra Taciti et Plutarchi narrationem aperte. Nam ille in castra evaserat e pugna, seque cum aliis dedidit. Suetonii tamen verba Oth. 10: *Fratrem igitur, fratrisque filium et singulos amicorum cohortatus*: quae profecto non vera, si verus Tacitus. Lips.

Laudando ... formidinem. Haec delenda putat Mendoza ep. ad Lips. t. 2. Coll. Burm. p. 59. Ern.

Servios. Sic Bud. sic et Put. sed Alc. et alii *Sergios*, quod falsum esse ostendit Spanhem. de Usu et Pr. NN. diss. 10, c. 1, p. 29. V. et Matii annotat. c. 19.

Neu, patruum sibi Othonem. Plut. l. c. μήτ᾽ ἐπιλαθέσθαι παντάπασι, μήτ᾽ ἄγαν μνημονεύειν, ὅτι Καίσαρα θεῖον ἔσχε. Non audiemus Beatum, qui verbum, *nimium*, auctore Budensi codice delet, et una sententiae acumen. Totum id enim in eo, sicut et in Plinii loco fuerat, epist. 3, 14, quem depravarunt: *Largius Macedo, superbus alioqui et saevus dominus, et qui, servisse patrem suum, parum immo minimum meminisset.* Tu scribe: *nimium meminisset.* Lips. Habent omnes scr. et edd. *nimium.* Ern. Rhen. etiam in textu reliquit.

49. Post quae, dimotis omnibus, paullum requievit: atque illum, supremas iam curas animo volutantem, repens tumultus avertit, nuntiata consternatione ac licentia militum: namque abeuntibus exitium minitabantur; atrocissima in Verginium vi, quem, clausa domo, obsidebant: increpitis seditionis auctoribus, regressus, vacavit abeuntium adloquiis, donec omnes inviolati digrederentur. Vesperascente die, sitim haustu gelidae aquae sedavit: tum adlatis pugionibus duobus, cum utrumque pertentasset, alterum capiti subdidit: et explorato, iam profectos amicos, noctem quietam, utque adfirmatur, non insomnem egit. Luce prima, in ferrum pectore incubuit: ad gemitum morientis ingressi liberti servique et Plotius Firmus, praetorii praefectus, unum vulnus invenere. Funus maturatum: ambitiosis id precibus petierat, « ne amputaretur ca-

73. *Repens tumultus avertit. Advertit* malim.

Post quae. MS. Reg. (Bud.) Guelf. ed. pr. Put. Ber. (Alc.) *Postquam.* ed. pr. *postque.* Mox Rhenanus edidit: *iam supremas curas agentem*, e Budensi MS. Vulgatum omnes reliqui scr. (etiam Flor.) et edd. ante. Restituit Pichena. Contra bene Rhenanus mox *exitium* dedit (e Bud.) pro *exitum*: quae verba saepe confunduntur. *Exitium* Flor. Guelf. ed. pr. Ern. De initio periodi contraria ex ed. pr. adfert. Ern. Doleo, mihi non esse istam ad manus. Videant, quibus id contigerit. Forsan dare volebat ed. Rh. *post quae*, nam sic illa.

Vesperascente die. Farnesiano est *vesperante*. Quod verum arbitramur. A. Gellius 17, 8, *Ubi iam vesperaverat.* Lips.

Adlatis pugionibus. Vocem addunt aliquot libri *pugionibus duobus*: atque ita Plutarchus 17: *δυοῖν ὄντων αὐτῷ ξιφῶν.* Lips. Recte. Sic Flor. Guelf. ed. Puteol. (et Alc.) unde bene editum a Pichena, ut mox *utrumque* pro *utrinque*, quod est etiam in ed. pr. Voluit etiam Rhenanus in textum inseri, sed operae non paruere: neque id vitium editores posteri animadvertere. Ern. In Bud. deest *duobus*, nec Rhen. expressit, sed dedit *utrumque*.

Pertentasset. Edd. quaedam *praetentasset*, e coniectura non absurda, sed non necessaria. Ern. Bud. *temptasset.*

Ambitiosis precibus. H. e. summis, accuratissimis. Ambitio est maxima in commemoratione accurata eorum, quibus movere possumus in precando, in primis meritorum ac beneficiorum, item submissione quadam petentis. Sic Cicero ep. 3, 7, *am-*

put, ludibrio futurum.» Tulere corpus praetoriae cohortes, cum laudibus et lacrimis, vulnus manusque eius exosculantes. Quidam militum, iuxta rogum interfecere se; non noxa, neque ob metum, sed aemulatione decoris et caritate principis: ac postea promiscue Bedriaci, Placentiae aliisque in castris, celebratum id genus mortis. Othoni sepulcrum exstructum est modicum et mansurum.

50. Hunc vitae finem habuit septimo et tricesimo aetatis anno. Origo illi e municipio Ferentino. Pater consularis: avus praetorius: maternum genus impar, nec tamen indecorum: pueritia ac iuventa, qualem monstravimus: duobus facinoribus, altero flagitiosissimo, altero egregio, tantumdem apud posteros me-

bitiosius facere soleo, quam dignitas mea postulat: hoc est demissius, studiosius. Aliter *ambitiosae rogationes* dictae Cicer. l. c. 6, 12. Haec tironibus dicta. Ern.

Non noxa. Bip. legunt *non nexu*, ingeniose, hoc sensu: non quod beneficio *nexi* vel obligati fuissent principi, quales beneficiarii milites. Sic Cic. ad Fam. 7, 30: *cuius proprium te esse scribis mancipio et nexu.* In vulgato consentiunt codices. Intellige: non quod *noxae* sive culpae, admissae in Othonem, sibi essent conscii.

Aliisque in castris. Bud. et inde Rhen. *aliis.* Ex Flor. Pichena eopulam restituit.

Sept. et tric. aetat. an. Suetonius anno XXXVIII. interfectum dicit. Pro Tacito pugnant Savilius et Ryckius, qui apud Suetonium vult rescribi XXXVII. Rationes utriusque verae. Sed, cum pauci admodum dies defuerint anno 37mo, facile potuit Suetonius annum pro pleno sumere, et anno 38 mortuum dicere. Ern.

E municipio Ferentino. In Flor. est *Ferentio*, quod ipsum quoque rectum est. Ceteri scr. (in his Bud.) et edd. (non demum Beroaldus) *Ferentino.* In MS. Guelf. plane non est a manu pr. sed sec. addidit in marg. Porro ed. pr. *a municipio.* Ceterum intelligenda origo familiae, non natales Othonis. Ern.

Maternum genus impar. Quomodo? si splendidissima ea femina fuit, Suetonio testante? Scribit enim de patre Othonis: *Ex Albia Terentia, splendidissima femina, duos tulit filios.* Sed melior ibi scriptura *splendida femina*: quam ex opt. libro Torrentius adnotavit. Idque non aliud quam ordinem equestrem proprie notat. Lips. Quasi non et equites *splendidissimi* dici possent, si qui ditiores, antiquis familiis equestribus nati. Atticum quis dubitet splendidissimum vocare? Ern.

Qualem monstravimus. Vide 1, 13.

ruit bonae famae, quantum malae. Ut conquirere fabulosa, et fictis oblectare legentium animos, procul gravitate coepti operis crediderim; ita vulgatis traditisque demere fidem non ausim. « Die, quo Bedriaci certabatur, avem invisitata specie apud Regium Lepidum celebri loco consedisse, » incolae memorant, « nec deinde coetu hominum, aut circumvolitantium alitum, territam pulsamve, donec Otho se ipse interficeret: tum ablatam ex oculis: et tempora reputantibus, initium finemque miraculi cum Othonis exitu competisse. »

51. In funere eius, novata luctu ac dolore militum seditio: nec erat, qui coërceret. Ad Verginium versi, modo, « ut reciperet imperium, » nunc, « ut legatione apud Caecinam ac Valentem fungeretur, » minitantes orabant. Verginius, per aversam domus partem furtim

74. Aut circum volitantium avium. Puto aut vi circumvolitantium.

Avem invisitata specie. Sic bene e Flor. edidere Ryckius et Gronovius. Ceteri libri omnes *inusitata*: soleuni aberratione librariorum et editorum, de qua saepe viri docti, dum id verbum restituunt veteribus scriptoribus, egere. Graev. ad Sueton. Aug. 43. et quos ibi laudat Burm. Drakenb. ad Livium saepe (ut 27, 39). Pro *specie* ed. pr. habet *facie*. Ern. Bud. *specie*. Sic et Put. Alc. Rhen.

Apud Regium Lepidum celebri luco consedisse. Sic Flor. Bud. Guelf. ed. pr. Rhen. seqq. At Puteol. Ber. Alc. et margo MS. Harl. *vico*: quod verum puto. *Celeber lucus* non aliter dicitur, nisi ab arboribus, ut apud Ovidium Am. 3, 5, 3: *celeberrimus ilice lucus*: de quo ad Sueton. Nam hominibus luci neque sacri neque profani celebres sunt: nec ibi coetus fiunt. At *vici celebres* recte dicuntur. Sueton. Aug. c. 1. *Vicus celeberrima parte oppidi.* Nec profecto *vico* est a librariis. *Loco* fecissent citius, quod Colero placebat quam *vico*. Ut e *vis* subinde factum est *ius*, ita e *vico* factum primum *iuco*, hinc *luco*. Secutus est exemplum nostrum Broterius. Mox MSS. quidam et ed. Puteol. *alituum*. Ern. Cum Bip. reposui *loco*, quod ad cod. scriptos propius accedit.

Nec deinde coetu hom. Rhen. e Bud. sic: *nec deinde coetu hominum circumvolitantem alitem.* * Non male.

Per aversam domus partem furtim degressus. Sic edidit I. Gron. et ex parte Ryckius. *Partem* MSS. Flor. Reg. Guelf. Harl. Agr. ed. pr. et sic alibi loquitur Tacitus, ut docuit iam Acidalius, et sic voluerat Muretus (ut 3, 70). *Portam* edidit

degressus, irrumpentes frustratus est. Earum, quae Brixelli egerant, cohortium preces Rubrius Gallus tulit. Et venia statim impetrata, concedentibus ad victorem, per Flavium Sabinum, iis copiis, quibus praefuerat.

52. Posito ubique bello, magna pars senatus extremum discrimen adiit, profecta cum Othone ab urbe, dein Mutinae relicta: illuc adverso de proelio adlatum: sed milites, ut falsum rumorem adspernantes, quod infensum Othoni senatum arbitrabantur, custodire sermones, vultum habitumque trahere in deterius: conviciis postremo ac probris caussam et initium caedis quaerebant: cum alius insuper metus senatoribus instaret, ne, praevalidis iam Vitellii partibus, cunctanter excepisse victoriam crederentur: ita trepidi et utrimque anxii coëunt: nemo privatim expedito consilio, inter multos societate culpae tutior. Onerabat paventium curas Ordo Mutinensis, « arma et pecu-

Puteol. (Alc. Rhen.) non minus bonum, et quod sola Florentini auctoritate superatur. Est et in MS. (Bud.) Bodl. et margine Harl. Mox *degressus* non *digressus*. Recte idem Flor. sed vitiose cum Guelf. (Bud.) Agr. ed. pr. *adversam*, ut supra *adversari* pro *aversari* scribi vidimus a librariis H. 1, 38. Ern. Bud. Put. Alc. *digressus*. Sed iidem *aversam*, ut Flor. etiam infra 3, 85.

Concedentibus ad victor. Freinsh. aut excidisse aliquid putat, aut interpunctionem mutandam, puncto *post impetrata* posito, et copula *et* ante *posito*. Non putem. Etiam hoc valuit ad veniam impetrandam, quod etiam eae copiae ad victorem transirent, quibus Sabinus praefuerat. Nam in *posito* haud dubie initium novae narrationis de periculo senatus. Mox *adverso de proelio* Flor. Guelf. Agr. edd. primae, haud dubie mollius, quam *de adv. pr.* ut (e Bud.) edidit Rhen. cum seqq. usque ad Ryckium. Ern. Aeque impetrata venia per Flavium Sab. suis copiis ac per Rubrium G. agentibus Brixelli. Sic bene Bip. Mox Bud. male *profecto tum*. Dein idem *postremo*.

Societate culpae tutior. Puto *tutiores*. Lips. MS. Agr. *tutiore* sc. societate: idque edidit Ryckius. Sed ita friget *inter multos*. E *nemo* intell. *quisque*. Ern. Bud. *tutior*: sic et Plut. Alc. Rhen.

Ordo Mutinensis. Id est, decuriones Mutinensium, sive senatus, qui in municipiis et coloniis simpliciter *ordo* vocabatur. Mox pro *conscriptos* MS. Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. male *consultos*, quod e compendio scribendi natum est. Ern. Bud. et inde Rhen. *conscriptos*.

niam » offerendo, adpellabatque « patres conscriptos, » intempestivo honore.

53. Notabile iurgium inde fuit, quo Licinius Caecina Marcellum Eprium, « ut ambigua disserentem, » invasit. Nec ceteri sententias aperiebant: sed invisum memoria delationum, expositumque ad invidiam, Marcelli nomen irritaverat Caecinam, ut novus adhuc, et in senatum nuper adscitus, magnis inimicitiis clresceret. Moderatione meliorum dirempti. Et rediere omnes Bononiam, rursus consiliaturi: simul, medio temporis, plures nuntii sperabantur. Bononiae, divisis per itinera, qui recentissimum quemque percunctarentur, interrogatus Othonis libertus « caussam

75. *Ut ambigua disserentem, invasit.* *Disserentem ianua invasit* cod. Agr. et emend. manu *invasit. ambigua disserentem* illustra ex H. 3, 1. — 76. *Nec ceteri sententias aperiebant.* Puto *nec ceterorum sententias opperiebatur.* Livius 1, 56. vide ibi Gron. Interpellabat Caecina prius, quam universus senatus censuisset. Sic saepe noster Ann. 3, 59. Post lege *adeo invisum.*

Notabile inde iurgium fuit. Ryckius e cod. Agr. edidit: *Notabile in Verginium fuit, quod.* Estque sic et in MS. Reg. male: nec commodus inde sensus nascitur. Vulgatum verum. *Caecina* autem qui sit, propterea, quod plures memorantur, definire difficile est. A. C. quidem Caecina Largo consule, et P. Caecina Largo A. 11, 33. diversus est. Ern. Cum cod. Agr. fere facit cod. Flor. Bud. vulgatum tenet, quod servant bene editores recentiores.

Irritaverat C. Lallem. cum Acidalio mallet *invitaverat.*

Rursus consiliaturi. Mon muto. Horatius eo verbo usus Ode 3, 3, 17: *Gratum elocuta consiliantibus Iunone divis*, et alii. Lips. Ryckius e codice suo edidit *consulturi.* Praeferrem scripturam Guelf. *consultaturi*, quae propius ad vulgatum accedit, estque et in MS. Harl. Bodl. etc. In hoc verbo alteram syllabam subinde *si* scribi in MSS. supra iam vidimus ad Ann. 3, 46: inde reliqua depravatio nasci potuit. Sed *consiliaturi* verum puto: idque verbum mala negat probum esse Ryckius. V. Davies ad Caes. B. C. 1, 19. ubi, ut et c. 73. eadem variatio librorum: sed *consiliandi* et *consiliantibus* recte retinetur. Ceterum verbum *consiliare* subinde a librariis Longobardicis illatum libris docent MSS. Livii, in quibus non uno loco nonnulli id verbum exhibent. V. Drakenb. ad Epil. 125. Ern. *Consiliaturi* firmatur cod. Flor. Bud. Reg. Lall. Sed Rhen. volebat *consilituri*, ut A. 3, 46. 6, 36. in textu autem posuit *consultaturi*, ex ingenio, ut videtur. Pro vulgato facit et Hor. Art. Poël. 196. Plin. ep. 4, 17.

digressus, habere se suprema eius mandata » respondit: « ipsum viventem quidem relictum, sed sola posteritatis cura et abruptis vitae blandimentis. » Hinc admiratio et plura interrogandi pudor: atque omnium animi in Vitellium inclinavere.

54. Intererat consiliis frater eius L. Vitellius, seque iam adulantibus offerebat, cum repente Coenus, libertus Neronis, atroci mendacio universos perculit, adfirmans, « superventu XIV. legionis, iunctis a Brixello viribus, caesos victores, versam partium fortunam. » Caussa fingendi fuit, ut diplomata Othonis, quae negligebantur, laetiore nuntio revalescerent. Et Coenus quidem rapide in urbem vectus, paucos post dies iussu Vitelli poenas luit. Senatorum periculum

77. *Suprema eius mandata. Forte heri mandata.*

Sola posteritatis cura. Non, quomodo vitam imperiumque conservaret, sed quomodo posteris laudaretur, curantem, h. e. mori fortiter meditantem. Ern.

Seque iam adul. offerabat. Hoc est; parabat, ostendebat se paratum, audire et accipere adulationes. Ern.

Coenus, lib. Ner. Sic Flor. aliique MSS. *Caenus* Guelf. *Comenus* ed. pr. Ceterae *Cenus* usque ad Pichenam. (sic at Bud.) Mox pro *perculit* legendum *percutit* vel *percussit.* Mendacium non percellit, sed percutit; ut hodie sciunt omnes. Sed saepe verba haec permutata sunt. V. infra 3, 36. Ern. Bud. *pertulit.* Male.

Caesos victores. Desunt haec in Bud.

Diplomata Othonis. Ad cursum publicum ea spectant et a principe dabantur. Si ergo ille mortuus, quis pareret? Sed de diplomatis plene alibi: nunc Suetonii locum *emendemus* Calig. 38. *Prolata divorum Iulii et Augusti diplomata, ut vetera et obsoleta deflebat.* Cur deflebat? aut qui id conveuit? vidi qui *delebat*, vellet. Ego, *deflabat*, vel *difflabat*, verum contendo: non enim alio gestu melius expresseris superbum habitum illum contemnentis et respuentis. Eaque difflatio etiam in nostris hodie moribus, ubi elevamus quid aut aspernamur. Lips. De diplomatum usu v. Plin. ep. 10, 14: 54, 121.

Rapide in urbem vectus. MSS. Flor. Bud. Agr. ed. pr. *rapidum urbem:* unde Rhenanus coniiciebat: *rapide in urbem vectus.* Id cum MSS. Guelf. Bodl. et alii ap. Brot. clare exhibeant, recepi: non, quo id Taciti esse pro certo audeam dicere: sed quod malim edere, quod in libris scr. esset, quam meram Puteolani coniecturam *rapidus*, quae vulgo (et a Rhen.) editur. Nec displicet Iac. Gron. correctio, *raptim.*

auctum, credentibus Othonianis militibus vera esse, quae adferebantur. Intendebat formidinem, quod publici consilii facie discessum Mutina, desertaeque partes forent. Nec ultra in commune congressi, sibi quisque consuluere: donec missae a Fabio Valente epistolae demerent metum. Et mors Othonis, quo laudabilior, eo velocius audita.

55. At Romae nihil trepidationis. Cereales ludi ex more spectabantur. « Ut cessisse vita Othonem, et a Flavio Sabino, praefecto urbis, quod erat in urbe militum sacramento Vitellii adactum, » certi auctores in theatrum adtulerunt, Vitellio plausere: populus cum lauru ac floribus Galbae imagines circum templa tulit, congestis in modum tumuli coronis, iuxta lacum Curtii, quem locum Galba moriens sanguine infecerat. In senatu cuncta, longis aliorum principatibus com-

78. *Ut cessisse Othonem.* Intricata constructio et verba transposita. Lege, *ut cessisse vita Othonem certi auctores in theatrum adtulerunt, Vitellio plausere, et a Flavio Sabino, praefecto urbis, quod erat in urbe militum, sacramento Vitellii adactum.* — 79. *Principatibus composita.* An *conquisita?*

in urbem vectus (ut H. 3, 18.) aut Ryckii (et Heinsii) *rapidius* ex H. 4, 71. *rapide* pro festinanter, raptim: et *rapidus cursus* dicitur. Ern.

Iussu Vitellii. Haec verba delebat Muretus, forsan ob suspicionem glossematis.

Publ. consilii facie. H. e. ita, ut non terrore subito, aut, dum sibi quisque privatim consulit, sed publico consilio decretus discessus videretur. Ern.

Cereales ludi. Mors Othonis incidit in XII. kalend. maias, computatione satis certa, imperavitque XCV. dies. Atqui supra notavi (15, 53. in coniuratione Pisoniana) *Cereris ludos* pridie idus apriles datos in circo. Quod verum est, sed in plures nempe dies, et ad hoc fere tempus productos, ex hoc loco constet. Adde, quae supra scripsi. Lips.

Sacramento Vitellii. MSS. et edd. ante Rhen. *in sacr.* Latinitate postulante Rhenan. delevit *in.* Recte. Natum est e finali praecedentis verbi, ut alibi apud nostrum et alios. Iac. Gronovius mirificus est, ut divinitatem MS. Flor. tueatur, qui, ut ait, nil molitur inepte. Ern. Rhen. emendavit ex ingenio, ut infra legitur c. 79. Bud. *in sacramento.* Agr. *in sacramenta*, quod verum putat Ryckius. I. Gron. dabat *iri sacr. V. adactum.*

Quem locum. Cf. H. 1, 41.

posita, statim decernuntur. Additae erga Germanicos exercitus laudes gratesque, et missa legatio, quae gaudio fungeretur. Recitatae Fabii Valentis epistolae, ad consules scriptae haud immoderate: gratior Caecinae modestia fuit, quod non scripsisset.

56. Ceterum Italia gravius atque atrocius, quam bello adflictabatur: dispersi per municipia et colonias Vitelliani, spoliare, rapere, vi et stupris polluere: in omne fas nefasque avidi aut venales, non sacro, non profano abstinebant. Et fuere, qui inimicos suos, specie militum, interficerent. Ipsique milites, regionum gnari, refertos agros, dites dominos, in praedam, aut, si repugnatum foret, ad excidium destinabant; obnoxiis ducibus et prohibere non ausis: minus avaritiae in Caecina, plus ambitionis: Valens, ob lucra et quaestus infamis, eoque alienae etiam culpae dissimulator. Iam pridem adtritis Italiae rebus,

30. *Quae gaudio fungeretur. Quae laude defungeretur* lego. Nam de *laude* praecessit. Sic H. 4, 39, *regibus laudes et grates decretae.*

Haud immoderate. Sic adidi e MS. Guelf. edd. pr. Puteolan. Ber. Prima (et 2da) Rhen. editio exhibet *immoderatae:* utrum e correctione Rhen. an vitio operarum, non satis scio: hoc tamen credo, quia nil in notis admonuit. Et tamen id omnes sequentes edd. servarunt. Ern. Bud. *immoderate*, sed frequens ibi e simplex pro e caudato sive diphthongo ponitur. Rhenanus ergo ex ingenio mutavit. Alc. *immoderatae.* Adverbium ex ed. Venet. laudat Freinsh.

Gratior Caecinae modestia. Quid ita? quia invaluerat iam illo aevo, ut publice nemo, id est, ad consules aut senatum scriberet, praeter principem: alii autem omnes, ad istum. Itaque superbe se gessisse Valens visus, qui id fecit: modeste Caecina, qui omisit. Tale illud H. 4, 4. de Muciano: *Miserat et epistolas ad senatum, quae materiem sermonibus praebuere. Si enim privatus esset, cur publice loqueretur?* Lips.

In omne fas nefasq. In quodnam fas avidi? aut quod genus dicandi, in fas avidi? Debebat esse *in omne nefas av.* Et omnia, quae sequuntur, sunt nefaria. Sed videtur *fas nefasque* velut e formula dictum esse in tali sententia, nec verbum *fas* ad vivum resecandum. Ern.

Plus ambitionis. Id est avaritiae, et rapinarum quidem nulla conscientia erat, quae debilitaret prohibere conantem, sed cupiebat tamen apud milites gratiosus esse, eorumque gratiam captabat. Ern.

tantum peditum equitumque, vis damnaque et iniuriae, aegre tolerabantur.

57. Interim Vitellius, victoriae suae nescius, ut ad integrum bellum, reliquas Germanici exercitus vires trahebat. Pauci veterum militum in hibernis relicti, festinatis per Gallias delectibus, ut remanentium legionum nomina supplerentur. Cura ripae Hordeonio Flacco permissa: ipse e Britannico delectu octo millia sibi adiunxit: et, paucorum dierum iter progressus, « prosperas apud Bedriacum res, ac morte Othonis concidisse bellum, » accepit. Vocata concione, virtutem militum laudibus cumulat. Postulante exercitu, « ut libertum suum, Asiaticum, equestri dignitate donaret, » inhonestam adulationem compescit. Dein, mobilitate ingenii, quod palam abnuerat, inter secreta

81. *Tantum peditum equitumque vis.* An ubivis?

Tantum peditum equitumque vis. Si attendis, haud difficulter mecum fatebere, illud *tantum* a glossographo esse, legasque: *peditum equitumque vis*, *damnaque*, etc. *Vis* pro multitudine et copia, tritum. Lips. Licet intelligere, *eorum vim*, id est saevitiam, aviditatem. Acid. *tanta p. e. vis*, malebat Lipsiano: cui favet MS. Guelf. *tamen peditum equitumque vis*, sed in vulgato acquiescebat. Bene. Ern. sic et Pichena.

Reliquas G. ex. vires. Bud. *reliquias G. exercitus trahebat.*

Remanentium legionum nomina. Acidalius suspicatur *numeri* legendum. Ern.

Cura belli Hordeonio. Verissime e Flor. corrigunt *cura ripae*. Nempe Rheni, et ne Germani transirent. Lips. Sic primus edidit Pichena. Ceteri scr. et edd. *belli*. Ern. Bud. *Phordeonio*. Nam *P. Hordeonio?* Sed illud *p* indicat aliam lectionem. Nam et in Flor. est *curari pe Hard.* Unde Pichenae amendatio scita.

Inhonestam adulationem compescit. Rhenanus (e Bud.) reposuit *compescuit*. Male. Istud MSS. Flor. Guelf. (Reg. Lall.) Agr. edd. ante Rhen. omnes. Et sequitur *largitur*. Quamquam et alibi praesens, perfectum, imperfectum apud nostrum eodem loco se excipiunt; tamen ista varietas non inferenda sine consensu bonorum et veterum librorum. Ern. Sed et hic mox occurrit *honoravitque*. Pro *adulationem* Agr. *petitionem*. Ceterum exemplum simile in Icelo habes H. 1, 13. Cf. Cannegieter de mut. nom. Rom. rat. sub Princip. c. 13. Mox Bud. *Isdem*, ut solet. Dein idem male *abscessisse*.

convivii largitur; honoravitque Asiaticum annulis, foedum mancipium et malis artibus ambitiosum.

58. Iisdem diebus, « accessisse partibus utramque Mauretaniam, interfecto procuratore Albino, » nuntii venere. Luceius Albinus, a Nerone Mauretaniae Caesariensi praepositus, addita per Galbam Tingitanae provinciae administratione, haud spernendis viribus agebat. XIX. cohortes, quinque alae, ingens Maurorum numerus aderat, per latrocinia et raptus apta bello manus. Caeso Galba, in Othonem pronus, nec Africa contentus, Hispaniae, angusto freto diremptae, imminebat. Inde Cluvio Rufo metus: « et decimam legionem propinquare litori, » ut transmissurus, iussit: praemissi centuriones, qui Maurorum animos Vitellio conciliarent: neque arduum fuit, magna per provincias Germanici exercitus fama. Spargebatur insuper, « spreto procuratoris vocabulo, Albinum insigne regis, et Iubae nomen usurpare. »

59. Ita mutatis animis, Asinius Pollio, alae praefectus, e fidissimis Albino, et Festus ac Scipio, cohortium praefecti, opprimuntur. Ipse Albinus, dum e Tingitana provincia Caesariensem Mauretaniam petit, adpulsus litori, trucidatur: uxor eius, cum se percussoribus obtulisset, simul interfecta est: nihil eorum,

* 82. *Exercitus fama spargebatur. Insuper.* Cod. Agr.

XIX. cohortes, quinque alae. In Flor. (Bud. Agr.) ed. pr. legitur *decemnovem cohortes:* unde Ryck. edidit *XIX.* Iac. Gron. *novendecim* inversis syllabis. MS. Guelf. *XIIII.* excidit *V.* Puteol. *XVIIII.* At in ed. Beroaldi aberratum, et editum *XVIII.* quod ad omnes propagatum. Librarius Florentini, dum vult numerum verbis exprimere, ab elegantiori ratione aberravit. Ern.

In Othonem pron. Sic bene Rhen. edidit. MSS. et edd. ante *in Othone.* Ern. Sic et Bud.

Albinum ins. r. etc. Agr. *Albinus.* Mox Bud. *et fidissimus.*

Adpulsus litori, trucidatur. Sic MSS. Flor. Guelf. edd. Puteol. Ber. At edd. pr. Rhen. (e Bud.) seqq. *trucidatus.* Illud restituit Lips. Ern. Flor. et Agr. *appulsu litoris.*

Nihil .... Vitellio anquirente.

quae fierent, Vitellio anquirente: brevi auditu quamvis magna transibat, impar curis gravioribus. « Exercitum itinere terrestri pergere » iubet: ipse Arare flumine devehitur, nullo principali paratu, sed vetere egestate conspicuus: donec Iunius Blaesus, Lugdunensis Galliae rector, genere illustri, largus animo et par opibus, circumdaret principi ministeria, comitaretur liberaliter; eo ipso ingratus, quamvis odium Vitellius vernilibus blanditiis velaret. Praesto fuere

83. *Largus animo.* Malim *animi.*—84. *Comitaretur liberaliter.* Lege *copiis comitaretur.* Vid. Ann. 1, 44, *Centurionatum* pro *censum centurionum copiae annuae;* alibi sic et *copiis copiis et laetitia*, pro epulis. Ann. 1, 68, *copiae* opponantur *ciborum egestati*, qui locus ad rem facit. *Copiis onerare* de Mor. Germ. 3a. male mutant. De Vitellio similiter Valer. Max. 5, 1, 1. de Prusia rege *censeit senatus, ut domus ei Romae quam optima conduceretur, et copiae non solum ipsi, sed etiam comitibus eius publice praeberentur.* *copiae* saepe apud Symmachum ut Ep. 6, 81, *natalitii convivii copiae.* Sic passim.

Merito id verbum reposui, enm in MSS. reperissem *acquirente.* *Anquiro* enim pro inquiro, sive potius valde quaero, veteri et proba nota signatum verbum est, Ciceroni, Varroni, aliisque crebro usurpatum, crebro corruptum. Lips. *Anquirente* plane MS. Flor. At ed. pr. *acquirente.* Ante erat *inquirente*, ut est in MS. Guelf. (Bud.) et aliis apud Broterium. Ern. Sic et Put. Ale. Rhen.

Quamvis magna transibat. Flor. *breve auditu vi quamvis magna transibant.* Sic et ed. pr. *Transibant* etiam MS. Guelf. Vulgatum verum est. Acidalius coniiciebat *transmittebar.* Si quid tentandum foret, mallem *transigebat*, quod eleganter dicitur in hac sententia. Sed *transire* quoque bonum est, et pro *transigere* dicitur. V. Cort. ad Sallust. Cat. c. 1. init. Mox *paratu*, quod Rhen. (e Bud.) pro *apparatu* edidit, est etiam in ed. pr. Ern. Bud. cum Flor. conspirat, sed pro *vi* habet *in.* Sic et Agr. nisi quod hic *transibat.* Bip. ex *auditu* et particula ista superflua fecere *auditione* et recepere *transibant.* Tum *impar curis* ad sequentem periodum reiiciunt. Mihi vulg. placet.

Circumdaret principi ministeria. Ego, priusquam scirem, ab interpolatione Rhen. sic legi, corrigebam *principis.* Sic enim omnino legendum. *Circumdaret* puta Vitellio *ministeria principis*, qualia scilicet princeps romanus habere circa consuevit. Sic H. 1, 58: *ministeria principatus per libertos agi solita.* Gron. Restitui *principis*, quod etiam Guelf. habet. *Principi* est in Flor. (Bud.) edd. pr. Rhen. seqq. omnibus praeter Ryckianam. Ern. Equidem cum Bip. restituo *principi.* Gronovium sequuntur Brot. et Lall.

Humilibus blanditiis. In Flor. *vernilibus:* quod germanissimum. Lips. Recepit Pichena bene. MSS. Bud. Guelf. *iuvenilibus:* quod e *vernilibus* natum esse facile patet; unde

Lugduni victricium victarumque partium duces. Valentem et Caecinam, pro concione laudatos, curuli suae circumposuit. Mox « universum exercitum occurrere infanti filio » iubet: perlatumque et paludamento opertum sinu retinens, *Germanicum* adpellavit, cinxitque cunctis fortunae principalis insignibus: nimius honos inter secunda, rebus adversis in solatium cessit.

60. Tum interfecti centuriones promptissimi Othonianorum: unde praecipua in Vitellium alienatio per Illyricos exercitus. Simul ceterae legiones contactu, et adversus Germanicos milites invidia, bellum meditabantur. Suetonium Paullinum ac Licinium Proculum, tristi mora squalidos tenuit, donec auditi, necessariis magis defensionibus quam honestis uterentur. Proditionem ultro imputabant: « spatium longi ante proelium itineris, fatigationem Othonianorum, permixtum vehiculis agmen, ac pleraque fortuita, fraudi suae » adsignantes, et Vitellius credidit de perfidia, et fidem absolvit. Salvius Titianus, Othonis frater, nullum discrimen adiit, pietate et ignavia excusatus. Mario Celso consulatus servatur: sed creditum fama, obie-

et *vernilibus* fieri volebat. Rhen. (at 3, 32.) Edd. pr. et cett. omnes *humilibus*, usque ad Pichenam. Ern. Bud. a 1. m. *iuvenibus*, unde 2. m. *iuvenilibus*. Rhen. servavit in textu *humilibus*.

Perlatumque. Copulam hanc e Flor. addidit Pichena.

In solatium c. Dureau de Lamalle: *in exitium*.

Tum interfecti centuriones promptissimi. Editio pr. *Tum interfectis centurionibus*, etc. Unde Gruterus coniicit fuisse *interfecti ex centurionibus*. Frustra. Non patitur vox *Othonianorum*, id est ex Othonianis. Ern. In vulg. consentiunt Bud. et editi.

Credidit de perfidia, et fidem absolvit. Id est perfidos fuisse in illo discrimine credidit fingentibus, eaque de caussa fidei in Othonem pristinae veniam dedit. *Fidem absolvit*, sc. criminis. Nam tali tempore fides in hostem crimen est. Ern.

Sed creditum fama. Rectumne? an scribendum *deditum fama*? Lips. Non intelligo *deditum fama*. An voluit scribere *diditum fama*? *Famae* coniicit Freinsh. Ern.

ctumque mox in senatu Caecilio Simplici, « quod eum honorem pecunia mercari, nec sine exitio Celsi, voluisset: » restitit Vitellius; deditque postea consulatum Simplici innoxium et inemptum. Trachalum adversus criminantes Galeria, uxor Vitellii, protexit.

61. Inter magnorum virorum discrimina (pudendum dictu) Mariccus quidam, e plebe Boiorum, inserere sese fortunae et provocare arma romana, simulatione numinum ausus est. Iamque « adsertor Galliarum et deus » (nomen id sibi indiderat) concitis octo millibus hominum, proximos Aeduorum pagos trahebat; cum gravissima civitas, electa iuventute, adiectis a Vitellio cohortibus, fanaticam multitudinem disiecit. Captus in eo proelio Mariccus, ac mox feris obiectus, quia non laniabatur, stolidum vulgus inviolabilem credebat, donec, spectante Vitellio, interfectus est.

Galeria. Galerio Trachalo, de quo H. 1, 90, ut videtur, propinqua.

Mariccus quidam. Sie scribitur uomen in MSS. Flor. Agr. Guelf. edd. ante Rhen. Is edidit *Maricus.* Ern. 'E Bud. scil. Sed idem eod. mox habet *Mariceus*, aperte pro *Marieeus.* Ap. Grut. quoque p. 879, 10. legitur MARICCAE. Pro *Boiorum* Agr. habet *Heduorum*, e seq. hue iulatum.

Nomen id sibi indiderat. MSS. edd. pr. Put. *nam id sibi ind.* Primus Beroaldus ex ingenio, ut apparet, edidit *nomen*: quod omnes deinceps secuti sunt. Mallem Beroaldus correxisset *nam id sibi indiderat nomen* aut *nominis*: teneremus iam sine dubio. Credo id verbum excidisse. Ern.

Gravissima eivitas. Id est potens, valida: quo sensu etiam Livius dixit 34, 49. ubi v. Duker. et ad Flor. 1, 3. Aliter paullo *graves civitates* dixit Cicero Verr. 2, 5. et alibi, pro iis, quae propter nobilitatem sunt fide dignae, quarum testimonium audiendum: aliter denique *gravem civitatem*, Ovid. Am. 1, 9, 19, pro hostili. Huius loci sensus est e graeco, ubi βαρεῖς divites, nobiles, potentes. Sic βάρος τῆς πόλεως Diodor. Sie. 4, 61. ubi v. Wesselingius ὁ πάνυ, laudans etiam, βαρεῖα πόλις, hoc sensu e Plutarch. t. 2, in Erotico, pag. 749. Saepe sic apud Iosephum hanc vocem observavi. Ern. *Gravitatem* de prudentia accipiunt Bip. qua sibi a fraude cavebant Aedui. Sie et Dottevillius Lamallusque.

Feris obiectus. Ea poena seditiosorum l. 38. de poenis tit. 19. Quo modo licuerit adversus feras

62. Nec ultra in defectores, aut bona cuiusquam, saevitum: rata fuere eorum, qui acie Othoniana ceciderant, testamenta, aut lex intestatis. Prorsus, si luxuriae temperaret, avaritiam non timeres. Epularum foeda et inexplebilis libido: ex urbe atque Italia irritamenta gulae gestabantur, strepentibus ab utroque mari itineribus: exhausti conviviorum apparatibus principes civitatum: vastabantur ipsae civitates: degenerabat a labore ac virtute miles adsuetudine voluptatum et contemptu ducis. Praemisit in urbem edictum, quo vocabulum *Augusti* differret, *Caesaris* non reciperet, cum de potestate nihil detraheret. Pulsi Italia mathematici. Cautum severe, « ne equites romani ludo et arena polluerentur. » Priores id principes pecunia et saepius vi perpulerant: ac pleraque municipia et coloniae aemulabantur, corruptissimum quemque adolescentium pretio inlicere.

63. Sed Vitellius, adventu fratris, et irrepentibus dominationis magistris, superbior et atrocior, occidi Dolabellam iussit, quem in coloniam Aquinatem se-

se munire e persuasione vulgi, docet Vestranius ad h. l. Cf. et *de Pauw Rech. sur les Américains, t. 1, p.* 234.

Nec ultra in defectores etc. Haec ut Davanzati, sic *D. de Lamalle* ad Mariccum et eius fautores, non ad Othonianos, ut *Dotteville*, refert, qui male *defectores* vocarentur.

Si luxuriae temperaret. Luxuriae MS. Flor. ed. pr. (Put. Alc.) quod bene recepit Pichena. Ceteri (Bud. Rhen.) *luxuriam.* Mox pro *inexplebilis* MSS. Guelf. Harl. *inexpiabilis.* Sic Cicer. Prov. Cons. c. 1. *expiare suas cupiditates*: ubi tamen Graevius praefert *explere.* Atque etiam Phil. 14, 4. *expiare egestates* quidam habent pro *explere*; quod rectius. Itaque nec hinc mutem aliquid. Ern. Ed. Put. Alc. *temperares.... timeres.* Emendavit Rhen. e Bud.

Irritamenta gulae. Similia vid. Ann. 15, 37.

Ipsae civitates. Ipsae deest in Bud. et Put.

Ludo et arena. Facile intalligitur, ludum gladiatorium intelligi et amphitheatrum. Tamen in MS. Guelf. man. sec. inepte e *ludo* fecit *luto*, quod est in ed. pr. Ern.

positum ab Othone, retulimus. Dolabella, audita morte Othonis, urbem introierat: id ei Plancius Varus, praetura functus, ex intimis Dolabellae amicis, apud Flavium Sabinum, praefectum urbis, obiecit, « tamquam rupta custodia, ducem se victis partibus ostentasset; » addidit, « tentatam cohortem, quae Ostiae ageret: » neo ullis tantorum criminum probationibus: in poenitentiam versus seram, veniam post scelus quaerebat. Cunctantem super tanta re Flavium Sabinum, Triaria, L. Vitellii uxor, ultra feminam ferox, terruit, ne « periculo principis famam clementiae adfectaret. » Sabinus, suopte ingenio mitis, ubi formido incessisset, facilis mutatu, et in alieno discrimine sibi pavens, ne adlevasse videretur, impulit ruentem.

Retulimus. H. 1, 88.

Plancius Varus. Sic scribendum esse monuerat Spanhem. de Usu et Pr. Num. t. 2, p. 593, ex numis Graecis. Atque ita esse in Flor. testatur Iac. Gronovius, iniquus ct hic Spanhemio, addens ceterum alium numum e Sponio (*Voy. t.* 3, *p.* 199.) Consentit ed. pr. in qua est *Plantius.* MS. Guelf. *Plautius.* Edd. Put. Ber. Ale. *Plautius.* Rhen. (e Bud.) *Plautius. Plancius* recepit Gron. Ern.

Seram veniam. Sic Flor. edd. pr. et ceterae ante Rhen. qui *secundam* e Bnd. edidit, quod et Guelf. et alii habent. Vellem explicasset, quid esset *secunda venia post scelus.* Aeidalius coniiciebat: *veniam secundum scelus quaerebat.* Sed locnm tamen vitiosum puto: nec intelligo. An quaeri venia ante scelus potest? et an sero petit, qui post facinus petit? Ern. Praeclaram Bip. medelam ambabns amplector, restitnta interpunctione post *probationibus*, et voce *seram* praecedenti reddita.

Terruit.... affectaret. Affectaret MSS. Flor. Bud. Agr. (Reg. Lall.) edd. pr. Puteol. At B[illegible]oaldus *affectare*, quod omnes secuti sunt. Ego edidi ex ed. pr. *ne.... affectaret*, quae est vera lectio, quam et secutus est Broterius. Nam *affectaret* verum esse, consensus bonorum librorum docet. Id stare sine *ne* non potest. Nec *ut* intelligi potest, ut vult Rhenanus, per Latinitatem. *Ne* omitti et intelligi, nullis exemplis doceri potest. Horat. Carm. 1, 2. *terruit gentes, grave ne rediret seculum Pyrrhae.* Ern. Gronovius servat vulg. *e. p. P. f. cl. affectare.* Bud. e.... *affectaret*, ubi *e* profecto per errorem pro *ne*. Palmerius in spicil. p. 849. putat *terruit affectare* dici ut c. 10. *incubuerat pervertere.* Sed cf. H. 3, 42.

Impulit ruentem. Sic Cic. pro Clnentio 26. *praecipitantem impellamus.*

64. Igitur Vitellius, metu et odio, quod Petroniam, uxorem eius, mox Dolabella in matrimonium accepisset, vocatum per epistolas, « vitata Flaminiae viae celebritate, devertere Interamnium, atque ibi interfici » iussit. Longum interfectori visum: in itinere ac taberna proiectum humi iugulavit: magna cum invidia novi principatus, cuius hoc primum specimen noscebatur. Et Triariae licentiam modestum e proximo exemplum onerabat, Galeria imperatoris uxor, non immixta tristibus: et pari probitate mater Vitelliorum, Sextilia, antiqui moris. Dixisse quin etiam, ad primas filii sui epistolas, ferebatur, « non Germanicum a se, sed Vitellium genitum. » Nec ullis postea fortunae illecebris, aut ambitu civitatis, in gaudium evicta, domus suae tantum adversa sensit.

Devertere Interamnium. Sic scribendum, non *divertere Interamnam*, ut et vulgo, vel latinitas doceat. Sed sic Flor. Agr. (Reg. Lall.) ed. pr. Recepit Ryckius *devertere: Interamnium* etiam I. Gron. Hoc et Guelf. At ed. pr. *intra Annium* corrupte. Nempe utroque modo urbs appellata. Itaque MSS. audiendi. Intelligitur Interamna in Umbria, ad viam Flaminiam. Ern. Bud. *devertere iter ariminum.*

Longum interfectori. Hic ordo verborum in meis libris: et sententia liquet. Alii traiiciunt, quid nisi libidine quadam omnia mutandi? Lips. Nempe Rhen. (e Bud.) *In itinere visum* etc. Ern.

Non immitis tristibus. Forte: *non immixta tristibus.* I. e. non particeps ullius crudelis aut acerbi consilii. Gron. Probat Heins. Ep. ad Graev. t. 4. Coll. Burm. p. 135. Ducta est correctio e MS. Flor. in quo *non immix. tristibus*, ut in ed. pr. *non immixtricibus*: unde nil aliud commode extricari potest. Consentitque consuetudini Taciti, qui etiam *permixtus consiliis*, pro particeps, et similia dixit. Itaque sic in textu scripsi, pro *immitis*, quod e coniectura Pichenae in textum venit. MS. Guelf. edd. a Puteol. usque ad Pich. *minax*: pro quo Rhen. (e Bud.) malebat *minis.* Triariae licentia fuit, quod se immiscuit caussae Dolabellae, et Sabinum impulit terroribus ad perdendum hominem. Modestia ergo Galeriae, quod tam tristium rerum particeps non fuit, sed potius protexit eos, qui in periculo essent, ut supra Trachalum. Ern. Agr. *non immanis.* I. Gron. dabat *non iuncta.*

Ambitu civitatis in gaudium evicta. Ambitum civitatis vocat effusum gratulandae felicitatis, adulandique studium. *Evinci* autem *in gaudium* est, vel invitum redigi et cogi ad laetandum; eoque verbo in

65. Digressum a Lugduno Vitellium M. Cluvius Rufus adsequitur, omissa Hispania; laetitiam et gratulationem vultu ferens, animo anxius et petitum se criminationibus gnarus. Hilarius, Caesaris libertus, detulerat, « tanquam, audito Vitellii et Othonis principatu, propriam ipse potentiam et possessionem Hispaniarum tentasset: eoque diplomatibus nullum principem praescripsisset. » Interpretabatur quaedam ex orationibus eius, contumeliosa in Vitellium, et pro se ipso popularia. Auctoritas Cluvii praevaluit, ut puniri ultro libertum suum Vitellius iuberet. Cluvius comitatui principis adiectus, non adempta Hispania, quam rexit absens, exemplo L. Arruntii: eum Tiberius Caesar ob metum, Vitellius Cluvium nulla formidine retinebat. Non idem Trebellio Maximo honos: profugerat Britannia, ob iracundiam militum; missus est in locum ejus Vettius Bolanus e praesentibus.

primis delectatur Tacitus. Sic A. 11, 37. *evinci ad miserationem.* 15, 64. *blandimentis vitae evicta*, sc. ad vivendum. Atque *evicta* est in Flor. teste Gronovio, non *evecta*, ut Ryckius prodidit, et in Guelf. a man. pr. Sic edidit primus Rhen. (e Bud.) idemque exhibent omnes post editi, praeter Pich. Ryck. Edd. ante Rhen. omnes *evecta*, et MSS. nonnulli apud Pichenem. *Evehi gaudio*, sive potius *efferri gaudio* dici posse scio, non *evehi in gaudium*. Ern. Cf. et A. 4, 57.

Interpretabatur quaedam. Vereor, ne hic et absorptum sit a praecedente verbo, sive *que* e sequente. *Orationibus* bene Rhen. (ex ingenio) pro *exhortationibus*, quod est in edd. ante omnibus, MS. Guelf. (Bud.) etc. *Popularia pro se* sunt, quibus se venditaret populo, quae grata et ad commendandum apta apud populum. Ern.

Cluvius comitatu etc. Sic MSS. et edd. ante Rhen. qui correxit *comitatui:* cum etiam *luxu* pro *luxui* sit in Annal. et alib. Sed videtur MS. Bod. sic habuisse, (omnino sic habet) quod et de Flor. testatur I. Gron. Mei omnes *comitatu.* Vetus restituit Lipsius. At bene mox Pichena *eum* pro *quem*, e vestigiis Flor. ed. pr. *Aruntium:* ut facile quivis sentiet. Ern. Flor. et Bud. in voce *comitatui* sequor. Dein Bud. *Arutium p. Cesar.*

Vectius Bolanus. E praesentibus. Distingui malim *Bolanus e praesentibus. Angebat* etc., ut significet, Bolanum e comitatu principis in Britanniam missum. Lips. Sic plane distinguitur in Flor. et ed. pr. *praesentes* opponuntur iis, qui sunt in provinciis. *Vettius* porro vera scri-

66. Angebat Vitellium victarum legionum haudquaquam fractus animus: sparsae per Italiam et victoribus permixtae, hostilia loquebantur: praecipua quartadecimanorum ferocia, qui « se victos » abnuebant: « quippe Bedriacensi acie, vexillariis tantum pulsis, vires legionis non adfuisse. » Remitti eos in Britanniam, unde a Nerone exciti erant, placuit; atque interim Batavorum cohortes una tendere, ob veterem adversus quartadecimanos discordiam. Nec diu, in tantis armatorum odiis, quies fuit. Augustae Taurinorum, dum opificem quemdam Batavus ut fraudatorem insectatur, legionarius ut hospitem tuetur, sui cuique commilitones adgregati, a conviciis ad caedem transiere: et proelium atrox exarsisset, ni duae praetoriae cohortes, caussam quartadecimanorum secutae, his fiduciam et metum Batavis fecissent: « quos Vitellius agmini suo iungi, ut fidos, legionem, Graiis Alpibus traductam, eo flexu itineris ire iubet, quo Viennam vitarent: » namque et Viennenses timebantur. Nocte, qua proficiscebatur legio, relictis passim ignibus, pars Taurinae coloniae ambusta: quod damnum, ut pleraque belli mala, maioribus aliarum urbium cladibus obliteratum. Quartadecimani postquam Alpibus degressi sunt, seditiosissimus quisque signa Viennam ferebant: consensu meliorum compressi; et legio in Britanniam transvecta.

ptura nominis, non *Vectius*. Vid. ad A. 15, 3. Ern. Bud. *Betius*. Alc. Rhen. *Vectius*. Put. *Bectius*. De eo v. Agr. 8 et 16.

Vexillariis. Ex hoc loco Salmas. de mil. R. c. 19. probare nititur, vexillarios sub impp. fuisse levis armaturae milites. Refutatur a Schelio ad Hygin. p. 35.

Atrox arsisset. Non displicet quod e MS. Agr. Ryckius profert *exarsisset*. Ern. Recipio cum Bip.

Cladibus obliteratum. *Est* additur edd. ante Rhen. abest ab MS. (Bud. et) Gdelf. Mox *degressi* verum, e Flor. editum a Pichena, pro descenderunt: de quo diximus ad A. 4, 49. et alibi. Ern. Bud. *digressi*.;

67. Proximus Vitellio e praetoriis cohortibus metus erat: separati primum, deinde, addito honestae missionis lenimento, arma ad tribunos suos deferebant: donec motum a Vespasiano bellum crebresceret: tum, resumpta militia, robur Flavianarum partium fuere. Prima classicorum legio in Hispaniam missa, ut pace et otio mitesceret: undecima ac septima suis hibernis redditae: tertiadecimani struere amphitheatra iussi: nam Caecina Cremonae, Valens Bononiae, spectaculum gladiatorum edere parabant: nunquam ita ad curas intento Vitellio, ut voluptatum oblivisceretur.

68. Et quidem partes modeste distraxerat: apud victores orta seditio, ludicro initio, nisi numerus cae-

Separati primum. Sic MSS. Flor. Bud. Guelf. edd. Rhen. seqq. omnes. At edd. antiquiores *separatae*, ut genere conveniret cohortibus. *Separati* int. milites praetoriani. Mox *deferebant*: quod e Flor. edidit Pichena. Sic etiam Guelf. (Bud.) ed. pr. Ceterae *ferebant*. Illud sane proprium iu hac re verbum. Ern.

Tertiadecimani.... iussi. Sic Fl. idemque Rhenanus ex ingenio ediderat. Ceteri scr. et edd. ante Rhen. *tertiam decimam.... iussit*: quod variandae constructionis studioso Tacito aptius videatur. Mox *voluptatum*, quod e Flor. edidit Pichena pro *voluptates*. Sic etiam (Bud.) Guelf. ed. pr. Ern. Bud. *tertia decima.... iussit*, ubi forsan lineola accusativi index omissa, ut passim.

Apud victores orta seditio. Vix tandem emersi me ex hac salebra, et vidi errorem. Transpositi enim per negligentiam versus sunt, iique in hunc ordinem cogendi: *Et quidem partes modeste distraxerat, nisi numerus caesorum invidiam bello auxisset. Apud victores orta seditio, ludicro initio. Discubuerat Vitellius*, etc. Si tamen locus integer est, de quo ambigo. Scripsi *distraxerat*, non *distinxerat*, ex Vatic. et videtur ad sententiam aptius, quia intelligit Vitellium satis clementer et modeste legiones adversae partis disparasse, et per varias provincias distraxisse, ne coirent. Lips. De verbo *distraxerat* consentiunt MSS. Flor. Guelf. De transpositione nec libri, nec viri docti, nec res. Sensus est: ludicra res fuisset, initio suo, quod a re ludicra natum: sed numerus per eam occasionem caesorum tantus fuit (duae cohortes fuere), ut invidia augeretur, quam iam satis gravem bellum contraxerat. *Ludicro* (Bud.) edd. pr. Rhen. seqq. At Puteol. Ber. (Ale.) *ludicrorum*. Porro *auxisset* est in MSS. Flor. Bud. (Reg. Lall.) ed. pr. Rhenanus addidit *nisi*: recte. Compendium fuit in libris *ñ* aut *s. n'.* id absorpsit prima litera in *numerus*. Dehinc *auxit* factum ex *auxisset*. Ryckius *numerus auxit* restituit.

sorum invidiam bello auxisset. Discubuerat Vitellius Ticini, adhibito ad epulas Verginio. Legati tribunique, ex moribus imperatorum, severitatem aemulantur, vel tempestivis conviviis gaudent: perinde miles intentus, aut licenter agit. Apud Vitellium omnia indisposita, temulenta, pervigiliis ac Bacchanalibus, quam disciplinae et castris, propiora. Igitur duobus militibus, altero legionis quintae, altero e Gallis auxiliaribus, per lasciviam, ad certamen luctandi accensis, postquam legionarius prociderat, insultante Gallo, et iis, qui ad spectandum convenerant, in studia diductis, erupere legionarii in perniciem auxiliorum, ac duae cohortes interfectae. Remedium tumultus fuit alius tumultus: pulvis procul et arma adspiciebantur: conclamatum repente, « XIV. legionem, verso itinere, ad proelium venire: » sed erant agminis coactores:

Celerum locus est scaber, et fortasse nondum persanatus. Ern. Bud. *distinxerat*. Dein idem male *nils mus*, unde bene Rhen. *nisi numerus*. Bip. legunt *at apud v. o. sed.* ut sit, quod respondeat τῷ *quidem*.

Tempestivis conv. V. Lipsii exc. ad A. 14, 2.

Aut licentior. Antea *licentiosus* legebatur: quod sane eligam prae isto (*licentior*) quod supposuit Rhenanus. Lips. Immo *licenter* debebat edere Rhen. quod erat in eius MS. ut est in Flor. Guelf. ed. pr. edititque Pichena. Ern. *Agit* e Flor. edidit Pichena. Agr. *agere*. In Bud. et edd. vett. deest. Bud. *proinde*.

Castris propiora. I. e. similiora; eleganter, ut saepe Livius in primis. MSS. Bud. Agr. ed. pr. *promptiora*, quod non spernit Rhenanus (habet tamen *propiora.*) At clarum est, Tacitum dicere voluisse, eam speciem in castris fuisse, ut quis facilius crederet, Bacchanalia agi, quam militarem disciplinam exerceri. Ern.

Per lasciviam et certamen. Verius *ad certamen:* quod in Flor. (et Bud.) item exstat. Lips. Atqui ita praeter scriptos omnes edd. quas vidi, pr. Puteol. Ber. Alc. Rhen. Ald. S. Gryph. etc. Errorem igitur operarum corrigunt Lipsius et Pichena, qui in editionem secundam Rhenani irrepserat. Ern.

In studia diductis. Sic bene ed. pr. Lips. seqq. At Guelf. (Bud.) edd. Puteol. ceteraeque usque ad Lipsium *deductis*. Male. Ante *convenerant* mihi videtur h. l. languidius esse. In publicis et indictis spectaculis homines ad spectandum *conveniunt*; in re tali et subita fit *concursus* hominum. Ern.

agniti dempsere sollicitudinem. Interim Verginii servus forte obvius, ut « percussor Vitellii » insimulatur, et ruebat ad convivium miles, « mortem Verginii » exposcens. Ne Vitellius quidem, quamquam ad omnes suspiciones pavidus, de innocentia eius dubitavit: aegre tamen cohibiti, qui exitium viri consularis, et quondam ducis sui, flagitabant. Nec quemquam saepius, quam Verginium, omnis seditio infestavit: manebat admiratio viri et fama: sed oderant, ut fastiditi.

69. Postero die, Vitellius, senatus legatione, quam ibi opperiri iusserat, audita, transgressus in castra, ultro « pietatem militum » collaudavit: frementibus auxiliis, « tantum impunitatis atque arrogantiae legionariis accessisse. » Cohortes Batavorum, ne quid truculentius auderent, in Germaniam remissae; principium interno simul externoque bello parantibus fatis. Reddita civitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus, et prima statim defectione inter inania belli adsumptus. Ceterum, ut largitionibus adfectae iam imperii opes sufficerent, « amputari legionum auxiliorumque numeros » iubet, vetitis supplementis: et promiscuae

Viri consularis. Viri non est in Bud. nec Agr. Delevit et I. Gron. qui nimis prope iterari vocem notat.

Ut fastiditi. Quibus noluerit imperare, oblato quamvis imperio. Ern. Cf. 1, 52. 2, 51.

Inter inania belli. H. e. quae speciem magis terribilem haberent, quam vim. Ea species est etiam in multitudine copiarum: et hae caussa illa auxilia assumpta. *Inania* sic dici Tacito, supra quoque vidimus. Firmatur lectio MSS. Flor. (Bud.) Guelf. edd. vett. Nam in ed. pr. *munia* vitiose factum ex *inania*. Frustra viri docti tentarunt alii (Danes.) *initia*, ut est in MS. Agr. cum iam sit *prima defectione*, quae sunt ipsa initia belli: alii *immania*, ut Lipsius: alii *minas* etc. Ern. Acid. fluctuat inter *munia*, *minas*, *initia*.

Adfectae iam imp. opes. I. e. diminutae et fractae. Ed. pr. *tam* et mox *emissiones:* quorum illud e *iam* natum, hoc e geminatione praecedentis finalis. Ceterum MSS. Flor. Agr. *iam*. Ceteri (Put. Alc. Rhen.) male *tamen*, quod e *tam* natum. Ordo est, *ut opes i. i. adfectae suff. largitionibus.* Ern. Bud. *tam*. Idem et ed. Put. Alc. Rhen. *missiones*.

missiones offerebantur: exitiabile id reipublicae, ingratum militi, cui eadem munia inter paucos, periculaque ac labor crebrius redibant: et vires luxu corrumpebantur, contra veterem disciplinam, et instituta maiorum; apud quos virtute, quam pecunia, res romana melius stetit.

70. Inde Vitellius Cremonam flexit, et, spectato munere Caecinae, insistere Bedriacensibus campis, ac vestigia recentis victoriae lustrare oculis concupivit. Foedum atque atrox spectaculum! Intra quadragesimum pugnae diem lacera corpora, trunci artus, putres virorum equorumque formae, infecta tabo humus, protritis arboribus ac frugibus dira vastitas: nec minus inhumana pars viae, quam Cremonenses lauro rosisque constraverant, exstructis altaribus caesisque victi-

Exitiabile id reip. Sic Flor. (Bud.) Guelf. ed. pr. Pich. seqq. *Exitiale* edidit Puteol. et cet. ante Pich. et id quoque verbum probum. Ern.

Intra quadrag. p. diem. Si non plane insititia sunt haec verba, vereor, ne legendum sit *ultra*, non *intra*. Ipsa diuturnitas temporis facit intelligi foeditatem spectaculi. Ea exprimitur si *ultra* XL. dies insepulta cadavera iacuere; non, si *intra*. Probat Mullerus (et expressit Bahrdt in vers.) Veteres porro libri interpungunt post *diem*, non ante *intra*. Mox *ac frug.* Flor. (Agr.) ed. pr. alii (Bud. Put. Alc. Rhen.) *atque*. Ern.

Infecta tabo hum. Haec est vera lectio. *Infesta* in edd. Gron. operarum vitio venit: inde me invito in nostram primam. Ern.

Inhumana pars viae. I. e. insolens apparatu et tyrannica specie. Frustra Rhen. *inamoena* coniicit. MS. Agr. ed. pr. *minus humana*. Mox *lauru* MSS. et edd. vett. Rhenanus (e Bud.) cum sequacibus dedit *lauro*. Ed. pr. *laurus rosasque*. Ern. Frustra hic succenset Budensi I. Gron. quasi ex eo hausisset *inamoena* Rhenanus, quod ex ingenio dedit.

Exstructis altaribus caesisque victimis. Arae istae et victimae, Vitellii Genio et Victoriae. Foeda, sed vetus adulatio, quam in adventu regum aut principum usurparunt Graeci Latinique. Iustinus 24, 3: *Arsinoë praegressa virum, festum diem urbi indicit, domos, templa ceteraque omnia exornari iubet: aras ubique hostiasque disponi.* Sic de Metello Pio Valerius 9, 5. Factum et Caesari e Gallia reduci. Hirtius B. G. 8, 51. Et passim deinde principibus. In Caligula Sueton. c. 13. In Galba idem c. 18. Plinius Paneg. de adventu Traiani 23. *Ut plena altaribus, angusta victimis cuncta!* Alius panegyristes (Ma-

mis, regium in morem: quae, laeta in praesens, mox perniciem ipsis fecere. Aderant Valens et Caecina, monstrabantque pugnae locos: « Hinc irrupisse legionum agmen, hinc equites coortos: inde circumfusas auxiliorum manus. » Iam tribuni praefectique, sua quisque facta extollentes, falsa, vera, aut maiora vero miscebant. Vulgus quoque militum, clamore et gaudio, deflectere via, spatia certaminum recognoscere, aggerem armorum, strues corporum intueri, mirari. Et erant, quos varia fors rerum, lacrimaeque et misericordia subiret: at non Vitellius flexit oculos, nec tot millia insepultorum civium exhorruit: laetus ultro, et tam propinquae sortis ignarus, instaurabat sacrum diis loci.

71. Exin Bononiae a Fabio Valente gladiatorum spectaculum editur, advecto ex urbe cultu: quantoque magis propinquabat, tanto corruptius iter, immixtis histrionibus et spadonum gregibus et cetero Neronianae aulae ingenio: namque et Neronem ipsum Vitellius

mertinus) ad Masimianum c. 6. *Totumque hanc urbem repentina tua in hostes eruptione sollicitam, laetitia et exultatione et aris flagrantibus et sacrificiis et odoribus, accensis Numini tuo, implesti.* LIPS.

Irrupisse legionum agmen. Sic e Flor. edidit Pich. Idem erat in Bud. ed. pr. At Guelf. edd. cett. *erupisse.* Quod mihi melius videtur; est enim usitatum in hac re verbum, ut supra vidimus hoc ipso libro, et convenit melius primum τῷ *hinc*, et τῷ *coortos.* *Huc irrupisse* dici potest, non *hinc*, sed *erupisse.* Mox bene editum a Pichena *falsa vera*, e Flor. Bud. pro *falso vera.* Consentit ed. pr. ERN. Ernestium in *erupisse* sequuntur *Brot. Lall. Dotteville*; mihi cum Bip. alterum placet. Idem Pichena sentiebat, Vitellianos *irrupisse* in Othonianos.

Intueri, mirari. Sic Flor. (Bud.) ed. pr. quod melius vulgato *mirarique.* Itaque sic cum I. Gronovio edidi. Mox dedi *sors* ex ed. pr. pro *fors.* ERN. *Sors* quoque cod. Agr. Sed *fors* Bud. quod praeferunt Bip. eo quod hic de fortuna sit sermo mutabili, quum in *sorte* etiam ratio locum inveniat. Sequor, etsi parum referre putem.

Non V. flexit oculos. E Virgilio sumptum, Aen. 4, 369. *Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?* Paullo post Guelf. *quanto* sine *que*: quae a manu sec. addita est. Melius videtur. ERN.

Quantoque magis. Refer ad *inhumanum iter* supra c. 70. ERN.

admiratione celebrabat, sectari cantantem solitus, non necessitate, qua honestissimus quisque, sed luxu et saginae mancipatus emptusque. Ut Valenti et Caecinae vacuos honoris menses aperiret, coartati aliorum consulatus, dissimulatus Martii Macri, tanquam Othonianarum partium ducis: et Valerium Marinum, destinatum a Galba consulem distulit, nulla offensa, sed mitem et iniuriam segniter laturum. Pedanius Costa omittitur, ingratus principi, ut adversus Neronem ausus, et Verginii exstimulator: sed alias protulit caussas: actaeque insuper Vitellio gratiae, consuetudine servitii.

72. Non ultra paucos dies, quamquam acribus initiis coeptum, mendacium valuit. Exstiterat quidam, « Scribonianum se Camerinum ferens, Neronianorum temporum metu in Istria occultatum, quod illic clientelae et agri veterum Crassorum ac nominis favor manebat. » Igitur deterrimo quoque in argumentum fabulae adsumpto, vulgus credulum et quidam militum, errore veri, seu turbarum studio, certatim adgregabantur: cum pertractus ad Vitellium interrogatusque, « quisnam mortalium esset, » postquam nulla dictis fides, et a domino noscebatur, conditione fugitivus, nomine *Geta*, sumptum de eo supplicium servilem in modum.

Coartati. Sic Rhen. e Bud. Puteol. *cohartati*. Alc. *cohortati*. De re ipsa v. Ryckius.

Dissimulatus M. Macri. Scribendum videtur *Martii Macri*. Nam ita eum supra crebro nominat, qui praefectus gladiatoribus fuit. LIPS. Et sic edidit Pichena. MSS. et edd. omnes *Marci*. ERN. Cf. supra c. 23.

Scribon. se Camer. ferens. Rupertus ad Reines. ep. 48, p. 432. unum esse putat e duobus illis Scribonianis fratribus, de quibus H. 4, 41.

Interrogatusque. Copula bene addita a Rhenano (e Bud.) consentit Guelf. ed. pr. Mox e *Syria* MSS. edd. ante Rhen. omnes. Deletam ab ipso (duce Bud.) praepositionem, quae sane abesse posset, si libri consentirent, restituit Pichena (e Flor.) ERN.

Servilem in modum. Sic Ryckius e c. Agr.

73. Vix credibile memoratu est, quantum superbiae socordiaeque Vitellio adoleverit, postquam speculatores e Syria Iudaeaque, « adactum in verba eius Orientem, » nuntiavere. Nam, etsi vagis adhuc et incertis auctoribus, erat tamen in ore famaque Vespasianus, ac plerumque ad nomen eius Vitellius excitabatur. Tum ipse, exercitusque, ut nullo aemulo, saevitia, libidine, raptu, in externos mores proruperant.

74. At Vespasianus bellum armaque, et procul vel iuxta sitas vires, circumspectabat. Miles ipsi adeo paratus, ut praeeuntem sacramentum, et fausta Vitellio omnia precantem, per silentium audierint. Muciani animus nec Vespasiano alienus, et in Titum pronior. Praefectus Aegypti, Ti. Alexander, consilia sociaverat. Tertiam legionem, quod e Syria in Moesiam transisset, suam numerabat: ceterae Illyrici legiones secuturae sperabantur. Namque omnes exercitus flammaverat arrogantia venientium a Vitellio militum; quod truces corpore, horridi sermone, ceteros, ut impares, irridebant. Sed in tanta mole belli plerumque cunctatio: et Vespasianus, modo in spem

Et procul. Copulam a Rhen. duce Bud. omissam restituit Pich. e Flor.

Fausta Vitellio omnia pr. Freinsh. corrigit *omina*. Verbum *precari* me impedit, quo minus satis probem. Precando bene ominamur, et omina facimus: sed non precamur omina, ut opinor. Ern.

Alexander. Muretus, Ursinus, Acidalius verisimili coniectura putant, scriptum a Tacito *Ti. Alex.* ut ap. Suetonium, Vesp. 6. eamque siglam praenominis indicem ob ultimam praecedentis vocis syllabam esse omissam. Cf. mox c. 79.

Omnes exercitus flammaverat arrogantia. MS. Bud. *omnis exercitus flammaverat ad arrogantiam*, ut volebat Muretus. Ern. Rhen. non recepit. Paullo ante Bud. Put. Alc. Rh. *de Syria.*

Sed inerat a mole belli. In Flor. *sed iniant a mole*: ex quo Pichena *sed in tanta mole.* Lips. Idemque in alio MS. clare reperit. Sic et MS. Guelf. sed a manu sec. ed. pr. At Puteol. edidit *sed inerat a mole belli*, quod usque ad Pichenam editi praeferunt: fuitque in Guelf. a manu pr. Ern. Bud. *sed inerat amor belli*, unde Rhen. coniiciebat *sed inerat timor belli.* * Pichenae assentior.

erectus, aliquando adversa reputabat: « Quis ille dies foret, quo LX. aetatis annos et duos filios iuvenes bello permitteret? Esse privatis cogitationibus progressum, et, prout velint, plus minusve sumi ex Fortuna: imperium cupientibus nihil medium inter summa et praecipitia. »

75. Versabatur ante oculos Germanici exercitus robur, notum viro militari: « Suas legiones civili bello inexpertas; Vitellii, victrices: et apud victos plus querimoniarum, quam virium: fluxam per discordias militum fidem, et periculum ex singulis. Quid enim profuturas cohortes alasque, si unus alterque praesenti facinori paratum ex diverso praemium petat? Sic Scribonianum sub Claudio interfectum; sic per-

Quo LX. aetatis annos et duos filios iuvenes. Pichena suspicatur legendum: *quo sexagesimo aetatis anno se et duos.* Vulgatum recte defendit Gruterus. Ern.

Esse privatis cogitationibus regressum. Sic correxit Lipsius, camque correctionem recepit Freinsh. cum seqq. edd. Bene. Sensus est: privati, cum aliquid in rebus privatis suscipiunt, possunt progredi quoad volunt: ubi incipit displicere consilium, regredi possunt, poenitentiae locus est. At, qui imperium affectant, cum semel coeperunt agere, non licet subsistere aut regredi. Nam si desinant persequi coepta, pereundum est. Hic sensus ita clare desiderat *regressum,* ut mirer, etiam Pichenam ei emendationi oblocutum esse. Bene Freinsh. laudat ex A. 4, 11. *nullo ad poenitendum regressu.* Ceterum MSS. et edd. ante Freinsh. omnes *progressum.* Mox MS. Reg. ed. pr. *et praecipitia* pro vulgato *aut pr.* quod probant Rhen. et Gruterus; idque sequendum putavi. Ern. A codicum lectione nolim recedere, restitui ergo *progressum.* Pichena bene: in hac privatorum principumque comparatione nihil de *regressu* agitur. Sensus: privatos homines, cum cogitationem suscipiunt, eatenus *progredi* posse, quatenus ipsis videatur. Quod Bip. addunt, si *regressum* ponas, scribendum fuisse *a cogitat.* mihi secus videtur; dandi casus hic scite locaretur. Mox Bud. *ac praecipitia.*

Praesenti facinore. Sic Rhenanus e Bud. edidit, idque omnes secuti sunt. Sed altera vetus lectio *facinori* non minus bona est, hoc sensu: si quis praemium petat ab adversa parte, quod praesenti facinori semper paratum est. Etiam in altera lectione *paratum* tamen sic intelligendum; quod semper sperare potest talia ausus, quod ei semper paratum est. *Praesens fa-*

cussorem eius, Volaginium, e gregario ad summa militiae provectum. Facilius universos impelli, quam singulos vitari. »

76. His pavoribus nutantem, et alii legati amicique firmabant, et Mucianus, post multos secretosque sermones, iam et coram ita locutus: « Omnes qui magnarum rerum consilia suscipiunt, aestimare debent, an, quod inchoatur, reipublicae utile, ipsis gloriosum, aut promptum effectu, aut certe non arduum sit. Simul ipse, qui suadet, considerandus est, adiiciatne consilio periculum suum: et, si Fortuna coeptis affuerit, cui summum decus adquiratur. Ego te, Vespasiane, ad imperium voco, tam salutare reipublicae, quam tibi magnificum. Iuxta deos, in tua manu positum est. Nec speciem adulantis expaveris: a contu-

cinus est audax, atrox. Ern. Cum Bip. repono *facinori*.

Volaginium. Quidam libri *Volaginum*, ut Agr. ed. pr. Indictum aliis nomen. Vid. I. Gronov. Ern. Bud. *Volaginium.*

Post multos secretosque sermones, iam et coram. Multi illi et secreti sermones, partim coram habiti, partim per Titum facti, v. c. 79. extr. *Multis sermonibus* qui ab absentibus per Titum facti, opponitur maxime *coram*. *Secretis* porro sermonibus hic opponitur, quia praesentibus legatis et amicis factus, ut patet e c. 78. init. Non igitur erat, quare hic Freinsh. haereret, et aliquid excidisse putaret. Ceterum MS. Flor. habet *iam et coronam*, unde I. Gron. coniicit *et ad coronam*. At *corona* de tali conventu non dicitur. Nam et Cicero dicit de tali conventu *sibi coronam defuisse*, cum pro Deiotaro diceret, quia iudicium in cubiculo Caesaris habitum fuerat. Ern. Bud. *iam et coram.*

Aestimare. MS. Guelf. (Bud.) ed. pr. *extimare*, i. e. *existimare*, ut est in MS. Reg. quod melius puto. Ern.

Aut certe non. In MS. Flor. *aut non certe non a.* I. Gron. putat verum esse *aut non, certe non arduum*: non ego. Oppositi *aut non* nulla nec elegantia, nec necessitas. Ern. Bud. *aut certe non arduum.*

Magnificum. Iuxta deos etc. Sic interpungendum, si sensus constare debet, ut est in MS. Guelf. edd. Puteol. Beroaldi etc. Possis suspicari: *quam salutare reip. quam tibi magnificum, iuxta deos*, i. *t. m. p.* e. Sed sententia illud potius desiderat. In eius manu esse, dicit, an velit imperium illud habere. Ern. Bud. pessime *vixit deos*, ubi Rhen. coniectando operam ludit; nec melior coniectura Ernesti.

Iuxta deos. Cf. c. 78.

A contumelia et laude propius

melia, quam a laude, propius fuerit, post Vitellium eligi. Non adversus D. Augusti acerrimam mentem, nec adversus cautissimam Tiberii senectutem, ne contra Caii quidem, aut Claudii, vel Neronis, fundatam longo imperio domum exsurgimus: cessisti etiam Galbae imaginibus: torpere ultra, et polluendam perdendamque rempublicam relinquere, sopor et ignavia videretur, etiam si tibi, quam inhonesta, tam tuta servitus esset. Abiit iam et transvectum est tempus, quo posses videri concupisse; confugiendum est ad imperium. An excidit trucidatus Corbulo? splendidior origine, quam nos sumus, fateor: sed et Nero, nobilitate natalium, Vitellium anteibat. Satis clarus est apud timentem, quisquis timetur. Et posse ab exercitu principem fieri, sibi ipse Vitellius documento; nullis stipendiis, nulla militari fama, Galbae odio provectus. Nec Othonem quidem ducis arte, aut exercitus vi,

fuerit. Ed. pr. *tam a.... fueris*. Quod est etiam in Guelf. a m. s. Malc. Paullo insolentius dictum est, pro *contumeliae propius quam laudi fuerit*. Mox *ne contra C. quidem* edidi cum Ryck. et Gron. e Flor. pro *nec.... quidem*. V. ad 4, 35. Ern. Bud. etiam *ne contra gaii q.* prius, *tam.... fuerit*.

Abiit iam et transvectum. Obscura est sententia, et ergo acuta. An hoc vult, iam senem esse Vespasianum, et in hac modesta aetate nihil iuveniliter, aut cupide atque ambitiose visum iri agere, sed omnia studio et amore reipublicae? An potius alio telo, et proprio periculo excitat? Abiit iam tempus, nec in tua manu est, dissimulare aut tegere cupidinem imperii. Iam innotuit multis signis, et, ut salvus sis, *confugiendum est ad imperium*. Lips. MS. Budensis *concepisse*: ed. pr. *concupiscere*. Ceterum prior Lipsii interpretatio vera est. Non videbere cupiditate aliqua elatus imperium appetere, ut eo nomine reprehendi possis, sed necessitate publica privataque coactus. Ern.

Corbulo. Corbulonem cum uxore in monumento sepulcbrali exhiberi putant. V. Guattani monument. in ed. a. 1788.

Documento est. Sic edd. omnes. At *est* a Flor. (Bud.) et Guelf. abest: melinsque abest. Itaque delevi. Ern. Rhen. servat. *Brotier* et *D. de Lamalle* reiecerunt.

Nec Othonem quidem ducis arte, aut exercitus vi, sed. Brevitatis et sententiarum in arctum compingendarum studium duriorem hic orationem fecit, ut non grammatice structa sit. Insunt duo argumenta:

sed praepropera ipsius desperatione victum, iam desiderabilem et magnum principem fecit. Cum interim spargit legiones, exarmat cohortes, nova quotidie bello semina ministrat: si quid ardoris ac ferociae miles habuit, popinis et comissationibus et principis imitatione, deteritur. Tibi e Iudaea et Syria et Aegypto novem legiones integrae, nulla acie exhaustae, non discordia corruptae: sed firmatus usu miles, et belli domitor externi: classium, alarum, cohortium robora; et fidissimi reges: et tua ante omnes experientia.

77. Nobis nihil ultra adrogabo, quam ne post Valentem ac Caecinam numeremur. Ne tamen Mucianum socium spreveris, quia aemulum non experiris: me Vitellio antepono, te mihi. Tuae domui triumphale nomen, duo iuvenes, capax iam imperii alter, et primis militiae annis apud Germanicos quoque exercitus clarus. Absurdum fuerit, non cedere imperio ei, cuius filium adoptaturus essem, si ipse imperarem. Ceterum inter nos non idem prosperarum adversarumque rerum ordo erit. Nam, si vincimus, honorem, quem dederis, habebo: discrimen ac pericula ex aequo patiemur: immo, ut melius est, tu hos exercitus rege; mihi bellum et proeliorum incerta trade. Acriore hodie disci-

primum, victus Otho non est argumentum, Vitellium esse bonum ducem, aut Vitellianos fortes milites. Alterum: foeditas Vitellii facit, ut etiam Otho magnus et desiderabilis princeps luisse videatur. Ante Rhen. erat vitiose *exercitus sui.* Ern. Sic et Bud. Scita emendatio Rhenani. Cod. Agr. *nec Oth.* q. quod recepere Bip. sequor. Mox Bud. et edd. vett. *comessationibus.* Idem *ante omnis.*

Ac pericula ex aequo patiemur. *Pericula* e Flor. edidit Pich. pro *periculum.* Sic et ed. pr. *Patiemur.* Flor. Guelf. (Bud. Agr. Reg. Lall.) edd. pr. Puteol. idque bene restitutum a I. Gronovio. In Beroaldi ed. irrepsit *partiemur*, dubium, an de consilio Beroaldi: inde ad omnes edd. propagatum. Pericula non partimur ex aequo, sed subimus. Ern. Bud. *periculum.* Agr. *pericula.* Bip. rursus reponunt *partiemur*, nec dubium, licere dicere *partiri pericula*, ut *curas* ap. Liv. 21, 21. Sed obstat consensus codicum.

plina victi, quam victores agunt: hos ira, odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit: illi, per fastidium et contumaciam, hebescunt. Aperiet et recludet contecta et tumescentia victricium partium vulnera bellum ipsum. Nec mihi maior in tua vigilantia, parsimonia, sapientia, fiducia est, quam in Vitellii torpore, inscitia, saevitia. Sed et meliorem in bello caussam, quam in pace habemus: nam qui deliberant, desciverunt. »

Hos.... illi. Hos ad remotius, *illi* ad propius hic refertur. Cf. Sanctii Min. 2, 9. Pro *tu hos* Bud. male *tuos*.

Aperiet et recludet. Vix abest, quin ad haec Demosthenis sit adspectum: et certe paria sunt, in Olynthiaca: *Ὥσπερ ἐν τοῖς σώμασιν ἡμῶν, ἕως μὲν ἐρρωμένος ᾖ τις, οὐδὲν ἐπαισθάνεται τῶν καθ' ἕκαστα σαθρῶν. Ἐπὰν δὲ ἀρρώστημά τι συμβῇ, πάντα κινεῖται, κἂν ῥῆγμα, κἂν στρέμμα, κἂν ἄλλο τι τῶν ὑπαρχόντων σαθρὸν ᾖ. Οὕτω καὶ τῶν πόλεων, καὶ τῶν τυράννων· ἕως μὲν ἂν ἔξω πολεμῶσιν, ἀφανῆ τὰ κακὰ τοῖς πολλοῖς ἐστιν· ἐπειδὰν δὲ ὅμορος πόλεμος συμπλακῇ, πάντα ἐποίησεν ἔκδηλα.* Lips. Demosthenes prima in Philippum: *Οὐκ ἐπὶ τὴν ἐκείνου πλευσούμεθα; Ποῖ δὴ προσορμιούμεθα, ἤρετό τις, εὑρήσει, τὰ σαθρὰ τῶν ἐκείνου πραγμάτων αὐτὸς ὁ πόλεμος.* Gron. *Tumor* eleganter et proprie de vulneribus nondum sanatis et mox erupturis dicitur apud Ciceronem et alios. Ern.

Con. et tum. v. p. v. Hunc verborum ordinem e Flor. dedit Pich. habet et Bud.

Parsimonia, sapientia. Ambigo de voce *parcimoniae.* Convenit in Vespasianum, scio, quem sordidum avarumque omnes faciunt, non solum parcum. Sed, cur inter principes et illustres virtutes hanc domesticam privatamque nominet? aut cur in ea fiduciam boni eventus collocet? Non digna videtur, quae ad imperium adiuvet, aut ad id gradum struat: nisi fortasse comparatione Vitellii dictum, qui natus ad prodigendum. Utcumque, liceat dubitare, an non reponendum *acrimonia*: sed, ut dixi, dubitare. Lips. Ut opponatur *inscitiae*, sapientia saevitiae, ut apud Cic. pro Marcello c. 3 et 6. Nam clementia a magnitudine animi ducitur, quae centies apud Ciceronem sapientia. *Parsimoniae* quidem verbum sanum non puto. Nam quod Acidalius pro clementia dici putat, usus loquendi repugnat. Nimis nota de Vespasiani avaritia opinio parsimoniam hic Tacito obtrusit. Ern.

Qui deliberant, desciverunt. Acute et vere dictum. Fidem enim iam fregit, qui deliberat, an servet. Plutarchus exprimere in Galba voluit (magni fecit ille vir hunc nostrum, et, quamquam aevo compar, multa verbatim ex hac historia convertit:) ubi Vinnium facit Galbam excitare et alloqui c. 4. *Ὦ Γάλβα, τίνα τρόπον βουλεύεσθε; τὸ γὰρ ζητεῖν, Νέρωνι εἰ πιστοὶ μένομεν, ἤδη μενόντων ἐστί.* Vocula negans excidit, et legendum

78. Post Muciani orationem ceteri audentius circumsistere, hortari, « responsa vatum et siderum motus » referre. Nec erat intactus tali superstitione, ut qui mox, rerum dominus, Seleucum quemdam, mathematicum, rectorem et praescium palam habuerit. Recursabant animo vetera omina: cupressus arbor in agris eius, conspicua altitudine, repente prociderat; ac postera die, eodem vestigio resurgens, procera et latior virebat; grande id prosperumque, consensu haruspicum: et summa claritudo iuveni admodum Vespasiano promissa. Sed primo triumphalia, et consulatus, et iudaicae victoriae decus, implesse fidem ominis videbantur: ut haec adeptus est, portendi sibi imperium credebat. Est Iudaeam inter Syriamque Carmelus, ita vocant montem Deumque: nec simula-

ἤδη οὐ μενόντων. Verto: *O Galba, quomodo deliberas? Nam quaerere, an Neroni fidi maneamus, iam non manentium est.* Alludit et hoc Taciti, in Agricola 15. *Iam ipsos, quod difficillimum est, deliberare. Porro in eiusmodi consiliis, periculosius esse deprehendi, quam audere.* Lips.

Siderum motus. V. ad A. 4, 58. Ern. Pro *audentius* Bud. *audientium.*

Recursabant animo vetera omina. Sic Flor. recte, idque editum a Pichena. Ceteri libri omnes (et Bud.) *omnia*, solita confusione. Mox pro *latior virebat* Trillerus *laetior virebat* legendum putat Obs. 1, 8. Iuvat Sueton. Vesp. 5. *viridior resurrexit.* Sed, quia omnes libri in vulgata consentiunt, et latitudo quoque in arboribus omen magni imperii et magnae felicitatis, nihil tentandum puto. Idem Sueton. l. c. de arbore in suburbano Flaviorum per tres Vespasiae partus singulos ramos edente: *secundum praevalidum ac prolixum, et qui magnam felicitatem portenderet.* Quod ibi *prolixus* id h. l. est *latus.* Add. Iustin. 1, 4. Ern. Ante Pichenam, Rhen. iam ex ingenio dedit *omina.*

Cupressus. In hoc portento fama non sibi constat. Cf. Dio 66, 1. et Suet. Vesp. 5.

Videbantur. Flor. Agr. Bud. ed. pr. *videbatur*, impersonaliter (iudice Rhenano); nam, ut ad *decus* referatur verbum numero potius, quam ad praecedentia simul, quod alibi in Tacito vidimus, non sinit, ut opinor, mox sequens *haec.* Ern.

Carmelus. De hoc monte et aliis duobus eiusdem nominis in Palaestina, non confundendis cum hoc, v. ad Sueton. Vesp. c. 5. Ern. Cf. et Orosius 7, 9. ubi *sortium* meminit.

Nec simulacrum. Parissimum illud, quod de Herculeo fano ad Gades tradit Silius 3, 30. *Sed nulla effigies simulacraque nota deorum*

crum Deo, aut templum situm tradidere maiores; aram tantum et reverentiam. Illic sacrificanti Vespasiano, quum spes occultas versaret animo, Basilides sacerdos, inspectis identidem extis, « Quidquid est, » inquit « Vespasiane, quod paras, seu domum exstruere, seu prolatare agros, sive ampliare servitia, datur tibi magna sedes, ingentes termini, multum hominum.» Has ambages et statim exceperat fama, et tunc a[illegible]riebat; nec quidquam magis in ore vulgi: crebriores apud ipsum sermones, quanto sperantibus plura dicuntur.

79. Haud dubia destinatione discessere, Mucianus Antiochiam, Vespasianus Caesaream: illa Syriae, haec Iudaeae caput est. Initium ferendi ad Vespasianum imperii Alexandriae coeptum, festinante Tiberio Alexandro, qui Kal. Iul. sacramento eius legiones adegit.

Maiestate locum et sacro implevere timore. Lips.

Aram tantum et reverentiam. Sic scr. et edd. omnes, praeter Ryck. qui edidit e MS. Agr. *ara et reverentia*, ut Rhenano et Grotio placuit. Defenditur vulgatum a Grutero ad 3, 61. sed non similibus satis exemplis, item a I. Gronovio. Et potest sane pendere a *tradidere: aram tantum et reverentiam tradidere.* Sed illud mallem, si libri boni faverent. Guelf. a manu pr. *sed tradidere maiores aram t. e. r.* Quod placeret, si plures libri haberent. Nunc correctio librarii videtur vulgatum non concoquentis. Ern. Bene Bip. ex vulg. *templum.* Sic fecere *templum situm*, ut A. 2, 7. *aram Druso situm.* Addo *aram et reverentiam*, id est aram reverenter habitam, cultam.

Haec Iudaeae caput. Hinc in NN. prima, item paullo post metropolis, salutatur. Vid. *Vaillant* in NN. Col. t. 2, p. 116. sub Alex. Sev. et p. 195 sub Decio. Cf. Spanhem. de Praest. NN. t. 1, p. 595. Diss. 9, c. 4. et Eckhel Doctr. NN. vet. vol. 3, pag. 433. — *Initium ferendi.* Vereor, ne Tacitus dederit *deferendi imperii;* quod est legitimum verbum. *Ferre ad aliquem imperium* nunquam reperi. Et substitui simplicia compositis errore librariorum, supra vidimus c. 67. Nec valde placet *initium coeptum.* An *coptum* scribendum? *Coepi* quidem et *cepi* et alibi confusa, c. 97. add. dicta ad A. 6, 15. Mox *in sacramento* MS. Flor. vid. ad c. 55. Ern. Bud. *sacramento* absque *in.* Sic et Put. Alc. Rhen.

Festinante Tiberio. Contra Ios. 4, 10, 6. Tib. Alexandrum prius per epistolam a Vespasiano iam principe salutato esse admonitum scribit,

Isque primus principatus dies in posterum celebratus, quamvis iudaicus exercitus V. Non. Iul. apud ipsum iurasset, eo ardore, ut ne Titus quidem filius exspectaretur, Syria remeans, et consiliorum inter Mucianum ac patrem nuntius: cuncta impetu militum acta; non parata concione, non coniunctis legionibus.

80. Dum quaeritur tempus locusque, quodque in re tali difficillimum, prima vox; dum animo spes, timor, ratio, casus obversantur; egressum cubiculo Vespasianum pauci milites, solito adsistentes ordine, ut legatum salutaturi, *Imperatorem* salutavere. Tum celeri adcurrere, *Caesarem* et *Augustum*, et omnia

Isque primus principatus dies. Dies ille Natalis imperii decore dictus. Spartianus Hadriano 4. *Tertio iduum earundem natalem imperii statuit celebrandum.* Lips.

Quinto nonas Iulias. Suetonio c. 6. scriptum *quinto idus.* Sed eum ad exemplar Taciti emendandum videri, non vane pronuntiat Torrentius. Lips. Itaque fecimus nos. Nam Taciti traditio verissima, ut demonstrat Pagius: nec in tali re errare potuit Suetonius. Vid. ibi dicta. Ern.

Eo ardore, ut ne. Rhen. (duce Bud.) delevit eo *ardore*, et initium novae sententiae fecit in verbis *Ut ne* etc. Sed omnes libri agnoscunt, nec commode abesse possunt. Ed. pr. aliaeque hic quoque vitiose *nec quidem.* Ern. Bud. *ne q.*

Cuncta impetu m. acta. Ios. 4, 36. minis militum adactum Vespasianum tradit.

Non parata cognitione. Cui rei hic cognitio? quam vocem Taciti mens planissime spernit. Emendo vero, *non paratu ac concione.* Lips. Pichena *non parata concione*, quod in MS. Agr. repertum recepit Ryck., quem imitati sumus, non tam fiducia libri illius, quam rei necessitate. Nam in tali re semper oratio ad milites habita, si non impetu et festinanter nimis acta, ut docent exempla Galbae, Othonis, Sueton. Galb. 10. supra 1, 36. aliorumque alibi. Similis corruptio apud Suet. Tit. c. 6. ubi Titus traditur A. Caecinam interfecisse: *sane urgente discrimine, cum etiam chirographum eius praeparatae ap. milites concionis deprehendisset.* Ubi vulgo *coniurationis*: nos *concionis* rescripsimus, idque imitatus est Oudendorpius. Add. ad A. 4, 42. Ern. Bud. et edd. ante Ryckium *cognitione.* Bip. dant *consensione.*

Tempus locusque. I. Gron. delevit *que* e Flor. (nec habet Bud.) In Guelf. quoque omissum. Sed supra adscriptum est, eadem, ut videtur, manu. Semper sic ista iungunt scriptores, etiam noster: unde nil mutavi. Adde ad A. 4, 10. Ern. Mox Bud. *quodque in t. re difficillimum* sine *est*: bene.

Solito adsistentes. Sic e Flor. edi-

principatus vocabula cumulare: mens a metu ad fortunam transierat. In ipso nihil tumidum, adrogans, aut in rebus novis novum fuit; ut primum tantae vicissitudinis obfusam oculis caliginem disiecit, militariter locutus, laeta omnia et adfluentia excepit: namque id ipsum opperiens Mucianus, alacrem militem in verba Vespasiani adegit. Tum Antiochensium theatrum

dit Pich. Alii omnes (etiam Bud.) *adsistunt*. Unde Ryekius putat verum esse: s. *adsistunt ordina et legatum salutaturi* etc. quod placet. Ed. pr. (et Put.) vitiose *salutari*. Ern.

Mens a metu ad fortunam transierat. Id est ad fiduciam, qualis esse solet a fortuna, ut sequantia indicant. Ern.

In ipso nihil tumidum. Ita decuit per se magnum animum, non attolli per fortunam. Claudiani illud pulchrum, et huc aptum de Fl. Mallii Theod. Cos. v. 245. *Frons privata manet: non se meruisse fatetur, Qui crevisse putat.* Attamen non leviter innovavit Vespasianus, si vera quae Sulpicius Severus scribit lib. 2. Sac. Hist. *Vespasianus, quum Hierosolymam obsideret, sumit imperium: et, ut mos est, diademate capiti imposito, ab exercitu imperator consalutatus, Titum filium Caesarem facit.* Sed palam illa falsa. Nec mos eius aevi diadema tulit, nec Flavius per somnium usurpavit. Lips.

Tantae multitudinis. Quantae igitur? et quae inde offusa caligo? Forsan: *tantae mutationis.* Lib. 3, 49. *Dum hac totius orbis mutatione fortuna imperii transit.* Iosephus δ. ἁλώσ. λς. Συνιόντες δὲ εἴτε ἡγεμόνες καὶ οἱ στρατιῶται καθ' ἑταιρίαν φανερῶς ἤδη μεταβολὴν ἐβουλεύοντο. Gron. Non minus elegans est coniectura Trilleri Obs. 3, 22. *tantae altitudinis*, e Livio inprimis 26, 45. *cum altitudo caliginem oculis offudisset* etc. Ei tamen Gronoviana forte praeferenda propterea, quod antecedentia magis indicare videntur, caliginem ei offusam fuisse ex eo, quod repente et impetu militari tanta mutatio facta, ut colligere se ac verba facere non posset statim. Lector eligat. Ern. Gronovii coniectura placet Ryckio, Broterio, Lallemandio. *Dotteville* dedit *vicissitudinis*, quod facile potuit a librario in *multitudinis* verti. Reddi meretur Tacito.

Militariter locutus. Rectissime. Atque ita libri. Significat, orationem eius castrensem horridamque fuisse, non cultam forensi aut urbano more. Qui (Rhenanus) *militariter lautus* castigant, ineptiunt. Lips. Add. A. 15, 67. *Lautus* a Rhenano receptum mansit in edd. usque ad Lipsium. Ern. Rhen. intelligebat, Vesp. non fuisse urbana elegantia excultum.

Laeta omnia et adfluentia excepit. Frustra viri quidam docti corrigunt *omina*. Nam sequentia docent, non sermonem esse de ominibus, quibus milites concionantem prosecuti sunt, sed de iis, quae postea ipsi secunda evenere. Nec *adfluentia* tentandum. Undique copiae legionum, auxilia sociorum adfluebant ei et partibus

ingressus, ubi illis consultare mos est, concurrentes et in adulationem effusos adloquitur: satis decorus etiam graeca facundia, omniumque, quae diceret atque ageret, arte quadam ostentator. Nihil aeque provinciam exercitumque accendit, quam quod adseverabat Mucianus, « statuisse Vitellium, ut Germanicas legiones in Syriam, ad militiam opulentam quietamque, transferret; contra Syriacis legionibus Germanica hiberna, caelo ac laboribus dura, mutarentur. » Quippe et provinciales sueto militum contubernio gaudebant, plerique necessitudinibus et propinquitatibus mixti; et militibus vetustate stipendiorum nota et familiaria castra in modum penatium diligebantur.

eius, c. 81. Mox *namque* e Flor. bene edidit Pichena. Etiam ed. pr. (e Bud.) *namque*. Guelf. edd. Puteol. Ber. (Alc.) Rhen. etc. *nam*. Unde *τὶ ium*, quod est in Lips. edd. et sequacibus, errore operarum irrepsisse puto. Ern.

Consultare mos est. Qui mos scilicet plerisque Graecorum, et qui oriundi a Graecia. Frontinus Strateg. 3, 2, 6. *Alcibiades in theatro disseruit, ubi ex more Graecorum locus consultationi praebebatur.* Iustinus 22, 2. *Agathocles velut reip. statum formaturus, populum in theatrum ad concionem vocari iubet.* Inde illud satyrici (Iuvenalis) de principe oratore 10, 128: *et pleni moderantem fraena theatri.* Meminit eius ritus Cicero pro Flacco, et alii. Lips.

Germanica hiberna. Sic edidit primus Rhenanus e MS., ut opinor, Budensi. Nam, ubi simpliciter corrigit, id indicio fere est, e MS. sumptam correctionem. Ea correctio servata usque ad I. Gronovium, qui veterem MSS. et edd. lectionem reduxit, *hiberno*: miro argumento: quod vanissimum et provinciis calamitosissimum foret, si tantum in hiberna mitterentur, post hiemem statim inde revocarentur. Ergo etiam ita ridicule sensit Suetonius in eadem re, in Vesp. 6. *destinasse Vitellium, victorem, permutare hiberna legionum, et Germanicas transferre in Orientem.* Mirum est, tali viro talia excidere potuisse. *Hiberna* centies dicuntur castra illa fixa et perpetua, quae a militibus, in modum oppidorum, habitabantur in provinciis, nullo bello. Sic 3, 46. *expugnantur hiberna cohortium alarumque.* Unde *hiberna* v. c. *Germaniae* pro militia in Germania dicuntur. Itaque lectionem Rhenani servavi, veramque credam, dum exempla proferantur, ubi *germanica* aut *syriaca* simpliciter pro castris in Germania aut Syria fixis et perpetuis dicuntur. Ern. Rhen. *hyberna*, nec indicat ex Bud. su ex ingenio. Illud hariolatur Ern., hoc Gron. qui rem acu tangit; iure ceterum reprehensus ab Ernestio.

Diligebantur. Id est, amabant ve-

81. Ante Idus Iul. Syria omnis in eodem sacramento fuit. Accessere cum regno Sohemus, haud spernendis viribus; Antiochus, vetustis opibus ingens, et inservientium regum ditissimus: mox per occultos suorum nuntios excitus ab urbe Agrippa, ignaro adhuc Vitellio, celeri navigatione properaverat: nec minore animo regina Berenice partes iuvabat, florens aetate formaque, et seni quoque Vespasiano magnificentia munerum grata. Quidquid provinciarum adluitur mari, Asia atque Achaia tenus, quantumque introrsus in Pontum et Armenios patescit, iuravere: sed inermes legati

tera et nota castra, iuxta ac suas aedes. Clarum, nec monitione dignum: nisi correctores *dirigebantur* maluissent. Lips. Rhenanum innuit, qui sic e Bud. putabatque de struendis castris esse sermonem. In textu tamen vulgatum servat. Khunius non absurdum esse iudicat *dirigebantur*. Milites scil. direxisse castra et tentoria ad instar penatium ac domiciliorum, in quibus propter necessitudinem eum provincialibus contractam sibi perpetuo habitandum esset. Addit, *diligere* pro amare vix unquam apud Tacitum legi.

Syria omnis. Huc *Vaillant* in NN. Col. t. 1. trahit numum Vespasiani Antiochiae cusum, de quo videsis, quae monet Eckhel in Doctr. NN. vet. vol. 3. p. 302. Prius Bud. *ante kal. iulii.*

Sohemus. Rex Sophenes A. 13, 7. cuius iterum mentio infra 5, 1. Mox *cum viribus* Guelf. edd. Puteol. seqq. (et Rhen.) usque ad Lips. Edd. pr. Lipsii seqq. (et cod. Bud.) sine *cum*. Alius MS. ap. Broterium *haud spernendus*. Ern. Sic volebat Acid.

Opibus ingens. Adtextam censeo vocem *ingens*: certe obnubilat sententiam et phrasim, quae alias Tacito crebra. Lips. In numis quoque dicitur ΜΕΓΑΣ. Vid. Noris. in Ep. Syro-Mac. Diss. 2, 4. Eckhel l. c. vol. 3, p. 255. ubi fata eius regis recensentur.

Excitus ab urbe. Quomodo, aut quando ergo illuc venerat? Ex Egesippo disce 4, 21: *Sententiam novi principis de bello Iudaeorum sciscitari, Vespasiano consilium fuit: misitque Titum filium, et regem Agrippam. Titus de Achaia revertit: Agrippa Romam contendit, ut apud novum principem locaret gratiam.* Lips. Mox *adhuc* Rhen. e Bud. prius erat *ad hoc*.

Berenice. Soror Agrippae, Iulia compellata et Tito amata, nupta primum Herodi Chalcidis, dein Polemoni II, Ponti et partis Chalcidis regibus.

Introrsus in Pontum. Praepositionem addunt MSS. Flor. (Bud.) Agr. Guelf. edd. pr. Put. Ber. Alc. Rhen. pr. Ald. Gryph. in Rhen. secunda casu omissa, hinc a seqq. editoribus neglecta, a Ryckio restituta est. Ern.

regebant, nondum additis Cappadociae legionibus. Consilium de summa rerum Beryti habitum: illuc Mucianus, cum legatis tribunisque, et splendidissimo quoque centurionum ac militum, venit: et e Iudaico exercitu lecta decora. Tantum simul peditum equitumque, et aemulantium inter se regum paratus, speciem fortunae Principalis effecerant.

82. Prima belli cura, agere delectus: revocare veteranos: destinantur validae civitates exercendis armorum officinis: apud Antiochenses aurum argentumque signatur: eaque cuncta per idoneos ministros, suis quaeque locis, festinabantur. Ipse Vespasianus adire, hortari, bonos laude, segnes exemplo, incitare saepius, quam coërcere; vitia magis amicorum, quam virtutes dissimulans. Multos praefecturis et procurationibus; plerosque senatorii ordinis honore percoluit, egregios viros, et mox summa adeptos; quibusdam fortuna pro virtutibus fuit. Donativum militi neque Mucianus prima concione, nisi modice, ostenderat; ne Vespasianus quidem plus civili bello obtulit, quam alii in pace: egregie firmus adversus militarem largitionem, eoque exercitu meliore. Missi ad Parthum Armeniumque legati; provisumque, ne, versis ad civile bellum legionibus, terga nudarentur. Titum instare Iudaeae, Vespasianum obtinere claustra Aegypti placuit: sufficere videbantur adversus

Nondum additis. Vespasianus ipse addidit. Vide Tranquillum cap. 8. in Vespas. LIPS.

Revocare veteranos. In quibusdam *evocare:* et recte. Isti enim sunt vere evocati: de quibus in Milit. nostra dial. 1, 8. LIPS. Mei omnes (et Bud.) *revocare.* Quod non tentandum. Idem verbum de hac re in inscr. ap. Grut. p. 524, 7. unde vulgatam lectionem defendit Fabrettus ad Col. Trai. p. 198. Mox MS. Agr. a 1. m. *festinantur.* ERN. Bud. *festinabantur.*

Donativum militi. Sic bene e Flor. dedit Pichena: sic et Guelf. Ante edd. omnes (et Rhen.) *donativa* (Bud. *donativo*). Et mox Rhenanus (e Bud.) *ne quidem* pro *nec quidem.* ERN.

Vitellium, pars copiarum, et dux Mucianus, et Vespasiani nomen, ac nihil arduum fatis. Ad omnes exercitus legatosque scriptae epistolae, praeceptumque, « ut praetorianos, Vitellio infensos, reciperandae militiae praemio invitarent. »

83. Mucianus, cum expedita manu, socium magis imperii, quam ministrum agens, non lento itinere, ne cunctari videretur, neque tamen properans, gliscere famam ipso spatio sinebat, gnarus, modicas vires sibi, et maiora credi de absentibus. Sed legio sexta, et tredecim vexillariorum millia ingenti agmine sequebantur. Classem e Ponto Byzantium adigi iusserat: ambiguus consilii, num, omissa Moesia, Dyrrachium pedite atque equite, simul longis navibus versum in Italiam mare clauderet, tuta pone tergum Achaia Asiaque: quas inermes exponi Vitellio, ni praesidiis firmarentur: atque ipsum Vitellium in incerto fore, quam partem Italiae protegeret, si sibi Brundisium Tarentumque, et Lucaniae Calabriaeque litora infestis classibus peterentur.

Modicas vires sibi. Guelf. Harl. edd. Put. Ber. (Alc.) addunt *esse*. Non bene. Mox eaedem edd. *VIII.* pro *XIII.* Ern. Utraque emendatio debetur Rhenano e Bud.

Classem e Ponto. Intellige classem, quae Romanis etiam illic ordinaria, ad tuendam Ponti oram. Quanta ea fuit? hauries e solo Egesippo 2, 9. in oratione (cui pulchra placent, eam legat) Agrippae: *Maeotia regna Bosporanique omnes romano subiiciuntur imperio. Et illud ante innavigabile pelagus quadraginta naves ad pacem exercent.* Lips.

Dyrrhachium p. atque e. peteret. Sic edd. omnes praeter primam, a qua abest *peteret*, quod etiam auctoritate MS. Flor. delevere Ryckius et I. Gronovius. *Claudere* voluit Dyrrhachium, et una Graeciam omnem, praesidiis terrestribus, ne Vitellio aditus eo pateret, non *petere*, ut sequentia docent. Ern. Verbum *peteret* deest et in Agr. Regio Lall. Bud.

Si sibi Brundisium. Sic MSS. omnes et edd. ante Rhenanum; qui de coniectura edidit *si simul*: quod omnes usque ad Ryck. imitati sunt. Si vel unus liber bonus scriptus adduceret, sequerer et ipse. Sed et vetus lectio bona, atque etiam elegans est. Ern. Eamque bene tuetur Ryckius.

84. Igitur navium, militum, armorum paratu strepere provinciae. Sed nihil aeque fatigabat, quam pecuniarum conquisitio: « eos esse belli civilis nervos, » dictitans Mucianus, non ius aut verum in cognitionibus, sed solam magnitudinem opum spectabat: passim delationes, et locupletissimus quisque in praedam correpti: quae gravia atque intoleranda, sed necessitate armorum excusata, etiam in pace mansere: ipso Vespasiano, inter initia imperii, ad obtinendas iniquitates haud perinde obstinante: donec indulgentia fortunae et pravis magistris didicit aususque est. Propriis quoque opibus Mucianus bellum iuvit, largus privatim, quod avidius de republica sumeret. Ceteri conferendarum pecuniarum exemplum secuti; rarissimus quisque eamdem in reciperando licentiam habuerunt.

85. Adcelerata interim Vespasiani coepta, Illyrici

Ad obtinendas iniquitates haud perinde obstinato. Placet satis Florentinum *obstinante.* Sic enim Plautus Aulul. 2, 2, 89. *Id inhiat, ea affinitatem hanc obstinavit gratia.* Ceterum *obtinere iniquitatem*, ut Ciceroni pro Quinctio 23. *non ad obtinendum mendacium, sed ad verum probandum, auctoritatem adiuvare.* Et Philipp. secunda, 2. *contra iniuriam, quam iste intercessoris iniquissimi beneficio obtinuit.* Gron. *Obstinante* etiam MS. Reg. Agr. (Reg. Lall.) et ed. pr. intell. *se.* Recepere Ryckius et I. Gron. quos imitatus sum. Vulgg. et MSS. Harl. Bodl. et alius *obstinato*, quod sane usitatius, eamque ob caussam servatum Broterio. Ern. Et Pichenae. Bud. *aut per vim obstinate.*

Largitus privatim, quod avidius de rep. sumeret. Pro *largitus* Flor. Agr. (Bud. Reg. Lall.) Guelf. edd. omnes ante Rhenani secundam *largus*: nec scio, unde *largitus* ductum sit. Vereor, ne sit operarum depravatio: quam tamen omnes postea secuti sunt. Itaque *largus* cum I. Gronovio restitui. Heinsius putabat legendum *largus privati*: quod placet Ryckio. Vir doctus in ed. Gryph. (item Muretus) corrigit *quo*: quod mihi magis placet. *Privatim* est de suo: cui bene opponitur *e rep.* Sed illud ipsum, quod de suo dederat, non sumpsit avidius de rep. Immo post de publico ita avide sumpsit, ut hac de caussa de suo largus fuisse videretur, quo posset, cum specie aliqua, tanto avidius de rep. sumere. Ern. Mallem etiam *quo* cum Lallem.

Rarissimus quisque. Male MSS. Harl. Bodl. Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. *carissimus.* Ern. Emendavit Rhen. e Bud.

exercitus studio transgressi in partes. Tertia legio exemplum ceteris Moesiae legionibus praebuit. Octava erat ac septima Claudiana, imbutae favore Othonis, quamvis proelio non interfuissent. Aquileiam progressae, proturbatis, qui de Othone nuntiabant, laceratisque vexillis nomen Vitellii praeferentibus, rapta postremo pecunia et inter se divisa, hostiliter egerant. Unde metus, et ex metu consilium: « posse imputari Vespasiano, quae apud Vitellium excusanda erant. » Ita tres Moesicae legiones per epistolas adliciebant Pannonicum exercitum, aut abnuenti vim parabant. In eo motu Aponius Saturninus, Moesiae rector, pessimum facinus audet, misso centurione ad interficiendum Tertium Iulianum, septimae legionis legatum, ob simultates, quibus caussam partium praetendebat. Iulianus, comperto discrimine, et gnaris locorum ad-

Transgressi in partes. Rhenanus (duce Bud.) delevit *transgressi.* Abesse posse credo. Sed, quia omnes scr. et edd. ante habent, retinendum puto: restituit Pichena. Ern. Et iure quidem meritoque. At Freinsh. volebat *studio. Transgressa in p. tertia* etc. Atque sic in Cod. Agr. se invenisse testatur Ryckius et comprobat.

Tertia legio. Bud. *tertiadecima legio.*

Proturbatis, qui de Othone. Id est, spretis reiectisque, qui victum eum et vixisse dicebant. Quod Sueton. dixit Vesp. c. 6. *rumori eos non credidisse:* ut solent homines, in spem suam proni. Lips. Ante *iam* post *Aquileiam* cum Ryckio et Iac. Gron. auctoribus Flor. Agr. ed. pr. delevi. Ern. Bud. et Rhen. habent *iam.* Sic et Put. Alc.

Vexillis nomen Vitellii praefer. V. Lips. ad 3, 31. Ern. Ex h. l. patet, iam tum Romanos habuisse vexilla textilia, quod et Dio firmat 40, 18. ubi velorum similia esse tradit. Cf. Cuperi ep. ad Sperling. in mutuis n. 42.

Ita tres M. legiones. Acidelius corrigit *iam:* quod non necessarium puto. *Ita* est, hoc facto, his de caussis, ut alibi, pro his dictis, dicitur. Mox verba *Pannonicum exercitum a. a. v. parabant* (duce Bud.) delevit Rhenanus et sic interpunxit: *ita tres Moesicae legiones p. ep. alliciebant.* Vetus restituit Lipsius. Ern.

In eo motu Aponius. Sic Flor. Guelf. (Bud.) ed. pr. quod restituit Pichena, et in margine scripserat Lipsius. *Metu* primus edidit Puteol, nisi operarum vitium est, ortum e mox praecedentibus. Ern. Secuti Alc. Rhen.

scitis, per avia Moesiae, ultra montem Haemum profugit; nec deinde civili bello interfuit, per varias moras susceptum ad Vespasianum iter trahens, et ex nuntiis cunctabundus, aut properans.

86. At in Pannonia XIII. legio ac VII. Galbiana, dolorem iramque Bedriacensis pugnae retinentes, haud cunctanter Vespasiano accessere, vi praecipua Primi Antonii. Is legibus nocens et tempore Neronis falsi damnatus, inter alia belli mala, senatorium ordinem reciperaverat. Praepositus a Galba septimae legioni, scriptitasse Othoni credebatur, ducem se partibus offerens: a quo neglectus, in nullo Othoniani belli usu fuit. Labantibus Vitellii rebus, Vespasianum secutus, grande momentum addidit; strenuus manu, sermone promptus, serendae in alios invidiae artifex, discordiis et seditionibus potens, raptor, largitor, pace pessimus, bello non spernendus. Iuncti inde Moesici ac Pannonici exercitus, Dalmaticum militem traxere, quamquam consularibus legatis nihil turbantibus. Titus Ampius Flavianus Pannoniam, Poppaeus Silvanus Dalmatiam tenebant, divites senes. Sed procurator aderat Cor-

Primi Antonii. Egesippi super hoc nobili duce errorem non celo, sive errores potius. Is enim 4, 29. facit eum *praefectum tertio ordini militari:* id est, legioni tertiae. Atqui septimae praeponit eum statim noster. Item in Mysia eum collocat: noster clare in Pannonia. Quis autem praeponderare fidem Cornelianam nesciat? LIPS. Cf. de Antonio 14, 40.

Reciperaverat. Bene sic distinxit Pich. probante Acidalio.

Flavianus. Malui quam *Fabianus.* Farnesianum codicem audio et Tacitum ipsum, qui non aliter seq. libro (c. 4 et 10.) appellat. LIPS. Sic et Flor. ed. pr. Ex eodem Flor. Pichena insuper addidit *Ampius*, quomodo et 3, 4. vocatur. ERN. Bud. *Titus Fabianus.*

Pompeius Sullanus. Immo *Silvanus.* Ita enim 3, 50. *Sex millia Dalmatarum ducebat Pompeius Silvanus, consularis senex.* LIPS. Recte *Silvanus*, quod est et in Flor. Reg. ed. pr. sed insuper etiam *Poppaeus* e Flor. edidit Pichena. Omnes alii libri *Pompeius*, quod verum videtur Ryckio, quem vide ad 3, 50. 1, 77. 4, 47. idque recepit Broterius. ERN. Bud. *Pompeius Silianus.*

Sed procurator aderat. Rhenanus

nelius Fuscus, vigens aetate, claris natalibus: prima iuventa, quietis cupidine, senatorium ordinem exuerat: idem pro Galba dux coloniae suae, eaque opera procurationem adeptus, susceptis Vespasiani partibus, acerrimam bello facem praetulit; non tam praemiis periculorum, quam ipsis periculis laetus: pro certis et olim partis, nova, ambigua, ancipitia malebat. Igitur movere et quatere, quidquid usquam aegrum foret, adgrediuntur. Scriptae in Britanniam ad quartadecimanos, in Hispaniam ad primanos epistolae; quod utraque legio pro Othone, adversa Vitellio fuerat: sparguntur per Gallias literae: momentoque temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis exercitibus palam desciscentibus, ceteris fortunam secuturis.

frustra tentat *et*. Legati illi nil pro Vespasiano, sed procurator. Qui simpliciter procurator vocatur, utriusque provinciae procuratorem fuisse putat Pichena. Ern. Rhen. ex ingenio emendare parabat; nam Bud. habet *sed*. Sic et Agr.

Prima iuventa, *quietis cupidine*. Non sane quieti hominem ingenii fuisse, sequentia ostendunt. Itaque Grotius volebat legi *quaestus cupidine*, collato A. 16, 17. *Mella, quibus Gallio et Seneca parentibus natus, petitione honorum abstinuerat per ambitionem praeposterum: ut eques romanus consularibus potentia aequaretur. Simul adquirendae pecuniae brevius iter credebat per procurationes, administrandis principis negotiis*. Simili de caussa alii in ordine equestri permansere, ut Atticus. Sed tamen *quietis* non tentandum puto. Nam iste Fuscus nec negotiator, nec procurator factus, cum senatu abisset, nec petiit: sed in colonia sua vixit quietus, dum motus adversus Neronem ortus est. Bella civilia hominem mutavere. Mox *idemque* Guelf. edd. Puteol. Beroald. Alc. Iidem *et ancipitia* cum ed. pr. Ern. Rhen. duce Bud. sustolit utramque copulam. Bip. τὸ *quaestus* recipiunt et indubium putant exemplo Mellae, a Grotio prolato. Verum codices obstant, et vulgatum stare potest. A prima aetate ad provectiorem mutasse mentem Fuscus videtur, postquam aliquamdiu in colonia vitam egerat.

Dux coloniae suae. Ryckius ex Plut. Galba 6. *Coloniam* oppidum Hispaniae huc traxit; sed ibi rectius Xylander *Clunium* reposuit: Hanc ipsam hic intelligi arbitratur Broterius. Pronomen *suae* suspectum est Bipontinis.

Igitur movere etc. Haec non pertinent ad solum Fuscum, sed ad duces Vespasiani. Quod cum non animadverteretur, editum *aggreditur* a Beroaldo et seqq. (Alc. Rhen.) usque ad Pichenam. *Aggrediuntur*

87. Dum haec per provincias a Vespasiano ducibusque partium geruntur, Vitellius contemptior in dies segniorque, ad omnes municipiorum villarumque amoenitates resistens, gravi urbem agmine petebat. Sexaginta millia armatorum sequebantur, licentia corrupta: calonum numerus amplior; procacissimis etiam inter servos lixarum ingeniis: tot legatorum amicorumque comitatus, inhabilis ad parendum, etiam si summa modestia regeretur. Onerabant multitudinem obvii ex urbe senatores equitesque: quidam metu, multi per adulationem, ceteri ac paullatim omnes, ne, aliis proficiscentibus, ipsi remanerent. Adgregabantur e plebe, flagitiosa per obsequia Vitellio cogniti, scurrae, histriones, aurigae, quibus ille amicitiarum dehonestamentis mire gaudebat. Nec coloniae modo, aut municipia, congestu copiarum, sed ipsi cultores arvaque, maturis iam frugibus, ut hostile solum vastabantur.

88. Multae et atroces inter se militum caedes, post seditionem Ticini coeptam manente legionum auxiliorumque discordia; ubi adversus paganos certandum foret, consensu. Sed plurima strages ad septimum ab urbe lapidem: singulis ibi militibus Vitellius paratos cibos, ut gladiatoriam saginam, dividebat: et effusa

etiam MSS. Guelf. Reg. Bodl. Harl. edd. pr. Puteol. Ern. Sic Flor. Bud. Regius Lall.

Procacissimis etiam inter servos lixarum ingeniis. Freinshemium tentantem *inter severos* bene refellit Ryckius. *Lixae et calones* centies iunguntur. Calones sunt servi, cum his procacissimi lixae erant. Ern.

Coeptam: manente etc. Sic vulgo interpungunt. At ego interpunctionem sustuli; nam cohaerent ista: manebat discordia post coeptam Ticini seditionem, de qua supra narratum est. Ern.

Ut gladiatoriam saginam. Conf. Agr. *ad gl. sag.* Cyprianus ep. ad Donatum: *Impletur in succum cibis fortioribus corpus, et arvina assidui nitoris moles membrorum robusta pinguescit, ut saginatus in poenam carius pereat.* Plura dabit And. Schottus Obs. hum. 5, 9.

plebes totis se castris miscuerat. Incuriosos milites, vernacula utebantur urbanitate, quidam spoliavere, abscisis furtim balteis, « an accincti forent, » rogitantes. Non tulit ludibrium insolens contumeliae animus: inermem populum gladiis invasere: caesus inter alios pater militis, quum filium comitaretur; deinde agnitus; et, vulgata caede, temperatum ab innoxiis. In urbe tamen trepidatum, praecurrentibus passim militibus. Forum maxime petebant, cupidine visendi locum, in quo Galba iacuisset. Nec minus saevum spectaculum erant ipsi, tergis ferarum et ingentibus telis horrentes, cum turbam populi per inscitiam parum vitarent, aut, ubi lubrico viae vel occursu alicuius procidissent, ad iurgium, mox ad manus et ferrum transirent. Quin et tribuni praefectique cum terrore et armatorum catervis volitabant.

Vernacula urbanitate. Libri aliquot veteres, *vernacula utebantur urbanitate.* Fuit omnino, *ut rebantur.* Illi iocari se urbanatim censebant: at milites rusticatim tetigerunt. Lips. *Utebantur* est etiam in Flor. Guelf. (Bud.) Agr. edd. ante Rhenanum omnibus. Lipsii coniecturam recepit I. Fr. Gronovius. (Sic et Brot. Lall. Ern.) *Utebantur* quoque tolerari posse putabat I. Gronovius. Ern. Cur Rhen. vocem sustulerit, non apparet; nihil monet. Sequor codices. *Vernula urbanitas* occurrit apud Petron. c. 24. ubi cf. Burm.

Abscissis f. balteis. MS. Flor. (et Bud.) ed. pr. *abscisis*: quod recepit Iac. Gronovius, quem imitati sumus. Saepe haec forma a librariis in alteram conversa, et a viris doctis ap. Livium et alios restituta. Vid. viros doctos ad Liv. 4, 19. 31, 34. adde infra 3, 74. ubi similiter ed. pr. (et cod. Bud.) *absciso.* Ern.

Quum filium comitaretur. Pater undecunque filium prosecutus, non a filio, sed ab alio milite hominem ignorante, irato autem omnibus paganis, quod alicuius illorum fraude zonam perdidisset, et in obvios saeviente, caesus est: deinde intellectum, non hunc in ea culpa, neque e scurris illis fuisse, sed filio comitem haesisse. Gron. Haec contra Reinesium dicta, qui ep. 51. tentabat *conviciaretur*, existimans patrem a filio caesum. Ern.

Saevum spectaculum. Flor. *scaevum*: quod recepit Iac. Gronovius. Mihi id verbum lenius quam pro re videtur. Et satis hodie constat, librarios pronissimos fuisse in hanc scripturam, *scaevus* et *scaevire* pro *saevus* et *saevire*: quod interdum nimis cupide viri docti arripuerunt, ut bene monet Drakenb. ad Liv. 2, 27. Ern.

Ipsi. Deest in Bud. Sic et mox *ubi.*

89. Ipse Vitellius, a ponte Milvio, insigni equo, paludatus accinctusque, senatum et populum ante se agens, quo minus, ut captam, urbem ingrederetur, amicorum consilio deterritus, sumpta praetexta et composito agmine, incessit. Quatuor legionum aquilae per frontem, totidemque circa e legionibus aliis vexilla, mox XII. alarum signa, et post peditum ordines, eques: dein quatuor et XXX. cohortes, ut nomina gentium, aut species armorum forent, discretae. Ante aquilam praefecti castrorum tribunique et primi centurionum, candida veste: ceteri iuxta suam quisque centuriam, armis donisque fulgentes: et militum phalerae torquesque splendebant: decora facies, et non Vitellio principe dignus exercitus. Sic Capitolium ingressus, atque ibi matrem complexus, Augustae nomine honoravit.

90. Postera die, tanquam apud alterius civitatis senatum populumque, magnificam orationem de semetipso prompsit, industriam temperantiamque suam

Paludatus accinctusque. Sueton. tamen tradit sic fecisse cap. 11. *Urbem ad classicum introiit paludatus ferroque succinctus inter signa atque vexilla, sagulatis comitibus, ac detectis commilitonum armis.* Sed Tacitus audiendus. ERN. Huc facit numus Vitellii, in quo togatus a Roma galeata excipitur, adscripto ADVENTVS AVGVSTI. Eamdem epigraphen alius habet, qui paludatum imperatorem et equo vectum sistit. Vide Oiselii thes. sel. NN. tab. 90. Uterque ex Taciti hoc loco egregie explicatur, nec opus erat, ut a Grainvillio in *Mém. pour l'Hist. des sciences et des beaux-arts, a.* 1703. posterior adversus Tacitum adlegaretur. Cf. Broterius.

Ante aquilam. Accipe, ante suam quemque aquilam. Alioqui verius *aquilas:* quatuor nam erant simul. LIPS. Ryckius putat *aquilas* firmari MS. Flor. in quo *aquila.* Sed in illo libro saepe omittitur litera *m*, omissa scil. virgula supra ultimam literam. Sic mox c. 92. *ad praefectura:* quod similiter frustra Pichena putat firmare Lipsii coniecturam. Virgula omissa est per negligentiam H. 3, 2. *reseruta* pro *reseratam.* ERN.

Decora facies, et non Vitellio principe dignus exercitus. Haec tota clausula non erat in MS. Bud. Suspicabatur Rhen. e margine in contextum relatam (servat tamen). *Et* accipe dictum pro *sed*, ut centies alibi. *Honoravit*, quod Rhen. (e Bud.) edidit, etiam Flor. Guelf. et alii. At edd. ante Rhen. omnes *decoravit.* ERN.

laudibus adtollens; consciis flagitiorum ipsis, qui aderant, omnique Italia, per quam somno et luxu pudendus incesserat. Vulgus tamen, vacuum curis, et sine falsi verique discrimine solitas adulationes edoctum, clamore et vocibus adstrepebat: abnuentique nomen *Augusti*, expressere, ut adsumeret; tam frustra, quam recusaverat.

91. Apud civitatem, cuncta interpretantem, funesti ominis loco acceptum est, quod, maximum pontificatum adeptus, Vitellius de caeremoniis publicis XV. kal. aug. edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi Alliensique cladibus: adeo omnis humani divinique iuris expers, pari libertorum amicorumque socordia, velut inter temulentos agebat. Sed comitia consulum cum candidatis civiliter celebrans, omnem infimae plebis

Comitia consulum cum candidatis civiliter celebrans. Nusquam ieiunius et infelicius ὁ κάνυ Savilius, qui interpretatur, munera a candidatis consulatus edita civiliter celebrans. Immo eum suis candidatis circumiens et prensans Patres, penes quos tum erant comitia. Livius 39, 32. *Claudius consul sine lictoribus cum fratre toto foro volitando, clamantibus adversariis et maiore parte senatus, meminisse eum debere prius, se consulem populi rom. quam fratrem P. Claudii esse: quin ille, sedens pro tribunali, aut arbitrum, aut tacitum spectatorem comitiorum se praeberet; coërceri tamen ab effuso studio nequiit.* Val. Maximus 5, 2. *Metellus non dubitavit consul pro Q. Calidio praeturae candidato supplicare populo, quod tribunus pl. legem, quo pater eius in civitatem restitueretur, tulerat.* Cicero pro Plancio c. 6. *Si, quotiescunque praeteritus erit is, qui non debuit praeteriri, toties oportebit eum, qui factus erit, condemnari, nihil iam est, quod populo supplicetur; nihil quod diribitio, nihil quod suffragatio magistratuum, renuntiatio suffragiorum exspectetur.* Sic enim legendum. Et in eadem c. 10: *precibus aliquid attulimus etiam nos, appellavi populum, tribubus submisi me et supplicavi; ultro mehercules se mihi etiam offerentes, ultro pollicentes rogavi.* Sueton. Aug. 56. *Quoties magistratuum comitiis interesset, tribus cum candidatis suis circumibat, supplicabatque more solenni.* Prorsus sic postea civiliores principum agebant inter Patres. Plin. ep. 3, 20. *Excesseramus sane manifestis illis apertisque suffragiis licentiam concionum: non tempus loquendi, non tacendi modestia, non denique sedendi dignitas custodiebatur. Magni undique dissonique clamores: procurrebant omnes cum suis candidatis: multa agmina in*

rumorem, in theatro ut spectator, in circo ut fautor, adfectavit: quae, grata sane et popularia, si a virtutibus proficiscerentur, memoria vitae prioris, indecora et vilia accipiebantur. Ventitabat in senatum, etiam cum parvis de rebus patres consulerentur. Ac forte Priscus Helvidius, praetor designatus, contra studium eius censuerat. Commotus primo Vitellius, non tamen ultra, quam « tribunos plebis in auxilium spretae potestatis » advocavit. Mox, mitigantibus amicis, qui altiorem iracundiam eius verebantur, « nihil novi accidisse, » respondit, « quod duo senatores in republica dissentirent; solitum se etiam Thraseae contradicere. » Irrisere plerique impudentiam aemulationis: aliis id ipsum placebat, quod neminem ex praepotentibus, sed Thraseam, ad exemplar verae gloriae legisset.

92. Praeposuerat praetorianis P. Sabinum, a prae-

medio, multique circuli et indecora confusio. Ex his immodicis studiis homini prudenti facile colligere est, simile quid, licet non tam vehemens, etiam severos fecisse. Idem Plinius Paneg. 69. *Nec ideo segnius iuvenes nostros exhortatus es, senatum circumirent, senatui supplicarent: atque ita o principe sperarent honores, si o senatu petissent. Quo quidem in loco, si quibus opus exemplo, adiecisti, ut te imitarentur.* cap. 71: *Quo gaudio exceptum est cum condidatis, ut quemque nominoveras, osculo occurreres? devexus quidem in planum, et quasi unus ex gratulantibus.* Et mox: *Contigit ergo oculis nostris insolita onte facies, princeps et candidatus, oequi tum et simul stantes: intueri parem accipientibus honorem, qui dabat.* Denique: *Cum orotioni oculos, vocem, manum commodares; ut si alii eadem ista mandasses, omnes comitotis numeros obibas: atque etiam, cum suffragatores nomina, honore quo solent, exciperent, tu quoque inter excipientes eras, et ex ore principis ille senatorius assensus audiebatur.* Hoc est *civiliter cum candidatis comitia celebrare.* Et sic gratiam quaerebat in senatu. Quod sequitur, delinimentum ad plebem est, et a praecedenti differt toto genere. Gron.

Thraseae contrad. Cf. 16, 21. ubi plura de Thrasea. Mox Ferretius malebat *imprudentiam.*

Quod neminem ex praepotentibus. Sic e Flor. Pich. pro *quod non. Neminem* etiam ed. pr. MS. Guelf. in marg. sed antiqua manu, eraso τῷ *non* in textu. Ern. Bud. *non.*

P. Sabinum, ac praefecturae co-

fectura cohortis; Iulium Priscum, tum centurionem: Priscus Valentis, Sabinus Caecinae gratia pollebant. Inter discordes Vitellio nihil auctoritatis: munia imperii Caecina ac Valens obibant: olim anxii odiis, quae, bello et castris male dissimulata, pravitas amicorum, et fecunda gignendis inimicitiis civitas auxerat, dum ambitu, comitatu, et immensis salutantium agminibus contendunt comparanturque; variis in hunc aut illum Vitellii inclinationibus. Nec unquam satis fida potentia, ubi nimia est. Simul ipsum Vitellium, subitis offensis aut intempestivis blanditiis mutabilem, contemnebant metuebantque. Nec eo segnius invaserant domos, hortos, opesque imperii: quum flebilis et egens nobilium turba, quos ipsos liberosque patriae Galba reddiderat, nulla principis misericordia iuvarentur. Gratum primoribus civitatis, etiam plebes adprobavit, quod reversis ab exsilio iura libertorum

hortis. Bene Mercerus, *P. Sabinum a praefectura cohortis, et Iulium;* id est, qui duntaxat cohorti praefuerat, et docet, alium hunc Sabinum a fratre Vespasiani esse. Lips. Verum puto, et bene receptum a Pichena. Sed Florentinus nil iuvat, ut illi videtur. Vid. ad c. 89. Ern. Bud. ut vulgo, *ad praefecturam.* Flor. *ad prefectura*, omissa lineola.

Dum centurio esset. In Farnesiano non erat vocula *esset.* Itaque ex facili et vero emendavi *tum centurionem.* Significat utrumque ex parvo aut modico ad primam dignitatem promotum. Lips. Recepit Pichena, quod etiam in Flor. *centurionem* scriptum est. Ed. pr. (et Agr. cod.) *dum centurio est.* I. Gronovius *dum centurionem* defendit recepitque. Exemplum quidem ex argumento Asconiano or. pro Mil. alienum est: *et ob id mense ianuario nulli dum consules nec praetores essent.* Ern. Bud. *dum C. esset.*

Reversis ab exsilio iura libertorum concessisset. Interpretor: cum Galba exsules restituisset, non tamen etiam bona. Credo, quia in fiscum illata, et pleraque iam per prodigentiam Neronis consumpta. Sed nec pars, quae accusatoribus sententia iudicum semel donata, temere eripienda videbatur: itaque egebant. Vitellius eos miseratus, huc decurrit, ut largiretur iura libertorum, dupliciter quidem: redderet, inquam, iura libertorum veterum, daret et eorum, qui postea manumissi, non aliter quam si ab illo iusto domino manumissi fuissent. In speciem igitur ingens hoc donum. Nam operas liberti domino debebant; alimenta, si egeret, denique

concessisset: quamquam id omni modo servilia ingenia corrumpebant, abditis pecuniis per occultos aut ambitiosos sinus: et quidam in domum Caesaris transgressi, atque ipsis dominis potentiores.

93. Sed miles, plenis castris, et redundante multitudine, in porticibus aut delubris, et urbe tota vagus, non principia noscere, non servare vigilias, neque labore firmari: per illecebras urbis et inhonesta dictu, corpus otio, animum libidinibus imminuebant. Postremo, ne salutis quidem cura, infamibus Vaticani locis

testamento bonorum semissem. Quae omnia prompta et obvia tibi apud ICtos. Hoc vulgo etiam appellant, ius patronatus, et ius patronorum. Plinius ep. 10. 12. (6.) Einsdem sententiae versus illos Martialis censeo (princeps ICtorum hodie varie eos tamen traxit) ad Traianum 10, 34. *Qui sua restituis spoliato iura patrono, Libertis exsul non erit ille suis.* Nec dissimilis, immo maior benignitas Augusti in Iulum Antonii hostis sui filium, de quo Dio 51, 15. Τῷ Ἰούλῳ, τῷ τοῦ Ἀντωνίου τῆς τε Φουλουΐας υἱεῖ, τοὺς ἐξελευθέρους αὐτοῦ καὶ ὅσα τελευτῶντας σφᾶς καταλείπειν αὐτῷ κατὰ τοὺς νόμους ἔδει, παραχρῆμα δοῦναι ἐκέλευσε. Lips.

Quamquam id omni modo. Vocem *omni modo* ex Fl. Pichena edidit. Est etiam *sic* in (Bud. et) Guelf. Edd. omnes *omnino*. Ern.

Ambitiosos sinus. Argui olim de mendo, ipse fortasse arguendus. Sententiam nunc expedio: Vitellium quidem exsulibus reversis iura reddidisse vetera in libertos: sed non cum magno fructu; quia pecunias suas occultabant per varias artes et recessus: ita in alimentis aliisque patronos fraudabant, ut modici ipsi et inopes. Voci *sinus* ea vis subest fraudandi, subtrahendi, occulendi. Tacitus Hist. lib. 4, c. 14, *Tradi se praefectis centurionibusque, quos, ubi spoliis expleverint, mutari: exquirique novos sinus et varia praedandi vocabula.* Plinius 36, 15. (24.) *Unde M. Scaurus pater, toties princeps civitatis, et Marianis sodalitiis rapinarum provincialium sinus?* Sinum vocat hominem ipsum, in quem rapinae omnes collatae velut in sinum. Plura exempla huic rei vide, si lubet, apud Barn. Brissonium in lexico: et lumen ab eo foenerare, qui vere Europae lumen. Lips. *Ambitiosos sinus* Pichena dici putat, quod depositae pecuniae ap. potentiores. Ern. Bud. *ambitiosissimos.*

Imminuebant. Sic Flor. Agr. (Bud. Reg. Lall.) ed. pr. Ceteri scr. et edd. (etiam Rhen.) *imminuebat.* Primus recepit Ryckius. Librarios turbavit singularis numerus in *miles*, ut saepe. Ern.

Infamibus Vaticani locis. Ob aërem parum purum: quod etiam hodie experiuntur. Frontinus cap. 88 de Aqued. vult id emendatum in tota urbe, suo aevo, idque ablutione aquarum: *Ne pereuntes quidem aquae otiosae sunt. Nam immunditiarum facies et impurior spiritus*

magna pars tetendit: unde crebrae in vulgus mortes. Et, adiacente Tiberi, Germanorum Gallorumque obnoxia morbis corpora fluminis aviditas et aestus impatientia labefecit. Insuper confusus, pravitate vel ambitu, ordo militiae. Sedecim praetoriae, quatuor urbanae cohortes scribebantur, quis singula millia inessent. Plus in eo delectu Valens audebat, tanquam ipsum Caecinam periculo exemisset: sane adventu eius partes convaluerant, et sinistrum lenti itineris rumorem prospero proelio verterat: omnisque inferioris Germaniae miles Valentem adsectabatur: unde primum creditur Caecinae fides fluitasse.

94. Ceterum non ita ducibus indulsit Vitellius, ut non plus militi liceret: sibi quisque militiam sumpsere, quamvis indignus, si ita maluerat, urbanae militiae adscribebatur: rursus bonis, remanere inter legionarios aut alares volentibus, permissum: nec deerant, qui vellent, fessi morbis, et intemperiem caeli incusantes. Robora tamen legionibus alisque subtracta: convulsum castrorum decus, XX. millibus, e toto exercitu, permixtis magis quam electis. Concionante Vitellio postulantur « ad supplicium Asiaticus et Flavius et Rufinus, duces Galliarum, quod pro Vindice bellassent. » Nec coërcebat eiusmodi voces Vitellius;

et caussae gravioris caeli, quibus apud veteres urbis infamis aër fuit, sunt remotae. Lips. Mox e Flor. (et Agr.) a Ryckio et I. Gronov. editum *adiacente Tiberi* pro *adiacentia*. Consentit (Reg. Lall.) ed. pr. Vellem, docuissent *iacere* et *adiacere* de fluminibus dici: quod dum fiat, (nam mihi nullus locus occurrit) vulgatum servabo. Locus Plinii H. N. 6, 17 (21). *gens adiacens mari* plane est alienus. Duo epitheta sine copula locum habent, si alterum sit participium ut h. l. Ern. Bud. *adiacenti*. Bip. *adiacente* scil. Vaticano campo; eo quod is adiacet Tiberi. Sic salva lectio Flor.

Germanorum Gallorumque. MS. Bud. ed. pr. *Gadavorum*. Unde Rhen. putabat legendum *Batavorum* (non tamen recepit). Sed contra monet Vertranius, Batavorum cohortes domum remissas fuisse. Ern. Cf. c. 69.

super insitam inerti animo ignaviam, conscius, sibi instare donativum et deesse pecuniam, omnia alia militi largiebatur. Liberti principum, « conferre pro numero mancipiorum, » ut tributum, iussi. Ipse, sola perdendi cura, stabula aurigis exstruere : circum gladiatorum ferarumque spectaculis opplere : tanquam in summa abundantia, pecuniae inludere.

95. Quin et natalem Vitellii diem Caecina ac Valens, editis tota urbe vicatim gladiatoribus celebravere, ingenti paratu et ante illum diem insolito. Laetum foedissimo cuique, apud bonos invidiae fuit, quod, exstructis in campo Martio aris, inferias Neroni fecisset : caesae publice victimae cremataeque : facem Augustales subdidere : quod sacerdotium, ut Romulus Tatio regi, ita Caesar Tiberius Iuliae genti, sacravit. Nondum quartus a victoria mensis, et libertus Vitellii,

Super insitam animo ignaviam. Flor. inserit vocem, *insitam morte onimo.* Putarem, *insitam forte :* etsi hoc ad caussam sequentem traho. Lips. Pichena suspicatur *morte* natum ex *inerti.* Ern. Bip. recepere *inerte animo.* Malim cum Pichena *inerte.* Sic Cic. Ep. ad Fam. 12, 20. et alibi passim *inertiam* et *ignaviam* iungit. * In Bud. *morte* deest.

Omnia alia militi. Hunc quoque locum liberare inusta nota possumus. Ait enim hoc : Vitellium, quia pecuniam dare militi non poterat, impunitatem et licentiam omnis culpae dedisse ; ut hac saltem blanditia eum retineret. Nec aliter sane fit in paupere militia. Lips.

Liberti principum. Non muto : et scio multos Romae, eosque praedivites, priorum principum libertos. Videatur tamen et lectio et rapina proclivior, si libertos *patrum* substituas : aut de iis *principes* hic capias. Lips. Hoc verum. *Conferre* non erat in MS. Budensi. Ed. pr. vitiose *conferri.* Ern. *Principum* intellige *priorum Caesarum.*

Caecina ac Valens. Sic Rhen. e Bud.

Exstructis in campo. Scriptor incertus apud Suidam in voce Βιτέλλιος hanc rem sic narrat : Καὶ τὸν νεκρὸν τοῦ Νέρωνος ἐς κοῖλόν τινα καὶ ἀφανῆ τάφον κατακείμενον ἀπεσέμνυνε. Lips.

Neroni fecisset. Reposui pro *iecisset.* Lips. Vel *iecissent*, ut edd. Puteol. Ber. (Alc.) habent. Mox *facem* Flor. ut voluerat Muretus, et vir doctus in ed. Gryph. Ita tollitur ambiguitas levis, ne *Augustales* ad *faces* ut adiectivum referatur. *Facem*, intellige, suam quisque, suae quisque arae. MS. Harl. Arund. *subditae.* Ern. Bud. *iecisset.* Dein *faces.* Contra *facem* Agr. et Reg. Lall. Porro Put. Alc. *subditae.* Bud. Agr. *subdere*, Rhen. bene *subdidere.*

Asiaticus, Polycletos, Patrobios et vetera odiorum nomina aequabat. Nemo in illa aula probitate aut industria certavit: unum ad potentiam iter, prodigis epulis, et sumptu ganeaque satiare inexplebiles Vitellii libidines. Ipse abunde ratus, si praesentibus frueretur, nec in longius consultans, novies millies sestertium, paucissimis mensibus, intervertisse creditur. Magna

Vetera odiorum nomina aequabat. Nempa ut insolentia, rapacitate, divitiis etiam, ita invidia et odio. Ern.

Probitate aut ind. Bud. *prob. et industria.*

Sumptu Caianae aquae. De Caiana aqua, id est, ut (Lupanus et Vertranius) volunt, equaeductu illo sumptuoso, nugae magnae. Nec Ferretti quidem emendatio ad genium meum aut librorum, *Caianae aulae.* Nobis suboluit mendum et eius caussa, e deductione copulae: quam reddimus legimusque *sumptu saginaque.* Saginae vox apta, quoties de helluone Vitellio: et Tacito velut de industria usurpata. Ut c. 71. *luxu et saginae mancipatus emptusque.* Iterum 1, 62. *medio die temulentus et sagina gravis.* Nec aliter Cicero pro Flacco 7. *Qui multitudinem illam non auctoritate, sed sagina tenebat.* Haec apta et bona. Palmerii tamen coniectura (in Spicil. ap. Grut. in lamp. t. 4.) non minus recta, *sumptu ganeaque.* Lips. Hoc recepit primus Pichena. Flor. (et Reg. Lall.) *gaianeaque;* quod voluit exprimere Spirensis in ed. pr. *galune aquae.* In Guelf. man. sec. fecit *baianae aquae;* inepte. Ern. *Ganeae* voce aliquoties utitur noster, ut A. 3, 52. 6, 4. Glossema habet Agr. *sumptu luxuriaque.* Malherbius apud Gevartium in electis 3, 3, legit *sumptu ganeae aleaeque*, quod Gevartio res ipsa, non coniectura, esse videtur.

Novies millies sestertium. Sidonius in Paneg. ad Maiorianum, abire ab hac summa videtur, ubi vitia singulorum principum recensens, de isto ait v. 325.... *post quina Vitelli Millia famosi ventris donata barathro.* Valde, inquam, abit, si de tota eius sagina et luxu accipis; quod non debes, sed magis de singularibus epulis, et quod tantum in paucis aliquot coenis. Xiphilinus quidem ex Dione 65, 4. ὀλίγων ἡμερῶν διελθουσῶν, ἑκατὸν εἰς τὰ δεῖπνα μυριάδας ἀναλῶσαι, conscripsit, quae sunt latina *quadragies* HS; nobis *centum millia* Philippicorum. Tale et Suetonius indicat c. 13. cum *singulos apparatus dominis, sive convivatoribus, constitisse non minus quadringentis* HS. asserit: id est, *decies mille* Philippicis: sed observa *singulos.* Sidonius igitur in singulis illis millibus, dum *quina* ea numerat, intelligit *millena* HS. neutro (ut cum grammaticis dicam) genere: atque ita iuste efficit *quinquagies* HS. sive *centum viginti quinque millia* Philippicum, prope ad Xiphilinum. Quod si in eo, pro more et communi sermone, *quina millia* dumtaxat capias, id est *quina* HS. quantulum sint? *centum viginti quinque Philippaei*: ridiculum. Lips.

et misera civitas, eodem anno Othonem Vitelliumque passa, inter Vinios, Fabios, Icelos, Asiaticos, varia et pudenda sorte agebat; donec successere Mucianus et Marcellus, et magis alii homines, quam alii mores.

96. Prima Vitellio « tertiae legionis defectio » nuntiatur, missis ab Aponio Saturnino epistolis, antequam is quoque Vespasiani partibus adgregaretur. Sed neque Aponius cuncta, ut trepidans re subita, perscripserat, et amici adulantes mollius interpretabantur: « unius legionis eam seditionem, ceteris exercitibus constare fidem. » In hunc modum etiam Vitellius apud milites disseruit, praetorianos nuper exauctoratos insectatus, « a quibus falsos rumores dispergi, nec ullum civilis belli metum, » adseverabat, suppresso Vespasiani nomine, et vagis per urbem militibus, qui sermones populi coërcerent: id praecipuum alimentum famae erat.

97. Auxilia tamen e Germania Britanniaque et Hispaniis excivit, segniter, et necessitatem dissimulans. Perinde legati provinciaeque cunctabantur: Hordeonius Flaccus, suspectis iam Batavis, anxius proprio bello, Vettius Bolanus, nunquam satis quieta Britannia; et uterque ambigui. Neque ex Hispaniis properabatur, nullo tum ibi consulari: trium legionum legati, pares iure, et, prosperis Vitellii rebus, certaturi ad obsequium, adversam eius fortunam ex aequo detrectabant. In Africa legio cohortesque, delectae a Clodio Macro, mox a Galba dimissae, rursus iussu Vitellii

Vide Pecuniae Veteris 3, 6. et 4, 6. Gron. *Novies millies* Hs. respondent 180,000,000 Franc. Vid. vol. nost. Caes. p. 412, not. 1 et 2.

Marcellus Eprius. Cf. A. 16, 22. H. 4, 6 et 43.

Mollius interpretabantur. Sic de coniectura edidit Rhenanus, idque omnes secuti sunt. Firmatur a solo Flor. si Ryckio fides: in cuius MS. erat *melius*, solita confusione, de qua supra vidimus. Edd. ante Rhen. (et Bud.) *nullius*. Ern.

militiam cepere: simul cetera iuventus dabat impigre nomina: quippe integrum illic ac favorabilem proconsulatum Vitellius, famosum invisumque Vespasianus egerat: perinde socii de imperio utriusque coniectabant: sed experimentum contra fuit.

98. Ac primo Valerius Festus, legatus, studia provincialium cum fide iuvit: mox nutabat, palam epistolis edictisque Vitellium, occultis nuntiis Vespasianum, fovens, et haec illave defensurus, prout invaluissent. Deprehensi cum literis edictisque Vespasiani, per Rhaetiam et Gallias, militum et centurionum quidam, ad Vitellium missi, necantur: plures fefellere, fide amicorum, aut suomet astu occultati. Ita Vitellii paratus noscebantur, Vespasiani consiliorum pleraque ignota: primum socordia Vitellii; deinde Pannonicae Alpes, praesidiis insessae, nuntios retinebant: mare

Militiam cepere. Sic e Flor. rectissime restituit I. Gronovius. Consentit Guelf. Omnes antea edd. *coepere* servant, nimis patienter; cum vel sine libris corrigendum esset. Omnino saepe haec duo verba confunduntur; imprimisque in ed. pr. perpetua prope haec confusio est. Ern. Bud. *cepere.* Sed is raro utitur diphthongo.

Integrum illic. De Vitellio eadem Suetonius in vita eius cap. 5. At de Vespasiano mutat c. 4. et *Africam integerrime*, inquit, *nec sine magna dignatione administravit.* Qui concilientur, non video. Lips. Possis forte sic, si integritatem dicas etiam fuisse in severitate: cum nihil ambitioni daret, summum ius in omnibus exigeret, acerbe coërceret improbos, quod et e verbis *magna dignatione* colligas. Vid. viros doctos ad Sueton. Caes. 4. Tales qui sunt, vulgo sunt invisi. Mox bene Rhananus *perinde* fecit e *proinde.* Ern. Ex ingenio.

Prout invaluissent. Non male, *prout ii valuissent.* Temporum enim hominem describit, qui, nunc in suspenso, inclinaturus erat ad partes valentioris. Multi eiusmodi vulpiones praesertim per bella civica. Talis rex Iuhates, A. 12, 13. qui *societatem Meherdatis palam induerat, in Gotarzen per occulta et magis fida inclinabat.* Et depingit in uno Claudianus de bello Gild. 250. *Libravit geminas, eventu iudice, vires, Ad rerum momenta cliens, seque daturus Victori.* Lips.

Suomet astu. A Ferretto est, male antea, *statu.* Lips. Immo sic et Flor. Agr. Ern. Bud. *statu.*

Mare quoque Etesiae. Intricata valde lectio in scriptis. Vaticanus: *mare quoque et Blaesi flabra aquilonis, harum flatu.* Nec aliter Farnes. At Budensis, *mare quoque et esi*

quoque Etesiarum flatu in Orientem navigantibus secundum, inde adversum erat.

99. Tandem, irruptione hostium, atrocibus undique nuntiis exterritus, Caecinam et Valentem expedire ad bellum iubet: praemissus Caecina: Valentem, e gravi corporis morbo tum primum adsurgentem, infirmitas tardabat. Longe alia proficiscentis ex urbe Germanici exercitus species: non vigor corporibus, non ardor animis: lentum et rarum agmen, fluxa arma, segnes

flabra Aquilonis verum flatur. Nos legimus, *mare quoque etesii flabant Aquilones. Horum flatu.* Plinius 2, 47. *Post biduum iidem Aquilones constantius perflant, per dies XL. quos Etesias vocant.* Et clarum certe est, Aquilones propitios optabilesque iis, qui ex Italia Orientem adnavigant: qui ex eo Italiam, contra. Caesar B. C. 3, 107. *Ipse enim necessario Etesiis tenebatur, qui Alexandria navigantibus sunt adversissimi venti.* Lips. Vid. not. seq. Ern. Lectionem Budensis male reddidit Rhen. Ibi scil. non legitur *verum*, sed *aerum*, quod nil aliud est quam Flor. *arum*, inserta litterula corruptum. De Etesiis praeter notata ad A. 6, 33. vide Manutii Quaes. per epist. 2, 6. et Kircherum in Mundo subterr. 4, 3.

Inde adversum erat. Sensum velle, *inde adversum iter*, Freinshemius putat. Crederem, si reliqua vulgata constarent. Sed nihil certius, quam ὑποβολιμαῖα et expungenda in vulgatis esse *τὰ ac flabant h.* in MSS. *flabra Aquilonis* (quod Rhenano, Mercero, Acidalio, mihi denique, omnibus, opinor, alios ignorantibus in mentem venit) scribendum, *Mare quoque Etesiarum flatu:* ita *τὸ erat* necessarium, *τῷ iter* locus nullus est. Gron. Add. Obs. 4, 2. p. 29. 30. Recepta in textum haec correctio a I. F. Gronovio: quae plane confirmatur scriptura MS. Fl. *mara quoque etEsi flabra Aquilonis arum flatu.* Nam clarum est, *flabra Aquilonis* notam marginalem insertam esse a librariis, quod est in medio verbi *etesiarum.* Fuit in fine versus *etesi* in principio alterius *arum*: in margine *flabra Aquilonis.* Bene autem monet Ryckius, *flabra Aquilonis* esse e Lucretio 6, 730. quamquam etiam sunt 5, 741. De notis talibus insertis textui adde ad A. 16, 2. Ante Gronovium in editis erat: *Mare quoque etesiae flabant. Harum flatu*, ut est etiam in Guelf. *Flabant* intelligebant, perflabant. Ed. pr. consentit Vaticano. Ern. Emendationis gloria aceto debetur Rhenani ingenio, etsi in textum recipere non sustinuerit. Ceterum ex h. l. probare nititur I. Fr. Gron. Obs. 4, 2. p. 30. omnes MS. Taciti codices ex eodem fluxisse. Cf. et Ern. in praef.

Expedire. Sic bene Acid. ut H. 1, 10 et 88. Recepere et Bip. pro vulgari *expediri.* Hoc tamen occurrit A. 14, 10.

Et fluxa arma. Copulam delevi cum Ryckio et Gronovio, quae abest

equi: impatiens solis, pulveris, tempestatum: quantumque hebes ad sustinendum laborem miles, tanto ad discordias promptior. Accedebat huc Caecinae ambitio vetus, torpor recens, nimia fortunae indulgentia soluti in luxum; seu perfidiam meditantis infringere exercitus virtutem, inter artes erat. Credidere plerique, Flavii Sabini consiliis concussam Caecinae mentem, ministro sermonum Rubrio Gallo, «rata apud Vespasianum fore pacta transitionis:» simul odiorum invidiaeque erga Fabium Valentem admonebatur, «ut impar apud Vitellium, gratiam viresque apud novum principem pararet.»

100. Caecina complexu Vitellii multo cum honore digressus, partem equitum ad occupandam Cremonam praemisit. Mox vexilla quartae, decimae et sextae-

a Flor. (Bud.) Guelf. Agr. edd. pr. Puteol. Ber. ceterisque veteribus ante Lips. quas vidi. Mox edidi *perfidiam meditato*, ut placebat I. Gronovio. Nam *meditanti* est ex ingenio Rhenani. MSS. (Bud. etiam) et edd. vett. ante Rhenanum omnes *meditatio*. Ern. Agr. *meditantis*, quod bene respondet τῷ *inter artes erat*. Sic visum quoque Bip. Rhenani secunda habet *et fluxa*.

Apud Vit. Sic Pich. e Flor. sic et Bud. et edd. vett. at Rhen. Lips. *ad Vitell.*

Mox vexillarii quartaedecimae et sextaedecimae. Libri scripti, *vexilla XIIII. et XIII. legionum*. Sed verius est, *XV.* (sic Savilius) aut, quod Mercero (et Brot.) placet, *quartae:* nam de Britannicis mox sequitur, inter quas haec *XIV.* fuit. Ceterum, semel sciendum est, duplicia vexilla videri illo aevo fuisse. Prius, e veteranis, qui stipendiis peractis, id est vigesimo militiae anno absoluto, sub vexillis habebantur, donec praemium et emerita acciperent, de quibus A. 1, 26. et alibi dixi. Alterum, ex electione, in necessitate aliqua aut bello: cum ipsae legiones et aquilae in castris aut provinciis relinquebantur, certa manu decerpta, qui sub vexillo militabantur. Hi tales, vexillarii et e tali legione dicuntur: ac nimis quam crebrum est in his libris. Testimoniis haec firmare liceret: alias, aut ab alio fiet: nunc satis indicasse. Lips. Falso, ut docebimus. Sed MS. Flor. *vexilla in quatuordecim XIII. legionum.* Sicque et ed. pr. unde I. Gron. corrigit *vexilla tertiae, quartae decimae et s. legionum.* Tertiam latuisse in praepositione *in*, et terminatione in *vexillarii.* Sed ita tamen non eximitur scrupulus, de quartadecima, quae fuit Othoniana. MS. Guelf. pro XVI. habet XVIII. Ern. Bip. e Flor. eruunt hanc: *vexilla*

decimae legionum; dein quinta et duoetvicesima secutae: postremo agmine unaetvicesima Rapax et prima Italica incessere, cum vexillariis trium Britannicarum legionum et electis auxiliis. Profecto Caecina, scripsit Fabius Valens exercitui, quem ipse ductaverat, « ut in itinere opperiretur; sic sibi cum Caecina convenisse: » qui praesens, eoque validior, « immutatum id consilium » finxit, « ut ingruenti bello tota mole occurreretur. » Ita « adcelerare legiones Cremonam, pars Hostiliam petere » iussae: ipse Ravennam devertit, praetexto classem adloquendi: mox Patavii secretum componendae proditionis quaesitum.

quartae, decimae et sextaedecimae leg. scil. sub *in* latere putant IV., quod notarius interpolando expresseril per *quatuor*, et sub XIII. latere XVI., quod in vulgata exlat. Bud. habet *vexilla in* XIIII. *et* XVIII. *leg.* Hanc XVIII. legionem non admiserit Broterius, qui Variana clade periisse, neque deinceps memorari amplius docet, unde et apud nostrum H. 1, 18 et 55; et 4, 24, *duo et vicesimam* reponit. Ast, pace viri docti dictum sit, *duodevicesima* restituta videtur postea. Saltem apud Grut. p. 1096, 6. *C. Marius centurio leg. XVIII. a Traiano donis donatus* occurrit, et H. 1, 55, *duodevicesimam* omnino admittendam evincit Pichena. In loco nostro XVI. omnino praeferenda, quippe in vulgata totidem literis expressa legitur. Scrupulum de *quartadecima* bene forsan solvunt Bip. Sed sub *in* vel terminatione *ni* latere III. potius arbitrarer, ni c. 96, a Vitellio defecisse narraretur. Itaque, dum quid melius, in Bip. emendatione adquiesco. *D. de Lamalle* leg. putat *quintaedecimae.*

Et duodevicesima. Vatic. et ipsae res poscunt, *duoetvicesima.* Lips. Sic e Flor. rescripsit Pichena. Ed. pr. (et cod. Agr.) *duodecima et vicesima.* Ern. Bud. *duo et vicesima.*

Cum vexillariis trium Britannicarum leg. Sic recte correxit Rhen. pro *hystris.* Ed. pr. *Istrium:* patet, *is* temere repetitum. Ern. Bud. *cum vexilliano hystrium.* Britannicae quaenam fuerint, videsis infra 3, 22.

Quem i. ductaverat. Vide de hac forma loquendi Cortium ad Sall. Iug. 70. Ern.

Ipsa Ravennam devertit. Ita in MS. Flor. Bud. legitur, quod verum est: non *divertit*, ut putabat Rhenanus, (et habent edd. vet.) Recepere Ryckius et I. Gron. Ern.

Praetexto. Sic Flor. Bud. unde edidit iam Rhenanus. Priores *praetexta*, ut est in Guelf. Agr. Mox *proditionis* omnes scr. et edd. Ern. Bud. *pretesto.* Sed *x* et *s* saepe in illo alternant. Mox Rhen. volebat *id secretum componendae proditioni.* Bud. *ad s. c. proditionis.*

Namque Lucilius Bassus, post praefecturam alae, Ravennati simul ac Misenensi classibus a Vitellio praepositus, quod non statim praefecturam praetorii adeptus foret, iniquam iracundiam flagitiosa perfidia ulciscebatur: nec sciri potest, traxeritne Caecinam, an (quod evenit inter malos, ut et similes sunt) eadem illos pravitas impulerit.

101. Scriptores temporum, qui potiente rerum Flavia domo, monumenta belli huiusce composuerunt, « curam pacis et amorem reipublicae » corruptas in adulationem « caussas, » tradidere. Nobis, super insitam levitatem, et, prodito Galba, vilem mox fidem, aemulatione etiam invidiaque, ne ab aliis apud Vitel-

Lucilius Bassus. Frustra sollicitant libri. Nam Vaticano est *Blnesus*: Farnesiano *Blexus* (Bud. *Lucius Blesus*). At Bassi engnomen firmat omnino priscum monumeotum, quod Aquileiae, cuius exemplar a Fulvio Ursino mihi traditum subieci. IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. PONT. MAX. TR. POT. II. IMP. VI. P. P. COS. III. DES. IIII. VETERANIS. QVI. MILITAVERVNT. IN. CLASSE. RAVENATE. SVB. SEX. LVCILIO. BASSO. QVI. SENA. ET. VICENA. STIPENDIA. AVT. PLVRA. MERVERVNT. ET. SVNT. DEDVCTI. IN. PANONIAM. QVORVM. NOMINA. SVBSCRIPTA. SVNT. IPSIS. LIBERIS. POSTERISQVE. EORVM. CIVITATEM. DEDIT. ET. CONVBIVM. CVM. VXORIBVS. QVAS. TVNC. HABVISSENT. CVM EST. CIVITAS. IS. DATA. AVT. SI. QVI. CAELIBES. ESSENT. CVM. IIS. QVAS. POSTEA. DVXISSENT. DVMTAXAT. SINGVLI. SINGVLAS. NON. APRIL. CAESARE. AVG. F. DOMITIANO. CN. PEDIO. CASTO. COS. ILATORI. VENETI. F. CENTVRIONI. AMAEZEIO. DESCRIPTVM. ET. RECOGNITVM. EX. TABVLA. AENEA. QVAE. FIXA. EST. ROMAE. IN. CAPITOLIO. AD. ARAM. GENTIS. IVLIAE. DEFORAS. PODIO. SINISTERIORE. TAB. I. PAG. II. LOC. XXXXIIII. Lips. Extat. ap. Grut. p. 573. Ern.

Corruptas in adulationem caussas, tradidere. *Corruptas* Flor. ed. pr. quod etiam Rhen. edidit e Budensi lectione *corruptos*. Ceteri *corrupti*. Illud haud dubie exquisitius est. Mox *aemulatione etiam* Flor. Guelf. edd. omnes ante Rhen. qui nescio an consulto omiserit *etiam*. Pichena restituit. Ern. Immo deest in Bud.

Vilem mox fidem. Reponunt Bip. *mox v. f.* et provocant ad Flor. teste scil. Ryckio; at contrarium docet I. Gron. Parum interest.

Ne ab a. a. V. anteiretur. Sic rescripsimus ex ed. pr. pro vulgato *anteirentur*: consentit manus sec. in Guelf. et deinde *videtur* pro *videntur*, ubi operae dedere *videretur*, conformaturae verbum hoc priori. Nempe de solo Caecina esse sermonem, patet clare e verbis *prodito Galba*, quae soli Caecinae conveniunt. Vid. Hist. 1, 53. tum e sequentibus, *aemulatione et invidia ne* etc. quod respicit dicta c. superiori in fin. et alibi. Ern. Bud. *anteirent.... videntur.*

lium anteiretur, pervertisse ipsum videtur. Caecina, legiones adsecutus, centurionum militumque animos, obstinatos pro Vitellio, variis artibus subruebat: Basso eadem molienti minor difficultas erat, lubrica ad mutandam fidem classe, ob memoriam recentis pro Othone militiae.

Pervertisse ipsum Vitellium. Vox Vitellii inepte repetita et inculcata, ut solet, ab interprete. Scribo, ea eiecta, *pervertisse ipsum videntur.* Lips. Ed. pr. *praevenisse*, solenni confusione. Vid. Drakenb. ad Liv. 24, 5. Ern. Bene Lipsius glossema sustulit. In cod. Agr. ei voci puncta subiecta visuntur.

C. CORNELII TACITI

HISTORIARVM

LIBER TERTIVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Flavianis de ratione belli deliberantibus moram alii,* 2. *festinationem Antonius Primus suadet,* 3. *et obtinet.* 4. *Proxima Corn. Fusci auctoritas.* 5. *Principes Sarmatarum Iazygum in commilitium adsciti. Sido et Italicus Suevorum reges tracti in partes.* 6, 7. *Antonio, Italiam invadenti, comes est Arrius Varus. Multas urbes occupant.* 8. *Verona fit belli sedes. Moras frustra aut sero nectunt Vespasianus et Mucianus.* 9. *Interim duces mutuis epistolis bellum gerunt.* 10. *T. Ampius Flavianus, militi suspectus, ab Antonio servatur.* 11. *Hic alteram quoque seditionem, odio Aponii Saturnini ortam, comprimit.* 12. *Lucilius Bassus et* 13, 14. *Caecina, a Vitellio deficientes, a militibus suis coniiciuntur in vincula.* 15. *Discordes Vitellianos ad Bedriacum adgredi statuit Antonius.* 16. *Aviditate navandae operae Arrius Varus rem in discrimen adducit;* 17. *eam Antonius constantia et virtute restituit,* 18. *victoria potitur.* 19. *Vespasiani, ea freti, Cremonam expugnare deposcunt.* 20. *Inconsultum eorum ardorem frustra retinet Antonius.* 21. *Sed adventantis hostis terror obstructas mentes consilius ducis aperit.* 22 – 25. *Proelium atrox, anceps. Antonius egregii ducis munia implet, victoriam aufert.* 26 – 33. *Cremona obsessa, capta, cremata.* 34. *Postea restituta.* 35. *Victae legiones dispersae.*

36. *Vitellius luxu torpet.* 37. *In urbem revectus Caecinam condemnat; ei Rosium Regulum in unum diem consulem sufficit.* 38, 39. *Iunius Blaesus fraude L. Vitellii veneno tollitur.* 40, 41. *Fabius Valens libidine et cunctatione Vitel-*

lianorum res subruit, et, 42. Flavianis Italiam occupantibus, 43. ad Stoëchadas delatus, capitur. 44. Hispaniae, Galliae, Britannia, cuncta ad Vespasiani opes conversa. 45. Turbat tamen Britanniam Venutius. Ibi varia sorte pugnatum. 46. Turbata quoque Germania. Mota et Dacorum gens, a Muciano ex Oriente reduce repressa. 47, 48. Anicetus Polemonis libertus, Pontum infestans, capitur. Vespasianus Alexandriam pergit, ut urbem fame urgeat. 49. Antonius, post Cremonam superbior, 50, partem copiarum Veronae relinquit, partem in Vitellianos expedit. 51. Nefarium facinus militis, ob occisum a se fratrem praemium petentis. 52. Festinationem Antonii apud Vespasianum criminatur Mucianus. 53. Is iactantius quam ad principem literas componit, Mucianum insectatus. Inde graves ducum simultates.

54. *Vitellius stulta dissimulatione cladis ad Cremonam remedia malorum differt. Notabilis constantia Iulii Agrestis. 55. Vitellius, ut e somno excitus, Apenninum obsideri iubet; honores largitur; in castra venit. 56. Prodigia. Praecipuum ipse Vitellius ostentum, ignarus militiae, improvidus consilii, Romam revertit, perculsus defectione Misenensis classis. 57. Puteolani Vespasiano; Capua Vitellio favet. Cl. Iulianus in partes Vespasiani transit, qui Tarracinam occupat. 58. Vitellius fratrem Lucium bello per Campaniam opponit. Ipse Romae ex plebe et servitiis exercitum corradit, qui brevi dilabitur. 59. Flaviani Apenninum transeunt; ad eos Cerialis, Vitellii custodias elapsus, venit, et inter duces adsumitur. 60. Pugnae avidos milites aegre cohibet Antonius. 61. Iam crebra fiunt ad Vespasianum transfugia. Priscus et Alphenus castra deserunt, ad Vitellium regressi. 62, 63. Caeso Valente desperabundus miles sub signis vexillisque ad Vespasianum transit. Pax et salus offeruntur Vitellio, si se dedat.*

64. *Flavius Sabinus, urbis praefectus, frustra incitatur ad arma; 65. pacis amans, de pace agit cum Vitellio, 66. cedere parato, ni sui reniterentur. 67, 68. Hi, pullo amictu palatio degressum, et pro concione cedere se imperio testantem, eo redire cogunt. 69. Interim Sabinus rempublicam susceperat, eique adeant Romani omnis ordinis, frementibus germanicis cohortibus. Modicum proelium, Vespasianis prosperum. Sabinus Capitolium occupat, quod, 70, Corn. Martiale frustra ad Vitellium misso, 71. Vitelliani oppugnant, incendunt. 72. De*

prioribus Capitolii fatis digressio. 73. *Vitelliani cuncta sanguine, ferro, flammis miscent. Flavium Sabinum et Atticum consulem capiunt.* 74. *Domitianus sacricolae habitu delitescit. Sabinus, invito Vitellio, trucidatur.* 75. *Sabini laudes. Atticus servatur.*

76, 77. *Tarracina a L. Vitellio obsessa et capta. Iulianus iugulatur. Triariae immodestia.* 78. *Flaviani, incertum Antonii, an Muciani culpa cunctantes, obsessi Capitolii fama exciti,* 79. *ad urbem properant. Ibi equestre proelium, Ceriali adversum.* 80, 81. *Vitellius legatos et Vestales virgines pro pace aut induciis mittit, nec obtinet.* 82. *Flaviani tripartito agmine urbi propinquant. Varia ibi fortuna pugnatur.* 83. *Foeda lascivientis urbis facies, spectatore populo et plausu diversas partes fovente.* 84. *Castra praetoria expugnantur.* 85. *Vitellius, e pudenda latebra protractus et contumeliis adfectus, ad gemonias propellitur.* 86. *Vita Vitellii moresque. Domitianus Caesar consalutatur.*

Gesta uno eodemque anno.

1. Meliore fato fideque partium Flavianarum duces consilia belli tractabant: Petovionem in hiberna tertiaedecimae legionis convenerant: illic agitavere, « placeretne obstrui Pannoniae Alpes, donec a tergo vires universae consurgerent; an ire cominus et certare pro Italia constantius foret. » Quibus opperiri auxilia et trahere bellum videbatur, « Germanicarum

COMMENTARIVS.

Partium Flav. Sic Gron. ex Flor. et ed. pr. Rhen. e Bud. *Flav. p.*

Obstrui P. Alpes. Dubitationem e 2, 98. movet Pichena, ubi *praesidiis insessae* dicuntur *retinuisse nuntios*, et quidem e Flevianis; putatque hactenus tantum insessus fuisse, ne nuntii transire possent, non ut impetum facienti exercitui clausae essent. Recte. Ern..

Vires universae consurgerent. Int. *ad bellum*, quod addit Liv. 33, 19; Virgil. Aen. 10, 90. *Consurgere in arma Europamque Asiamque.* Simpliciter etiam Florus 2, 12, 3. *multo vehementius sub hoc Macedones, quam sub patre consurgunt.* Inesse videtur vis exquisitior, ut in *insurgere*, velut apud Virgilium 11, 697, *altior insurgens*, et nisum vehementiorem indicare ferientis. Quod tamen non est in altero Flori loco, huic persimili, ibid. 17, 3. *Hispaniae nunquam animus fuit adversus nos universae consurgere, nunquam conferre vires suas libuit.* Ern.

legionum vim famamque » extollebant, « et advenisse mox cum Vitellio Britannici exercitus robora: ipsis nec numerum parem pulsarum nuper legionum; et, quamquam atrociter loquerentur, minorem esse apud victos animum. Sed, insessis interim Alpibus, venturum cum copiis Orientis Mucianum: superesse Vespasiano mare, classes, studia provinciarum, per quas velut alterius belli molem cieret: ita salubri mora novas vires adfore, et praesentibus nihil periturum. »

2. Ad ea Antonius Primus (is acerrimus belli concitator) « festinationem ipsis utilem, Vitellio exitiosam, » disseruit: « plus socordiae, quam fiduciae, accessisse victoribus: neque enim in procinctu et castris habitos: per omnia Italiae municipia desides, tantum hospitibus metuendos, quanto ferocius ante se egerint, tanto cupidius insolitas voluptates hausisse. Circo quoque ac theatris et amoenitate urbis emollitos, aut valetudinibus fessos: sed, addito spatio, rediturum et his robur meditatione belli: nec procul Germaniam, unde vires: Britanniam freto dirimi: iuxta Gallias Hispaniasque; utrimque viros, equos, tributa: ipsamque Italiam et opes urbis: ac, si inferre arma ultro velint, duas classes, vacuumque Illyricum mare. Quid tum claustra montium profutura? quid tractum in aestatem aliam bellum? unde interim pecuniam et commeatus? Quin potius eo ipso uterentur, quod Panno-

Belli concitator. MS. Agr. Margo Guelf. ed. pr. *concionator*: quod non displicet Ryckio. *Concitator* verum est et frequens. Etiam *concitor belli* Livius et Tacitus dixere. *Concionator belli* an latinitate antiqua dici possit, dubito. Mox pro *ferocius* MS. Guelf. *fortius*. Item Lallemandus delevit *se*. Quod placet. Ern. Bud. *concitator*. V. *concitor* in Ind.

Unde vires. Acidalius legi vult: *Germaniam, unde Brit.* etc. deleto *vires*.

Illyricum mare. Flor. Guelf. a man. pr. *Illyrici*, ut supra 3, 4, *Campus Martis*. H. 2, 55, *Lacus Curtii*. Ern. Contra A. 2, 53, *Illyrica ora*. 1, 9, *Oceanum mare*. Ita hic Bud. *Illyricum*.

nicae legiones, deceptae magis, quam victae, resurgere in ultionem properent: Moesici exercitus integras vires adtulerint. Si numerus militum potius, quam legionum, putetur, plus hinc roboris, nihil libidinum: et profuisse disciplinae ipsum pudorem. Equites vero ne tum quidem victos; sed, quamquam rebus adversis, disiectam Vitellii aciem. Duae tunc Pannonicae ac Moesicae alae perrupere hostem: nunc XVI. alarum coniuncta signa pulsu sonituque et nube ipsa operient ac superfundent oblitos proeliorum equites equosque. Nisi quis retinet, idem suasor auctorque consilii ero. Vos, quibus fortuna in integro est, legiones continete: mihi expeditae cohortes sufficient. Iam reseratam Italiam, impulsas Vitellii res audietis: iuvabit sequi, et vestigiis vincentis insistere. »

3. Haec atque talia, flagrans oculis, truci voce, quo latius audiretur, (etenim se centuriones et quidam militum consilio miscuerant,) ita effudit, ut cautos quoque ac providos permoveret, vulgus et ceteri, « unum virum ducemque, » spreta « aliorum segni-

Si numerus militum etc. Nam plures legiones habebat Vitellius, sed non ita plenas, ut Flaviani. Ern.

Pannonicae ac Moesicae alae. Schelius ad Hyg. p. 298. intelligit alas legionis Pannonicae et Moesicae: quod non necessarium puto. Nec illud certum, eas a civibus rom. lectas fuisse. Vid. ad A. 4, 73. Ern.

Idem suasor auctorque consilii ero. I. e. quae iam suasi, facere aggrediar. Ern.

Quibus fortuna in integro est. I. e. ut post, c. 4. dicit, qui spem sibi inter adversa reliquerunt. Ern.

Iam, reserata militia. Non sperno: aptius tamen fortasse, certe clarius, *reserata Italia.* Atque id Taciti sive Antonii concionantis mentem propius tangit. Lips. Pichena *reseratam Italiam,* quia in Flor. *reserata militiam* pro *reseratam* (v. H. 2, 89.) quod est in ed. pr. Id (probavit Freins.) recepit I. Fr. Gronovius. At I. Gronovius vult: *reseratam ibi viam:* quod vereor, ut multis placeat. Pichena verum vidit. *Reserare Italiam* etiam Cicero dixit Phil. 7, 1 Ern. Bud. *reserata militia.* Reg. Lall. *reseratam militiam,* unde Lall. forsan *reseratam militi viam.* Cum loco Cic. citato cf. H. 2, 17. Cod. Agr. *iam fractam militiam.*

Haec atque talia. Sic Rhen. e Bud.

tia, » laudibus ferrent. Hanc sui famam ea statim concione commoverat, qua, recitatis Vespasiani epistolis, non, ut plerique, incerta disseruit, huc illuc tracturus interpretatione, prout conduxisset; aperte descendisse in caussam videbatur: eoque gratior militibus erat, culpae vel gloriae socius.

4. Proxima Cornelii Fusci procuratoris auctoritas: is quoque, inclementer in Vitellium invehi solitus, nihil spei sibi inter adversa reliquerat. Titus Ampius Flavianus, natura ac senecta cunctator, suspiciones militum irritabat, tanquam adfinitatis cum Vitellio meminisset: idemque, quod, coeptante legionum motu,

Huc illuc tracturus interpretationem. Acidalius malebat *interpretatione.* Verissime. Dicta huc illuc trahuntur, non interpretatio. Cicer. Acad. 4, 36. *Haec disputationibus huc et illuc trahuntur.* Et ut idem in Brut. 41. dixit, *rem obscuram interpretando explanare*, sic alibi, *interpretando huc illuc trahere.* Ern.

Aperte descendisse. Suspicari licet, *sed* absorptum esse syllaba finali praecedentis verbi, ut aliis locis observatum est: sed etiam alibi exempla eius omissi consulto post *non modo* et similia. Itaque sine libris nil moveam. Ern.

Eoque gratior militibus. Sic edd. omnes et scripti (etiam Bud.) praeter Flor. Agr. et ed. pr. in quibus *gravior.* Si additum esset *auctor*, (ut c. 43.) probarem. Simpliciter *graviorem alicui* dici, intellecto *auctoris* verbo, non credo; sed *gratior* verum puto, quod et alibi in tali contextu scriptores de ducibus dicunt. *Gravior* scripsit, qui id melius sequentibus, *proxima Corn. Fusci auctoritas*, convenire putabat, quasi non et grati gratiosique valeant. *Gratior* et *gravior* in libris scriptis confundi, notius est, quam ut aliis exemplis docere attineat. Ern. *Gravior* probat Gruterus. Bip. reponunt *auctor que gravior*, quia sequitur *proxima C. F. auctoritas*, putantque, finem vocis *videbatur* supprimendae vocis *auctor* occasionem dedisse. Equidem in vulgata adquiesco.

T. Ampius Flavianus. Verum hoc nomen erui e libris, qui aut *Tam pius* aut *Tum pius* praeferunt, cohaesu scilicet notae. Ampia gens inter Romanos nota. Vulgo *Appium* hic legas, falso: quia non uni duplex praenomen esse potuit. Lips. Sic et Flor non modo hic, sed et libro superiori c. 88. MS. Ar. *cunctatior.* V. Burm. Suet. Caes. 60. Ern.

Idemque, quod. MS. Flor. (Bud.) ed. pr. *idque quod.* Defendit I. Gron. Mihi non persuadetur, *rem* dici posse *perfidiae locum quaesisse.* Hominum hoc est, non rerum. Mox pro *resumere*, Guelf. *reassumere*, quod librarius e sui seculi more

profugus, dein sponte remeaverat, perfidiae locum quaesisse credebatur. Nam Flavianum, omissa Pannonia, ingressum Italiam, et discrimini exemptum, rerum novarum cupido legati nomen resumere, et misceri civilibus armis, impulerat: suadente Cornelio Fusco; non, quia industria Flaviani egebat, sed ut consulare nomen surgentibus cum maxime partibus honesta specie praetenderetur.

5. Ceterum, ut transmittere in Italiam impune et usui foret, scriptum Aponio Saturnino, « cum exercitu Moesico celeraret. » Ac, ne inermes provinciae barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Iazygum, penes quos civitatis regimen, in commilitium

scripsit. Ern. Rhen. cum Put. Alc. idemque.

Surgentibus cum maxime. Sic MSS. Flor. Agr. (Reg. Lall.) edd. pr. Ryck. I. Gron. Ceteri scr. (etiam Bud.) et edd. *tum maxime*, ut saepe alibi in nostro. (Cf. 4, 28.) Mox *honesta specie* sane redundant, et salvo sensu abesse possent; neque tamen a Tacito esse negem. Ern.

Ut transmitteret. Clausula corrupta, manca, nec scio, an loco posita. Farnesianus: *ut transmitteretur in Italiam impunem eo visui foret scriptum Aponio, Satium revirescere crederetur.* Nec aliter Vatic. nisi quod *usui*: et supra *Satium* adnotat *Sotium*. Ficulnum auxilium: certe mihi, qui sine libris non ausim ex hac lacuna. Lips. Vere Lipsius coniecit, transpositionem factam, eaque fuit, ut alii, Pichena in primis, observavere, integrae paginae. Pagina desinebat in *Satur-* proxima incipiebat a *nimu cum*, unde factum *innocuum* in quibusdam libris. Sed interposita et prior descripta est altera, quae incipiebat *revirescere* c. 7, desinebat in *ut inimici*, c. 9. Verum ordinem restituit Pichena. Ceterum, quia ea transpositio est in omnibus MSS. patet, eos omnes ex uno libro fluxisse, quod etiam coniiciebat I. Fr. Gronovius Obs. 4, 2, p. 30. Ern. Pichenae in loco restituendo facem praetulere Savilius et Mercerus.

Et usui foret. Sic bene Pichena. Vulgo, *et eo usui foret.*

Celeraret. Bud. *celebraret.* Vulgo *celebrare.* Agr. *celerare.* Pichena recte *celeraret.*

Ac ne. Sic Pich. e Flor. Sic et Bud. Vulgo *at ne.*

Inermes provinciae. Deductis sc. legionibus versus Italiam: unde periculum, ne barbari eam occasionem putarent infestandi provincias vicinas. Ern.

Penes quos civitatis regimen. Haec verba insititia suspicatur Gruterus: saltem commode abesse poterant, redolentque glossatorem. Mox bene a Pichena interpunctum post *adsciti.* Sic iam edd. pr. Ern.

adsciti: «plebem» quoque, «et vim equitum,» qua sola valent, offerebant: remissum id munus, ne inter discordias externa molirentur, aut, maiore ex diverso mercede, ius fasque exuerent. Trahuntur in partes Sido atque Italicus, Reges Suevorum, quis vetus obsequium erga Romanos, et gens fidei commissae pa-

Scil. Gruterus inusitatum nostro putabat, *civitatem* pro gente integra poni; sed sic etiam *civitates Galliarum* habet A. 3, 40, 41.

Plebem quoque et vim equitum. Boxhornius *peditem quoque et vim equitum.* Hist. 1, 79. *Namque mirum dictu, ut sit omnis Sarmatarum vis velut extra ipsos: nihil ad pedestrem pugnam tam ignavum; ubi per turmas advenere, vix ulla acies obstiterit.* Sed *plebem* ferri potest, quia opponitur *principibus.* Pedites sumebantur e plebe: nobiles equis merebant: unde *pedites* pro plebe ap. Horat. A. P. 113. Ern.

Remissum id munus etc. *Remissum* bene Rhenanus (e Bud.) dedit, ut est iam in ed. pr. Reliquae ante Rhen. MS. Guelf. Reg. *omissum.* Ern.

Ne inter discordias externa molirentur. Sensus: ne adsuefierent, rerum externarum curam agere, πολυπραγμονεῖν in rebus ad suam civitatem nil pertinentibus, seque immiscere rebus romanis, at partibus alterutris accedere, ubi discordiae et bella civilia nascerentur. Haec ratio ad universam rem pertinet, oppido prudens illa, et magna cum imperii rom. calamitate posteris temporibus aut non intellecta, aut neglecta. Sequitur alia, ad caussam praesentem proprie pertinens: *ne, maiore ex diverso mercede, ius fasque exuerent.* Hoc est si vel maxime utile videri possit, Sarmatas in partes vocari, tamen eam rem periculosam esse. Nam verendum, ne barbari desererent se, fide fracta, si a contraria, id est Vitelliana parte, maior praemii spes ostenderetur. Solere enim barbaros venalem fidem habere, ut experientia posteri temporis docuit. *Aut*, quod Pichena (e Flor.) edidit, est et in (Bud. et) ed. pr. quae et habet *everterent* pro *exuerent.* Ern. Pro *aut* vulgo legitur *ac.* Bud. habet *exuerent*, sic Put. Alc. Rhen.

Quis. Flor. et Agr. sic; Bud. et vulg. *quibus.*

Et gens fidei commissae. Mei codices *commissior, patientior.* An *fide cognitior?* an impar medicina nostra huic vulneri? Palmerius legit: *fidei commissior: patenti ora, opposita in latus auxilia.* Nescio, an favente Aesculapio. Lips. *Commissior, patientior, posita* etiam Flor. ed. pr. Unde Pichena coniiciebat *f. commissae patiens. opposita*, ut terminatio *or* nata sit ex *op?* *Commissior* autem I. Gronovius non male putat factum e *commissique.* Nam, *fidem commissam* latine dici posse, vix credo. Ceterum vulgatum est etiam in Guelf. Ern. Bud. vulgatum tenet. Boxhornius delebat *commissae*, factum, ut putabat, ex superscripto τῷ *patientior quam ista* scil. Sarmatarum. Scheffer in Misc. Obs. vol. 8, p. 293, legi vult *quom iussorum patientior.* Bip. dant *fidei*

tientior: posita in latus auxilia, infesta Raetia, cui Portius Septiminus procurator erat, incorruptae erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix, cum ala Auriana et VIII. cohortibus ac Noricorum iuventute, ad occupandam ripam Aeni fluminis, quod Raetos Noricosque interfluit, missus: nec, his aut illis proelium tentantibus, fortuna partium alibi transacta.

6. Antonio, vexillarios e cohortibus et partem equitum ad invadendam Italiam rapienti, comes fuit Arrius Varus, strenuus bello: quam gloriam et dux Corbulo

commixtione, id est ob fidem socialem *patientior*. Eodem sensu Salinerius *commissae* exponit per iunctae. Crusins Probab. Crit. p. 32, legit, *et genti fidae commissa pars interior*.

Infesta Raetia. Videtur scribendum: *opposita in latus auxilia infestae Rhaetiae*. Ut infra: *L. Vitellium fratrem cum sex cohortibus et quingentis equitibus ingruenti per Campaniam bello opposuit*. Gron. Haec bene dicerentur, si modo τὸ *opposita* certum esset. Nunc MSS. Flor. Guelf. edd. omnes ante Rhenanum *posita*, qui utrum e codice, an ex ingenio, dederit *opposita*, nescio. Silentium eius facit, ut suspicer, esse ab operis, cum ne copulas quidem *ac*, *et*, *atque*, tacitus permutet. Atque hinc in omnes post editos venit. Itaque melius duxi *posita* restituere (quod et Bud. habet.) Sensus est: In latere collocata sunt auxilia, quod infesta erat Rhaetia, propter procuratorem Vitellianum. Quamquam etiam non absurda interpunctio Guelf. Puteol. Beroaldi *auxilia. Infesta Rhaetia*; sed illa (e Rhen.) melior. Mox cum Ryck. (e Flor.) et I. Gronovio edidi *Septiminus*, quod et Guelf. et ed. pr. habent. Rhenanus induxit *Septimius* (e Bud. *Septumius*). *Septimini* in inscriptionibus occurrunt. Ern. Pro *posita* Bip. recepere *imposita*.

Cum ala Tauriana. Itane? atqui ala Tauriana, siva Taurina, adiuncta legioni Italicae in Vitellii partibus erat: nec de transfugio aut discessu eius usquam didicimus. Ut iusta caussa sit, cur Vaticanam et Flor. lectionem recipiam, *ala Auriana*. Nomina enim fere equitum alis a praefectis: Taurianae, Frontonianae, Valeriae, Silanae, Aurianae et haec ipsa Auriana perseveravit ad labens imperium, legasque in notitia imperii sub dispositione ducis Armeniae: *Ala Auriana, Dascusae*. Lips. Consentit Guelf. (Bud.) Agr. ed. pr. Put. Ber. Alc. *Tauriana* primus (ex ing.) edidit Rhenanus, sive potius Frobenius et eius operae. At contra bene mox Rhenanus (ex ing.) edidit *Aeni* pro *Rheni*, quod est in omnibus MSS. (et Bud.) et edd. ante Rhen. Male *nunc illis aut his*. Ern. Emendavit Pichena e Flor. Alterum habet Bud.

Strenuus bello: quam gloriam. Locus, quem foedatum arbitror non vane. Nam scripti mei *strenuus bello magis quam gloria: et dux*

et prosperae in Armenia res addiderant. Idem, « secretis apud Neronem rumoribus, » ferebatur, « Corbulonis virtutes criminatus : » unde, infami gratia primum pilum adepto, laeta ad praesens male parta, mox in perniciem vertere. Sed Primus ac Varus, occupantes Aquileiae proxima quaeque, et Opitergii et

Corbulo. Divinabam olim, *strenuus bello, quam gloria : ei dux Corbulo et prosperae in Armenia res.* Omissa voce *addiderant*, quam additam censebam a glossographo sententiae fulciendae. Genus quidem hoc loquendi per Tacito crebrum. A. 4, 61, *Agrippa claris maioribus, quam vetustis.* A. 1, 58. *Pacem quam bellum probabam :* et saepius. Plautus ipse non refugit, Rudente 4, 4, 70. *Eo tacent, quia tacita bona est mulier semper, quam loquens.* Iterum Menaechmis 5, 1, 26. *Quin vidua vivam, quam tuos mores perferam.* Nec quidquam in his mutandum : intelligitur enim *magis*, *potius* : uti Graecis crebro τὸ μᾶλλον. Iterum Plautus Rud. 3, 3, 22. *Certum est moriri, quam hunc poti lenonem in me grassari.* Livius 7, 8. *Multiplex, quam pro numero, damnum est.* Laberius : *Consistes aegre, et, quam descendas, decides.* Curtius 7, 7. *Nec me ars mea, quam benivolentia perturbat.* Noto pluribus, ut illustrem genus dicendi, quod obscurum visum multis et in Tacito durum (Cf. Perizon. ad Sanctii Min. 4, 7, 4.) At de loco hoc ipso nunc quidem haereo. Parum aptae sententiae videtur, *strenuus gloria* ; nec antithesis clara. Rodolphus adnotarat in suo codice, *strenuus bello magis quam bonus.* (Ryckius potius ibi esse ait : *str. b. m. q. honestus.*) Certe valde mihi placeat legi, *strenuus bello, quam bonus : gloriam ei dux Corbulo*, etc. Et vereor, uti Rodolphus in libro aliquo repererit, non ausus sequi. Lips. Edidi *et dux* e Flor. Guelf. edd. vett. omnibus, cui et Lipsiani MSS. (ed. Bud.) consentiunt. Ed. pr. consentit in hoc loco MSS. Lipsii. Ern. Lipsius, Pichena. alii *et* mutavere in *ei*. Bip. *quam* in *cui*, pro quo olim scriptum *quoi*. Mihi vulgatum, subaudito *ei*, maiorem vim habere videtur.

Rumoribus. Sic Bud. ut 15, 46. Vulgo *sermonibus*, glossema. *Secreto rumori* noster opponit *clarum* 15, 48. Est et A. 2, 55. *occultus rumor.*

Varus. Bud. *Varius*, paullo ante *Varrus.* Sic et alii codices variant.

Occupantes Aquileiae proxima quaeque. Budensis codex et Romana ed. *occupata Aquileia, in proxima quaeque.* Haud displicet ; possit et legi, *in proximo quoque.* Lips. Verum omnino, *occupata Aquileia, in proxima.* Ea urbe in potestatem redacta, vicini portas eis aperuere. Hoc est : *accipiuntur in proxima.* Sic Virgilius Aen. 4, 214, *et dominum Aeneam in regna recepit.* Gron. Recepit Ryckius, quem cum I. Gronovio imitati sumus. Quod Lipsius et Ryckius dicunt in MS. Bud. et ed. Rom. (ita primam vocat) esse *in proxima*, falsum est. *In* ab utroque abest, ut a Flor. id adsorpsit

Altini laetis animis accipiuntur: relictum Altini praesidium adversus classem Ravennatem, nondum defectione eius audita: inde Patavium et Ateste partibus adiunxere: illic cognitum, « tris Vitellianas cohortes, et alam, cui Sebonianae nomen, ad Forum Allieni, ponte iuncto, consedisse. » Placuit occasio invadendi incuriosos: nam id quoque nuntiabatur: luce prima inermos plerosque oppressere. Praedictum, « ut, paucis interfectis, ceteros pavore ad mutandam fidem cogerent: » et fuere, qui se statim dederent: plures, abrupto ponte, instanti hosti viam abstulerunt.

7. Vulgata victoria, post principia belli secundum

terminatio praecedentis verbi. Guelf. vulgatum habet. Ern. Unde Ernnorit in Bud. sic esse, non video. Rhenanus tacet. Bud. sic: *occ. Aq. proxima quoque*. Priscam lectionem cum Bip. restituendam censeo.

Defectione. Cf. H. 2, 100, 101.

Scribonianae nomen. Aliquot libri (in bis Bud. Agr.) *Sebonianae*. Lips. Sic et Flor. et primis syllabis ed. pr. In MS. Guelf. *cri* est a sec. manu: quid ante fuerit, assequi oculis non licuit. Sed spatium inter *s* et *b* maius est, quam ut una tantum litera ibi fuerit. I. Gronovius coniiciebat *Senonianae*, id est e Senonibus lectae. Post *Allieni* edidit Ryckius e MS. Agr. quae scriptura et in antiquis monimentis occurrit. Coniiciunt esse *Ferraram*. Ern. Bud. et vulg. *Alieni* rectius *Allieni*: *Scribonianae* primus Puteolanus dedit. Praestat in re dubia codices sequi. Vid. et Bip.

Inermos plerosque oppressere. Sic Pichena ex Flor. vulgo *inermes*. Ea forma et alibi apud nostrum. Ern. Cf. A. 1, 6.

Post principia belli. Abest particula *post* a Budensi: eoque Rhenanus *principio belli* rescribit, me favente. Lips. *Post* abest etiam a Flor. (sed ut vestigia illius in scriptura verbi *principia* appareant) Guelf. in quo tamen adscripsit manus sec. At est in eod. Agr. ed. pr. seqq. Sed I. Gronovius e cod. Flor. eruit *per principia*. Id sane valde arridet et intelligi potest. Vulgatum sensum commodum non habet: nec ullo modo incorruptum credere possum. Credo, in margine notatum fuisse: *Principia belli secundum Flavianos*, aut saltem *principia belli*: qualia multa esse solent in MSS. Vid. ad A. 16, 2, et mox c. 8. extr. c. 20. med. Nam illa verba *post pr. b. s. F.* commode abesse posse, immo supervacua esse, nemo negaverit. Et forte, qui adscripsit, in animo habuit locum Livii 21, 29, ubi, post primam pugnam equestrem inter Poenos et Romanos, Livius subiicit: *Hoc principium simulque omen belli* etc. Ibidemque c. 9, in principio orationis Hannonis, in MS. Voss. in textum venere verba: *Oratio Hannonis*, ubi v. I. F. Gronov. Apud

Flavianos, duae legiones, septima Galbiana, tertiadecima Gemina, cum Vedio Aquila, legato, Patavium alacres veniunt. Ibi pauci dies ad requiem sumpti: et Minucius Iustus, praefectus castrorum legionis septimae, quia adductius, quam civili bello, imperitabat, subtractus militum irae, ad Vespasianum missus est. Desiderata diu res, interpretatione gloriae, in maius accipitur, postquam «Galbae imagines, discordia temporum subversas, in omnibus municipiis recoli» iussit Antonius: decorum pro caussa ratus, si placere Galbae principatus, et partes revirescere crederentur.

Cic. pro Rosc. A. c. 18, in margine fuit: *supplicium parricidarum*. Id in textum venit. Ern. Bip. verba interpolationis suspecta non male sic exponunt: eum belli haec initia Flavianis secunda in famam victoriae auctiorem vulgata essent. Et ita iam interpretes alii.

Duae legiones. Bud. male *date* Quod Rhenani ingenium frustra exercuit.

Quia audacius, quam. Sperno illud *audacius*: nec protervo militi unquam ea in duce displicuerit, sed rigor potius et severitas. Itaque bene Vaticanus *adductius*: cui verbo ea vis. Tacitus A. 14, 4, *Pluribus sermonibus, modo familiaritate iuvenili Nero, et rursus adductius, quasi seria consociaret*. Idem 12, 7, *Adductum quasi et virile servitium*: ita enim ibi malo eum codice Budensi, quam *addictum*. Suetonius c. 68, sensu simili Tiberium incessisse scripsit, *vultu adducto, plerumque tacitum*: id est, gravi, serio et severo. Ita Seneca de Benef. 1, 1. *frontem adducere in tristitia* usurpat: et Capitolinus de Aelio Vero c. 10 scribit, *fuisse fronte in supercilia adducta venerabilem*. Caussa aperta huic significationi, a gestu. Qui enim alacres, comes, fronte etiam fere sunt exporrecta, et diffusa; qui tristes, severi, eadem contracta et adducta. Non alia mente Propertius subductum vultum pro gravi dixit 2, 8, 13. *Nunc volo subducto gravior procedere vultu*. Lips. Consentit Flor. unde recepit Pichena. Ceteri scr. (etiam Bud.) et edd. *audacius*. Dein *quam civili bello*, pro quam pro civili bello, aut quam in civili bello solet. Ern. *Vultui adducto* opponitur *diffusus*. V. Ovid. Met. 14, 272. Ex Ponto 4, 4, 9. Seneca ep. 106. Cf. Trilleri Obs. crit. 3, 12.

Subtractus m. irae etc. Hic si nihil aliud vitii est, certe copula *et* post *irae* excidit. Ern. Mihi bene abesse videtur.

Interp. gloriae in m. Bud. *int. gloriaeque m.* Gron. forsan legendum putat *int. gloriaque in m.* ut *invidia et aemulatione* pro *invidia aemulationis*.

Si placeret Galbae principatus. Male diducta sententia et scripta. Puto: *si, placere Galbae principa-*

8. Quaesitum inde, « quae sedes bello legeretur? Verona potior visa, « patentibus circum campis ad pugnam equestrem, » qua praevalebant: simul, « coloniam copiis validam auferre Vitellio, in rem famamque » videbatur. Possessa ipso transitu Vicetia: quod per se parum (etenim modicae municipio vires) magni momenti locum obtinuit, reputantibus, « illic Caecinam genitum, et patriam hostium duci ereptam. » In Veronensibus pretium fuit: exemplo opibusque partes iuvere. Et interiectus exercitus per Raetiam Iuliasque Alpes; ac, ne pervium illa Germanicis exercitibus

tum et partes, praesumpsissent. Putavit, inquit, Antonius e re futurum, si homines animo praesumerant, Galbae principatum et optimatum partes Vespasiano placere. LIPS. *Placere G. principatus crederentur* Flor. Recte. *Placere* et *principatus* etiam Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. ceterum *placeret* usque ad Pichenam. *Crederet* omnes. Mox *reviviscere* Guelf. quod etiam Ann. 4, 12. pro *revirescere* irrepserat in edd. ERN. Bud. *si placeret G. pr. et p. revirescere credebatur*, sed postrema duo verba loco alieno, de quo ad c. 5.

Quaesitum inde quae. Varie olim peccatum in libris: saepe etiam in transpositu foliorum aut traiectu. Quod hic factum mihi liquet. Quomodo autem id alii critici non advertere ante me? mirum. Nam historiam saltem lege non ignave: videbis, immo tanges. En, hic deliberatur de sede belli in Italis, et Verona eligitur. Atqui nondum in Italiam copiae ullae transmissae. Pagina demum sequenti narratur, *Antonio rapienti partem equitum ad invadendam Italiam Arrius Varus comes fuisse, et Aquileiam et proxima quaeque occupasse.* Veronamne igitur venire potuerunt, a tergo his relictis? Sed et tota narratio incomposita, dissona: cui verum veteremque ordinem dare, haud nostrum: in meliorem tamen paullo aptioremque sic redigi censeam, ut dedi in Excursu A. LIPS. Omnia nunc in ordinem per Pichenam redacta. ERN.

Vicentia. Vicetiam appellant Plinii meliores libri 3, 19. (23.) et Strabo l. 5, p. 214. Οὐικέτιον. Etiam lapis (apud Grut. p. 188.) INTER ATESTINOS ET VEICETINOS FINES. TERMINOSQ. POSVIT. LIPS. Bene. Sic Flor. unde edidit Pich. Edd. ante Rhen. *Vincentia.* ERN. Bud. *Vicentia.* Ptol. Οὐικουτία. Strabo l. c. Οὐικιτία, unde Casaubonus Οὐικέτια. Cf. et Grut. p. 326, 8. 1093, 8.

Et interceptus. Vatic. et Farnes. *intertectus exercitus Retiam Iuliasque.* Ego ne haec quidem integra puto aut satis composita. Legam tamen: *interiectus exercitus Raeticas Iuliasque Alpes, ne pervium illa germanicis exercitibus foret, obsepserat.* LIPS. *Intertectus* etiam Flor. ed. pr. Ceteri (et Bud.) *interceptus*: item *per Rhaetiam.* At Flor.

foret, obsepserat: quae ignara Vespasiano, aut vetita: quippe « Aquileiae sisti bellum, exspectarique Mucianum » iubebat, adiiciebatque imperio consilium, « quando Aegyptus, claustra annonae, vectigalia opulentissimarum provinciarum obtinerentur, posse Vitellii exercitum egestate stipendii frumentique ad deditionem subigi. » Eadem Mucianus crebris epistolis monebat, « incruentam et sine luctu victoriam, » et alia huiuscemodi praetexendo; sed gloriae avidus, atque omne belli decus sibi retinens. Ceterum ex distantibus terrarum spatiis, consilia post res adferebantur.

9. Igitur repentino incursu Antonius stationes hostium irrumpit, tentatisque levi proelio animis, ex aequo discessum. Mox Caecina inter Hostiliam, vicum Veronensium, et paludes Tartari fluminis, castra permuniit; tutus loco, quum terga flumine, latera obiectu paludis, tegerentur: quod si adfuisset fides, aut opprimi universis Vitellianorum viribus duae legiones, nondum coniuncto Moesico exercitu, potuere, aut retro actae, deserta Italia, turpem fugam conscivissent. Sed Caecina, per varias moras, prima hostibus prodidit tempora belli, dum, quos armis pellere promptum erat, epistolis increpat, donec per nuntios pacta perfidiae firmaret. Interim Aponius Saturninus cum

ed. pr. *pretiam*: in quo clarum est latere *per Rhaetiam*, quod bene restituit I. Gronovius, cum Pichena *per* delevisset, referens ad *obsepserat*. Idem contra libros ac delevit. Ern. Agr. *interiectus.... obsederat.* Bip. Pichenam sequuntur, et audacter coniecturam proponunt, quae mihi minus adridet. *Illa* est pro *illac* ut A. 2, 17.

Consilia post res adferebantur. In MS. Budensi erat *post tres menses*. Quod, clarum rursus est, e margine venisse in textum, in quo aliquis scripserat tempus, post quod nuntii fere ex oriente in illas regiones venire possent. V. ad A. 16, 2. et supra c. 7. Ern.

Castra permuniit. In MS. Oxon. excidit *castra*. Ern.

Prima hostibus prodidit. Lipsius *vendidit* malebat. Vulgatum verum. Commisit Caecina, ut prima tempora belli praeterirent, nulla re ten-

legione septima Claudiana advenit: legioni tribunus Vipstanus Messalla praeerat, claris maioribus, egregius ipse, et qui solus ad id bellum artes bonas attulisset. Has ad copias, nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc legiones erant) misit epistolas Caecina, « temeritatem victa arma tractantium » incusans: simul « virtus Germanici exercitus » laudibus adtollebatur; Vitellii modica et vulgari mentione, nulla in Vespasianum contumelia: nihil prorsus, quod aut corrumperet hostem, aut terreret. Flavianarum partium duces, omissa prioris fortunae defensione, pro Vespasiano magnifice, pro caussa fidenter, de exercitu securi, in Vitellium ut inimici, praesumpsere: facta tribunis centurionibusque « retinendi, quae Vitellius indulsisset, » spe: atque ipsum Caecinam non obscure ad transitionem hortabantur. Recitatae pro concione epistolae addidere fiduciam, quod submisse Caecina, velut offendere Vespasianum timens, ipsorum duces contemptim, tanquam insultantes Vitellio, scripsissent.

tata, quod hostibus utile fuit. Ern.

Vipsanius Messalla. Est iste ipse, cui partes sermonis praecipuae tribuuntur in libello de Caussis corruptae eloquentiae. Amicum Tacito fuisse, ex elogiis his satis constat. Lips. Immo *Vipstanus* legendum, (ut voluit Rupertus ep. 48) et iam edidere hic, ut alibi, Ryckius, Iac. Gron. et sic fuit in Guelf. a prima manu: sec. fecit *Vipsanus*, ut (Bud. et) vett. edd. habent, praeter primam, in qua est *Vipsanius*, ut in edd. Lipsii seqq. Ern. Vide dicta ad A. 14, 1.

Tractantium. Acid. volebat *retractantium.*

De exitu securi. Manuscripti *de exercitu.* Quod edidi, magis placet. Lips. Etiam Flor. (Bud.) Agr. Guelf. et edd. vet. usque ad Lipsium. Unde defendit Ryckius, putatque respici ad *victa arma.* Mihi *exitu* verum videtur. *Exercitu* quomodo ortum sit, videtur ed. pr. indicare, in qua omissa verba *securi in V. ut inimici,* sequiturque *Moesico celebrare:* ut verbum hoc confusioni deberi videatur, quae hic omnes libros invasit, ut vidimus. Ern. Restituo cum Bip. lectionem codicum. Quamvis nuper victi, iam erant securi.

Praesumpsere. Id est ausi sunt opinari, scribere de Vitellio contumeliose ante victoriam, antequam de exitu belli constaret, cum, scil. erant securi. Non enim *praesumere* est simpliciter opinari, ut putat Ryckius, sed habet significationem fiduciae, arrogantiae alieno tempore,

10. Adventu deinde duarum legionum, e quibus tertiam Dillius Aponianus, octavam Numisius Lupus ducebant, ostentare vires, et militari vallo Veronam circumdare placuit. Forte Galbianae legioni in adversa fronte valli opus cesserat, et visi procul sociorum equites, vanam formidinem, ut hostes, fecere. Rapiuntur arma, et ut proditionis ira militum in T. Ampium Flavianum incubuit, nullo criminis argumento, sed iam pridem invisus, turbine quodam ad exitium poscebatur: « propinquum Vitellii, proditorem Othonis, interceptorem donativi » clamitabant. Nec defensioni locus, quamquam supplices manus tenderet, humi plerumque stratus, lacera veste, pectus atque ora singultu quatiens: id ipsum apud infensos incitamentum erat, tanquam nimius pavor conscientiam argueret. Obturbabatur militum vocibus Aponius, cum loqui coeptaret: fremitu et clamore ceteros adsper-

sive ante tempus. Sic apud Quintil. 11, 1, 27. *praesumere partes iudicis* est, arrogare tibi hoc, ut iudices de caussa ante, quam iudices sententiam dixerint: item in aliis locis. Frustra Freinsh. tentat *rescripsere*. Mox *centurionibusque* etiam Guelf. ed. pr. ut Flor. (Agr.). Ern. Bud. ed. Put. Alc. *facta a trib.* Illud *a* bene sustulit Rhen. Paullo ante *in Vitellium* Pich. e Flor. Vulgo praepositio deest. Bud. *ut Vit.* male.

Aponianus. Sic Rhen. At codd. Flor. Bud. Agr. et edd. vett. *Apontanus*.

Et ut proditionis ira. Videtur vox abesse, legendumque: *proditionis auctorem*, vel, *compertum*: nisi tamen compendio fuit, *et ut proditione, ira militum*: id est, ut in proditione, quasi ea esset. Lips. *Ira ut proditionis* est ira, quasi ob proditionem: ut Livio 4, 50. 5, 33, *ira quaestionis*, *ira corruptae uxoris*, et similia. *Ira militum*, ut *ira deum*. Iam *militum ira proditionis* dictum, ut Ciceroni de N. D. 2, 63. *Canum adulatio dominorum*. Ita videtur satis excusari omnium librorum scriptura. Gron. Recte Faërnus, Freinsh. Acid. malebant, *metu proditionis*. Ern. Bip. *proditionis* scil. nomine.

Aponius. Sic MSS. et edd. vett. ante Rhen. omnes: estque *Aponius Saturninus*, de quo c. 9. Male delevit Rhenanus (duce Bud.): male *Aponianus* edidit Pichena, de Dillio intelligens. Bene restituit Ryckius. Mox *namque* MSS. Flor. (Bud.) Guelf. edd. pr. Put. Ber. Alc. Rhen. pr. etc. restituit I. Gronov. Ern.

Adspernantur. Scribendum videtur *adspernabantur*. Nam et praecedit hoc tempus, et sequitur. Ern.

nantur: uni Antonio apertae militum aures: námque et facundia aderat, mulcendique vulgum artes et auctoritas. Ubi crudescere seditio, et a conviciis et probris ad tela et manus transibant, « iniici catenas » Flaviano iubet. Sensit ludibrium miles, disiectisque, qui tribunal tuebantur, extrema vis parabatur. Opposuit sinum Antonius, stricto ferro, « aut militum se manibus, aut suis, moriturum » obtestans: ut quemque notum, et aliquo militari decore insignem adspexerat, ad ferendam opem nomine ciens; mox conversus ad signa, et bellorum deos, « hostium potius exercitibus illum furorem, illam discordiam iniicerent, » orabat: donec fatisceret seditio, et, extremo iam die, sua quisque in tentoria dilaberentur. Profectus eadem nocte Flavianus, obviis Vespasiani literis, discrimini exemptus est.

Ubi crudescere. Sic scr. et edd. omnes praeter I. Fr. Gronovii, in qua *candescere*, vitio operarum: mox *ac probris* MS. Guelf. edd. ante Rhen. omnes. Ern. Rhen. e Bud. *et probris.*

Sensit. Bud. *sentit.*

Aliquo militari decore insignem. Vox *decore* e Flor. edita per Pichenam pro *honore*. Consentit (Bud.) Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. Rhen. seqq. *Honore* primum Spirensis, (sic et Agr.) post nescio quis iterum edidit, unde Lipsios sumpsit. *Decus* intelligit facinus praeclarum et praemium ob facinus. Ern.

Et bellorum deos. Mihi verbum *bellorum* suspectum est, et a glossa natum videtur. Satis est *deos orabat* : non opus addere *bellorum*, nec sic Latini in tali re genus deorum exprimunt; denique, si tamen id attributum necessarium foret, intelligeretur per se. Ern.

Sua quisque in tentoria dilaberentur. Sic e Flor. edidit Pichena, pro *dilaberetur.* Consentit ed. pr. Ern. Bud. ut vulgo *dilaberetur.*

Profestus eadem nocte Flavianus. Frustra Tacitum hic stolidum fingit ὁ ἐπιτιμητὴς Savilius (velut literae ex machina, re nondum ad Vespasianum delata, venissent). Non poterat deterreri miles, quin Flavinaum proditorem crederet: nec quidquam verisimilius, quam fuisse, qui hoc nomine illum ad comitatum deferrent. Antonius Primus insontem esse non dubitabat. Ab hoc igitur furentibus ereptus dimissusque, vel eodem auctore, vel ultro, suscepit iter ad principem, ut ei se coram purgaret. Sed homo *natura ac senecta cunctator*, ut describitur c. 4, non rapientibus veredis, sed per commodum suum in viam se dedit. Citius igitur literae, tum quibus accusabatur, tum quibus excusabatur,

11. Legiones, veluti tabe infectae, Aponium Saturninum, Moesici exercitus legatum, eo atrocius adgrediuntur, quod non, ut prius, labore et opere fessae, sed medio diei exarserant; vulgatis epistolis, quas Saturninus ad Vitellium scripsisse credebatur. Ut olim virtutis modestiaeque, tunc procacitatis et petulantiae, certamen erat, ne minus violenter Aponium, quam Flavianum, ad supplicium deposcerent. Quippe Moesicae legiones, « adiutam a se Pannonicorum ultionem, » referentes, et Pannonici, velut absolverentur aliorum seditione, iterare culpam gaudebant. In hortos, in quibus devertebatur Saturninus, pergunt: nec tam Primus et Aponianus et Messalla, quamquam omni modo nisi, eripuere Saturninum, quam obscuritas latebrarum, quibus occulebatur, vacantium forte balnearum fornacibus abditus: mox, omissis lictoribus, Patavium concessit. Digressu consularium uni Antonio vis ac potestas in utrumque exercitum fuit, cedentibus collegis, et obversis militum studiis: nec deerant, qui crederent, utramque seditionem fraude Antonii coeptam, ut solus bello frueretur.

ad Vespasianum pervenerunt. Et, utrisque perpensis, princeps eum statim absolvit periculoque exemit, scriptis et ipse literis, quae Flaviano adhuc profectionem continuante in via occurrerunt. Gron.

Eo atrocius adgred. Aeid. *adgred. eo fer.* Et sic Bud.

Quippe Moesicae legiones. Sic e Flor. edidit Pichena. Consentit Guelf. ed. pr. ceteraeque ante Rhen. qui edidit *Moesici.* In ed. pr. est *ad vitam* pro *adiutam* solenni huius libri aberratione in ea syllaba. Ern. Rhen. dedit *Moesici*, quia in Bud. *Moesice* omisso *legiones*, et mox sequitur *Pannonici.*

Primus et Apon. Sic Pich. e Flor. In Bud. et edd. quibusdam coniunctio deficit; Poteol. habet.

Balnearum fornacibus. MS. Reg. Ed. pr. *balneorum.* MS. Harl. Bodl. etc. Puteol. Ber. Alc. *fornicibus*, ut Muretus volebat. Mox *ius et potestas* est in MS. Harl. Bodl, Vulgatum melius videtur. Ern. — Bud. *balnearum fornacibus.* Ryckius de hypocausto capit, quod et furnax, unde *fornacator* et *fornacarius.* In Bud. *ius* an *vis*, dubium.

Obversis militum studiis. Flor. *militibus.* Forte *militaribus* Pichena: I. Gron. *militis.* Ern. *Obversis* in

12. Ne in Vitellii quidem partibus quietae mentes, exitiosiore discordia, non suspicionibus vulgi, sed perfidia ducum, turbabantur. Lucilius Bassus, classis Ravennatis praefectus, ambiguos militum animos, quod magna pars Dalmatae Pannoniique erant, quae provinciae Vespasiano tenebantur, partibus eius adgregaverat. Nox proditioni electa, ut, ceteris ignaris, soli in principia defectores coirent. Bassus pudore, seu metu, quisnam exitus foret, intra domum opperiebatur. Trierarchi magno tumultu Vitellii imagines invadunt, et, paucis resistentium obtruncatis, ceterum vulgus, rerum novarum studio, in Vespasianum inclinabat. Tum progressus Lucilius auctorem se palam praebet: classis Cornelium Fuscum praefectum sibi

Antonium, ut c. 83, *milite ad sanguinem obverso.* Bud. *militum.*

Ne... quidem. Bud. *Nec... quidem.*

Bassus praefectus. Hic quoque morosior, quam par est, Savilius, vir doctissimus. Non retinuit, quia raro hactenus proditoribus creditur, ut relinquatur eis facultas poenitentiae, et nocendi eisdem viribus, quibus profuere. Sed et ad securitatem eius pertinuit discedere a classe, in qua essent, quibus invitis partes mutaverat. Ob quam caussam et praesidium est additum abeunti. quod quorum hominum, quibus nominibus fuerit, quid intererat sciri? Nam lectos fuisse e praesentibus, quibus et ipse, et qui his eum commiserant, fiderent, nemo ambigit: Hadriam vero, vel quia eum ipse locum elegit, vel quia commodissimus erat e vicinis. Menius, nisi cum Vespasiano faceret, qui liberto eius Bassum solvi iubenti paruit? Vinxit interim, quia ei diffidebat, aut diffidere se fingebat privato odio. Praeerat autem praesidiariis illius oppidi, ut multi aliis aliorum; neque alia de caussa, quam ut illud ab hostium impetu tueretur: et tum utique; ne quaeras, quando? Mandato cuius, nisi ducum Flavianorum, qui praesidium ibi collocandum iudicarunt? Quid actum postea de illo, tacuit, quia aut nihil in eo singularis exempli statutum est, aut id Tacitus in alium locum reservavit, ac tradere in parte historiarum amissa commodius potuit. Denique, quis hanc scrutariam ab historico, et tam gravi, requirat? Gros.

Cornelium Tuscum. Lege *Fuscum.* Ille est, qui superiore libro c. 86. nominatur. *Sed Cornelius Fuscus procurator* (Dalmatiae) *aderat vigens aetate, claris natalibus.* Et hac in bello civili opera, nisi fallor, bene penitus in Vespasiani domum insinuavit, et a Domitiano praefectus praetorio factus. Periit in Dacis, infelici pugna. Suetonius Domit. c. 6. Dio 68, 9. Victor. Iuvenalis de eodem 4, 111, *Et qui vulturibus ser-*

destinat, qui propere adcucurrit. Bassus honorata custodia liburnicis navibus Hadriam pervectus, a praefecto alae Mennio Rufino, praesidium illic agitante, vincitur. Sed exsoluta statim vincula, interventu Hormi, Caesaris liberti: is quoque inter duces habebatur.

13. At Caecina, defectione classis vulgata, primores centurionum et paucos militum, ceteris per militiae munera dispersis, secretiora castrorum adfectans, in principia vocat. Ibi * « Vespasiani virtutem viresque

vabat viscera Dacis. Lips. *Fuscum* ed. pr. Mox *adcucurrit* Flor. edd. pr. Pichena s. Ceteri scr. et edd. *accurrit.* Ern. Bud. *adcurrit.* Victor male citatur. Credo, Eutropium 7, 24. in animo habuisse Lipsium. Bud. *Tuscum.*

Propere. Sic Rhen. e Bud. vulgo *prope.*

Hadriam pervectus. MSS. Reg. et alius ap. *Brotier:* item edd. pr. habent primo *Atriam* non *Hadriam.* Quod non est de nihilo. Nempe est haec urbs Tusciae cum portu, quae ap. Plinium 3, 16 (20), *Atria* scribitur. Itaque *Brotier* hanc scripturam recepit: quod non reprehendam. Sed, quia tamen est idem nomen, quod tantum emollitum est paullatim, atque etiam Strabo Adriam appellat, reliqui scripturam molliorem. Post *pervectus* e MS. Flor. edidit Pichena. Consentiunt Guelf. edd. Put. Ber. Alc. ceterae, (Bud. Rhen.) *provectus.* Illud verum. De caussa totius rei vide Gronovii notam praecedentem. Ern. Bud. *Adriam.*

A praef. alae Mennio R. MSS. Flor. (Bud. a 1. m.) *uiuennio*, unde I. Gronovius coniiciebat *M.* (i. e. *Manio*) *Ennio R.* Vid. ad A. 1, 38. MSS. Vatic. Agr. ed. pr. *Iuveniorum*: quod nonnulli (in his Grut.) suspicantur alae nomen fuisse: nisi inverse scriptum pro *uiv.* ut saepe in ed. pr. et aliis, atque hinc illud *iuveniorum* natum. MSS. quidam habent *Memmio.* Ern.

Caesaris liberti. Vespasiani. Cf. H. 2, 80.

Secreta castrorum. Eo refero, quod dimisisset plerosque militum, paucis istis retentis. Itaque secretum et solitudo in castris. Alioqui, si de principiis capias, obstat romanus ritus, quia illa pars frequentissima, et ibi ambulare et obversari assidue soliti. Facit etiam, quud illos reliquos in principia vocavit: non loci igitur illius secretum affectans, sed castrorum. Flor. (et Bud.) etiam *secretorum* habet: ex quo bene *secretum.* Lips. Sic Pichenae placet et e Bud. Rhenano: sic MS. Agr. unde recepit Ryckius. Vulgatum quoque rectum est: et potest *orum* natum esse, ut alibi, e terminatione vocis sequentis. Ern. Bene Pichena et Bip. *secretiora*, scilicet consilia. Bahrdt recte reddit *Lagerheimlichkeiten.* Sic e praeced. *soli defectores in castra coiere.*

partium » extollit: « transfugisse classem; in arcto commeatum; adversas Gallias Hispaniasque: nihil in urbe fidum: » atque omnia de Vitellio in deterius. Mox incipientibus, qui conscii aderant, ceteros, re nova adtonitos, in verba Vespasiani adigit: simul Vitellii imagines dereptae, et missi, qui Antonio nuntiarent. Sed, ubi totis castris in fama proditio, recurrens in principia miles, praescriptum Vespasiani nomen, proiectas Vitellii effigies adspexit, vastum primo silentium, mox cuncta simul erumpunt: « Huc cecidisse Germa-

Arcem commeatuum. Bene emendavi iam olim in Antiquis 2, 16. Praeter exempla eius sermonis, quae tunc adduxi, velim addi novitium a Livio 3, 57, qui castellum etiam in hac metaphora ponit: *Respicerent tribunal homines, castellum omnium scelerum.* Lips. Immo male. Nam classis illa Ravennas *arx commeatuum* dici non pôtest, ut bene monet Iac. Gron. ne Misenensis quidem. Tum MS. Flor. *in arce commeatum*, ut ed. pr. Guelf. autem, Harl. Oxon. edd. Puteol. Ber. Alc. *in arcto commeatum.* Itaque sic edidi, et veterem lectionem restitui. Secutus est *Brotier* (et Lall.) Rhenanus (e Bud.) male edidit *inopia commeatuum* et seqq. usque ad Lips. Ern. Lipsii coniectura inde, quod Vat. et Farm *marcem.* Sic et Agr. *in arcem.*

Imagines dereptae. Sic edidi, latinitate postulante, pro *direptae.* Imagines detraxere de signis, quae mox repositae. Id autem est *deripere*, non *diripere.* Imitatus est *Brotier.* Ern.

In famo proditio. Alii libri *infamia prodita*, (sic Agr.) nec sperno. Ita narrat, ut statim movisse miles se videatur. At Egesippus, (quem suadeo in tota hac historia legas) 4, 30, noctem interponit; et mane demum *surgentes evaginatis gladiis insiluisse super Caecinam* facit. Lips. Firmatur *in fama proditio* MSS. Flor. (Bud.) Guelf. edd. Puteol. Beroald, seqq. Estque hic modus loquendi Tacito usitatus (Cf. H. 2, 73. Agr. 46), et contextui conveniens. Fama rei exciti milites integri in principia currunt. Ed. pr. *infamia prodidit.* MS. Mirandulanus *rei famo didita*, quod elegans est, sed interpolatoris manum sapit. Ceterum non negem, aliquam corruptelae alicuius suspicionem esse ex *eo*, quod non satis cohaerent membra. Nam structura orationis desiderat, ut aut *et* sit ante *recurrens*, aut ablativi consequentiae ab initio. Ern. Grutero placebat *infamia prodita*, vel *didita.*

Proescriptum Vesp. nomen. V. Lips. ad c. 31. Ern.

Cuncta simul erumpunt. Acidalius eleganter coniicit *cuncti.* Adde c. 14, init. Mox pro *cecidisse* Heinsius malebat *recidisse*, de quo vid. ad A. 3, 59. Sed illud quoque bonum puto, estque in libris omnibus. Mox pro *vinctas* ante Rhen. editi habent *iunctas*, inversis primis literis, ut saepe. Ern. *Cuncti* probat *Brotier*, Bip.

nici exercitus gloriam, ut sine proelio, sine vulnere, vinctas manus et capta traderent arma? (Quas enim ex diverso legiones? nempe victas: et abesse unicum Othoniani exercitus robur, primanos quartadecimanosque: quos tamen, iisdem illis campis, fuderint straverintque), ut armatorum millia, velut grex venalium, exsuli Antonio donum darentur. Octo nimirum legiones unius classis accessionem fore: id Basso, id Caecinae visum: postquam domos, hortos, opes, principi abstulerint, etiam principi auferri militem: inte-

cuncta quarto casu positum putant, ut apud Cic. ad Att. 16, 3. *Ne in me stomachum erumpant.* et ap. Terent. Eun. 3, 5, 2, *Iamne erumpere hoc licet mihi gaudium?* Mox Brot. quoque mallet *recidisse.*

Germanici exercitus. Sic Rhen. e Bud. Prius legebatur *Germani.*

Othoniani exercitus. MS. Bud. *Germanici.* Ed. pr. utramque lectionem miscet: *Othomanici.* V. ad 5, 23. Vulgatum verum est. Mox *tamen iisdem illis campis* MSS. et edd. ante Rhen., qui dedit (e Bud.) *tum iisdem campis illis.* Vetus reddidit Ryckius. Ern. Rhen. restituit *Othoniani.* Coniicit autem legendum *Britannici.*

Ut tot armatorum millia. Primum Acidalius punctum esse vult post *straverintque.* Frustrà. Nam et alibi Tacitus hac brevitate utitur. Sensus est: quos tamen vicerint, et vicisse videri hanc tantum ob caussam, ut exsuli Antonio dono darentur. Porro *tot* abest a MSS. Flor. Bud. Agr. ed. pr. unde delevere Ryckius et I. Gron. At habet MS. Guelf. edd. praeter primam omnes: et quia sensus videtur desiderare, servavi. *Armatorum millia* pro permultis dici posse credo Ryckio, ut *remediorum millia* ap. Plinium 28, 10 (42): et scio: sed hic sensus satis frigidus sit in oratione, quae augere rem invidiose conetur. Sic Propertius 1, 5, 10, *curarum millia quanta*, pro *quot.* Ern. Adstipulor plane Bipontinis, qui *Quas... straverintque* uncis includunt, quo *ut armatorum m.* respondeat priori *ut.* Iam Puteol. post *straverintque* punctum habet positum; non ergo Acidalius primus ita. Hic, deleto seq. *ut*, post *darentur* interrogandi signum locari iubebat. *Tot* primus intrusit Put. perperam. *Mille*, *millia* bene infinite ponitur.

Exsuli Antonio. Cur iste exsul, aut quando? Puto, sub Nerone lege Cornelia de Testamentis, falsi damnatum, cum tabulas subdititias, fraude et praemio inductus, obsignasset. Vide A. 14, 40. Actis a. 815. Lips.

Etiam militibus principem auferre, licet integ. etc. Cum Ferretto omnino lego, *etiam milites auferre.* Lips. Et ego Ferretto subscribo, quicquid argutetur Salinerius. Sed superest in τῷ *licet* aliquid scabri, quod muto in *deditos*; ut sit: *etiam milites auferre, deditos, integros, incruentosque, Flavianis quoque partibus viles, quid dicturos* etc. qui dediti sint nullo discri-

gros incruentosque, Flavianis quoque partibus viles, militibus quid dicturos, reposcentibus aut prospera, aut adversa? »

14. Haec singuli, haec universi, ut quemque dolor impulerat, vociferantes, initio a quinta legione orto, repositis Vitellii imaginibus, vincla Caecinae iniiciunt: Fabium Fabullum, quintae legionis legatum, et Cassium Longum, praefectum castrorum, duces deligunt: forte oblatos trium liburnicarum milites, ignaros et insontes, trucidant: relictis castris, abrupto ponte, Hostiliam rursus, inde Cremonam pergunt, ut legionibus, primae Italicae, et unietvicesimae Rapaci, iungerentur, quas Caecina, ad obtinendam Cremonam, cum parte equitum praemiserat.

15. Ubi haec comperta Antonio, discordes animis, discretos viribus hostium exercitus adgredi statuit, antequam ducibus auctoritas, militi obsequium, et iunctis legionibus fiducia rediret: namque Fabium Valen-

mine facto, nullo sanguine aut sudore; et ob id etiam aspernabiles iis, quibus accesseriot; nec habentes, quod respondeant interrogantibus, vel, ubi nunc ad Bedriacum victoria? vel τί παθόντες, et quas ad incitas redacti ad tam deforme subsidium salutis descenderint. Gron. De priori idem Vertraniu et Grotio visum. Aliter videtur I. Gronovio, qui ista ridenda iudicat, et mutat *licet* in *sic et*. Videtur sane invertenda oratione acumen quaesisse Tacitus: opes principi abstulere: iam principem auferunt militibus. *Broter* necessarium putat legere ex Agric. MS. *etiam militibus principem auferre; principi militem integros* etc. eaque plane Corneliana putat. Pro *licet* Flor. (Bud.) ed. pr. *litem*. In *licet* vitium esse non dubito. Ern. *Militibus* omissum a librario e margine in alienum locum irrepsisse, et Flor. *litem* ex voce *militem* esse residuum, acute coniectant Bip. quorum emendatam lectionem meam facio. *Reposcentibus*, rationem reddere postulantibus aut prosperorum, aut adversorum. Sic Liv. 39, 37, *rationem reposcere*.

Fabium Fabullum. Sic e MS. Flor. edidere Ryckius et I. Gronovius: alii omnes (etiam Bud.) *Fabulum*. Deinde *uni et vicesimae* Flor. Agr. Guelf. (nisi quod *unite vices*, vitio scripturae) (Bud.) ed. pr. Rhen. seqq. Ceterae vett. *unaevic*. Bernecc. Gron. patris *unaetv.* vitiose. Ern. Catullus 13, *Coenabis bene, mi Fabulle, apud me*.

Relictis castris. Cf. c. 9.

Anteq. ducibus. Bud. *duci*.

tem, profectum ab urbe, acceleraturumque cognita Caecinae proditione, coniectabat: et fidus Vitellio Fabius, nec militiae ignarus. Simul ingens Germanorum vis per Raetiam timebatur: et Britannia, Galliaque et Hispania, auxilia Vitellius acciverat, immensam belli luem, ni Antonius, id ipsum metuens, festinato proelio victoriam praecepisset. Universo cum exercitu, secundis a Verona castris, Bedriacum venit: postero die, legionibus ad muniendum retentis, auxiliares cohortes in Cremonensem agrum missae, ut, specie parandarum copiarum, civili praeda miles imbueretur. Ipse, cum quatuor millibus equitum, ad octavum a Bedriaco progressus, quo licentius popularentur: exploratores (ut mos est) longius curabant.

16. Quinta ferme hora diei erat, cum citus eques, « adventare hostes, praegredi paucos, motum fremitumque late audiri, » nuntiavit. Dum Antonius, « quidnam agendum, » consultat, aviditate navandae operae Arrius Varus cum promptissimis equitum prorupit, impulitque Vitellianos, modica caede; nam, plurium accursu versa fortuna, et acerrimus quisque sequen-

Et Britannia. Agr. *Ex Br.*

Immensam belli luem. Tentant *lusm* Rhenanus, Faernus et alii, sine necessitate, praesertim cum id omnes scr. et edd. praeferant: nisi quod nonnulli *lucem* vitiosa scriptura, ut Guelf. ed. pr. Budensis plane non habet hic substantivum. *Lues belli* est pernicies, malum. V. dicta ad A. 2, 47. Ern. Rhen. volebat *vim.* Faernus, Mur. Acid. *molem.* H. 1, 89, *longa bello materia.*

Civili praeda miles imbueretur. Id est inciperet gustare dulcedinem praedae, quamvis civilis, eaque captus fieret bellandi et vincendi cupidior. Mox *quo licentius popularentur* est, ut non modo per absentiam suam nemo esset, quem vererentur, qui impedire posset, sed etiam ne hostis populantes invaderet. Ern.

Praegredi. Bud. *progredi.*

Acerrimus q. s. fugae ultimus erat. Ita vero decet fortes viros. An vero ea laus huic loco consentiens? Immo dicere voluit *acerrimus sequentium* paullo ante, *primus* nunc *fugae erat*: quae sententia et sibi occurrit. Mox *et ante fore* abest ed. pr. Ern. Bud. habet. * *D. de Lamalle* legit *primus.* Sic et Bahrdt in versione germanica; quod multum adridet. *Brotier* autem vulgatum ita exponit: plurimum

tium fugae ultimus erat: nec sponte Antonii properatum, et fore, quae acciderant, rebatur. Hortatus suos, « ut magno animo capesserent pugnam, » diductis in latera turmis, vacuum medio relinquit iter, quo Varum equitesque eius reciperet: iussae armari legiones: datum per agros signum, ut, qua cuique proximum, omissa praeda, proelio occurrerent. Pavidus interim Varus, turbae suorum miscetur, intulitque formidinem: pulsi cum sauciis integri, suometipsi metu, et angustiis viarum conflictabantur.

17. Nullum, in illa trepidatione, Antonius constantis ducis, aut fortissimi militis, officium omisit: occursare paventibus; retinere cedentes: ubi plurimus labor, unde aliqua spes, consilio, manu, voce insignis hosti, conspicuus suis: eo postremo ardoris provectus est, ut vexillarium fugientem hasta transverberaret: mox raptum vexillum in hostem vertit: quo pudore haud plures, quam centum equites, restitere. Iuvit locus, arctiore illic via, et fracto interfluentis rivi

Vitellianorum accursu versa est fortuna; et acerrimus quisque Flavianorum, qui Vitellianos insequebantur, factus est fugae ultimus, quia Vitellianis propior.

Vacuum medio relinquit iter. Sic MSS. Flor. Agr. Guelf. ed. pr. *In medio* edidit Rhen. (e Bud.) et seqq. usque ad Ryckium. *Vacuo medio* Puteol. Ber. Alc. Omnium lectionum idem sensus, bona latinitas. Sed prima vera: hec correctorum. Adde infra c. 19. Ern. Bud. *reliquit.*

Proelio occurrerent. Sic MSS. nisi quod Flor. et Agr. (et Bud.) singularem numerum praeferunt: non bene. V. paullo ante ad c. 10, extr. At edd. omnes praeter pr. *occurrerent.* *Occurrere proelio*, bene dictum. Male tentat Acidalius *accurrerent.* Vid. praeter I. Gronovium, dicta ad Sueton. Calig. 39. Ern. *Occurrere*, se sistere, ut: *occurrere ad vodimonium. Occurrere proelio* Liv. habet 10, 43.

Occursare....retinere. Sic Flor. Oxon. Guelf. edd. Puteol. Beroeldi. *Occurrere* Rhen. (e Bud.) seqq. usque ad Lipsium, qui edidit *occursot, retinet*, ut est in ed. pr. MS. Agr. edd. Lips. seqq. usque ad I. Gronovium qui *occursore, retinere* restituit. Paullo post edidi *transverberaret:* quod omnes edd. ante Lipsium dedere: habetque MS. (Bud. et) Agr. In Guelf. est *transverberasset*, quod eodem vergit. Lipsius primus *transverberarit* edidit. Ern.

ponte, qui incerto alveo, et praecipitibus ripis, fugam impediebat: ea necessitas, seu fortuna, lapsas iam partes restituit. Firmati inter se, densis ordinibus excipiunt Vitellianos temere effusos: atque illi consternantur. Antonius instare perculsis, sternere obvios. Simul ceteri, ut cuique ingenium, spoliare, capere, arma equosque abripere: et exciti prospero clamore, qui modo per agros fuga palabantur, victoriae se miscebant.

18. Ad quartum a Cremona lapidem fulsere legionum signa, Rapacis atque Italicae, laeto inter initia equitum suorum proelio, illuc usque provecta. Sed, ubi fortuna contra fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos, non obviam ire, ultroque adgredi hostem, tantum per spatium cursu et pugnando fessum. Forte victi, haud perinde rebus prosperis ducem desideraverant, atque in adversis deesse intelligebant. Nutantem aciem victor equitatus incursat: et Vipstanus Messalla, tribunus, cum Moesicis auxiliaribus adsequitur, quos militiae legionariis, quamquam

Atque illi consternantur. Haud scio, an sit animadversum τὸ *atque* hic poni exquisita illa significatione pro *statim*: de quo Gellius 10, 29; nos ad Livii 26, 36. Gron. MSS. Flor. Guelf. *illic*: vitiose, ut *consternuntur*, quod scr. (in his Agr.) et edd. quidam habent. Ern. Bud. *fusos* pro *effusos*. Dein *illic consternantur*. *Atque* dicto sensu est apud Virg. Georg. 1, 203.

Equosque abripere: et exciti, etc. Copulas e MS. Flor. addidit Pichena: Primam etiam edd. ante Rhen. et Guelf. alteram et ed. pr. Ern. In Bud. utraque copula deficit. Sic et Rhen.

Forte victi. Rodolphus *victuri*. Mentem video: at tamen subvereor, ut parum plena ista, et huic narrationi quaedam desint. Lips. *Victuri* est in MS. Agricolae, placetque Acidalio et Ryckio (* et *D. de Lamalle*), sed ut *forte victuri* iungatur praecedentibus. Freinshemius malebat *forte acti*, i. e. temere et sine consilio et imperio: quod non displicet. Nondum sane victi erant, sed nutabant tantum. Itaque *victi* verum esse non potest. Ern. Bud. *forte victi* i. e. Fortuna, quae ipsis contra fuit, ut modo dictum. *Campi dominam fortem* Cic. vocat in Pis. 2 Sic Bip. Freinshemii coniecturam probat Lall.

raptim ductos, aequabant. Ita mixtus eques pedesque rupere legionum agmen: et propinqua Cremonensium moenia, quanto plus spei ad effugium, tanto minorem ad resistendum animum, dabant.

19. Nec Antonius ultra institit, memor laboris ac vulnerum, quibus tam anceps proelii fortuna, quamvis prospero fine, equites equosque afflictaverat. Inumbrante vespera universum Flaviani exercitus robur advenit. Utque cumulos super et recentia caede vestigia incessere, quasi debellatum foret, « pergere Cremonam, et victos in deditionem accipere, aut expugnare, »* deposcunt. Haec in medio, pulchra dictu.

Raptim ductos. An ideo miratur aequari, quia raptim et celeriter ducti? non eo facit, nisi si forte absque iustis, ut in festinatione, armis. An verius scribi, *raptim dilectos?* et quod subitarius fuerit hic miles, sed sub bono duce mox bonus. Lips. Nihil huc opus dilectus mentione. Cur enim raptim dilecti essent? Et, si nunc demum raptim dilecti, unde iis gloria, aut quomodo legionarios aequare dicuntur? Immo iam raptim in proelium ducti sunt, et nihilominus paria legionariis fecere. Caussa, quod iam exerciti militiis. Et quia hic quaeritur, non qua gloria fuerint, sed quid iam egerint; multi porro libri boni, ut Flor. Bud. Oxon. Agr. ed. pr. *aequabant;* non dubitavi cum I. Gronovio edere lectionem Flor. et Bud. a quibus *gloria* aberat, quod a glossatore parum acuto natum videtur. *Militiae* accipe numero plurali. Pichena male *militibus* ex ingenio dedit. Vulgata est et in Guelf. edd. Puteol. Berold. Rhen. seqq. usque ad Pichenam. Sed *Brotier* ex aliis libris dedit *militiae gloria.... aequabat,* atque defendit. Ern. — *Sic D. de Lamalle. — Bud. *militiae.* Plur. numero accipiendum, nullus dubito. Sic Tibullus 1, 3, 82, *lentas militias* dixit. Suet. etiam Claud. 25. *equestres militias* habet. Bernegg. recepit *militibus*, Freinsh. vulgatum probat. Bip. quoque Pichenam sequuntur, attamen *militiae* ad *ductos* referri posse autumant, quasi *in militiam.* Ernesti verum vidit. Rhenanus *militiae* adverbialiter dictum credebat pro *in militia.*

Eques pedesque. Sic Bud.; mollius vulgo *pedes equesque.* Mox Agr. *irrupere.*

Tanto minorem. Omnes edd. vett. habent *tanto.* In ed. Lipsii excidit *tanto*, casu, an quia Tacitus alibi omittit haec comparationis verba. Ern. *Tanto* deest in Bud. Omisit et Rhen. Mox Bod. *insistit.*

Anceps proelii fortuna. Ita Flor. (Bud.) et alii veteres (in his Farnes.), ut Lipsius testatur, velut ed. pr. Alii *belli.* Etiam supra haec verba confusa vidimus. Ern.

Haec in medio, p. d. Sic interpungendum. *In medio* pro in medium, palam. Palam ista dicebant: quippe

illa sibi quisque, « posse coloniam plano sitam impetu capi. Idem audaciae per tenebras irrumpentibus, et maiorem rapiendi licentiam: quod si lucem opperiantur, iam pacem, iam preces, et, pro labore ac vulneribus, clementiam et gloriam, inania, laturos: sed opes Cremonensium in sinu praefectorum legatorumque fore. Expugnatae urbis praedam ad militem, deditae ad duces pertinere. » Spernuntur centuriones tribunique, ac, ne vox cuiusquam audiatur, quatiunt arma, rupturi imperium, ni ducantur.

20. Tum Antonius, inserens se manipulis, ubi adspectu et auctoritate silentium fecerat: « non se decus, neque pretium eripere tam bene meritis, » adfirmabat: « sed divisa inter exercitum ducesque munia: militibus cupidinem pugnandi convenire: duces providendo, consultando, cunctatione saepius, quam temeritate, prodesse. Ut pro virili portione, armis ac manu, victoriam iuverit, ratione et consilio, propriis ducis

fortitudinis speciem habebant: *sed animis agitabant turpia, foeda.* Mox *plano sitam* MSS. (Bud. etiam) edd. pr. Rhen. seqq. ut supra c. 16, *vacuum medio relinquit iter*, et infra his c. 38, 48, *situs* occurrit cum ablativo sine *in*: quod hic addunt edd. Puteol. Ber. Alc. Deinde *sed maiorem* frustra corrigunt Rhen. (ex ing.) Danesius, Ursinus, ut iam alibi monitum. V. ad 5, 3. Ern. *In plano* occurrit infra 5, 23. Mox Bud. *opperiatur.*

Clementiam et gloriam, inania, laturos. Sic interpungendus locus: ut *inania* explicent, qualem putent clementiae gloriam. Si quid tentandum, malim *clementiae et gloriae inania*, qui est modus loquendi Tacito frequens, quam *clementiae gloriam inanem* cum Ursino et Mureto. Ern. Nil mutandum. Hendiadys nostro est familiaris.

Sed opes. Sic et Bud. At Rhen. malit *et*, frustra.

Deditae ad duces pertinere. Hoc ius militare ferebat. Bene Rhenanus comparat locum Livii, unde haec sumpta videantur, e 37, 32, *captas, non deditas, diripi urbes, et in his tamen arbitrium esse imperatoris, non militum.* Ern.

Rupturi imperium. Sic Flor. (Bud.) Oxon. Guelf. Agr. ed. pr. quod restituit Ryckius, opportune laudans locum ex A. 13, 36, *rupto imperio, congressus cum hoste funditur.* Ceteri *rapturi*. *Rapere imperium* est alteri ereptum sibi vindicare. At illi sine imperio ire volebant. Ern.

artibus, profuturum. Neque enim ambigua esse, quae occurrant: noctem et ignotae situm urbis, intus hostes et cuncta insidiis opportuna: non, si pateant portae, nisi explorato, nisi die, intrandum. An oppugnationem inchoaturos, adempto omni prospectu, quis aequus locus, quanta altitudo moenium? tormentisne et telis, an operibus et vineis, adgredienda urbs foret? » Mox conversus ad singulos, « num secures, dolabrasque et

Neque enim ambigua etc. Alias nox dicitur *ambigua*, et alia, quae non explorata et periculosa sunt. Hic sensus est: quem enim non videre et intelligere, quae immineant pericula ausuris oppugnationem. MSS. porro Flor. Agr. ed. pr. *nocte*, quod frustra defendit Ryckius. Add. ad c. 2, extr. Ceterum ante oculos Tacitus habuit Livii locum 5, 39. de Gallis ad urbem Romam: *noctem veriti et ignotae situm urbis* etc. quo etiam vulgatum *noctem* firmetur. Ern.

Non, si pateant. Rodolphi lectio valda mihi arridet, nescio an e libris: *non, si pateant portae, non die, nisi explorato intrandum.* Lips. Recepit hanc lectionem Ryckius e MS. Agricolae. Adiuvat ed. pr. in qua eadem lectio, sed mutato ordine, *nisi explorato, non die.* Contra disputat Gronovius. Breviter expediemus. Sensus huius lectionis est: Non est ingredienda urbs, ne patentibus quidem portis, ne interdiu quidem, nisi explorato. Sensus sane commodus, et imitationi loci Liviani valde conveniens. Nam ibi Galli, non patentibus portis, non die, nisi explorato, ingrediuntur. Atque ita existit etiam argumentatio a minori ad maius. Si ne die quidem, ne patentibus quidem portis ingrediendum: quanto minus noctu, non explorato, oppugnanda urbs. Vulgatae lectionis autem hic sensus ne intranda quidem urbs prius, quam lux orta, exploratores missi sint, etiam si pateant portae. Quem sensum caussae praesenti et praecedentibus aptiorem esse puto: ut verba *nisi explorato, nisi die*, respondeant verbis *noctem et ignotae situm urbis.* Atque etiam sequentia referuntur huc, ut appareat, cur *non, nisi die*, aliquid tentandum. Itaque non ausus sum Ryckium imitari. Ern. Vulgatum habent Bod. et Reg. Lall.

An operibus et vineis adgredienda. Foedum glossema in Flor. (et Reg. Lall.) codice insertum fuit: quod ipse librarius forte agnovit, ideoque circumscripsit. Fuit autem huiusmodi: *an operibus et vineis (machinamenti genus ad expugnandos muros, in modum turrium factum) aggredienda urbs foret.* Idemque expressum in ed. pr. sed sine circumscriptione, et additum *his* post *factum.* Vid. ad c. 7, init. Mox *dolabrasque.* MSS. Flor. Guelf. edd. ante Rhen. Pichena seqq. *Que* delevit Rhenanus. Ern. Duce Bud. Habet hic et spuria verba, sed Rhen. propria manu margini adlevit: *a margine relatum in textum: glossa est.* Sensere et Put. Alc. et omisere. Post *factum* Bud. habet *ubi.* *Dolabrae* formam exhibet columna Traiana n. 299. V. *D. de Lamalle*, t. 5, p. 39.

cetera expugnandis urbibus, secum adtulissent? » rogitabat. Et, quum abnuerent, « gladiisne, inquit, et pilis perfringere ac subruere muros ullae manus possunt? Si aggerem struere, si pluteis cratibusve protegi necesse fuerit, ut vulgus improvidum, irriti stabimus, altitudinem turrium, et aliena munimenta mirantes? Quin potius mora noctis unius, advectis tormentis machinisque, vim victoriamque nobiscum ferimus? » Simul lixas calonesque, cum recentissimis equitum, Bedriacum mittit, copias, ceteraque usui adlaturos.

21. Id vero aegre tolerante milite, prope seditionem ventum, cum progressi equites sub ipsa moenia, vagos ex Cremonensibus corripiunt: quorum indicio noscitur; « sex Vitellianas legiones omnemque exercitum, qui Hostiliae egerat, eo ipso die triginta millia passuum emensum, comperta suorum clade, in proelium accingi ac iam adfore. » Is terror obstructas mentes consiliis ducis aperuit. Sistere tertiamdecimam

Expugnandis urbibus. MS. Agr. *oppugnandis*, frequenti variatione librorum: huic loco utrumque aptum. Igitur libri sequendi. Ern. Bud. *expugnandis.*

Aliena munimenta. Quae sunt *munimenta*, quae cum admiratione spectentur, quia *aliena* sunt? id est hostilia. Ern.

Advectis tormentis machinisque vim v. MS. Bud. tantum habebat *tormentisque*: Guelf. *machinis*, sine copula: ed. pr. *inde* pro *vim*: vitiose. Ern.

Ceteraque usui. Sic ed. pr. Rhen. (e Bud.) seqq. At Guelf. edd. ceterae ante Rhen. *ceteraque, quae usui forent*: quod sane prae illo manum male sedulam redolet. Ern.

Cum progressi. Ed. pr. *ventum. Tum progressi*: solenni mutatione τοῦ *quum* in *tum*: nam illud haud dubie h. l. elegantius. Eadem cum Berould. Alc. *e Cremon.* Ern. Bud. *cum.... ex Crem.*

Sistere tertiamdecimam legionem. Haec est scriptura MSS. Flor. Guelf. Agr. edd. ante Rhenanum omnium. Quo magis eam Iac. Gronovio sic edendum curavi. Mox iterum mentio tertiaedecimae in vulgatis. Duas tertiasdecimas fuisse in illa acie, ut placet Gronovio, non credo. Cognomine altera distingueretur ab altera. Sed alterutro in loco vitiosa scriptura, sive *tertiadecima*, sive *tertia* scribatur. *Tertiam*, quod in Rhenani ed. primum expressum, in ceteras venit, nec e libro, nec ex ingenio Rhenani esse potest, cum nihil in notis dixerit, non sane tacite talem mutationem inducturus

legionem, in ipso viae Postumiae aggere, iubet, cui iuncta a laevo septima Galbiana, patenti campo stetit, dein septima Claudiana, agresti fossa (ita locus erat) praemunita; dextro, octava per apertum limitem, mox tertia, densis arbustis intersepta: hic aquilarum signorumque ordo: milites mixti per tenebras, ut fors tulerat: praetorianum vexillum proximum tertianis; cohortes auxiliorum in cornibus; latera ac terga equite circumdata: Sido atque Italicus, Suevi, cum delectis popularium, primori in acie versabantur.

22. At Vitellianus exercitus, cui adquiescere Cremonae, et, reciperatis cibo somnoque viribus, confectum algore atque inedia hostem, postera die profligare ac proruere ratio fuit, indigus rectoris, inops consilii, tertia ferme noctis hora, paratis iam dispositisque Flavianis impingitur. Ordinem agminis, disiecti

sit. Sed, quoniam post *tertiani* commemorantur, necesse est, alterutro loco *tertiam* legionem esse. *Brotier* secundo loco dedit *tertia*. Moesica sc. firmante c. 24. Itaque eum secutus sum. Ern. Bud. hic *tertiam decimam* et mox *tertia decima* habet. Ryckius et Lall. priori loco *tertia*. Pichenae opinionem sequitur Ern. Sic et Bip.

Octava per apertum limitem. Intell. viae Postumiae. Liv. 22, 15, *ne immunito viae Appiae limite Poenus pervenire in agrum rom. posset*, et pluribus aliis locis Livius, Virgilius, de via dicunt. Tacitus ipse mox c. 25, *per limitem viae sparguntur. Apertus limes viae Postumiae* opponitur *ipsi aggeri viae*. Male Ryckius de finibus agrorum accipi vult, quos via Postumia aperuit: quod ne quidem intelligi potest. Ed. pr. habet *militem* solenni confusione, de qua vid. Drakenb. ad Liv. 22, 12. Ern.

Proruere ratio fuit. Notavi in Antiquis 2, 16, videri inducta voce legendum *ac proruere fuit*, id est, licuit. Sed vereor, ut ego quoque interdum (cur negem aut purgem communem criticorum hanc noxam?) inter sectores, non medicos. Nunc sane vocem eam tolero. Lips. Sensus: qui postera die profligare hostem et proruere debebat, si rationem, consilium sequi, prudenter agere vellet. Mox *inops*, quod e Flor. pro *vacuus* Pichena edidit, etiam in ed. pr. reperi. At *paratis iam dispositisque*, pro *par. iamque disp.* etiam Guelf. Ern. Noster etiam A. 3, 21, *dum ea ratio barbaro fuit.* Non ergo tantum toleranda vox. Mox Bud. *inops consilio*, ut Cic. in Bruto 70, *inops verbis.* Dein idem *par. iamqae disp.* alterum Piche Flor. dedit.

per iram ac tenebras, adseverare non ausim: quamquam alii tradiderint, « quartam macedonicam dextro suorum cornu: quintam, et quintamdecimam, cum vexillis nonae secundaeque et vicesimae britannicarum legionum, mediam aciem; sextadecimanos duoetvicesimanosque et primanos laevum cornu complesse. » Rapaces atque Italici omnibus se manipulis miscuerant. Eques auxiliaque sibi ipsi locum legere. Proelium tota nocte varium, anceps, atrox; his, rursus illis, exitiabile. Nihil animus, aut manus, ne oculi quidem provisu iuvabant: eadem utraque acie arma: crebris interrogationibus notum pugnae signum: permixta vexilla, ut quisque globus, capta ex hostibus, huc vel illuc raptabat. Urgebatur maxime septima legio, nuper a Galba conscripta. Occisi sex primorum ordinum centuriones: abrepta quaedam signa: ipsam aquilam Atilius Verus,

Dextro suorum cornu. Int. *stetisse*, si vera lectio. At Faërnus *dextrum* legebat: quod placet: nam et mox est *primanos laevum cornu complesse:* nisi forte verbum latet in *suorum:* quod sane contra consuetudinem hic ponitur; nec memini uspiam in tali narratione addi. Ern. Legendum *dextrum*, admodum verisimile.

Cum vexillis. Vexilla pro *vexillariis* passim apud nostrum. Cf. Pich. ad A. 1, 38.

Duoetvicesimanosque. MS. Guelf. et vet. cod. Ursin. edd. ante Rhen. *duodevices.* solita confusione. Ed. pr. (et cod. Agr.) *duovices.* Mox *eques* bene e Flor. et Agr. edidit Ryckius. Consentit Guelf. sed sic iam olim editum in edd. pr. Put. Ber. Rhen. (e Bud.) Ald. Gryph. Correctorum vitio irrepsit *equites* primum in ed. Rhen. sec. Dein *rursusque* Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. *rursus* consuetudini Taciti congruens magis. *his, rursus illis,* (sic Rhen. e Bud.) pro modo his, modo illis. V. ad c. 83, init. Ern. Bud. *duoetvic. Rursus* Rhen. e Bud. Proelii istius nocturni mentionem facere Curtium 10, 9. Rutgersius arbitratur Var. Lect. 1, 19.

Eadem utraque acie. Sic Flor. Agr. edd. pr. Ryck. I. Gron. In MSS. Bud. Guelf. *eademque acie:* quod et in sec. ed. Rhen. reperi. Exciderat *utra*, quod in MS. Guelf. man. sec. adscripsit. Sed addidere *utraque :* hinc lectio vulgatis *eademque utraque.* Copulam hic alienam esse, sequentia docent. Ern. Quod hic de secunda Rhenani dicitur, falsum est; vulgatum servat.

Notum pugnae signum. I. e. tessera, ut supra dictum. Add. Lips. de M. R. 4. ult. Ern.

primipili centurio, multa cum hostium strage, et ad extremum moriens, servaverat.

23. Sustinuit labantem aciem Antonius, accitis praetorianis: qui, ubi excepere pugnam, pellunt hostem, dein pelluntur. Namque Vitelliani tormenta in aggerem viae contulerant, ut tela vacuo atque aperto excuterentur, dispersa primo et arbustis, sine hostium noxa, illisa. Magnitudine eximia quintaedecimae legionis balista ingentibus saxis hostilem aciem proruebat: lateque cladem intulissent, ni duo milites, praeclarum facinus ausi, arreptis e strage scutis ignorati, vincla ac libramenta tormentorum abscidissent: statim confossi sunt, eoque intercidere nomina: de facto haud ambigitur. Neutro inclinaverat fortuna, donec adulta

Primipili centurio. Nam in eius centurioois custodia aquila. Ego de Milit. Rom. 2, 8. Lips. Hoc quoqne loco utitur Fabrettus ad Col. Trai. c. 7, p. 188, ut probabile reddat, prinoipilares centuriones fuisse eosdem aquiliferos. Ern. Cf. Veget. 2, 8.

Labantem aciem. Sic pro *labentem* legendum coniecit Pichena. Id habet MS. (Bud.) Agric. Guelf. a man. sec. edd. pr. Beroald. Alc. Rhen. pr. seqq. usque ad Rhen. sec. Igitur cum Ryckio Tacito reddidi. *Labare* dicitur exercitus, non *labi.* V. praeter Pichenam, I. Fr. Gron. et Drak. ad Liv. praef. qui et aliis locis ad Livium de his verbis, eorumque in tali contextu confusione, egere, ut alios taceam. Ern. Respice ad A. 2, 26, ubi *labare hostes.* Sic et H. 1, 26. 5; 18, et Germ. 8.

Ut tela vacuo atque aperto. Intell. *in.* V. ad c. 16, 19. *Vacuum atque apertum* opponit locis arbusto obsitis. Ern.

Quartadecimae legionis. Qui potest? Nam quartadecima legio pro Othone steterat, et post Bedriacense proelium statim a Vitellio in Britanniam remissa. Sed nec mentio eius in hac pugna, immo bello. Reponam fidenter *quintadecimae*, quae ioter Vitellianas paullo ante censa. Lips. Recepit Pichena cum seqq. Ern. Bud. peccat cum vulgato.

Intulissent. Scil. milites. Sic bene Bip. qui et aote *late* puoctum minus locant. Balista a tormentis distiuguitur. Mox Bud. *ereptis.*

Libramenta tormentorum. Atqui unius tormenti, sive balistae, mentio est. Ergo *tormento tum abscid.*, aut ante *balistae* legendum, et *proruebant.* Lips. *Ignorati* coniungendum cum *arreptis e strage scutis.* Nam haec fecere, ut non agnoscerentur, ut Vitelliaui viderentur. Ed. pr. vitiose *ignorauti* et *confessi.* Ern.

Neutro inclinaverat fortuna. Sic Flor. (Bud.) edd. pr. Rhen. seqq.

nocte, luna surgens ostenderet acies falleretque. Sed Flavianis aequior a tergo: hinc maiores equorum virorumque umbrae, et falso, ut in corpora, ictu, tela hostium citra cadebant: Vitelliani adverso lumine collucentes, velut ex occulto iaculantibus, incauti offerebantur.

24. Igitur Antonius, ubi noscere suos noscique poterat, alios pudore et probris, multos laude et hortatu, omnes spe promissisque accendens, « cur rursum sumpsissent arma? » Pannonicas legiones interrogabat:

At Guelf. edd. Put. Ber. Alc. *neutro inclinata fortuna*. Ern.

Falso, ut in corpora, ictu. Ita e libris restituimus. Nec sententiam difficile capi e similibus auctorum locis. Nam haec fraus, sive error alias quoque obiectus hosti. Plutarchus in Pomp. 32, in pugna Pompeii cum Mithridate: Ἐπῄεσαν μὲν οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ νώτου τὴν σελήνην ἔχοντες. Πεπιεσμένου δὲ περὶ τὰς δύσεις τοῦ φωτὸς, αἱ σκιαὶ, πολὺ τῶν σωμάτων ἔμπροσθεν προϊοῦσαι, τοῖς πολεμίοις ἐπέβαλλον, οὐ δυναμένοις τὸ διάστημα συνιδεῖν ἀκριβῶς· ἀλλ', ὡς ἐν χερσὶν ἤδη γεγονότων, τοὺς ὑσσοὺς ἀφέντες μάτην, οὐδενὸς ἐφίκοντο. Florus paullo aliter narrat, nec rem cepisse visus est, de illa ipsa pugna 3, 5. *Nocturna ea dimicatio fuit, et luna in partibus: quippe quasi commilitans, cum a tergo hostibus, a facie Romanis, se praebuisset, Pontici per errorem, longius cadentes umbras suas, quasi hostium corpora petebant.* Si tamen ea lectio recta, nec interpolata ab imperitis. Nam certe Orosius 6, 4, etiam et Frontinus 2, 1, 12, Romanis in hac pugna lunam fuisse a tergo fatentur: et Dio 36, 32, clare κατόπιν. Itaque emendem in Floro: *cum a tergo Romanis, a facie hostibus se praebuisset, Pontici per errorem longius cadentes umbras* (voculam illam, *suas*, expungimus) *quasi hostium corpora petebant.* Sane ratio ipsa ita vult. Nec tam bardum ego Florum unquam censeam, ut hoc non ceperit. Lips. Nempe ante erat *in corpore*, ut habet (Bud.) Guelf. Acidalius etiam malebat *iactu*. Etiam de telis missilibus *ictus* dicitur, sed tum, cum iactu teli attingitur corpus: quoad mittuntur, *iactus* dicitur. Clare sic distinguit Livius 30, 10. *Ex rostratis Poeni vana pleraque, utpote supino iactu, tela in superiorem locum mittebant: gravior ac pondere ipso libratior superne ex onerariis ictus erat.* Itaque *iactu* h. l. placet. Confundi ista verba notum est. V. Drakenb. ad Liv. 26, 40, ubi pariter pro *ictus* mavult *iactus*. Ern.

Ex occulto iaculantibus, incauti offerebantur. Ed. pr. non agnoscit vocem *incauti*, et, cum praecesserit *ex occulto*, satis intelligi putat Gruterus. Ern.

Cur rursum sumpsissent. Ex historia et sententia, *cur resumpsissent*. Nam Pannonici semel victi, arma tamen iterum sumpserant. Lips.

« illos esse campos, in quibus abolere labem prioris ignominiae, ubi reciperare gloriam possent. » Tum ad Moesicos conversus, « principes auctoresque belli » ciebat: « frustra minis et verbis provocatos Vitellianos, si manus eorum oculosque non tolerarent. » Haec, ut quosque accesserat: plura ad tertianos, veterum recentiumque admonens: ut « sub M. Antonio Parthos, sub Corbulone Armenios, nuper Sarmatas pepulissent. » Mox, infensius praetorianis: « Vos, inquit, nisi vincitis, pagani, quis alius imperator, quae castra alia excipient? Illic signa armaque vestra sunt, et mors victis: nam ignominiam consumpsistis. » Undique clamor: et orientem solem (ita in Syria mos est) tertiani salutavere.

Ferrettus alias: *cur rursus sumps.* Hoc magis placet. Certe *rari* vitiosum est, quicquid nugetur Salinerius. MS. Agr. *cur nam.* Ern. Hoc Ryckio placet. Bip. Ferretto accedunt legentes *rursum.* Finalem syllabam absumpsit initialis sequens. Verum puto. * Bud. *rari.*

Non tolerent. Scr. *tolerarent:* nam praecedit *provocatos* et *possent.* Ern. * Bud. *tolerent.*

Parthos.... Armenios.... Sarmatas. V. Dio 49. Supra A. 15, 26. H. 1, 79.

Mox, infensus praetorianis. Puto *infensius*, hoc est verbis asperioribus. Non enim his magis quam aliis infestus erat: sed hos compellabat inclementius. Gron. Verissime. Tertianis plura, his asperiora dixit. Ern. Laudant Ryck. Lall. Recipio cum Bip.

Nam ignominiam consumpsistis. Assidet acuto huic dicto illud Curtianum 7, 8: *Scit, eos qui misericordiam consumpserunt, amplius sperare non posse.* Lips. Sensus: nam ignominiam iam tantam contraxistis, ut ea non amplius timenda sit, nemo in vos uti possit, qui affligere velit, sed nihil aliud nisi mors restet. Ern. Lux huic loco ex H. 2, 44. et 67.

Solem (ita in Syria mos est). Nam haec legio e Syria deducta, in qua sub Corbulone militaverat. At de more ipso Herodianus 4, 30, de Parthis, qui pugnam inituri orto iam sole: Ἀσπασάμενοι δὲ τὸν ἥλιον, inquit, ὡς ἔθος αὐτοῖς, οἱ βάρβαροι, μεγίστῃ κλαγγῇ βοήσαντες, ἐπέδραμον τοῖς Ῥωμαίοις. Sed observo amplius: non solum Syros aut Orientales soli cultum hunc detulisse, sed gentium plerasque. Plato de Legib. 10, p. 887: Ἀνατέλλοντός τε ἡλίου καὶ σελήνης, καὶ πρὸς δυσμὰς ἰόντων, προσκυλίσεις ἅμα καὶ προσκυνήσεις Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων πάντων. Ipsis Romanis receptum, in precando verti ad orientem. Hyginus de Limitibus: *Antiqui architecti in oc-*

25. Vagus inde, an consilio ducis subditus rumor, « advenisse Mucianum; exercitus invicem salutasse: » gradum inferunt, quasi recentibus auxiliis aucti; rariore iam Vitellianorum acie, ut quos, nullo rectore, suus quemque impetus vel pavor contraheret diduceretve. Postquam impulsos sensit Antonius, denso agmine obturbabat: laxati ordines abrumpuntur: nec restitui quivere, impedientibus vehiculis tormentisque. Per limitem viae sparguntur, consectandi festinatione, victores. Eo notabilior caedes fuit, quia filius patrem interfecit: rem nominaque, auctore Vipstano Messalla, tradam. Iulius Mansuetus, ex Hispania, Rapaci legioni

cidentem templa recte spectare scripserunt. Postea placuit omnem religionem eo convertere, ex qua parte caeli terra illuminabatur. Isidorus 15, 4. templa ita structa ait, *ut qui consuleret ac deprecaretur, rectum adspiceret orientem.* Latinus Pacatus in Paneg. ad Theodosium c. 3: *Nam ut divinis rebus operantes, in eam caeli plagam ora convertimus, a qua lucis exordium est.* Nec Christiani abhorruerunt. Tertullianus Apolog. c. 16: *Alii plane humanius et verisimilius, solem credunt deum nostrum... Suspicio inde, quod innotuerit, nos ad orientis regionem precari. Sed plerique vestrum, adfectatione aliquando et caelestia odorandi, ad solis ortum labia vibratis.* Lips. — *Tertiani salutavere.* Legionem hanc Gallicam cognominatam scribit Dio 65, 14; et c. 13, ridiculas exercituum salutationes fingit. Mox Bud. *inferre.*

Vagus inde, consilio. Romanus codex *vagus inde, an consilio.* Quod valde amplector. Ambigit videlicet, fortuitu natus inter milites is rumor, an arte ducis sparsus. Lips. Consentit MS. Flor. unde recepit Pichena. Rom. Cod. intellige ed. pr. Ern. *An* deest in Bud. ed. Put. Alc. Rhen.

Contraheret, diduceretve. Sententia et ἀντίθεσις sic visa postulare. Vulgo *duceretve.* Lips. Bip. posuera *deduceretve*, i. e. averteret, subduceret * Male.

Postquam pulsos sensit. Nondum sane *pulsos.* Legendum *perculsos*, recte iudicat Acidalius. Verbum *sensit* indicat, referri haec ad praecedentia, quae *perculsos* desiderant, sicut verbum *sensit* ipsum. Res ita evidens est, ut recipere non dubitarim. Similiter ap. Livium 28, 33, *perculsi* pro *pulsi* e coniectura Rhenani receptum, contra scriptos: et pluribus locis in libris vett. haec verba confusa. Supra 2, 14, in simili re: *additus perculsis terror, invecta in terga pugnantium classe.* Et sic centies. Mox *obturbabat* MS. Flor. (Bud.) Reg. Agr. edd. pr. I. Gron. ceterae *obturbat.* Ern. Rectius Bip. *impulsos.* Primam syllabam ultima praecedentis vocis litera abstulit.

additus, impubem filium domi liquerat: is mox adultus, inter septimanos a Galba conscriptus, oblatum forte patrem et vulnere stratum, dum semianimem scrutatur, agnitus, agnoscensque, et exsanguem amplexus, voce flebili precabatur « piatos patris manes, neve se ut parricidam aversarentur: publicum id facinus; et unum militem quotam civilium armorum partem? » simul adtollere corpus, aperire humum, supremo erga parentem officio fungi. Advertere proximi, deinde plures: hinc per omnem aciem miraculum, et questus, et saevissimi belli exsecratio: nec eo segnius propinquos, adfines, fratres trucidatos

Impuberem filium. MSS. Flor. Harl. (Bud.) Oxon. Guelf. etc. *impubem.* Consensus MSS. facit, ut cum I. Gronovio sic ediderim. Vide ad h. l. Pichenam ad 4, 14. inprimis Drakenb. ad Liv. 2, 13. ubi copiose de hac forma agit, etiam hoc loco laudato. Ern.

Precabatur placatos patris manes. Frustra haesere viri docti in hoc loco, eumque variis modis tentarunt. Sensus est: *precabatur manes patris, ut sibi placati essent, neve* etc. Porro *placatos* vera lectio, quae est in Flor. Bud. Guelf. edd. Put. Beroaldi seqq. ante Lipsium, qui edidit *piatos*, ex ed. superiori, nescio qua; quod omnes secuti sunt. Pichena quidem testis, in MS. se reperisse *piatos*, at id exhibet ed. pr. verum ea lectio nata est e *plates*, quod at in Flor. fuit scriptum ab initio pro *placatos*. Vid. Pich. Latinitas quidem non patitur, ut dicamus *precari manes* vel *deos piatos:* sed *placatos* i. e. non iratos. At *piati* fiunt manes sacrificiis et aliis, quae religio sanxit. Itaque non dubitavi *placatos* praeferre. Brotier coniicit: *v. fl. deos precab. ne piatos p. m.* quia MSS. quidam habent *ne piatos.* Mox bene Pichena edidit *aversarentur* e Flor. pro *adversarentur*, quod est in ceteris scr. (Bud. etiam) et ante Pichenam editis: unde firmantur supra dicta ad H. 1, 38. Ern. Adde 2, 51. Unde *piatos* sumpserit Lipsius, non indicat. Pichena ad cod. MS. provocat; Ryckius ad Agr. et *piatos* explicat per *impiatos*, ut apud Nonium 4, 363. quo sensu in Virg. 6, 569. *piacula* sumuntur. Bip. *piatos* recepere; malint tamen *impiatos* et *deprecabantur* scil. culpam. Ryckii rationem amplector, explicatio Ernesti non mihi satisfacit; probant tamen Brot. et Lall.

Publicum id facinus etc. Sensus est: ne sibi potius imputent hoc facinus, quam universis civilibus armis, universo exercitui, bellum civile auso: cuius se minimam partem esse, nec totam culpam ferre debere. Acidalius putabat haec verba esse alieno loco, et post *belli exsecratio* ponenda. Ern.

Adfines. Bud. *adfinis;* qui frequenter sic accusandi casum effert.

spoliant: factum esse scelus loquuntur faciuntque.

26. Ut Cremonam venere, novum immensumque opus occurrit. Othoniano bello, Germanicus miles moenibus Cremonensium castra sua, castris vallum circumiecerat: eaque munimenta rursus auxerat: quorum adspectu haesere victores, incertis ducibus, quid iuberent: incipere oppugnationem, fesso per diem noctemque exercitu, arduum, et, nullo iuxta subsidio, anceps: sin Bedriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor, et victoria ad irritum revolvebatur: munire castra? id quoque, propinquis hostibus, formidolosum, ne dispersos, et opus molientes subita eruptione turbarent: quae super cuncta, terrebat ipsorum miles, periculi quam morae patientior: quippe ingrata, quae tuta, ex temeritate spes: omnisque caedes, et vulnera, et sanguis, aviditate praedae pensabantur.

27. Huc inclinavit Antonius, « cingique vallum corona » iussit; primo sagittis saxisque eminus certabant, maiore Flavianorum pernicie, in quos tela desuper librabantur: mox vallum portasque legionibus attribuit, ut discretus labor fortes ignavosque distin-

Trucidatos spoliant. (Sic Bud.) Flor. *trucidati*; quod I. Gronovius factum putat ex *trucidant*: bene, ut opinor: quia sequitur *faciunt scelus*. ERN.

Othoniano bello. Cf. 2, 22.

Fesso...... exercitu. MS. Agr. *fessos exercitus:* quod et ipsum rectum. Sed vulgatum melius et verius: etsi Flor. etiam et ed. pr. *fessos*, sed mox *exercitum.* Mox *munire castra* per interrogationem dicta, ad variandam orationem; nam alias non convenit *id quoque*, quod est respondentis. ERN. Bud. *fessos p. d. n. exercitu.* Bip. *fessos* ad *incipere* referunt, et verba *per d. n. exercitum* in parenthesi ponunt. Mox post *munire castra* interrogandi signum non probant. Paullo post Bud. *ruptione.*

Ex temeritate spes. Copula *et* ante *ex*, auctore Flor. recte deleta I. Gronovio. Nam in contrariis copulae nullus, certe non elegans, usus. Consentit ed. pr. In MS. Guelf. (Bud.) edd. Puteol. et seqq. ante Lipsium, *et temeritate:* ubi *et* vitiose pro *ex*, ut aliis locis. Hinc vulgata *et ex* nata, a Lipsio

gueret, atque ipsa contentione decoris accenderentur. Proxima Bedriacensi viae tertiani septimanique sumpsere: dexteriora valli octava ac septima Claudiana: tertiadecimanos ad Brixianam portam impetus tulit. Paullum inde morae, dum e proximis agris ligones, dolabras, et alii falces, scalasque convectant: tum, elatis super capita scutis, densa testudine succedunt. Romanae utrimque artes: pondera saxorum Vitelliani provolvunt; disiectam fluitantemque testudinem lanceis contisque scrutantur; donec, soluta compage scutorum, exsangues aut laceros prosternerent multa cum strage.

28. Incesserat cunctatio, ni duces fesso militi, et velut irritas exhortationes abnuenti, Cremonam monstrassent. Hormine ad ingenium, ut Messalla tradit; an potior auctor sit C. Plinius, qui Antonium incusat, haud facile discreverim: nisi, quod neque Antonius, neque Hormus, a fama vitaque sua, quamvis pessimo flagitio, degeneravere. Non iam sanguis, neque vulnera morabantur, quin subruerent vallum, quaterentque portas; innixi humeris, et super iteratam testudinem scandentes, prensarent hostium tela brachiaque: integri cum sauciis, semineces cum exspirantibus, volvuntur, varia pereuntium forma, et omni imagine mortium.

temere recepta ex libro, quem ad editionem suam accommodavit. Ern. Bud. quoque mox *et prox. agris* pro *e prox. a.* * Tum *concitisque* male, pro *contisque.*

Multa cum strage, incesserat. Id est, quia multa strages, timidior et cunctantior iam miles. Lips. Male. Distinctio vitiosa in libris editis ante Pichenam fuit, qui e Flor. sic, ut nunc est, interpunxit. Consentit ed. pr. Ern. Lips. loco *cunctatio* perperam coniectat *tentatio.*

Hormine id ingenium. Id est inventum, ut ap. Plin. Pan. c. 49, *exquisita ingenia coenarum.* Ubi v. Schwarzius, et ad c. 25. Pro *semineces* (quod in Bud.) MS. Reg. Agr. et ed. pr. *semianimes.* Paullo ante edidi *prensarent* e MS. Guelf. ed. pr. pro *prehensarent.* Ern. Bud. quoque *prensarent.* Bip. recte *ad ingenium.* Mox c. Agr. et Reg. Lall. *ut Messallae traditum.*

Et omni imagine mortium. Poëtas imitatus, *imaginem* pro genere di-

29. Acerrimum septimae tertiaeque legionum certamen: et dux Antonius, cum delectis auxiliaribus, eodem incubuerat. Obstinatos inter se cum sustinere Vitelliani nequirent, et superiacta tela testudine laberentur; ipsam postremo balistam in subeuntes propulere: quae, ut ad praesens disiecit obruitque, quos inciderat, ita pinnas ac summa valli ruina sua traxit: simul iuncta turris ictibus saxorum cessit: qua septimani dum nituntur cuneis, tertianus securibus gladiisque portam perfregit. Primum irrupisse C. Volu-

xit et exemplo. Ern. Cf. Virg. Aen. 2, 369. Mox Bud. *tertiae decimae septimaeque*.

Superiacta tela. Sic bene Flor. et Bud. pro vulg. *superiecta*. Vide infra 5, 6. et Sall. Fr. c. 12. Cod. Agr. non male *superiactata*.

Balistam. Muretus *molem*, forsan e codice. Et cod. Agr. *molem valli*, glossema.

Disiecit obruitque, quos inciderat. Primum de balista non satis commode *obruit* dicitur: sed de maioribus molibus, velut A. 4, 62. de amphitheatro, quod dicitur *operuisse* homines ruina: valdeque vereor, ne Tacitus scripserit *obtrivitque*, quod convenit tali machinae. Et inane erat *obruit* addere, quod ex *inciderat* intelligi potest. Vestigia eius lectionis in corruptissima ed. pr. scriptura: *disiecta breviterque*. Atque etiam alibi librarii sic permutarunt ista verba. Sic ap. Liv. 3, 56. pro *obtrivisset*, in scr. et edd. repertum *obruisset*, ubi v. Drakenb. Certe Tacitus, si *obruit* scripsisset, non addidisset *quos inciderat*: nam hoc iam est in verbo *obruit*: sed *oppugnatores*, *subeuntes*, aut simile quid: ut adeo nullo modo de veritate correctionis nostrae dubitari queat. Porro *quos* habent Flor. (Bud.) Agr. Guelf. edd. omnes, pro *in quos*: ne quis haereat: nam et sic alii dixerunt: quamquam non negandum, librarios saepe in huius verbi constructione praepositionem temere omisisse, ubi iis docti viri non paruere. Vid. Drakenb. eundem ad Liv. 2, 30. ubi hunc locum Taciti afferre non neglexit; ut, si liber bonus iuvaret, libenter *quis* scriptum a Tacito statuerem: praesertim cum illum modum loquendi alibi in Tacito non observarim, et scriptores tantum inferioris aetatis pro ea ratione laudentur. Ern.

Nituntur cuneis. Hoc est *cuneatim irrumpere*. Cf. A. 1, 51. H. 2, 42. 5, 16, 18. Mox Bud. *concessit*: et dein *rupisse*.

Securibus gladiisque portam perfregit. Non spernam ego elegantem coniecturam Heinsii, ni fallor, apud Ryckium, corrigentis *securibus dolabrisque*. Nam gladiorum in portis perfringendis nullus usus. Intelligendae autem dolabrae, quales illae apud Curtium 5, 6. quibus *vanas caedebant milites*, 8, 4. *sternerent arbores*. Ern.

sium, tertiae legionis militem, inter omnes auctores constat: is in vallum egressus, deturbatis qui restiterant, conspicuus manu ac voce « capta castra » conclamavit: ceteri, trepidis iam Vitellianis, seque e vallo praecipitantibus, perrupere: completur caede, quantum inter castra murosque vacui fuit.

30. At rursus nova laborum facies: ardua urbis moenia, saxeae turres, ferrati portarum obices, vibrans tela miles, frequens obstrictusque Vitellianis partibus Cremonensis populus, magna pars Italiae, stato in eosdem dies mercatu congregata: quod defensoribus auxilium ob multitudinem, oppugnantibus incitamentum ob praedam, erat. « Rapi ignes » Antonius, « inferrique amoenissimis extra urbem aedificiis » iubet; si damno rerum suarum Cremonenses ad mutandam fidem traherentur: propinqua muris tecta, et altitudinem moenium egressa, fortissimo quoque militum complet: illi trabibus, tegulisque, et facibus propugnatores deturbant.

In vallum egressus. Eodem modo usus est verbo *egrediendi* infra c. 71, *in quarum tectum egressi.* Ern.

Deturbatis, qui restiterant. Restiterant edd. vett. ante Rhenanum: favet Flor. in quo *resisterant.* Idque restituit Pichens. MS. (Bud.) Guelf. edd. Rhen. seqq. *resisterent.* Illud melius esse, totus contextus clamat. Ern.

Capta castra conclamavit. Verbum *conclamare* de uno dictum et ab aliis, nominatim Virgilio Aen. 9, 375. *Haud temere est visum, conclamat ab agmine Volscens.* Valer. Fl. 3, 259. *Conclamat ab aggere Tiphys:* quamquam etiam in illo loco libri quidam *aggere:* quae si vera lectio, eum locum Tacitus in mente habuisse videri potest. Ern.

Completur caede. Quis vero numerus caesorum in his proeliis? Tacuit noster, expressit Egesippus 4, 30. *Exstincta triginta millia et ducenti viri de exercitu Vitellii. Primusque (id enim Antonio cognomentum erat) quatuor millia quingentos de Mysiacis militibus amisit.* Lips.

Ac rursus nova lab. facies. Primo haud dubie scribendum: *at rursus:* quod facile quivis attendens et comparans antecedentia, sentiet. Reperit et Brot. in MS. et recepit *at.* Deinde respexit ad illud Aeneae ap. Virgil. Aen. 6, 103.... *non ulla laborum, O virgo, nova mi facies* etc. ut iam notavit Acidalius. Ern. Bud. *ac.*

Illi trabibus etc. Primum, etsi

31. Iam legiones in testudinem glomerabantur, et alii tela saxaque incutiebant, cum languescere paullatim Vitellianorum animi. Ut quis ordine anteibat, cedere fortunae: ne, Cremona quoque excisa, nulla ultra venia, omnisque ira victoris, non in vulgus inops, sed in tribunos centurionesque, ubi pretium caedis erat, reverteretur. Gregarius miles, futuri socors et ignobilitate tutior, perstabat: vagi per vias, in domibus abditi, pacem ne tum quidem orabant, cum bellum posuissent. Primores castrorum nomen atque imagines Vitellii amoliuntur: catenas Caecinae (nam

bene fero *illi*, sc. milites, tamen aures meae potius desiderant *hinc* vel *illinc*, inde, ex istis aedificiis, mittunt, quibus deturbent propugnatores. Deinde *trabibus* haud dubie vitiosum: nam trabes quomodo tam longe milites iaculentur sine tormentis, quae ibi nulla fuere. Id vidit Heinsius, qui apud Rychium corrigebat *lateribus*. Sed, quia tegulae quoque generis lateritii, malim fere *lapidibus*, ut infra c. 71, *saxis tegulisque* e tectis obruunt Vitellianos. Probat Mullerus. Ern. *Trabibus* bene habet. Tectorum ipsorum tegulas et trabes de culmine domuum deiiciebant in hostes. Sic tormentis non erat opus, ut et Bip. monent.

In testudinem glomerabantur. Sic bene e Flor. edidit Pichena pro *glomerantur*: nam sequitur *incutiebant*. Consentiunt MSS. (Bud.) Guelf. Bodl. Mox *languescere* idem ex eodem libro pro *languere*. (Bud. *languere*.) Ed. pr. *languescerent*: quod non spernam. Infinitivum copula *et*, sive addita temere ante *ut*, sive intellecta, peperisse videtur. Sed infinitivus quoque rectus. Dein cum Rychio et Gronovio deleto *et*, dedi *Ut quisque* o. a. et ei rei interpunctionem accommodavi. Consentiunt MS. Agr. ed. pr. nisi quod habent *quis* pro *quisque*. Denique *revertereetur*, pro simplici *verteretur*, dictum, quod rescribi volebant Muretus et Ursinus (et Acidal.) Vid. ad Suelon. Aug. c. 77. Ern. Flor. etiam et Bud. habent *ut quis*, et sic noster passim, ut A. 2, 24, 73, 83; 4, 23, 36, ergo restitui cum Bip. et I. Gron. Dein *reverteretur*, rectius.

Nomen atque imagines. Nomen eius in signis. Mos enim ille, ut imperatoris sui nomen tum vexillis inscriberent, tum scutis. Quod etiam in libera rep. video factitatum. Dio de Crasso in Parthos movente 40, 18, Σημεῖον δέ τι τῶν μεγάλων τοῖς ἱστίοις ἐοικότων, καὶ φοινικᾶ γράμματα ἐπ' αὐτοῦ πρὸς δήλωσιν τοῦ τε στρατοῦ καὶ τοῦ στρατηγοῦ σφῶν τοῦ αὐτοκράτορος ἐχόντων. Thebaidis scriptor etiam Graecis attribuit, sed mentem habens in militia romana: .... *Aurea clarum nota nomen ducum vexilla praescriptum ferunt*: facitque literas aureas, quas Dio puniceas. Huc Snetonii illud pertinet Vespas 6. *Nomen eius vexillis omnibus sine*

etiam tum vinctus erat) exsolvunt, orantque, « ut caussae suae deprecator adsistat: » adspernantem tumentemque lacrimis fatigant (extremum malorum) tot fortissimi viri, proditoris opem invocantes: mox velamenta et infulas pro muris ostentant. Cum Antonius « inhiberi tela » iussisset, signa aquilasque extulere: moestum inermium agmen, deiectis in terram oculis, sequebatur. Circumstiterant victores, et primo ingerebant probra, intentabant ictus: mox, ut praeberi ora contumeliis, et, posita omni ferocia, cuncta victi patiebantur, subit recordatio, illos esse,

mora inscripserunt. Item Prudentii de Constantino, in Symm. 1, 488. *Christus purpureum, gemmato textus in auro Signabat labarum: clypeorum insignia Christus scripserat.* Qui bene addit de clypeis, sive scutis: nam et illic, ut dixi, inscribebant. Quinctilianus pro Milite c. 12. *Inscriptum in scuto C. Marii nomen.* Dio 42, 15, Marcellum ait *nomen Pompeii, cum id scutis suis milites inscriberent, delesse*: uti scilicet fautorem se Caesari ostenderet. Idem 50, 5. notat, romanos milites *Cleopatrae nomen scutis inscripsisse*, quasi imperatoris. D. Ambrosius (sive quis alius ille scriptor) ad hunc ritum respexit oratione funebri de Valentiniano §. 58. *Valentinianus habens in se imaginem Christi... Nec iniuriam putaveris: charactere domini inscribuntur et servuli, et nomine imperatoris signantur milites:* nisi tamen ad puncturas et stigmata militum hoc refers: quod non sperno. Lips. De nominibus adde nostrum H. 2, 85. 3, 13. Ern.

Tum vinctus. Bud. *tunc vinctus.*

Extremum malorum etc. Interpunctio haec debetur Pichenae, qui sic loco succurrit, adiutus MS. Flor. Pro *tot* MS. Guelf. Bud. ed. Rhen. et seqq. ante Lipsium *ac*. Ern. Priora verba intercludo cum Bip. et praecedens punctum tollo. Mox Freinsh. malebat *iussit et*: non opus.

Circumstiterant. MS. Guelf. a manu sec. ed. pr. *circumsteterant.* V. ad 4, 69. Mox eadem ed. pr. *intendebant.* Ern. Bud. et ed. Put. Alc. Rh. *circumstiterant.*

Mox ut praeberi ora etc. Non est verbum, unde pendeat *praeberi*: sequitur enim *et patiebantur*. Pronum foret conicere *praebuere*. Sed non necessarium aliquid tentari. Similiter A. 12, 51, *post ubi quati uterus, et viscera vibrantur.* Arbitror, esse ἀνακόλουθον constructionis, idque sic resolvendum, velut h. l. *Ut praeberi ora* c. *et cuncta victos pati videbant*: in illo 12, 51, ubi *quati uterum et viscera vibrari sentit.* Mox *ferocia* melius, quam *fiducia*, quod est in MS. Guelf. ed. Puteol. Ber. Alc. Ern. Bud. *ferocia.* Recepit Rhen.

Subit recordatio. Recordatio est in ed. pr. Rhen. seqq. omnibus,

qui nuper Bedriaci victoriae temperassent. Sed, ubi Caecina, praetexta lictoribusque insignis, dimota turba, consul incessit, exarsere victores: « superbiam, saevitiamque » (adeo invisa scelera sunt) etiam « perfidiam, » obiectabant. Obstitit Antonius, datisque defensoribus, ad Vespasianum dimisit.

32. Plebs interim Cremonensium inter armatos conflictabatur: nec procul caede aberant, cum precibus ducum mitigatus est miles: et vocatos ad concionem Antonius adloquitur, magnifice victores, victos clementer: de Cremona in neutrum. Exercitus, praeter insitam praedandi cupidinem, vetere odio, ad excidium Cremonensium incubuit: iuvisse partes Vitellianas, Othonis quoque bello, credebantur: mox tertiadecimanos, ad exstruendum amphitheatrum relictos, ut sunt procacia urbanae plebis ingenia, petulantibus iurgiis illuserant. Auxit invidiam editum illic a Caecina gladiatorum spectaculum: eademque rur-

---

et, ut e silentio Pichenae et I. Gron. colligere licet, in MS. Flor. In Bud. legitur *ratio*, ut in Guelf. unde Rhenanus colligebat *miseratio: subit miseratio: illos esse* etc. Sic interpungendum, ut mox *exarsere victores : superbiam* etc. Nempe conversio tanta rerum misericordiam movit, ut alibi. Mihi hoc melius placet. In his miseratio orta: in Caecina indignatio. Omninoque melius cohaerens oratio esset. Ern. Bud. *ratio* verius videtur Bipontinis.

Victoriae temperassent. Sic in libris meis omnibus reperi: in nullo *obtemperassent*, ut ex h. l. laudat Ciaccon. ad Caes. B. G. 1, 33. Apud Sallustium autem Cat. 11, in hac formula *victoriae temperare* est illa confusio. V. Cort. De formula ipsa Oudend. ibi laudat Gronov. ad Liv. 1, 29. Ern.

Consul incessit. Guelf. et alii *incessisset*, male: item mox: *obiectant*, quod non spernam. Sic ante: *subit recordatio.* Ern. Bud. *incessit.*

Plebs. Sic Flor. Bud. Agr. Pichena aliunde *plebes.*

De Cremona in neutrum. Id est, in neutram partem aliquid pronunciavit: neque ad salutem, neque ad perniciem. Ern.

Editum illic a Caecina etc. Praepositio *a* et mox copula *que* est in libris omnibus meis praeter ed. Rhen. et eum secutas ad Pichenam. Paullo post *maiore* MS. Bodl. Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. recepit *Brotier.* Ern. Praepositionem se delevisse Rhen. ait, quia deest in Bud. et putabat subaudiri; verum in edi-

sus belli sedes: et praebiti in acie Vitellianis cibi: caesae quaedam feminae, studio partium ad proelium progressae: tempus quoque mercatus, ditem alioqui coloniam, maiorum opum specie complebat. Ceteri duces in obscuro: Antonium fortuna famaque omnium oculis exposuerat: is balneas, abluendo cruori, propere petit: excepta vox est, cum teporem incusaret, « statim futurum, ut incalescerent. » Vernile dictum omnem invidiam in eum vertit, tanquam « signum incendendae Cremonae dedisset, » quae iam flagrabat.

33. Quadraginta armatorum millia irrupere, calonum lixarumque amplior numerus, et in libidinem ac saevitiam corruptior. Non dignitas, non aetas protegebat, quo minus stupra caedibus, caedes stupris, miscerentur. Grandaevos senes, exacta aetate feminas, viles ad praedam, in ludibrium trahebant. Ubi adulta virgo, aut quis forma conspicuus, incidisset, vi

tione eius sec. legitur. Contra Bud. habet *eademque*, Rhen. *eadem*. Bud. et Rhen. *maiorum*. Bud. *ad bellum*; Rhen. *ad proelium*. Bud. *alioqui*.

Is balneas abluendo cruori. Pichene e Flor. dedit *balineas*, sed, quia supra c. 11, *balnearum* editum est, hic eandem scripturam servandam putavi. *Abluendo cruore* habent edd. ante Rhen. omnes. Idque recte dicitur, et exquisitius antiquiusque, quam *cruori*, ut iam ad Annales dictum. Itaque id secutus essem, nisi libri Florentini auctoritas obstaret, cui Guelf. consentit. Mox pro *incalescerent* MSS. Oxon. Harl. *inardescerent*. Illud verum, et melius, ut quivis sentit. Ipse tepida aqua non incalescebat, quam suppeditaverant: minatur, fore, ut illi incalescerent, sed alio modo. Ern. Rhen. e Bud. *cruori*.

Viles ad praedam. Turnebo ne accedamus rescribenti *miles ad praedam*. Taciti enimvero mens, eos ipsos, qui, aut aetate, aut imbecillitate, non erant ullius aeris, raptos tamen per saevitiam et ad illusum. Curtius non absimiliter in direptione Persepolis 5, 6. *Neque avaritia solum, sed etiam crudelitas, in capta urbe grassata est: auro argentoque onusti, vilia captivorum corpora trucidabant.* Lips.

Aut quis forma conspicuus. An *aut puer forma conspicuus.* Gron. In tali contextu non videtur necessarium substantivum poni. Genus enim et mentio facta virginis facit, ut sponte intelligatur pueri nomen. Solenne hoc Graecis inprimis. Sic

manibusque rapientium divulsus, ipsos postremo direptores in mutuam perniciem agebat: dum pecuniam, vel gravia auro templorum dona, sibi quisque trahunt, maiore aliorum vi truncabantur. Quidam obvia adspernati, verberibus tormentisque dominorum abdita scrutari, defossa eruere. Faces in manibus: quas, ubi praedam egesserant, in vacuas domos et inania templa per lasciviam iaculabantur: utque exercitu, vario linguis, moribus, cui cives, socii, externi interessent, diversae cupidines, et aliud cuique fas, nec quidquam illicitum. Per quatriduum Cremona suffecit. Cum omnia sacra profanaque in igne considerent, solum Mephitis templum stetit ante moenia, loco, seu numine defensum.

34. Hic exitus Cremonae, anno CCLXXXVI. a

apud Homer. Il. α, initio, ψυχὰς ἰφθίμων opponuntur αὐτοὶ pro σώματα: et sic centies. Ern.

Ipsos postremo direptores. Talis illa in capta urbe descriptio Quinctiliani 8, 3. *Et conata retinere infontem suum mater, et, sicubi maius lucrum, pugna inter victores.* Lips.

Maiore aliorum vi truncabantur. Abscisis manibus, ut omitterent occupata: sed, ni fallor, huic rei non satis convenit *maiore aliorum vi*: forte fuit *obtruncabantur* (ut voluit Heins.) vel *trucidabantur*. Etiam supra dixit in perniciem actos milites, dum de virginibus aut pueris formosis pugnarent. Ern.

Vi tormentisque dominorum abdita scrutari. Sic 2, 13. matrem per cruciatus interrogant milites, ubi filium occuleret. Frustra itaque Ursinus et Muretus corrigunt *domorum*. Ern.

Utque exercitu, vario. Id est atque ut fit in exercitu tali etc. Praepositio omissa (v. ad c. 19) fecit, ut quidam *exercitui* fecerint, ut est in Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. Mox melius puto *inessent*. Ern. Bud. Rhen. *exercitu*.

In igne considerent. Heinsius ex Ovidio corrigebat *ignem*. Sic etiam Virgil. Aen. 2, 624. unde scil. sumpsit suum, ut alia, Ovidius: *omne mihi visum est considere in ignes Ilium.* Atqui Tacitus libenter imitatur Virgilium: etiam ap. Virgilium MS. Hamburg. *in igne* vitiose dedit. Itaque valde arridet ista correctio *in ignem* vel *in ignes*. Ern. Heinsius de Virgilio cogitabat; nam apud Ovidium tale nihil. *In igne* Bip. Subaudiunt *cineribus obruto*. Sed Statius etiam Theb. 3, 184. *in cinerem consedit*.

Mephitis. Dea tetri odoris, de qua Serv. ad Aen. 7, 84. Ern.

Hic exitus Cremonae. Sic edidi ex ed. pr. cui consentit MS. Agr.

primordio sui. Condita erat Tib. Sempronio et Cornelio consulibus, ingruente in Italiam Hannibale, propugnaculum adversus Gallos, trans Padum agentes, et si qua alia vis per Alpes rueret. Igitur numero colonorum, opportunitate fluminum, ubere agri, annexu connubiisque gentium, adolevit floruitque, bellis externis intacta, civilibus infelix. Antonius, pudore flagitii, crebrescente invidia, edixit, « ne quis Cremonenses captivos detineret: » irritamque praedam mi-

quamquam *Cremonam* a man. sec. additum. *Habuit* abest a MS. Flor. Bud. in quibus quia est *Cremonam*, addidere *habuit*, e formula Taciti solenni. *Cremonam* servari, sine *habuit*, ut vult I. Gronovius, intellecto *mansit*, duabus de caussis fieri non placet: primum, quia ista ellipsis inusitata, quod et de *habuit* dicendum: dein, quia verbum *manere* fere de futuris rebus dicitur, et, si de praeteritis dicitur, *manserat* esse debet, non *mansit*. Accusativi et genitivi primae declinationis saepe in libris confusi. Ern. Reg. Lall. quoque habet *Hic ax. Cremonae*. Recepere Lall. Brot. Bip. Gruterus etiam.

Tib. Sempronio. Id est, Tiberio. Mala enim vulgo *Tito*, ex Livio 21, 6. et Fastis. Lips. *P.* abest ante *Cornelio* a Flor. (Bud.) Guelf. edd. ante Rhen. unde delevi. Sic A. 14, 1. *C. Vipstano*, *Fonteio coss.*, ut monet I. Gron. Ern.

Per Alpes rueret. A Beato hoc est (e Bud.); antea *irrueret*. Legam *ingrueret*. Lips. *Rueret* est etiam in Flor. ed. pr. quod nequaquam tentandum. Horat. c. 4, 2. *Monte decurrens velut amnis*,... *Fervit*, *immensusque ruit profundo Pindarus ore*. Similiter *irruere* pro *ruere* tentabat Heins. A. 2, 17. Ern.

Annexu connubiisque gentium. *Annexu* est coniunctione quacunque, quales commercia, connubia, concilia communia: cui subiicitur species coniunctionis. Pro *gentium* Spanhem. de Usu et P. N. t. 2, p. 619, malebat *adiacentium*, quod *gentium* nimis vagum et indefinitum videbatur. Neque aut satisfaciunt dicta Ryckio, aut convenit exemplum ab eo prolatum e Liv. 8, 14. *ceteris latinis populis connubia commerciaque et concilia inter se ademerunt*: nam ibi omnia definita. Sed malim tamen intelligere *aliarum*; quod verbum a Graecis saepissime, ab imitatoribus eorum interdum, omitti, dudum observatum est. Ern. Agr. *connexu*. Rhen. malebat *adhaesu*. Bip. coniiciunt *agri annexi*. *Ubere agri* plane ut Virg. Aen. 3, 164. *ubere glebae*. Mox Bud. *civilibusque*.

Pudore flagitii. Ita mei libri. Budensis *pistore*: vulgati pessime *post rem flagitii*. Lips. Etiam Flor. Guelf. ed. pr. *pudore*. Ern. Ex ingenio coniiciebat *pudore* Rhenanus; Pichena restituit e Flor. Acidalius e *post rem* coniectabat *postremi*.

Cremonenses captivos. Cod. Agr. et Reg. Lall. *Cremonensem captivum*.

litibus effecerat consensus Italiae, emptionem talium mancipiorum adspernantis. Occidi coepere: quod ubi enotuit, a propinquis adfinibusque occulte redemptabantur: mox rediit Cremonam reliquus populus: reposita fora templaque municentia municipum: et Vespasianus hortabatur.

35. Ceterum adsidere sepultae urbis ruinis, noxia tabo humus haud diu permisit: ad tertium lapidem progressi, vagos paventesque Vitellianos, sua quemque apud signa, componunt. Et victae legiones, ne, manente adhuc civili bello, ambigue agerent, per Illyricum dispersae. In Britanniam inde et Hispanias nuntios famamque; in Galliam Iulium Calenum, tribunum; in Germaniam Alpinum Montanum, praefectum cohortis, quod hic Trevir, Calenus Aeduus, uterque Vitelliani fuerant, ostentui misere. Simul transitus Alpium praesidiis occupati: suspecta Germania, tanquam in auxilium Vitellii accingeretur.

36. At Vitellius, profecto Caecina, quum Fabium

Occidi coepere. Sic Rhenanos dedit e vestigiis MS. Bud. iu quo erat *cecidi.* At *occidi* iam editum erat in ed. pr. quod est etiam in Flor. Ceteri ante Rhen. *caedi*, ut est in Guelf. *Mox redemptabantur*, quod e Flor. edidit (Pichena et) Ryckius, etiam est in MSS. Agr. Guelf. In margine autem pro var. lect. est *redimebantur.* Gaudere Tacitum frequentativis, supra iam observatum, et lectio quemque docet. Ern. Bud. *redimebantur.* Sic Put. Alc. Rhen.

Magnificentia municipum. Placet magis, quod in Rom. codice est, (i. ed. pr.) *munificentia.* Lips. Sic et MS. Reg. idqoe melius puto: et recepissem in contextum, nisi *magnificentia* quoqne utcunqoe ferri posset: intellecta magnitudine animi, quae in munificentia vel maxime cernitur, ut mox c. 37. Verba illa permutantur et A. 12, 3. ubi *magnificentia* verum. Recepere Brot. et Allem. Ern. Hic e cod. Reg.

Noxia tabo humus. MS. Agr. *tabe;* quod non displicere videtur Ryckio, laudanti A. 2, 69. Mihi quoque placeret, si libri plures consentirent. Nam non uno sane loco pro *tabe* datom *tabum* a librariis ignorautibus, etiam *tabem* sic dici. Vid. ad l. c. sed nec infercienda ubique sine idoneis auctoribus *tabes.* *Tabo* h. l. defendit etiam et illustrat I. Gron. ad Melam 3, 8. supra 2, 70, *infesta tabo humus.* Ern. Bud. *tabo.*

Trevir. Bud. lepide *triumvir.*

Valentem, paucis post diebus, ad bellum impulisset, curis luxum obtendebat: non parare arma, non adloquio exercitioque militem firmare, non in ore vulgi agere: sed umbraculis hortorum abditus, ut ignava animalia, quibus si cibum suggeras, iacent torpentque, praeterita, instantia, futura, pari oblivione dimiserat. Atque illum, in nemore Aricino desidem et

Ad b. impulisset. Non credo sic Tacitum dedisse. *Ad bellum impellere* est suadere bellum, auctorem alicui esse belli: quod ab h. l. alienum. Princeps imperat ducibus suis, quod fieri velit. *Expulisset* verum credo. Invitus homo socors et voluptarius exibat, aut moras nectebat. Suet. Cal. 1: Tiberius Germanicum dicitur *expulisse ad componendum Orientis statum.* Cicero *extrudere* sic dixit in ep. 7, 6. Probat Mullerus. Ern. Bip. contra comparant A. 4, 41, *ad vitam procul Roma amoenis locis degendam impelleret.*

* *Curis luxum obt.* V. *D. de Lamalle*, t. 5, p. 156. ed. 1817.

Non in ore vulgi. Vera nostra coniectura. Nam in libris omnibus *more vulgi*: quod sane haud convenit. At *in ore agere*, est Latinis coram et in conspectu esse, sese offerre. Sallustianum est, et ab eo penu Tacito promptum. In oratione Cottae ad Quirites: *A prima adolescentia, in ore vestro privatus et in magistratibus egi.* Fragmento alio: *In ore agens gentibus, populo, civitati.* Tacitus iterum c. 77; *Iulianus ad L. Vitellium perductus, verberibus foedatus, in ore eius iugulatur.* Dicendi hoc genus restituendum Plinio censeo in Paneg. 69: *Sunt in honore hominum et in honore famae magna nomina, ex tenebris oblivionis, indulgentia Caesaris.* Et lego: *Sunt in ore hominum et in ore famae.* Lips. *In ore* etiam Flor. (Bud.) Agr. Ern. *In ore vulgi* etiam Cic. Verr. 1, 46. Cf. noster ad H. 2, 73. Fragmentum alterum Lipsio cit. doctum est e Donato ad Ter. Adelphos 1, 2, 13.

In nemore Aricino. Inter Lanuvium et nemus Aricinam superesse rudera villae Vitellii arbitratur Corradinus Lat. vet. t. 2, p. 193.

Atque illum.... proditio Lucilii Bassi ac d. a. R. perculit. Nuntii non percellunt, sed percutiunt, ut alio loco iam docuimus. Itaque legendum *percussit. Perculit* esset *perdidit*: quod alienum est. *Repente exterruit* desideratur: quod est *percussit.* Cicero quidem *ep.* 5, 7, *veteres inimicos, novos amicos, literis tuis perculsos*: sed sequitur *et de magna spe deturbatos iacere*: quod huic loco dissimile est. Infra c. 56, *ad omnes nuntios vultu quoque et incessu trepidus* dicitur fuisse: hoc est *percussi*, non *perculsi.* Contra Cicero in ep. 9, 25, *atrocissimis percussus est literis*, non *perculsus.* V. et ad H. 2, 54. Itaque vix sane dubitavi, in tanta evidentia, corrigere. E Broterio post didici, MS. Reg. habere *percutit*: quod firmat rationem nostram, et lenior correctio est, quae at sequenti *adfertur* melius consentit: id adeo recepi. Ern. Bip. bene notant, omnino

marcentem, proditio Lucilii Bassi, ac defectio classis Ravennatis perculit. Nec multo post de Caecina adfertur mixtus gaudio dolor: et descivisse, et ab exercitu vinctum: plus apud socordem animum laetitia, quam cura valuit: multa cum exsultatione in urbem revectus, frequenti concione, « pietatem militum » laudibus cumulat. « P. Sabinum, praetorii praefectum, ob amicitiam Caecinae, vinciri » iubet, substituto in locum eius Alpheno Varo.

37. Mox senatum, composita in magnificentiam oratione, adlocutus, exquisitis patrum adulationibus adtollitur. Initium atrocis in Caecinam sententiae a L. Vitellio factum: dein ceteri, composita indignatione, « quod consul rempublicam, dux imperatorem, tantis opibus, tot honoribus cumulatus, amicum prodidisset, » velut pro Vitellio conquerentes, suum dolorem proferebant. Nulla in oratione cuiusquam erga Flavianos duces obtrectatio: « errorem imprudentiamque exercituum » culpantes, Vespasiani nomen suspensi et vitabundi circumibant. Nec defuit, qui unum consulatus diem (is enim in locum Caecinae supererat) magno cum irrisu tribuentis accipientisque, eblandi-

homines pavore, metu, dolore, nuntiis etc. percelli. Sic ipse noster A. 1, 28, 42. Nolim ergo a vulg. recedere: restitui *perculit*: pro quo Bud. *pertulit*. Ern. receperat *percutit*.

P. Sabinum praetorii praefectum. Vid. Lips. ad 2, 92. Ern.

Suum dolorem proferebant. H. e. quem ex iniuriis Caecinae privatim publiceque ceperant. Eum cum alias pressissent, nunc, sub illa specie, edebant. • Igitur graviter invecti in Caecinam: non Vitellii, sed suis iniuriis incensi. Sic Livius 7, 21, *curae privatae in certaminibus publicis erumpebant*: quod fortasse Tacitus imitatus est. Ern. Cf. A. 15, 73.

Is enim in locum Caecinae supererat. Proprie dies ille non supererat in locum Caecinae, sed e consulatu Caecinae. Unde pronum auspicari, verba *in locum Caecinae* esse loco mota, et post *diem* ponenda, sive post *supererat*. Placet Mullero. Vulgatum sic explicandum: is enim dies supererat volenti succedere in locum Caec. seu si quis sufficiendus Caecinae foret. Ern.

Cum irrisu tribuentis acc. Hoc or-

retur: pridie kal. novembris Rosius Regulus iniit, eiuravitque. Adnotabant periti, «nunquam antea, non abrogato magistratu, neque lege lata, alium suffectum:» nam consul uno die et ante fuerat Caninius Rebilus, C. Caesare dictatore, cum belli civilis praemia festinarentur.

38. Nota per eos dies Iunii Blaesi mors et famosa fuit: de qua sic accepimus. Gravi corporis morbo aeger Vitellius. Servilianis hortis, turrim vicino sitam collucere, per noctem, crebris luminibus animadvertit. Sciscitanti caussam, «apud Caecinam Tuscum epulari multos, praecipuum honore Iunium Blaesum,» nun-

tiline scr. at edd. ante Rhen. omnes exhibent verba: nisi quod Flor. *tradentis* habet. Rhenanus *acc. tribuentisque* tacite (e Bud.) edidit, quod omnes servarunt. Illud autem bene, quod *eblandiretur* dedit, quamquam coniectura tantum, pro *blandiretur*. Primam literam absorpsit finalis τοῦ *que*, ut saepe in hoc et similibus verbis. Ern. Bip. e Flor. *tradentisque accipientisque*. Sed ista geminatio coniunctionis vix nostro est in usu: *tradentis*, *tribuentis*, perinde est. Mox Bud. *iniit*, *eiuravit*.

Rosius. Sic MSS. Flor. Bud. Guelf. edd. pr. Puteol., unde restitui. Primus Beroaldus edidit *Rossius*, non e libris scriptis, (nam hos libros non e MSS. edidit) sed casu ac vitio operarum, quod ab Alciato et Rhenano servatum est temere. *Rosii* et *Rossii* occurrunt in antiquis monumentis: sed libri audiendi. Illud autem nollem factum a Ryckio, ut e MS. Agr. ederet *Roscius*, quae scriptura librario debetur, vel nomen minus notum in notius convertente, vel pronunciationem suae aetatis sequente, ut in *scaevus*, *scaevire*, et aliis alii pro *saevus*, *saevire*. Glandorpius laudat ille quidem hunc *Roscius Regulus*, sed non e libris, verum e coniectura, ut in aliis. Vid. ad Ann. 11, 35. Ern.

Nunquam antea. Vertranius corrigebat *nonnunquam*: quod subiecta ratio desiderat. An hoc voluit dare scriptor libri Guelf. in quo est *nonquam?* sane et alibi ille o pro *u* scripsit, ut in *contatio*; sed nusquam in hoc verbo, si recte memini. Ern. Nil mutandum. Agitur hic de casu, qui prorsus extra ordinem fuit. Sic et Bip. sentiunt.

Caninius Rebilus. De hoc v. Dio 43, 46. Occurrit et in numo apud Occonem. Ciceronis in eum irrisio legitur in huius ad fam. ep. 7, 30. Mox pro *festinarentur* Bud. *dictarentur*, unde Rhen. volebat *ista darentur*.

Turrim vicino sitam. De hoc genere turrium v. dicta ad Sueton. Ner. 38, ubi *turris Maecenatiana*. Mox MS. Bud. habebat *advertit*. Ern. Probat Muretus. Rhen. vulgatum tenet.

tiatur: cetera in maius, « de adparatu et solutis in lasciviam animis: » nec defuere, qui ipsum Tuscum et alios, sed criminosius Blaesum, incusarent, « quod, aegro principe, laetos dies ageret. » Ubi asperatum Vitellium, et posse Blaesum perverti, satis patuit iis, qui principum offensas acriter speculantur, datae L. Vitellio delationis partes. Ille infensus Blaeso aemulatione prava, quod eum, omni dedecore maculosum, egregia fama anteibat, cubiculum imperatoris reserat, filium eius sinu complexus et genibus accidens: caussam confusionis quaerenti, « non se proprio metu, nec sui anxium, sed pro fratre, pro liberis fratris, preces lacrimasque adtulisse. Frustra Vespasianum timeri, quem tot germanicae legiones, tot provinciae virtute ac fide, tantum denique terrarum ac maris immensis spatiis, arceat. In urbe ac sinu cavendum hostem, Iunios Antoniosque avos iactantem, qui se stirpe imperatoria, comem ac magnificum militibus, ostentet. Versas illuc omnium mentes, dum Vitellius, amicorum inimicorumque negligens, foveat aemulum,

Ubi asperatum. Sic MS. Guelf. (Bud.) ed. pr. idque restituit bene Rhenanus. Puteol. nescio an consulto, edidit *aspernatum*; vitiose: quod tamen servatum a Ber. et Alc. In iisdem edd. mox male *illic* pro *ille* (hoc Rhen. e Bud.) Paullo post interpunctionem correxi. Nam maior erat post *reserat*, et minor post *accidens*. Atqui ista iungenda cum *reserat*. Post *confusio* est consternatio, pavor, qui indicatur irrumpendo in cubiculum, et reliquo L. Vitellii mimo: eoque sensu et noster alibi et alii dixere. Ern. Bud. *effusionis*. Rhen. vulg. servat.

Iunios Antoniosque. Proinde stirpis suae originem ab Octavia, Augusti sorore, repetere poterat.

Amicorum inimicorumque negligens. Hoc est, amicos et inimicos non discernens, ut bene Pichena. Deinde orationis forma videtur desiderare *foveat*: et sic antiquiores dixissent. Sed Tacito solenne est, τῷ *dum* iungere indicativum praesentis, in oratione etiam obliqua, et quocumque tempore praecedente. Sic infra c. 70, *togatum se et unum e senatoribus, dum inter Vespasianum ac Vitellium .... iudicatur*, et sic pluribus locis reperies. Denique *labores principis* intell. morbum, quo laborabat. Ern. Sic iam Rhen.

Foveat. Hoc sermonis series requirit. Vulgo *fovet*. Bip. *foveret*.

principis labores e convivio prospectantem. Reddendam pro intempestiva laetitia moestam et funebrem noctem, qua sciat et sentiat, vivere Vitellium et imperare et, si quid fato accidat, filium habere. »

39. Trepidanti inter scelus metumque, ne dilata Blaesi mors maturam perniciem, palam iussa atrocem invidiam, ferret, placuit veneno grassari. Addidit facinori fidem nobili gaudio, Blaesum visendo: quin et audita est saevissima Vitellii vox, qua « se (ipsa enim verba referam) pavisse oculos, spectata inimici morte, » iactavit. Blaeso, super claritatem natalium et elegantiam morum, fidei obstinatio fuit. Integris quoque rebus, a Caecina et primoribus partium, iam Vitellium adspernantibus, ambitus, abnuere perseve-

Si quid fato accidat. Non sufficiebat Tacito, ut aliis, ut verboso scilicet Ciceroni, Livio, *si quid accidat?* An additum fingit a Vitellio, ne ambiguitas offenderet, aut malum omen faceret? Nam etiam de morte a manu hostili, *si quid accidat*, dici solet. Ita videtur. Ern.

Maturam perniciem. MS. Guelf. edd. Put. Ber. Alc. male *poenitentiam.* Ed. pr. post vitiosa *visa*, pro *iussa.* Ern. *Perniciem* Rhen. e Bud. dedit. Sic et Flor. et Agr. Dein Bud. *iussa.*

Veneno grassari. Ego huc referam, in silentio interpretum, Suetonii haec de Vitellio, 14, *Nobiles viros, condiscipulos suos, tantum non ad societatem imperii omnibus blanditiis allicefactos, vario genere fraudis occidit: etiam unum veneno, manu sua porrecto in aquae frigidae potione.* Priora Dolabellam notant; haec de veneno, Iunium Blaesum. Lips.

Nobili gaudio. Nescio, an *notabili gaudio.* Lips. Sic placebat et Faërno, Ursino. Vulgatum certe vitiosum. Nam *nimium gaudium* hic exprimendum erat, quod *nobile gaudium* non dicitur: nec tamen *notabili* satis placet. Curt. 9, 7, extr. *postquam, falso insimulatum eum, nimium invidorum gaudium ostendit. Notabilis constantia* occurrit infra c. 54, sed aliter. Broterio placet *ignobili g.* Ern. *Nobili*, noscibili, manifesto, ut apud Liv. 39, 9, *nobile scortum.* Sic fere idem quod *notabili*: hoc recepere Bip. — * D. de Lamalle, *notabili.*

Qua se (ipsa enim verba referam) pavisse oculos. Sic MSS. Agr. Flor. ed. pr. quod secutus sum, ut multo mollius. Ceteri libri (in his Bud.) se habent post parenthesin. Ern. Paullo aliter ista ap. Suet. Vit. 14.

Sanctus, inturbidus. Ed. pr. *jactus*: et sic correctum in MS. Guelf, quid ante fuerit, non potui assequi. Ea verba in MSS. confundi alii docuere. Vid. Drakenb. ad Liv. 10, 9. Possis tamen conicere *factis intur-*

rarit: sanctus, inturbidus, nullius repentini honoris, adeo non principatus adpetens, parum effugerat, ne dignus crederetur.

40. Fabius interim Valens, multo ac molli concubinarum spadonumque agmine, segnius quam ad bellum incedens, « proditam a Lucilio Basso Ravennatem classem, » pernicibus nuntiis accepit. Et, si coeptum iter properasset, nutantem Caecinam praevenire, aut, ante discrimen pugnae, adsequi legiones potuisset. Nec deerant, qui monerent, « ut cum fidissimis per occultos tramites, vitata Ravenna, Hostiliam Cremonamve pergeret. » Aliis placebat, « accitis ex urbe praetoriis cohortibus, valida manu perrumpere. » Ipse, inutili cunctatione, agendi tempora consultando consumpsit: mox utrumque consilium adspernatus, quod inter ancipitia deterrimum est, dum media sequitur, nec ausus est satis, nec providit.

41. Missis ad Vitellium literis, auxilium postulat. Venere tres cohortes cum ala britannica: neque ad fallendum aptus numerus, neque ad penetrandum. Sed Valens ne in tanto quidem discrimine infamia caruit, quo minus rapere illicitas voluptates, adulteriisque ac stupris polluere hospitum domus, crederetur: aderant vis et pecunia et ruentis fortunae novissima

bidus, ut alibi *ingenio*, *moribus turbidus*. Ern.

Adeo non pr. adpetens, *ut parum effugeret*. Pro *effugeret* MS. Guelf. edd. Put. Ber. Alc. *absuerit*. MS. autem Flor. sic habet: *appetens. Parum effugerat*, *n. d. c.* quod merito placet I. Gronovio. Corruptela orta est ex eo, quod non intellige-rent librarii *adeo non* eleganter dici pro *nedum*: ut iam ad A. 3, 34. notavimus. In vulgata vix commodus sensus. An enim principatu non appetendo consequimur, ut digni principatu videamur? Itaque Florentinam interpunctionem recepi. Ern. Bud. vulg. habet. Agr. *effugerit*. Gronovio accedunt *Brot. Lall.* Bip.

Ne in tanto quidem d. Hunc verborum ordinem, item mox *rapere illic. v.* libri antiquiores scr. et edd. Rhenanus ex uno Bud. invertit. Ern. Dedit scil. *illic. r. v.*

Ruentis fortunae novissima libido. Videbat, finem adesse explendarum libidinum, cum rueret fortuna. Ita-

libido. Adventu demum peditum equitumque pravitas consilii patuit, quia nec vadere per hostes tam parva manu poterat, etiam si fidissima foret, nec integram fidem adtulerant. Pudor tamen et praesentis ducis reverentia morabatur, haud diuturna vincula apud avidos periculorum et dedecoris securos. Eo metu, cohortes Ariminum praemittit, alam « tueri terga » iubet: ipse, paucis, quos adversa non mutaverant, comitantibus, flexit in Umbriam, atque inde Etruriam: ubi, cognito pugnae Cremonensis eventu, non ignavum, et, si provenisset, atrox consilium iniit, ut, adreptis navibus;

que utendum facultate, dum maneat. In tali tempore solet etiam incitari cupiditas et vis. (Cf. H. 2, 47.) Sic bene et Pichena et Ryckius. Post, nescio quomodo, mihi magis placet *tam parva manus*. (Placet et Lallemando.) Pro *morabatur* vitiose ed. pr. *hortabatur*, quod pro var. lect. est in marg. MS. Guelf. Ern. — * Bud. *morabatur*.

Apud avidos periculorum. Sic omnes libri. *Avidi periculorum* sunt, qui pericula subire non verentur, bello, proeliis etc. ubi spes commodi luceat, quales nobis Tacitus milites rom. non uno loco describit. At hic periculum ostendebatur, id quod liquido patet, si a partibus Vitellii manerent, quarum fortuna ruerat, nullum, aut leve, si ad victores transirent. Itaque non male puto Faërno suspectam fuisse lectionem vulgatam, correctamque *pavidos periculorum*. Ern. Sic et *Lall.* (* et *D. de Lamalle*.) Contra Grut. et Bip. pro vulg. stant. Cf. c. 26, qui locus hunc explicat.

Decoris securos. Bono sensu: in Flor. tamen, *dedecoris*, fortasse et meliore. Lips. *Dedecoris* etiam MS. (Agr.) Guelf. et alii ap. Broterium, ed. pr. ceteraeque ante Rhenanum, qui *decoris* (e Bud.) invexit. Bene restituit Pichena. Ern. Ita Antonius c. 24, *ignominiam consumpsistis*. Mur. et Acid. quoque *dedecoris* praeferunt.

Eo metu, et paucis, quos etc. *Et* habent MS. Guelf. (Bud.) ed. pr. Puteol. Post omissam (ab Alc.) restituit Rhen. non probante Mureto. Ceterum verum vidisse arbitror, cum verba *paucis, quos adversa non mutaverant, comitantibus*, post *ipse* ponenda iudicavit. Sunt hic sane alieno loco. Quos enim putemus esse eos, qui comitati cohortes sint? Immo ducis comites amici, quos secum eduxerat urbe Roma. Ab horum plerisque desertus erat. Post *in* ante *Etruriam* cum Ryckio et I. Gron. delevi, additum a Rhenano contra libros. Ern. Immo e Bud. Verba *paucis.... com.* loco mota non Muretus vidit, sed Acid. qui, saepe in transponendo nimium audax, hic rem seu tetigit, meo arbitratu. Omissa scil. olim verba e margine, cui fuere addita, in alienam sedem librarii incuria intrusit. Bahrdtius demum verbis *cognito .... eventu* postponenda putabat.

in quamcumque partem Narbonensis provinciae egressus, Gallias, et exercitus, et Germaniae gentes, novumque bellum cieret.

42. Digresso Valente, trepidos, qui Ariminum tenebant, Cornelius Fuscus, admoto exercitu, et missis per proxima litorum liburnicis, terra marique circumvenit. Occupantur plana Umbriae, et qua Picenus ager Adria adluitur: omnisque Italia, inter Vespasianum ac Vitellium, Apennini iugis dividebatur. Fabius Valens, e sinu Pisano, saevitia maris, aut adversante vento, portum Herculis Monoeci depellitur: haud procul inde agebat Marius Maturus, Alpium maritimarum procurator, fidus Vitellio, cuius sacramentum, cunctis circa hostilibus, nondum exuerat. Is Valentem comiter exceptum, « ne Galliam Narbonensem temere ingrederetur, » monendo terruit: simul ceterorum fides metu infracta: namque circumiectas

Gallias, et Germaniae gentes. Vocem apte inserit Vatic. codex: *Gallias et exercitus et Germ. gentes.* Nam in Gallia exercitus, VIII. legiones. LIPS. Habent etiam Flor. Guelf. Agr. edd. ante Rhenanum, qui (duce Bud.) delevit. Restituit Pichena. ERN.

Saevitia maris. Romana editio *segnitia maris*: quod auribus meis blanditur: significatque, nullo, vel adverso vento, usum. LIPS. *Segnitia* etiam MSS. Flor. Agr. recteque receptum est a Pichena. Ceteri libri (Bud. quoque) *saevitia.* Ea vero est in vento adversante: segnitia est, quum stat mare, nimiaque tranquillitate non dat facultatem navigandi. ERN. Verum malacia navem non *depellit*, sed immotam tenet; ad quod non attendere, quorum auribus blanditur *segnitia.* Restituo proinde *saevitia.* Mox Bud. *haud adv. vento*, quod Rhen. se scribere ait, verum non scripsit. Paullo ante Bud. *Apenninis iugis.*

Portum Herculis Monoeci. Hodie *Monaco.* ERN.

Alp. mar. procurator. Bud. *speculator.*

Nondum exuerat. Sic Flor. bene, mox enim exuit. Bud. et vulgo *non.*

Metu intacta. Pichena censet *infracta*: at mihi pro sententia nunc videbatur *intentata.* Destitit Valens ab aliis tentandis, metu, ne temere se crederet et interciperetur. Quod si eamdem sententiam e voce *intacta* elicis, haud immutem. LIPS. Nempe in MS. Flor. est *inracta*: unde Pichena suum *infracta* elicuit: quod Freinsh. ceterique post eum secuti sunt. Recte. Sic plane MS. Oxon. Mox itidem bene *namque circum-*

civitates procurator Valerius Paullinus, strenuus militiae, et Vespasiano ante fortunam amicus, in verba eius adegerat.

43. Concitisque omnibus, qui exauctorati a Vitellio bellum sponte sumebant, Foroiuliensem coloniam, claustra maris, praesidio tuebatur: eo gravior auctor, quod Paullino patria Forum Iulii, et honos apud praetorianos, quorum quondam tribunus fuerat. Ipsique pagani, favore municipali, et futurae potentiae spe, iuvare partes adnitebantur: quae ubi paratu firma, et aucta rumore, apud varios Vitellianorum animos increbuere, Fabius Valens cum quatuor speculatoribus, et tribus amicis, totidem centurionibus, ad naves regreditur: Maturo ceterisque remanere, et in verba

iectas pro *nam* dedere e Flor. et Agr. Ryckius et I. Gronov. Consentit ed. pr. quae post male *circumvectas* exhibet. Verbe haec et alibi confusa. Ern. Bud. *intacta*. Palmerius dabat *intuta*. Dein Bud. *nam*.

Procurator. Galliae Narbonensis procuratorem fuisse suspicatur Sevilins: in qua Forum Iulii, colonia. Mox bene a Ryckio editum *claustra* pro *claustraque*, e MSS. Flor. Bud. Agr. quibus consentit ed. pr. Additur enim ἐξηγητικῶς. Ern. *Forum Iulii* dictum colonia Pacensis et classica. Plin. 3, 4 (5). Ibi navale Augusti. Strabo 4, p. 184.

Sponte sumebant. *Sponte* deest in Bud.

Eo gravior auctor. Cf. supre c. 3 et 12.

Quae ubi paratu firma. *Paratu* libri omnes praeter MS. Bud. et ed. pr. in quibus est *parta*. Rhenanus inde coniicit *pacta firma*, frustra. Elegantia perit, si *paratu* mutatur. Respondent enim sibi apte, ut *firma* et *aucta*, sic *paratu* et *rumore*. Mox edidi *totidem*, quod in MSS. Flor. Bud. ed. pr. Ceteri scripti et edd. ante Rhen. item Ryck. (ex Agr.) *totidemque*. Ern.

Regreditur mature: ceterisque. etc. Priora lego: *regreditur*. *Maturo ceterisque*. Intelligit enim Marium Meturum procnratorem Alpium, qui, discessn Valentis velnt exsolutus, transiit in Flavianas partes. Posteriora recte olim (e Bud.) Rhenanns emendavit, (ut 1, 59; Agr. 18,) cum vulgu esset, *volentibus liberum fuit*, insititia voce: eut, ut in quibusdam, *auctor fuit*. Qui scilicet glossographi ignorarunt genus dicendi a fonte graeco: quod peritum illum sagacemque Germenum non fugit. Ingenii enim et industriae laudem Rhenano libens do: et scio inter primores eum suae gentis. At carpsi olim liberius. Non ego, sed aetas: (etsi revera multa in Rhenani iudiciis, quae probet nemo index e selectis.) Nunc abiit ille fervor:

Vespasiani adigi, volentibus fuit. Ceterum, ut mare tutius Valenti, quam litora, aut urbes; ita futuri ambiguus, et magis, quid vitaret, quam cui fideret, certus, adversa tempestate Stoëchadas, Massiliensium insulas, adfertur: ibi eum missae a Paullino liburnicae oppressere.

44. Capto Valente, cuncta ad victoris opes conversa, initio per Hispaniam a prima Adiutrice legione orto, quae, memoria Othonis infensa Vitellio, decimam quoque ac sextam traxit: nec Galliae cunctabantur: et Britanniam, inclitus erga Vespasianum favor, quod illic secundae legioni a Claudio praepositus et bello clarus egerat, non sine motu adiunxit ceterarum, in quibus plerique centuriones ac milites a Vitellio provecti, expertum iam principem anxii mutabant.

45. Ea discordia, et crebris belli civilis rumoribus,

et obtendere manum ad magnorum virorum culpas possim, quam diducere et explicare. Revera autem quantula haec sunt, de quibus litigamus? literae, syllabae, voculae. Ridere mihi lubet, cum virorum gravium et grandium velitationes, immo pugnas video in his nugis: et metuo, ut excitent me ad alteram Satyram. Nunc cum Aristophane (Ran. 858) satis mihi inclamasse:

.... Λοιδορεῖσθαι δ᾽ οὐ πρέπει
Ἄνδρας ποιητὰς, ὥσπερ ἀρτοπώλιδας.

Lips. Lipsium secutus est eiusque correctionem recepit Pichena. Consentit MS. Agr. nisi quod in fine habet *volentibus auctor fuit*: quod pro var. lect. in margine Guelf. reperi et in ed. pr. sed *auctor* insertum est ab iis, qui modum loquendi non capiebant. Ern. Bud. *mature* et dein *adigi volentibus fuit*. Sed Put. *adigi liberum fuit*. Alc. *adigi volentibus liberum fuit*.

Stoëchadas..... adfertur. Legitimum verbum erat *defertur*: nec *adferri* hoc sensu dictum reperi. *Brotier* malit *fertur*. Ern.

Inclitus e. Vesp. favor. Gruterus valde probat lectionem ed. pr. *inditus*, quae et in MS. Reg. est. In quo aliter sentio: si *insitus* esset, id est vetus, constans, praeferrem: at non *inditus*, quod commode hic locum non habet, ut opinor. Eam autem vocem in libris substitui alteri *inclitus*, et alibi observatum. V. Drakenb. ad Liv. 6, 11, 42. *Inclitus favor* est insignis, multis rebus cognitus. Ern. In Bud. dubie *inditus*, an *inclitus*.

Non sine motu adiunxit ceterarum. Scil. legionum, ut bene Ferretus. Frustra Faërnus *cohortium* addi volebat, (et legebat *iunxit*) e vet. cod. nescio quo. Ern.

Britanni sustulere animos, auctore Venutio: qui, super insitam ferociam et romani nominis odium, propriis in Cartismanduam reginam stimulis accendebatur. Cartismandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate; et auxerat potentiam, postquam, capto per dolum rege Caractaco, instruxisse triumphum Claudii Caesaris videbatur. Inde opes, et rerum secundarum luxus: spreto Venutio (is fuit maritus) armigerum eius, Vellocatum, in matrimonium regnumque accepit. Concussa statim flagitio domus: pro marito studia civitatis; pro adultero libido reginae et saevitia. Igitur Venutius accitis auxiliis, simul ipsorum Brigantum defectione, in extremum discrimen Cartismanduam adduxit. Tum petita a Romanis praesidia; et cohortes alaeque nostrae, variis proeliis, exemere tamen periculo reginam. Regnum Venutio, bellum nobis, relictum.

46. Turbata per eosdem dies Germania, et socordia ducum, et seditione legionum: externa vi, perfidia sociali, prope adflicta romana res. Id bellum cum

Venusio. Sic codices. Sed. v. A. 12, 40, ubi *Venutio* praefertur.

Auxerat potentiam. Fallor, aut Tacitus scripsit *potentia.* Quis enim alias iste, qui auxit? At genus illud dicendi perelegans, *auxit potentia,* id est, aucta est, significatione occulta quadam patiendi. Cato in hoc ipso verbo ap. Gell. 18, 12, *Eodem nomine complures ex agris accessitavere, eo res eorum auxit.* Velleius *sedandi* verbum sic usurpat 2, 101, *Postquam tempestas sedavit, Adherbal taurum immolat.* Plautus Mil. 2, 6, 100, *leniendi*: *Dum haec consilescunt turbae atque irae leniunt.* Et plures eiusmodi latinae linguae delicias gustare tibi fas apud A. Gellium l. c. Non dissimile, quod in Thucydidaeo charactere observat Dionysius, p. 133, saepe τὰ παθητικὰ ῥήματα, δραστήρια· τὰ δὲ δραστήρια, παθητικὰ esse. Lips. Nimis captus erat Lipsius observatione passiva, ut iam alibi vidimus. Ern. Cf. Ruhnken. ad Vell. Pat. 1, 8, p. 587.

Instruxisse triumphum C. C. De hoc loco, qui pugnare videtur cum alio A. 12, 36, vid. ibi dicta. Ern.

Brigantum defectione. Bud. *defectio.* Probat Rhen. nec tamen recepit.

Perfidia sociali. Sine copula MSS. Flor. Agr. ed. pr. et sic edidit Ryckius. Ceteri (Bud. et vulg.) *et perfidia.* Ern. Mox Bud. *pena* (pro *paene*) *adflicta.*

caussis et eventibus (etenim longius provectum est) mox memorabimus. Mota et Dacorum gens, nunquam fida, tunc sine metu, abducto e Moesia exercitu. Sed prima rerum quieti speculabantur: ubi flagrare Italiam bello, cuncta invicem hostilia, accepere, expugnatis cohortium alarumque hibernis, utraque Danubii ripa potiebantur: iamque castra legionum exscindere parabant, ni Mucianus sextam legionem opposuisset, Cremonensis victoriae gnarus, ac ne externa moles utrimque ingrueret, si Dacus Germanusque diversi irrupissent. Adfuit, ut saepe alias, Fortuna populi romani quae Mucianum viresque Orientis illuc tulit: et quod Cremonae interim transegimus. Fonteius Agrippa ex Asia (pro consule eam provinciam annuo imperio tenuerat) Moesiae praepositus est: additis copiis e Vitelliano exercitu, quem spargi per provincias, et externo bello illigari, pars consilii pacisque erat.

47. Nec ceterae nationes silebant. Subita per Pontum arma barbarum mancipium, regiae quondam classis praefectus, moverat: is fuit Anicetus, Polemonis libertus, praepotens olim, et, postquam regnum in formam provinciae verterat, mutationis impatiens. Igitur Vitellii nomine, adscitis gentibus, quae Pontum adcolunt, corrupto in spem rapinarum egentissimo quoque, haud temnendae manus ductor, Trapezuntem, vetusta fama civitatem, a Graecis, in extremo Ponticae orae

Memorabimus. Vid. H. 4, 12-37; 54-79; et 5, 14, ad finem.

Fonteius Agrippa. Post a Sarmatis caesus. Ios. B. Iud. 7, 4, 3.

Proconsule. Sic Flor. Agr. ed. pr. Ryck. I. Gron. Ceteri (Bud. etiam) *proconsul.* ERN.

Egentissimo. Huius vocis loco lacunam offert Bud.

Haud temnendae manus ductor. Edd. Put. Ber. Alc. vitiose *haud tenendae m. auctor.* ERN. Nec melius Bud. *haud tepende manus ductor.* Paullo ante idem *accitis gentibus.*

Vetusta fama civitatem. In Flor. *vetusta mama civitatem.* Omnino leg. *vetusta fama.* LIPS. Idem Freinshemio placebat: Rhenanus malebat *vetustissimam civitatem*, sed Pichena correxit *vetustam Asiae*, quod

conditam, subitus irrupit. Caesa ibi cohors, regium auxilium olim, mox donati civitate romana, signa armaque in nostrum modum, desidiam licentiamque Graecorum, retinebant. Classi quoque faces intulit, vacuo mari, eludens, quia lectissimas liburnicarum, omnemque militem Mucianus Byzantium adegerat. Quin ět barbari contemptim vagabantur, fabricatis re-

omnes post eum secuti sunt. MS. Bud. babet *vetusta manum*, ed. pr. *manus.* Guelf. *vetustam admodum*, quod edd. ante Pichenam omnes inde a Puteol. obtinet, MS. Agr. *vetustam civitatem.* Ego Lipsianam correctionem, ut propius accedentem ad scripturam MS. Flor. praetulerim cum Freinsh. Ern. Probat et *Lall.* Recipio eum Bip. Sic H. 4, 83, *templum vetere fama.*

Classi quoque etc. MSS. Flor. Guelf. edd. ante Rhen. omnes *classis*, quod I. Gron. probat, non ausus tamen restituere: intelligitque classem Aniceti, e navibus ibi relictis coactam. At, quorsum classis faces inferat urbi iam captae, cuius combustae nullum vestigium exstat? Itaque omnino servandum *classi*, quod inde a Rhen. omnes edidere. Intellige naves, ibi in portu sine milite relictas a Muciano. Quae ipsa caussa est, quare addat *vacuo mari eludens.* In quo Lipsius malebat *illudens.* Nempe *eludere* quidem etiam pro *illudere* ponitur, ut ap. Liv., 7, 13. et alibi, sed eum accusativo. Verum *vacuo mari* absolute capiendum, non in dativo: nam mare vacuum erat, eamque ob caussam post *mari* interpunxi. *Eludere* saepe simpliciter ponitur sine regimine, ut Cic. de Div. 2, 70. *ars coniectoris, eludentis ingenio.* Estque fere idem, quod mox contemptim vagari, agere quae lubet, contemptis aliis, nihil metuentem. *Vacuum mare* est, in quo nullae naves armatae, quae resistant. Ern. Acid. quoque volebat *illudens.* Bip. in textu posuere vel coniiciunt: *vacua maris eludens*, quod in Flor. sit *vacua mari*, sed apud Ryckium vitiose in var. lect. ita legi videtur pro *vacuo.*

Contemptim vagabantur. Sic edidi, quod id libris antiquis magis consentire putavi, quam quod Rhenanus, sive e Bud. MS. sive ex ingenio, dedit *contemtius.* (Omnino e Bud.) MS. Guelf. clare *contemtim*, edd. Put. Ber. Alc. Curt. 9, 7, *a Dioxippo contemtim militarem eludente ferociam.* At Flor. *contempti*, quod frustra defendit I. Gron. edere tamen non ausus. Non barbari tum contempti; sed coeperant contemnere vim rom., id est non timere. Virgula super litera ultima omissa est a librario: nam ita expressit librarius cod. Guelf. Ed. pr. etiam *contenti*: quod verbum cum illo saepe confunditur in libris antiquis. Similiter infra c. 58, extr. Flor. *contemti*, ed. pr. *contenti* pro *contemtim*, quod ibi recte, valdeque probante Lipsio, inde a Pichena editum. Cur ergo non et hic eadem ratione ipse aliique usi sunt? Ern.

pente navibus, (*camaras* vocant) arctis lateribus, lata alvo, sine vinculo aeris aut ferri connexa: et tumido mari, prout fluxus adtollitur, summa navium tabulis augent, donec in modum tecti claudantur. Sic inter undas volvuntur, pari utrimque prora, et mutabili remigio, quando hinc vel illinc adpellere indiscretum et innoxium est.

48. Advertit ea res Vespasiani animum, ut vexilla-

Quas cameras vocant. Nostrasne haec vox? certe etiam hodie cubilia tecta et clausa cameras vocamus, et ab ea similitudine prisci, opinor, has naves. Strabo in describenda Bosporana ora (11, p. 495); Ἀκάτια ἔχουσι λεπτά, στενὰ καὶ κοῦφα, ὅσον ἀνθρώπους πέντε καὶ εἴκοσι δεχόμενα. Καλοῦσι δ' αὐτὰ οἱ Ἕλληνες καμάρας. Ubi a glossula fortasse illae voces, οἱ Ἕλληνες. Lips. Frustra Lipsius teutat locum. Nam Graecis sane sic naves tales dicuntur: quippe καμάραν vocant tectum curvatum, et quicquid tale tectum habet. Similiter Eustath. ad Dionys. Perieg. v. 700, ἃ ἐκαλοῦντο καμάραι παρ' Ἕλλησιν. Adde de h. v. Hemsterhus. τὸν κάνυν ad Aristophan. Plut. p. 369. De *camaris* (sic enim melius scribas, quam *cameris*: sic saltem MS. Flor. Agr. ed. pr.) add. Casaub. ad Strab. l. c. Schefferus addend. ad de R. Nav. 2, 2. p. 325. Ceterum *quas* cum Ryckio delevi, auctoribus iisdem libris. Relativum passim intrusum esse in libris Taciti iam supra, cum I. Gronovio, aliquot locis notavimus. Ern. Bud. *cameras.*

Lata alvo, sine vinculo ae. a. f. connexa. Latam alvum.... connexam MSS. (Bud.) Agr. Guelf. edd. vett. omnes. Eodem tendit Flor. e quo notatum viden *lata alvom*, ut est in Oxon. Sed inde efficta est lectio, quam Lipsius et Pichena tacite edidere, cum sequentibus omnibus. Ea certe grammatice recta est et explicari potest. Vitiosam esse veterem lectionem, dubitari non potest. Si *lata alvo* verum est, vereor, ne ultimum verbum spurium sit, et a glossa ortum: sufficit enim *lata alvus sine aeris ac ferri vinculo.* Sin *latam alvum* Taciti scriptura est, *connexis* corrigendum puto, ut referatur ad *navibus*: sintque naves connexae latam alvum sine vinculo aeris ac ferri. Forte etiam sint, quibus placeat *contexta*; quod verbum dici solet de navibus ῥαπτοῖς, quae non ferro aut aere, sed funibus constringuntur: de quibus videndus Scheffer. l. c., p. 26. Ern.

Pari utr. prora et mutabili remigio. Similes naves memorantur in German. c. 44. et supra A. 2, 6. ubi additur, utrimque fuisse gubernacula, ut repente converso remigio hinc vel illinc appellerent. Ern.

Vespasiani animum. Scribas, *ea res Vespasianum*, voce sequenti inducta, brevius et verius. Ita loquitur A. 2, 17. *Octo aquilae, petere silvas et intrare visae, advertere imperatorem.* Lips. Ed. pr. *avertit.* Male. Mox MSS. Flor. Agr. ed. pr. *coegit*, quod recepere Ryckius et I. Gron. Ceteri libri (Bud. quoque) *cogit*: quod debetur librariis, hoc

rios e legionibus, ducemque Virdium Geminum, spectatae militiae, deligeret. Ille incompositum et praedae cupidine vagum hostem adortus, coëgit in naves: effectisque raptim liburnicis, adsequitur Anicetum in ostio fluminis Cohibi, tutum sub Sedochezorum regis auxilio, quem pecunia donisque ad societatem perpulerat. Ac primo rex minis armisque supplicem tueri: postquam merces proditionis aut bellum ostendebatur; fluxa, ut est barbaris, fide, pactus Aniceti exitium, perfugas tradidit, belloque servili finis impositus. Laetum ea victoria Vespasianum, cunctis super vota fluentibus, Cremonensis proelii nuntius in Aegypto adsequitur. Eo properantius Alexandriam pergit, ut, fracto Vitellii exercitu, urbem quoque externae opis indigam fame urgeret. Namque et Africam, eodem latere sitam, terra marique invadere parabat, clausis annonae subsidiis, inopiam ac discordiam hosti facturus.

49. Dum hac totius orbis mutatione fortuna imperii transit, Primus Antonius nequaquam pari innocentia

verbum conformare volentibus sequenti *adsequitur*. Ern.

Sedochezorum regis. Vatic. *Sedothezorum*. Rom. *Sedotosorum*. Nullum hunc populum ego notum scio. Lips. MS. Guelf. *Sodechezerum*. Colerus corrigebat locum *in ostio fluminis Chobi, sub Sedochi Lazorum regis auxilio*. Fluminis *Chobi* mentio apud Arrianum in Per. Ponti Eux. et Plinium 6, 4. isque fuit in Lazorum ditione, ut ex Agathia l. 3, p. 75, docuit Ryckius. Ern. Plin. *Cobum*, Arrianus Χῶβον dicit.

Aniceti exitium. Recte. At MS. Agr. *excidium*: Guelf. *auxitium*. Paullo post MS. Flor. (Bud.) Agr. *urbemque*, male. Saepe *quoque* ita corruptum est in libris. Ern. Bud. *exitium*.

Dum hac t. orbis etc. In libris antiquis haec cum superioribus coniunguntur: male. *Transit* dictum est pro *transigit*: de quo supra monitum, quamquam ibi alia loquendi forma. Eleganter alias *fortuna transigere* et *transigi*, ut supra c. 5 dicitur: et hoc verbum absolute Tacito et alibi dictum, supra c. 46. Agric. 34. *Post Cremonam* est, expugnata et excisa Cremona. Flor. 3, 1, init., *quis speraret post Carthaginem aliud in Africa bellum?* id est Carthagine victa et deleta, ut recte in indice Freinsh. et sic idem pluribus locis. Ern. In ed. Put. Alc. Rh. Lips. etc. a verbis *Dum hac* nova periodus infit. Nescio, quas editiones veteres noster intelligat. Nec aliter Bud. *Post Cremonam*, scilicet deletam.

post Cremonam agebat; satisfactum bello ratus et cetera ex facili, seu felicitas in tali ingenio avaritiam, superbiam, ceteraque occulta mala patefecit: ut captam, Italiam persultare; ut suas, legiones colere; omnibus dictis factisque viam sibi ad potentiam struere:

Seu felicitas. Sic recte Rhen. e Bud. Prius legebatur *seu*.

Ut captam, Ital. Bene Bip. haec iungenda prioribus et aptius interpungenda docent, quam Ernestius fecerat, desciscens a praecedentibus editoribus.

Viam sibi ad potentiam. Legendum esse *vim sibi*, e MSS. docuimus Observ. 1, 14. Gron. Consentiunt MSS. Flor. (Bud.) Agr. Guelf. add. pr. Put. ceterae usque ad Lips. in cuius editionem temere irrepsisse *viam*, aut ex editione ignobiliori, unde operae describerent Tacitum, silentium eius indicat. Sed hinc in ceteras venit usque ad Ryckium, qui vetus restituit cum I. Gronov. Sensus est e mente Ryckii, potentiae adiicere vim conabatur. Nam *struere* antiquiores pro *adiicere* dixisse, et *vim* distingui a *potentia* ab ipso Tacito A. 13, 19. ubi *potentia non sua vi nixa*. Gronovius autem *vim struere* dictum putabat, ut *opes struere* et similia, in quibus est *parare*. Pace magni Gronovii et Ryckii dictum sit, nondum mihi iis, quae dixere, persuasum est, ut *vim ad potentiam struere* Tacitum dedisse putem. Nam ut de Ryckiana ratione primum dicam, credam *struere* vim augendi habuisse apud veteres, et habere posse: sed non propterea potest dici *struere vim ad potentiam*, ut licet dicere *adiicere vim ad potentiam*. Non, si eandem significationem duo verba habent, eodem modo construuntur cum substantivis, sed pro verbi cuiusque natura. Quod deinde ad Gronovianam rationem attinet, saepe vir eximius in Tacito contentus fuit, sensum commodum verbis singulis adstruxisse, nullam rationem habuit totius contextus et rationis grammaticae, idqua ei accidisse puto, dum exquisite vult locutum Tacitum: idemque ei et in Statio subinde accidisse iudicat Marklandus ad Stat., p. 19. Nemo negat, *vim struere* aeque bene dici posse, ac *struere opes*, et alia: sed an *vim ad potentiam struere* dicatur, et qui sensus istius complexionis sit, hoc quaeritur. Dicit, *vis* et *potentia* distinguuntur a Tacito ipso A. 13, 19. *fama potentiae non sua vi nixae*. Bene. Sed quo sensu? *Potentia sua vi nixa* nihil aliud est, quam potentia, quae non pendeat ab alio, cuius tu ipse sis auctor et origo, qualis est in principe. Quid id ad hunc locum? Longe alia ista vis est, quam quae Antonio petebatur. Etenim Antonius nihil nisi potentiam quaerebat. Imperator esse et princeps nolebat: non hoc ei in mentem venit, ut e sequentibus patet. Itaque ineptum foret dicere, *vim ad potentiam struere*. Quibus de caussis credo adhuc aut *viam ad potentiam* verum esse, aut *vim ac potentiam*, ut Lipsius coniecit. *Viam struere*, ne in eo haereas, etiam Propertius dixit 3, 16, 4. *Viam* porro et *vim* in libris permutari docet Drakenb. ad Liv. 32, 9. ubi non debebat I. Fr. Gronovium audire, et *vim* potius recipere,

utque licentia militem imbueret, interfectorum centurionum ordines legionibus offerebat: eo suffragio turbidissimus quisque delecti: nec miles in arbitrio ducum, sed duces militari violentia trahebantur: quae seditiosa, et corrumpendae disciplinae, mox in praedam vertebat, nihil adventantem Mucianum veritus; quod exitiosius erat, quam Vespasianum sprevisse.

50. Ceterum propinqua hieme, et humentibus Pado campis, expeditum agmen incedere. Signa aquilaeque victricium legionum, milites vulneribus aut aetate graves, plerique etiam integri, Veronae relicti: sufficere cohortes, alaeque, et e legionibus lecti, profligato iam bello, videbantur. Undecima legio sese adiunxerat, initio cunctata; sed, prosperis rebus, anxia quod defuisset. Sex millia Dalmatarum, recens delectus, comitabantur. Ducebat Poppaeus Silvanus, consularis: vis consiliorum penes Annium Bassum, legionis legatum: is Silvanum, socordem bello, et dies rerum verbis terentem, specie obsequii regebat, ad omniaque,

quam *viam*. *Vim facere per castra* bene dicitur illud quidem, sed non *recta itinere vim f. p. c.* non respexere viri praestantes verba *recto itinere*: se hoc obiter. Denique *vim ac potentiam* coniungi posse, ut alia synonyma etiam apud nostrum, dubitaturum neminem puto. Ern. Non opus erat tanta verborum ambage. Legendum *viam*, sensere quoque *Lall.* et Bip. Sed *vim Brot.* et *D. de Lamalle.*

Cent. ordines legionibus offerebat. Est subobscurum, sensus autem intelligi potest e sequentibus. Non ipse centuriones creabat, id est ordines dabat: sed legionibus permittebat electionem centurionum. Ern.

Quae seditiosa etc. Ryckius interpunctionem receptam mutavit, novaeque sententiae initium fecit in verbis: *Max in pr. v.* sane sic est et in ed. pr. sed vulgarem interpunctionem meliorem puto. Sensus: ista non modo seditiosa et ad corrumpendam disciplinam valentia, sed etiam hinc ille occasionem praedandi sumebat. Ern.

Propinqua hieme. Agr. *propinquante*, ut Muretus volebat.

Dalmatarum. Bud. *Sarmatarum.* Dein *comitabantur.*

Poppaeus Silvanus. Sic MS. Flor. unde Pichena edidit. Ceteri scripti (Bud. Agr.) et edd. *Pompeius.* V. ad 2, 86; 1, 77. Ern.

Dies rerum. Dies rebus agendis dicatos vel aptos.

quae agenda forent, quieta cum industria aderat. Ad has copias, e classicis Ravennatibus, legionariam militiam poscentibus, optimus quisque adsciti: classem Dalmatae supplevere. Exercitus ducesque ad fanum Fortunae iter sistunt, de summa rerum cunctantes, quod, « motas ex urbe praetorias cohortes, » audierant, et teneri praesidiis Apenninum rebantur: et ipsos, in regione bello adtrita, inopia et seditiosae militum voces terrebant, « clavarium » flagitantium: nec pecuniam aut frumentum providerant: et festinatio atque aviditas praepediebant, dum, quae accipi poterant, rapiuntur.

51. Celeberrimos auctores habeo, tantam victoribus adversus fas nefasque irreverentiam fuisse, ut gregarius eques, occisum a se, proxima acie, fratrem professus, praemium a ducibus petierit. Nec illis aut honorare eam caedem ius hominum, aut ulcisci ratio belli permittebat. Distulerant, tanquam maiora meritum,

Dalmatae supplevere. Bud. *D. supplere.*

Ad fanum Fortunae. Ea urbs hodie quoque dicitur *Fano*: mox *cunctantes* est deliberantes, de quo iam supra dictum. Ern.

In regione. Male enim omnibus libris (Bud. quoque) *in legione.* Lips. Sic placebat etiam Faërno. Bene recepit Pichena. Contra supra A. 12, 43. *regiones* in *legiones* mutandas coniecimus. Et confunduntur eae voces passim in libris vett. Ern. Mox Bud. *bello attributa.*

Clavarium. (*donativi nomen est*) Quod praetextum et originem habuit, quasi ad militares clavos, de quibus res iam nota. Simili forma *unguentarium* Plinius dixit, Ep. 2, 11. *Praeterea acceperat sestertium decem millia, foedissimo quidem titulo, nomine unguentarii*: donationem scilicet, a provincialibus factam in legatum, ad unguenta. Sic in Suetonii Vesp., 8: *Classiarii petunt, constitui aliquid sibi calcearii nomine.* Lips. Add. Torr. ad Suet. l. c. Alciati et Vertranii de *clavario* notas bene refellit Ios. Castalio, Obs. Dec. 2, 5, idemque insititia putat verba *donativi nomen est*, et a glossatore orta: quod verum puto. Quorsum enim illa aetate adderetur? Ern. Recte: expungenda omnino, expunxi.

Ius hominum. Est ius naturale. Ed. pr. solita aberratione *vis.* Mox *distulerant* MS. Flor. (Bud.) Guelf. ed. pr. ceteraeque vett. omnes, quas inspexi. Acidalius malebat *distulerunt*, quod in vulgatis esse dicit Ursinus: nescio quibus. Est tamen in MS. Reg. repertum. Item *exsolverentur* Flor. Reg. ed. pr. Pich. seqq. Ceteri (in his Bud.) *exsolverent.* Ern.

quam quae statim exsolverentur: nec quidquam ultra traditur. Ceterum et prioribus civium bellis par scelus inciderat: nam proelio, quo apud Ianiculum adversus Cinnam pugnatum est, Pompeianus miles fratrem suum, dein, cognito facinore, seipsum interfecit, ut Sisenna memorat: tanto acrior apud maiores, sicut virtutibus gloria, ita flagitiis poenitentia, fuit. Sed haec aliaque, ex veteri memoria petita, quotiens res locusque exempla recti, aut solatia mali, poscet, haud absurde memorabimus.

52. Antonio, ducibusque partium, «praemitti equites, omnemque Umbriam explorari» placuit, «si qua Apennini iuga clementius adirentur: acciri aquilas signaque, et quidquid Veronae militum foret: Padumque et mare commeatibus compleri.» Erant inter du-

Quo apud Ian. Bud. *cum ap. Ian.*

Apud Ianiculum. Cum Tacito, aut Sisenna potius, consentit Livius epitoma 79, et alterum militem in Pompeii exercitu statuit, alterum Cinnae. At Valerius 5, 5, 4. pro Cinna Sertorium substituit, cum quo et Orosius sentit 5, 19. Bello Actiaco etiam idem evenisse, commemorat epigramma vetus: quod vulgatum magno Scaligero debemus: *Maevius a castris miles melioribus ausus Hostilem saltu praecipitare ratem, In damnum felix, et victor ut impius esset, Nescius occiso fratre superbus erat. Dum legit exuvias, hostiliaque arma revellit, Fraternos vultus oraque nota videt. Ille ferox: quid lenta manus nunc denique cessas? Iustius hoste tibi qui moriatur adest. Fraternam res nulla potest defendere caedem. Mors tua sola potest, morte levanda tua est. Viximus adversis, iaceamus artibus isdem. Dixit: et in dubio est, utrius ense cadat. Ense meo moriar maculato caede nefanda? Cui moreris ferrum quo moriare, dabit. Dixit, et in fratrem fraterno concidit ense. Victorem et victum condidit una manus.* Lips.

Tanto acrior apud maiores, etc. Sic MSS. Flor. Bud. ed. pr. Unus Oxon. *tanto ardore.* At ed. Puteol. (et Alc.) addit *quod* ante *sicut*; quod (duce Bud.) bene delevit Rhenanus. Idemque e Bud. MS. *flagitii* edere voluit, sed operae non paruerunt. Id si pluribus libris firmaretur, praeferrem. Librarii videntur praecedenti substantivo *virtutibus* conformare voluisse. Ern.

Ex veteri memoria petita. Sic scr. et edd. Rhenanus ex ingenio (nequaquam, sed e Bud.) dedit *repetita*, quod omnes secuti sunt ad I. Gronov. qui et *poscet* restituit pro *poscent*, e Flor. Consentiunt Bud. Agr. Guelf. Harl. Oxon. Ern. De Agr. tacet Ryck.

ces, qui necterent moras: quippe nimius iam Antonius, et certiora ex Muciano sperabantur: namque Mucianus, tam celeri victoria anxius, et, ni praesens urbe poti-retur, expertem se belli gloriaeque ratus, ad Primum et Varum media scriptitabat, «instandum coeptis,» aut rursus «cunctandi utilitates» edisserens, atque ita compositus, ut ex eventu rerum adversa abnueret, vel prospera agnosceret. Plotium Griphum, nuper ab Vespasiano in senatorium ordinem additum, ac legioni praepositum, ceterosque sibi fidos, apertius monuit. Iique omnes, de festinatione Primi ac Vari sinistre, et Muciano volentia rescripsere. Quibus epistolis Vespa-

Et certiora de Muciano. Magis placet Flor. scriptio, *ex Muciano.* Ambigebant duces, quid facturi aut non facturi, *ex* sequentibus: Mucianus adventabat, alter paene Flavius; ergo ab illo certiores omnium futuri. Lips. Recepit Pichena. Sed sic iam ante edd. Put. Ber. Alc. Consentit MS. Guelf. *De* edidit Rhen. (*e* Bud.) et sic MS. Agr. Illud haud dubie verum. Sensus: spem maiorem praemiorum habebant in Muciano, maioris virtutis, dignitatis et gratiae apud Vespasianum viro: et volebant potentiae Antonii, iam nimis magnae, modum ponere: quippe maior futura erat, si et hoc succederet, putabantque, eum potentia sua in suum tantum commodum abusurum. Qualis potentia intelligenda, sequentia docent. Add. 4, 2. ubi videbis, quam potentiam petierit Primus, et non frustra parum ex eo sperasse duces. Ern.

Media scriptitabat. Legitima latinitas postulat *scriptitarat*: ut infra recte *effecerat.* Sed, quia in vulgato libri (Bud. quoque) consentiunt, et mox sequitur *monuit et rescripsere*, nihil mutavi. *Media* sunt ambigua, nihil certi in alterutram partem definientia. *Abnueret* et *agnosceret* (Bud.) pro quo male ed. pr. *cognosceret*, dictum, pro appareret, eum ex eventu de factis et consiliis iudicaturum, probaturum, si prospere cecidissent, sin minus, contra voluntatem suam suscepta dicturum. Ern.

Plotium Gryphum. Ed. pr. *Grifum.* Eadem mox *senatorium*, ut Flor. (Bud.) Guelf. *senatorum* Puteol. et seqq. usque ad Pichenam. Ern. Bud. *Griffum.* Ad eum Statius risum Saturnalitium Silv. 4, 9 scripsit.

Muciano volentia. Ita libri. Sallustianum videtur: *Pompeius multis suspicionibus volentia plebi facturus habebatur.* Beatus tamen *volenti* (a Bud.) maluit. Lips. Quod omnes secuti sunt usque ad Lipsium. *Volentia* Flor. Guelf. edd. ante Rhen. omnes (Agr. *volenti*). Utrumque latinum et Tacito usitatum. Pro *rescripsere* ed. pr. *rescribere*: quod praeferebat Gruterus; quamquam ille *scribere* laudat. Rhen. edidit (*e* Bud.)

siano missis, effecerat, ut non pro spe Antonii consilia factaque eius aestimarentur.

53. Aegre id pati Antonius, et culpam in Mucianum conferre, cuius criminationibus eviluissent pericula sua: nec sermonibus temperabat, immodicus lingua, et obsequii insolens: literas ad Vespasianum composuit, iactantius quam ad principem, nec sine occulta in Mucianum insectatione: «se Pannonicas legiones in arma egisse: suis stimulis excitos Moesiae duces: sua constantia perruptas Alpes, occupatam Italiam, intersepta Germanorum Raetorumque auxilia. Quod discordes dispersasque Vitellii legiones equestri procella, mox peditum vi, per diem noctemque, fudisset, id pulcherrimum et sui operis. Casum Cremonae bello imputandum: maiore damno, plurium urbium excidiis, veteres

scripsere, ceterique usque ad Pichenam. Ern. Qui a Flor. dedit *rescripsere*. De forma dicendi *volenti* vel *volentia* vide notata ad A. 15, 36. et Cort. ad Sall. Iug. 84.

Factaque eius. Rhenanus e Bud. MS. profert *aut facta eius*. *Aut* copulative dicitur saepe apud nostrum, in eoque aliquoties et criticos adhaesisse vidimus. Paullo ante *aut rursus*, pro *et rursus* dictum, et sic alibi passim. Ern. Bud. ita: *pro spe Antonii factaque eius*, omisso *consilia*. Non potuit ergo nisi dormitans Rhen. scribere, quae hic retulit.

Coaluissent pericula sua. Sic omnes inde a Puteolano edidere, usque ad Ryckium; idque et MS. Guelf. praefert. (Bud. *coaluisset*) Freinshemius acutissime correxit *eviluissent*: idque in Flor. repertum acceperc Ryckius et I. Gron. quos merito secutus sum. MS. Agr. ed. pr. habent *luissent*, unde coniicere licet, primas syllabas *coa* deberi correctoribus, a vero sensu aberrantibus. Sensus est: Mucianum criminando effecisse, ut Vespasianus res, a se fortiter et cum magno periculo gestas, non perinde aestimaret, ac dignae essent. *Coaluissent* foret *aucta essent*, quod est alienissimum. Mox *lingua* Flor. (Bud.) Guelf. Agr. ed. pr. veteresque omnes ante Lipsium quas vidi: qui *linguae*, nescio unde, edidit. Pichena illud reddidit. Utrumque usitatum Tacito, Sed, quia genitivus sequitur, *lingua* h. l. melius. Ern. *Pericula*, intelligo *exantlata*.

Id pulcherrimum et sui operis. Teutor rescribere *id sui operis*. Est enim fortius et Antonii animo dignius; et sic non uno loco et ipso Tacitus et Livius, velut 2, 2. *id officere*, *id obstare libertati*. Post *Cremonensium* MS. Agr. quo tendit ed. pr. *Cremonensi*. Ern. Bud. et vulg. *Cremonae*.

civium discordias reipublicae stetisse. Non se nuntiis, neque epistolis, sed manu et armis imperatori suo militare: neque officere gloriae eorum, qui Asiam interim composuerint: illis Moesiae pacem, sibi salutem securitatemque Italiae, cordi fuisse. Suis exhortationibus Gallias Hispaniasque, validissimam terrarum partem, ad Vespasianum conversas. Sed cecidisse in irritum labores, si praemia periculorum soli adsequantur, qui periculis non adfuerint.» Nec fefellere ea Mucianum: inde graves simultates, quas Antonius simplicius, Mucianus callide, eoque implacabilius nutriebat.

54. At Vitellius, fractis apud Cremonam rebus, nuntios cladis occultans, stulta dissimulatione, remedia potius malorum, quam mala differebat. Quippe confitenti consultantique supererant spes viresque: cum e contrario laeta omnia fingeret, falsis ingravescebat. Mirum apud ipsum de bello silentium: prohibiti per civitatem sermones, eoque plures: ac, si liceret, vere narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgaverant. Nec duces hostium augendae famae deerant, captos Vitellii exploratores circumductosque, ut robora victoris exercitus noscerent, remittendo: quos omnes Vitellius, secreto percunctatus, interfici iussit. Notabili constan-

Moesiae pacem. Respice ad c. 46.

Falsis ingravescebat. Si vera lectio haec, intelligendum *malum*. Sed fortasse legendum *ingravescebant*, sc. *mala*. Nam et in *confitenti* sint intelligenda *mala*. Ern. Bud. *ingravescebat*, id est premebatur, deprimebatur, ut animum desponderet et vires deficerent. Sic Cic. de Sen. 11, *corpora defatigatione ingravescunt*.

Vera narraturi. Sic edd. omnes inde a Puteol. At MSS. Flor. (Bud.) Guelf. ed. pr. *vere*. I. Gronovius putat fuisse *vera enarraturi*. Etiam *vere narr.* putem stare posse, int. quae acciderant: sed vulgatum melius. Sic c. 56, extr., *vera dicturis*. Pro *narraturi* MS. Agr. *narrare*, ed. pr. *narranti*, utrumque vitiose. Ern. Bud. *narratum*. Consensus codicum iubet, ut *vere* reponam cum Bip. Sic et Puteol. Contra *vera* Alciatus habet et Rhen.

Notabili constantia. Haec ap. Suet. Oth. c. 10, in priori cum Othone bello huic accidisse traduntur, ut iam notavit Savilius. Post *ut*, a Rhe-

tia centurio, Iulius Agrestis, post multos sermones, quibus Vitellium ad virtutem frustra accendebat, perpulit, ut ad vires hostium spectandas, quaeque apud Cremonam acta forent, ipse mitteretur. Nec exploratione occulta fallere Antonium tentavit, sed mandata imperatoris suumque animum professus, ut cuncta viseret, postulat. Missi, qui locum proelii, Cremonae vestigia, captas legiones ostenderent. Agrestis ad Vitellium remeavit, abnuentique, vera esse, quae adferret, atque ultro corruptum arguenti; « quandoquidem, » inquit, « magno documento opus est, nec alius iam tibi aut vitae, aut mortis meae usus, dabo, cui credas. » Atque ita digressus, voluntaria morte dicta firmavit. Quidam « iussu Vitelli interfectum; » de fide constantiaque eadem tradidere.

55. Vitellius, ut e somno excitus, « Iulium Priscum et Alphenum Varum cum XIV. praetoriis cohortibus et omnibus equitum alis obsidere Apenninum » iubet. Secuta e classicis legio. Tot millia armatorum, lecta equis virisque, si dux alius foret, inferendo quoque bello satis pollebant. Ceterae cohortes ad tuendam urbem L. Vitellio fratri datae. Ipse, nihil e solito luxu remittens, et diffidentia properus, festinare comitia,

niano sublatum, bene restituit Pichena (e Flor.), quod in omnibus meis reperi ante Rhen. Ern. *Ut* deest in Bud. Subaudiri putat Rhen. Mox Bud. male *ostenderentur*.

Quae adferret. Sic MSS. Fl. Agr. Guelf. edd. ante Rhen. non *referret*, ut hic (e Bud.) dedit, ceterique ad Ryckium usque. Mox *est* omnes scr. et edd. praeter Puteol. Beroald. Alc. Ern. Rhen. addidit e Bud. *Adferret* etiam *Lall*. e Regio suo.

Secuta e classicis legio. Haec vera lectio (quae et in Bud.). MS. Agr. *secutae classicae legiones*, ut voluit Muretus. Quae corruptela unde orta, docet scriptura ed. pr. *secutae classicis legio*. MS. Guelf. *secuta est cl*. Legio e classicis quo modo nata, v. supra c. 50. Et alias quoque a classica militia ad pedestrem, ut honoratiorem, traducti. De classicis dixi satis et distincte ad H. 1, 36. Mox *si dux alius*, quod libri vett. scr. et edd. ante Rhen. habent, mollius est, quam *si alius dux*. Ern. Hoc Rhen. a Bud. De *classicis* v. ad H. 1, 31, 36.

quibus consules in multos annos destinabat: foedera sociis, Latium externis, dilargiri: his tributa dimittere, alios immunitatibus iuvare: denique, nulla in posterum cura, lacerare imperium. Sed vulgus ad magnitudinem beneficiorum aderat: stultissimus quisque pecuniis mercabatur: apud sapientes cassa habebantur, quae neque dari, neque accipi, salva republica, poterant. Tandem flagitante exercitu, qui Mevaniam insederat, magno senatorum agmine, quorum multos ambitione, plures formidine trahebat, in castra venit, incertus animi, et infidis consiliis obnoxius.

56. Concionanti (prodigiosum dictu) tantum foedarum volucrum supervolitavit, ut nube atra diem obtenderent. Accessit dirum omen, profugus altaribus

Latium externis. Tirones monendi, ut ius Latinitatis intelligant, non partem Italiae, quae Latium vocata. Ern.

Tributa dimittere. Sic omnes libri: id non tentandum, docuit exemplis Gruterus in Suspicion. libris. Sic et vetus N. T. interpres *dimitte nobis debita nostra.* Et Cicero quoque saepe *dimittere* pro *remittare* dixit, in aliis etiam formis loquendi. Mox pro *cura*, ed. pr. *curare*: male. *Lacerare imperium* eleganter dicuntur, qui eius patrimonium et bona dissipant: ut *lacerare* de dissipatione rei familiaris et pecuniae. Cicer. Quint. 15. Verr. 3, 70. ubi *lacerata pecunia*, cuius pars aversa est. Ern.

Vulgus ad magnitudinem beneficiorum aderat. In Flor. est *haberat.* Videtur significare *hiabat*: nam hoc verbum alibi quoque sic corruptum nos invenisse meminimus. Gron. *Haberat* videtur esse *aberat*; ut ed. pr. (et Bud.) exhibet: id cum *aderat* saepe in libris confunditur. Alias *hiabat* aptum h. l. foret. Ern. Hoc in textum recepere Bip. et ex II. 1, 12. firmare nituntur. Sed vix credendum, in Flor. ex *hiabat* factum esse *haberat.* Agr. cod. clare *aderat*, scil. prono animo avidoque.

Qui Mevaniam insederat. Vocula *qui* addita e libris. Lips. Eam sustulerat Rhen. Est tamen in omnibus libris scr. et edd. ante. Ern. In Bud. deest. Rhenanus *Mev. ins.* in parenthesi ponenda putabat.

Diem obtenderent. Bene ita libri, non *obtunderent*, ut (e Bud.) visum Beato. Quibusdam (ut Agr.) scriptum, *nube radium obtenderent* (ed. pr.) vitiose. Lips. *Obtenderent* etiam Flor. Agr. Guelf. edd. ante Rhen. item Lips. et seqq. omnes. Simile illud Silii 10, 228. *obtendit pulvere lucem*: ut omnes ibi codd. habent. Sed, ut ibi *obtundit* legendum censet N. Heinsius, sic h. l. Rhenanus *obtunderent* edidit, utrum a cod. Bud. an ex ingenio, non constat (non amplius hoc dubium) idque secuti

taurus, disiecto sacrificii adparatu, longe, nec, ubi feriri hostias mos est, confossus. Sed praecipuum ipse Vitellius ostentum erat, ignarus militiae, improvidus consilii, « quis ordo agminis, quae cura explorandi, quantus urgendo trahendove bello modus, » alios rogitans, et ad omnes nuntios, vultu quoque et incessu trepidus, dein temulentus. Postremo taedio castrorum, et audita defectione Misenensis classis, Romam revertit, recentissimum quodque vulnus pavens,

sunt editores usque ad Lips. Ego facile largior *obtendere* dici pro *velare* : quis enim hoc neget? Atque id docuere exemplis Gron. ad Senec. Oed. 625. Drakenb. ad Silium l. c. Verum hoc non videtur fecisse ut haereret Rhenanus, sed constructio. Nam, etsi *obtendere* idem, quod *occultare*, significare potest, tamen non eodem etiam modo construi cum substantivis potest. Viri docti saepe in hoc non satis diligentes sunt. De verbi vi simpliciter quaerunt, constructionem non curant. Atqui significationem potest verbum communem cum altero habere : neque tamen statim etiam constructionem. Vid. ad c. 49. Videndum ergo, an, quemadmodum dici potest, *atra nube occultare diem*, vel *abscondere*, sic etiam *atra nube obtendere diem* vel *lucem*: quod non omnibus istis locis, quae a Drakenborchio aliisque prolata sunt, efficitur : sed solis Statii et Senecae locis : *paedore foedo squalidam obtentus comam*, ut recte ibi restituit Gronovius, cum ante esset *obtectus* : unde patet, semper in hac forma haesisse viros doctos. Quare cum in tribus locis similibus consentiant MSS., non tentandam hanc loquendi formam, etsi duriorem et poëtis digniorem, quam prosaicis scriptoribus, puto : ceterum, si libri boni faverent, facile *obtenderent* praelaturus, ut dignius tali scriptore et elegantius. Ean. Rectius *obtenderent* : ut Virg. Georg. 1, 248. *obtenta densantur nocte tenebrae.* Plura dabit. Iac. Fr. Gron. ad Liv. 1, 57.

Longe, nec ubi feriri. Praeivit ad emendationem hanc Vatic. qui refert, *longe ne cui feriri*. Nam alii libri hic mutili. Ominosum vero antiquitus, si hostia fugisset, nec suo loco, id est ante aram caesa fuisset. Festus : *Piacularia appellabant, quae sacrificantibus tristia portendebant, cum aut hostia ab ara profugisset, aut percussa mugitum dedisset, aut in aliam partem corporis, quam oporteret, cecidisset.* Plinius 8, 45 (70): *Notatum est, vitulos, ad aras humeris hominis allatos, non fere litare : sicut nec claudicante, nec aliena hostia deos placari, nec trahente se ab aris.* Lips. *Ne cui* etiam Flor. ed. pr. MS. Bodl. *longe quam ubi.* Mox eadem ed. male *confessus*. Ean. Bud. *longe ubi*, omisso *quam*, quod in vulg. Rhenanus suum codicem sequitur et exponit procul ab eo loco, ubi Cod. Agr. *longe ne cui.* Mox Bud. *consiliis.*

summi discriminis incuriosus. Nam, cum transgredi Apenninum, integro exercitus sui robore, et fessos hieme atque inopia hostes adgredi, in aperto foret; dum dispergit vires, acerrimum militem, et usque in extrema obstinatum, trucidandum capiendumque tradidit, peritissimis centurionum dissentientibus, et, si consulerentur, vera dicturis. Arcuere eos intimi amicorum Vitellii, ita formatis principis auribus, ut aspere, quae utilia, nec quidquam, nisi iucundum et laesurum, acciperet.

57. Sed classem Misenensem (tantum civilibus discordiis etiam singulorum audacia valet) Claudius Faventinus, centurio, per ignominiam a Galba dimissus, ad defectionem traxit, fictis Vespasiani epistolis pretium proditionis ostentans. Praeerat classi Claudius Apollinaris, neque fidei constans, neque strenuus in perfidia: et Apinius Tiro, praetura functus, ac tum forte Minturnis agens, ducem se defectoribus obtulit: a quibus municipia coloniaeque impulsae, praecipuo Puteolanorum in Vespasianum studio, contra Capua Vitellio fida, municipalem aemulationem bellis civili-

Summi discriminis incuriosus. *Summum discrimen* est idem fere, quod summa belli, universum bellum: periculum, quod imminebat, si bello vinceretur. Mox *in aperto foret* idem est, quod in promptu, facile. Ern. A. 2, 12. H. 5, 15. *summae rei discrimen* dicitur.

Arcuere eos. Vere, non *arguere.* Lips. *Arguere* omnes edd. ante Lips. et MS. (Bud.) Guelf. Verba illa saepe in libris confusa sunt. V. Drakenb. ad Liv. 6, 25. omninoque litera *g* a librariis mediae aetatis centies obtrusa pro *c*, ut supra de verbis *vacare* et *vagare* notavimus. H. 1, 44. Ern.

Laesurum acciperet. Faërnus legebat *acciperent*, ad *aures* referens: placebatque Acidalio. Sed *acciperet* omnes libri: quod ad *principem* referendum. Illud praeferrem, si libri faverent. Ern. Prius vulgo *aspera*, Bip. *aspere*: bene ut A. 4, 31. *aspere acceptum ad praesens.*

Apinius Tiro. Sic omnes scr. et edd. hic et c. 76, nisi quod MS. Agr. et ed. pr. h. l. *Aponius* habent: at infra ille *Apinius*, haec *Opinius*: unde aberrationem esse patet. Ern. Bud. male *aprimis* et mox *interfectoribus.* Dein *precipue.*

bus miscebant. Vitellius Claudium Iulianum (is nuper classem Misenensem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis delegit: data in auxilium urbana cohors et gladiatores, quibus Iulianus praeerat. Ut collata utrinque castra, haud magna cunctatione Iuliano in partes Vespasiani transgresso, Tarracinam occupavere, moenibus situque magis, quam ipsorum ingenio tutam.

58. Quae ubi Vitellio cognita, parte copiarum Narniae cum praefectis praetorii relicta, L. Vitellium fratrem, cum sex cohortibus et quingentis equitibus, ingruenti per Campaniam bello opposuit. Ipse aeger animi, studiis militum et clamoribus populi, arma poscentis, refovebatur: dum vulgus ignavum, et nihil ultra verba ausurum, falsa specie exercitum et legiones adpellat. Hortantibus libertis (nam amicorum eius quanto quis clarior, minus fidus,) « vocari tribus » iubet. Dantes nomina sacramento adigit: superfluente

Iulianus praeerat. Mirum, ni ille ipse Iulianus, qui Plinio *curasse* dicitur *munus gladiatorium Neronis.* 37, 3. Lips. Post *ut* MSS. edd. pr. Rhen. (e Bud.) seqq. At ceterae ante Rhen. male *et.* Ern.

Quam ipsorum ingenio. I. e. fortitudine, fide Tarracinensium: quod verbum intelligendum e nomine Tarracinae, ut iam monuit Ryckius. Eius generis exempla supra notata sunt. Ern. Cf. c. 64. Negat Tarracinenses intelligendos *Lallemand*, potius eos ait, quos mox noster dixit in partes Vespasiani transgressos.

Quae ubi Vitellio etc. Ubi deest in Bud.

Exercitum et legiones. Sic recte e Flor. editum a Pichena. Consentit ed. pr. Ceteri scr. (Bud. etiam) et edd. usque ad Pichenam *exercitus.* Ern.

Vocari tribus iubet. Est delectus in orbe actus, quem tradit Sueton. c. 15. Unde confirmatur coniectura nostra de loco Sueton. Ner. 44, ubi in verbis, *tribus urbanas ad sacramentum citavit*, suspectam vocem *urbanas* habui. Sic etiam noster A. 14, 13. *obvias tribus habuit*, de plebe romanae urbis. Sed, quia tamen patet, *tribus* etiam de plebe urbana sola dici: *urbanas*, etsi supervacuum, tamen ferri posse arbitror. Mox *dantes* omnes edd. et scr. praeter Bod. qui habebat *dat*: quod factum puto e *data*, quod est in Guelf. Bodl. et Oxon. bona et plana sententia, idque verum putabat I. Gronovius, a quo allatum exemplum ex A. 14, 15. non satis huic loco simile: sed *dantes* melius. Vult dicere, ab initio promiscue,

multitudine, curam delectus in consules partitur. Servorum numerum et pondus argenti senatoribus indicit. Equites romani obtulere operam pecuniasque, etiam libertinis idem munus ultro flagitantibus. Ea simulatio officii, a metu profecta, verterat in favorem.* Et plerique haud perinde Vitellium, quam casum locumque principatus, miserebantur: nec deerat ipse: vultu, voce, lacrimis, misericordiam elicere; largus promissis, et, quae natura trepidantium est, immodicus. Quin et *Caesarem* se dici voluit, adspernatus antea: sed tunc, superstitione nominis, et quia in metu, consilia prudentium et vulgi rumor iuxta audiuntur. Ceterum, ut omnia inconsulti impetus coepta, initiis valida, spatio languescunt, dilabi paullatim senatores equitesque, primo cunctanter, et, ubi ipse non aderat, mox contemptim et sine discrimine; donec Vitellius pudore irriti conatus, quae non dabantur, remisit.

quicunque darent nomina, sacramento adactos, sine delectu: post, redundante multitudine, etiam delectum haberi coepisse. Ern. Put. *data*. Alc. Rhen. *dantes*. Mox Rhen. e Bud. *indicit*: prius legebatur *inducit*. Porro Bud. *pecuniamque*.

Ea simulatio officia metu profecta. Sic edd. omnes (et e. Bud.) N. Heinsius malebat *a metu profecta*. Mihi dudum legendum visum *ea simulatio officii a metu profecta*: neque aliter res et latinitas patitur. Id quia et e MS. Bodl. notatum reperi, recepi. Sensus: Haec per simulationem officii offerebant, propter metum, sed tamen inde ortus favor in Vitellium, sive pro favore accipiebatur. Ern. Probant emendationem *Brot. Lall.* Bip.

Nec deerat ipse etc. Similis constructio H. 4, 1, 11, 80.

Superstitione nominis. Cod. Agr. *pro sup. nominis*.

Conterriti maestive. E Flor. in quo est *contempti mestine*, Pichena emendat: *contemptim et sine discr.* Belle, belle. Lips. Ad Flor. prope accedunt MS. Agr. ed. pr. *contenti moestive*. Nam *contenti* et *contemti*: item haec et *contemtim* confundi vidimus ad c. 47. In MS. Guelf. est *contriti moestive*; sed duae ultimae syllabae sunt a manu sec. et in litura. Ern. Bud. *conterriti mestive*. Trilleri commenta v. in ipsius Obs. crit. 14, 2. p. 311. — * Dat scil. *contente* vel *confertim positoque discrimine*; vel *conferti mistique sine disc.*; vel *mox contemta maiestate sine disc.*

Quae non dabantur, remisit. Sic MSS. Flor. Agr. Guelf. edd. omnes ante Rhenanum, qui (e Bud.) edidit

59. Ut terrorem Italiae possessa Mevania, ac velut renatum ex integro bellum, intulerat; ita haud dubium erga Flavianas partes studium tam pavidus Vitellii discessus addidit: erectus Samnis Pelignusque et Marsi, aemulatione, quod Campania praevenisset, ut in novo obsequio, ad cuncta belli munia acres erant. Sed foeda hieme, per transitum Apennini conflictatus exercitus, et vix quieto agmine nives eluctantibus, patuit, quantum discriminis adeundum foret, ni Vitellium retro fortuna vertisset: quae Flavianis ducibus non minus saepe, quam ratio, adfuit. Obvium illic Petilium Cerialem habuere, agresti cultu et notitia locorum custodias Vitellii elapsum. Propinqua adfinitas Ceriali cum Vespasiano, nec ipse inglorius militiae: eoque inter duces adsumptus est. Flavio quoque Sabino ac Domitiano patuisse effugium, multi tradidere. Et missi ab Antonio nuntii per varias fallendi artes penetrabant, locum ac praesidium monstrantes. Sabinus inhabilem labori et audaciae valetudinem caussabatur: Domitiano aderat animus; sed custodes a Vitellio ad-

omisit, cum seqq. usque ad Pichenam. Ern.

Possessa Mevania. Possessa est occupata; ut c. 8, *possessa ipso transitu Vicetia*. V. Gron. ad A. 2, 5. Frustra Muretus tentabat *obsessa*. Ern.

Ereptus Samnis. In Flor. *erectus*: sed illud placet, ereptum nempe Vitellio, qui possidebat. Aut, si *erectus*, capi licet animis erectos ob Vitellii discessum, et sic defecisse. Lips. *Erectus* recepit Pichena, idque secuti sunt omnes. Consentit ed. pr. Recte. Non sermo est de occupatis vi populis, sed de studiis populorum in partes: de quibus proprium verbum est *erectus*. Ern. Bud. *ereptus*.

Nives eluctantibus. Sic bene e MS. Bud. correxit Rhen. vulgatum *nive se eluctantibus*. Originem corruptelae indicat ed. pr. quae habet *minie se luctantibus*: monstrose in prima voce, quae fuit *nive*. Ern. Sic Agr. 17, *difficultates eluctatus*. Bud. *nive se luctantibus* habet.

Flavio Sabino. Bud. *Flaviano*. Infra c. 68, *Fabius Sabinus*, sed c. seq. *Flavii*. Mox Agr. *prodidere*.

Custodes a Vitellio additi. Usitatum verbum de custodibus, ut vidimus supra ad A. 13, 18. At ed. pr. *abditi*, solita in his verbis confusione. Ern.

diti, quamquam se socios fugae promitterent, tanquam insidiantes timebantur. Atque ipse Vitellius, respectu suarum necessitudinum, nihil in Domitianum atrox parabat.

60. Duces partium ut Carsulas venere, paucos ad requiem dies sumunt, donec aquilae signaque legionum adsequerentur: et locus ipse castrorum placebat, late prospectans: tuto copiarum adgestu: florentissimis pone tergum municipiis: simul colloquia cum Vitellianis, decem millium spatio distantibus, et proditio sperabatur. Aegre id pati miles, et victoriam malle, quam pacem: ne suas quidem legiones opperiebantur, ut praedae, quam periculorum socias. Vocatos ad concionem Antonius docuit: « esse adhuc Vitellio vires, ambiguas, si deliberarent; acres, si desperassent. Initia bellorum civilium fortunae permittenda; victoriam consiliis et ratione perfici. Iam Misenensem classem, et pulcherrimam Campaniae oram descivisse: nec plus e toto terrarum orbe reliquum Vitellio, quam quod inter Tarracinam Narniamque iaceat. Satis gloriae proelio Cremonensi partum, et exitio Cremonae nimium invidiae: ne concupiscerent Romam capere potius, quam servare: maiora illis praemia, et multo maximum decus, si incolumitatem senatui populoque romano sine sanguine quaesissent. »

61. His ac talibus mitigati animi. Nec multo post legiones venere. Et terrore famaque aucti exercitus

Pone tergum. Bud. *post tergum.*

Ut praedae, quam p. MS. Agr. addit *potius*: frustra. Id intelligi voluit Tacitus, ut alibi. Ern. Bip. coniiciunt *quomodo per soc.* Sed *magis, potius*, noster frequens omittit subaudiendum. V. index.

Deliberarent... desperassent. Acid. malit *deliberaret... desperasset*, scil. Vitellius.

Ratione perfici. Vulgati *proficisci*: scripti *profici*: ex quo nobis *perfici* visum facere. Lips. *Profici* etiam ed. pr. At Guelf. (Bud.) cum edd. ceteris usque ad Lips. *proficisci*. Ern.

His ac talibus. Sic Bud. Put. Alc.

Vitellianae cohortes nutabant, nullo in bellum adhortante, multis ad transitionem, qui suas centurias turmasque tradere, donum victori, et sibi in posterum gratiam, certabant. Per eos cognitum est, « Interamnam proximis campis praesidio quadringentorum equitum teneri. » Missus extemplo Varus, cum expedita manu, paucos repugnantium interfecit: plures, abiectis armis, veniam petivere: quidam in castra refugi, cuncta formidine implebant, augendo rumoribus virtutem copiasque hostium, quo amissi praesidii dedecus lenirent. Nec ulla apud Vitellianos flagitii poena: et praemiis defectorum versa fides, ac reliquum perfidiae certamen: crebra transfugia tribunorum centurionumque: nam gregarius miles induruerat pro Vitellio: donec Priscus et Alphenus, desertis castris, ad Vitellium regressi, pudore proditionis cunctos exsolverent.

62. Iisdem diebus Fabius Valens Urbini in custodia interficitur. Caput eius Vitellianis cohortibus ostenta-

Tradere, donum victori... certabant. Omnes libri in hac lectione consentiunt, praeter ed. pr. quae *tradidere* exhibet. Id placet Grutero, qui *certabant* spurium esse putat, similia adferens loca. *Tradere certabant* sane idem est. Sed illud tamen elegantius: modo libris magis firmaretur. Mox *extemplo*, quod a Rhenano editum est, habent MSS. Flor. (Bud.) Guelf. Agr. ed. pr. Ber. *Exemplo* vitio operarum venit in edd. Puteol. et Alc. Ern.

Praemiis defectorum vera fides. MSS. Flor. (Bud.) Guelf. ed. pr. habent *verba*. Ceterae edd. cum MS. Agr. *vera* usque ad Bernece. qui e coniectura Freinsh. edidit *versa*, quod fluxit inde in ceteras edd. praeter Ryckianam, quae *vera* restituit; quod imitati sumus. Idem videbatur I. F. Gronovio Obs. 3, 10. Sensus est: Nihil iam reliquum erat, quam ut certatim deficerent. Caussae duae: prima, quod apud Vitellianos defectio impunita erat, a Flavianis autem certa praemia ostendebantur. *Vera fides praemiis def.* dicetur, ut apud Horat. Carm. 3, 16, *segetis certa fides meae.* Ex quo tamen loco mihi suspicio exorta est, Tacitum scripsisse *certa*: nam ita appareret, unde illa litera *b* in MSS. nata esset. Ern. Dubius sane locus. *Vera* exhibent cum Ryckio et I. Fr. Gronovio, *Brot.* et *Lall.* In Bud. totidem literis legitur *verba*. Mihi cum Bip. potior videtur coniectura Freinsh. *Versa fides* est mutata fides. Mox Aeid. coniicit *acre igitur perfidiae certamen.*

tum, ne quam ultra spem foverent: nam, « pervasisse in Germanias Valentem, et veteres illic novosque exercitus ciere, » credebant. Visa caede in desperationem versi: et Flavianus exercitus, immane quantum animo exitium Valentis, ut finem belli, accepit. Natus erat Valens Anagniae, equestri familia: procax moribus, neque absurdus ingenio, famam urbanitatis per lasciviam petere. Ludicro iuvenalium sub Nerone, velut ex necessitate, mox sponte, mimos actitavit, scite magis quam probe. Legatus legionis, et fovit Virginium, et infamavit. Fonteium Capitonem corruptum, seu quia corrumpere nequiverat, interfecit. Galbae proditor; Vitellio fidus, et aliorum perfidia illustratus.

63. Abrupta undique spe, Vitellianus miles, transiturus in partes, id quoque non sine decore, sed sub signis vexillisque in subiectos Narniae campos descendere. Flavianus exercitus, ut ad proelium, intentus ornatusque, densis circa viam ordinibus, adstiterat.

Immane quantum animo exitium Valentis. Acidalius tentabat *animo auctus*. Ern. Ut H. 2, 4. Sed *animo* intellige laeto, alacre, ni tale quid omissum culpa librarii.

Absurdus ingenio. Sic Sall. Cat. 26.

Ludicro iuvenalium. Hoc malui, quam quod vulgo est *iuvenum*. Lips. *Iuvenum* omnes scr. et edd. ante Lipsium. Male nonnulli libri addunt *in*, contra morem latinum in hac re. Ern. Non Bud. De *iuvenalibus* v. A. 14, 15.

Font. Capitonem corruptum. In *proditionem* addunt edd. Ber. et Alc. (et Rhen.) nescio unde: nam a scriptis omnibus (Bud. quoque) abest. Additum puto temere e superioribus, ubi aliquoties est *in proditionem corrumpi*. Ern. Pichena sustulit.

Id quoque non sine dedecore. Int. fecere, ut in aliis formulis. Dedecus est in eo, quod sub signis, palam, velut recte facerent, processere. Ern. *Dedecore* Rhen. e Bud. Sic et Agr. Contra Flor. et edd. vett. *sine decore*. Utraque lectio bonum sensum fundit. Turpe et militi, armatum, immo sub signis vexillisque sese tradere hosti, nec pro sua parte, dum liceat, strenue pugnare. Sic Acid. quoque, Gron. *Brot. Lall.* (et *D. de Lamalle*). Verum, quum hic *pudore proditionis exsoluti* dicantur, decus armorum signorumque iis, in societatem transeuntibus, permissum a Flavianis. Ita potior ratio cod. Flor. quem sequor cum Bip.

Intentus armatusque. Codex Regius (Budensis) *ornatusque*: quod germanum est. Loquebantur enim

Accepti in medium Vitelliani: et circumdatos Primus Antonius clementer adloquitur: « pars Narniae, pars Interamnae subsistere » iussi: relictae simul e victricibus legiones, neque quiescentibus graves, et adversus contumaciam validae. Non omisere per eos dies Primus ac Varus, crebris nuntiis « salutem et pecuniam et secreta Campaniae » offerre Vitellio, « si, positis armis, seque ac liberos suos Vespasiano permisisset. » In eundem modum et Mucianus composuit epistolas: quibus plerumque fidere Vitellius, ac « de numero servorum, electione litorum, » loqui. Tanta torpedo

ita etiam in armis: unde et gladiatorum ornamenta. Tacitus H. 5, 22, *Pauci ornati militariter.* Livius 9, *Diemque iis, qua equis armisque instructi ornatique adessent, edicit.* LIPS. Consentit Flor. unde recepit Pichena cum seqq. Ceterum loca a Lipsio, Rhenano, Pichena allata, non satis sunt similia. Nam in iis vel diserta separatim armorum mentio, ut *ornatus* significet *instructus*, non *armatus*, vel aliquid additum est aliud, velut *militariter, cultu.* Desiderem locum, in quo *ornatus* simpliciter dicatur is, qui gladium, tela in manibus habet pugnandi caussa. Vid. quae dixi ad Suetun. Excurs. 27, ubi *ferramenta pugnantium* defendi contra alterius lectionis patronos: *ornamenta pugn.* consentiente Oudendorpio. Non credo, dici bene *ornatum in aciem procedere* et similia. Itaque, cum omnes, praeter istos duos, scr. et edd. veteres habeant *armatusque*, id potius edidi. Librarii quidam et viri docti, capti observatiuncula de verbo *ornatus*, id alienis subinde locis intrusere. Cic. ep. 5, 13, *paratus armatusque contra f.* Et sic centies *armatus* coniungitur apud Livium et alios cum *instructus* et similibus: ut velut rata dicendi formula fuerit. ERN. Cum Ernestio faciunt *Brot.* et *Lall.* Verum a lectione codicum Flor. et Bud. nolim temere recedere. *Armatusque*, quod habet cod. Agr. interpretamentum esse, recte iudicat Ryckius; neque, si Tacitus scripsisset *armatusque*, librario unquam venisset in mentem, alterum id substituere. Itaque revoco cum Bip. lectionem Flor. Intelligenda omnia armorum signorumque decora. Put. quoque *ornatusque.*

Secreta Campaniae. I. e. locum in Campaniae litoribus, ubi in solitudine tranquilla, remotus a turba hominum, aevum agere posset: simili sensu *secessus Campaniae* saepe ap. Suetonium dicitur. Mox *litora* vocantur et *sinus.* ERN. Mox Bud. se ac lib.

Electione lictorum. Quorsum lictores? Si enim privatum serio induceret, nihil iis opus. Scribendum omnino *litorum.* Secessum videlicet aliquem amoenum et maritimum adtribui sibi Vitellius volebat, velut ad otium. Itaque in oratione adversaria mox amicorum respondetur huic parti: *Nunc pecuniam et fa-*

invaserat animum, ut, si principem eum fuisse ceteri non meminissent, ipse oblivisceretur.

64. At primores civitatis Flavium Sabinum, praefectum urbis, secretis sermonibus incitabant, «victoriae famaeque partem capesseret: esse illi proprium militem cohortium urbanarum: nec defuturas vigilum cohortes, servitia ipsorum, fortunam partium, et omnia prona victoribus: ne Antonio Varoque de gloria concederet. Paucas Vitellio cohortes, et moestis undique nuntiis trepidas: populi mobilem animum: et,

miliam et beatos Campaniae sinus promitti. Suetonium ego in hac voce paullo gravius et obscurius corruptum restituo. Tiber. 72, *Nec abstinuit consuetudine, quin tunc quoque instans in medio triclinio, adstante lictore, singulos valere dicentes appellaret.* Cui enim rei lictor hic in triclinio? aut ex quo ritu? Beroaldus et priscae editiones, *ut stans in medio.* Legam et rescribam totum locum: *aut stans in medio triclinio, aut stans in litore, singulos,* etc. sive relegata altera voce brevius, *aut stans in medio triclinio, aut e litore.* Temere enim repetita videtur a librario. Sententia autem liquida et pura, Tiberium Capreis dissimulando morbo stantem valedixisse comiter singulis sive in triclinio, sive in ipso litore. Nam modica ea insula, et amici plerique diversabantur, ut opinor, in opposita Italiae terra. LIPS. Recte coniecit Lipsius. Consentit MS. Flor. Guelf. ed. pr. Bene recepit Pichena. *Lictorum* primus edidit Puteol. Ea verba facile confunduntur. ERN. *Lictorum* quoque habet Bud. In Suet. loco Ern. ad eum locum τὸ *instans* tuetur. Mur. coniiciebat *locorum*, quod non ineptum iudicat Acidalius.

Vigilum cohortes. Quas principe Augusto institutas Dio scribit 55, 26. idque refert in a. U. 759. Idem Paullus tradidit libro proprio De officio praefecti vigilum, ut vides in Pandectis. Appiano tamen quid fiet, qui in triumviratu vigiles repperit, et institutos vult, Pompeio in Sicilia victo? Id esset, triginta paene ante Dionis traditionem annis. Scribit Civil. 5, 132, *Sabinum praefectum a Caesare ad turbas et latrocinia in urbe atque Italia comprimenda:* Καὶ ἐξ ἐκείνου (addit) φασὶ παραμεῖναι τὸ στρατιᾶς τῶν νυκτοφυλάκων ἔθος τε καὶ εἶδος. *Atque ex eo tempore aiunt mansisse nocturnorum vigilum morem et formam.* Bene *aiunt*: nam si tu, Appiane, nimis erras. Sparteolos hos milites vocare interpres Iuvenalis videtur sat. 14, 305. in illud: *Dispositis praedives hamis. Per translationem*, inquit, *disciplinae militaris Sparteolorum Romae: quorum cohortes in tutelam urbis, cum hamis et cum aqua vigilias curare consueverunt vicinis.* Corrigendum in fine huius scholii, *curare consueverunt vicibus*: et, quod ad *Sparteolos*, ipsa vox in Tertulliani Apol. c. 39, eodem sensu. LIPS. Ubi pro *vicinis* in loco scho-

si se ducem praebuisset, easdem illas adulationes pro Vespasiano fore. Ipsum Vitellium ne prosperis quidem parem: adeo ruentibus debilitatum. Gratiam patrati belli penes eum, qui urbem occupasset. Id Sabino convenire, ut imperium fratri reservaret; id Vespasiano, ut ceteri post Sabinum haberentur. »

65. Haudquaquam erecto animo eas voces accipiebat, invalidus senecta. Erant, qui occultis suspicionibus incesserent, tanquam « invidia et aemulatione fortunam fratris moraretur. » Namque Flavius Sabinus, aetate prior, privatis utriusque rebus, auctoritate pecuniaque Vespasianum anteibat. Et credebatur adfectam eius fidem praeiuvisse, domo agrisque pignori

liestae Havercamp. mavult *viciniis.*

Reservaret. Bud. *servaret.*

Invalidus senecta. Vocem Rodolphus addit *senecta sensuque*: valde apposite, modo e libris. Lips., MS. Agr. *aetate sensuque.* Ceteri libri omnes vulgatum servant. In MS. Guelf. in margine adscriptum e manu pr. *hic aliquid deficit.* Nempe hic transpositio duarum circiter paginarum facta antiquitus in MSS. Nam in Flor. Agr. (Bud. Reg. Lall.) Guelf. ed. pr. eadem reperitur: fortasse et in aliis MSS. ut supra 3, 5. Sed restitutio facta est iam a Puteol. non Beroaldo, ut putat I. Gronov. ad c. 69, et haud dubie e scripto libro. Qui supra transpositionem non animadvertit, is bene viderit. Ern.

Suspicionibus incesserent. MS. Agr. ed. pr. *incederent*, etiam Guelf. sed a manu sec. ante fuit *incesserent*: idque placebat Ryckio: male. Haud dubie est h. l. sermo de criminationibus, de quibus *incessere* dicitur, non *incedere*, ut *maledictis*, *telis incessere*, non *incedere*: sed haec verba et alibi a librariis confusa sunt. Post MS. Bud. habebat *fortunae*: quod Rhenano placebat. Nec mihi displicet. *Moraretur* esset *cunctaretur.* Sed vulgatum quoque bene habet. Denique MS. Guelf. male *matris* pro *fratris.* Ern. Humani quid hic petitur Ernestius. Andabatarum more pugnat. Ryckius ex Agr. laudat *incenderent*, non *incederent.* Atqui istud verbi de impulsu bene hic stare posset. Bud. *incesserent.*

Adfectam eius fidem praeiuvisse. I. e. pro eo solvisse, quum solvere creditoribus non posset. *Adfecta fides* eleganter dicitur laborans ex inopia pecuniae, qua creditoribus satisfiat. Sic *adfecta res familiaris* saepe apud Livium (ut 2, 43) de eo dicitur, qui aere alieno laborat, qui, ut Cicero loqui solet, *male de re domestica est constitutus*, pro Sext. 45; *cuius res fam. fortunae male constitutae*, pro Rab. Post. 1. *Praeiuvisse* autem est ante, olim iuvisse: quam vim praepositio haec in compositione hac aetate in pluribus, quam olim, verbis obtinuit. Ryckius autem probat N. Heinsii coniectu-

acceptis. Unde, quamquam manente in speciem concordia, offensarum operta metuebantur. Melior interpretatio: « mitem virum abhorrere a sanguine et caedibus: eoque crebris cum Vitellio sermonibus de pace, ponendisque per conditionem armis, agitare. » Saepe domi congressi, postremo in aede Apollinis, ut fama fuit, pepigere. Verba vocesque duos testes habebant, Cluvium Rufum et Silium Italicum. Vultus procul visentibus notabantur: Vitellii proiectus et degener; Sabinus non insultans et miseranti propior.

66. Quod si tam facile suorum mentes flexisset Vitellius, quam ipse cesserat, incruentam urbem Vespasiani exercitus intrasset. Ceterum, ut quisque Vitellio fidus, ita pacem et conditiones abnuebant, « discrimen ac dedecus » ostentantes, « et fidem in libidine victoris.

ram *praes iuvisse*, propterea, quod *praeiuvare* alibi non occurrat; item Graev. in Coll. ep. Burm. t. 4, p. 173, 174. Quod mihi displicet. Si praesidiis cavendum fuit, ea non deerant Vespasiano; quibus quippe fratri cavebat. Ergo pecunia adiutus est. Idque indicat *pignoris* verbum; quod datur, securitatis caussa, ei, qui pecuniam pro nobis solvit, aut nobis dedit. Obiter observent tirones, *pignus* antiqua latinitate dici etiam de *hypothecis*, ut hae de pignoribus, ut ad Ciceronis epp. ad Div. 13, 56. monuit Graevius. Ern. Bip. legunt *parum iuvisse*, ut A. 12, 63. Lips. et Pich. ex *praevisa* fecere *parum visa*. Favet coniecturae Suet. Vesp. 4, qui *omnia praedia fratri obligasse Vespasianum et ad mangonicos quaestus necessario descendisse* refert. Inde scil. *offensarum operta*, de quibus mox. Si tamen *praeiuvisse* verum, quod et Bud. habet, reprehensio in eo est, quod turpi modo, *domo agrisque pignori acceptis*, non ut fratrem deceret, eum iuverit.

Offensarum operta. Ita Farnesianus, proba et solenni Tacito dictione. Alii (Bud. etiam et Rhen.) *opera.* Lips. Sic et ed. princ. Ern.

Agitare. Bud. *cogitare.*

Duos testes. MS. Oxon. *duo*, quod et ipsum rectum est, et passim e bonis libris assertum. Ern. *Cluvium Rufum.* Bud. *Clinium Ruffum.* Supra 1, 8, *Clivium* habet. Mox Bud. *pro-prior.*

Sabinus non insultans. Acidalius corrigit *Sabini.* Sed *insultans* vultui non satis convenit. Vulgatum Tacito dignius, ob variatam orationem. Ern.

Fidem in libidine victoris. In potestate victoris fore, utrum servare fidem velit, nec ne: sed victores pro libidine magis et cupiditate agere, quam ex aequo, solere. Ed. pr. *libidinem*: vitiose. Ern.

Nec tantam Vespasiano superbiam, ut privatum Vitellium pateretur: ne victos quidem laturos. Ita periculum ex misericordia. Ipsum sane senem, et prosperis adversisque satiatum. Sed quod nomen, quem statum filio eius, Germanico, fore? Nunc pecuniam et familiam et beatos Campaniae sinus promitti: sed, ubi imperium Vespasianus invaserit, non ipsi, non amicis eius, non denique exercitibus securitatem, nisi exstincto aemulatu, redituram. Fabium illis Valentem, captivum et

Nec tantam V. superbiam.... pateretur. Omnes in hac scriptura libri consentiunt, nisi cod. Guelf. male *tanto* exhibet. Sed vix credo veram esse. *Superbiam* interpretantur altitudinem animi et clementiam: sed exemplum verbi huius ita usurpati desidero, inprimis in scriptore prosaico. Neque magis magnitudo animi et clementia hic locum habet, quam stultitia et dementia. Ceterum ex *ostentantes ἀπὸ κοινοῦ* intelligendum *dicebant, ducebant.* Ern. Explicat ipse noster, qualis sit haec *superbia*, mox *altiores spiritus* vocans. Sic et bono sensu Horatius ode 3, 30, 14, *sume superbiam quaesitam meritis.* Vitruv. etiam 7, 3. metaph. *superbiam candoris* dicit.

Ne victos quidem. Varia emendatio, vel crux potius adhibita huic loco. Vertranius legit, *Ne victor quidem laturus.* Beatus *Ne victum quidem laturus.* Mihi sana lectio est, sana sententia. Si Vespasianus, inquiebant, tam alio animo est, ut rectis oculis aemulum quondam imperii possit adspicere: tamen id istae ipsae victae partes ferent nunquam; qui, miseratione olim principis, ad ultionem et res novas accingentur. Atque huic sententiae apte subnexum, *ita periculum ex misericordia.* Lips. Vulgatum est etiam in MS. Guelf. edd. omnibus. Quod Rhenano placuit, in v. c. se repperisse testabatur Dauesius ap. Ursinum. Paullo post pro *promitti: sed*, ed. pr. *promittis: et*, quod genus vitii valde frequens in scriptis, eoque aliquot locis Tacitum liberavimus. Ern. Bud. *ne victos q. laturos.* Rhen. in textu vulg. servat. Cui non placuerit Lipsii interpretatio, Pichenam audiat, qui intelligit, ipsos Vitellii milites eum, ne privatus viveret, occisuros misericordia, ut sequentia innuunt.

Aemulatu, redituram. Censeo, nos apte restituisse: etsi in libris, *aemulatore redituram.* Budensis aliquid iuvit, qui *aemulatore daturam* praeferebat. Tacitus 13, 46, et, *ne aemulatus in urbe ageret, provinciae Lusitaniae praeficitur.* Lips. Videtur potius legendum: *nisi exstincto aemulatore futuram.* Gron. Lectio Budensis est etiam Flor. et Agr. nisi quod *daturum* hic habet, ut ed. pr. Ceterae edd. usque ad Lips. *aemulatore redituram*, quod, cum Byckio credo, sine necessitate aut idonea caussa mutatum esse. Ern. Flor. propius accedit, habet quippe *aemulatore dituram.*

casibus dubiis reservatum, praegravem fuisse: nedum Primus ac Fuscus et specimen partium Mucianus, ullam in Vitellium, nisi occidendi, licentiam habeant. Non a Caesare Pompeium, non ab Augusto Antonium incolumes relictos: nisi forte Vespasianus altiores spiritus gerat, Vitellii cliens, cum Vitellius collega Claudio foret. Quin, ut censuram patris, ut tres consulatus, ut tot egregiae domus honores deceret, desperatione saltem in audaciam accingeretur: perstare militem,

Casibus dubiis reservatum. MS. Flor. ed. pr. *captis diebus.* Agr. *paucis diebus.* Vulgatum verum. Ne Valenti quidem vitam condonasse, quem tamen captum tenuerint in potestate, et in quo conservando consulere sibi potuerint, si forte res aliter, ac vellent, caderent, ut per eum a Vitellio veniam consequi possent. Ern. Bud. pessime: *cassibus duobus.* Mox Rhen. bene *nedum*, quod prius separatis vocibus scriptum.

Vitellii cliens, cum Vitellius. Postrema ea verba, *cum Vit. col. Cl. foret*, glossulam sapere videantur, ad subsequentia verba, *Quin ut censuram patris.* Vero tamen. Lips. Verum puto. Ceterum *altiores spiritus gerere* h. l. dicitur maiori animo esse, et in bonam adeo partem; cum alias in deteriorem dicatur. Est autem grave et auctum argumentum. Non est credibile, Vespasianum, qui olim Vitelliae domus cliens fuerit, iam nobiliori celsiorique animo esse, quam Caesar et Augustus fuerint, passurumque vivere aemulum, cum illi passi non sint. Ern. Ista, quae glossam sapere videntur Lipsio, ad sententiam necessaria recte iudicat Acidalius; indicandum erat, qua ratione cliens fuerit Vespas. Vitellii.

Honores deceret. Recte: et capio. In romana tamen editione *honores degeret:* ea qua (si quid mutandum est) fecerim *tegeret.* Rodolphus enim longius abire a scripto videtur, qui reponit *negligeret.* Lips. Ego *degeret* aut in libro scr. vitiosum fuisse, aut vitiose scripturam expressam in ed. pr. puto, quod verba quae literis modo *g* et *c* differunt, centies confusa, ut supra demonstratum. Ceterum fateor, elegantiorem orationem fore et fortiorem, si pro *deceret*, esset *negligeret*, (e quo *degeret* factum putabat Acidalius) aut simile quid; et tale quid me libenter admissurum, si a libris bonis aut pluribus venerit. Nam nunc solo MS. Agr. nititur *negligeret:* quod etiam Acidalius defendit, nec displicet Ryckio. Iac. Gronovius, spreto τῷ *negligeret*, corrigit *deleret:* quod ah placeat cuiquam, nescio. Verbum debet esse eiusmodi, quod lenitate sua non offendat Vitellium: quod in *deleret* non convenit, si vel maxime per se usitata forma dicendi foret, *delere consulatus honores* etc., sed in *negligeret.* Ern. Falsum est, Agricolam e cod. suo dedisse *negligeret;* Ryckius docet, illum coniecturae suae fundum habere in *degeret* editionis romanae, unde hariolatus sit *neglegeret.* — * Vomk ad Sedulium 3, 42. mallet *foedaret.*

superesse studia populi. Denique nihil atrocius eventurum, quam in quod sponte ruant: moriendum victis, moriendum deditis: id solum referre, novissimum spiritum per ludibrium et contumelias effundant, an per virtutem. »

67. Surdae ad fortia consilia Vitellio aures. Obruebatur animus miseratione curaque, ne, pertinacibus armis, minus placabilem victorem relinqueret coniugi ac liberis. Erat illi et fessa aetate parens; quae tamen, paucis ante diebus, opportuna morte excidium domus praevenit, nihil principatu filii adsecuta, nisi luctum et bonam famam. XV. kal. ianuar. audita defectione legionis cohortiumque, quae se Narniae dediderant, pullo amictu palatio degreditur, moesta circum familia. Simul ferebatur lecticula parvulus filius, velut in funebrem pompam. Voces populi blandae et intempestivae: miles minaci silentio.

68. Nec quisquam adeo rerum humanarum immemor, quem non commoveret illa facies: romanum principem, et generis humani paullo ante dominum, re-

Trillerus *desereret, deterreret, demeret, temneret*, Obs. crit. 3, 10. p. 194; vel *temeraret.*

Moriendum deditis. Haec clausula non erat in Bud. nec est in Guelf. nisi in marg. et a manu sec. Neque tamen abesse potest per sequentia. Non refert, vincare an dedare: nam moriendum est: illud refert, quomodo moriare. Forte autem respexit auctor ad factum Augusti ap. Sueton. c. 15. Ern.

Opportuna morte. Atque hinc suspicio, de qua Suet. Vit. 14, *Suspectus et in morte matris fuit: quasi aegrae praeberi cibum prohibuisset, vaticinante Catta muliere, cui velut oraculo acquiescebat, ita demum firmiter ac diutissime imperaturum, si superstes parenti exstitisset*, etc. Ern.

Palatio degreditur. Sic bene edidit (e Bud.) Rhenanus. V. ad A. 4, 49; 13, 14. etc. Et sic h. l. est et in Guelf. Superiores edd. omnes *digreditur*. Post pro *familia* ed. pr. vitiose, e contractione, *fama*. Ceterum hic finis est ῥήσεως transpositae in vett. libris et ed. pr. v. ad c. 65. Quae hic sequuntur usque ad verba *in Capitolium accivit*, ibi c. 65 sequebantur. Ern.

Simul ferebatur etc. MS. Guelf. ed. pr. *seu* (Bud. *ceu*), cuius corruptelae caussa in transpositione, MS. Bud. deinde *parvus*. Ern.

licta fortunae suae sede, per populum, per urbem, exire de imperio. Nihil tale viderant, nihil audierant: repentina vis dictatorem Caesarem oppresserat; occultae Caium insidiae: nox et ignotum rus fugam Neronis absconderant: Piso et Galba tanquam in acie cecidere: in sua concione Vitellius, inter suos milites, prospectantibus etiam feminis, pauca et praesenti moestitiae congruentia locutus: «cedere se pacis et reipublicae caussa: retinerent tantum memoriam sui, fratremque et coniugem et innoxiam liberorum aetatem miserarentur: »simul filium protendens, modo singulis, modo universis commendans, postremo fletu praepediente, adsistenti consuli, Caecilius Simplex erat, exsolutum a latere pugionem, velut ius necis vitaeque civium, reddebat. Adspernante consule, reclamantibus, qui in concione adstiterant, ut in aede Concordiae positurus insignia imperii, domumque fratris petiturus, discessit. Maior hic clamor obsistentium penatibus privatis, «in palatium» vocantium. Interclusum aliud iter, idque solum, quod in sacram viam pergeret, patebat: tum consilii inops, in palatium rediit. Praevenerat rumor, «eiurari ab eo imperium:» scripseratque Flavius Sabinus cohortium tribunis, «ut militem cohiberent.»

In acie cecidere. Rhenanus non male corrigebat *ceciderant* e vestigiis scripturae Budensis *cecidebant*. Mox ed. pr. *cedere se pacis et reip.* sine *caussa*. Ern. In Bud. erat *cecidebat*.

Caecilius Simplex. In Bud. *Simplex* deest.

Interclusum aliud iter. Sic Flor. Guelf. edd. ante Rhen. qui e Bud. edidit *alterum*. Vetus bene restituit Pichena. Sensus est: omnes viae erant interclusae, quae alio, quam in palatium, ferrent. Ern. In Bud. quoque 2. m. *aliud*. Mox idem *prohiberent*.

Quod in sacram viam pergeret. In sacra via MS. (Bud.) Guelf. edd. Pal. seqq. omnes ante Lipsium, qui *sacram viam* edidit: illud et ipsum ferri posset, praesertim si *in* abesset. *Pergeret i. n. viam* est continuaretur via sacra, exiret in viam sacram. Possis coniicere *vergeret*: sed in *pergeret* consentiunt libri. Mox *tribunus* male ed. pr. et I. Fr. Gron. vitio operarum. Ern.

69. Igitur, tanquam omnis respublica in Vespasiani sinum cessisset, primores senatus et plerique equestris ordinis omnisque miles urbanus et vigiles domum Flavii Sabini complevere: illuc de studiis vulgi et minis germanicarum cohortium adfertur. Longius iam progressus erat, quam ut regredi posset: et suo quisque metu, ne disiectos, eoque minus validos, Vitelliani consectarentur, cunctantem in arma impellebant. Sed, quod in eiusmodi rebus accidit, consilium ab omnibus datum est, periculum pauci sumpsere. Circa lacum Fundani, descendentibus, qui Sabinum comitabantur, armatis occurrunt promptissimi Vitellianorum. Modicum ibi proelium, improviso tumultu, sed prosperum Vitellianis fuit. Sabinus, re trepida, quod tutissimum e praesentibus, arcem Capitolii insedit milite et qui-

Cessisset. Agr. cod. a r. m. *cecidisset.* Flor. *cecississet*, uode Ryck. forsau *se dedisset.*

Circa lacum Fundani. Eius mentio io inser. antiqua apud Gruter. p. 398, prolata ab Ursino, in qua VICVS LACI FVNDANI DICTATORI SVLLAE aram posuisse memoratur. Cavendum, ne confuudatur cum *lacu Fundano* in agro Fundorom, oppidi italici, ut fecit Cluverius in Italia antiqua, t. 2, p. 1084, notatus propterea ab Holstenio. Ern.

Arcem Capitolii. Sic et alibi Tacitus, ut mox c. 71, 78. Livius et Cicero semper distincte *arcem* et *Capitolium* dicuot, Livius ter 5, 39, 40; uam arx et Capitolium in eodem erant monte: uuda Dionys. Halic. 10, 14, p. 640, arcem vocat προστῇ τοῦ Καπιτωλίου, et spatium inter utrumqua interiectum, auctore eodem, loco mox ad c. 71, proferendo, duoque colles, non arx pars Capitolii, aut in Capitolio: nisi quod mons ille subinde *mons Capitolinus* vocatur, cuius saoe pars fuit arx. V. etiam Ryck. de Capitol. c. 5. Ern.

Insedit mixto milite etc. *Insidere* est verbum militare, pro occupavit cum praesidio, ut inde vim hostilem arceret. Supra *insessas Alpes* et similia vidimus. Post *mixto* aberat a MS. Bud. nec est in Guelf. nisi a manu sec. in margine, nec in ed. Puteol. Habent MS. Flor. ed. pr. Ber. Alc. Rhenanus verbom id delevit, simulque edidit *ex quibusdam* e Bud. quod examplom omnes secuti sunt, etiam Lipsius: unde coniicere licet, eum in MSS. hanc vocem uon repperisse. Sed Pichena restituit e Flor. eumque omnes, qui post fuere, editores imitati. *Militem mixtum* putat esse confusum cum plebe urbana, feminis, servis. quod an *miles mixtus*, absolute dictus, significare possit, dubito. *Mixtus miles* latine loquentibus est, miles non eiusdem generis, qualis fuisse dicitur

busdam senatorum equitumque: quorum nomina tradere haud promptum est, quoniam, victore Vespasiano, multi id meritum erga partes simulavere. Subierunt obsidium etiam feminae; inter quas maxime insignis Verulana Gratilla, neque liberos, neque propinquos, sed bellum secuta. Vitellianus miles custodia socordi clausos circumdedit; eoque, concubia nocte, suos liberos Sabinus et Domitianum, fratris filium, in Capitolium accivit; misso per neglecta ad Flavianos duces,

in exercitu Pompeiano, in bello civili, sed collectitius e variis gentibus, variis instructus armis, non eidem disciplinae adsuefactus: ut *mixtum genus hominum* de talibus dicitur ap. Livium. Vid. collecta Duckero ad 43, 9: sic *mixtum genus dicendi*, et multa alia dicuntur. Ergo, quia plebs et servi non sunt milites, horum caussa *mixtus miles* dici non potest. Et post fit mentio istius generis hominum, commemoratis etiam feminis. Fortassis et tum talis plebs exclusa, et non nisi feminae quaedam admissae, ut ap. Liv. 5, 40. Igitur et ipse *mixto* edendum non putavi. Neque tamen in altero secutus sum Rhen. et Lips. ceterosque, qui edidere *ex quibusdam*. Nam MSS. praeter Bud. omnes item edd. ante Rhen. habent *et*, quod etiam sensus desiderat. Ern.

Verulana Gracilia. MSS. Flor. Agr. (Bud.) Guelf. ed. pr. *Gratilia*. Leg. *Gratilla* e Plin. ep. 3, 11. ubi etiam Flor. *Gratillia*. Guelf. etiam *Vernula*: at in margine est *Verulana*. Ern. Omnino legendum *Gratilla*. Vid. et Plin. ep. 5, 1.

In Capitolium. Hae duae voces a glossographo fortasse: certe in Capitolium eos accitos, sine monitore ullo, nimis clarum. Lips. Verum est, per se intelligi posse. At multa erunt in Tacito delenda ex hac regula, ut iam pluribus locis monuimus. Libri quidem omnes haec verba habent. Ceterum hic est finis alterius ῥήσεως transpositae in MSS. et ed. pr. Ern.

At Sabinus misso per neglecta. Qui attente haec in vulgatis legit, haereat necesse est propter redundans nomen Sabini, et minus cohaerentem sententiam. Ei incommodo medelam attulimus deletis verbis *at Sabinus*, auctoribus MS. Flor. et ed. pr. quae, facta illa transpositione, ad explendam utcunque sententiam, addita sunt. (Desunt et in Bud. et Reg. Lall. Sed Puteol. intrusit; servarunt sequentes editores ad Ernestium usque.) Deinde punctum fecimus post *nuntiaret*. Nova est sententia a verbis *noctem adeo quietam egit*. *Noctem tranquillam*, et *inquietam* etiam Livius dixit, 5, 42. qui locus huic similis. Denique *degredi* scripsimus pro *digredi* sensu postulante: significat enim descendere de arce, quod est *degredi*, ut iam saepe monuimus et correximus. Ryckius defendit e c. 78, init., ubi *digressus Narnia exercitus*; sed ibi discessus simpliciter indicatur, hic descensus ex arce, loco superiori, ubi *degredi* verum verbum esse, pluribus iam

nuntio, qui, « circumsideri ipsos, et, ni subveniretur, arctas res » nuntiaret. Noctem adeo quietam egit, ut degredi sine noxa potuerit: quippe miles Vitellii, adversus pericula ferox, laboribus et vigiliis parum intentus erat; et hibernus imber, repente fusus, oculos auresque impediebat.

70. Luce prima Sabinus, antequam invicem hostilia coeptarent, Cornelium Martialem, e primipilaribus, ad Vitellium misit, cum mandatis et questu, quod pacta turbarentur. « Simulationem prorsus et imaginem deponendi imperii fuisse, ad decipiendos tot illustres viros. Cur enim e rostris fratris domum, imminentem foro, et irritandis hominum oculis, quam Aventinum et penates uxoris petisset? Ita privato, et omnem principatus speciem vitanti, convenisse. Contra Vitellium in palatium, in ipsam imperii arcem regressum: inde armatum agmen emissum: stratam innocentium caedibus celeberrimam urbis partem: ne Capitolio quidem abstineri. Togatum nempe se, et unum e senatoribus, dum inter Vespasianum ac Vitellium proeliis legionum, captivitatibus urbium, deditionibus cohortium iudicatur, iam Hispaniis, Germaniisque, et Britannia desciscentibus, fratrem Vespasiani mansisse in fide, donec ultro ad conditiones vocaretur. Pacem et concordiam victis utilia: victoribus tantum pulchra

locis vidimus. Ceterum *et* ante *ni* e MS. Flor. addidit Pichena, ubi erat *ipso sed ni*. Ed. pr. *ipsi seni*. Ante edebatur *ipsos, nisi subv*. MS. Guelf. tamen *ni* habet. Ern. Bud. *ipsos, ni*. Mox *degredi*.

Deditionibus cohortium iudicatur. *Iudicare*, ut similia verba, *disceptare*, *decernere*, eleganter de re bellica, etiam *diiudicare*, ut bene ad h. l. docuit Boshornius. Ern. Cum Bip. sublato puncto, ante *iam* posito, verum loci nexum restituo.

Victis utilia, victoribus tantum pulchra esse. Cur non potius: *Pacem et concordiam victis utilem, victoribus tantum pulchram esse?* Gron. Favet aliquantulum MS. Guelf. qui habet *pulchrum*. Ceterum Tacitus etiam aliis locis sic locutus est, ut neutrum plurale iunxerit duobus

esse. Si conventionis poeniteat, non se, quem perfidia deceperit, ferro peteret, non filium Vespasiani, vix puberem: quantum, occisis uno sene et uno iuvene, profici? iret obviam legionibus: et de summa rerum illic certaret: cetera secundum eventum proelii cessura.» Trepidus ad haec Vitellius pauca purgandi sui caussa respondit, culpam «in militem» conferens, «cuius nimio ardori imparem esse modestiam suam.» Et monuit Martialem, «ut per secretam aedium partem occulte abiret, ne a militibus internuntius invisae pacis interficeretur:» ipse neque iubendi neque vetandi potens, non jam imperator, sed tantum belli caussa, erat.

71. Vix dum regresso in Capitolium Martiale, furens miles aderat, nullo duce: sibi quisque auctor: cito agmine forum et imminentia foro templa praetervecti erigunt aciem per adversum collem, usque ad primas capitolinae arcis fores. Erant antiquitus porticus in latere clivi, dextrae subeuntibus: in quarum

substantivis masc. aut fem. generis, de more Graecorum. ERN.

Si conventionis poeniteret. Sic non dubitavi reponere pro *poeniteat*, quia hic mera imperfecta et antecedunt et sequuntur: inter quae *poeniteat* stare nullo modo aut a Tacito esse potest. ERN. Particula conditionalis cum praesente rectius struitur. Sic Bud. cum vulg. bene. Imperfecta ἀποδόσεως futuri rationem habent.

Et de summa. Copulam e Flor. Pichena dedit. Sic et Bud. Hic mox *nimius ardor*, quod stare potest, si semicolon addas.

Ne a militibus internuntius. Praepositio non est in ed. pr. Eam se delevisse ait Rhenanus (deest enim in Bud.): sed operae non paruere. Itaque et a sequacibus est servata, extatque in edd. praeter primam omnibus. Est et in Guelf. ERN.

Porticus in latere. Dionysius 4, 61, *Frons eius meridiem spectans, porticum habet, cum triplici columnarum ordine: in lateribus ordo duplex est.* LIPS.

Dextra subeuntibus. An *dextrae subeuntibus?* atque ita, ut disco, Flor. LIPS. Sic et MS. Guelf. (Bud.) edd. pr. Putaol. Ber. Alc. Rhen. pr. Ald. *Dextra* primus dedit Gryphius, vitio haud dubie operarum, unde in sequentes venisse videtur. Recte igitur Pichena *dextrae* edidit, atque id loquendi ratio desiderat. Formulam *porticus dextrae subeuntibus* illustratam reperies a Gronov. ad verba LIV. 1, 8, *locus, qui nunc*

tectum egressi saxis tegulisque Vitellianos obruebant. Neque illis manus, nisi gladiis, armatae: et arcessere tormenta, aut missilia tela, longum videbatur: faces in prominentem porticum iecere: et sequebantur ignem; ambustasque Capitolii fores penetrassent, ni Sabinus revulsas undique statuas, decora maiorum, in ipso aditu, vice muri, obiecisset. Tum diversos Capitolii aditus invadunt, iuxta lucum asyli, et qua Tarpeia rupes centum gradibus aditur. Improvisa utraque vis; propior atque acrior per asylum ingruebat: nec sisti poterant scandentes per coniuncta aedificia: quae, ut in multa pace, in altum edita, solum Capitolii aequabant. Hic ambigitur, ignem tectis oppugnatores inie-

septus descendentibus inter duos lucos est. Ern.

Vitellianos obruebant. Sic Flor. unde edidit Pichena cum seqq. Consentit ed. pr. At ceterae vett. inde a Puteol. et MS. Guelf. *deturbabant.* Hoc si verum est, intelligi debet *deturbare conabantur*, *tentabant* (nam non deturbatos esse, sequentia docent), quod consuetudo Latinorum fert. Sane aeque bene ac promiscue in hac re dicuntur *deturbare*, *proturbare*, ut ap. Liv. 5, 47, *obruere* et *operire*, ut quisque mediocriter in historicis latinis versatus scit: sed tamen Flor. et ed. pr. auctoritatem ceteris libris praeferam. A MS. Bud. plane aberat verbum: unde fortasse licet suspicari, id, quod a Tacito esset, excidisse in antiquioribus codicibus, defectum a librariis varie esse suppletum, atque hinc varietatem librorum natam. Mox idem MS. pro *iecere* habebat *iacere*. Ern.

Iuxta lucum asyli. Asyli lucus nullus alibi memoratur. Credo, intelligi lucum, qui *inter duos lucos* vocabatur, iuxta quem asylum fuit. Ibi vero in Capitolium fuisse, patet e Livio 1, 8. ubi vid. intt. de lucis istis, adde Dionys. Hal. 2, 15, p. 88. Neapol. ad Ovid. Fast. 3, 430. Mox MS. Guelf. edd. pr. Puteol. *Tarpei rupes*: quod sic dictum accipi posset, ut *Martis campus* ap. nostrum, et similia: sed collis ille a Tarpeia potius, quam a Tarpeio, dictus traditur vulgo. Ern.

Nec sisti poterant scandentes. MS. Guelf. *nec sisti poterat.* Librarius videtur in animo habuisse elegans loquendi genus, quo Livius delectatur, *sisti non potest*, de quo ad A. 3, 52; sed id hic locum non habet, propter verbum *scandentes*. Add. ad 5, 21. Mox *per coniuncta aedificia* int. *Capitolia.* Sic Liv. 1, 44. *neque aedificia moenibus continuarentur, quae nunc vulgo etiam coniungunt.* Ern.

Ign. tect. oppugnatores. Hoc quidem ambigi potest: at non quod Philostratus incuriose scribit 5, 30, *Domitianum obsedisse Vitellianos in Capitolio, atque illos clanculum*

cerint, an obsessi, quae crebrior fama est, quo nitentes ac progressos depellerent. Inde lapsus ignis in porticus adpositas aedibus: mox sustinentes fastigium aquilae vetere ligno traxerunt flammam alueruntque. Sic Capitolium, clausis foribus, indefensum et indireptum, conflagravit.

72. Id facinus post conditam urbem luctuosissimum foedissimumque reipublicae populi romani accidit:

fugientes templum incendisse. Illa dixit, qui perperam multa alia; classicus nemo scripsit. Lips. Locus est, p. 213, ed. Lips.; sed nihil tale ibi traditur. Verba graeca sunt: ξυνεβεβήκει δὲ κατὰ τὴν Ῥώμην, Δομιτιανὸν μὲν, τὸν τοῦ Οὐεσπασιανοῦ παῖδα, παρατετάχθαι πρὸς τὸν Βιτέλλιον, ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς τοῦ πατρὸς πολιορκίας δ' αὐτὸν περισχούσης ἐν τῷ Καπιτωλίῳ διαπεφευγέναι τοὺς πολιορκοῦντας, τὸν νεὼν δ' ἐμπεπρῆσθαι. Verba αὐτὸν διαπεφευγέναι ad Domitianum referenda, non ad Vitellium. Mox pro *depellerent*, quod verum est, MSS. Bud. Guelf. *depulerint*. In MS. Reg. ed. pr. omissa verba *an obsessi.... depellerent.* Ern.

An obsessi etc. Spanhem. *Vaillant* aliique huc trahunt numum Vitellii, quo Iupiter Capitol. in templo sistitur, putantque eum principem hoc typo docuisse, nulla sua culpa arsisse id templum, mox a se reaedificandum. Verum temporum ratio obstat, neque dubium esse potest, quin salvo adhuc Capitolio cusum sit numisma. Vid. Eckhel Doctr. NN. vet. vol. 6, p. 312. Mox Bud. male *quam quo.*

Sustinentes fastigium aquilae. Graeci etiam ea mente ἀετὸν dicunt. Hesychius: Ἀετὸς καὶ ὄροφος, καὶ τὸ ἐπὶ τῷ γείσῳ κυμάτιον. Pausanias aliquoties usurpat; ut 10, 19, Τὰ δὲ ἐν τοῖς ἀετοῖς ἐστιν Ἄρτεμις καὶ Λητὼ καὶ Ἀπόλλων. Lib. 5, 10, Ὕψος μὲν δὴ αὐτῷ τοῦτο ἐς τὸν ἀετὸν ἀνῆκον εἰσὶν οἱ ὀκτὼ πόδες καὶ ἑξήκοντα. Nisi fallor, istae ipsae aquilae γεισίποδες Polluci (1, 8; 7, 27) dicuntur. Lips. Pausanias Corinth. 2, 7, Καὶ ἐπ' αὐτοῖς ἐπίθημα ποιοῦσι κατὰ τοὺς ἀετοὺς, μάλιστα τοὺς ἐν τοῖς ναοῖς. Eodem libro: Τὰ δὲ ἐν τοῖς ἀετοῖς, Ἡρακλῆς καὶ Νίκαι πρὸς τοῖς πέρασιν εἰσί. Nisi scripsit ταῖς πτέρυξιν. Vide P. Scriverium ad Martialis 10, 19. Gron. Per *fastigium* intelligant tirones signum vel signa, in summo tecto; nam sic etiam *fastigium* dicitur: ut ap. Plin. 35, 12. (46). Add. Salmas. ad Spartian. Pesc. 12, et ad Solin. p. 853. Ern.

Traxerunt flammam alueruntque. Variant libri in terminatione verborum. Quod hic editum est, habet MS. Flor. unde proditum a Pichena. At MS. (Bud.) Guelf. edd. ante Pich. omnes *traxere*: ed. pr. MS. Agr. etiam *aluereque.* Ern.

Foediss. reip. pop. rom. Haec est vera lectio, quam firmant MSS. Flor. Agr. Guelf. edd. pr. Puteol. ceteraeque omnes, quas vidi ante Lipsium: nisi quod habent *populo*, vel *populoque*, praeter Flor. et ed. pr. Sed genitivum esse meliorem, consuetudo loquendi veterum indicat, apud Livium inprimis obvia, velut 22, 10, ubi *resp. populi ro-*

nullo externo hoste, propitiis, si per mores nostros liceret, deis, sedem Iovis O. M. auspicato a maioribus, pignus imperii, conditam, quam non Porsena dedita urbe, neque Galli capta, temerare potuissent, furore principum exscindi! Arserat et ante Capitolium civili bello, sed fraude privata; nunc palam obsessum, palam incensum: quibus armorum caussis? quo tantae cladis pretio stetit? pro patria bellavimus? Voverat

mani Quiritium; quam idoneis exemplis declaravit Gronov. Obs. 4, 14. Adde Drakenb. ad Liv. l. c. et ad 8, 9, etc. Ern. Bud. *R. P. populo rom.*

Pignus imperii. Int. ut *p. i.* nisi τὸ *ut* a terminatione praecedentis verbi absorptum est. Ern. Cf. Liv. 1, 55.

Porsena dedita urbe. Non abit longe ab hac indignitate, quod est apud Plinium 34, 14 (39): *In foedere, quod expulsis regibus p. r. dedit Porsena, nominatim comprehensum invenimus, ne ferro, nisi in agri cultu uterentur. Etiam stilo scribere vetitum, vetustissimi auctores prodiderunt.* Sic enim eum locum e MS. restituimus. Gron. Ceterum hic locus nullo modo refellit Savilium, quem Ryckius putabat memoria falsum fuisse, cum diceret, de dedita Porsenae urbe nusquam alibi tradi, usus hoc uno loco. Apparet hinc, iniquioribus conditionibus foedus accepisse Romanos, non deditam urbem Porsenae. Ern.

Temerare potuissent. Ita Farnesianus, melius certe, quam *tenera*, quod obtinuit. Pollutio enim ista ad locum sacrum refertur. Lips. *Temerare* Flor. Guelf. edd. ante Rhen. omnes, idque bene restitutum a Lipsio. *Tenera* e Budensi a Rhenano editum est. Ern.

Furore principum exscindi. Sic MS. Flor. (Bud.) Guelf. a manu pr. edd. Puteol. seqq. At in Guelf. man. sec. correxit *furor* et addidit *potuit:* quod e libris ductum est: nam et ed. pr. habet *potuit.* Id esse vitiosum, arguit *potuissent:* nam si *furor potuit* verum esset, deberet esse *potuere* vel *potuerant.* Librarii non assecuti sunt elegantiam infinitivi absoluti, quo frequenter satis tali modo utitur Livius. Ern.

Quo tantae cladis. Aeger mihi locus olim visus, nunc in sanitate esse. Sententia: ne pro patria quidem olim tanta clade pugnatum; nedum pro ambitione privata, aut contra patriam. Lips. V. Observ. 3, 17. Gronovius, ubi, repudiatis aliorum correctionibus et explicationibus, pronunciat legendum, *quid tantae cladis pretio stetit?* h. e., quid fuit, qui tantus fructus, tanta spes, quae tanti redimeretur, quae tanto pretio, tanta iactura emeretur. Qui sensus, ut opinor, etiam existit a correctione Rhenani, qui τὸ *stetit* delevit, nescio an consentiente MS. Budensi. (omnino deest) Sed, si vel maxime id verbum a codice abfuit, tamen credibile est, id omissum esse a librario, similia membra efficere volente; quod saepe Tacito obfuisse vidimus, quum ea similitudo sit ab eius ingenio et consuetudine aliena. *Stetit* est in MSS. Flor. Agr. Guelf.

Tarquinius Priscus rex, bello Sabino, ieceratque fundamenta, spe magis futurae magnitudinis, quam quo modicae adhuc populi romani res sufficerent: mox Servius Tullius, sociorum studio; deinde Tarquinius Superbus, capta Suessa Pometia, hostium spoliis exstruxere. Sed gloria operis libertati reservata: pulsis regibus, Horatius Pulvillus, iterum consul, dedicavit ea magnificentia, quam immensae postea populi romani opes ornarent potius, quam augerent. Iisdem rursus vestigiis situm est, postquam, interiecto CCCCXXV. annorum spatio, L. Scipione, C. Norbano coss. flagraverat. Curam victor Sulla suscepit, neque tamen dedicavit: hoc solum felicitati eius negatum. Lutatii Catuli

edd. ante Rhen. omnibus, nec tale, ut a librariis additum videatur. Itaque id post Ryck. et I. Gronov. reposuimus. Pichena corrigebat; *quo tanta clades pretio stetit?* idem ut esset sensus, qui Gronovianae correctionis est. Sed latinitas non fert. Ceterum non nego, mihi tamen aliquid duri esse videri etiam in Gronoviana correctione. Dicimus sane eleganter *res stat magno*: sed, an etiam dicatur: *quid stat pretio huius rei?* hoc quaeritur: nec id demonstrat Gronovius. Ego nondum alibi reperi. Ern. Freinsh. lectionem Rhenani probat, si post *pretio* interrogandi signum ponatur. Id et Acidalio placet et mihi propemodum. Bip. sequuntur Gronovium.

Deinde Tarq. Bud. *dein:* et mox *Isdem*, ut solet.

CCCCXV. annorum. Ratio temporum evincit, scribendum CCCCXXV. Adi Fastos. Lips. In ed. pr. (et cod. Bud.) explanate et sine notis *quadringentorum quindecim.* Correctionem Lipsii recepit *Brotier:* nec est credibile, Tacitum toto decennio aberrasse, aut chronologiam romanam non ita constitutam tum fuisse, ut annos sine tali errore definire liceret. Ern. Ryckius recte ostendit, ab a. 247, quo Hor. Pulvillus iterum consul, ad 671, quo L. Scipio, C. Norbanus coss. effluxisse annos 425, et in margine hunc numerum emendatum adponit. Probat *Lallemand*, sed vitium in textu retinet. Prius Bipontini repetitum Ryckii calculum ad a. 415 adplicant.

Felicitati eius negatum. Sullae ipsius dictum hoc est, quo Tacitus allusit. Plinius 7, 43 (44): *Hoc tamen nempe felicitati suae defuisse confessus est, quod Capitolium non dedicavisset.* Lips. *Felicis* nomen adsumpsit Sulla occiso Mario. Cf. Vell. 2, 27.

Lutatii Catuli nomen. Fallit nos ergo, aut falsus ipse Dio 43, 14, qui edseverat, inter alios honores datum Caesari, ut nomen eius Capitolio inscriberetur, deleto Catuli, idque eum recepisse. Quod ex hoc loco omnino non potest. Lips. Dioni suffragantem Martialem laudat Ry-

nomen, inter tanta Caesarum opera, usque ad Vitellium mansit. Ea tunc aedes cremabatur.

73. Sed plus pavoris obsessis, quam obsessoribus intulit; quippe Vitellianus miles, neque astu, neque constantia, inter dubia indigebat. Ex diverso trepidi milites, dux segnis et veluti captus animi, non lingua, non auribus competere: neque alienis consiliis regi, neque sua expedire: huc illuc clamoribus hostium circumagi: quae iusserat, vetare; quae vetuerat, iubere. Mox, quod in perditis rebus accidit, omnes praecipere, nemo exsequi: postremo, abiectis armis, fugam et fallendi artes circumspectabant. Irrumpunt Vitelliani et cuncta sanguine, ferro, flammisque miscent. Pauci militarium virorum, inter quos maxime insignes, Cornelius Martialis, Aemilius Pacensis, Casperius Niger, Didius Scaeva, pugnam ausi, obtruncantur. Flavium Sabinum, inermem neque fugam coeptantem, circum-

ckius 5, 10, ubi *Catuli Iulia templa*: putatque, nomen Catuli ita erasum, et inscriptum Caesaris nomen, ut tamen Catuli nomen adhuc appareret; cuius rei exempla plura in marmoribus antiquis reperiantur. Quod mihi non satisfacit. Vereor, ne decretum illud ad effectum non venerit: atque sic placebat I. Gronovio. Verba Taciti nimis clara et diserta sunt, deque re tali, quae obscura esse non poterat. Ern. Exemplum tituli sic mutati, ut prioris vestigia maneant, exhibet uterque arcus Sept. Severi triumphalis Romae, de quo vid. Suaresius in opere eximio I. I. de Rubeis, cui tit., *arcus triumphis Augg. insignes*.

Inter tanta Caesarum. Pichena velut e Flor. edidit *tot*. Negat hoc esse in eo libro I. Gronovius: et ceteri libri omnes *tanta*: id itaque ut I. Gron. exprimendum curavi. Mox idem Flor. *trepidi milites*, ut Guelf. (Bud.) Agr. edd. quod secutus sum post I. Gron. *Trepidus miles* edidit Puteol. primus. Ern. Bud. et Agr. *tanta*. Bip. recepere *tot*.

Non lingua, non auribus competere. Sic Sall. ep. Non. 4, 110.

Didius. Bud. *Vidius*.

Fugam coeptantem. Pichena coniicit *tentantem* vel *captantem*. Illud mallem. Sed vulgatum melius et exquisitius puto. Est verbum frequens Tacito pro tentare, ut index docet. Mox per *umbram honoris et vanitatem* intelligit usum insignium consularium, quae amovenda in tali periculo erant. Denique pro *edicta iecerat*, Acidalius malebat *fecerat*. Sed nemo dixerit *edicta in populum facere*. *Ediderat* tolerabilius esset, quod est verbum proprium. Sed re-

sistunt, et Quinctium Atticum, consulem, umbra honoris et suamet vanitate monstratum, quod edicta in populum, pro Vespasiano magnifica, probrosa adversus Vitellium, iecerat. Ceteri per varios casus elapsi: quidam servili habitu, alii fide clientium contecti, et inter sarcinas abditi. Fuere, qui, excepto Vitellianorum signo, quo inter se noscebantur, ultro rogitantes respondentesve, audaciam pro latebra haberent.

74. Domitianus, prima irruptione apud aedituum occultatus, sollertia liberti, lineo amictu turbae sacricolarum immixtus ignoratusque, apud Cornelium Primum, paternum clientem, iuxta Velabrum, delituit: ac potiente rerum patre, disiecto aeditui contubernio, modicum sacellum IOVI CONSERVATORI, aramque posuit casus suos in marmore expressam. Mox,

cerat in populum est *sparserat*: neque id verbum tentandum, propter *τὸ in populum*. Ern.

Quinctium Atticum. Bud. Agr. *Quintium*. Edd. veteres male *Quintum*. Forte ad eum Martialis epigr. 7, 31; 9, 100.

Audaciam pro l. h. Bella imitatio Sallustiani dicti Catil. 58, *audacia pro muro habetur*. Ern.

Turbae sacricolarum. Isiacos fuisse e Suet. Dom. c. 1, discimus: ubi v. et de numo Domitiani, ad memoriam eius rei spectante. Atque hinc lineus amictus, quo Isiaci usi, linigeri inde dicti. Ern. Cf. Obrechti nostralis diss. de numo cit. 4. Arg. 1675.

Immixtus ignarusque. Ita Vatic. quod germanum iudicavi, non *ignoratusque*. Novitas quaedam in ea voce est, quam Sallustio debet (ex Iug. 93): *More humanae cupidinis ignara visundi*: id valet *ignota*. Lips. Pichena *ignoratusque* bene restituit quod habent MSS. Flor. Agr. Guelf. edd. vett. omnes, praeter pr. quae consentit MS. Vatic. *Ignarus* est *ignotus*, quod ab h. l. alienum. Non ignotus erat, sed ignorabatur. Ern. Bud. *ignoratus* absque copula, et sic Rhen. Sed Reg. Lall., *ignarusque*.

Casusque suos in marmore expressit. MSS. Flor. Agr. ed. pr. *casus suos in m. expressam*, nisi quod ed. pr. omittit *suos*. Eam lectionem recepere Ryckius et I. Gron. (item Brot. Lall. Bip.) *Ara casus expressa* exquisite dicitur, eiusque formulae plura exempla apud veteres, quae congessit Heins. ad Valer. Fl. 1, 491, firmans e MS. quo usus est, eandem lectionem in loco nostro. Itaque imitatus essem virorum doctissimorum exemplum, nisi me retinuissent verba *in marmore*, quae frigere videntur in illa lectione: nisi ea insititia sint, quod non putem. Potuere sane in ipsa ara casus exprimi, ut apud Liv. 28, 46, *Hannibal aram posuit*

imperium adeptus, IOVI CVSTODI templum ingens, seque in sinu dei sacravit. Sabinus et Atticus, onerati catenis, et ad Vitellium ducti, nequaquam infesto sermone vultuque excipiuntur, frementibus, qui ius caedis, et praemia navatae operae, petebant. Clamore a proximis orto, sordida pars plebis supplicium Sabini exposcit, minas adulationesque miscet. Stantem pro gradibus palatii Vitellium, et preces parantem, pervicere, ut absisteret. Tum confossum collaceratumque, et capite truncum, corpus Sabini in Gemonias trahunt.

75. Hic exitus viri haud sane spernendi. Quinque et triginta stipendia in republica fecerat, domi militiaeque clarus: innocentiam iustitiamque eius non argueres: sermonis nimius erat: id unum septem annis, quibus Moesiam, duodecim, quibus praefecturam urbis obtinuit, calumniatus est rumor. In fine vitae alii segnem, multi moderatum et civium sanguinis parcum

cum titulo rerum suarum. Sed nihil impedit, quo minus in peculiari tabula marmorea, in illo sacello posita, exprimerentur casus Domitiani. Lupanus autem capit de opere caelato, in quo casus isti expressi. Simile, quod Daedalus apud Virgilium in valvis templi, Aen. 6, 32, *bis conatus erat* Icari *casus effingere in auro*; quem locum in animo habuisse videatur Tacitus. Sed arbitror, etiam de titulo intelligi posse. Ern. Bud. *exprexit*, solenni usu duplicis pro litera *s*. Sic *Vespexianum* dicit. Etsi dura locutio videatur, quam Flor. praefert, tamen quum non sit credibile librarium eam substituisse planiori, recipio et ipse: *in marmore* refero ad aram, quae ex marmore.

Praemia navatae operae petebant. MSS. Bud. Bodl. Agr. *enavatae*, quod placebat Danesio, Rhenano, recepit Ryckius. De toto hoc genere verborum supra dictum ad A. 14, 14. Sed *enavatus* mihi durius videtur, quam ut recipere audeam. Mox dedimus *absciso capite*. V. ad 2, 88. Ern. Rhen. probat *enavatae*, nec tamen recepit. Bud. *absciso*: in Flor. rectius deest: sequor. Prius Bud. *proximis* sine praepositione.

Stipendia in republ. fecerat. Verba *in republica* mihi suspecta. Quorsum enim et quo exemplo adduntur, praesertim a brevitatis tanto amatore? nisi forte transpositio facta est a librariis, Tacitique manus sic dedit: *XXXV. stipendia fecerat: in rep. d. m. clarus.* Infra vitiose edd. ante Rhen. *direpta*, pro *dirempta*. Ern. Ex ingenio Rhen. nam Bud. *direpta*. Paullo ante Bud. *alii moderatum*, Rhen. *multi*.

credidere. Quod inter omnes constiterit, ante principatum Vespasiani, decus domus penes Sabinum erat. Caedem eius laetam fuisse Muciano accepimus. Ferebant plerique, « etiam paci consultum, dirempta aemulatione inter duos, quorum alter se fratrem imperatoris, alter consortem imperii cogitaret. » Sed Vitellius consulis supplicium poscenti populo restitit, placatus, ac velut vicem reddens, quod interrogantibus, « quis Capitolium incendisset, » se reum Atticus obtulerat: eaque confessione, sive aptum tempori mendacium fuit, invidiam crimenque agnovisse, et a partibus Vitellii amolitus, videbatur.

76. Iisdem diebus L. Vitellius, positis apud Feroniam castris, excidio Tarracinae imminebat: clausis illic gladiatoribus remigibusque, qui non egredi moenia, neque periculum in aperto audebant. Praeerat, ut supra memoravimus, Iulianus gladiatoribus, Apollinaris remigibus: lascivia socordiaque gladiatorum magis, quam ducum similes, non vigilias agere, non intuta moenium firmare, noctu dieque fluxi et amoena litorum personantes, in ministerium luxus dispersis militibus, de bello tantum inter convivia loquebantur. Paucos ante dies discesserat Apinius Tiro: donisque ac pecuniis acerbe per municipia conquirendis, plus invidiae quam virium partibus addebat.

77. Interim ad L. Vitellium servus Verginii Capito-

Ut supra memoravimus. C. 57.

Lascivia etc. Ante haec verba punctum minus cum Bip. pono, et sequentia ad *loquebantur* usque uno tractu iungo.

Apinius Tiro. V. c. 57, unde patet, hunc Apinium, deficientibus a Vitellio se ducem obtulisse, adeoque a Vespasiani partibus fuisse. Ern.

Ad L. Vitellium. Praenomen addunt Flor. (Bud.) Agr. Guelf. veth omnes. Excidit casu in ed. Pichenae: nam in ea primum inter libros meos desideravi. Restituit Ryckius. Mox MSS. (Bud. a pr. m.) Flor. Agr. Guelf. ed. pr. *Virgilii*, ut H. 4, 3: male. *Capito* est Verginiorum cognomen. Item iidem praeter Guelf. post, *tradi futurum*, pro *furtim traditurum*. Ern. Optime se habent

nis perfugit, pollicitusque, «si praesidium acciperet, vacuam arcem tradi futurum,» multa nocte cohortes expeditas, summis montium iugis, super caput hostium sistit: inde miles ad caedem magis, quam ad pugnam decurrit: sternunt inermes, aut arma capientes, et quosdam somno excitos; cum tenebris, pavore, sonitu tubarum, clamore hostili turbarentur. Pauci gladiatorum resistentes, neque inulti cecidere: ceteri ad naves ruebant, ubi cuncta pari formidine implicabantur, permixtis paganis, quos nullo discrimine Vitelliani trucidabant. Sex liburnicae inter primum tumultum evasere, in quis praefectus classis Apollinaris; reliquae in litore captae; aut nimio ruentium onere pressas mare hausit. Iulianus ad L. Vitellium perductus, et verberibus foedatus, in ore eius iugulatur. Fuere, qui uxorem L. Vitellii Triariam incesserent, tanquam «gladio militari cincta, inter luctum cladesque expugnatae Tarracinae, superbe saeveque egisset.» Ipse lauream gestae prospere rei ad fratrem misit, percun-

codd. in quibus et Bud. lectio *tradi futurum*, quam cum Bip. Tacito reddendam puto. Puteolani est ista spuria.

Inermes. Flor. *inermos.* Mox *inulti* Rhen. e Bud. Prius legebatur *multi.*

Reliquas in litore captas. Covaruviae codex, *reliquae in litore captae:* quod verius. LIPS. Sic Flor. Guelf. edd. pr. Put. idque recepit Pichena. Primus Beroaldus edidit *captas*, vitio fortasse operarum, quod seqq. temere secuti sunt. Errori locum dedit sequens mox *pressas.* Ed. pr. *in lictore* vitiose: et ante *tumulum* pro *tumultum.* ERN. Bud. et Rhen. *reliquas in L. captas.* Dein Bud. *ut nimio.* Idem *tumulum.*

In ore eius. Seneca de Benef. 7, 19, *Si in ore parentum filios iugulat:* quod Virg. Georg. 4, 477 ... *ante ora parentum.*

Triariam incesserint. Ed. pr. (et Bud.) *incesserant.* Haud dubie corrigendum e perpetua Taciti, aliorumque consuetudine *incesserent.* Sic mox, c. 78, *nec defuere qui Antonium suspicionibus arguerent.* Itaque sic correxi. Imitatus est *Brotier.* Mox MS. Guelf. ed. pr. Put. *gestaë prospere rei.* In Berold. vitio operarum editum *prosperae*, quod secutus Ale. Correxit Rhen. sed inverso ordine (e Bud.) *prospere gestae rei*, quod tenuere ceteri. ERN. Lall. *lauream* explicat per literas laureatas, victoriae indices, ut apud Plin. Paneg. 8, *Allata erat ex Pannonia laurea.* Cf. Plin. H. N. 15, 30. (39), et ibi Harduinus.

ctatus, « statim regredi se, an perdomandae Campaniae insistere iuberet. » Quod salutare non modo partibus Vespasiani, sed reipublicae fuit: nam, si recens victoria miles, et, super insitam pervicaciam, secundis ferox, Romam contendisset; haud parva mole certatum, nec sine exitio urbis foret: quippe L. Vitellio, quamvis infami, inerat industria: nec virtutibus, ut boni, sed, quo modo pessimus quisque, vitiis valebat.

78. Dum haec in partibus Vitellii geruntur, digressus Narnia Vespasiani exercitus, festos Saturni dies Ocriculi per otium agitabat. Caussa tam pravae morae, ut Mucianum opperirentur. Nec defuere, qui Antonium suspicionibus arguerent, tanquam « dolo cunctantem, post secretas Vitellii epistolas, quibus consulatum et nubilem filiam et dotales opes, pretium proditionis, offerebat. » Alii, « ficta haec et in gratiam Muciani composita. » Quidam, « omnium id ducum consilium fuisse, ostentare potius urbi bellum, quam

Recens victoria miles. Alii scriptores addunt praepositionem *ab* in hac forma loquendi. Unde nata videtur correctio in MS. Agr. *recenti victoria miles*, quam recepit Ryckius in contextum: allata etiam hac caussa, quod statim sequatur *secundis ferox*. Utrumque eodem redit, qua sensum. Nam miles qui recenti victoria venit, et recens a victoria miles, nil differunt. Tum in utroque est significatio ferociae: quae exprimitur quidem in sequentibus, sed aliis verbis; neque in eo quicquam aut insoliti est, aut vitii. Itaque, illo uno codice fretus, nihil mutem. Ean. Flor. Bud. Reg. *Lall.* et edd. vett. habent *recens.*

Ocriculi. Sic e MS. Agr. edidit Ryckius, secutusque I. Gron. recte. Hoc antiquum nomen, mutatum ab librariis in *Otriculi*, quod illa aetate sic nominabatur, ut hodie. Variant in hoc nomine MSS. ap. Liv. 22, 11, ubi recte praefertur *Ocriculum*. Vid. ibi Drakenb. et quos laudat. Eadem scriptura apud Cicer. Mil. 24, in bonis libris. Graeci quidem semper Ὀκρίκλα. MS. Guelf. h. l. *ariculi*, sed superscriptum t. Infra rursus *abscisis* cum I. Gronov. edidimus e MSS. Flor. Guelf. ed. pr. pro *abscissis* (Bud. et *abicisis*): et paullo post e Flor. et Agr. *nequivisset*: ceteri (et Bud.) *nequisset*. Ean. Bud. *Ariculi*. Ptol. 3, 1, habet Ὀκρίκωλον. Ap. Grut. p. 422, *Ocriculani*. Eius urbis rudera complura studio et impensis Card. Pallotae a. 1775. prodiere in lucem, publicata a Ius. Ant. Guattanio in Monum. ant. ineditis. in-4. in Roma 1784.

inferre: quando validissimae cohortes a Vitellio descivissent, et, abscisis omnibus praesidiis, cessurus imperio videbatur. Sed cuncta festinatione, deinde ignavia Sabini, corrupta: qui sumptis temere armis, munitissimam Capitolii arcem, et ne magnis quidem exercitibus expugnabilem, adversus tris cohortes tueri nequivisset.» Haud facile quis uni adsignaverit culpam, quae omnium fuit: nam et Mucianus ambiguis epistolis victores morabatur, et Antonius praepostero obsequio, vel, dum regerit invidiam, crimen meruit: ceterique duces, dum peractum bellum putant, finem eius insignivere. Ne Petilius quidem Cerialis, cum mille equitibus praemissus, ut transversis itineribus per agrum Sabinum Salaria via urbem introiret, satis maturaverat: donec obsessi Capitolii fama cunctos simul exciret.

79. Antonius per Flaminiam ad Saxa rubra, multo iam noctis, serum auxilium venit. Illic « interfectum Sabinum, conflagrasse Capitolium, tremere urbem, » moesta omnia accepit: « plebem quoque et servitia pro Vitellio armari, » nuntiabatur. Et Petilio Ceriali equestre proelium adversum fuerat: namque incautum,

Munitissimam. Bud. *invictissimam*.

Dum tegeret invidiam. Ne unus ipse omnia velle et facere videretur, eoque cunctatus. Sed placet magis Pichenae lectio ex scriptura Florent. *dum regerit*. Nimirum invidiam ipse in Mucianum retorquet: invidiam, inquam, eius culpa at consilio Capitolium exustum. Cur enim moratus est, aut inhibuit? At in crimine tamen Antonius, nec parere in tanta necessitate debebat. Lips. Nempe Flor. (et Bud.) habet *regeret*, at Agr. ed. pr. unde Pichena fecit *regerit*, quod omnes postea secuti sunt. Ante Guelf. *postremo* vitiose pro *praepostero*: quod tamen in margine pro var. lect. notatur. Ern. Bip. coniiciunt *regereret*.

Dum peractum. Romanus *patratum bellum*: probe. Lips. Si intelligitur ed. pr. ut alibi, in ea est *paratum*, non *patratum*, sed *patratum* dare operae fortasse voluere: nam et in scriptis ea verba confunduntur: quamquam etiam *peractum* et *paratum* confundi solent, ut saepe notatum criticis. Ern.

Ad Saxa rubra. Locorum, caedibus istis flagitiisque insignitorum, situm demonstrant sigillatim Cluver. Ital. ant. 2, 3. p. 526. et Noris. in Annis Syro Maced. p. 59.

et tanquam ad victos ruentem, Vitelliani, interiectus equiti pedes, excepere: pugnatum haud procul urbe, inter aedificia hortosque et anfractus viarum: quae gnara Vitellianis, incomperta hostibus, metum fecerant: neque omnis eques concors, adiunctis quibusdam, qui nuper apud Narniam dediti, fortunam partium speculabantur: capitur praefectus alae, Tullius Flavianus: ceteri foeda fuga consternantur, non ultra Fidenas secutis victoribus.

80. Eo successu studia populi aucta: vulgus urbanum arma cepit. Paucis scuta militaria, plures, raptis, quod cuique obvium, telis, « signum pugnae » exposcunt. Agit grates Vitellius, et « ad tuendam urbem prorumpere » iubet. Mox, vocato senatu, diliguntur legati ad exercitus, ut praetexto reipublicae concordiam pacemque suaderent: varia legatorum sors fuit.

Procul urbe. Hispanus (et Bud.) *urbem*, vere. Lips. Paullo ante ed. pr. *interiectus equis pedes.* Mox MS. (Bud. et) Guelf. *confractus viarum.* Ern.

Tullius Flav. MS. Fl. *Tulius*, Agr. *Iulius.* Guelf. *T* at in litura. At iidem omnes (et Bud.) ed. pr. Puteol. *f. fuga consternantur. Consternuntur* errore operarum irrepsisse in Beroald. ed. puto, unde ad ed. Alc. venit, correctum ab Rhen. Sed vereor, ut verum sit, *fuga consternari*: neque uspiam hanc formam deprehendi. Immo consternatio fecit, ut fugerent. Itaque legendum puto, *in foedam fugam consternuntur.* Liv. 10, 43, *repente in fugam consternantur.* Ceterum et ibi multi scr. et edd. *consternuntur*: male. Mox *arma coepit*, vitiose, ut alibi, ed. pr. Puteol. Ern. Cf. c. 17.

Raptis, q. c. o. telis. Ed. pr. *rapti.* At Nic. Heinsius malebat, *quod cuique obvium teli.* Ultima litera in *telis* potuit adhaerescere a sequente verbo. Sane scio, formae huic, *quod cuique* etc. similibusque pluralem numerum iungi solere ap. nostrum: sed hanc structuram, *raptis, quod cuique obvium, telis*, similemve nuspiam reperi. Itaque proclivis sim ad probandam Heinsii coniecturam, aut legendum, *ut cuique obvium*: sed illud melius. Habuit enim haud dubie in animo locum Virgilii Aen. 7, 507. *quod cuique repertum Rimanti telum ira facit.* Ern.

Praetexto reipub. Sic MSS. Fl. Guelf. Bud. edd. Puteol. Rhen. Ald. Gryph. Lips. Ceteri libri *praetextu.* Illud restituit I. Gron. e Flor. Ante in ed. pr. *diriguntur legati*: quod si e MS. est, redolet aetatem, qua scriptus liber. Nam media aetate *dirigere* dictum pro *mittere.* Ern. Bud. *deliguntur.*

Qui Petilio Ceriali occurrerant, extremum discrimen adiere, adspernante milite conditiones pacis: vulneratur praetor, Arulenus Rusticus: auxit invidiam, super violatum legati praetorisque nomen, propria dignatio viri: palantur comites: occiditur proximus lictor, dimovere turbam ausus: et, ni dato a duce praesidio defensi forent, sacrum etiam in exteras gentes legatorum ius, ante ipsa patriae moenia, civilis rabies usque in exitium temerasset. Aequioribus animis accepti sunt, qui ad Antonium venerant, non quia modestior miles, sed duci plus auctoritatis.

Ceriali occurrerant. Sic bene MS. Flor. Agric. ed. pr. Nam et mox, *qui ad Antonium venerant.* Recepit iam Ryckius. Vulgo *occurrerunt.* Mox ed. pr. *ad extremum* etc. MS. Guelf. *adire.* Ern. Bud. male *occurrerent.* Sed *extr. d. adiere.*

Vulneratur praetor. Haud aliunde lucem Plinio, *sive* Regulo potius, dederis apud Plinium ep. 1, 5, *Rustici Aruleni periculum foverat, exultaverat morte: adeo ut librum recitaret ederetque, in quo Rusticum insectatur, atque etiam* Stoicorum simiam *appellat. Adiicit*, Vitelliana cicatrice stigmosum. *Agnoscis Reguli eloquentiam.* Hoc cicatricis Vitellianae convicium est a vulnere, quod nunc accepit. Lips. MSS. Flor. (Bud.) Guelf. ed. pr. *Arulenus.* Ern.

Occiditur proximus lictor. Proximus lictor est, qui proxime ante magistratum ingreditur. Livius 24, 44, *Consul animadvertere proximum lictorem iussit*; ubi v. Drakenb. Eius mentio et apud Cicer. Verr. 5, 54, quem locum iam attulit Ryckius. Add. Lips. Elect. 1, 23, ubi de lictoribus agitur ex instituto. Mox MS. Agr. pro *ausus* habet *annixus.* Ern. Bud. *ausus.* Sequens et deest.

Sacrum etiam inter exteras gentes leg. ius. MSS. Flor. Bud. (Reg. *Lall.*) Agr. ed. pr. *in exteras g.* h. e. quod etiam inviolatum servamus erga exterarum gentium legatos: idque recepere Ryckius et I. Gron. Ego *inter* servavi, propterea, quod solennis in hac re sententia est scriptorum romanorum, indignum esse, violatum a Romanis et in civibus ius, quod etiam inter exteros et barbaros populos inviolatum sit: quod Cicero transfert ad poëtas (pro Arch. 8.): *sit inter vos sanctum poëtae nomen, quod nulla unquam violavit barbaria.* Adde, quod frustra adderetur, *quod erga exteros etiam servamus.* Nam id quid habet mirum? quum per se pateat, totum *legationis ius externo comparatum*, ut patres rom. ipsi indicant apud Liv. 6, 17, extr. Denique oppositio non satis constaret. Clarum autem est, opponi *inter exteras gentes*, et *ante ipsa patriae moenia. In* et *inter* confundi, alibi a nobis, et a multis aliis dudum monitum est. Mox *usque in exitium*, intell. legati: adeo, ut etiam legatus imperatoris interficeretur. Ern. A codd. non recedendum. *In exteras gentes* est *ad*

81. Miscuerat se legatis Musonius Rufus, equestris ordinis, studium philosophiae et placita Stoicorum aemulatus: coeptabatque, permixtus manipulis, « bona pacis ac belli discrimina » disserens, armatos monere. Id plerisque ludibrio, pluribus taedio: nec deerant, qui propellerent proculcarentque, ni, admonitu modestissimi cuiusque, et aliis minitantibus, omisisset intempestivam sapientiam. Obviae fuere et virgines Vestales cum epistolis Vitellii, ad Antonium scriptis: « eximi supremo certamini unum diem, postulabat: si moram interiecissent, facilius omnia conventura. » Virgines cum honore dimissae: Vitellio rescriptum, « Sabini caede et incendio Capitolii dirempta belli commercia. »

82. Tentavit tamen Antonius, vocatas ad concionem legiones mitigare, « ut, castris iuxta pontem Mulvium positis, postera die urbem ingrederentur. » Ratio cunctandi, ne asperatus proelio miles, non populo, non senatui, ne templis quidem ac delubris deorum con-

ext. gentes leg. Ita bene procedit oppositio *ante ipsa p. m.* Sic et Bip.

Musonius Rufus. Respice ad A. 14, 59.

Disserens, armatos monere. Grutero haec verba suspecta suot, velut insititia. Ratiooem subdit, quod e sequentibus appareat, motos animos militum oon foisse. Nempe habebat ille in libro suo *movere*, quod reperi in MS. Goelf. et ed. Puteol.; sed vitium scripturae facile deprehendere poterat. Ceterum sufficiebat sane *coeptabat p. m. bona pacis ac belli discrimina disserere:* qua forma et alibi utitur noster: sed noo propterea necessario sic scripsit, aut vulgata nou a Tacito suut. Atque etiam acumen videtur Tacitos quaesisse in verbis *armatos monere*: ad eaque haud dubie respicit mox, *intempestivam sapientiam* appellaodo. Ern. Bud. *monere.*

Postulabat. Sic MS. Flor. Agr. Guelf. quorum auctoritate id cum Ryck. at I. Gron. recepi, pro volgato *postulabant.* Potabant librarii, ad literas refereodum esse: quod fieri qoidem et ipsum potest; sed MSS. sequendi. Add. ad 1, 74. Ern. Bud. *postulabant.*

Dirempta belli commercia. Quid clarius? Corrector tamen adveutat *dirempta bellico commercia.* Lips. Intelligit Rhenaoom (qui ex ingenio). Forma loquendi sompta a Virgilio, ut aliae. Aeo. 10, 532, *Belli commercia Turnus Sustulit ista prior, iam tum Pallante peremto:* id est spem pacis et compositionis. Locum iam notavit Salinerius. Ern. Bod. *direpta:* vitiose.

suleret. Sed omnem prolationem, ut inimicam victoriae, suspectabant. Simul fulgentia per colles vexilla, quamquam imbellis populus sequeretur, speciem hostilis exercitus fecerant. Tripartito agmine, pars, ut adstiterat, Flaminia via, pars iuxta ripam Tiberis incessit; tertium agmen per Salariam Collinae portae propinquabat. Plebs invectis equitibus fusa: miles Vitellianus trinis et ipse praesidiis occurrit. Proelia ante urbem multa et varia: sed Flavianis, consilio ducum praestantibus, saepius prospera. Ii tantum conflictati sunt, qui in partem sinistram urbis, ad Sallustianos hortos, per angusta et lubrica viarum flexerant. Superstantes maceriis hortorum Vitelliani, ad serum usque diem, saxis pilisque subeuntes arcebant: donec ab equitibus, qui porta Collina irruperant, circumvenirentur. Concurrere et in campo Martio infestae acies. Pro Flavianis fortuna et parta totiens victoria; Vitelliani desperatione sola ruebant: et, quamquam pulsi, rursus in urbe congregabantur.

83. Aderat pugnantibus spectator populus, utque in ludicro certamine, hos, rursus illos clamore et plau-

Omnem prolationem. Haec est lectio MSS. Flor. teste I. Gronovio, Bodl. (Bud. Reg. Lall.) Guelf. ed. pr. quam cum eodem Gronovio recepi. Estque hoc verbum elegans et usitatissimum Ciceroni: quum *prolatationis*, quod in omnibus ceteris edd. (etiam Rhen.) est ante I. Gron. e nullo alio scriptore antiquo exemplum proferatur. Nam huius unius loci fide nititur ea vox in lexicis omnibus, etiam nupero Thesauro Gesneriano. Paullo post edidi *plebs* e Flor. (Bud.) Agr. Guelf. edd. vett. Pichena edidit *plebes*. Illud restituit Ryckius sequente exemplum I. Gron. Ern.

Ut adstiterat. Bud. *ut adsisteret.*

Trinis praesidiis. Iosephus B. I. 4, 42. (11) τριχῆ. Est ergo tribus agminibus, castris. De eo verbo supra dictum. Ern. Ad A. 2, 67.

Ii tantum conflictati sunt. In deteriorem partem simpliciter *conflictari* dicitur pro *adflictari*, *vexari*, ut supra monuimus, A. 6, 48. Pro *ii* MS. Guelf. *hi*: ed. pr. (et e. Bud.) *in*. MS. Agr. *nonnunquam conflictati sunt. Qui.* Ern.

Ad serum usque diem. Ita Fl. Agr. (Bud.) Guelf. edd. omnes ante Lipsium: qui edidit *diei*, sive MSS. secutus, sive Taciti consuetudinem. Vetus statim Pichena restituit. Ern.

Hos modo, rursus illos. *Modo*

su fovebat: quotiens pars altera inclinasset, abditos in tabernis, aut, si quam in domum perfugerant « erui iugularique » expostulantes, parte maiore praedae potiebantur: nam, milite ad sanguinem et caedes obverso, spolia in vulgus cedebant. Saeva ac deformis urbe tota facies: alibi proelia et vulnera; alibi balineae popinaeque: simul cruor et strues corporum: iuxta scorta et scortis similes: quantum in luxurioso otio libidinum; quidquid in acerbissima captivitate scelerum: prorsus ut eandem civitatem et furere crederes et lascivire. Conflixerant ante armati exercitus in urbe, bis L. Sulla, semel Cinna victoribus: nec tunc minus crudelitatis: nunc inhumana securitas, et ne minimo quidem temporis voluptates intermissae: velut festis diebus id quoque gaudium accederet, exsultabant, fruebantur; nulla partium cura, malis publicis laeti.

abest a MS. Flor. (nisi quod in margine alia manu additum est) et ed. pr. Sic supra c. 22, *his*, *rursus illis*, *exitiabile*. Atque id, ut exquisitius et Tacito aptius, cum Iac. Gronovio secutus sum, et *modo* delevi. Ern. Abest etiam a Bud. et Reg. Lall. Sed Rhen. servat.

Abditos in tabernis. *Abditos* MSS. Flor. (Bud.) Agr. Guelf. edd. pr. Puteol. idque bene restituit Lipsius. Ceterae edd. inde a Beroaldina *abditi*. Mox *expostulantes* iidem MSS. et edd. omnes ante Rhen. qui (a Bud.) edidit *postulantes*. Illud restituit Pichena, quod hoc sensu subinde occurrit. Apud Cicer. Rosc. C. 17, opponuntur *expostulare* et *impetrare*. *Erui* est protrahi a latebris, ideoque proprie et exquisite dicitur, ut mox c. 85. Adde Cicer. ep. 5, 10, et Constitution. Adrian. apud Reines. Inscr. p. 506, *Scrutari et protrahere abditos* noster dixit H. 4, 1. Ern.

Milite ad sanguinem et caedes obverso. MS. Agr. ed. pr. *ad caedes et sangu*. Praeterea ed. pr. *adverso*: male. *Obversus in aliquid*, pro *conversus*, pluribus locis dictum Livio 6, 7; 24, etc. Ern. Bud. vulg. tenet.

Scortis similes. Ita scr. et edd. pr. Rhen. etc. Medii, Puteol. Beroald. Alc. *scortis miles*. Non male, nam quid *scortis similes*? int. *adiacebant*. Ern. Bud. clare et *scortis similes*: recte, intelliguntur pathici. Bip. legunt *in scortis*, quod mihi displicet.

Exultabant, *nulla partium cura*. Vox interiecta in priscis libris, *exultabant*. *Fruebantur nulla p. c.* quam aut meo exemplo eiiciendum est; aut flectendum scribendumque *furebant*. Lips. Haec nota omissa in ultimis edd. Lipsianae recensionis, nescio quare: quum sententiam non mutarit Lipsius. Itaque nec in Gronovianis edd. comparet. Sumpsi e tertia a. 1585. Ceterum veterem lectio-

84. Plurimum molis in oppugnatione castrorum fuit, quae acerrimus quisque, ut novissimam spem, retinebant. Eo intentius victores, praecipuo veterum cohortium studio, cuncta validissimarum urbium excidiis reperta simul admovent, testudinem, tormenta, aggeres, facesque: « quidquid tot proeliis laboris ac periculi hausissent, opere illo consummari, » clamitantes: « Urbem senatui ac populo romano, templa diis reddita: proprium esse militis decus in castris: illam patriam, illos penates: ni statim recipiantur, noctem in armis agendam. » Contra Vitelliani, quamquam numero fatoque dispares, inquietare victoriam, morari pacem, domos arasque cruore foedare, suprema

nem mox restituit Pichena, mutata tamen interpunctione. Sane vox illa loco hoc nimis lenis est: quippe fruendi significatio iam est in verbis *ne minimo quidem temporis voluptates intermissae*; ut magis Lipsiana correctio probanda videatur. Omitti malebat Acidalius; quod mihi quoque optimum videtur. Neque est praetermittendum, in ed. pr. esse *gaudium acciderei*: in MS. Guelf. autem sec. manum ex *accedere*, quod ante erat, fecisse *accidere*. Male utrumque. Ceterum interpunctionem mutavi haetenus, ut verba, *id quoque gaudium accederet*, παρένθεσιν facerem, ut placuit iam Acidalio. Nam alias nil frigidius verbis istis. Ern. Lipsii nota extat et in ed. 8. Aur. All. 16, 19. Parenthesin Ernestinam sustuli, quae sensum turbat. Nec video, quid hic haereant interpretes; planus mihi sensus videtur. Fruebantur eo gaudio, voluptatibus istis, quasi festorum dierum suetae laetitiae accederent. Bip. legunt *accedere*: et. Acid. deleri volebat *fruebantur*, et pro *accederet* legi suadebat *excederet*. Hillerus Raeem. 11, 12, coniicit *ferebantur*; Trillerus *feriabantur*.

In oppugnatione castrorum. Praetoriana intelligi, vix attinet monere. Mox pro *spem* exhibent *speciem* Guelf. a manu pr. sed correctum a m. s. edd. Put. Ber. Alc. male et solenni confusione. Ern. *Spem* restituit Rhen. e Bud.

Numero fatoque. Ed. pr. (et eod. Bud.) *faetoque*: frequenti in libris antiquis confusione. Ern.

Arasque cruore foedare. Faërnus corrigebat *foedatus* (vel *foedas*): Muretus *foedas*. Sed non credo, domos et aras cruore foedas, esse suprema victis solatia. Nam quod ap. Virg. Aen. 2, 517. Hecuba aliaeque mulieres *oram et penates amplexae* sedent, id faciunt, ut se religione adversus vim tueantur, non ut solatia novissima sint. Cruore foedant domus arasque, invidiam facere victoribus, et incestare castra cupientes. *Suprema solatia* sunt res cuique carissimae, coniuges, liberi, quos, velut morituri, amplectuntur. Pro,

victis solatia amplectebantur. Multi semianimes, super turres et propugnacula moenium exspiravere. Convulsis portis, reliquus globus obtulit se victoribus; et cecidere omnes contrariis vulneribus, versi in hostem: ea cura etiam morientibus decori exitus fuit.

85. Vitellius, capta urbe, per aversam palatii partem, Aventinum, in domum uxoris, sellula defertur; ut, si diem latebra vitavisset, Tarracinam ad cohortes fratremque perfugeret. Dein mobilitate ingenii, et quae natura pavoris est, cum omnia metuenti praesentia maxime displicerent, in palatium regreditur, vastum desertumque: dilapsis etiam infimis servitiorum, aut

complectebantur MS. Flor. *amplectebantur*, quod recepit I. Gron. Ovid. Trist. 1, 3, 67, *dum licet*, *amplectar*. Contra Liv. 40, 4, sic Theoxena moritura: *virum comitem mortis complexa*: ubi cod. Lond. sec. *amplexa*. Igitur ob unum librum nil mutem. Eadem varietas 4, 11. Ed. pr. *contemplabantur*. Ern. Bud. *complectebantur*. Parum interest; repono tamen Flor. lectionem, et cum Bip. non ad amplexus coniugum et liberorum, sed ad ista vindictae facinora, *inquietare vict. morari pacem* etc. referendum arbitror *amplectebantur*. Atque hoc ipsum sic quoque Bardilio placuisse video.

Contrariis vulneribus, *versi in hostem*. *Contraria vulnera* proprie sunt, quae mutua alias dicuntur. Liv. 2. 6 de Bruto et Tarquinio: *contrario ictu per parmam uterque transfixus*, *duobus haerentes hastis*, *moribundi ex equis lapsi sunt*. Sed verba *versi in hostem* mihi de glossa suspecta sunt. Nam quid ex iis intelligitur, quod non in verbis contrariis vulneribus cadere, insit? aut in praecedentibus *obtulit se victoribus*? Ern.

Per aversam palatii partem. Roman. *portam*, quod praefero: aut potius, utraque voce spreta, *per aversa palatii*. Saepe ita noster loquitur: itemque Velleius 2, 63: *Antonius per aversa castrorum*, *proruto vallo*, *receptus est*. Lips. Defendit vulgatum Pichena e c. 70, *ut per secretam aedium partem occulte abiret*, et Vossius ad Vell. l. c. e Sallustio, qui *in abditam partem aedium secessit* Catil. c. 20, etiam Gronovius pater ad Livium, si recte memini. Ed. pr. habet *portam*: quod aeque ac *partem* probari posset, si pluribus libris firmaretur, nam *partem* subinde e *porta* fecere librarii. V. Drakenb. ad Liv. 4. 46, et *e parte* contra *portam*: ibid. ad 24, 47. Post MS. Bud. *Aventini*, quod male probat Vertranius. Intellige *in*: quae solet in partibus urbium omitti. Sueton. Tib. 15. *a Carinis ac Pompeiana domo Esquilios transmigravit*. V. I. F. Gron. ad Liv. 2, 28. Add. ibid. Drakenb. quem hic locus Taciti non effugit. Denique pro *vitavisset* ed. pr. corrupte *visitasset*. Ern. Bud. *partem*. Cf. et H. 2, 51.

occursum eius declinantibus. Terret solitudo et tacentes loci: tentat clausa: inhorrescit vacuis; fessusque misero errore, et pudenda latebra semet occultans, ab Iulio Placido, tribuno cohortis, protrahitur. Vinctae pone tergum manus: laniata veste, foedum spectaculum, ducebatur, multis increpantibus, nullo illacrimante: deformitas exitus misericordiam abstulerat. Obvius e germanicis militibus, Vitellium infesto ictu, per iram, vel quo maturius ludibriis eximeret, an tribunum appetierit, in incerto fuit: aurem tribuni amputavit, ac statim confossus est. Vitellium, infestis mucronibus coactum, modo erigere os et offerre contumeliis, nunc cadentes statuas suas, plerumque rostra, aut Galbae occisi locum contueri; postremo ad Gemonias, ubi corpus Flavii Sabini iacuerat, propulere. Vox una non degeneris animi excepta, cum tribuno insultanti, « se tamen imperatorem eius fuisse, » respondit. Ac deinde ingestis vulneribus concidit: et vulgus eadem pravitate insectabatur interfectum, qua foverat viventem.

86. Patria illi Luceria: septimum et quinquagesi-

Terret solitudo et tacentes loci. Virgilius arcanum hunc naturae nostrae motum pariter effert, Aen. 2, 755, *Horror ubique animos, atque ipsa silentia terrent.* LIPS.

Pudenda latebra. Suet. c. 16, *cellulam ianitoris* dicit, *religato pro foribus cane.* Dio 65, 20, cellam canum vocat.

Ludibriis eximeret. MS. Guelf. edd. ante Rhen. *ludibrio.* Is de coniectura dedit *ludibriis* : quod in MS. Bud. erat *ludibus.* Credo *ludibriis* esse et in Flor. quia nihil notatum diversi a vulgato reperi. Mox in Guelf. *incerto* a m. pr. omisso *in*: hinc man. sec. correxit *incertum.* ERN. Bud. *in incerto.*

Rostra, aut Galb. Aut MSS. Flor. Agr. Bud. edd omnes ante Rhenanum. Is edidit *et* tacite, ac forte non data opera : quod omnes secuti ante Ryckium. Mox *Una vox* Guelf. et edd. ante Rhen. ERN. Qui duce Bud. mutavit.

Pater illi L. Vitellius. Sic edd. inde a Puteolano omnes, sequente *nam.* Consecutit MS. Guelf. At non profecto de nihilo est, quod MSS. Flor. Bud. *Patrem illi Luceriam :* ed. pr. *P. i. Lucerium :* non sequente *nam.* Ex eo videtur effictum, quod alii libri habent, et vulgo editur.

mum aetatis annum explebat. Consulatum, sacerdotia, nomen locumque inter primores, nulla sua industria, sed cuncta patris claritudine adeptus. Principatum ei detulere, qui ipsum non noverant. Studia exercitus raro cuiquam, bonis artibus quaesita, perinde adfuere, quam huic per ignaviam. Inerat tamen simplicitas ac liberalitas: quae, ni adsit modus, in exitium vertuntur. Amicitias, dum magnitudine munerum, non constantia morum, contineri putat, meruit magis, quam habuit. Reipublicae haud dubie intererat, Vitellium vinci:

Rhenanus coniicit legendum *Pater illi L. Nucerin*, vel *Nuceria*. Nam haec patria Vitelliorum. Gruterus *Patria illi Nuceria.* E *nam* autem Pichena faciebat *iam.* Iac. Gron. nihil vidisse Rhenanum et Gruterum praefatus, per ambages nihil dicit, nisi Tacitum dicere voluisse, qualem pater imp. Vitellii se in honoribus gesserit, idque ample cum hic et liquide facere. Quod refellere nihil attinet, adeo clare consuetudine Taciti, et verbis ipsis refellitur. Ego Gruterum verum vidisse puto. *Nam* natum est ex ultima praecedentis verbi syllaba. Ern. Bip. ingeniose magis quam vere: *Peracta ille luce iam septimum.* Propius vero Gruterus, cui applaudit Lall. Codices laudati levi emendatione sinceram lectionem exhibent: *Patria illi Luceria.* Scilicet Suetonius c. 1, *tempore samnitici belli, praesidio in Apuliam misso, quosdam ex Vitelliis subsedisse Nuceriae*, refert: ubi certe legendum *Luceriae;* hanc enim Daunis Apuliae adsignant Strabo 6, p. 284, et Plin. 3, 11 (16); contra *Nuceriam* Campaniae hic c. 5 (9); ille 5, p. 249: aliamque hic Umbriae p. 227. Utramque bene distinguit etiam Livius 9, 2 et 41. Ceterum Dio 65. 22. quinquaginta quatuor annos vixisse Vitellium tradit.

Ei detulere. Bud. *eidem.* Sic Put. Alc.; sed Rhen. *ei.*

Non constantia morum. Egregium dogma: etsi quis haec notet? millena sunt. Sed in *constantia* aliquis haereat; et an non melius *convenientia*, aut tale? Res ita habet, consensum et similitudinem morum ac virtutum veram amicitiam parere: sed nec virtus sine *constantia* est: ergo nec mutemus. Lips. Ceterum verissime Acidalius corrigit *contineri.* *Continere* esset conservare: at id requireret *instituit, tentat,* non *putat.* Cic. Offic. 2, 24, *nulla res vehementius remp. continet, quam fides:* pro Marcell. 9, *vita corpore et spiritu continetur.* *Constantia morum* est aequabilitas et consensus morum cum placabilitate, gravitate, ut philosophis constantia tribuitur, quum omnia placita consentiunt inter se. Ern. Bud. *continere:* sed rectius omnino *contineri*, quod et Bip. recepere.

Reip. haud dub. int. In MSS. Flor. Vatic. Guelf. edd. pr. Put. ceterisque ante Rhen. est *Reip.* Is delevit auctore MS. Bud. restituit Lipsius. Ern.

sed imputare perfidiam non possunt, qui Vitellium Vespasiano prodidere, cum a Galba descivissent. Praecipiti in occasum die, ob pavorem magistratuum senatorumque, qui dilapsi ex urbe, aut per domos clientium semet occultabant, vocari senatus non potuit. Domitianum, postquam nihil hostile metuebatur, ad duces partium progressum, et *Caesarem* consalutatum, miles frequens, utque erat in armis, in paternos penates deduxit.

Imputare perfidiam. Quasi Vespasiani caussa fidem Vitellio fregissent. Non, inquam, possent adscribere hoc Vespasiano: et proprio verbo *imputare:* neque aliud ea vi reperies. Lips. Ut ap. Phaedrum I, 22, *Noli imputare vanum beneficium mihi.*

Praecipiti in occasum die. E Vatic.; nam alii *praecipitanti.* Lips. Nempe Rhen. (e Bud.) cum sequacibus. *Praecipiti* etiam MSS. Flor. Agr. (Reg. *Lall.*) Guelf. edd. ante Rhen.; nisi quod quidam *praecipite*, ut ed. pr. Ern. — * Bud. *praecipitante.*

C. CORNELII TACITI

HISTORIARVM

LIBER QVARTVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Interfecto Vitellio, milites Flaviani in urbe saeviunt.* 2. *Domitianus, nomen sedemque Caesaris nactus, adulteriis filium principis agit. Luc. Vitellius interficitur.* 3. *Campania composita, Vespasiano senatus consulatum cum Tito filio, praeturam Domitiano et consulare imperium, decernit.* 4. *Muciani, Antonii, ceterorum honores. Restituendi Capitolii consilium. Libertati consulit Helvidius Priscus, cuius* 5, *vita et mores,* 6 - 8, *et cum Eprio Marcello acre iurgium de legatis ad principem mittendis.* 9. *De impensis publicis dissensio.* 10. *Musonius Rufus in P. Celerem invehitur.* 11. *Mucianus, urbem ingressus, cuncta in se trahit, Calp. Galerianum caedi curat, Asiaticum libertum servili supplicio tollit.*

12. *Germanicae cladis fama. Eius belli caussa in Batavis.* 13. *Duce Claudio Civile.* 14 - 16. *Is Batavos, Canninefates, Frisios, excitat; statim dolo, mox aperta vi, Romanos superat.* 17. *Victoriae huius fama motae Germaniae auxilia offerunt Civili, qui et Galliarum societatem adfectat.* 18. *Hordeonii Flacci segnitia. Victi Romani in Vetera Castra fugiunt.* 19. *Batavorum et Canninefatium cohortes, iussu Vitellii in urbem pergentes, corruptae, Civili iunguntur, et* 20. *Bonnensi proelio Romanorum aciem perfringunt.* 21. *Civilis, consilii ambiguus, suos in verba Vespasiani adigit, hostilia velans;* 22, 23, *mox Vetera obsidet, frustra.* 24, 25. *Hordeonius Flaccus, seditione conflictatus, summam rerum Voculae permittit.* 26, 27. *Huic additus Herennius Gallus, re male gesta,*

verberatur. Nova seditio. 28 – 30. *Civilis, immensis auctibus ab universa Germania elatus, obsidium Veterum urget, Ubios vexat. Varia certamina.*

31. *Nuntiato Cremonensi proelio; auxilia Gallorum a Vitellio desciscunt. Suos quoque Hordeonius in Vespasiani verba adigit haesitantes.* 32. *Ad Civilem missus Montanus, ut a bello absistere iubeat, ab ipso tentatur.* 33; 34. *Cum Vocula confligit Civilis vario eventu, non sine utriusque ducis culpa.* 35. *Vocula male utitur victoria. Vetera obsidione liberat.* 36. *Civilis Gelduban capit. Romani milites Hordeonium necant. Vocula per tenebras evadit.* 37. *Mox a Civile superati Voculam denuo sequuntur, quocum obsidione Magontiacum liberant. Treveri, nunc fidi, mox rebelles.*

38. *Vespasianus cum Tito consulatum init. Falsi pavores in urbe et a L. Pisone.* 39. *Domitianus praetor. Vis penes Mucianum. Is Primi Antonii potentiam infringit.* 40. *Restituti Galbae honores. Bareae Sorani manibus, P. Celere damnato, satisfactum.* 41. *Alii quoque delatores castigati.* 42. *In his Aquilium Regulum, a Messalla fratre defensum, Montanus percellit.* 43, 44. *Idem in Marcellum tentat Helvidius, intercedente Caesare; abolendam priorum temporum memoriam rato. Itaque in paucos modo saevitum.* 45. *Senenses ob pulsatum senatorem puniti. Antonius Flamma lege repetundarum damnatus.* 46. *Militaris seditio a Muciano repressa.* 47. *Abrogati consulatus, quos Vitellius dederat. Funus censorium Flavio Sabino ductum.* 48 – 50. *Luc. Pisonis, Africae proconsulis, caedes. Servi eius egregium mendacium. OEensium Leptitanorumque discordiae compositae. Fusi Garamantes.* 51. *Parthorum auxilia non recipit Vespasianus.* 52. *Hunc iratum Domitiano Titus mitigat.* 53. *Cura restituendi Capitolii in L. Vestinum collata.*

54. *Audita mors Vitellii duplicaverat bellum per Gallias Germaniasque. Cum incendio Capitolii finis imperio adesse creditus.* 55 – 58. *Interfecto Hordeonio, conspirant cum Civile et Classico Iulius Tutor et Iulius Sabinus: nutant reliquae Galliae. Romanae quoque legiones tentantur, frustra renitente Vocula, quo* 59, 60, *caeso, vinctisque Herennio et Numisio legatis, istas pro imperio Galliarum sacramento adigit Civilis, Tutor Agrippinenses, Classicus obsessos ad Vetera.* 61. *Civilis, voti compos, crinem deponit. Tum et maior auctoritas Veledae.* 62. *Captarum legionum moestum silensque*

agmen. Ala Picentina necem Voculae vindicat. 63 – 65. *Colonia Agrippinensis, Transrhenanis gentibus invisa, in summum discrimen adducta, cum Civile societatem init, Veledae numen donis placat.* 66. *Civilis Betasios, Tungros, Nervios in fidem accipit.* 67. *Fusi Lingones a Sequanis. I. Sabinus victus latet.* 68. *Mucianus cum Domitiano ad bellum accingitur.* 69. *Remi Gallias in fide Romana conservant, exceptis Treveris atque Lingonibus.* 70. *Sed nec iis, nec reliquis civitatibus, nec ipsis ducibus satis consilii ac concordiae. Tutor ad Bingium victus.* 71. *Petilius Cerialis Magontiacum venit, spes Romanorum erigit, Valentinum ducem magna strage adfectum capit.* 72. *Treveros intrat. Militibus, exitium urbis poscentibus, resistit. Victas legiones in castra recipit.* 73, 74. *Treveros et Lingonas officii admonet.* 75. *Civilis et Classicus ad Cerialem literas mittunt, ad quas ille nihil.* 76. *Civilis cunctandum, Tutor et Classicus statim pugnandum, statuunt.* 77, 78. *Atrox proelium, quo Cerialis, initio victus, mox victor castra hostium exscindit.* 79. *Agrippinenses a Germanis desciscunt.* 80. *Mucianus Vitellii filium interficit. Antonius Primus, ad Vespasianum profectus, non pro spe excipitur.* 81. *Multis miraculis caelestis in Vespasianum favor ostensus. Ipse oculorum tabe notum, alium manu aegrum, sanitati restituit.* 82. *Confirmatur omine in templo Serapidis, cuius* 83, 84. *origo Sinopensis, templum Alexandriae magnificum, nomen.* 85. *Valentinus supplicio adfectus.* 86. *Domitianus, frustra tentato Ceriale, an sibi exercitum imperiumque traditurus foret, literarum studio et amorem carminum simulat.*

Gesta haec partim eodem anno, partim

IMP. VESPASIANO ITERVM, TITO FIL. COSS.

1. Interfecto Vitellio, bellum magis desierat, quam pax coeperat. Armati per urbem victores implacabili odio victos consectabantur: plenae caedibus viae, cruenta fora templaque, passim trucidatis, ut quemque

COMMENTARIVS.

Ut quemque fors obtulerat. Fors edidimus, ut supra 14, 5, latinitate iubente et perpetua bonorum scriptorum consuetudine: et sic placebat magno Bentleio ad Horat. S. 1, 6, 54. Vulg. *sors.* ERN. Sic et Bud.

fors obtulerat. Ac mox, augescente licentia, scrutari ac protrahere abditos: si quem procerum habitu et iuventa conspexerant, obtruncare, nullo militum aut populi discrimine. Quae saevitia, recentibus odiis, sanguine explebatur, dein verterat in avaritiam: nihil usquam secretum aut clausum sinebant, «Vitellianos occultari,» simulantes. Initium id perfringendarum domuum; vel, si resisteretur, caussa caedis, nec deerat egentissimus quisque ex plebe: et pessimi servitiorum prodere ultro dites dominos: alii ab amicis monstrabantur. Ubique lamenta, conclamationes, et forma captae urbis: adeo ut Othoniani Vitellianique militis invidiosa antea petulantia desideraretur. Duces partium, accendendo civili bello acres, temperandae victoriae impares: quippe in turbas et discordias pessimo cuique plurima vis; pax et quies bonis artibus indigent.

3. Nomen sedemque Caesaris Domitianus acceperat:

Ernestium sequuntur *Brot.* et *Lall.*

**Augescente lic.* V. D. de Lamalle.

Procerum habitu et iuventa. Duas notas Germanici milites habebant, proceritatem corporis itemque inventam. Nam Germani plerumque proceri; et milites, a flore et robore aevi colligebantur. Lips. (Sic c. 14, de Batavis: *et est plerisque procera pueritia.*) Sed male *prospexerant* edebatur ante vulgo: quod sane sic non dicitur: et MSS. Flor. Reg. (Bud.) Harl. Agr. Oxon. Guelf. ed. pr. consentiunt in *conspexerant*. Id itaque cum I. Gronovio edidi. Ern.

Nullo militum aut populi discrimine. Quum milites tantum, Germani in primis, viderentur ac dicerentur peti, etiam alii togati et innoxii promiscue interficiebantur. Ern.

Verterat in avar. Groslot. quid, si *vertebat*?

Fortuna captae urbis. Non displicet Vertranii divinatio, *forma captae urbis*. Lips. Frustra repugnant Salinerius et Gruterus, cuius rationem ne intelligo quidem. *Fortuna captae urbis* ante declarata: sequebatur, ut luctus inde ortus describeretur, quae est species et forma captae urbis, non fortuna. Habuit Tacitus in animo locum Livii, velut 1, 29, *non fuit tumultus ille, nec pavor, qualis captarum urbium esse solet. Fortunam* et *formam* in MSS. saepe confundi, supra iam monuimus. Similiter A. 15, 63, confuse *formido* et *fortitudo*. Ern. Cf. H. 3, 28, 83, et Ann. 1, 41. Sic et Ovid. Trist. 1, 3, 26. *Haec facies Troiae, quum caperetur, erat.*

Nomen sedemque Caesaris etc. Qui attente haec leget, animadvertet, aliquid esse, quod offendat.

nondum ad curas intentus, sed stupris et adulteriis filium principis agebat. Praefectura praetorii penes Arrium Varum: summa potentiae in Primo Antonio: is pecuniam familiamque e principis domo, quasi Cremonensem praedam, rapere: ceteri modestia, vel ignobilitate, ut in bello obscuri, ita praemiorum expertes. Civitas pavida et servitio parata, « occupari redeuntem Tarracina L. Vitellium cum cohortibus, exstinguique reliqua belli, » postulabat. Praemissi Ariciam equites: agmen legionum intra Bovillas stetit: nec cunctatus est Vitellius, seque et cohortes arbitrio victoris permittere: et miles infelicia arma, haud minus ira, quam metu abiecit. Longus deditorum ordo, septus armatis, per urbem incessit: nemo supplici vultu, sed tristes et truces, et adversum plausus ac lasciviam insultantis vulgi immobiles: paucos erumpere ausos, circumiecti pressere: ceteri in custodiam conditi. Nihil quisquam locutus indignum, et, quamquam inter adversa, salva virtutis fama. Dein L. Vitellius interficitur, par vitiis

Constaret oratio, si esset *agens*, pro *agebat*; aut *sed*, quod est post *intentus*, ante *nondum*. Sed libri scr. et edd. in vulgato consentiunt. Fortasse consulto a Tacito forma orationis mutata est. Cf. ad c. 4. Ern. Hoc *Caesaris* nomine nullum imperium in Domitianum esse collatum, sed iurisdictionem tantum, ex c. seq. patet, ubi *proetura* illi et *cons. imperium* decretum narratur. Cf. Cuperi praef. ad Lact. de Mort. persec. et epist. H. Norisii subiuncta.

Servitio parato, occupari. Rhen. (e Bud.) edidit *occupare*. Vetus restituit Lipsius. Sed interpunctio ab Rhenano inducta, recte babet. Superiores valde hic turbant. Mox MS. Agr. *postulabant*. Ern.

Ariciam equites. Liber unus, *Arrian. equites*: quid? an Arrii Vari turmas intelligit? Non opinor: et magis est, ut vera sit vulgata. Lips. Intelligi opinor ed. pr. in qua est *Artiani*, vitiose pro *Arriani*. Sequentia satis indicant, hic nomen loci requiri. Ern. Bud. vitiose *Ariciani*.

Circumiecti pressere. Dictum esse pro oppressere, interfecere, supra A. 14, 5, monuimus, et sequentia facile arguunt. Itaque Faërnus etiam corrigebat *oppressere*. Etiam ap. Cic. Verr. 4, 6, in libris confunduntur *oppressere* et *pressere*. Sed ibi *oppressere* verius est. Mox idem *par vitiis fratri*, pro *fratris*, idque probabat Ursinus. Ern. Brot. mallet *oppressere* et *fratri*. Bud. *fratris*.

fratris, in principatu eius vigilantior; nec perinde prosperis socius, quam adversis abstractus.

3. Iisdem diebus, Lucilius Bassus, cum expedito equite, ad componendam Campaniam mittitur: discordibus municipiorum animis, magis inter semet, quam contumacia adversus principem. Viso milite quies: et minoribus coloniis impunitas. Capuae legio tertia hiemandi caussa locatur, et domus illustres afflictae; cum contra Tarracinenses nulla ope iuvarentur. Tanto proclivius est iniuriae, quam beneficio, vicem exsolvere: quia gratia oneri, ultio in quaestu, habetur. Solatio fuit servus Verginii Capitonis, quem proditorem Tarracinensium diximus, patibulo adfixus, in iisdem annulis, quos acceptos a Vitellio gestabat. At Romae senatus cuncta principibus solita Vespasiano decernit, laetus et spei certus: quippe sumpta per Gallias Hispaniasque civilia arma, motis ad bellum Germanis, mox Illyrico, postquam Aegyptum, Iudaeam Syriamque et omnis provincias exercitusque lustraverant, velut expiato terrarum orbe, cepisse finem videbantur. Addidere alacritatem Vespasiani literae, tanquam manente

Adversis abstractus. Adversa fratris fortuna et exitio et ipse adflictus, ad perniciemque vocatus est, ut Ann. 4, 13, ubi eadem loquendi forma. Faërnus, non adsecutus, corrigebat *in gemonias tractus*, probante Ursino, et viro docto in marg. Gryph. Ern. Pro *in gemonias* legitur in ed. 8. Frf. 1607, et fol. Par. 1608, *in Germanias*, turpi vitio.

Acceptos a Vitellio. Rhenanus (duce Bud.) delevit *a:* restituit Lipsius. Ern.

Senatus cuncta principibus solita. Putant intelligi SC. cujus fragmentum post alios ad h. l. edidit Ryckius: quod mihi non videtur. In eo SC. est lex et formula imperii ac potestatis, quam imperatores habuere, quo de alio die actum. V. ad c. 6; hic intelliguntur honores, qui novis principibus decerni soliti. Ii qui fuerint, docebit et sententiam nostram confirmabit locus similis de initiis Othonis H. 1, 47. *Accurrunt patres: decernitur Othoni tribunicia potestas et nomen Augusti et omnes principum honores.* Add. 2, 55. Infra *Illyrico*, quod edidit Rhen. (e Bud.) pro *Illyricos*, etiam MS. Guelf. ed. pr. Ern. Vide dicta ad c. 6.

bello scriptae: ea prima specie forma: ceterum ut princeps loquebatur, civilia de se, et reipublicae egregia: nec senatus obsequium deerat. Ipsi « consulatus cum Tito filio, praetura Domitiano et consulare imperium » decernuntur.

4. Miserat et Mucianus epistolas ad senatum, quae materiam sermonibus praebuere: « si privatus esset,

Ea prima specie forma. So. literarum: haec erat forma epistolae primum et obiter legenti: sed, si accuratius considerabatur, reperiebatur loqui, ut iam confecto bello, et principatum iam adeptus. Omnes libri in hac lectione consentiunt, praeter MS. Agr. qui habet *formidata:* quod placet Ryckio, non mihi, qui sensum commodum huius lectionis nullum video. Quid enim formidabile in eo, si ita scribit, tanquam nondum finito bello, nondum certo, uter victor: in quo non poterat non modeste scribere, nihil sibi arrogans. Ceterum, etsi non dicam cum Ryckio, in vulgata nullum sensum esse, quem satis ante declaratum puto: tamen eam non admodum elegantem credo, et verba illa supervacua; quae, si abessent, nemo desideraret. Neque enim aliud his verbis inest, quam quod in antecedentibus est: *ut manente bello scriptae.* Unde mihi suspicio nata est, ea verba esse a glossatore, qui praecedentia sic interpretatus sit: prima specie eam formam literarum fuisse, tanquam adhuc durare bellum crederet, re vera ut principem, velut iam parto principatu, scripsisse. Tanto facilius recipi glossa poterat, quod cum ea melius coire sequentia videbantur, quam cum ut *manente bello scriptae* Ern.

Civilia de se, et rep. egregia. Sic vett. edd. omnes et MS. Guelf. Sed Muretus emendabat, *civ. de se, de rep. egr.*, quod plecebat et Groslotio, recepitque Pichena, secutis posteris editoribus omnibus. At I. Gronovius putat scripturam Flor. et *R. P.* legendam *et reipublicae:* quod non spernendum. Ern. Immo unice verum. Sic et Bud. *et r. p. egregia.* Recepere Brot. et Lall.

* *Senatus obsequium.* Quo princeps seustum prosequebatur. Sic D. de Lamalle.

Consulare imperium. Intelligit *potestatem consularem*, ut Suetonius loquitur, Domit. c. 1. *Caesar consalutatus, honorem praeturae urbanae, cum potestate consulari suscepit* etc. Lips. Add. Graev. ad Sueton. l. c. Pagius ad a. C. 69, qui intelligi putant potestatem proconsularem, qua posset mitti in provincias quascunque. Dio 54, 10, p. 527. non adversatur, sed tamen latius patuisse ostendit, dicens, imperii cons. fuisse, ut posset quis semper at ubique duodecim lictoribus uti, et semper sella curuli sedere inter consules. Ern. Egregie hunc locum illustrat numus, in quo hinc IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. caput laureatum; illinc T. CAES. AVG. F. COS. D. CAESAR. AVG. F. PR. Capita adversa Titi et Domitiani. De quo Eckhel Doctr. NN. vet. t. 6, p. 368,

cur publice loqueretur? potuisse eadem, paucos post dies, loco sententiae dici: » ipsa quoque insectatio in Vitellium sera et sine libertate. Id vero erga rempublicam superbum, erga principem contumeliosum, quod, « in manu sua fuisse imperium donatumque Vespasiano, » iactabat. Ceterum invidia in occulto; adulatio in aperto erant: multo cum honore verborum « Muciano triumphalia » de bello civili data: sed « in Sarmatas expeditio » fingebatur. Adduntur « Primo Antonio consularia, Cornelio Fusco, et Arrio Varo;

Cur publice loqueretur. Idem fere est, quod ap. Cic. Ep. 15, 1 et 9; et Livium 1, 45; 5, 50, *publice scribere:* sed tamen aliquid amplius. Nam illud quoque, qui non principes essent, fecere, de rebus a se gestis scribentes ad senatum, a quo missi essent. Sed Mucianus, non ut magistratus provinciales solebant, de rebus a se gestis scripserat, sed alia ad remp. pertinentia literis complexus erat, quae pro sententia coram dicere cuivis senatori licebat, scribere ad senatum, non nisi principes solebant. Ern.

In Vitellianos sera et sine libertate. Sera, quia iam afflicti aut nulli erant: non libera, quia sine periculo mortuis vel invalidis insultabatur. Lips. *Sine libertate* capio: sed ea insectatio iam non indicabat liberum esse Mucianum, h. e. audere, quae recta essent, quaeque sentiret, etiam cum periculo dicere: quum iam nullum a Vitellio periculum esset. Ante Pichena bene edidit *Vitellium* e MS. Flor. cui consentit ed. pr. Ceteri libri, quos vidi ante Pich. *Vitellianos*. Ern. Sic et Bud.

De bello civili data. MS. Flor. *civilium*, ut et ed. pr. quod corruptum videtur Pichenae. I. Gronovius putat corrigi posse *civium*. *Bellum civium* etiam c. 72, Tacito reddidimus. Sed mavult *de bello civili non data*: quod nullo modo probari potest. Nam, sive capias, de bello civili non solita dari, quod ita est, eoque haud dubie respexit Tacitus: deerit verbum, ad quod referantur *triumphalia*. Sin sic, ut Gron. haud dubie voluit, data triumph. non de bello civili, sed de Sarmatis, structura verborum est durissima, et a more Latinorum abhorrens. Sensus est: Re vera de bello civili data sunt, sed sub praetextu belli Sarmatici feliciter gesti, ut sc. sine reprehensione darentur. Ern. I. Gron. coniectura nititur lectione cod. Flor. in quo est *civilium*.

In Sarmatas expeditio. Quae fuerit, non dixit; neque debuit: nam apparet, exiguum aliquid fuisse. Atque hoc factum opinari licet ipso civili isto bello, quum Mucianus lento itinere in Thraciam et Moesiam venit. Lips. Per Sarmatas intelligi Dacos credo cum Colero, Gronovio, Ryckio, c 3, 46. Sarmatarum, Getarum, Dacorum nomina saepissime confunduntur apud veteres, propter viciniam. *Finge-*

praetoria insignia.» Mox Deos respexere: «restitui placuit Capitolium:» eaque omnia Valerius Asiaticus, consul designatus, censuit: ceteri vultu manuque; pauci, quibus conspicua dignitas, aut ingenium adulatione exercitum, compositis orationibus adsentiebantur. Ubi ad Helvidium Priscum, praetorem designatum, ventum, prompsit sententiam, ut honorificam in bonum principem, ita falsa aberant; et studiis senatus adtol-

batur intelligo praetendebatur, caussa tribuendorum triumphalium ferebatur. Ern. Iunguntur etiam Sarmatae Dacique c. 54.

Mox deos respexere. Sic MSS. Flor. Bud. Guelf. et sic primus edidit Rhenanus cum seqq. omnibus. At ed. prima ceteraeque ante Rhen. MS. Agr. *respicere restituique.* Ern. De Puteol. ed. id non valet. Is dedit *respexere. Restitui*

Ceteri, vultu manuque. Ratio assentiendi in senatu, voce aut signo: signo dupliciter, pedibus aut manu: pedum in discessione usus. Manus etiam in sessione aut statione, quum ea exporrecta significarent talem sententiam se approbare. Vopiscus in Aurel. 20: *Deinde aliis manus porrigentibus, aliis pedibus in sententiam euntibus, plerisque verbo consentientibus conditum est SC.* Seneca ep. 8: *Non videor tibi plus prodesse, quam si in senatu candidato vocem et manum commodarem?* Isidorus hanc notam ad exercitum quoque transfert 1, 25: *Mos est militaris, ut quoties consentiat exercitus, quia voce non potest, manu promittat.* Lips.

Prompsit sent. ut h. in b. p. falsa. etc. Aut mihi meus, aut huic loco aliquid deest. Quid enim hic, in quo Helvidius offenderit? Sed nec ista ipsa sententiola integra: scripseritque Tacitus, *ut honorificam in bonum principem, ita adulationis expertem.* Certe membrum tale aliquod requiro. Rodolphus enim non explet, qui legit: *ut honorif. in bon. principem, ita falsa aberant*: qui sententiam sequentem debilitat et enervat. Lips. Lectionem MS. Agr. probant Grotius et Freinsh.: in textum recepit Ryckius. Lipsii supplementum probari non potest: existeret enim ταυτολογία: quippe *falsa aberant*, nihil aliud est, quam expers adulationis erat sententia. Nam *falsa* sunt ficta, simulata, et saepe apud alios, quae maxime sunt in adulatione, et de adulationibus dicuntur, ut adulatores ipsi *falsi* appellantur A. 1, 7; 3, 3 etc. Add. Cort. ad Sall. Cat. 10. Ego non dubitavi Ryckii exemplum sequi. Corruptelae caussa, quod non putabant librarii, verba *falsa aberant*, coire posse cum *honorificam in bonum principem*; quod et alibi turbas dedit. V. ad c. 3. Sed Tacitus et alibi hac forma utitur, ut adiectivum per talem periphrasin exprimat. Nec ignoro, *ita* ab optimis scriptoribus interdum post *ut*, *sicut*, omitti et intelligi. V. intt. ad Liv. 34, 9; sed id in praesenti forma nimio plus durum foret. Nam in omnibus, quae vidi, exemplis

lebatur: isque praecipuus illi dies, magnae offensae initium, et magnae gloriae fuit.

5. Res poscere videtur, quia iterum in mentionem incidimus viri saepius memorandi, ut vitam studiaque eius, et quali fortuna sit usus, paucis repetam. Helvidius Priscus, Tarracinae municipio, Cluvio patre, qui ordinem primipili duxisset, ingenium illustre altiori-

consequens simile est antecedenti, genere verborum. Itaque si, pro *falsa arant*, esset *adulationis expertem*, nihil addendum censerem. *Adtollebatur* MSS. Flor. Agr. ad. pr. quod recte recepit Pichena. Alii (in his Bud.) *attollebantur*. Ern. Loci nebulas dispulisse se credit Colerus legendo *honorificam*, *ut in b. pr.* transposita particula. Bip. sic: (*falsa aberant*) *item st. s. att.* Equidem non video, qui τὸ *item* τῷ *ut* respondeat. In Ryckii lectione adquiesco.

Iterum. Cf. H. 2, 91.

Regione Italiae septima, *Tarr. munic.* Locus nec bonus, nec firmus, de firmissimo viro. Nam libris, (etiam Bud.) abest vox *septima:* quam nos tamen inseruimus, sententiae utcunque fulciendae, admonitionibus Vertranii et Ferretti. Scimus enim, Italiam totam in XI. regiones divisam ab Augusto: itaque quum regionis hic mentio, τὸ λεγόν, aiunt, numerum eius e Cornelio expressum. Sed iure ambigo: primum, quia non Tacito, non aliis historicis usurpatum, ut in oppidi mentione regionem Italiae adiungant. Et, ut id in loco ignotiore fiat, quid opus in Tarracina, municipio tam vicino urbi, tam noto? Denique libri etiam in illo ipso verbo vacillant. Nam Vaticano est, *Tarentum municipio:* Farnes. *Tarentinae:* priscis editionibus, *Tarentino.* Mirum vero, si libri omnes in oppido toties iam ante sine errore ullo nominato, hic demum offendant. At pro *regione Italiae* subit opinari *origine Italica.* Non exterum scilicet fuisse, ut tunc in senatu plurimi, non solum multi. Lips. Rationes Lipsii contra vulgatum bene habent. Nec spernem eius correctionem, si corruptela loci nata est e vitiosa scriptura. Sed valde vereor, ne quis in margine adscripserit regionem Italiae, cuius esset Tarracinense municipium, et quidem sic, ut Freinshemio placebat legendum esse, *regione I. Italiae:* nam regioni primae adscriptum omne Latium, in quo Tarracina: idque in textum migraverit, et quidem alieno loco: nam esse debebat post verba *Tarracinae municipio*, e consuetudine aliorum scriptorum. Sed urbibus tam notis non solent tale quid addere historici elegantiores, nec aliud exemplum in Tacito reperi. Probat sententiam nostram *Brotier.* Ceterum ed. pr. habet mox *Clunio.* Ern. Iam Mercerus sensit glossema esse. Tollo cum Bip. Dein Bud. *Cluino.*

Ingenium illustre. Cicero Caelium appellat *adolescentem illustri ingenio*, *industria*, *gratia.* Valerius M. 9, 12, 7, de C. Licinio

bus studiis iuvenis admodum dedit: non ut plerique, ut nomine magnifico segne otium velaret, sed quo firmior adversus fortuita rempublicam capesseret: doctores sapientiae secutus est, qui sola bona, quae honesta; mala tantum, quae turpia; potentiam, nobilitatem, ceteraque extra animum, neque bonis, neque malis adnumerant. Quaestorius adhuc, a Paeto Thrasea gener delectus, e moribus soceri nihil aeque ac liberalitatem hausit: civis, senator, maritus, gener, amicus, cunctis

Calvo: *illustris ingenii orator.* Noster. A. 5, 8: *Pomponius multa morum elegantia et ingenio illustri.* Nihil aliud de hoc quam 6, 47, de Vibio Marso dicit: *illustris studiis erat. Illustre* igitur *ingenium* est eloquentiae speciminibus celebratum. V. inf. hoc lib. c. 42: *ignotum adhuc ingenium et nullis defensionibus expertum.* A. 16, 29: *neque famosi carminis, quia protulerit ingenium:* i. specimen doctrinae atque eloquentiae ediderit. Appuleius in Apolog. post med. de accusationibus nobilium reorum: *qui mos incipientibus adolescentulis ad illustrandum ingenii florem apud antiquos concessus.* Nimirum, postquam eloquentia doctaque dicendi ac scribendi arte inclaruisset, ad philosophiam eum se vult contulisse. Gron.

Non ut plerique. Disce inventus, et vide verum finem, quem sapientiae studiis proponas. Lips. Ceterum alterum *ut*, quia non est in MSS. Flor. Agr. ed. pr. delevit Ryckius, addito *et solet subintelligi:* quod utinam exemplis idoneis probasset. Sed falsum est, in tali structura omitti et intelligi posse, ut recte monuit I. Gronovius, qui hic aliquid vitii latere putat. Mox MS. Agr. *ceteraque, quae extra animum.* Ern. Nec cod. Bud. alterum *ut* habet. Idem *doctores sapientum.*

Quaestorius adhuc. Quaestor autem fuit sub Nerone et Achaiam administravit: quod scholiastes in Sat. 5, 36, Iuvenalis prodidit. At praetor demum sub Vespasiano, diserte ita scribente Suetonio cap. 15. Nominatur tamen Tacito A. 12, 49, *Helvidius Priscus legatus legionis*, a. U. 805, quem, ex more eius aevi, praetorium legatum fuisse probabile est: quis ergo iste? non noster, quia tunc sub Claudio nec quaestor. An pater eius? non, quia Tacitus hic *Cluvium* illi patrem dat duntaxat *primipilarem.* Suspicor avunculum fuisse, et ab eo in nomen et familiam adoptatum. Nam unde alioqui *Helvidius* e *Cluvio* patre? Notandum hoc sane est ad viri magni notitiam. Item illud, quod aliam etiam uxorem ante habuerit, et ex ea *Helvidium iuniorem*, quem Domitianus interfecit: Plinio Ep. 3, 11, et Tacito Agr. 45, laudatum item, et patre dignum virum. Vide, quae noto in fine Agricolae. Lips.

Gener delectus. Conf. A. 16, 28, 35.

Civis, senator. Magnae laudes;

vitae officiis aequabilis, opum contemptor, recti pervicax, constans adversus metus.

6. Erant, quibus adpetentior famae videretur, quando etiam sapientibus cupido gloriae novissima exuitur. Ruina soceri in exsilium pulsus, ut Galbae principatu rediit, Marcellum Eprium, delatorem Thraseae, accusare adgreditur. Ea ultio, incertum, maior an iustior, senatum in studia diduxerat: nam, si caderet Marcellus, agmen reorum sternebatur. Primo minax certamen, et egregiis utriusque orationibus testatum: mox, dubia voluntate Galbae, multis senatorum deprecantibus, omisit Priscus; variis, ut sunt hominum ingenia, sermonibus moderationem laudantium, aut constantiam requirentium. Ceterum eo senatus die, quo « de

et quae iure nos rapiant in admirationem viri, cui Tacitum ipsum perfamiliarem fuisse, mihi liquet. Non minora de eo elogia sparsim reperias in Diss. Epicteti apud Arrianum 1, 2; 4, 1; et Plinius etiam in Epistolis celebrat 7, 19; 9, 13. At tam illustre sidus (heu, quid speremus?) in tenebris paene iacebat, absque una hac Taciti face. Lips.

Quando etiam sapientibus. Verissime: nec mutandum. Omnes adfectus facilius a sapiente exuuntur, quam haec cupido: et in magnis viris (Val. Flacc. 1, 76)... *tu sola animum mentemque peruris, Gloria.* Plato ad hanc mentem aptissime ap. Athen. 11, p. 250, Τὴν κενοδοξίαν, ὡς τελευταῖον χιτῶνα, ἡ ψυχὴ πέφυκεν ἀποτίθεσθαι. Et noster in Agr. 9, *Fama, cui saepe etiam boni indulgent.* Lips. Cf. et Simplic. ad Epict. c. 48, ubi melius φιλοδοξίας loco δόξης.

In exsilium pulsus. A. 16, 33. Mox Bud. *deduxerat:* male.

Galbae principatu rediit. Unde? Apollonia. Illic enim in exsilio egit: quod nos docet scholiastes in Sat. Iuvenalis 5, 36, *Elvidius Priscus, post damnationem soceri Poeti Thraseae, interdicta sibi Italia, Apolloniam concessit.* Lips.

Agmen reorum. Rei omnes litigatores dicti, accusati et delatores. V. Cic. de Orat. 2, 79. Cf. Marc. Don. ad h. l. Taciti.

Et egregiis utriusque orationibus testatum. Nostri libri. Visum Rhenano (e Bud.) *certatum.* Lips. Sane *testatum* vix convenit verbo *certamen.* Dicitur enim de rebus in animo latentibus, ut amore, odio, quum actionibus, verbis patefiunt. Itaque *certatum* non displicet, quod inde a Rhen. usque ad Lipsium editum est. Muretus etiam malebat *utrinque* pro *utriusque*, probante Pichena. Utrumque rectum est. Mox *omittere reum*, supra iam illustravimus. Ern. Cod. Flor. et Agr. *utriusq. orat.*: sic et edd. ante Rhen. qui e Bud. ordinem invertit.

Eo senatus die, quo de imperio

imperio Vespasiani » censebant, placuerat « mitti ad principem legatos. » Hinc inter Helvidium et Eprium acre iurgium. Priscus, « eligi nominatim a magistratibus iuratis; » Marcellus « urnam » postulabat: quae consulis designati sententia fuerat.

7. Sed Marcelli studium proprius rubor excitabat, ne, aliis electis, posthabitus crederetur; paullatimque per altercationem ad continuas et infestas orationes provecti sunt, quaerente Helvidio, « quid ita Marcellus iudicium magistratuum pavesceret? esse illi pecuniam et eloquentiam, quis multos anteiret, ni memoria flagitiorum urgeretur: sorte et urna mores non discerni: suffragia et existimationem senatus reperta, ut in cu-

Vespasiani censebant. Hoc factum credo alio die et conventu senatus, quam de quo supra dixit c. 3. Nullo modo intelligi potest, quomodo omnia, quae supra commemorata sunt, et hanc concertationem Helvidii et Marcelli, idem dies capere potuerit. Ceterum hic sermonem esse arbitror de SC. cuius fragmentum superest, quodque nos ad calcem volum. seq. exprimi curavimus, cum quibusdam animadversionibus. Legatos mitti placuit, qui SC. perferrent, ut alias quoque factum republ. libera. Ern. Mihi, ut Bipontinis, secus videtur. Gesta ouius diei huc usque procurrunt. Id narrationis series docet. Regiae legis formula, cuius fragmentum in basilica Lateranensi servatur, prioribus iam principibus concessa repetit. Parum ergo ea res temporis absumpsit. Tum properati aliis quoque honores. Sententia Helvidii Prisci, ut inter patres concertationi, sic narrandis vitae eius momentis, ansam dedit Cornelio, quibus expositis redit ad persequendam litem ipsam. Denique, si alio die de lege regia esset actum, clarius id indicaturum fuisse auctorem puto.

Posthabitus. Bud. inepte *prehabitus.*

Per altercationem. Verbum proprium de disputationibus adversantium sibi senatorum, de quo tirones videant dicta in Clav. Cic. *Altercationibus* opponuntur *continuae orationes.* Et verbum *infestas* indicat, in altercationibus nihil inimici necessario inesse. Ern.

Urgeretur. Ita Flor. (Bud.) Guelf. edd. Puteol. et seqq. omnes. Lipsius tacite edidit *urgeret*, pro quo statim Pichena vetus restituit. Utrumque eodem redit. Mox ed. pr. *extimationem.* V. ad A. 15, 21, ubi quae diximus, ex h. l. confirmantur. Nam et hic, quae nunc *existimatio* est, mox *iudicium* vocatur. Post *in cuiusque* MS. Flor. ed. pr. Pich. seqq. Alii (et Bud.) *unius cuiusque.* Porro Flor. *vita famamque.* Guelf. ed. pr. Rhen. (e Bud.) seqq. *vitam famamque.* Put. Ber. Alc. *vitam, famam.* Ern.

iusque vitam famamque penetrarent: pertinere ad utilitatem reipublicae, pertinere ad Vespasiani honorem, occurrere illi, quos innocentissimos senatus habeat, qui honestis sermonibus aures imperatoris imbuant: fuisse Vespasiano amicitiam cum Thrasea, Sorano, Sentio: quorum accusatores, etiamsi puniri non oporteat, ostentari non debere: hoc senatus iudicio velut admoneri principem, quos probet, quos reformidet: nullum maius boni imperii instrumentum, quam bonos amicos. Esse satis Marcello, quod Neronem in exitium tot innocentium impulerit: frueretur praemiis et impunitate; Vespasianum melioribus relinqueret. »

8. Marcellus, « non suam sententiam impugnari, sed consulem designatum censuisse, » dicebat, « secundum vetera exempla, quae sortem legationibus po-

Senecione. Male: fateor fuisse Herennium Senecionem insignem virum, sed quem Domitianus occiderit, non Nero. Sequor igitur libros scriptos, qui hic, *Sentio*: etsi virum ignoro. LIPS. *Sentio* Flor. (Bud.) ed. pr. MS. Guelf. Agr. *Senecio*, e qua lectione natum videtur *Senecione*. Mox negatio *non*, quam se addidisse (e Bud.) ait Rhenanus ante *oporteat*, in ed. Alciati exciderat errore operarum. Nam in aliis ante eam edd. omnibus est. ERN. *Brot.* coniectat legendum *Seneca*, ut superadditum in cod. Vatic. 1958.

Quum bonos amicos. Esse satis Marcello. MSS. Flor. Guelf. Agr. edd. ante Rhen. *Quum bonos amicos esse. Satis Marcello*: quam interpunctionem recepit Ryckius. ERN. Item *Brot. Lall.* Contra nostram Rhen. e Bud. dedit. Recepere Bip.

Secundum vetera exempla. Hoc virum doctum valde anxium habuit, qui negabat de more eo se legisse. Ego ita accipio, non quasi semper legati sorte olim missi, sed saepe: et in eam rem exempla haec reperio. Cicero ad Att. 1, 19. *Senatus decrevit, ut legati cum auctoritate mitterentur.* Addit post pauca: *Hoc non queo praeterire, quum de consularibus mea prima sorte exisset, una voce senatus frequens retinendum me in urbe censuit.* E quibus, sortitionem illic fuisse, clare vides. Dio 59, 23. Πρέσβεις τε ἐπ' αὐτοῖς ἄλλους κλήρῳ, καὶ τὸν Κλαύδιον αἱρετὸν, ἔπεμψαν. Plura exempla avide quaesivi: sed, ut verum fatear, clamavi Hylam. LIPS. Ceterum edd. pr. Berold. Alc. addunt *sed*. Contra MS. Guelf. ed. Puteol. *sed vetera*: ut tamen in margine MS. sit alia manu *secundum*. *Sed* delevit Rhenanus (duce Bud.). Si *censuisse* abesset, probarem lectionem MS. Guelf. Nunc alterum *sed* locum non habet. Ceterum oratio

suissent, ne ambitioni aut inimicitiis locus foret: nihil evenisse, cur antiquitus instituta exolescerent: aut principis honor in cuiusquam contumeliam verteretur: sufficere omnes obsequio: id magis vitandum, ne pervicacia quorundam irritaretur animus, novo principatu suspensus, et vultus quoque ac sermones omnium circumspectans. Se meminisse temporum, quibus natus sit, quam civitatis formam patres avique instituerint: ulteriora mirari, praesentia sequi: bonos imperatores voto expetere, qualescumque tolerare. Non magis sua oratione Thraseam, quam iudicio senatus, adflictum: saevitiam Neronis per huiusmodi imagines illusisse; nec minus sibi anxiam talem amicitiam, quam aliis exsilium. Denique constantia, fortitudine, Catonibus et Brutis aequaretur Helvidius: se unum esse ex illo senatu, qui simul servierit: suadere etiam Prisco, ne supra principem scanderet: ne Vespasianum, senem triumphalem, iuvenum liberorum patrem, praeceptis coërceret. Quomodo pessimis imperatoribus sine fine dominationem, ita quamvis egregiis modum libertatis

est, ut alibi, durior: qua emolliretur, si esset: *sed cons. designatum: eum censuisse* etc. Verum non necessarium puto, aliquid mutari, Ern. Repetito *sed* subesse vim, indicabat Gruterus.

Id magis vitandum. Vitandum non erat in MS. Bud. Guelf. Sed in hoc est scriptum alia manu ad marginem: nec id verbum intelligi omissum potest. Verum excidit, ut alia in his aliisque Taciti MSS. Mox *quorundam* Flor. ed. pr. Rhen. (e Bud.) seqq. Reliqui edd. et Guelf. *cuiusquam*, quod e praecedentibus temere repetitum. Denique pro *se meminisse* Rhenanus (ex ingenio) malebat *meminisset*. Ern.

Per huiusmodi imagines illusisse. Bene ita libri. Hoc enim dicit Eprius: non se magis auctorem interficiendi claros viros Neroni fuisse, quam senatum universum qui eos damnaverit. Sed Neronem videlicet hos quasi velum praetendisse sceleribus, ut, quae sponte iussurus erat, ea per accusatores et senatum exerceret: atque ita imagine quadam iustitiae hominibus vere illuderet. Vulgo est *illuxisse*. Lips. Nempe in edd. inde a Puteol. Nam in ed. pr. est *inlusisse*, ut in MSS. Flor. (Bud.) Guelf. Ern.

Senem triumphalem. Vid. Suet. Vesp. 4.

placere. » Haec, magnis utrimque contentionibus iactata, diversis studiis accipiebantur. Vicit pars, quae sortiri legatos malebat, etiam mediis patrum adnitentibus retinere morem: et splendidissimus quisque eodem inclinabat, metu invidiae, si ipsi eligerentur.

9. Secutum aliud certamen. Praetores aerarii (nam tum a praetoribus tractabatur aerarium) « publicam paupertatem » questi, « modum impensis » postulaverant. Eam curam consul designatus, ob magnitudinem oneris et remedii difficultatem, principi reservabat. Helvidius, « arbitrio senatus agendum, » censuit. Cum perrogarent sententias consules, Vulcatius Tertullinus, tribunus plebis, intercessit, « ne quid super tanta re, principe absente, statueretur. » Censuerat Helvidius, « ut Capitolium publice restitueretur, adiuvaret Vespasianus. » Eam sententiam modestissimus quisque silentio, deinde oblivio transmisit: fuere, qui et meminissent.

10. Tum invectus est Musonius Rufus in Publium Celerem, a quo « Baream Soranum falso testimonio circumventum, » arguebat. Ea cognitione renovari odia accusationum videbantur: sed vilis et nocens reus protegi non poterat. Quippe Sorani sancta memoria: Celer

Contentionibus iactata. Cod. Agr. *concertationibus iact.*

Praetores aerarii. De his dictum ad A. 1, 75. Add. ad 13, 28. Sequentia suspecta esse possunt. Quorsum enim hoc additur? quum non additum sit A. 1, 75, quum res nota esset ex ipsius traditione 13, 28, quae et ad Traianum usque duravisset. Pro *impensis* MS. Guelf. vitiose *impensius.* Ern.

Perrogarent sententias. Sic ed. pr. Rhen. (e Bud.) seqq. Ceteri edd. etiam MS. Guelf. *prorogarent:* male. Suelon. Aug. 35, *sententias de maiore negotio, non more atque ordine, sed, prout libuisset, perrogabat:* ubi similiter variatur. Vid. ibi Oudeud. Ern.

Fuere, qui et meminissent. Qui et apud Vespasianum nempe deferrent: quare? quia haec sententia dignitatem principis minuebat, senatus populique augebat: a quo restitui Capitolium, duntaxat adiuvante Vespasiano, volebat. Lips.

Protegi non poterat. Cod. Agr.

professus sapientiam, dein testis in Baream, proditor corruptorque amici, et cuius se magistrum ferebat. Proximus dies caussae destinatur: nec tam Musonius aut Publius, quam Priscus et Marcellus ceterique, motis ad ultionem animis, exspectabantur.

11. Tali rerum statu, cum discordia inter patres,

eripi n. p. De P. Egnatio Celere v. A. 16, 32.

Proditor corruptorque amicitiae, cuius. Non damno: revera enim philosophus magister amicitiae, uti et aliarum virtutum est. Nec tamen vetus coniectura mea mihi eviluit, *corruptorque amici et cuius se magistrum ferebat.* Vix enim est, ut Tacitus omiserit, quod valde ad rem et ad culpam facit, fuisse hunc Celerem Bareae praeceptorem. Iuvenalis docet 3, 116, *Stoicus occidit Baream, delator amicum Discipulumque senex.* Interpres Iuvenalis hanc quoque rem affirmat, in versum 1, 33, ... *magni delator amici. Alii dicunt, philosophum Egnatium Celerem, Bareae Sorani magistrum, qui ipsum apud Neronem detulit et damnavit: et ipse postea sub Vespasiano, hoc ipsum Musonio Rufo accusante, damnatus est.* Lips. Recepit Lipsii correctionem Pichena, quem omnes deinceps secuti sunt. Ed. pr. *cuius se ingratum ferebat.* Ceterum etiam dure dicitur *corruptor amici*, et alio, quam latinitas fert, sensu. Nam *corruptores* dicuntur, qui quocunque modo animum moresque aliorum depravant, ut male sentire et agere incipiant; quod ab h. l. alienissimum. Delator potius amici fuit Celer. Hoc sensit Heinsius unus, quem sciam; qui propterea legendum censebat *correptor*: ep. ad Graev. t. 4. Coll. Burm. p. 162; idque probabat Graevius ib. p. 170. Verbum *corripere* de accusatoribus frequens est hoc sensu. —* V. Ann. 2, 28; 3, 49. — Sed *correptor* nondum sic reperi. Verbum tamen ipsum usitatum fuit illa aetate, obvium aliquoties apud Senecam (de Ira 2, 10; 3, 37) est. Ern. Bud. *pr. c. amicitie eius se m. f.* Sic se dedisse notat Rhen., sed in textu est vulgatum, quod et Brot. servat, *amicitiae, cuius.* Contra Lall. et Bip. Lipsii lectionem recepere. Quin in voce *correptor* verum viderit Heinsius, nullus dubito. Quum enim *corripere* nostro sit *accusare* (v. index), quidni *correptor*, accusator? Itaque istam emendationem meam facio. In *corruptore* saltem sensus hic nullus. Si cui hoc minus arrideat, servet, hortor, vulgatum. Ibi *corruptor amicitiae* erit eius violator.

Motis ad ultionem animis. Corruptissimus antea locus, quem restituimus ab ingenio: quum libris (etiam Bud.) esset, *motis adulationibus animis*: aut, ut Vatic. *motis adulationi.* Sententia est: Non tam minuti illi et plebeii delatores exspectabantur, aut expetebantur, quam, erectis semel cupidine ulciscendi animis, illi senatorii et illustres Priscus et Marcellus. Lips.

Inter patres. Ita Mercerus, et recte; non *partes.* Senatum nempe

ira apud victos, nulla in victoribus auctoritas, non leges, non princeps in civitate essent, Mucianus, urbem ingressus, cuncta simul in se traxit: fracta Primi Antonii Varique Arrii potentia, male dissimulata in eos Muciani iracundia, quamvis vultu tegeretur. Sed civitas, rimandis offensis sagax, verterat se transtuleratque. Ille unus ambiri, coli: nec deerat ipse: stipatus armatis, domos, hortosque permutans, apparatu, incessu, excubiis, vim principis amplecti, nomen remittere. Plurimum terroris intulit caedes Calpurnii Galeriani. Is fuit filius C. Pisonis, nihil ausus: sed nomen insigne, et decora ipsi iuventa, rumore vulgi celebrabantur: erantque in civitate adhuc turbida, et novis sermonibus laeta, qui principatus inanem ei famam circumdarent. Iussu Muciani custodia militari cinctus, ne in ipsa urbe conspectior mors foret, ad quadragesimum ab urbe lapidem, via Appia, fuso per venas san-

intelligit discordem, ut ante ostendit. Lips. Recepit Pichena. Recte. Et clare *patres* exhibet MS. Guelf. in quo alias loco nun uno *partes* pro *patres* reperi: quippe saepe et facile haec verba confusa sunt. Mox idem liber cum MS. Flor. (et Bud.) habet *princeps*, ut inde edidit Pichena, pro vulg. *principes*. Ern.

Varique Arrii potentia. Ita MSS. Flor. Guelf. add. Put. Ber. Alc. At MS. Bud. ed. pr. *Arriique.* In ed. Rhenani haud dubie casu excidit *Arrii*: nam exhibet tantum *Variqua*: quum in lemmata notae, in qua tradit, MS. Bud. tantum habere *Arriique*, sit *Varique Arrii.* Forte *Vari* deleri, et tantum *Arriique* edi voluit, et operae aberrarunt. Et tamen id vitium operarum diligenter propagatum est, usque ad Pichanam. Ern. In Bud. *Varique* deest.

Unus ambiri, coli. De hac flagranti ambitione Muciani locus incerti scriptoris apud Suidam, in voce Ἀγήλειν, ait: Ὅτι Μουκιανὸς ὁ Ῥωμαῖος τιμᾶσθαι ὑφ' ἁπάντων ὑπὲρ πάντας ἤθελε, καὶ ἤχθετο, εἰ καὶ ὁστισοῦν οὐχ ὅτι ὑβρίσειεν αὐτὸν, ἀλλ' ὅτι μὴ οὐ μεγάλως ἀγήλειεν. Lips. Sunt verba Dionis, ut cognitum est, editis Excerptis de vitiis et virtutib. a Valesio, ubi reperies p. 702, ut observavit Kusterus. Mox MS. Fl. Agr. ed. pr. *amplecti.* Vid. ad 3, 84. Vulgo *compl.* Ern. Sic et Bud.

Ad quadr. ab urbe lap. Ibi villa erat et monumentum Calpurniorum, ubi hodieque reperiuntur lapidea, ad gentis eius libertos spectantea, ut bene notat ex Corradini Latio vet. t. 2, p. 202, *Brotier.*

guine, exstinguitur. Iulius Priscus, praetoriarum, sub Vitellio, cohortium praefectus, se ipse interfecit, pudore magis, quam necessitate. Alphenus Varus ignaviae infamiaeque suae superfuit. Asiaticus enim (is libertus) malam potentiam servili supplicio expiavit.

12. Iisdem diebus crebrescentem cladis germanicae famam, nequaquam moesta civitas excipiebat: « caesos exercitus, capta legionum hiberna, descivisse Gallias, » non ut mala loquebantur. Id bellum quibus caussis ortum, quanto externarum sociarumque gentium motu flagraverit, altius expediam. Batavi, donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum: seditione do-

Se ipse interfecit. Ita e MSS. Flor. Oxon. bene editum a Ryckio. Idem fuit in Guelf a m. pr. correctum a sec. in *ipsum*. Quo exemplo discitur, alia loca, ubi haec pronomina in eodem casu, extra oppositionem, occurrunt, suspecta merito esse debere, ut infra c. 70. Ern. Bud. *se ipsum.*

Asiaticus enim libertus. Ita edidi ex ed. princ. Ceterae omnes, ut MS. Guelf. (Bud.) *Asiaticus* (*enim is libertus*) inepte, ut dudum iudicavere viri docti. *Enim* et *nam* serviunt transitioni, centiesque sic occurrunt ap. Ciceronem et alios. MS. Agr. *etiam:* quod cum *enim* confundi constat. Si esset (*etenim is libertus*) ferri posset. Nam *etenim* in parenthesibus usitatum Liv. 3, 24, *at illi* (*etenim extremum anni iam erat*) etc. et sic idem saepe. Sed malui lectionem veteris libri, quam coniecturam, sequi. Forte tamen *liberti* verbum est spurium et non a Tacito, sed e nota marginis, *is enim libertus*, in textum venit. Ern. Boxh. interpungi sic iubebat: *Asiaticus enim* (*is libertus*) *m. p.* Sed sic iam Puteol. et Alc. et Lipsius in primis editionibus, bono sensu. Recepere Bip. quos sequor, notantque *enim* pro *autem* positum, ut apud Caes. B. G. 5, 7, et B. C. 2, 32. Addo Plauti Mostell. 5, 2, 12. *Non enim ibis.* Broterius coniectabat *Asiaticus autem.*

Legionum hiberna. Castra addunt Rhen. (e Bud.) et seqq. omnes usque ad Pichenam: male, et contra MSS. Ern.

Id bellum. De quo Iosephus Ἀλώσ. 7, 4. (23). Mox Bud. *quantum.*

Donec trans Rhenum agebant. Batti tum dicti, *sive Catti* promiscuo nomine, habitarant ad Adranam flumen, ubi hodieque nominis documentum in *Battenberg, Battenfeld, Battenhausen.* Vid. Altingii Not. Bat. t. 1, p. 15. Cf. poëta Saxo ad a. 778, in Leibnitzii SS. RR. Brunsv. t. 1, p. 128. Tempus migrationis incertum. Diu ante Caesaris aevum contigisse videtur; is enim, ubi de iis agit B. G. 4, 10, nil adspergit, unde nuperi adventus suspicio.

mestica pulsi, extrema gallicae orae, vacua cultoribus, simulque insulam, nunc Bataviam occupavere, quam mare Oceanus a fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit: nec opibus, societate validiorum, ad-

Insulam inter vada. Valde turbant libri. Quidam *insulam vocatam sitam*: alii *insulam vacasitam*: Budensis *insulam Iuvata sitam.* Et certe, inter vada, aut vadosa loca, proprie sita non est haec nobilis insula: quippe inter Rhenum Mosamque, alta at profunda plane flumina: sed vadorum scilicet voce paullo laxius et latius Tacitus usus pro aquis. Quomodo Catullus pro mari 64, 6, *vada salsa cita decurrere puppi*: Virgilius, Ovidius, aliique. Etsi revera vada et brevia multa olim (ut opinor) in illis fluminibus; quum aggeres nondum et certae ripae coërcerent: ideoque late diffundebantur. An alicui placeat *insulam Vahali assitam?* Lips. Vulgata lectio primum edita est a Puteolano, quam et clare exhibet MS. Guelf. ut non dubitandum sit, τὸ *inter* esse a MSS. Ryckius id quomodo intelligat, apud ipsum vide. MS. Flor. *iuvata sit an.* ed. pr. *vocata sit an.* In lectione Florentina quid lateat, se propediem daturum promisit I. Gronovius: nescio an, aut ubi, dederit. Colerus corrigebat *insulam Batavam*, sive *Bataviam*, ut diserte vocant Dio 55, 24, p. 565; et Zosimus 3, 6. Ern. Alting. l. c. vulgatum explicat ex H. 5, 23, ubi *superfusus amnis palustrem humilemque insulam in faciem st·gni opplesse* fertur; quod ante aggeres structos frequenter fieri debuit. Id potissimum de Canninefatum, Frisiabonum Frisiorumque minorum regione valere Ryckius putat, quae demum Wilhelmi R. R. tempore sit Oceani incertis exempta altioribus aggeribus. Ipse Ryckius Coleri coniecturam probat, sed malit *Bataviam*. Bipontini male negant, τοῦ *inter* ullum esse vestigium in codd. quippe quod in Guelf. extat, et ex notis literarum exsculpunt *Batavam a se dictam.* Mihi videtur legendum *nunc Bataviam*, et sic refingo. In codd. olim *nunc* ita pingebatur *n̄c*, unde intelligitur, qui ex *nunc bataviam* ortum *iuvata sitam* et similia monstra, vel *inter vada sitam.* Heins. volebat in *Vahali sitam*, quod cod. Spinae habebat *vata sitam. Dotteville* praefert Lipsii *Vahali assitam*, quia nomen *Bataviae* videatur Tacito ignotum fuisse.

Mare Oceanum. Sic libri edd. omnes (et Bud.). At MS. Reg. et Harl. a m. sec. *Oceanus*, quod recepit Brot. Eum imitatus sum, quia in neutra forma, aut adiective, nuspiam occurrit. *Mare Oceanus* dicitur ut *Rhenus amnis.* Ern.

Societate validiorum, attriti. Sententia est: quamquam Romanis socii et foederati Batavi, quae societas apud potentiores plerumque in servitutem transit, tamen non ita eis factum: libertatem tenuere; nec tributa iis imposita, aut servitii aliae notae. Vaticanus liber, *societateve aliorum adstricti*, quod minus placet. Lips. Sic etiam ed. pr. *Societateve* etiam MS. Agr. Deinde MS. Guelf. *atteriti*, quae scriptura et aliis in libris antiquis observata: de eaque iam ad Annales dictum. De re vid. infra c. 17. Ern. Vertranius volebat *a Romanis.* Reg. Lall. *nec opi-*

triti, viros tantum armaque imperio ministrant: diu germanicis bellis exerciti: mox aucta per Britanniam gloria, transmissis illuc cohortibus, quas vetere instituto nobilissimi popularium regebant. Erat et domi delectus eques, praecipuo nandi studio, arma equosque retinens, integris turmis Rhenum perrumpere.

13. Iulius Paullus et Claudius Civilis, regia stirpe, multo ceteros anteibant. Paullum Fonteius Capito, falso rebellionis crimine, interfecit. Iniectae Civili ca-

bus romanis societateve valentiorum adstricti. Bud. vulg. habet *nec op. Rom. societate validiorum attriti*, in quo equidem cum Colero τὸ *Romanis* insititium esse puto, et expungo, sensum enim turbat. *Validiores* vel *valentiores* esse Romanos, res ipsa docet. Suffixum *ve* cum seq. *aliorum* ex voce *validiorum* est ortum. Bip. locum ita constituunt: *nec operibus Romanis societateve alienorum attriti.*

Aucta per Britanniam gloria. Aucta, quod se addidisse (e Bud.) ait Rhenanus, iam ed. pr. exhibet. Ceterae non habent. Exciderat et in MS. Guelf.; sed additum est in margine, alia, ut videtur, manu. Mox MSS. Flor. (Bud.) Guelf. *erant*: quod mihi tamen h. l. durum videtur: nec ausim textui inferre. Post MS. Reg. et ed. pr. *praecipuus n. st.*, non recte: ars nandi laudatur, non gratia aut dignitas praecipua. Item durius est *perrumpere*, pro quo MS. Reg. (Bud.) et ed. pr. *perrupere*. In illo int. *suetus*, *doctus*, ut vidit Broter. Ern. Ita iam Pich. et Colerus. In Bud. bene *precipuo*.

Arma equosque retinens. Rom. cod. *arma quoque retinens*, quod haud spreverim; uti non tam ipsi tranatasse, quam equis tramisisse intelligantur. Certe ambiguum mihi, Batavorumne haec ars et opera fuerit, ita ut ipsi, nantes, equos armaque tenuerint: an potius equi ipsi docti sic et facti. E Tacito aut priscis scriptoribus litem hanc haud facile decidas. Noster in Agric. c. 18, viris ipsis tribuere iterum videtur: (de Batavis enim illa capio) *lectissimos auxiliarium, quibus nota vada, et patrius nandi usus, quo simul seque et arma et equos regunt, repente immisit.* Xiphilinus in Hadriano, ambigue 69, 9: Τὸ ἱππικὸν τῶν καλουμένων Βατάβων μετὰ τῶν ὅπλων διενήξαντο. Hadrianus de Sorano Batavo: *Hadriano potui qui iudice, vasta profundi Aequora Danubii cunctis tranare sub armis.* Lips. Bud. *armaquosque.*

Claudius Civilis. Hist. 1, 59, vocatur *Iulius Civilis*, aliisque (Plut. Ἐρωτ. p. 770. Frontin. Strat. 4, 3, 14) Graecis et Latinis, ut movet Savilius, qui Paullum et Civilem fratres fuisse putat. Simile est, quod *Felix*, procurator Iudaeae, modo *Antonius*, modo *Claudius* dicitur. Mox *adiit* edidit Rhen. (e Bud.) Superiores dederant *adit*, ut est in MS. Guelf. Eadem varietas supra, A. 15, 5. Ern. Mox Bud. *illi* locu *Civili.*

tenae, missusque ad Neronem et a Galba absolutus, sub Vitellio rursus discrimen adiit, flagitante supplicium eius exercitu. Inde caussae irarum, spesque ex malis nostris. Sed Civilis, ultra quam barbaris solitum, ingenio sollers, et Sertorium se, aut Hannibalem ferens, simili oris dehonestamento, ne ut hosti obviam iretur, si a populo romano palam descivisset, Vespasiani amicitiam studiumque partium praetendit: missis sane ad eum Primi Antonii literis, quibus, « avertere accita Vitellio auxilia, et, tumultus Germanici specie, retentare legiones, » iubebatur. Eadem Hordeonius Flaccus praesens monuerat, inclinato in Vespasianum animo, et reipublicae cura; cui excidium adventabat, si redintegratum bellum, et tot armatorum millia Italiam irrupissent.

14. Igitur Civilis, desciscendi certus, occultato interim altiore consilio, cetera ex eventu iudicaturus, novare res hoc modo coepit. Iussu Vitellii, Batavorum

Simili oris dehonestamento. Cum item, ut Hannibal, altero oculo captus esset. Liv. 22, 2. Ern. Cf. et Plut. in Sertorio ab initio, et supra, A. 2, 9.

Praetendit. Simulat, ad tegenda consilia utitur. Intelligendum consiliis. Ea simulatio unde speciem acceperit, statim traditur. Ern.

Avertere accita auxilia. MSS. Flor. Agr. (Bud.) et Guelf. (in quo tamen ultima litera a sec. m. addita) *averteret*: quod est et in ed. pr. deficiente mox praepositione, quae et a Flor. (et Bud.) abest. Utrumque repetere voluit Rhenanus, sed operae non paruerunt, ne in secunda quidem editione. Unde altera lectio, *avertere accita a Vit.* in omnibus sequentibus expressa: quam et veram puto: quia et mox *retentare.* Igitur non inspecto ipso textu Rhenani, sed e notula eius tradit Ryckius, Rhenanum edidisse *averteret accita Vitellio.* Ceterum praepositionem merito delevi. Illud autem bene Rhenanus, quod pro *redintegrandum* edidit (e Bud.) *redintegratum*: quod est etiam in MS. Guelf. ed. pr. Ern.

Dissidii certus. Libri veteres, *desciscendi certus.* Utrum mavis, rectum. Lips. *Desciscendi* etiam Flor. Agr. Guelf. edd. pr. Puteol. Ber. Alc. At nec spreverim lectionem MS. Budens. *discidii*, unde male, ut alibi, factum per operas *dissidit*, iam in prima Rhen. quum in notis diserte *discidii* habeat. Illud (*desciscendi*) restituit Pichena. Ern. In notis ed. sec. male legitur *dissidii.*

iuventus ad delectum vocabatur; quem, suapte natura gravem, onerabant ministri avaritia ac luxu, senes aut invalidos conquirendo, quos pretio dimitterent: rursus impubes, sed forma conspicui (et est plerisque procera pueritia) ad stuprum trahebantur. Hinc invidia: et compositae seditionis auctores perpulere, ut delectum abnuerent. Civilis primores gentis et promptissimos vulgi, specie epularum, sacrum in nemus vocatos, ubi nocte ac laetitia incaluisse videt, a laude gloriaque gentis orsus, iniurias, et raptus, et cetera servitii mala enumerat. «Neque enim societatem, ut olim, sed tanquam mancipia haberi: quando legatum, gravi

Delectum suapte natura gravem. Quippe in longam et longinquam militiam. Velleius in laudibus Tiberii c. 130: *Quanta cum quiete hominum, rem perpetui praecipuique timoris, supplementum, sine trepidatione, delectus providet?* Lips.

Invalidos conquirendo. MS. Guelf. vitiose *conquirendos.* Mox Flor. (Bud.) ed. pr. *impubes*, non *impuberes*, quod bene, ut alibi, a Pichena restitutum: de eoque supra dictum. Post *et ex plerisque* itidem male MS. Agr. Guelf. sed a manu sec. ed. pr. Ern. Bud. *et est.* Heins. volebat *ut est pl.*

Compositi seditionis auctores. Verbum *compositi* semper suspectum habui, quod in MSS. (est etiam in Bud.) et edd. esse videbam: quamquam enim defendi posse videtur locus *Sallustii* ap. Carisium, ubi *lunii* etc. *pretio compositi*, i. e. parati, occurrunt, sicque interpretatur h. l. Gesnerus, tamen durissimum esse nemo neget. Neque vero auctores seditionis parantur, sed socii ab auctoribus. Sed suspicionem corruptelae confirmavit ed. princ. quae habet *compositae seditionis auctores*, quod, ut verissimum, recipere non dubitavi. Sic et in MS. Reg. reperit Broter., idque et ipse (et Lall.) recepit. Sallust. Iug. 43, *rebus paratis compositisque*; ib. 111, *compositus dolus.* Liv. 4, 13, *composita consilia. Composita seditio* est praeparata clam et instructa. Alias non ignoro, *compositam seditionem* dici etiam, quae finita sit, ut ap. Sueton. Caes. 4, et alibi. Atque haec forte caussa corruptelae, quod librarii eo sensu compositam seditionem dici non putabant: quod non mirandum, quum etiam Sigonio *componere consilium* ap. Livium l. c. dura phrasis visa sit. Mox *servitia mala*, quod se (e Bud.) correxisse Rhenanus dicit *servitii mala*, erat vitium operarum in ed. Alciati. Nam superiores omnes *servitii.* Ern.

Sacrum in nemus. Vide de Germ. 9. Ubinam hoc fuerit, disquirit Alting. in Not. G. Inf. t. 1, p. 103.

Quando legatum. Nota interrogandi haec scripserim: atque interpreter: en, usque eo viles Romanis

quidem comitatu et superbo cum imperio, venire? tradi se praefectis centurionibusque: quos ubi spoliis et sanguine expleverint, mutari, exquirique novos sinus et varia praedandi vocabula. Instare delectum, quo liberi a parentibus, fratres a fratribus, velut supremum dividantur. Nunquam magis adflictam rem romanam, nec aliud in hibernis, quam praedam et senes: adtollerent tantum oculos, et inania legionum nomina ne pavescerent: at sibi robur peditum equitumque: consanguineos Germanos: Gallias idem cupientes: ne Romanis quidem ingratum id bellum, cuius ambiguam

sumus, ut non legati aut praetores saltem nos diripiant: id est, honestiorum manibus pereamus: sed latrunculi aliquot minuti, praefecti et centuriones. Lips. Si haec interrogative capiantur, sensus e consuetudine loquendi erit: non venire legatum, sed praefectos et centuriones ad se spoliandos: quod est falsum. Igitur veterem revocavi interpunctionem, quae ante Lipsium fuit. *Quando* accipio dictum pro *quippe*, quod in oratione obliqua, ut *quando*, cum infinitivo dicitur. Ceterum non pro certo dicam, locum nihil corruptelae habere. MS. quidem Agric. habet: *quando legatum..... venire purum*: idque melius putabat Ryckius. In ed. pr. autem est *quamdam* pro *quondam*. Etiam *quidem* friget. Ern. — * *D. de Lamalle* tollit signum interrogandi, et *quando* exponit per *aliquando*. — Clarior omnino loci sensus admisso interrogationis signo, ut et Broterio visum et Bip. Nec enim continuo legati in Batavis adfuisse putandum est. *Quidem* erit pro *etiamsi*. Mox Bud. *centurionibus* sine copula.

Exquirique novos sinus. *Sinus* sc. pecuniae qui sint, dictum ad H. 2, 92. Ed. pr. *exequique*. Ern. Bene Bip. huc afferunt locum Plinii 11, 24. (28). ubi *sinus* de aranei reticulis, quibus qui implicantur, exitum non habent, praedaeque sunt.

Adtollerent tantum oculos etc. *Attollere oculos* dicuntur, qui animum capiunt amoliendae a se servitutis, qui pati iniurias amplius nolunt etc. Formula sumpta e Livio 6, 16, etc. *Inania legionum nomina* vocat legiones infrequentes, invalidasque, quas nemo debeat timere: quum alias vel nomen legionum romanarum ut olim phalangis Macedonicae terrori esset. Ern.

Esse sibi robur... Germanos. *Esse* abest a Flor. Agr. Bud., sed eius loco in hoc *et*, ut ed. pr. *Germanos* a MSS. Bud. Guelf. in quo tamen in margine, ab eadem, ut videtur, manu additum est. Verba sequentia: *Gallias idem cupientes* exciderunt in ed. I. Fr. Gronov. In MS. Vatic. supra *Gallias* scriptum *Gallos*. Ern. Teste Ryckio in Flor. 2. m. loco *esse*, quod deest, apposuit *at*. Bud. habet *et*. Agr. sic: *sibi robur*, sine copula. Male haec narrant Bip. Sed recte recepere *at*. Sequor.

Ne Romanis quidem ingratum id

fortunam Vespasiano imputaturos: victoriae rationem non reddi. »

15. Magno cum assensu auditus, barbaro ritu et patriis exsecrationibus universos adigit. Missi ad Canninefates, qui consilia sociarent. Ea gens partem insulae colit, origine, lingua, virtute, par Batavis: numero superantur. Mox occultis nuntiis perlexit Britannica auxilia, Batavorum cohortes, missas in Germaniam, ut supra retulimus, ac tum Magontiaci agentes. Erat in Canninefatibus, stolidae audaciae Brinno, claritate natalium insigni: pater eius, multa hostilia ausus, Caianarum expeditionum ludibrium impune spreverat. Igitur ipso rebellis familiae nomine placuit, impositus-

bellum. Flavianis et melioribus omnium Romanorum, quos erat credibile Vespasianum Vitellio praelaturos, et ideo hos, qui limitem obsidebant, tanquam portionem Vitellianae factionis impediri proprio negotio, ne creato et subornato a sese imperatori, si necessum foret, auxilio venire possent, visoros haud invitos. Sic et *imputaturos* profecto Batavos, non Vitellianorum duces, ut putavit optimus Pichena. Gron. Haec sunt subobscura, nec, ut opinor, vera. Sensus est: Romanis gratum faciemus bello movendo, quia putabant, id in Vespasiani gratiam motum esse. Itaque, si male successerit, culpam Vespasiani fore iudicio Romanorum, sibi nil metuendum. Mox *adigit barbaro r. et p. exsec.* est imitatio formulae *adigere sacramento.* Ern.

Canninefates. Ursinus ex lapide cit. ad A. 4, 23, ubivis vult scribi *Cannanefas*, sed neqoe lapides neque libri in hac scriptura consentiunt. Antiquis nominis memoria videtur superesse in vico *Kennebourg.* Cf. Bucher. in Belg. Rom. p. 183. Plura Ryckius.

Missas in G. Brot. forsan *remissas.*

Ut supra retulimus. Hist. 2, 69. Ceterum cohortes Batavorum sunt ipsa Britannica auxilia, quod diu in Britannia auxiliorum nomine militaverant. Ern.

Brinno. Vid. notam mox sequentem. Ern.

Cai. expeditionum ludibrium. Intelligi planum est puerilem illam expeditionem quam describit Suet. in Caio 43. seq. Ern.

Nomine placuit. Sive etiam *omine.* At *Brinionem* ipsum *Brunonem* scribi, verius fortasse sit. Lips. Ed. pr. (et cod. Bud.) habet *homine.* Puteolanus edidit *omine*, quod omnes secuti sunt ante Lipsium, in cuius editione primum *nomine* reperi. Videtur sic habuisse exemplum, quod ille primum accommodavit novae editioni. Id an habuerit hanc lectionem e MS. consulto positam, ignoro. Pichena, qui *nomine* dicit se praeferre lectioni *omine*, non dicit quid sit in MS. Flor. nec I. Gron. In eo

que scuto, more gentis, et sustinentium humeris vibratus, dux deligitur; statimque accitis Frisiis (transrhenana gens est) duarum cohortium hiberna, proxima occupatu, Oceano irrumpit. Nec praeviderant impetum hostium milites: nec, si praevidissent, satis virium ad arcendum erat. Capta igitur et direpta castra: dein vagos, et pacis modo effusos, lixas negotiatoresque romanos invadunt. Simul excidiis castellorum imminebant; quae a praefectis cohortium incensa sunt, quia defendi nequibant. Signa vexillaque, et quod militum, in superiorem insulae partem congregantur,

tamen esse *nomine*, ut in Guelf. Reg. et aliis, videtur. *Omine* reperit Broter. in MS. Harl. Oxon. et alio, idque praetulit. Nunc vulgatum nec mihi displicet: videturque fortius *nomine*, si id est pro *caussa*, non ut illud nomen illi familiae usitatum, proprium ac perpetuum fuerit. MSS. Flor. Agr. *Brinno*; quibus consentiunt MS. Guelf. ed. pr. in quibus *Brino*; nisi quod haec semel *Brumo*, quod favet Lipsii coniecturae. Nec aliud est *Breno* et *Brenno*, quod Puteol. Ber. Alc. habent. Rhenanus induxit e Bud. *Bruno*: ipse tamen magis inclinat in *Brinno*. Et tamen illud omnes secuti sunt, usque ad Ryckium, qui *Brinno* cum I. Gron. edidit. Ern. *Homine* est pro *omine*, ut medio aevo *hortus* pro *ortus*. Quae mox de *omine* et *nomine* dicta sunt in edit. priore, turbata fuere; puto me verum sensum restituisse. Mox Rhen. duce Bud. sustulit verbum *placuit*. — *Impositusque scuto, more gentis.* Mos igitur ille ignotus Romanis, eo quidem aevo. Nam postea irrepsit, sed non nisi cum Barbaris. Galli, Gothi, Franci hunc in cooptando principe ritum habuerunt; et notavit atque exemplis firmavit P. Pithoeus. Illum vide Subsecivor. 2, 6. Sed addo, etiam Graecis lavationem hanc in scutum usurpatam, inter solennia principatus. Zonaras de Hypatio 14, 6. qui seditiose contra Iustinianum electus: *καὶ ἐπὶ ἀσπίδος αὐτὸν μετάρσιον ἄραντες, ἀνηγόρευσαν βασιλέα.* Nicephorus Gregoras 1, 2. de Theodoro Ducae filio: *Ἀνηγορεύετο δ' ὕστερον βασιλεὺς παρ' ἑκόντων τῶν ὑπηκόων ἁπάντων, καθεσθεὶς ἐπ' ἀσπίδος, κατὰ τὸ ἐν τούτοις ἐπικρατοῦν ἔθος.* Curopalates de officiis aulae c. 17: *Ὁ νέος βασιλεὺς ἐπὶ σκουταρίου καθεσθεὶς, ἐπαίρεται ἐς ὕψος.* In Excerptis Georgii Pachymeri 2, 4: *Imperatorio clypeo insidet is qui imperio destinatur.* Adde Zosimum 3, 9. in electione Iuliani. Lips.

Proximo occupato Oceano. Legam *proxima occupatu, Oceano irrumpit*: hac mente: ut Brinno duarum cohortium castra, quae finitima Canninefatibus, per Oceanum irruperit. Et accedit quod in Flor. est *proxima occupata*. Lips. Recepit Pichena. MSS. Agr. (Bud.) Guelf., *proximo occupata Oceano*. Ed. pr. consentit cum Flor. Ceterae usque ad Pich. *proximo occupato Oceano*. Ern. Acid. volebat *qua proxima occu-*

duce Aquillio, primipilari; nomen magis exercitus, quam robur. Quippe, viribus cohortium abductis, Vitellius, e proximis Nerviorum Germanorumque pagis, segnem numerum armis oneraverat.

16. Civilis, dolo grassandum ratus, incusavit ultro praefectos, « quod castella deseruissent. Se cum cohorte, cui praeerat, Canninefatem tumultum compressurum: illi sua quisque hiberna repeterent. » Subesse fraudem consilio, et dispersas cohortes facilius opprimi, nec Brinnonem ducem eius belli, sed Civilem esse, patuit: erumpentibus paullatim indiciis, quae Germani, laeta bello gens, non diu occultaverant. Ubi insidiae parum cessere, ad vim transgressus, Canninefates, Frisios, Batavos propriis cuneis componit: directa ex diverso acies, haud procul a flumine Rheno, et obver-

patu, et deinde *adscitis*, pro *accitis*. Dotteville e cod. suo dat *uni hiberna proximo occupata Oceano*.

Congregantur. Ed. pr. *congregabantur*, non male. Ern. *In superiorem insulae partem*. Sic Rhen. e Bud. Prius *in superiore ins. parte*.

Viribus cohortium abductis. Bona et fida lectio e libris. Frustra Rhen. e Bud. admutilato codice turbat, miscet. Vitellius quidem non cohortes ipsas, aut legiones omnes e Germania abduxit: sed illis, manentibus nomine et specie, valentissimum quemque militem subtraxit, id est, vires cohortium abduxit, ut hic ait. Lips. Nempe, quia in MS. abfuerat *quippe viribus*, Rhenanus correxit, *robur, cohortibus abductis, Vitellius* etc. Eadem verba absunt a MS. Guelf., qui insuper habet *abductum*, refertque ad *numerum*. Ed. pr. *quibus viribus* c. *adductis*. Puteol. *quippe v. c. adductis*, cum seqq. usque ad Rhenan. quem ceteri deinde secuti sunt usque ad Lips. qui edidit quod est in textu. Mox pro *proximis* ed. pr. *primis*, solenni confusione. Ern.

Tumultum compressurum. Sic bene e MS. Bud. edidit Rhen.; sic ante ed. pr.; sic MS. Reg. Ceteri ante Rhen. dedere *oppress.*, quod est et in MS. Guelf. Paullo post MS. Reg. ed. pr. *ducem esse belli, sed Civilem, eis patuit*. In vulgata lectione *eius* languet, in altera *eis*; quod si deleatur, *ducem esse belli* praetulerim. Ern. Bud. levi errore *tumulum* habet pro *tumultum*, sed bene *compressurum*.

Nec Brinnonem. MS. Agr. ed. pr. nec *Br. esse ducem belli, sed Civilem eis patuit*. Mox *indiciis, quae occultaverant*, pro *indiciis coniurationis, quam* etc. Vid. ad A. 1, 4. Deinde in MS. Guelf. verba *propriis cuneis* in margine sunt a manu sec. Ern. Bud. male *eius* pro *eis patuit*.

Directa ex diverso acies. Sic libri omnes, nisi quod princ. (et Bud.)

sis in hostem navibus, quas, incensis castellis, illuc appulerant: nec diu certato, Tungrorum cohors signa ad Civilem transtulit: perculsique milites improvisa proditione a sociis hostibusque caedebantur. Eadem etiam navibus perfidia. Pars remigum e Batavis, tanquam imperitia, officia nautarum propugnatorumque impediebant: mox contra tendere, et puppes hostili ripae obiicere: ad postremum gubernatores centurionesque, nisi eadem volentes, trucidant, donec universa quatuor et viginti navium classis transfugeret, aut caperetur.

17. Clara ea victoria in praesens, in posterum usui: armaque et naves, quibus indigebant, adepti, magna per Germanias Galliasque fama, *libertatis auctores* celebrabantur. Germaniae statim misere legatos, auxilia offerentes. Galliarum societatem Civilis arte donisque adfectabat, captos cohortium praefectos suas in civitates remittendo: cohortibus, abire, an manere mallent, data potestate: manentibus honorata militia, digredientibus spolia Romanorum offerebantur. Simul secretis sermonibus admonebat « malorum, quae tot annis perpessi, miseram servitutem falso pacem vocarent. Batavos, quamquam tributorum expertes, arma contra communes dominos cepisse: prima acie fusum victumque Romanum: quid? si Galliae iugum exuant? quantum in Italia reliquum? provinciarum sanguine provincias vinci: ne Vindicis aciem cogitarent: batavo equite protritos Aeduos Arvernosque: fuisse inter Ver-

detecta, vitiose. At Pichena corrigebat *acie*, quia sequitur *obversis navibus*; quod placet. Mox pro *quas* ed. pr. (et Bud.) *quasi*; et sic volebat Rhen., sed operae non paruere. Itaque illud in omnibus seqq. est, et simul *appulerat*, vitio operarum: quod tamen usque ad Lipsium servatum. Infra: *centurionesque eadem vol.* in MS. Guelf. sunt in marg. a man. sec. Ern. Bud. *appulerant*. Dein *nisi eadem volentis*.

Vindicis. Hoc nomen deest in Bud. spatio relicto.

ginii auxilia Belgas: vereque reputantibus, Galliam suismet viribus concidisse. Nunc easdem omnium partes, addito, si quid militaris disciplinae in castris Romanorum viguerit: esse secum veteranas cohortes, quibus nuper Othonis legiones procubuerint. Servirent Syria, Asiaque, et suetus regibus Oriens: multos adhuc in Gallia vivere, ante tributa genitos. Nuper certe, caeso Quinctilio Varo, pulsam e Germania servitutem: nec Vitellium principem, sed Caesarem Augustum bello provocatum. Libertatem natura, etiam mutis animalibus, datam: virtutem proprium hominum bonum. Deos fortioribus adesse. Proinde arriperent vacui occupatos, integri fessos: dum alii Vespasianum, alii Vitellium, foveant, patere locum adversus utrumque.»

18. Sic in Gallias Germaniasque intentus, si destinata provenissent, validissimarum ditissimarumque nationum regno imminebat. At Flaccus Hordeonius primos Civilis conatus per dissimulationem aluit. Ubi «expugnata castra, deletas cohortes, pulsum Batavo-

Multos adhuc in Gallia. Caute vide legas. Si enim de prima servitute et stipendio, quod Caesar imposuit, capis, capieris. Quomodo enim vera haec adsertio, quum ab eo tempore ad hunc diem, anni sint inter fere CXX? nec tam vitales, ut opinor, tunc nostri Galli. Sed ad Augustum eiusque aevum id referri verius erit: qui censum tributumque instituit, quod penderent Galli; idque in consulatu suo septimo. Ad quam rationem nihil absurdi, aut vani in hac oratione Civilis. LIPS.

Mutis animalibus. Acidalius coniicit *brutis.* Quasi non *muta* eadem, quae bruta, et quidem elegantius. Vide ad Senecam ep. 90. GRON. Cicer. N. D. 2, 53: *An bestiarum? nihilo probabilius, deos mutarum et nihil intelligentium caussa tantum laborasse.* Sc. *mutae* non intelligendum, quae soni nihil edant, sed quae loqui non possint. MS. tamen Guelf. *multis*, sed ita ut *l* supra adscriptum sit; item ed. pr. Ea verba in MSS. confundi, dudum alii notarunt. ERN. Bud. *mutis.*

Hominis bonum. MSS. Flor. Bud. Agr. ed. pr. *hominum*: quod eum I. Gronovio recepimus. Nam et alia sunt in Tacito similiter desinentia. V. Iac. Gron. ad H. 3, 11. ERN.

Arriperent vacui occupatos. Int. in utroque, *aliis bellis.* *Arripere* autem pro vim inferre, bellum, eleganter ERN.

rum insula romanum nomen,» trepidi nuntii adferebant, Mummium Lupercum, legatum, (is duarum legionum hibernis praeerat) «egredi adversus hostem» iubet. Lupercus legionarios e praesentibus, Ubios e proximis, Treverorum equites, haud longe agentes, raptim transmisit, addita Batavorum ala, quae iam pridem corrupta, fidem simulabat, ut, proditis in ipsa acie Romanis, maiore pretio fugeret. Civilis, captarum cohortium signis circumdatus, ut suo militi recens gloria ante oculos, et hostes memoria cladis terrerentur, matrem suam sororesque, simul omnium coniuges parvosque liberos, consistere a tergo iubet; hortamenta victoriae, vel pulsis pudorem. Ut virorum cantu, feminarum ululatu, sonuit acies, nequaquam par a legionibus cohortibusque redditur clamor. Nudaverat sinistrum cornu Batavorum ala transfugiens, statimque in nos versa: sed legionarius miles, quamquam rebus trepidis, arma ordinesque retinebat. Ubiorum Treverorumque auxilia, foeda fuga dispersa, totis campis

Mummium Lup. MS. Guelf. (Bud.) et alii *Munium*. Idem videtur dare voluisse Spirensis in ed. pr. ubi *munivit*: nam aliis locis est *Munius*, ut c. 22, ubi et Put. sic: (non Bud. qui ut) ceterae edd. *Mumius*. Vera et antiqua scriptura *Mummius*, quam et Ryckius expressit. Fuisse legatum legionis, non legatum simpliciter, patet e c. 22. Ern.

Fidem simulabat. Sic rescripsi necessari, propter rationem linguae latinae pro vulgato *simulat*, quod hic stare nullo modo potest. Id ortum est e compendiaria scriptura, ut saepe alibi in libris scriptis et editis. Res est ita evidens, ut omnes probaturos correctionem confidam. Paullo post pro *fugeret* MS. Bud. *fungeretur*: male. Ern. Quid hoc monstri? Vulgatum ego ubivis deprehendo *simulabat*, non *simulat*. Vana ergo querela.

Ante oculos, et hostes. Bip. ex ingenio *ante oculos esset, hostes*. Egregie, quaeritur, an vere? codices obstant: nec in vulg. dura ellipsis. Mox *hortamenta vict.* etc. cf. Germ. 7.

Nequaquam par. Quod valde Romani observabant, et velut omen habebant eventus. Appianus in Parthicis 27: *Crassus iussit eos clamorem tollere, in quo maxime militum moestitia deprehensa est, exilem et dissonum clamorem edentium. Contra, a Barbaris clarus et fortis est redditus.* Lips.

palantur. Illuc incubuere Germani. Et fuit interim effugium legionibus in castra, quibus *Veterum* nomen est. Praefectus alae Batavorum, Claudius Labeo, oppidano certamine aemulus Civili, ne interfectus invidiam apud populares, vel, si retineretur, semina discordiae praeberet, in Frisios avehitur.

19. Iisdem diebus, Batavorum et Canninefatium cohortes, cum iussu Vitellii in urbem pergerent, missus a Civile nuntius adsequitur. Intumuere statim superbia ferociaque, et « pretium itineris, donativum, duplex stipendium, augeri equitum numerum », promissa sane a Vitellio, postulabant, non ut adsequerentur, sed caussam seditioni. Et Flaccus, multa concedendo, nihil aliud effecerat, quam ut acrius exposcerent, quae sciebant negaturum. Spreto Flacco, inferiorem Germaniam petivere, ut Civili iungerentur. Hordeonius, adhibitis tribunis centurionibusque, consultavit, « num obsequium abnuentes vi coërceret. » Mox, insita ignavia et trepidis ministris, quos ambiguus auxiliorum animus et subito delectu suppletae legiones augebant, statuit, continere intra castra militem. Dein poenitentia, et arguentibus ipsis, qui suaserant, tanquam secuturus, scripsit Herennio Gallo, legionis primae legato, qui Bonnam obtinebat, ut « arceret tran-

Claudius Labeo. In MS. Guelf. est in marg. (in Bud. deest). Mox habet *oppidanorum*; male. Deinde *esset invidia* MS. Agr. ed. pr. Ryckius coniiciebat *invidiae esset*; non male. Mox *advehitur* ed. pr. ceteraeque ante Rhen. V. ad A. 16, 2. Ern. Bud. *oppidano*, i. e. ut inter cives eiusdem oppidi certamen fieri solet. Mox idem *invidia*, puto, lineola omissa. Dein *avehitur*.

Batavorum et Canninef. cohortes. Ego auxiliares scriptas ex istis populis puto, quod patet e c. 20, init. Aliter sentit Schelius ad Hygin. p. 87. Ern.

Nihil aliud effecerat. Bud. *nihil effecerat.*

Qui Bonnam obtinebat. MS. Guelf. *q. B. partem obt.* et in marg. insuper additum *exercitus* post *obt.* Sed *partem* est in litura: nempe est lectio ed. pr. *bonam obtinebat partem exercitus.* Mox *terreret* MSS. Flor. (Bud.) Guelf. edd. pr. Put. Ber. Alc. idque restituit Pichena. Ceterae inde

situ Batavos: se cum exercitu tergis eorum haesurum.» Et opprimi poterant, si hinc Hordeonius, inde Gallus, motis utrimque copiis, medios clausissent. Flaccus omisit inceptum, aliisque literis Gallum monuit, ne terreret abeuntes. Unde suspicio, sponte legatorum excitari bellum: cunctaque, quae acciderant, aut metuebantur, non inertia militis, neque hostium vi, sed fraude ducum evenire.

20. Batavi, cum castris Bonnensibus propinquarent, praemisere, qui Herennio Gallo mandata cohortium exponeret: « nullum sibi bellum adversus Romanos, pro quibus totiens bellassent. Longa atque irrita militia fessis, patriae atque otii cupidinem esse. Si nemo obsisteret, innoxium iter fore; sin arma occurrant, ferro viam inventuros. » Cunctantem legatum milites perpulerant, « fortunam proelii experiretur. » Tria millia legionariorum et tumultuariae Belgarum cohortes, simul paganorum lixarumque ignava, sed procax ante periculum manus, omnibus portis erum-

a Rhen. *teneret*, quod melius videbatur Freinshemio. Ern. Bud. *qui bona obtinebat*. Dein *teneret* apud Rhen. vitio operarum debetur; ipse enim nihil notat. Id perperam retentum a seq.

Cunctaque, quae acc. Haec est scriptura MSS. Flor. Agr. Guelf. (in quo tamen *quae* excidit) edd. ante Rhen. omnium, nisi quod in pr. *que* abest. Itaque merito restituit I. Gronovius pro vulgato *quin cuncta*, quod est a coniectura Rhenani, ducta e MS. Bud. in quo corrupte erat *qui cunctaque*. Ern. Put. Ber. Alc. sane istud *quin* non habent.

Fraude ducum evenire. Vocem sustuli, *metuebantur*, auctore Vaticano, quae perperam hic inserta, et de priore linea repetita. Lips. Est vitium operarum, quod ex ed. Rhen. ad ceteras propagatum est. Ern. Immo hoc vitium est cod. Bud. in quo id verbum ita reperitur. Mox idem male *Bononiensibus*, sic et paullo post.

Mandata exponerent. MS. Flor. (Bud.) ed. pr. *exponeret*, quod probat I. Gron. Sic et MS. Reg. Ad rem nihil interest. Recepit tamen Brot. Ern. Bene.

Lixarumque ignavia. Sic MSS. et edd. ante Rhen. qui (ex ingenio) correxit *ignava*; recte: nec ullo modo *ignavia* ferri potest: ut mirum sit a Gronoviis id esse repetitum. Mox *circumdant* male MS. Bud. quod tamen probat Rhen. syllaba excidit, ut alias. Ern. Varie hic peccat Bud. *manibus*, *rumpunt*, *patebant*, etc.

punt, ut Batavos numero impares circumfundant. Illi, veteres militiae, in cuneos congregantur, densi undique, et frontem tergaque ac latus tuti. Sic tenuem aciem nostrorum perfringunt. Cedentibus Belgis, pellitur legio, et vallum portasque trepidi petebant. Ibi plurimum cladis: cumulatae corporibus fossae: nec caede tantum et vulneribus, sed ruina et suis plerique telis interiere. Victores, colonia Agrippinensium vitata, nihil cetero in itinere hostile ausi, Bonnense proelium excusabant, tanquam petita pace, postquam negabatur, sibimetipsi consuluissent.

21. Civilis, adventu veteranarum cohortium, iusti iam exercitus ductor, sed consilii ambiguus, et vim romanam reputans, cunctos, qui aderant, in verba Vespasiani adigit: mittitque legatos ad duas legiones, quae priore acie pulsae, in Vetera Castra concesserant, «ut idem sacramentum acciperent.» Redditur responsum, «neque proditoris, neque hostium se consiliis uti. Esse sibi Vitellium principem, pro quo fidem et arma usque ad supremum spiritum retenturos: proinde perfuga Batavus arbitrum rerum romanarum ne ageret, sed meritas sceleris poenas exspectaret.» Quae

Illi veteres militiae. Ipsa est Taciti phrasis, et egregia restitutio Florentino codici debetur, atque industriae Pichenae. Lips. Sic et in cod. Vatic. ed. pr. Altera lectio *veteris militiae memores* aliis MSS. et edd. inde a Puteol. usque ad Lipsii posteriores edd. quae post Pichenae ed. prodiere. Post *in cuneis* male edd. Puteol. seqq. usque ad Pich. *In cuneos* verum est, quod habent Flor. Agr. ed. pr. ex qua male in nota Gruteri apud Gronovios laudatur *in aeneis*. Ern. Bud. *veteris militie inciviles congr.* unde Rhen. fingebat *vi habiles*. Vitium, quod in Gronoviis notatur, ad eos ex ipsa editione Gruteri transiit a. 1607.

Perfuga Batavus, etc. Edd. Put. Ber. Ale. *perfugus* (Bud. bene *perfuga*). Videtur Puteol. in cod. *profuga* habuisse, atque inde fecisse *perfugus*: nam illae voces saepe in MSS. permutantur a librariis, ignaris *perfugam* pro desertore dici. Vid. Drakenb. ad Liv. 22, 23. Post *arbitrium* MSS. Flor. (Bud.) Guelf. ed. pr. Ceterae omnes *arbitrum*. Illud praefert I. Gronovius. Recte. Vid. ad A. 13, 14. Ceterum utramque latine

ubi relata Civili, incensus ira, universam Batavorum gentem in arma rapit. Iunguntur Bructeri Tencterique, et excita nuntiis Germania ad praedam famamque.

22. Adversus has belli concurrentis minas legati legionum, Mummius Lupercus et Numisius Rufus, vallum murosque firmabant. Subversa longae pacis opera, haud procul castris, in modum municipii exstructa, ne hostibus usui forent. Sed parum provisum, ut copiae in castra conveherentur: rapi permisere. Ita paucis diebus per licentiam absumpta sunt, quae adversus necessitates in longum suffecissent. Civilis, medium

dicitur. Mox pro *quae* male *quippe* ed. Beroald. Alc. Puto esse vitium operarum in ed. Ber. Ern. A. 13, 14, noster admisit *arbitrum*. Quidni et hic? Sic et Brot. Lall. Bip. Vide et dicta ad 15, 17; 16, 11.

Belli concurrentis. Non est *ingruentis* simpliciter, ut Ryckius interpretatur, sed undique ingruentis, propter concursum populorum ad Civilem. Sic *concursum occupationum* dixit Cicero epist. 7, 33. Ern. Recte Bip. monent accusandi casu non gignendi accipiendum *concurrentis*, pro quo propterea usitatius ponunt *concurrentes*. Sufficit monuisse.

Numisius Rufus. Μνημονικὸν ἁμάρτημα putat Savilius: nam solum Lupercum *duarum legionum hibernis praefuisse*, c. 18, nec Numisium ad Vetera fuisse, sed ap. legionem XVI. cuius castra ad Novesium. Primum argumentum infirmum. Nam etsi pares legati legionum, tamen ei potuit a legato Hordeonio summa rei tradita esse, ut ei alter parere cogeretur, ut Voculae c. 24. Dein c. 26, XIII. legio Novesii est, legato Gallo: quamquam de legione ambigi potest. Vid. ibi not. Ern.

Longae pacis opera. Id est, procestria, et quae aedificari ante castra solent, usibus lixarum aut advenarum. Me vide Milit. Dial. 5, 1. Lips.

Sed parum provisum, ut. Itane in literae unius salebra viri docti haeserint? Nam *ni* antea legebatur, non *ut*, velut nos emendavimus. Itaque consensu Vertranius et Rhenanus corrigunt, *sed parvum provisum, ni copiae;* et *provisum* interpretantur commeatum, annonam, (ut H. 2, 5.). Ludibria: nostra sententia clara. Peccatum, inquit, in eo a ducibus, quod, dum aedificia pro castris diruuntur, commeatum aliaque tolerandae obsidioni diripi permisere potius, quam ut in castra conveherent ad usum. Lips. Ed. pr. (et cod. Bud.) *vi. Ni* tamen defendunt Salinerius et Ryckius, et sic capiunt: sed parum consultum castris erat diruendis procestriis, si non curaretur simul, ut inde copiae in castra conveherentur, aleudis per obsidionem militibus. Non male. Et sic MSS. plures, unde recepit Broter. Mihi tamen *ut* rectius videtur sensu meo, propter formam orationis: *nam rapi permisere.* Ern.

agmen cum robore Batavorum obtinens, utramque Rheni ripam, quo truculentior visu foret, Germanorum catervis complet, adsultante per campos equite. Simul naves in adversum amnem agebantur. Hinc veteranarum cohortium signa, inde depromptae silvis lucisve ferarum imagines, ut cuique genti inire proelium mos est, mixta belli civilis externique facie obstupefecerant obsessos; et spem oppugnantium augebat amplitudo valli, quod, duabus legionibus situm, vix quinque millia armatorum tuebantur. Sed lixarum multitudo, turbata pace illuc congregata, et bello ministra aderat.

Utramque Rheni ripam. Vox *utramque* Budensi abest. Et vero, cur utramque ripam milite compleverit, quum haec in altera gesta? Inducatur igitur id verbi, aut rescribatur *utrimque*. Id enim veri speciem habet, supra infraque castra militem locatum, ad obsessorum terrorem. Lips. Sed bene defenditur *utramque* a Pichena; idque habent libri praeter Bud. omnes. Consulto utramque ripam implevit milite, ut abundare copiis videretur, et tanto plus adspectus terroris incuteret. Ern. Acid. volebat *utrimque*. Mox Bud. *visui*.

Silvis lucisque. Sic libri nostri, non *iugisque*. Enimvero in sacris Germanorum lucis ferina ista signa. Tacitus de moribus gentis 7: *Effigiesque, et signa quaedam detracta lucis in proelium ferunt.* Lips. Ed. pr. *lucisve*. Ceterae usque ad Lips. *iugisque*, quod et Guelf. (et Bud.) habet. *Brotier* suspectum habet *lucisque* l. c. ut e Mor. Germ. additum. Proprium in hac re est verbum *lucis*, ut ex illo loco et aliis patet: id adeo deleri non potest. Si *silvis* quis deleri malit: frequens est verbo speciei addere genus, lucis silvas. Ern. Grut. praeferebat *lucisve*. Placet.

Iuxta belli civilis. Puto germanum esse. Romanus tamen codex itemque Flor. *mixta belli civilis*: non item male. Lips. Rom. eod. est ed. pr. Eam lectionem bene recepit Pichena. MS. Guelf. edd. Put. Ber. Ale. *iusta*. Rhen. seqq. *iuxta*: quod sane eundem sensum efficeret, si a libris ser. firmaretur. Ern. Est in Bud. et sic A. 1, 48, *innocentes ac noxios iuxta cadere*. I. Fr. Gronovius Obs. 1, 17, hoc loco quoque legebat *iuxta* reddebatque ἐξ ἴσης. Utrum Taciti sit, non dixerim. Recentiores editores in *mixta* conspirant.

Quinque millia armatorum Rom. Verbum *Romanorum* agnoscunt omnes MSS. praeter Budens. et add. ante Rhenanum: a quo deletum restituit Pichena. Recte *Romanorum* additum dicit Pichena, ut *armati* a lixis et id genus hominibus distinguantur, quos ad belli ministeria adsumptos mox dicit Tacitus. Ern. Quasi vero, si absit *Romanorum*, milites a lixis distingui nequeant. Ea vox profecto abundat. Delevi. Prius pro *situm* Rhen. volebat *tum*.

23. Pars castrorum, in collem leniter exsurgens; pars aequo adibatur: quippe, illis hibernis obsideri premique Germanias, Augustus crediderat: neque unquam id malorum, ut oppugnatum ultro legiones nostras venirent. Inde non loco, neque munimentis labor additus: vis et arma satis placebant. Batavi Transrhenanique, quo discreta virtus manifestius spectaretur, sibi quaeque gens consistunt, eminus lacessentes. Post, ubi pleraque telorum turribus pinnisque moenium irrita haerebant, et desuper saxis vulnerabantur, clamore atque impetu invasere vallum, appositis plerique scalis, alii per testudinem suorum: scandebantque iam qui-

Leniter assurgens. MSS. Flor. Agr. (Bud.) ed. pr. *exsurgens.* Eodem verbo usus est H. 2, 14. Et hic potius alterum substitutum a librariis videtur, quod tritum est usu, quam *exsurgens* illi. Ern. Suus sit honor codicibus. Repono *exsurgens.* Sic et Bip.

Neque unquam id malorum. etc. *Crediderat* intell. *timuerat* nunquam eo rem redituram putarat. Est durus loquendi modus; sed in quo libri omnes consentiunt. Ern. Cur *timuerat*? Potius suo sensu, *crediderat*, sic coërceri Germanias, neque unquam id malorum *oriturum* etc.

Non.... labor additus. Formula Virgiliana (G. 1, 150), *mox et frumentis labor additus*: sed alio sensu: h. l. *est*, nihil artis aut operae adsumptum, ad locum munitiorem operibus reddendum, ut maior in oppugnando labor esset. Ern.

Quo discreta virtus etc. Simile quid 5, 27.

Sibi quaeque, gens consistunt. Durius dictum pro *seorsim*, non permixti inter se. Rhenanus coniiciebat *simul*: quae verba et alibi confusa notarat: si quid mutandum, malim *soli*: sic infra c. 46, *separatum assistere.* Mox pro *haerebant* MSS. Vatic. Agr. ed. pr. *pendebant*, quod magis placebat Grutero. Ern. *Sibi* Bip. reddunt *secum.* Livius dixisset *pro se quaeque*; ut 26, 36. Cf. Hiller. Racem. 12. Mox Bud. *oppositis plerique scalis*, ut Rheo. notat. In edd. Gronov. ea verba deesse dicuntur, perperam. Bud. *herebant*: huius glossa mihi videtur esse *pendebant.* Bip. hoc praeierunt.

Per testudinem suorum. Explico in Poliorc. 1, 5. Lips.

Scandebantque iam quidam. Haec interpunctio est a Pichena, auctore Flor.; nam ante coniungebantur haec cum antecedentibus, et punctum erat post *vallum.* Sed eadem interpunctio in ed. pr. Infra ed. pr. *nec ullam sibi ipsis sollertiam*, et post *ducebant.* Ern. Bud. *nec ulla ipsis sollertia..:.... docebant.* Prius *scandebant* sine copula. Mox *suprastantes.*

dam, cum, gladiis et armorum incussu praecipitati, sudibus et pilis obruuntur, praeferoces initio, et rebus secundis nimii. Sed tum praedae cupidine adversa quoque tolerabant. Machinas etiam, insolitum sibi, ausi: nec ulla ipsis sollertia: perfugae captivique docebant struere materias in modum pontis; mox subiectis rotis propellere: ut alii superstantes, tanquam ex aggere, proeliarentur; pars intus occulti muros subruerent. Sed excussa balistis saxa stravere informe opus: et crates vineasque parantibus adactae tormentis ardentes hastae: ultroque ipsi oppugnatores ignibus petebantur; donec, desperata vi, verterent consilium ad moras, haud ignari paucorum dierum inesse alimenta, et multum imbellis turbae. Simul ex inopia proditio, et fluxa servitiorum fides, ac fortuita belli sperabantur.

24. Flaccus interim, cognito castrorum obsidio, et missis per Gallias, qui auxilia concirent, lectos e legionibus Dillio Voculae, duodevicesimae legionis legato, tradit, ut quam maximis per ripam itineribus celeraret. Ipse pavidus, invalidus corpore, invisus mi-

Struere materias. Sic edidit primus Rhen. (e Bud.) idemque est in Guelf. Ante erat *machinas.* Materias struebant in modum pontis, id est e trabibus conficiebant machinas altas, in quibus, ut pontibus, consisterent. Ern. Cf. Veget. 4, 17.

Sperabantur. Cod. Agr. *spectabantur.*

Lectos e legionibus. Praepositio addita a Pichena (suadente Mureto). *Duodevicesimae* idem restituit, ut alibi. At *duo et vices.* edd. pr. Rhen. (e Bud.) seqq. usque ad Pich. et MSS. Flor. Reg. Oxon. unde restituit Broterius. Vid. ad H. 1, 55. Ern.

Ipse pavidus torpere. Quaedam editiones, *ipse navibus invalidus corpore.* Forte, *ipse pavidus, invalidus: torpere.* Duplex certe vitium et segnitas huic seni, corporis animique. Lips. Lectio *ipse navibus invalidus corpore* est et in Flor. Agr. (Reg. Lall.) ed. pr. nec in alia ed. reperi. Unde Pichena coniiciebat: *ipse pavidus, invalidus corpore.* Iac. Gronovius *navibus* suspicatur factum ex *ignavus.* Ceterum Pichenae correctionem recepit. Ern. Bud. *ipse navibus corpore invisus mil.* quod ad vulg. propius accedit. Sed lectio Flor. a Pichena emendata mihi potior vi-

litibus: neque enim ambigue fremebant, « emissas a Magontiaco Batavorum cohortes, dissimulatos Civilis conatus, adsciri in societatem Germanos: non Primi Antonii, neque Muciani ope Vespasianum magis adolevisse: aperta odia armaque palam depelli: fraudem et dolum obscura, eoque inevitabilia. Civilem stare contra, struere aciem: Hordeonium e cubiculo et lectulo iubere, quidquid hosti conducat. Tot armatas fortissimorum virorum manus unius senis valetudine regi. Quin potius, interfecto traditore, fortunam virtutemque suam malo omine exsolverent. » His inter se vocibus instinctos flammavere insuper allatae a Vespasiano literae, quas Flaccus, quia occultari nequibant, pro concione recitavit: vinctosque, qui attulerant, ad Vitellium misit.

25. Sic mitigatis animis, Bonnam, hiberna primae

detur, quam cum Brot. et Lall. recipio. *Dotteville* istam servat totidem verbis, *navibus* intelligit secutum Flaccum in Rheno, verum dura nimis haec ellipsis. Mox Bud. Agr. *premebant*.

Adsciri in societatem. Adsciri MSS. Flor. et edd. ante Rhen. qui, nescio an e Bud., praetulit *acciri* (ita Bud. *acciri*). Vetus Pichena restituit. Idem verbum c. 80, de eo diximus ad Agric. 19. Ern.

' *Aperta odia, armaque.* Sallustiana imitatio est in Or. 2 ad Caes.: *Hostem adversum deprimere, homini strenuo haud difficile est: occulta pericula neque vitare, neque facere, bonis in promptu est.* Lips.

Interfecto traditore. Traditorem pro proditore non dixere veteres: nec huc pertinent *traditores* Christiani, quos Ryckius adfert. N. Heinsius corrigit; *interfecto traditore*, nempe custodiae, quae ad imperatorem adduceret. Alii malunt *proditore*, quod magis placet: nam illud durius, sive custodiae intelligas, sive hostibus. Mox ei c. 25, *proditio* exprobratur. *Tradere* et *prodere* in libris permutari aliquot locis notavit ad Livium Drakenb. (V. saltem ad 3, 54). Mox ed. pr. *a malo omine*. Ern. *Tradere* et noster et Livius eo sensu. Quidni et *traditor* noster dixerit? Nec obstat, quod alius alia significatione accepta vox sit. Brot. et Lall. praeferunt *traditove*. —* Apud Sedulium *traditor* a *proditore* distinguitur 5, 61.

Vocibus insistentes. Alii, *vocibus instinctos*. Lips. Hoc verum, beneque receptum a Pichena, auctore Flor. Consentit MS. Reg. Agr. ed. pr. similiter Tacitus A. 2, 46. Ern. Et in Agr. 35. Bud. *vocis insistentes*.

legionis, ventum. Infensior illic miles, culpam cladis in Hordeonium vertebat: « eius iussu directam adversus Batavos aciem, tanquam a Magontiaco legiones sequerentur: eiusdem proditione caesos, nullis supervenientibus auxiliis. Ignota haec ceteris exercitibus, neque imperatori suo nuntiari, cum accursu tot provinciarum exstingui repens perfidia potuerit. » Hordeonius exemplaria omnium literarum, quibus per Gallias, Britanniamque, et Hispanias auxilia orabat, exercitui recitavit, instituitque pessimum facinus, ut epistolae aquiliferis legionum traderentur; a quis ante militi, quam ducibus, legebantur. Tum e seditiosis unum vinciri iubet, magis usurpandi iuris, quam quia unius culpa foret. Motusque Bonna exercitus in coloniam Agrippinensem; adfluentibus auxiliis Gallorum, qui primo rem romanam enixe iuvabant: mox, valescentibus Germanis, pleraeque civitates adversum nos

Exemplaria literarum. MSS. Flor. Bud. Guelf. *exemplares.* edd. omnes *exemplaria.* Ern. *Exemplares*, Rhen. intelligit literas. Sed adiectivum id primum occurrit apud Macrob. qui in Somn. Scip. 1, 8, habet *exemplares virtutes.*

Epistolae aquiliferis. Cur aquiliferis? quia legendae nimirum ad signa: id est, in principiis. Facit omnino ad hunc morem, quod Spartianus in Pescennio Nigro, c. 4, refert ex epistola M. Antonini imp. *Itaque misi literas recitandas ad signa.* Lips. Si aquiliferi centuriones primipilares, ut supra diximus placere Fabretto, alia caussa instituti erit. Nam per centuriones talia vulgari solita. Mox Lipsius volebat legi *legantur:* sine necessitate. Verba posteriora dicuntur e persona Taciti. MS. Agr. *duci.* Ern. Bud. *ducibus.* Acid. *pessimum facinus* includit parenthesi cum exclamatione.

Magis usurpandi iuris. Vaticanum iure sequor in elegantissimo genere dicendi. Nam vulgati scilicet, *caussa*, inculcaverant, sine caussa. Prisci autem hac brevitate sermonis usi saepe. Sallustius Iug. 88: *Quae postquam gloriosa modo neque belli patrandi cognovit.* Livius 27, 9: *Ea prodendi imperii Romani, tradendae Annibali victoriae, esse.* Plautus Rud. 5, 3, 18: *Iusiurandum rei servandae, non perdundae, conditum est.* Ulpianus: *Si quis evitandi criminis id egit, ut reip. caussa abesset.* Recte enim ita liber Flor. Lips. Abest *caussa* etiam ab ed. pr. Ern. Item a Bud. et Reg. Lall.

Adversum nos armatae. MSS. Fl.

armatae spe libertatis; et, si exuissent servitium, cupidine imperitandi. Gliscebat iracundia legionum, nec terrorem unius militis vincula indiderant: quin idem ille arguebat ultro « conscientiam ducis: tanquam nuntius inter Civilem Flaccumque falso crimine testis veri opprimeretur. » Conscendit tribunal Vocula mira constantia, prehensumque militem ac vociferantem « duci ad supplicium » iussit: et, dum mali pavent, optimus quisque iussis paruere. Exin consensu « ducem Voculam » poscentibus, Flaccus summam rerum ei permisit.

26. Sed discordes animos multa efferabant: inopia stipendii frumentique; et simul delectum tributaque Galliae adspernantes; Rhenus incognita illi caelo siccitate vix navium patiens; arti commeatus: dispositae per omnem ripam stationes, quae Germanos vado arcerent: eademque de caussa minus frugum, et plures, qui consumerent. Apud imperitos prodigii loco accipiebatur ipsa aquarum penuria, tanquam nos amnes quoque et vetera imperii munimenta desererent: quod in pace *fors*, seu *natura*, tunc *fatum* et *ira Dei*, vocabatur. Ingressis Novesium tertiadecima legio coniun-

Bud. ed. pr. *arma*, quod recepit I. Gron. intelligique vult *sumpsere*, quod additur in MS. Agr. Sane *armis* saepe *armati* substituti in libris scr. ut pluribus locis ad Livium docuit Drakenb. (ut ad 22, 37.) Sed mihi durior illa ellipsis videtur. Haesit fortasse librarius in verbo, quod hic significat, arma cepere. Itaque non ausus sum imitari Gronovium. In ed. pr. excidit *nos*, ut in MS. Agr. Ern. Bip. legunt *armari*.

Incognita illi caelo. Illi abest a MSS. Bud. Guelf. Ern.

Tunc fatum. Simile huic H. 1, 86.

Tertiadecima legio. MS. Agr. ed. pr. XVI. Ceterae edd. vulgatum habent. Eiusdem legionis iterum mentio infra c. 62, ibi quoque XVI. MS. Flor. sed MS. Agr. ed. pr. XIII. Ex quibus patet, ex priori loco petitum argumentum Pichenae pro legione XIII. adversus Mercerum, corrigentem c. 62, XVI. nil valere. Illud efficacius, quod 3, 22, legio XVI. a Vitellio in Italiam abducta dicitur. Sed et aliae ab eo abductae tum, in hoc bello memorantur. Ern. Bud. hic et c. 62, XIII. Fuere autem duae legiones hoc numero, altera, quae Vespa-

gitur. Additus Voculae in partem curarum Herennius Gallus, legatus: nec ausi ad hostem pergere, loco, cui *Gelduba* nomen est, castra fecere. Ibi struenda acie, muniendo vallandoque, et ceteris belli meditamentis militem firmabant. Utque praeda ad virtutem accenderetur, in proximos Gugernorum pagos, qui societatem Civilis acceperant, ductus a Vocula exercitus. Pars cum Herennio Gallo permansit.

27. Forte navem, haud procul castris, frumento gravem, cum per vada haesisset, Germani in suam ripam trahebant: non tulit Gallus, misitque subsidio cohortem. Auctus et Germanorum numerus; paullatimque aggregantibus se auxiliis, acie certatum. Germani multa cum strage nostrorum navem abripiunt. Victi (quod tum in morem verterat) non suam ignaviam, sed perfidiam legati culpabant. Protractum e tentorio, scissa veste, verberato corpore, « quo pretio, quibus consciis, prodidisset exercitum, » dicere iubent. Redit in Hordeonium invidia. Illum « auctorem sceleris, » hunc « ministrum » vocant; donec, exitium minitantibus exterritus, proditionem et ipse Hordeonio obiecit: vinctusque, adventu demum Voculae exsolvi-

siano accesserat H. 2, 86, altera, de qua h. l. in verba Vespasiani adigetur serius c. 62.

Loco Gelduba nomen est. Ed. pr. habet *loco, cui G. n. est*, quod cum Grutero verum puto. Scio formulam illam usitatam Livio: sed, ubi *ea* occurrit, semper praecedit *ibi*, aut simile quid; idque ubi est, male pronomen inseritur, ut fit subinde in libris: quod hic secus est, ubi nil praecessit, ad quod verba *loco G. n. est* referantur. Noster infra c. 84, *loco, cui nomen Rhacotis.* Ita omnes libri. Mox *incenderetur*, edd. Puteol. seqq. usque ad Pich. MS. Guelf. *incederetur* vitiose. Paullo post *Vocula* sine praepositione MSS. Flor. Bud. add. pr. Rhen. Gryph. Ceteri libri addunt. MS. Agr. *Voculae.* Ern. Bud. *uccederetur.*

Gugernorum pagos. De scriptura nominis vid. ad 5, 16. Ern.

Auctus et Germ. numerus. Edd. Puteol. Ber. Alc. *est*: male: item mox *arripiunt*, quod est etiam in ed. pr. Ceterae inde a Rhen. (e Bud.) omnes *abripiunt*, consentiente Guelf. Ern. Bud. *auctus et.*

tur. Is postera die auctores seditionis morte affecit. Tanta illi exercitui diversitas inerat licentiae patientiaeque: haud dubie gregarius miles Vitellio fidus; splendidissimus quisque in Vespasianum proni: inde scelerum ac suppliciorum vices, et mixtus obsequio furor; ut contineri non possent, qui puniri poterant.

28. At Civilem inmensis auctibus universa Germania extollebat, societate nobilissimis obsidum firmata. Ille, ut cuique proximum, « vastari Ubios Treverosque, et aliam manum Mosam amnem transire » iubet, « ut Menapios, et Morinos, et extrema Galliarum quateret. » Actae utrobique praedae; infestius in Ubiis,

At Civilem immensum. Locum recte ita purgavimus, quum legeretur *immensis actibus*, vulgo. In Coverr. erat *auctibus*: in Rodolphi codice *laudibus*. Quae omnes externae et addititiae voces, pro libito explentium. At mihi Vaticanus ille bonus bene praeivit, qui legit, *immensis universa Germ.* Ex quo phrasim facile elicui Tacito et Sallustio notam. Noster A. 3, 30: *Opumque, quis domus illa immensum viguit, primus adcumulator.* Sallustius 3, Hist. ap. Non. 1, 83: *Neque iam sustineri poterant, immensum aucto mari et vento gliscente.* Nec tamen absurde etiam scripseris *immensum quantum*. Nam Vaticano certe spatium aliquod post eam vocem est, quasi altera desit. Pichenae quidem placere video, ex Flor. *immensis auctibus*: quod interpretatur, auctum valde viribus copiisque, a Germanis. Ut quisque volet: at nimia pro re et vero illa locutio sit *immensis auctibus*. Ubi haec tam magna? ne dicam *immensa*. Lips. Pichenae correctionem omnes postea recepere. Recte. *Actibus* edd. omnes ante Lips. *Actus* et *auctus*, ut ipsa verba *agere* et *augere*, saepe in libris confunduntur; v. Drakenb. ad Liv. 4, 2; 21, 61. Bene comparavit Acidalius Vell. 2, 40, *huius viri fastigium tantis auctibus fortuna extulit*: eusque eo verbo aliquoties Livius, ut ll. cc. Ern. In verbis Lipsii in utraque editione Ernesti, immo et utraque Gronoviorum, ultima phrasis turpiter truncata hic a me est restituta. Bud. *immensis artibus*, vitiose. Faërnus legebat *auctibus*.

Alia manu transire iubet. Faërnus, Acidalius, Freinsh. corrigunt *transiri*, aut et *aliam manum*. Excusari vulgatum utcunque potest, si intelligas *duces populorum*. Mox *quateret* MSS. (Flor. Agr. Reg. Lall.) edd. vett. ante Rhen. nisi quod princ. vitiose *quaereret*: refer ad *manum*. Rhenanus correxit (e Bud.) *quaterent*, quod omnes secuti sunt usque ad Ryckium. Ern. Legu cum Freinsh. et Bip. *aliam manum*. Solet in MSS. codd. lineola accusativi index omitti. Ryckius subaudiebat *suos*, et vulg. servat *alia manu*.

quod gens germanicae originis, eiurata patria, Romanorum nomen, *Agrippinenses* vocarentur. Caesae cohortes eorum, in vico Marcoduro, incuriosius agentes, quia procul ripa aberant. Nec quievere Ubii, quominus praedas e Germania peterent: primo impune, dein circumventi sunt; per omne id bellum meliore usi fide, quam fortuna. Contusis Ubiis, gravior et successu rerum ferocior Civilis, obsidium legionum urgebat; intentis custodiis, ne quis occultus nuntius venientis auxilii penetraret: machinas molemque operum Batavis delegat: Transrhenanos, proelium poscentes, « ad scindendum vallum ire, detrusosque redintegrare certamen, » iubet; superante multitudine et facili damno: nec finem labori nox attulit.

29. Congestis circum lignis accensisque, simul epulantes, ut quisque vino incaluerat, ad pugnam temeritate inani ferebantur. Quippe ipsorum tela per tenebras vana: Romani conspicuam Barbarorum aciem, et, si quis audacia aut insignibus effulgens, ad ictum

Quos genus Germanicae. E Budensi et Romano colligas, *quod gens German.* et statim *vocarentur.* Lips. Ita placebat et Rhenano aliisque: aliis aliter. Mox Lipsius aliique *Romano:* Gruterus per glossam additum *Romanorum nomen* (quod habent MSS. Flor. Bud. Agr. Reg. Lall. ed. pr.) idque in textum venisse, dein mutatum esse in *R. nomine*, favente Ryckio. At I. Gronovius (it. Brot. Lall.) illud ipsum *Romanorum nomen* recepit, comparans illud: *nomen ego Ausonius:* quem nos, ob auctoritatem librorum, secuti sumus. Iidem libri *vocarentur:* ceteri inde a Puteol. usque ad Pichenam *vocarent.* Ern. Bud. *quos gens.* Bip. lectionem Gronovii et Ernesti servant, sed *Romanorum nomen* iis est *Rom. colonia*, quasi *familia* vel *clientela*, ut A. 3, 30, *in nomen adsciscere.*

In vico Marcoduro. Hodie *Düren* ad Buram.

Nec finem labori nox attulit. Ed. Ven. *nec finem quidem labori.* Videtur iste codex significare: *Nc nox quidem finem labori attulit.* Gron. Similiter Oxon. Guelf. *ne finem quidem labori.* Ed. Venetae i. e. Puteol. consentiunt Ber. Alc. Vulgatum est ab ed. pr. Rhen. idque verum, quod et MS. (Flor. Agr.) Reg. habet. Gronov. tamen correctionem, si libri magis faverent, probarem. Ern. A *Nec* caput incipere iubet Freinsh.

Insignibus effulgens. MS. Agr. addit *armis. Insignia arma* non uno loco dixit Livius: sed et infra c. 46,

destinabant. Intellectum id Civili: et, « restincto igne, misceri cuncta tenebris et armis » iubet. Tum vero strepitus dissoni, casus incerti, neque declinandi providentia. Unde clamor acciderat, circumagere corpora, tendere arcus: nihil prodesse virtus, fors cuncta turbare, et ignavorum saepe telis fortissimi cadere. Apud Germanos inconsulta ira: romanus miles, periculorum gnarus, ferratas sudes, gravia saxa, non forte iaciebat. Ubi sonus molientium, aut appositae scalae hostem in manus dederant, propellere umbone, pilo sequi: multos, in moenia egressos, pugionibus fodere. Sic exhausta nocte, novam aciem dies aperuit.

30. Eduxerant Batavi turrim, duplici tabulato, quam, praetoriae portae (is aequissimus locus) propinquantem, promoti contra validi asseres et incussae trabes perfregere, multa superstantium pernicie: pugnatumque in perculsos subita et prospera eruptione. Simul a legionariis, peritia et arte praestantibus, plura

insignia et *arma* distinguuntur. *Insignia* de toto ornatu militari capienda. H. 1, 38, *ut praetorianus aut legionarius insignibus suis distingueretur*. Mox *miscere* l. Gronovius: quod et ipsum latinum est, sed *misceri* melius, quod MSS. (etiam Bud). et edd. veteres habent. Ern.

Tendere arcus. Mihi suspectum, et tibi, si attendes. Quorsum hic arcus? De Germanis sermo est, quibus haud crebra ea arma: sed nec ille sensus ad Taciti sensum. Mihi videbatur *tendere armis*. Et ita solet: ubi periculum, eo armis tendimus. Lips. Acidalius malebat *ictus*. *Arcus* certe verum esse vix potest. Nam intelligitur *eo*, quod respondet τῷ *unde*. Sed *arcus tendi* vulgo dicitur simpliciter, non *aliquo*. Tela diriguntur in certum locum, non arcus, proprie. Itaque Lipsiana correctio valde arridet: nec sufficit pro vulgata lectione, demonstrasse, aliquem usum arcus etiam inter Germanos fuisse. Mox in ed. pr. excidit *virtus*. Ern. Bud. habet. De arcuum usu apud Batavos nullum dubium. *Tendere arcus*, propria et apta dictio. Lipsius τῷ *arcus* prius substituere parabat *artus*, quod Colerus impugnat, cui posteriores istius curae nondum visae. Lall. probat *armis*, frustra. Recte Ryckius non magis de Germanis hic, quam de Romanis, esse sermonem adnotat.

Periculorum gnarus. Edd. ante Rhen. omnes, MS. Guelf. (et Bud.) *ignarus*. Ern. Rhen. emendavit ex ingenio.

Val. ass. et inc. trabes. Cf. Caesar B. C. 2, 2.

struebantur. Praecipuum pavorem intulit suspensum et nutans machinamentum, quo repente demisso, praeter suorum ora singuli pluresve hostium sublime rapti, verso pondere intra castra effundebantur. Civilis, omissa oppugnandi spe, rursus per otium adsidebat, nuntiis et promissis fidem legionum convellens.

31. Haec in Germania ante Cremonense proelium gesta, cuius eventum literae Primi Antonii docuere, addito Caecinae edicto: et praefectus cohortis e victis, Alpinus Montanus, fortunam partium praesens fatebatur. Diversi hinc motus animorum. Auxilia e Gallia, quis nec amor, nec odium in partes, militia sine adfectu, hortantibus praefectis, statim a Vitellio desciscunt: vetus miles cunctabatur. Sed adigente Hordeonio Flacco, instantibus tribunis, dixit sacramentum, non vultu, neque animo, satis adfirmans; et, cum cetera iurisiurandi verba conciperent, *Vespasiani* nomen haesitantes, aut levi murmure, et plerumque silentio transmittebant.

32. Lectae deinde pro concione epistolae Antonii ad Civilem, suspiciones militum irritavere, tanquam

Pavorem intulit. Cod. Agr. et Reg. Lall. *terrorem.* Prius Bud. *ruptione.*

Verso pondere. Machina fuit similis Archimedeae ap. Liv. 24, 34. Sed est aliquid obscuritatis in *verso pondere.* Nam in sublime rapiebantur pondere tollenonis, e quo manus ferrea pendebat, in solum depresso, ut naves apud Livium. Sed *rapti in altum* deinde dicuntur in castra *effusi verso pondere*: sc. conversione quadam ponderis et tollenonis ipsius, ut manus ferrea versus castra torqueretur, et rapti supra castra penderent, atque ita in castra praecipites darentur, vel machinae totius, verso eius cardine. Ern. Cf. Veget. 4, 21, et Festus.

Nuntiis et promissis. Copulam bene Rhen. inseruit e Bud.

Caecinae edicto. Is enim tum consul. Videtur cohortatus esse edicto alias legiones, ut partes Flavianas amplecterentur. Ern.

Alpinus Montanus. Trevir, de quo 3, 35.

Hort. praefectis. Bud. *tribunis.*

Verba conciperent. Ita, ut praeibantur verba, pronunciarent. Verbum proprium in iureiurando. Unde *conceptis verbis iurare.* Eadem formula mox c. 41. Ern.

ad socium partium scriptae, et de Germanico exercitu hostiliter. Mox adlatis Geldubam in castra nuntiis, eadem dicta factaque; et missus cum mandatis Montanus ad Civilem, « ut absisteret bello; neve externa armis falsis velaret. Si Vespasianum iuvare adgressus foret, satisfactum coeptis. » Ad ea Civilis primo callide; post, ubi videt Montanum praeferocem ingenio, paratumque in res novas, orsus a questu periculisque, quae per quinque et viginti annos in castris romanis exhausisset, « Egregium, » inquit, « pretium laboris recepi, necem fratris, et vincula mea, et saevissimas huius exercitus voces, quibus ad supplicium petitus, iure gentium poenas reposco: vos autem, Treveri, ceteraeque servientium animae, quod praemium effusi totiens sanguinis exspectatis, nisi ingratam militiam, immortalia tributa, virgas, secures et dominorum ingenia? En ego praefectus unius cohortis, et Canninefates Batavique, exigua Galliarum portio, vana illa castrorum spatia excidimus, vel septa ferro fameque premimus; denique ausos aut libertas sequetur, aut victi iidem

Neve externa armis falsis velaret. Clarius *externa arma*: hoc sensu, ne Civilis ultra tegeret perfidiam et rebellionem: seu, quod revera externum bellum erat, tegeret et velaret, quasi pro Vespasiano sumptum et civile. Lips. Nulla est necessitas ita corrigendi. *Externa* sunt hostilia, hostilis animus, ut alibi. *Armis* omnes scr. (Bud. etiam) et edd. ante Lipsium. Itaque id post Ryck. et I. Gron. restitui. Sensus est, ne specie belli pro Vespasiano gerendi hostilem adversus Romanos animum tegere conaretur. Ern. *Externa* noster non semel ita sumit. Vid. H. 1, 79; 3, 5; et infra c. 72.

Pretium laboris cepi. Edd. Puteol. Ber. Alc. *coepi* vitiose pro *cepi*, quod ceterae edd. habent inde a Rhen. Sed MS. Flor. (et Bud.) *recipi*, Agr. ed. pr. *recepi*, quod verum esse locus Virgilii arguit, quem haud dubie in animo habuit, Aen. 4, 93: *Egregiam vero laudem et spolia ampla refertis*, ubi etiam sufficiebat *fertis*: itaque recepi in textum. Infra cum Ryckio edidi *praemium effusi* etc. pro *pretium*, quod alibi defendi, quia illud MSS. Flor. (Bud.) Agr. ed. pr. habent, et ne his eodem verbo utatur. Sic placebat et I. Gron. Ern.

Vos autem, Treveri. Bud. *vosque, Treveri.*

erimus.» Sic accensum, sed « molliora referre » iussum, dimittit. Ille, ut irritus legationis, rediit, cetera dissimulans, quae mox erupere.

33. Civilis, parte copiarum retenta, veteranas cohortes, et quod e Germanis maxime promptum, adversus Voculam exercitumque eius mittit; Iulio Maximo et Claudio Victore, sororis suae filio, ducibus. Rapiunt in transitu hiberna alae, Asciburgii sita; adeoque improvisi castra involavere, ut non adloqui, non pandere aciem Vocula potuerit. Id solum, ut in tumultu, monuit, « subsignano milite media firmare: » auxilia pas-

Molliara referre. Sic MS. Flor. unde recepit Piehena cum seqq Consentit ed. pr. At Puteol. Ber. dedere *moliora*, quod eodem redit: nam saepe talis scriptura in vett. libris. Id mutatum est in *meliora* in ed. Alc. forte ab operis, velut vitiosum: nam alias presse Beroaldum sequitur. Inde omnes *meliora*, quod tamen et MS. Reg. (et Agr.) habet. Illud h. l. melius putavi. Vid. tamen ad 1, 69, ubi paullo aliter est. Ern. Bud. quoque *molliara referre*, licet syllabis male distractis.

Sororis suae filio. Romanus cod. et Rodolphus *saroris suae viro.* Lips. In ed. Rom. quam Lipsius laudat, non est *vira*, sed *sororis suae victores*, vitiose repetito verba, quod ante erat *Claudio victores* pro *victore*. Mox quae edd. habent *eapiunt* pro *rapiunt*, ut tradit Gruterus, nescio. Meae omnes (et Bud. cod.) *rapiunt*. V. ad 2, 17. Ern. Bud. *sor. sue filio.* Mox *Asciburgium* hodie *Asburg*.

Subsignana milite etc. Subsignani militis et supra 1, 70, mentio a Tacito iniecta. Is qui sit, parum inter eruditos convenit. Adhuc nihil melius vidi, quam quod Salmasio de Mil. R. c. 4, p. 40, et Schelio ad Hygin. p. 40, placet, *subsignanos* dici qui sint sub signis, et armati sua signa, sive in acie, sive in agmine, sequantur. Nam *legiones* dicuntur *sub signis esse* Pollioni ap. Cic. ep. 10, 33; et *duci*, ad Att. 16, 8. Itaque antesignani primi subsignanarum, postsignani postremi. Sed tamen adversatur locus Livii 8, 8, ubi dicit: *Hoc XXX. manipularum agmen antesignanos appellabant* (sic enim legendum, non *antepilanos*), *quia sub signis alii XV. ordines locabantur:* qui locus est huic nostro similis. Unde suspicor *subsignanum* militem h. l. esse subsidia, quibus acies firmatur, h. l. media, idque est verbum proprium de subsidiis. Ceterum non negem, *subsignanos* etiam eo modo dici, quo Salmasius vult, sicut et formula, *sub signis esse*, duabus modis dicitur. Sed illud h. l. est aptius. Ceterum illud convenit ex h. l. intelligere, eo namque solos legionarios intelligi. Distinguuntur enim clare ab auxiliis. Itaque dicuntur discessu Nerviorum, (ea erant auxilia) Roma-

sim circumfusa sunt. Eques prorupit, exceptusque compositis hostium ordinibus, terga in suos vertit: caedes inde, non proelium. Et Nerviorum cohortes, metu seu perfidia, latera nostrorum nudavere. Sic ad legiones perventum; quae, amissis signis, intra vallum sternebantur; cum repente novo auxilio fortuna pugnae mutatur. Vasconum lectae a Galba cohortes, ac tum accitae, dum castris propinquant, audito proeliantium clamore, intentos hostes a tergo invadunt, latioremque, quam pro numero, terrorem faciunt; aliis a Novesio, aliis a Magontiaco, universas copias advenisse credentibus. Is error Romanis addit animos; et, dum alienis viribus confidunt, suas recepere. Fortissimus quisque e Batavis, quantum peditum erat, funduntur; eques evasit cum signis captivisque, quos prima acie corripuerant. Caesorum eo die, in partibus nostris, maior numerus et imbellior; e Germanis ipsa robora.

norum id est legionariorum latera nudata. Sensus igitur loci hic: mediam aciem, in cuius robore et firmitate res maxime verteretur, firmarent milite, non quovis, sed legionario, cuius maxima vis: h. e. quam plurimum legionarii militis ibi locarent. Ceterum *moenia* pro *media* habent MS. Agr. ed. pr. Male. Item uterque liber *latera nostra*. Ern. Bud. *media*. Dein *latera nostrorum*. V. D. de Lamalle, p. 3.8.

Terga in suos vertit. Non est argutandum in verbis cum Mureto, qui *in suos* deleri volebat, quod terga hostibus darentur, non in eos verterentur, qui fuga petuntur. Fugam direxere versus suos. Ern.

Dum castris propinquant. Bud. *appropinquant.*

Intentos hostes. Intell. in milites, qui in castris. Liv. 2, 53: *Pars Romanos toto impetu intentos in castra adoriuntur*, et sic alibi saepe. Etiam sequens forma, *latiorem, quam pro numero, terrorem faciunt*, est e Livio. Mox *Romanis* aberat a MS. Bud. nec est in Flor. (nec Agr.) ed. pr. sed vix commode abfuerit. I. Gronovius, hoc sentiens, interpunctionem mutandam putat sic: *aliis* (i. e. Romanis) *a Novesio, aliis a Mag. u. c. a. credentibus, is error addit animum*: quod probari non potest. In verbis *Is error* initium esse novae sententiae, facile sentiat quivis. Scriptum fuit olim, *Is error Rom.* Itaque facile hoc excidere potuit. Ern. Mox cod. Agr. *suscepere*. Bud. priora sic: *clamore intento hostis* (accusandi casu, puta) *a tergo invadunt.*

34. Dux uterque, pari culpa meritus adversa, prosperis defuere. Nam Civilis, si maioribus copiis instruxisset aciem, circumiri a tam paucis cohortibus nequisset, castraque perrupta exscidisset. Vocula nec adventum hostium exploravit, eoque simul egressus victusque; dein victoriae parum confisus, tritis frustra diebus, castra in hostem movit; quem si statim impellere, cursumque rerum sequi maturasset, solvere obsidium legionum eodem impetu potuit. Tentaverat interim Civilis obsessorum animos, tanquam perditae apud Romanos res, et suis victoria provenisset: circumferebantur signa vexillaque; ostentati etiam captivi: ex quibus unus, egregium facinus ausus, clara voce gesta patefecit, confossus illico a Germanis: unde maior indici fides. Simul vastatione incendiisque flagrantium villarum, venire victorem exercitum, intelligebatur. « In conspectu castrorum constitui signa, fossamque et vallum circumdari, » Vocula iubet; « depositis impedimentis sarcinisque, expediti certarent. » Hinc in ducem clamor pugnam poscentium: et minari adsueverant. Ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto, incompositi fessique proelium sumpsere: nam

Circumiri a tam paucis. MS. Reg. Agr. ed. pr. *circumveniri.* Eadem ed. *nequivisset* et *excidissent*, ut MS. R. Mox Flor. Agr. ed. pr. *potuit*: idque recepit Ryckius. Pro *eodem* Rhen. (e Bud.) edidit *eo*, quod secuti sunt ceteri, usque ad Lips. Ern. Bud. *circuiri.... nequivisset.... excidisset.* Dein vox *potuit* vel *potuisset* deest in Bud. Illud habet et cod. Reg. Lall. Recepi cum Bip. Brot. Lall. Mox Bud. *promovisset.*

Confossus illic. Freinsh. corrigebat *illico*; non male, sed tamen sine necessitate. *Illic* est αὐτοῦ, ibi, in illo ipso loco: adeo ira incensi erant hostes, ut ne differre quidem caedem possent, et hoc ipso rem suspectiorem facerent. Ern. *Illico* omnino rectius. Sic et Bip. Vocalem finalem sequens *a* absorpsit.

Depositis impedimentis. Ut depos. habent edd. inde a Puteol. omnes. At *ut* omittunt MSS. Flor. Bud. Agr. ed. pr.; itaque eum l. Gronovio delevi. Commode enim abesse potest. Mox vitio operarum in ed. Puteol. *asseverant*, quod inde in edd. Beroald. et Alc. fluxit. Ern. Correxit Rhen. e Bud.

Civilis aderat, non minus vitiis hostium, quam virtute suorum, fretus. Varia apud Romanos fortuna, et seditiosissimus quisque ignavus: quidam, recentis victoriae memores, retinere locum, ferire hostem, seque et proximos hortari; et, redintegrata acie, manus ad obsessos tendere, « ne tempori deessent. » Illi, cuncta e muris cernentes, omnibus portis prorumpunt. Ac forte Civilis lapsu equi prostratus, credita per utrumque exercitum fama, « vulneratum aut interfectum, » immane quantum suis pavoris, et hostibus alacritatis, indidit.

35. Sed Vocula, omissis fugientium tergis, vallum turresque castrorum augebat, tanquam rursus obsidium immineret: corrupta totiens victoria, non falso suspectus bellum malle. Nihil aeque exercitus nostros, quam egestas copiarum, fatigabat. Impedimenta legionum cum imbelli turba Novesium missa, ut inde, terrestri itinere, frumentum adveherent; nam flumine hostes potiebantur. Primum agmen securum incessit, nondum satis firmo Civile; qui, ubi « rursus missos

Cuncta e muris cernentes. Haec desunt in Bud.

Credita. Rhenanus (ex ingenio) *edita.* Ego *dedita*, vel *didita.* Lips. *Credita* quoque bene habet, nec contra libros mutandum. Vid. Gron. Obs. 3, 10, p. 520. Ern.

Ut inde terrestri. Praecessit de *impedimentis legionum et imbelli turba:* an illi igitur frumenta adveherent, inter medios ita hostes? ridiculum. Puto defectum aliquem esse, et asteriscum ante haec verba ponendum *ut inde terrestri.* Vide sequentia, agnosces. Lips. *Impedimenta*, id est currus et iumenta. *Imbelli turba*, lixis et calonibus, et multae manus citius expedirent negotium frumentandi. Sed qui medios inter hostes? Primum praesidio cohortium additarum, quod hic tacuit, mox nominaturus. Deinde minus in itinere timebant ob recentem victoriam. Gron. In *imbelli turba* sunt et milites minus strenui. Respice ad c. 33.

Qui reversus, missos. Magis placet quod e quibusdam libris eruas, *qui, ubi rursus missos.* Sententiam certe aptius nectit. Lips. Sic et MSS. Flor. Agr. Guelf. nisi quod *urbi* pro *ubi* in margine, quae scriptura et in ed. pr. Puteol. dedit *qui rursus miss.* cum seqq. (sic et Bud.) *Reversus* nuspiam in meis, nisi in ed. Lips. reperi, quod nescio

Novesium frumentatores, datasque in praesidium cohortes, velut multa pace ingredi » accepit, rarum apud signa militem, arma in vehiculis, cunctos licentia vagos, compositus invadit; praemissis, qui pontes et viarum angusta insiderent: pugnatum longo agmine, et incerto Marte, donec proelium nox dirimeret. Cohortes Geldubam perrexere, manentibus, ut fuerant, castris, quae relictorum illic militum praesidio tenebantur. Non erat dubium, quantum in regressis discriminis adeundum foret, frumentatoribus onustis perculsisque. Addidit exercitui suo Vocula mille delectos e quinta et quintadecima legionibus, apud Vetera obsessis, indomitum militem et ducibus infensum. Plures, quam iussum erat, profecti, palam in agmine fremebant, « non se ultra famem, insidias legatorum, toleraturos. » At, qui remanserant, « desertos se, abducta parte legionum, » querebantur. Duplex hinc seditio; aliis revocantibus Voculam, aliis redire in castra abnuentibus.

36. Interim Civilis Vetera circumsedit. Vocula Geldubam, atque inde Novesium concessit. Civilis capit Geldubam. Mox, haud procul Novesio, equestri proe-

unde ductum sit. Haud dubie a vitio operarum natum est, aut ex ed. ignobili. Ern.

Onustis pauculisque. Ed. Rom. *onustis perculsisque*. Lips. Decepit Lipsium, quisquis ei dixit in illa ed. esse *perculsis*: at est in MS. Agr. a quo non longe abit Flor. (Bud.) et ed. pr. in quibus *periculis*. Itaque bene *perculsis* receptum a Ryckio et I. Gron. *Perculsi* erant frumentatores e calamitate paullo ante accepta. MSS. Guelf. Oxon. *vehiculisque*. Edd. inde a Puteol. usque ad Ryck. *pauculisque*: quod pro correctione τοῦ *periculis* habeo. Ern. *Perculsus* nostro frequens. V. c. 17 et 30.

E quinta et quarta decima. Mercerus recte iudicabat scribendum *quintadecima*, et pluribus id demonstrat Freinsh. Nam c. 36, clare *quintadecimani*, consentientibus libris, et *quartadecima* legio tum in Britannia, H. 3, 23, ubi v. Lips. In MS. Agr. (et Reg. Lall.) et ed pr. *quinta et decima*: quod recte Ryckius iudicat ei correctioni favere: nam nullam aliam ob caussam excidit verbum, nisi quod librarius eandem vocem vitiose bis positam putaret. Itaque non dubitavit sic

lio prospere certavit. Sed miles secundis adversisque perinde in exitium ducum accendebatur. Et adventu quintanorum quintadecimanorumque auctae legiones, *donativum* exposcunt, comperto, pecuniam a Vitellio missam. Nec diu cunctatus Hordeonius nomine Vespasiani dedit; idque praecipuum fuit seditionis alimentum. Effusi in luxum et epulas, et nocturnos coetus, veterem in Hordeonium iram renovant; nec ullo legatorum tribunorumve obsistere auso, (quippe omnem pudorem nox ademerat) protractum e cubili interficiunt. Eadem in Voculam parabantur, nisi servili habitu, per tenebras, ignoratus evasisset. Ubi, sedato impetu, metus rediit, centuriones cum epistolis ad civitates Galliarum misere, auxilia ac stipendia oraturos.

37. Ipsi, ut est vulgus sine rectore praeceps, pavidum, socors, adventante Civile, raptis temere armis ac statim omissis, in fugam vertuntur. Res adversae discordiam peperere, iis, qui e superiore exercitu erant, caussam suam dissociantibus. Vitellii tamen imagines, in castris, et per proximas Belgarum civitates, repositae, cum iam Vitellius occidisset. Dein mutati in poenitentiam primani quartanique et duodevicesimani, Voculam sequuntur; apud quem resumpto

corrigere. ERN. Egregie Bud. *quinta et quintadecima.* Rhen. non attendit.

Effusi in luxum.... renovant. MS. Agr. ed. pr. *effusus in luxum.... coetus, miles... renovavit.* Sic et ceterae ante Rhen. nisi quod *miles* omittunt. ERN. In cod. Agr. a sec. m. additum. Rhen. e Bud. verum dedit, quod hic legitur.

Auxilia ac stipendia. I. e. milites et pecuniam, sc. quae in stipendiis militum consumeretur. Livius 2, 54, *induciae in annos quadraginta petentibus datae, frumento stipendioque imperato.* Mox *pavidum* MSS. Flor. (Bud.) Guelf. edd. Put. Ber. ceteraeque usque ad Lips. qui edidit *pavidus*, quod et ed. pr. exhibet. Pichena *pavidum* restituit. Tacitus nec illud genus refugit, sed libri plures et potiores sequendi. ERN.

Vitellius occidisset. Ita MSS. Flor. Agr. Guelf. edd. ante Rhen. Pich. seqq. At Rhen. e MS. Bud. (qui habet *occurrisset*) edidit *corruisset*, quod servatum usque ad Pichenam: nec id minus bene dicitur. ERN.

Duodevicesimani. Vide dicta ad

Vespasiani sacramento, ad liberandum Magontiaci obsidium ducebantur. Discesserant obsessores, mixtus ex Cattis, Usipiis, Mattiacis exercitus, satietate praedae, nec incruenti. In via dispersos et nescios miles noster invaserat. Quin et loricam vallumque per fines suos Treveri struxere, magnisque invicem cladibus cum Germanis certabant, donec egregia erga populum romanum merita mox rebelles foedarent.

38. Interea Vespasianus iterum ac Titus consulatum absentes inierunt; moesta et multiplici metu suspensa civitate, quae, super instantia mala, falsos pavores induerat; « descivisse Africam, res novas moliente L. Pisone. » Is praeerat provinciae, nequaquam turbidus

H. 1, 55, et 4, 24. Bud. hic *duo et vic.*

Ad liberandum Mag. obsidium. Liberandum pro *solvendum*, antiquius genus dicendi: cui simile Ciceronis de Off. 1, 10, *quae promissa liberantur iure praetorio*, etc. pro a quibus, a quorum servandorum necessitate liberantur homines iure praetorio: alias usitatum *urbem obsidione liberare.* Ern.

Mixtus ex Cattis etc. Primo MS. Bud. ed. pr. *et*, solenni errore. MS. Agr. *Caucis*: ed. pr. *Cautis* (Bud. *Caitis*). Vulgatum verum vicinia populorum arguit. Deinde *societate praedae*, pro *satietate praedae*, MS. Agr. (et Reg. Lall.), ed. pr. ut referatur non ad *discesserant*, sed ad *mixtus*. Societas praedae sane barbaris istis caussa se iungendi et alibi traditur. Itaque blanditur ea lectio Ryckio: cui non vero simile videtur in illa obsidione praedae multum factum. Neque ipse adeo ab illa sententia abhorreo: sed tamen non ita firma ista, ut propterea aliquid mutare sustinuerim. Et alioqui *societas* passim in libris vitiose pro *satietas* datum est. Vid. v. c. ad Liv. 7, 40. Ern. Prius legebatur *Mixtus Cattis.* Praepositionem adiecit Rhen. e Bud. in quo *et* pro *ex*, quod et alibi in hoc codice occurrit. Sic c. 16. is habet *pars remigum et Batavis.*

Nec incruentati. Ita dispersos et nescios. Iudicabam deesse quippiam: nunc restituere iuvante Romano cod. posse videor, *nec incruenti. In via dispersos.* Lips. Nempe illa editio habet, ut Flor. (et Bud.) *nec incruentari via disp.* MS. Agr. *incruenti. Via.* Ern.

Vallumque per fines suos. Transrhenanos intelligendos ad utramque Loganae ripam, veram Treverorum patriam, docet vir eximius Crollius, cui potissimum debentur Bipontinorum in Tacitum nostrum curae.

Is praeerat provinciae. Praeerat non est in Flor. Bud. ed. pr. frustraque tentat explicare Rhenanus ita: non turbidus provinciae, natura ingenii sui. Immo excidit vox, ut aliae alibi (et in Bud. non raro). *Turbidus ingenio* usitata Tacito phrasis.

ingenio; sed, quia naves saevitia hiemis prohibebantur, vulgus, alimenta in dies mercari solitum, cui una ex republica annonae cura, clausum litus, retineri commeatus, dum timet, credebat; augentibus famam Vitellianis, qui studium partium nondum posuerant; ne victoribus quidem ingrato rumore, quorum cupiditates, externis quoque bellis inexplebiles, nulla unquam civilis victoria satiavit.

39. Kal. Ianuariis in senatu, quem Iulius Frontinus, praetor urbanus, vocaverat, legatis exercitibusque ac regibus «laudes gratesque» decretae; et Tertio Iuliano praetura, «tanquam transgredientem in partes Vespasiani legionem deseruisset,» ablata, ut in Plotium Griphum transferretur. Hormo dignitas equestris data. Et mox, eiurante Frontino, Caesar Domitianus praeturam cepit. Eius nomen epistolis edictisque praeponebatur, vis penes Mucianum erat; nisi quod pleraque

Iac. Gronovius suspicatur fuisse *is proc.* vel *pro. provinciae*, i. e. *proconsul*, atque hinc omissum verbum, non adsequente et vitiosum putante librario. Non credo. Ern.

Una ex rep. annonae cura. Nihil mutandum. Tale illud Iuvenalis de populo Romano est 10, 80: ... *duas tantum res anxius optat, panem et circenses.* Nam *Pana* substituunt leguntque male. Lips. *Cui una* exciderant e MS. Bud. iterum tendente defendere Rhenano: frustra. Ern.

Regibus. Sohemo, Antiocho, Agrippae.

Tertio Iuliano. Tertio MS. Guelf. edd. Rhen. seqq., ut infra c. 40, quamquam et ibi Ursinus e cod. vet. laudat *Tito*, et 2, 85. Sed MSS. Flor. Agr. edd. ante Rhen. *Tito.* Mox *tanquam* Flor. ed. pr. Pich. seqq. Ceteri scr. et edd. *quod:* illud verum. Praetextui ficto aptius est. Ern. Bud. nec *quod* nec *tanquam* habet: male. Idem *Tito Iuliano.* Sed Rhen. *Tertio*, idque ex ingenio, quia c. seq. etiam Bud. sic. In nota Ursini legitur *Titio* pro *Tito*, forsan per vitium operarum.

Edictisque praeponebatur. Praeferebatur edd. Puteol. Ber. Alc. *Proponebatur* edd. Rhen. (e Bud.) seqq. usque ad I. F. Gronovium, qui tacite edidit *praeponebatur*, quod servavit filius: idque verum est. Firmant, praeter latinitatem, MSS. Agr. Guelf. Ursin. ed. pr. Deinde *vis* primus edidit tacite Lipsius: quum MSS. et edd. vett. habeant *ius.* Sed illud res et latinitas probat: supra 2, 39: *honor imperii penes Titianum fratrem, vis ac potestas penes Proculum:* et centies *vis* et *ius* permutantur, ut iam alibi diximus. Denique *erat* MSS. Flor. Agr. Guelf. edd. ante Rhen. Pichena seqq. Ern. De-

Domitianus, instigantibus amicis, aut propria libidine, audebat. Sed praecipuus Muciano metus e Primo Antonio Varoque Arrio; quos recentes, clarosque rerum fama ac militum studiis, etiam populus fovebat, quia in neminem ultra aciem saevierant. Et ferebatur Antonius Scribonianum Crassum, egregiis maioribus et fraterna imagine fulgentem, ad capessendam rempublicam hortatus; haud defutura consciorum manu, ni Scribonianus abnuisset, ne paratis quidem corrumpi facilis, adeo metuens incerta. Igitur Mucianus, quia propalam opprimi Antonius nequibat, multis in senatu laudibus cumulatum, secretis promissis onerat, « citeriorem Hispaniam » ostentans, « discessu Cluvii Rufi vacuam; » simul amicis eius tribunatus praefecturasque largitur. Dein, postquam inanem animum spe et cupidine impleverat, vires abolet; dimissa in hiberna legione septima, cuius flagrantissimus in Antonium amor: et tertia legio, familiaris Varo Arrio miles, in Syriam remissa: pars exercitus in Germanias ducebatur. Sic egesto, quidquid turbidum, redit urbi sua forma legesque et munia magistratuum.

40. Quo die senatum ingressus est Domitianus, « de absentia patris fratrisque, ac iuventa sua » pauca et modica disseruit, decorus habitu; et, ignotis adhuc moribus, crebra oris confusio pro modestia accipieba-

levit Rhen. quia in Bud. deest. In eodem *ius*, an *vis*, dubium.

Varoque Arrio. Bud. *varioque ario.* Emendavit Pich. e Flor.

Antonius Scrib. Fratrem L. Pisonis, quem Galba adoptaverat. Ern. Cf. 1, 15, 47, 48. Mox Bud. *patratis.*

Inanem animum etc. I. e. inanis gloriae et honorum cupiditate captum, adeoque facilem deceptu talibus promissis. Mox ed. pr. vitiose *adolet.* MS. Agr. *adimit.* Ern. Bud. *abolet.*

Redit urbi sua f. Ed. pr. *redit sua forma legibus et muniis magistratuum.* Vulgatum melius est. Non forma legibus redit, sed vis. Ern. Mox Bud. *de essentia.*

Et ignotis adhuc moribus. MS. Guelf. *ignotus:* et in ed. pr. punctum post *moribus.* Vulgatum verum est. Ern. Bud. habet.

tur. Referente Caesare, « de restituendis Galbae honoribus, » censuit Curtius Montanus, « ut Pisonis quoque memoria celebraretur. » Patres utrumque iussere; de Pisone irritum fuit. Tum sorte ducti, « per quos redderentur bello rapta, quique aera legum, vetustate delapsa, noscerent figerentque, et fastos, adulatione temporum foedatos, exonerarent, modumque publicis impensis facerent. » Redditur Tertio Iuliano praetura, postquam cognitus est ad Vespasianum confugisse; Gripho honor mansit. Repeti inde cognitionem inter Musonium Rufum et P. Celerem placuit, damnatusque Publius et Sorani Manibus satisfactum. Insignis publica severitate dies, ne privatim quidem laude caruit: iustum indicium explesse Musonius videbatur; diversa fama Demetrio, cynicam sectam professo; quod manifestum reum ambitiosius, quam honestius, defendisset. Ipsi Publio neque animus in periculis, neque

Tum sorte ducti etc. Bud. *Tum rapta*, omissis intermediis. Et hanc lacunam tueri nititur Rhen.

Quique aera legum etc. MS. Guelf. *erant*: vitio, quod natum e scriptura *era*, ut est in ed. pr. Deinde edidi *dilapsa*, pro *delapsa*, quod nihili est, ex ed. pr. Adde ad Ann. 4, 43, ubi similiter Tacitum correximus. De re v. Sueton. Vesp. 8. Ern. Bud. male *erat*. Mox *delapsa*, bene. Nec huc facit locus Suetonii, in quo de conflagratis sermo, ut recte monent Bip.

Et qui fastos. Sic vulg. Sed Flor. et Bud. id *qui* non habent. Delevit iam Pichena. Prius *Huet* volebat *refigerentque*.

Fastos adulatione corruptos. Adscriptis honoribus per adulationem, qui non contigerant hominibus: de quo et apud Ciceronem Liviumque reperiuntur querelae. Ern.

Iustum iudicium explesse. Sic edd. Enim vero non convenit hoc accusatori, sed iudicibus, qui iustum indicium explesse dici possunt. Igitur correxi *indicium*, quod est accusatoris ut A. 4, 31, ubi accusator *indicio perculisse* aliquem dicitur. Sic *iusta indicia*, quamquam alia in re, sunt H. 1, 3. Porro *indicium* dicitur *labare* A. 15, 55, etc. Saepe in veteribus libris ex *indicium* factum est *iudicium*, praesertim in tali re. Mox *diversa fama* male abest ed. pr. Ern. Bud. *iudicium*, et sic alii, ut puto, codices, nemo enim aliud indicat. Ernesti emendationem Bip. recepere tacite, et Bahrdt expressit in versione. Reliqui vulg. servant. *Diversa fama* est in Bud.

Ipsi Publio neque animus. Vox *neque* addita, auctore Vatic. Lips. Firmant Flor. Guelf. qui tamen in margine habet, ed. pr. a MS. Bud.

oratio suppeditavit. Signo ultionis in accusatores dato, petit a Caesare Iunius Mauricus, ut commentariorum principalium potestatem senatui faceret, per quos nosceret, quem quisque accusandum poposcisset. Consulendum tali super re principem, respondit.

41. Senatus, inchoantibus primoribus, iusiurandum concepit, quo certatim omnes magistratus, ceteri ut sententiam rogabantur, « Deos testes » advocabant, « nihil ope sua factum, quo cuiusquam salus laederetur, neque se praemium, aut honorem, ex calamitate civium cepisse; » trepidis, et verba iurisiurandi per varias artes mutantibus, quis flagitii conscientia inerat. Probabant religionem patres, periurium arguebant:

voces *ipsi Publio neque* aberant, ut mox *dato*. Ern.

Iunius Mauricus. MSS. Flor. (Bud.) Guelf. *Maricus.* Agr. ed. pr. *Martius.* Vulgatum defendit Ryckius e Plin. ep. 4, 22, ubi idem nomen. Sed et ap. Plin. 1, 5, codd. fluctuant inter *Mauricus* et *Maricus*: item 3, 11, ad quae loca v. Cortium: quem dissensus librorum in hoc Taciti loco latuit. Mox male *princeps* edd. Puteol. Ber. Alc. Domitianus princeps non erat. Ern. Correxit et Bud. Rhenanus.

Inchoantibus primoribus. Inchoare dicitur exquisitius, ut passim apud Livium, pro *relationem facere*: quod hic per egressionem relationis factam: dicitur etiam apud eundem Livium *mentionem facere*. Iterum noster clare sic infra c. 44. Ern.

Iusiurandum, quo certatim. Est iuramentum a toto senatu editum, de calumnia quam nemini capitalem intulissent. Sed hic non video, cur ita *certatim* magistratus praestiterit: neque enim in honorem principis, aut adulatio aliqua fuit, immo cunctanter potius hoc agendum. Sane ea vox suspecta est: at *seriatim*, aut tale quid malim: quia certum habeo, ordine quodam magistratus omnes id praestitisse, et digniores primo. Lips. *Certatim* omnes libri habent, idque ponitur ad indicandam alacritatem et studium: sic *certamen* de studio, H. 2, 32. Mox in MS. Bud. erat *omnis inens* (vel *mens*, dubium enim) e quo Rhenanus faciebat *inians*: male. Nam nec magistratus illius anni esse possunt, quia haec non Kal. Ian. acta; nec designati in proximum annum, qui nondum creati. Si quid hic latet, quod a Tacito sit, puto esse *deinceps*, id est ex ordine dignitatis ac loci, quod bene convenit sequentibus: *ceteri, ut s. rog.* id est eo ordine, quo rogati essent. Ern.

Probabant rel. patres, peri. arguebant. Recte hoc sic capit Pichena: patres hos, de quibus ultimo loco dixit, laudasse quidem hactenus, quod non iurassent eodem modo, quo ceteri, quamquam per ironiam; ceterum tamen periuros esse, qui ne

eaque velut censura in Sariolenum Voculam et Nonium Actianum et Cestium Severum acerrime incubuit, crebris apud Neronem delationibus famosos. Sariolenum et recens crimen urgebat, quod apud Vitellium molitus eadem foret: nec destitit senatus manus intentare Voculae, donec curia excederet. Ad Pactium Africanum transgressi, eum quoque proturbant; tanquam Neroni Scribonios fratres, concordia opibusque insignes, ad exitium monstravisset. Africanus neque fateri audebat, neque abnuere poterat; in Vibium Crispum, cuius interrogationibus fatigabatur, ultro conversus, miscendo quae defendere nequibat, societate culpae invidiam declinavit.

42. Magnam eo die pietatis eloquentiaeque famam

cetera quidem vere iurassent, at ea re conscientiam scelerum prodidisse. Ern. *Religio* hic scrupulum notat, ut apud Cic. Catil. 3, 6, *ut, quae religio C. Mario cl. viro non fuerat....ea nos religione...liberaremur.* Bene hoc expressit Dotteville in versione. Contra Bip. *religionem* intelligunt de verum iurantibus.

Sariolenum Voc. MS. Agr. ed. pr. *Sannolenum*; haec tamen mox *Sariolenum* exhibet. Mox Guelf. ed. pr. *Novium*: edd. Puteol. Ber. Alc. *Nomium*. Ern. Bud. *Sariolenum*. Idem *Nonium*, unde Rhen. restituit.

Scribonianos fratres. Iunctim eos iterum nominat A. 13, 48. *Ad Scribonios fratres ea cura transfertur.* Nec temere aut iungit, aut concordiam laudat. Audi Xiphilinum, qui unus haec illustrat, in Nerone 63, 17: Ἀδελφοί τε, inquit, καὶ ἡλικιῶται πρόσω τινὰ ὄντες, καὶ μηδὲν μηδέποτε ἄνευ ἀλλήλων πράξαντες, ἀλλ' ὥσπερ τῷ γένει, οὕτω καὶ τῇ προαιρέσει τῇ τε οὐσίᾳ, συμπεφυκότες. Addit deinde: *quum utrique Germaniae praefuissent, vocatos a Nerone in Graeciam, ibique incisis sponte venis periisse.* Sed recte-ne *Scribonianos* hic legimus? non opinor. Taciti loco dicto *Scribonios* habes: et in Xiphilino Σκριβωνίων. Lips. *Scribonios* plane MSS. Flor. (Bud.) Agr. ed. pr. Itaque bene recepere Ryckius et I. Gronov. Mox quod Rhenanus corrigere se dicit *Vibium Crispum*, id et aliae ante habent edd.; nam in ed. Alc. *Crispium* manifeste est vitium operarum. Ed. pr. *Iubium*, inversa, ut saepe, prima syllaba. Ern. Bud. mala *urbium scripsum*: et paullo ante *perturbant*. Scribonios istos *Rufum* et *Proculum* cognominatos fuisse, docet Xiph. l. c.

Fatigabatur. Sola ed. pr. *fatigaretur*: quod non spernendum. Mox verba *miscendo, quae defendere nequibat*, sic accipienda sunt: dum iis, quae in Vibium Crispum conferebat, admiscet ea, quae abnuere ipsa ac defendere non poterat, eaque cum Vibio communicat, impunitatem obtinuit societate alterius. Sic Or. 5, *non patiar, Maternum societate plurium defendi.* Ern.

Vipstanus Messala adeptus est, nondum senatoria aetate, ausus pro fratre, Aquilio Regulo, deprecari. Regulum subversa Crassorum et Orphiti domus in summum odium extulerat. Sponte ex SC. accusationem subisse iuvenis admodum, nec depellendi periculi, sed in spem potentiae videbatur: et Sulpicia Praetextata, Crassi uxor, quatuorque liberi, si cognosceret senatus, ultores aderant. Igitur Messala non caussam, neque reum tueri, sed periculis fratris semet opponens, flexerat quosdam. Occurrit truci oratione

Vipstanus Mess. Sic cum Ryckio, ut alibi, edidimus. MSS. et edd. inde a Puteol. usque ad Lips. *Vipsanus.* At ed. pr. (et cod. Bud.) *Viptanus.* Quibus lectionibus comparatis, prorsus confirmatur correctio Ryckiana, quam lapides veteres etiam desiderant: sed iam supra pluribus locis sic correctum est. Ceterae edd. *Vipsanius* inde e Lipsio. Ern.

Aquilio Regulo. Est omnino ille Regulus, Plinio in Epistolis 1, 5; 2, 20; 4, 2; 6, 2, meritissimo flagellatus, et alibi *bipedum nequissimus* dictus. Observe ergo de Messala diversissimo fratre. Lips. Mox MS. Agr. ed. pr. *Orfita.* MS. Guelf. *Orficii.* Ern. Bud. *Orphici.*

Sponte ex SC. Non de nihilo ambigit Rhenanus. Si enim ex SC. subiit, quomodo sponte? Divinat *sponte ex se:* haud inepte. — Quid si, *sponte, nec SC.* Lips. *Ex se* plane MS. Agr. sed ea lectio ταυτολογίαν ineptam, meo sensu, habet. Lipsiana ratio melior, probata et Pichenae; nec tamen mihi satisfacit. Gruterus insititium putat: quod non adeo displicet. Sed non es eo natum hoc ἔμβλημα putem cum Grutero, quod aliquis *sponte* interpretatus erat in libro scripto *ex se.* Facilius τὸ *ex se* per *sponte* glossator explicuerit, quam hoc per illud: sed potuit aliquis ad explicandum *sponte* adscripsisse *non ex SC.* et hinc illud ἔμβλημα nasci. Sed haec incerta sunt sine libris. Vitiosum quidem esse vulgatum, de eo non ambigitur. Post *subisse* dedimus pro *subiisse* e MSS. Harl. Oxon. ed. Puteol. Ern. Pich. coniicit *sponte, nec senatu consulto.* Bip. legunt *sponte antequam ex SC.* ex similitudine vocum alteram omissam a librario rati. Addunt, saepius datos a senatu patronos se excusasse. Id et de accusatoribus valet. Innuit ergo hic Tacitus, decretam sibi SC. accusationem avide arripuisse Regulum, quae est interpretatio Huetii, vera, ut puto. Itaque verba *ex SC.* cancellis, quibus incluserat Ernesti, libero, et sanum esse locum pronuntio cum Broterio. —* Contra D. de Lamalle tollit *SC.*

Crassi uxor. Vox *uxor* abest Rom. edit. Rectissime. Vix enim aliter prisci locuti aut scripsere, quam Terentia Tullii, Livia Drusi, etc. quum intelligant uxorem. Lips. MSS. quidam (in his Bud.) et ed. pr. *supplicia*, vitiose. At *uxor* et a MS. Agr. abest. Ern. Bud. habet. Parum refert.

Curtius Montanus, eo usque progressus, ut, « post caedem Galbae, datam interfectori Pisonis pecuniam a Regulo, appetitumque morsu Pisonis caput, » obiectaret. « Hoc certe, » inquit, « Nero non coëgit, nec dignitatem, aut salutem, illa saevitia redemisti. Sane toleremus istorum defensiones, qui perdere alios, quam periclitari ipsi, maluerunt. Te securum reliquerat exsul pater, et divisa inter creditores bona, nondum honorum capax aetas; nihil quod ex te concupisceret Nero, nihil quod timeret; libidine sanguinis et hiatu praemiorum ignotum adhuc ingenium, et nullis defensionibus expertum, caede nobili imbuisti; cum ex funere reipublicae, raptis consularibus spoliis, septuagies sestertio saginatus, et sacerdotio fulgens, innoxios pueros, illustres senes,

Curtius Mantanus. Eius mentio apud Iuvan. Sat. 4, 107.

Appetitumque morsu. Copulam *que* addidit ex Flor. Pichena: quam habet et ed. pr. (non Bud.) Mox *hoc certe* e Flor. Agr. Ryckius. Consentit ed. pr. Ceteri libri omnes (etiam Bud.) *haec certe.* Ern.

Aut salutem, illa saevitia. Ex ductu scripturae Vaticanae restitui. Nam ibi, *nec dignitatem hausta litem.* Vulgo, *nec dignitatem aut ista lucem.* Lips. Vaticano consentit ed. pr. et MS. Guelf., sed a man. sec. Ern. Bud. *aut ista lucem*, sed pro *aut ista* videtur adfuisse *hausta.*

Consularibus spoliis. Eo dictum, quia consulatum acceperat, praemium accusationis. Nam ita obtinebat, ut accusanti et damnanti non pecuniae solum merces esset, sed et honoris aut magistratus, quem reus habuisset. Dio 46, 49, de accusatoribus percussorum Caesaris, pulchre, Χρήματά τε γὰρ ἐκ τῆς τοῦ ἁλόντος οὐσίας, καὶ τὴν τιμήν, ἢ τὴν ἀρχὴν τὴν ἐκείνου, εἴ τινα ἄρα ἔχων ἦν, ἐλάμβανον. Tacitus saepe indicat et clare, initio libri H. 1: *Nec minus praemia delatorum invisa, quam scelera: cum alii sacerdotia et consulatus, ut spolia, adepti, procurationes alii et interiorem potentiam, agerent, ferrent cuncta.* Lips. Immo consolatum nondum adeptus erat Regulus; quippe mox diserte *quaestorius* vocatur. *Spolia consularia* sunt praemia, quae, everso per accusationem consulari, acceperat. Ern.

Septuagies sestertio signatus. Volebam *dignatus*: ut in Virgilio 3, 475, *Coniugio Anchisa Veneris dignate superbo*: et ipso alibi Cicerone. At nunc placet magis Faërni coniectura, *saginatus.* Lips. Sic et Scaligero (Ursino, Pichenae, aliis) placebat. Recepit Berneccerus: scr. (etiam Bud.) et edd. ante omnes *signatus*, nisi quod Lipsius in prioribus edd. et adhoc in tertia *dignatus* edidit, quod inde in Pichenae ed. fluxit. Postremis edd. Lipsius *signatus* reposuit. Ern. Rhen. coniiciebat *designatus.*

conspicuas feminas eadem ruina prosterneres; cum segnitiam Neronis incusares, quod per singulas domos, seque et delatores fatigaret; posse universum senatum una voce subverti. Retinete, patres conscripti, et reservate hominem tam expediti consilii, ut omnis aetas instructa sit, et quomodo senes nostri Marcellum, Crispum, iuvenes Regulum, imitentur. Invenit etiam aemulos infelix nequitia; quid si floreat vigeatque? Et quem adhuc quaestorium offendere non audemus, praetorium, et consularem visuri sumus? An Neronem extremum dominorum putatis? Idem crediderant, qui Tiberio, qui Caio, superstites fuerunt; cum interim intestabilior et saevior exortus est. Non timemus Vespasianum; ea principis aetas, ea moderatio. Sed diutius durant exempla, quam mores. Elanguimus, patres conscripti, nec iam ille senatus sumus, qui, occiso Nerone, delatores et ministros more maiorum puniendos flagitabat. Optimus est, post malum principem, dies primus.»

43. Tanto cum adsensu senatus auditus est Montanus, ut spem caperet Helvidius, posse etiam Marcellum prosterni. Igitur a laude Cluvii Rufi orsus, qui, perinde dives et eloquentia clarus, nulli unquam sub Nerone periculum facessisset, crimine simul exemplo-

Retinete, p. c., et reservate etc. Imitatio bella Ciceronis Verr. 2, 31. Ern.

Consularem visuri sumus. Lipsius in margine *ausuri*. Vulgatum bene habet, et *videre* sic eleganter passim dicitur pro ferre, tolerare, perpeti. Mox ed. pr. *exceptus est*, pro *exortus*. Ern. Bud. *exortus*.

Exempla, quam mores. Inepta aut nihili sententia. Rodolphus, *quam homines*. Vis ad verum dici? lege *amores*: tum alteram literam divide, habes *autores*: id est, rem et sententiam meram. O quam levia saepe turbant! Lips. Mihi, uti Ryckio, volgatum sanum videtur. Malorum exemplorum vis, inquit, longius durat, quam virtus bonorum principum. Mox MS. Agr. ed. pr. *elanguemus*. Vulgatum melius puto. Ern. *Homines* in cod. Agr. non est nisi a m. sec. Prius videtur fuisse *mores*. Bud. *mores*: et mox *elanguimus*.

Periculum facessisset. MS. Harl. Agr. ed. pr. *fecisset*, quam formam iam aliis locis apud nostrum vidi-

que Eprium urgebat; ardentibus patrum animis: quod ubi sensit Marcellus, velut excedens curia: « Imus, » inquit, « Prisce, et relinquimus tibi senatum tuum; regna; praesente Caesare. » Sequebatur Vibius Crispus; ambo infensi vultu diverso. Marcellus minacibus oculis, Crispus renidens; donec accursu amicorum retraherentur. Cum glisceret certamen, hinc multi bonique, inde pauci et validi, pertinacibus odiis tenderent, consumptus per discordiam dies.

44. Proximo senatu, inchoante Caesare, « de abolendo dolore iraque, et priorum temporum necessitatibus, » censuit Mucianus prolixe pro accusatoribus; simul eos, qui coeptam, dein omissam, actionem repeterent, monuit sermone molli, et tanquam rogaret. Patres coeptatam libertatem, postquam obviam itum, omisere. Mucianus, ne sperni senatus iudicium, et cunctis sub Nerone admissis data impunitas videretur, Octavium Sagittam, et Antistium Sosianum, senatorii ordinis, egressos exsilium, in easdem insulas redegit.

mus. A. 1, 74; 13, 33. Ern. Bud. *facessisset*.

Marcellus. Hic homo eloquens magis, quam sapiens aut bonus, ea vi accusatores omnes repressit, aut reiecit; et simul Vespesianum mox suum fecit. Quod idem in Vibio Crispo. Auctor Dialogi de Caussis corr. eloq. c. 5: super hac re: *Quid aliud infestis patribus nuper Eprius Marcellus, quam eloquentiam suam opposuit? quum accinctus et minax disertam quidem, sed inexercitatam eiusmodi certaminum et rudem, Helvidii sapientiam elusit.* Iam et de gratia apud principem, ibidem de illis duobus, c. 8: *Multos iam annos, ... ac donec libuit, principes fori, nunc principes in Caesaris amicitia, agunt feruntque cuncta.* Lips.

Coeptam libertatem. Prisci libri *coeptatam*: ex quo velim *coeptam tantum.* Lips. *Coeptatam* MSS. Flor. (Bud.) Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. seq. usque ad Rhenani secundam, in qua errore operarum *ceptam* editum, unde in Lipsianas venit et alias. Pichena vetus reddidit. Sed ed. pr. *coeptam voluntatem.* Ern. In nota Lipsii iterum gravem mendum, utrique Gronovianae et Ernestiuae editioni inhaerens, sustuli.

Octavium Sagittam. Adiiciunt *Sabinum* Flor. (Bud.) Guelf. Harl. Oxon. Agr. etc. Ed. pr. Puteol. Ber. Alc. *Octavium Sabinum Sagittam.* Supra A. 13, 44, dicitur modo *Octavius Sagitta.* Sed, in tanto librorum consensu, addendum putavi. Ern. Sed is consensus perum probat,

Octavius Pontiam Postumiam, stupro cognitam, et nuptias suas abnuentem, impotens amoris interfecerat; Sosianus pravitate morum multis exitiosus. Ambo gravi senatus consulto damnati pulsique, quamvis concesso aliis reditu, in eadem poena retenti sunt. Nec ideo lenita erga Mucianum invidia: quippe Sosianus ac Sagitta viles, etiam si reverterentur; accusatorum ingenia et opes et exercita malis artibus potentia timebantur.

45. Reconciliavit paullisper studia patrum habita in senatu cognitio secundum veterem morem. Manlius Patruitus, senator, « pulsatum se in colonia Senensi,

quum constet omnes ex uno Flor. fluxisse. Sic et Bip. Intrusum nomen eiecit et Lall.

Manlius Patricius. Vatic. et Rom. *Patruitus.* Fortasse *Patruinus*: quod nomen in Symmachi epistolis plus semel leges. Lips. *Patruitus* etiam Flor. (Bud.) Agr. ed. pr. et simul *senator*. Illud Pichena, hoc I. Gron. recepit. Vulgo *senatorii ordinis*, quod e c. 44 natum videtur. Guelf. *ordinis senatorum.* Veteres libri scr. et edd. etiam *Malius* vel *Mallius*, usitata in vett. libris scriptura in hoc nomine. Ern. *Senator* vel *ordinis senatorii* deest in Bud. Idem *Manlius*, bene.

Pulsatum se in colonia. Grande priscis illis moribus crimen: nam nec convicio senatorem aspergere licebat impune. Arnobius, l. 4, p. 189: *Magistratum in ordinem redigere, senatorem autem convicio prosequi, suis esse decretis periculosissimum poenis.* Salvianus, l. 6: *Illustrem ac praepotentem virum nequaquam exhonorari a quoquam licet; et si quisquam exhonoraverit, decretis legalibus reus sistitur, et iniuriarum auctor iure damnatur.* Lips. Quid intersit inter *pulsare* et *verberare*, docet Ulpianus D. 47, l. 10, l. 5.

Colonia Senensi. *Seniensi* in Vatic. semper. Lips. Item Fl. Agr. Guelf. obi *Senihensi.* Ed. pr. *Semensi*, vitiose sive pro *Senensi*, sive pro *Seniensi.* Ceterae edd. omnes ante Lips. *Senensi*: ut MSS. quatuor ap. Broterium. A Senis (Etruriae oppidum est) fieri *Senensis* et *Seniensis*, putat Ryckius. Atque etiam ipsam urbem *Seniam* dictam, voluit ex inscr. antiqua docere I. Gronovius: quibus et adstipulatur Cellarius in Geogr. ant. 2, 9. Mihi tutius visum est, cum Broterio sequi usitatam scripturam huius nominis et MSS. qui eam retinent, quam qui ab ea abeunt: praesertim quum scirem, quam saepe et varie nomina hominum et locorum in libris scriptis et edd. vitiata sint; inprimis in libris Plinii maioris. Ern. Bud. hic *Seniensi*, mox *Semensium.* Equidem Broterio et Ernestio adstipulor. Ut enim a Verona non fit Veroniensis, sic nec a *Sena* *Seniensis.* Dictum autem *Senam* coloniam, etiam e Strabone patet, qui

coetu multitudinis, et iussu magistratuum, » querebatur; « nec finem iniuriae hic stetisse; planctum, et lamenta, et supremorum imaginem, praesenti sibi circumdata, cum contumeliis et probris, quae in senatum universum iacerentur. » Vocati, qui arguebantur: et, cognita caussa, in convictos vindicatum: additumque SC. quo Senensium plebes modestiae admoneretur. Iisdem diebus Antonius Flamma Cyrenensibus damnatur lege repetundarum, et exsilio ob saevitiam.

46. Inter quae militaris seditio prope exarsit. Praetorianam militiam repetebant a Vitellio dimissi, pro Vespasiano congregati; et illectus in eandem spem, e

l. 5, p. 227. Σῆναν appellat. Male huc trahunt titulum a Gronovio citatum et a Fabretto p. 712. et Grutero p. 372, 7. productum. Is enim ad *Seniam* Dalmatiae spectat, teste Appiano, p. 367. qui primus dedit. Hanc *Seniam* non esse Taciti vel inde constat, quod Plinius 3, 21 (25) non coloniis eam adnumerat, quum contra istam Hetruriae ib. 5 (8) *coloniam* dicat *Senensem*.

Cognita caussa. In Freinsh. ed. 2, *iussa*; male, idque et in ed. I. Fr. Gron. sic servatum.

In convictos vindicatum. Imitari videtur Sallustium Cat. 9. et aliis locis. Sed tamen et Cicero hac forma usus est, ut Verr. 5, 50. Ern.

Cyrenensibus damnatur. Pro *a Cyren.* ut corrigi volebat vir doctus in marg. Gryph. *Damnare* quo sensu hic accipiendum, supra dictum A. 3, 36. Sed *Cyrenensibus* primus edidit Rhen. (ex ingenio) MSS. et edd. ante Rhen. *Cyrensibus*, vel *Cirensibus*. In MS. Agr. supra scriptum *Cretensibus*. Nihil in silentio aliorum de hoc Flamma scriptorum certi dici potest. Ern.

Praetorianam militiam. De hoc loco agit Perizon. de Praetor. diss. 2, p. 134. Ern.

Lectus in eandem spem. Sic libri: nisi quod ed. pr. *lectus eadem specie*, vitiose pro *spe*: quod eodem redit. Sed pro *lectus* Muretus malebat *erectus*: quod placebat etiam Ursino. *Erecti in spem* dicuntur, qui sua sponte spem concipiunt. At hic promissa stipendia flagitant; quod indicio est, iis spem praetorianae militiae factam. Itaque malim *illectus* vel *allectus*, ab *allicere*. In spem allicere est usitata bonis scriptoribus phrasis. Fraudi fuere verba *e legionibus*, quae ad participium referebant librarii, quum ad *miles* referenda sint. *Miles e legionibus* est legionarius, ut alibi. Facta erat legionariis spes praetorianae militiae, ut eo firmiores essent et constantiores in partibus Flavianis. *Promissa stipendia* sunt stipendia praetoriana, militia praetoriana. Ern. Ursinus vulg. dicit esse *electus*, quod nuspiam reperio. *Illectus* cum Bip. recipio.

legionibus miles promissa stipendia flagitabat; ne Vitelliani quidem sine multa caede pelli poterant; sed immensa pecunia dicebatur, qua tanta vis hominum retinenda erat. Ingressus castra Mucianus, quo rectius stipendia singulorum spectaret, suis cum insignibus armisque victores constituit, modicis inter se spatiis discretos. Tum Vitelliani, quos apud Bovillas in deditionem acceptos memoravimus, ceterique, per urbem et urbi vicina, conquisiti, producuntur prope intecto corpore. «Eos» Mucianus «diduci, et Germanicum Britannicumque militem, ac si qui aliorum exercituum, separatim adsistere,» iubet. Illos primus statim adspectus obstupefecerat; cum ex diverso velut aciem, telis et armis trucem, semet clausos nudosque, et illuvie deformes, adspicerent. Ut vero huc illuc distrahi coepere, metus per omnes, et praecipua Germanici militis for-

Pelli poterant. In MS. Flor. sequuntur verba *sed immensa pecunia fer-*: item in Guelf. in quo est *ferunt*, et ed. pr. in qua *fer*: quod idem est. In Agr. alia verba adduntur e c. 53; sed post haec transpositio in tribus prioribus libris. Sequuntur enim e c. 52, *ne criminantium nuntiis*, usque ad finem c. 53, *retinenda erat.* Puteolanus eo ordine, qui nunc est, edidit. Ern. Scil. sic, ut post *pelli poterant* statim sequatur *Ingressus castra* etc. Ita plane habet Bud. cod. et Puteol. editio cum seqq. absque illa transpositione, quam e cod. Flor. notavit Pich. (de Guelf. et Agr. dubitare licet.) Verba, quae in cod. Agr. adduntur, sunt ista: *sed immensa pecunia tanta vis hominum retinenda erat.* Ex quibus collatis cum iis, quae ex cod. Flor. et Guelf. referuntur, Bip., quos lubens sequor, acute non minus quam vere locum nostrum ita refingunt: *sed immensa pecunia dicebatur, qua tanta vis hominum retinenda erat*, ubi *dicebatur* loco τοῦ *fer* (*ebatur*). Flor. pro *promittebatur*: ut apud Nonium 4, 122. Ceterum verba ista: *quo tanta vis hominum retinenda erat*, capiti 53 nullatenus convenire, sensit non nemo interpretum. Sic *Guerin* non videre se ait, quid *altitudo templo adiecta ad tantam vim hominum retinendam* faciat. In Bud. τῷ *ingressus* m. sec. adiecit *post hec.*

Stipendia spectaret. Usitatius dixisset *nosceret*: ut *caussas noscere* dicunt, et similia. Mox *cum insignibus suis* v. ad c. 29. Infra pro *separatim* MSS. Flor. Guelf. ed. pr. *separati*, omissa virgula supra litera ultima: nam vulgatum verum haud dubie. Sic suprà 3, 59, *contempti* pro *contemptim* vidimus in libris. Ern. Bud. *separatim.* Idem et Agr. *deduci*, male.

mido, tanquam ea separatione ad caedem destinarentur; prensare commanipularium pectora, cervicibus innecti, suprema oscula petere, « ne desererentur soli, neu, in pari caussa, disparem fortunam paterentur; » modo Mucianum, modo absentem principem, postremum caelum ac Deos obtestari; donec Mucianus, « cunctos eiusdem sacramenti, eiusdem imperatoris milites » appellans, falso timori obviam iret. Namque et victor exercitus clamore lacrimas eorum iuvabat: isque finis illa die. Paucis post diebus, adloquentem Domitianum firmati iam excepere: spernunt oblatos agros; « militiam et stipendia » orant: preces erant, sed quibus contradici non posset; igitur in praetorium accepti. Dein, quibus aetas et iusta stipendia, dimissi cum honore, alii ob culpam; sed carptim ac singuli; quo tutissimo remedio consensus multitudinis extenuatur.

47. Ceterum, vera ne pauperie, an uti videretur, actum in senatu, « ut sexcenties sestertium a privatis mutuum acciperetur: » praepositusque ei curae Poppaeus

Ad caedem destinarentur. Sic edidit (e Bud.) Rhen. Ante editi omnes et Guelf. *destinaretur.* Ern.

Prensare commanipularium. Ita lego: non tamen male, *prensare commanipulares, pectori, cervicibus innecti.* Lips. Consentit lectioni Lipsianae Flor. item Guelf. in quo tamen *prensare* est in margine tantum. At Agr. ed. pr. *iniecta*, ed. Puteol. Ber. Alc. Ald. *iniecti:* quod placet Ryckio (et Grut.) Rhen. Gryph. *invecti:* et ante *cum manipularium:* Aldus *cum prehensare manip. p.* Pro *pectora* Acidalius malebat *dexteras.* Ego vulgatum probo. *Prensare* dicitur pro amplecti, ut *ambire pectora*, apud Lucanum 8, 67. Deinde *innecti cervicibus* eleganter, ut Ann. 12, 47, *implicare dextras.* Ern. In Bud. *prensare* deest, quod more suo perperam tuetur Rhen. Tò *innecti* debetur Lipsio. Mox Agr. *postremo.*

Spernunt oblatos agros. Sibi addidit (e Bud.) Rhenanus: quod bene delevit Pichena. *Militiam* intellige inter praetorianos, et *stipendia* praetorianorum, qui mox *praetorium* vocantur, ut recte explicat Perizon. l. c. Ern. *Sibi* abest a Flor. et aliis, nec Put. habet, nec Alc.

Sexcenties HS. Faciunt 12,000,000 libr. Franc. Apud Suet. Vesp. 16, legitur perperam *quadringenties* (pro *quadragies*) *millies*, ut viri docti bene notarunt.

Poppaeus S. V. ad 2, 86, hic quoque eadem librorum varietas. *Curae* abest a MS. Agr. ed. pr. Ern. Bud. habet *curae.* Idem *Pompeius.*

Silvanus; nec multo post necessitas abiit, sive omissa simulatio. Abrogati inde, legem ferente Domitiano, consulatus, quos Vitellius dederat: funusque censorium Flavio Sabino ductum; magna documenta instabilis fortunae summaque et ima miscentis.

48. Sub idem tempus, L. Piso proconsul interficitur. Ea de caede quam verissime expediam, si pauca supra repetiero, ab initio caussisque talium facinorum non absurda. Legio in Africa, auxiliaque tutandis imperii finibus, sub D. Augusto Tiberioque principibus, proconsuli parebant. Mox C. Caesar, turbidus animi, ac M. Silanum, obtinentem Africam, metuens, ablatam proconsuli legionem, misso in eam rem legato tradidit: aequatus inter duos beneficiorum numerus, et, mixtis

Legem ferente. Ne tirones errent, relatio in senatu facta intelligenda, ut alibi monitum. V. A. 11, 13. Vitiose Guelf. (Bud.) ed. pr. *abroganti.* Ern.

Summaque etiam miscentis. Rodolphus acute *summaque et ima miscentis.* Lips. Immo MS. Agr. Recepit Berneccerus. Mox *proconsule* Flor. ed. I. Gronov. Sic fuit et in Guelf. sed litera ultima erasa est. Ern.

Si pauca supra petiero. Rhen. (ex ingenio) et Muretus emendant *repetiero,* quo verbo in hac phrasi alibi noster usus est. Ern. V. A. 16, 18. Omnino *repetiero* rectius. Acid. putat prius leg. *brevissime* vel *quam potero verissime.*

M. Silanum. Dio 59, 20, haec in rebus Caii mire confundit ac miscet. Nec M. Silano proconsule evenisse divisionem hanc vult, sed ipso L. Pisone. Vide eum: et de hac ipsa caede Plinium ep. 3, 7. Lips. Adde Wesselingium Obs. 1, 17, qui Dionem bene refellit. Ern. De *Silano* v. ad A. 13, 1.

Beneficiorum numerus. Proprie et ex aevi eius usu accipe *beneficia,* promotiones ad altiores ordines sive gradus. Castrense in ea re verbum est, Livio sic usurpatum 9, 30: *Ut tribuni militum a populo seni deni crearentur, quae antea, perquam paucis suffragio populi relictis locis, dictatorum et consulum ferme fuerant beneficia.* Ciceroni etiam epistola ad Rufum quaestorem 5, 20: *De centurionibus tamen et tribunorum militum contubernalibus, res est in integro; genus enim horum beneficiorum definitum lege non erat.* Nec Valerius alio sensu 4, 7, 5, scripsit: *Ad equestrem ordinem et splendidae militiae stipendia P. Caelii beneficio pervenerat.* Item Suetonius Tib. 12, clare: *Venit in suspicionem, per quosdam beneficii sui centuriones.* Noster adaeque 1, 25: *Primores militum, per beneficia Nymphidii ut suspectos.* Hi tales beneficiarii dicti.

utriusque mandatis, discordia quaesita, auctaque pravo certamine. Legatorum vis adolevit diuturnitate officii, vel quia minoribus maior aemulandi cura; proconsulum splendidissimus quisque securitati magis, quam potentiae consulebant.

Caesar B. C. 1, 75: *Petreius eum praetoria cohorte barbarisque equitibus paucis, beneficiariis suis.* Passim in lapidibus: BF. COS. et BF. PR. et BF. PR. PR. id est, *beneficiarius consulis, beneficiarius praetoris, beneficiarius praefecti praetorio*, aut *propraetoris*. Vegetius restringere nomen videtur: *et beneficiarii*, inquit 2, 7, *ab eo appellati, quod beneficio tribunorum promoverentur.* Et ad eius mentem in lapidibus lego ista. In Piceno (ap. Grut. 551, 3) BENEFICIARIVS. TRIBVNI. DEINDE. OPTIO. IN. CENTVRIA. Romae (ib. p. 538, 8) CORNELIO. MARCIANO. MILITI. COHORT. XII. VRB. BENEF. TRIBVN. Abiisse in aliud officii nomen videtur, ex Tertulliano de Fuga c. 13: *In matricibus beneficiariorum et curiosorum inter tabernarios et lanios et aleones et lenones Christiani quoque vectigales continentur.* LIPS. Et Pancirollus ad Notit. Dign. Occ. c. 9, volebat corrigi *beneficiariorum*: male. Nam hoc posterioris aetatis verbum. Sed, ut hoc obiter addam, duo sunt ap. veteres beneficiorum genera, quae subinde confunduntur a doctissimis, ut h. l. ab ipso Lipsio. Alia sunt *beneficia*, quae ad aerarium deferuntur, ad quae spectat locus ex ep. Cic. ad quaestorem suum: alia beneficia imperatorum aut aliorum. In illis nihil est, nisi commendatio virtutis et rei bene gestae, quae deponitur ap. aerarium, et venit in civium notitiam, unde aditus munitur ad honores maiores: in his est gradus aut honoris collatio, ut tribunatus, praefecturae, centurionatus etc. verbo honoratioris et utilioris militiae in quocunque genere: nam et centurionum beneficia sunt. Neque vero solum de militia dicitur, sed et aliis: velut ap. Plin. ep. 10, 48, sunt *buleutae beneficio* Caesaris: nam ibi aut *additi beneficio tuo* cum Casaub. legendum, aut *qui sunt beneficio tuo*. Ut ad Tacitum veniamus, aequatus beneficiorum numerus nihil est aliud, quam numerum locorum militarium, quae adsignarentur arbitrio proconsulis, fuisse inter utrumque ita divisum, ut uterque totidem crearet. ERN.

Pravo certamine legatorum. Distinguendum censeo: *et, mixtis utriusque mandatis, discordia quaesita, auctaque pravo certamine. Legatorum ius adolevit diuturnitate officii.* Hoc enim ait: dum imperant iisdem uterque suo iure saepe contraria, discordia exorta est, et ea *pravo certamine*, dum neuter alteri concedere sustinet, *aucta*. Sed legatorum potestas praevaluit, quia complures per annos eam curam habebant, proconsules quotannis mutabantur, etc. GRON. Ea interpunctio est in MS. Agr. ed. pr. In Guelf. (et Bud.) omnia uno tenore sine interpunctione scripta. Recepit Ryckius, quem imitatus sum. Mox pro *ius*, Guelf. et alii ap. Broterium *vis*, quod non temere spreverim. Saltem *ius* h. l. sic dicitor. ERN. Bud. *ius*, non dubie, ut alibi, Bipont. recepere *vis*. Puto rectius.

49. Sed tum legionem in Africa regebat Valerius Festus, sumptuosae adolescentiae, neque modica cupiens, et adfinitate Vitellii anxius. Is crebris sermonibus tentaveritne Pisonem ad res novas, an tentanti restiterit, incertum; quoniam secreto eorum nemo adfuit, et, occiso Pisone, plerique ad gratiam interfectoris inclinavere. Nec ambigitur, provinciam et militem alienato erga Vespasianum animo fuisse; et quidam e Vitellianis, urbe profugi, ostentabant Pisoni « nutantes Gallias, paratam Germaniam, pericula ipsius, et in pace suspecta tutius bellum. » Inter quae, Claudius Sagitta, praefectus alae Petrinae, prospera navigatione praevenit Papirium, centurionem, a Muciano missum, adseveravitque « mandata interficiendi Pisonis centurioni data: cecidisse Galerianum, consobrinum eius generumque: unam in audacia spem salutis: sed duo itinera audendi; seu mallet statim arma, seu, petita navibus Gallia, ducem se Vitellianis exercitibus ostenderet. » Nihil ad ea moto Pisone, centurio a Muciano missus, ut portum Carthaginis adtigit,

Valerius Festus. Plinius ep. 3, 7: *Nuper L. Piso, pater illius, qui a Valerio Festo per summum facinus in Africa occisus est.* Lips.

Neque modica cupiens, sed adfinitate Vitellii anxius. Primum MSS. Bud. Guelf. *cupido.* Deinde Bud. *si*; Agr. ed. pr. *et*; ceteri scr. et edd. *sed.* Ryckius recepit *et.* Ambigu, utrum praeferendum putem. Nihil enim in contextu reperio, unde ratio cum fiducia aliqua pronuntiandi sumi possit. Itaque libros plures secutus sum. Ern. Bene Grul. praefert *et*, quia etiam hoc inter caussas, cur citius ad res novas transierit. Sic et Bip.

Alienato erga Vesp. Ed. pr. *alienatam.* Post *in* aute *pace* deletam volebant Faërnus, Muretus, Grotius, etc. quam omnes libri exhibent. Ern. Bip. delent; sed ferri potest, iudice Acidalio. Servant etiam Brot. Lall.

Praefectus alae Petrinae. In Notitia imperii sect. 63, *praefectus alae Petrianae* legitur in Britannia, *per lineam valli.* Ubi linea valli non aliud est, quam tractus ille ad vallum a Severo aliisque exstructum. Lips. De *ala Petrina* vid. Lips. ad A. I1, 4. Ern. Mox Bud. *omissum*, vitium e vicinia ortum.

Cecidisse Galerianum. Cod. Bud. *cessisse.* Unde Rhenanus *caesos esse Galer.* corrigebat. At *cecidisse* iterum sic mox c. 51. Ern.

A Muciano missus. Praepositio

magna voce laeta Pisoni omina, tanquam principi, continuare; obvios, et subitae rei miraculo adtonitos, ut eadem adstreperent, hortari; vulgus credulum, ruere in forum: « praesentiam Pisonis » exposcere. Gaudio clamoribusque cuncta miscebant, indiligentia veri, et adulandi libidine. Piso, indicio Sagittae, vel insita modestia, non in publicum egressus est, neque se studiis vulgi permisit; centurionemque percunctatus, postquam, « quaesitum sibi crimen caedemque, » comperit, « animadverti in eum » iussit, haud perinde spe vitae, quam ira in percussorem, quod idem ex interfectoribus Clodii Macri, cruentas legati sanguine manus ad caedem proconsulis retulisset. Anxio deinde edicto Carthaginiensibus increpitis, ne solita quidem munia usurpabat, clausus intra domum, ne qua motus novi caussa, vel forte oriretur.

50. Sed, ubi Festo consternatio vulgi, centurionis supplicium, veraque et falsa, more famae, in maius innotuere, equites in necem Pisonis mittit. Illi raptim vecti, obscuro adhuc coeptae lucis, domum proconsulis irrumpunt, destrictis gladiis; et magna pars Pisonis ignari, quod Poenos auxiliares Maurosque in eam caedem delegerat; haud procul cubiculo, obvium forte

deest in Bud. Mox Agr. *ostentaret*.

Laeta Pisoni omnia.... continuere. Vere Acidalius correxit *omina*. Idque adeo evidens e sequentibus, *ut eadem adstreperent*, ut recipere in textum non dubitarim: secutusque est nos Brolier (et Lall.) *Omina laeta Pisoni ut principi continuare* est, laetis ominibus eum omnibus locis, assidue, prosequi, usurpato principis nomine et quicquid appellari principes solent. Groslotius corrigebat *conclamare*, non assecutus verbum vulgatum. Laeta omnia nuntiare poterat homo, non clamore continuare. Mox *indiligentia veri* bene correctum a Rhen. Ed. pr. (et Bud.) *indiligentia viri*. Ceterae ante Rhen. MS. Guelf. *indulgentia viri*. Ern.

Consternatio vulgi. H. e. concursus in forum ex instinctu et fraude centurionis, clamore praesentiam Pisonis exposcentium, omnibus laetis, ut principem, prosequentium. Tironum caussa dictum. Paullo post ed. pr. *Poenos auxiliaresque Mauros*. Ern. Cf. A. 1, 39.

servum, « quisnam, et ubi esset Piso? » interrogavere. Servus egregio mendacio, « se Pisonem esse, » respondit; ac statim obtruncatur: nec multo post Piso interficitur: namque aderat, qui nosceret, Bebius Massa, e procuratoribus Africae, iam tunc optimo cuique exitiosus, et in caussas malorum, quae mox tulimus, saepius rediturus. Festus Adrumeto, ubi speculabundus substiterat, ad legionem contendit, praefectumque castrorum, Cetronium Pisanum, vinciri iussit, proprias ob simultates; sed « Pisonis satellitem » vocabat, militesque, et centuriones quosdam puniit, alios praemiis adfecit; neutrum ex merito, sed ut oppressisse bellum crederetur. Mox Oeensium, Leptitanorumque discor-

E procuratoribus Africae. Ed. pr. *procurator Af.* Si plures in Africa procuratores Caesaris, vulgatum praeferem. Sed in Africa, proconsulari provincia, plures fuisse, nondum reperi, et vix credo. In Britannia quidem, provincia Caesaris, unus tantum foit, ut patet ex Agric. 15. Ann. 14, 39. Nisi forte illo tempore praeter primarium procuratorem alii minores extra ordinem missi fuere, qui certam aliquam partem rei fiscalis, sub primario procuratore, curarent; quod interdum factum docet Bynkersh. Obs. 2, 21, extr. et variis legum, inscriptionum, locis patet. Id si non placet, et illis temporibus, praesertim in proconsulari provincia unus tantum (nam loca, quae afferuntur, non attingunt hanc aetatem) aut lectio ed. prim. praeferetur, aut *Africae* putabitur esse a mala manu. Nam potuit esse, *Baebius e procuratoribus*, pro *procurator*, non addito provinciae nomine: ut supra vidimus *e tribunis*, pro *tribunus*; quod illi male ab imperitis librariis substitutum in libris vett. notavimus: item *e primipilaribus* pro *primipilaris*. H. 3, 70. Ern. Lall. exponit: unus ex iis, qui procuratores Africae fuerant.

In caussas malorum.... rediturus. I. e. qui postea saepe in caussis malorum nostrorum futurus erat, saepe acturus, quae nos adfligerent. Ern. Cf. Plin. ep. 7, 33.

Ad legionem tendit. Sequentia perfectum desiderant. *Tendit* pro perfecto non accipiam, propter ea, quae ad Ann. 3, 24, dixi. Cogitavi olim et hic legendum *tetendit*. Sed in ed. pr. *contendit* reperi, quod recipere non dubitavi. Sic et MS. Reg. Idem fecit Brotier. Eadem habet mox *puniit*, quod post edidit Rhenanus (e Bud.) cum seqq. omnibus: idque est et in Flor. cum Puteol. Ber. Alc. edidissent *punit*, quod est et in Guelf. Ern. Bud. *tendit*. Mox Bud. male *obrepsisse*.

Mox Ophensium. Rodolphus voluit *Ruspensium*: sed a coniectura. Ophensium quidem non alibi mentio in hoc tractu: et putamus rectissime emendatum iri, *Oeensium*, statimque, *populus Oeensis*. Rem teligi.

dias componit, quae, raptu frugum et pecorum inter agrestes, modicis principiis, iam per arma atque acies exercebantur. Nam populus Oeensis, multitudine inferior, Garamantas exciverat, gentem indomitam, et inter accolas latrociniis fecundam. Unde arctae Leptitanis res, lateque vastatis agris intra moenia trepidabant; donec, interventu cohortium alarumque, fusi Garamantes, et recepta omnis praeda, nisi quam vagi per inaccessa mapalium ulterioribus vendiderant.

51. At Vespasiano, post Cremonensem pugnam, et prosperos undique nuntios, « cecidisse Vitellium, » multi cuiusque ordinis, pari audacia fortunaque hibernum mare aggressi, nuntiavere. Aderant legati regis Vologesi, « quadraginta Parthorum equitum millia »

Te advoco, C. Plini, in meam fidem et Taciti lucem. Scribis 5, 5, his ipsis verbis : *Ad Garamantas iter inexplicabile adhuc fuit. Proximo bello quod cum Oeensibus Romani gessere, initiis Vespasiani imperatoris, compendium viae quatridui deprehensum est.* Quod illud bellum sub initia Vespasiani, nisi istud? Itaque Plinio quoque praelucent clare haec Corneliana. Tempus, situs, nomen, omnia conveniunt : et est hoc illud ipsum celebre oppidum, unde Pudentilla Apuleii, ut ipse Apologia commemorat. Scripsit et orationem, *Pro statua sibi Oeae locanda.* Lips. MS. Agr. *Aspensium* non *Rusp.* Ed. pr. (et Bud. cod.) *Offens.* Lipsii correctionem recepit Ryckius; de que v. quos laudat I. Gron. qui vulgatum servat : inprimisque Suritam ad Anton. Itin. p. 62, ed. Wessel. ibique etiam Wesselingium : unde patebit, saepe istius urbis nomen corruptum in libris, et restitutum e doctis viris. Add. Oudend. ad Sueton. Aug. 4, extr. Sed inprimis ex ed. pr. apparet, vere Suritam coniecisse de origine corruptelae: nempe, ex *Oeensis* primum factum *Ofensis.* Etiam tabula Peuting. habet *Osa.* *Pelerin, Recueil de Méd. suppl.* 2, p. 48, 49, e numo antiquo inprimis verum nomen defendit esse *Ocea,* inde *Ocensis.* In numo est *Col. Aug. Oce.* Ceterum Leptis intelligenda magna, in cuius vicinia Oea. Ern. Ptol. 4, 3, Ἐῶα. In numo Antonini Pii *Oea.*

Unde arctae Leptitanis res. Artae MSS. Flor. (Bud.) Agr. Guelf. edd. ante Rhen. qui edidit *arta.* Vetus restituit Ryckius : et hoc consuetudo latine loquentium desiderat, ut vidit Freinshem. Dubitat I. Fr. Gronovius ad Liv. 10, 6, an recte *arta res* sollicitetur, laudans *duram rem* e Virgilio; non dubitaturus, *si* consensum vett. librorum cognitum habuisset. Mox MS. Agr. *vastis.* Vid. ad 2, 32. Ern. Bud. *vastatis.*

Mare aggressi. Ferretus malebat *ingressi,* quod cuivis in mentem veniat. At vulgatum quoque rectum. Ern.

Quadraginta Parthorum. Nec ni-

offerentes. Magnificum laetumque, tantis sociorum auxiliis ambiri, neque indigere. Gratiae Vologeso actae, mandatumque, « ut legatos ad senatum mitteret, et pacem esse sciret. » Vespasianus, in Italiam resque urbis intentus, adversam de Domitiano famam accipit; « tanquam terminos aetatis et concessa filio egrederetur. » Igitur validissimam exercitus partem Tito tradit, ad reliqua Iudaici belli perpetranda.

52. Titum, antequam digrederetur, multo apud patrem sermone orasse dicebatur, « ne criminantium nuntiis temere accenderetur; integrumque se ac placabilem filio praestaret. Non legiones, non classes, perinde firma imperii munimenta, quam numerum liberorum. Nam amicos, tempore, fortuna, cupidinibus aliquando, aut erroribus, imminui, transferri, desinere; suum cuique sanguinem indiscretum, sed maxime principibus; quorum prosperis et alii fruantur, adversa ad iunctissimos pertineant; ne fratribus quidem mansuram concordiam, ni parens exemplum praebuisset. » Vespasianus, haud aeque Domitiano mitigatus, quam Titi pietate gaudens, « bono esse animo » iubet, « belloque et armis rempublicam attollere; sibi pacem domumque curae fore. » Tum celerrimas navium, frumento onustas, saevo adhuc mari committit. Quippe tanto discrimine urbs nutabat, ut decem haud amplius dierum frumentum in horreis fuerit, cum a Vespasiano commeatus subvenere.

mis pro illo rege et militis totius gentis equestri. Idem numerus in Suetonio c. 6: *Vologesum promisisse XL. milia sagittariorum.* Non pugnat: nempe equites illi sagittarii, ut solent, et hippotoxotae. Quidam tamen libri in Suetonio XV. M. nec audio. Lips.

Suum cuique sanguinem indiscretum. H. e. liberos cuiusque esse ei arctissimo vinculo coniunctos, ut omnia parenti liberisque communia sint. Mox *parens* pro *pater* edidi e Flor. Bud. Agr. ed. pr. Post *attolleret* MS. Guelf. edd. Put. Ber. Alc. male. Ern. Bud. *attollere*, sed male ibi deest *iubet*.

A Vesp. commeatus subvenere;

53. Curam restituendi Capitolii in L. Vestinum confert, equestris ordinis virum, sed auctoritate famaque inter proceres. Ab eo contracti haruspices monuere,

Tum ensum fuisse a Corinthiis nomum in honorem Domitiani, in cuius postica corona spicea cum epigraphe PERM. IMP. GERM. tradit *Vaillant* io NN. Col. t. 1, p. 139. Verum *Germanici* titulus non ante a. U. 836. Domitiano est inditus, ut bene docet Eckhel in Doctr. NN. vet. t. 6, p. 397.

Curam restituendi Capitolii confert. Confert in illum ism dictum. Sed adfuit igitur Vespasianus, an abfuit? Adfuisse Suetonius fortiter dicit c. 8: *Ipse restitutionem Capitolii aggressus, ruderibus purgandis manus admovit primus, ae suo collo quaedam extulit.* Simile et io Dionis compendio legas 66, 10. At Taciti verba et narratio aliorsum eunt, et omoia aunt, nt Vespasiaoo absente. Si praesens, cur in alium transfert? cur nec nominator quidem? cur eetera omnia, quae temporum serie narraotor, illo absente gesta? Ego nihil nisi pugnam manifestam hic video, et libeos audiam (paci amicus sum) conciliaotem. LIPS. Quae vel pro Tacito, nt a Savilio ad h. l. vel contra eum ab aliis dicta sont, aut quomodo conciliare cum Suetonio aliisque tentarint viri docti, veluti Ph. a Turre ap. Burm. ad Suet. T. Vesp. 8, non referam. In MS. Guelf. ante *euram rest. C.* est spatium vacuum duorum versiculorum, et par in fine loci huius de Capitolio. Porro, ut supra diximus ad c. 46, in MSS. et ed. pr. sunt verba *sed immensa pecunia ferunt*, eaque paullo aote transpositionem, de qua ibi dictum: adde dieta ad extrema hnius capitis. Quae mibi suspicionem movere, hoc caput aliuode, h. s. ex sequente libro huc traoslatum esse, aut saltem aliquid ante id omissum. Nam clarum satis est ex initio statim capitis, curam reficieodi Capitolii Vespasiaoo fuisse mandatam. Id autem ubi dictum est? Res autem est tanta, ut a Tacito praeteriri non potuerit. Nam quae c. 9 extr. dicuotor, non sufficiunt, neque facile credam, absente Vespasiano de ea re aliquid esse statutum. At hoc tempore nondum Romae fuisse, sed circa finem aestatis demum eo venisse, series tota rerum declarat. Vid. c. 81. Ioseph. Bell. Iud. 7, 4. Pagius quidem non dubitat, advenisse Romam meose Septembri. Sed haec de coniectura; quam incertam esse facile largiar. Et sunt alia de Capitolio instaurato ambigua etiam in Iosepho, de quibus iam dicere nil attinet. ERN. De restitueodo Capitolio iam anno superiori io seuatu actum. Cf. c. 4 et 9. Quam parum coocordent scriptores in omni hoc restituti Capitolii negotio narrando, docet etiam Reimarus ad Dionem l. c.

L. Vestinum equestris ordinis. Estne ille, de quo oratione pro Gallis Claudius Caesar? *Ex qua colonia* (Vienuensi) *inter paucos equestris ordinis ornamentum L. Vestinum familiarissime diligo.* Ego puto: idque paullo certius, quam eundem Martiali intelligi 4, 73: *Quum gravis extremas Vestinus duceret horas; Et iam per Stygias esset iturus aquas, Ultima volventes oravit pensa Sorores, Ut traherent parva stamina pulla mora.... Tum, largas partitus opes, a luce recessit; Seque mori post hoc credidit ille*

« ut reliquiae prioris delubri in paludes aveherentur; templum iisdem vestigiis sisteretur: nolle deos mutari veterem formam. » Undecimo Kal. Iulias, serena luce, spatium omne, quod templo dicabatur, evinctum vittis coronisque. Ingressi milites, quis fausta nomina, felicibus ramis: dein virgines Vestales, cum pueris puellisque patrimis matrimisque, aqua, vivis e fontibus amnibusque hausta, perluere. Tum Helvidius Priscus,

senem. Nam hic fuerit potius filius eius, qui videtur e clausula iuvenis obiisse. Lips.

In paludes aveherentur. Ed. pr. *adveherentur*: male. Vid. ad 16, 2. Ern.

Ingressi milites. Acidalius haec cum antecedentibus coniungenda putabat, et sic in ed. pr. reperi. Ern.

Quibus fausta nomina. Non *amina*, ut vulgo. Vaticanus ita iubet, et mos religionis priscae quibus magnae curae, ut in bis talibus initiis homines praeessent bono nomine; id est: e quorum nominibus captari velut augurium aliquod posset prosperitatis et diuturnitatis. Talia sunt Salvius, Longinus, Statorius etc. Mala contra, e quibus triste aliquod, infirmum, breve, ut Curtius; Minucius, Furius, Hostilius. Cicero de divinat. 1, 45: *Quum imperator exercitum, censor populum, lustraret, bonis nominibus, qui hostias ducerent, eligebantur: quod idem in delectu consules observant, ut primus miles fiat bono nomine.* Plinius 28, 2. (5): *Publicis lustris etiam nomina victimas ducentium prospera eligimus.* Tale vaticinium lenonis illius Plautini, in Lucride Persa 4, 4, 73: *Nomen atque omen quantivis est pretii.... Mihi quoque Lucridem confido fore te.* Adi et Festum in *Lacus Lucrinus.* Lips. Firmant MSS. Flor. Vat. Reg. ed. pr. sed insuper *quis.* Ern. Bud. *quibus fausta nomina*, ubi sec. m. τὸ *nomina* mutare parabat in *omina* vel *omnia.* Bip. legunt *qui*, per adpositionem pro *quibus*, at provocant ad verba cit. Plinii. Sed in his eo sensu dicendum fuisset *ducentia*, non *ducentium.* Sic et Cicero l. c. non dicit *bona nomina*, sed *bonis nominibus.* Falso Ryckium Flor. codici tribuere *qui*, testatur I. Gron.

Felicibus ramis. Id est, e felici arbore (Dis grata, interpretatur Macrobius 2, 16.) decerptus. Ammianus in religione simili 29, 1: *Linteis quidam indumentis amictus, tarulo capiti circumflexo, verbenas felicis arboris gestans.* Huic usui maxime laurus. Livius 40, 37: *Omnes coronati et lauream in manu tenentes supplicaverunt.* Suidas: Αἴσακος, ὁ κλάδος τῆς δάφνης, ὃν κατέχοντες ὕμνουν τοὺς θεούς. Lips. Locus a Lipsio productus non Suidae est, sed Hesychii.

Aqua perluere. Solenni et usitata lustratione, publice privatimque recepta. Tertullianus de Bapt. c. 5: *Ceterum villas, domos, templa, totasque urbes aspergine circumlatae aquae expiant passim.* Huic rei et περιῤῥαντήρια vasa in templis, aqua lustrali plena, qua sacerdotes

praetor, praeeunte Plautio Aeliano pontifice, lustrata

aut aeditui intrantes aspergerent, aut etiam ipsi sese. Sozomenus 6, 6: θαλλοὺς τινας διαβρόχους κατέχων ὁ ἱερεὺς, νόμῳ ἑλληνικῷ περιέῤῥαινε τοὺς εἰσιόντας. Ovidius Fast. 4, 728: *Udaque rorales laurea misit aquas.* Insignem ad hanc ablutionem locum abluo, Asconii in Divinationem: *Alii delubra dicunt ea templa, in quibus sunt labra corporum abluendorum mortuorum, ut Dodonaei Iovis, aut Apollinis Delphici, in quorum delubris lebetes tripodesque visuntur.* Fallor, aut τὸ *mortuorum* ab inepto glossographo est: nec aliunde delubra derivari vult, quam ab ista in templorum vasis aqua ad deluendum. Lips. Ceterum lectio haec est e correctione Rhenani. Firmatur tamen initinm *aqua rivis* MS. Guelf. Ceteri libri *trimis* vel *trinis*: quod repetitione fortuita natum e voce *matrimis*. Ryckius corrigit *e vicinis f. a.* e Cic. N. D. 3, 20. Poterat addi Liv. 1, 45, extr. Ferri posse vulgatum videtur, ut periphrasis aquae vivae per μετωπόν; et videri possunt haec sumpta ex inscriptione, aut SC. in quibus talia reperiri satis constat. Sed verissime emendavit I. Gronovius *vivis e fontibus a.* praesertim cum τὸ *e* sit in iisdem libris antiquis. Idque recepimus. Voluit et ipse exprimi; sed operae non paruerunt. Nihil tritius vivo flumine in sacris. Vid. Gron. ad h. l. In extremo omnes scr. et edd. ante Rhen. *pluere*, pro quo Ant. Augustinus malebat *perpluere*, quod magis placet quam *perluere*. Etenim adspersio illa fuit areae lustrandae causss, de quo *perpluere* dici potest, non *perluere*. Ern. Puteol. et Alc. *a quatrimis et font.* Bud. *aquarinis et font.* Unde Rhen. fingebat *aqua rivis et font.* Ant. Augustinus dabat *aqua e rivis et font.* Rhenanum secuti sunt editores, donec scitam l. Gronovii coniecturam reciperet Ernesti, quem imitati recentiores. Praepositio e loco τοῦ *et* dabetur Flor. Habet et Reg. Lall. Augustini *perpluere* longius petitum iudicat Brotier. Bud. male *plueret*.

Plauto Eliano. Sic Vatic. Barbara vulgo *Eliutio*. Lips. Consentit ad. pr. etsi habet *Cliano*. Ryckius coniicit scribendum *Plautio Aeliano*, ut intelligatur T. Plautius Silvanus Aelianus, clarus illis temporibus vir: de quo est nota inscriptio ap. Gruterum p. 453, etiam a Ryckio ad h. l. allata et accuratius e *Piranesi Antichità Rom.*, tab. xi. a Broterio, qui et sic edidit, ut Lallemand. Idque et nos imitati sumus. In ea et pontificatus tribuitur Plautio. Ern. Bud. *Plauto Eliatio.*

Lustrata bove taurisque. Vera dictio *suovetaurilibus.* Praeit Vatic. in quo *bovetaurilibus*: at Covarruviae, qui *bovetauribus.* Scilicet prisci in lustrationibus, aut piamentis hoc sacrificii genus adhibebant, solenni ritu. Livius 8, 10: *Telo potiri hostem fas non est: si potiatur, Marti suovetaurilibus piaculum fieri.* Tac. A. 6, 37: *Sacrificantibus, cum hic more rom. suovetaurilia daret, ille equum placando amni adornasset.* Cato RR. c. 141. (142): *Cum Divis volentibus, quodque bene eveniat, mando tibi, Mani, uti illace suovetaurilia, fundum, agrum, terramque meam, quota ex parte circumferenda censeas, uti cures lustrare.* Quae victimae in hoc sacro, etsi vox indi-

suovetaurilibus area, et super cespitem redditis extis, « Iovem, Iunonem, Minervam, praesidesque imperii deos » precatus, « uti coepta prosperarent, sedesque suas, pietate hominum inchoatas, divina ope adtollerent; » vittas, quis ligatus lapis innexique funes erant, contigit. Simul ceteri magistratus et sacerdotes et senatus et eques et magna pars populi, studio laetitiaque connixi, saxum ingens traxere: passimque iniectae fundamentis argenti aurique stipes et metallorum primitiae, nullis fornacibus victae, sed ut gignuntur. Praedixere haruspices, ne temeraretur opus saxo aurove, in aliud destinato. Altitudo aedibus adiecta:

eat, clare etiam Varro RR. 2, 1: *Populus romanus quum lustratur suovetaurilibus, circumaguntur verres, aries, taurus.* Et Quinctil. 1, 5, 67: *Nam suovetaurilia iam persuasum est esse ex sue, ove et tauro.* Solitaurilia haec etiam dicta, docebit te Festus: nec abeunt a Graecorum veteri sacro, quod illi τριττὺν dicebant, de quo Eustathius p. 1676, ad Od. λ, 130. aliique. Lips. Flor. Agr. ed. pr. *bovetaurilibus.* Ern. Bud. *bove taurisque.*

Super cespitem redditis extis. Edd. Put. Ber. Alc. *secundum*: male, ut alibi quoque peccatum vidimus. *Reddere* proprium de extis verbum esse, etiam tirones scire arbitror. Ern. Rhen. e Bud. dedit *super*. Sic et Flor. at Agr.

Iovem, Iun. Min. Egregie haec illustrat numus Vespasiani, in cuius postica templum hexastylon, statuis superne et utrinque exornatum, in cuius medio signum Iovis sedentis, cui ad dextram adstat Pallas, ad laevam Iuno. Exhibet eum Pedrusi ex museo Farnesio et eleganter delineatum Morellius. In numis Antonini Pii ista numina eodem honoris discrimine sedentia, in aliis eiusdem pro Diis ipsis propriae singulorum aves, itemque in lucerna fictili apud Passerium t. 1, p. 29, tres cellae templi Capitolini, simili ordine locatae comparent. Plura dabit ex Titi et Domitiani numis, itemque ex collatis veterum locis Eckhel in Doctr. N^{r}. vett. t. 6, p. 327.

Quis ligatus lapis. Sic Flor. Alii et Bud. *quibus.*

Nullis fornacibus victae. Victae pro *coctae*: nam ignis eleganter dicitur *vincere*, quae duriora sunt, et igni diu resistunt. Deinde pro *ut gignuntur* MS. Flor. ed. pr. *ut signantur*, MS. Agr. et *signanter*, quod non displicet Ryckio, sed ut cum sequentibus coniungatur, sitque *diserte*. Vulgatum verum puto, etsi id redundat. Ern. Bip. praeferunt *ut signantur*, scil. a natura et insignes sunt. Id equidem non capio. Vulgatum bene habet.—* Bud. *gignuntur.*

id solum religio adnuere; et prioris templi magnificentiae defuisse creditum.

54. Audita interim per Gallias Germaniasque mors Vitellii duplicaverat bellum. Nam Civilis, omissa dissimulatione, in populum romanum ruere. Vitellianae legiones vel externum servitium, quam imperatorem Vespasianum, malle. Galli sustulerant animos, eandem ubique exercituum nostrorum fortunam rati; vulgato rumore, « a Sarmatis Dacisque Moesica ac Pannonica hiberna circumsideri: » paria de Britannia fingebantur. Sed nihil aeque, quam incendium Capitolii, ut finem imperio adesse crederent, impulerat. « Captam olim a Gallis urbem; sed, integra Iovis sede, mansisse imperium. Fatali nunc igne signum caelestis irae datum, et possessionem rerum humanarum Transalpinis gentibus portendi, » superstitione vana Druidae canebant. Incesseratque fama, primores Galliarum, ab Othone adversus Vitellium missos, antequam digrederentur, pepigisse, « ne deessent libertati, si populum romanum continua bellorum civilium series, et interna mala fregissent. »

55. Ante Flacci Hordeonii caedem, nihil prorupit,

Defuisse creditum etc. Non credo haec ad praecedentia referenda: nam illa ad altitudinem operis spectant, hoc ad spatium et amplitudinem. Non satis spatiosum templum esse credebatur, in quod tanta saepe hominum multitudo confluerot, ut eam capere non posset. Sed ita sententia non est absoluta, nec credibile, nil amplius de aedificatione Capitolii dictum. Unde confirmatur suspicio, ab initio indicata. Ern. Ernesti servarat hic verba: *quo tanta vis hominum retinenda erat.* Sed rectius ad c. 46. referuntur; id respice. Paullo ante Bud. *primoris templi.* De magnificentia eius fuse Brot. in edit. maiore. — * Cf. D. de Lamalle, qui post *adnuere* punctis lacunam indicandam statuit.

Vel externum. Vel habent Flor. Agr. Guelf. ed. pr. Puteol. Ber. Aic. Restituit Pichena. Paullo post cum Ryckio et I. Gronov. recepi *finem imperio*, pro *imperii*, quod et ed. pr. habet. Ern. Bud. *vel extremum.* Istud *vel* in Lipsianis omissum. *Imperio* Flor. Agr., sed Bud. *imperii.* Mox idem *versus Vitellium.* Dein Agr. *erupit.*

quo coniuratio intelligeretur. Interfecto Hordeonio, commeavere nuntii inter Civilem Classicumque, praefectum alae Treverorum. Classicus nobilitate opibusque ante alios: regium illi genus, et pace belloque clara origo: ipse e maioribus suis hostis populi romani quam socius, iactabat. Miscuere sese Iulius Tutor et Iulius Sabinus: hic Trevir, hic Lingon. Tutor ripae Rheni a Vitellio praefectus: Sabinus, super insitam vanitatem, falsae stirpis gloria incendebatur; « proaviam suam D. Iulio, per Gallias bellanti, corpore atque adulterio

Anteibat alios. Brevius et verius Vatic. et Covarruviae, *ante alios.* Sic H. 5, 12: *Templum in modum arcis, propriique muri labore et opere ante alios.* A. 1, 27: *Cn. Lentulus ante alios aetate et gloria belli.* Lips. Consentit Flor. Agr. ed. pr. Itàque bene *ibat* a Pichena deletum. Ern. Bud. *onte alios*; sed sec. m. addidit *ibat* in margine.

Hostis populi Romani, quam socius, iactabat. Sic restitui. Transmarinum et elegans dicendi genus est, *iactat esse socius*. quod plebs dixerit, iactat se socium esse. Homerus Il. 13, 54: Ἕκτωρ ὃς Διὸς εὔχετ' ἐρισθενέος παῖς εἶναι; et crebro Graeci, quos saepe et vulgo imitati Latini, sed locis hodie fere corruptis. Plautus Asinaria 3, 3, 43: *Argenti viginti minae me modo ad mortem appulerunt, Quas hodie adolescens Diabolus ipse daturus dixit.* Ita enim consensu manuscripti: sicut et illo Bacchidibus 1, 2, 47: *Eia, nunc esse ego opinor Hercules, tu autem Linus.* Apuleium eo exemplo scripsisse censeam l. 7: *Summos illi promitterent honores habituri mihi:* nec mutem. Virgilius Aen. 2, 377..... *sensit medios delapsus in hostes.* Lips. Consentit ed. pr. Guelf. et edd. ceterae ante Lips. (et cod. Bud.) *is se. E maioribus* est, ad exemplum maiorum suorum. Dicebat, maiores suos hostes pop. R. fuisse, eorumque exemplum se sequi. Nec absurdum, ut opinor, foret: *is e mai. s. hostis p. R. quam socios iactabat:* magis laudabat et se imitari dicebat eos, qui hostes, quam qui socii pop. Rom. fuissent. Certe in vulgata e *maioribus suis*, durius est. Ern. Coniectura ista Merceri est, Pichenae probata. *Huet* malēbat *a mai. suis.* Bip. *e mai. suis* explicant natos hostis. In Bud. a pr. m. erat *ipse*, unde sec. m. *is se.*

Hic trevir, hic Lingon. Alterum in *ille* mutari cupiunt Rhen. et Pich. quod non necessarium esse, hodie constat. V. Ryck. MS. autem Flor. habet *Lingonus*; Reg. Agr. ed. pr. *Lingonius.* Brotier suspicatur, Romanos dixisse *Lingonus* pro *Lingo* vel *Lingon*, ut habet Martialis 8, 75, 2. Ern. Bud. *Lingon.* Geminatum pronomen *hic* occurrit et ap. Virg. Ecl. 4, 56. Cic. ad Fam. 9, 16: immo supra A. 14, 8. Mox Bud. *incedebat.*

placuisse.» Hi secretis sermonibus animos ceterorum scrutari: ubi, quos idoneos rebantur, conscientia obstrinxere, in colonia Agrippinensi in domum privatam conveniunt: nam publice civitas talibus inceptis abhorrebat: attamen interfuere quidam Ubiorum Tungrorumque: sed plurima vis penes Treveros ac Lingonas: nec tulere moras consultandi: certatim proclamant; «furere discordiis populum romanum, caesas legiones, vastatam Italiam, capi cum maxime urbem, omnes exercitus suis quemque bellis detineri: si Alpes praesidiis firmentur, coalita libertate, dispecturas Gallias, quem virium suarum terminum velint.»

56. Haec dicta pariter probataque: de reliquiis Vitelliani exercitus dubitavere. Plerique «interficiendos» censebant, «turbidos, infidos, sanguine ducum pollutos.» Vicit ratio parcendi; «ne, sublata spe veniae, pertinaciam accenderent: adliciendos potius in societatem. Legatis tantum legionum interfectis, ceterum vulgus, conscientia scelerum et spe impunitatis, facile accessurum.» Ea primi consilii forma: missique per

Animos c. scrutari. Pichena corrigebat *scrutati*, et cum sequentibus coniungebat: eleganter, sed sine libris et non necessario: mox ed. pr. *adstrinxere*, item *Tungrorum*, ut Rhenanus edidit. V. ad 2, 14. Ern. Bud. *scrutari:* quod servant Brot. Lall. At Bip. *scrutati*.

Omnes exercitus.... bellis detineri. Sic edidi ex ed. pr. ex quo ab Puteol. factum *destineri*, pro quo Rhen. (e Bud.) dedit *distineri*, quod tamen est et in Guelf. *Detineri*, i. e. occupatos esse, verum est, ex iis, quae supra ad A. 11, 12. diximus. Singula singuli exercitus bella habebant, non pluribus distinebantur, distrahebantur. Ante bene Rhen. (e Bud.) *cum maxime* edidit pro *tum* vel *tunc maxime*, ut aliae habent: ed. pr. *tamen max.* Ern.

Dispecturas Gallias. MS. Agr. *altius desp.* ed. pr. *alias desp.* Vulgatum verum. (Bud. male *disceptas*) Mox MSS. Bud. Agr. *reliquis*. Ern.

Pertinaciam accenderent. Hoc, ut mollius et Taciti stilo congruentius, recepi e MSS. Flor. Agr. ed. pr. Vulgo, *pertinacia accenderentur:* quod ferrem tamen, si esset *accenderetur*. Imitatus est Brotier. Ern. Bud. *pertinaciam attenderent*, vitiose.

Ea primi consilii forma. Sic edidi ex ed. pr. quod verum esse facile

Gallias concitores belli. Simulatum ipsis obsequium, quo incautiorem Voculam opprimerent. Nec defuere, qui Voculae nuntiarent; sed vires ad coërcendum deerant, infrequentibus infidisque legionibus. Inter ambiguos milites et occultos hostes, optimum e praesentibus ratus, mutua dissimulatione et iisdem, quibus petebatur, artibus grassari, in coloniam Agrippinensem descendit. Illuc Claudius Labeo, quem captum et extra conventum amandatum in Frisios diximus, corruptis custodibus perfugit: pollicitusque, «si praesidium daretur, iturum in Batavos, et potiorem civitatis partem ad societatem romanam retracturum:» accepta peditum equitumque modica manu, nihil apud Batavos ausus, quosdam Nerviorum Betasiorumque in arma

patet. Refertur enim ad rationem, quae vicit. Et ante consultationis facta mentio. Alibi quoque hoc Tacito restituimus. Vulgo *concilii*. Imitatus nos est Brotier, qui et in MS. Reg. reperit. Ern. Et Lall. In Bud. *conscilii*.

Infidisque legionibus. Non erat in cod. Budensi, sicut nec ablativus *artibus*, paullo post. Abest et a Flor. ed. pr. omittique vult I. Gronovius, negans de tam subdolis fraudibus dici. Frustra. Est imitatio Liviani loci, iam ad Ann. prolati: Annibal sentiebat, *se suis artibus peti* a Fabio. Reperit et in aliis MSS. Brotier, et recepit. *Grassari* item est verbum Sallustianum et Livianum in tali re. Pro *optimum* MS. Agr. ed. pr. *opportunum*. Ern.

Extra conventum. Accipio conventum socialem: eiectum ab iis omnibus, qui arma in Romanos iunxissent. Si tamen pura est lectio; nam libri quidam *commentum* habent, Flor. *cōmtum*. Nihil melius elicio. Lips. Recte se habet vulgata. Vide Observ. 3, 22. Gron. Non placet filio, quod ea vox non est in Flor. MSS. Guelf. Oxon. habent *extra continentem amnem*: quo firmatur Boxhornii coniectura *extra continentem amandatum*. Sed alius hoc dicitur tantum de iis, qui e continente in insulam maris amandantur. Ed. pr. seqq. (et c. Bud.): *commentum emendatum*. *Conventum* primus tacite adidit Rhenanus. Ern. Ryckius intelligit *conventum iuridicum*, i. e. civitatem Batavorum. Bip. coniiciunt *extra civitatem*, item *extra confinium*, quod in textum recepere. Quid, si *extra comitium?* hoc proximum libris foret. *Comitium* scil. locus, in quo negotia publica tractantur, ut Romae olim, immo extra Romam. Nepos, Ages. 4: *si privatus in comitio esset Spartae*. Meliora exspecto.

Bethasiorumque. Sic Lips. edidit primus. Priores rectius sine *h*. MS. Agr. ed. pr. *Becas*. Guelf. *Bert*. Ern. Bud. *Bethasiorum*. Sed sine adspiratione apud Grut. p. 520, 9.

traxit; et furtim magis, quam bello, Canninefates Marsacosque incursabat. Vocula, Gallorum fraude illectus, ad hostem contendit.

57. Nec procul Veteribus aberat, cum Classicus ac Tutor, per speciem explorandi praegressi, cum ducibus Germanorum pacta firmavere. Tumque primum discreti a legionibus proprio vallo castra sua circumdant, obtestante Vocula, « non adeo turbatam civilibus armis rem romanam, ut Treveris etiam Lingonibusque despectui sit. Superesse fidas provincias, victores exercitus, fortunam imperii et ultores deos. Sic olim Sacrovirum et Aeduos, nuper Vindicem Galliasque, singulis proeliis concidisse. Eadem rursus numina, eadem fata,

Eorum meminit et Plin. 4, 17. (31). Eosdem fuisse *Betasos* cum *Aduaticis* Caesaris, et in Brabantia habuisse sedem, Cluverius tradit, Germ. ant. 2, 21. In Not. Imp. memoratur sect. 52, *cohors Vetasiorum.* In Capit. Caroli Calvi, in divisione R. Lothar. a. 870. facta, occurrit *Velsatum*, in Ann. Bertin. *Ueosatum*, in NN. Carolingorum *Uviosatum*; id Valesio in Not. Gall. videtur esse *Weset* vel *VViset* ad Mosam inter Leodium et Traiectum. Ibi quaerendos *Betasios* Bipontini autumant. Valesios ipse in voce *Betasii* p. 77. in *Beda*, vico, quem itin. Antonini habet, se invenisse putat; *is*, hodie *Bidburg*, medio aevo sub nomine *pagi Bedensis* notus erat. Displicet hoc Danvillio in *Not. de la Gaule*, p. 155, quia Treverorum pagus sic nimium fuisset restrictus. Potius cum P. Divaeo de Antiq. Gall. Belg. suspicatur, in vico *Beets* inter Halen et Leewe ad laevam fl. Getae in Brabaotia superesse memoriam *Betasiorum.*

Marsacos. Plin. 4, 15. (29), *Marsotios* s. *Marsacios*: ed. Parisiens. supra laudata *Morsacios*, vitio operarum, nt opinor. Dio quoque 60, 8. Μαρσακίους vocat. Ern. Noo ita prorsus se res habet. Dio Μαυρουσίους nominat, pro quibus Harduinus ad Plinii l. c. putat leg. Μαρσακίους, Leunclavius Χαύκους, Reimarus Μάρσους. Nominis vestigia in *Marsdiep* superesse, docet Alting. p. 93. Habitarunt scil. inter Rhenum et fossam Drusi, quae nunc *Velavia.* Muretus in loco nostro legebat *Marsotiosque.* In *Morsacosque* conspirant libri.

Cum ducibus Germanorum. Faërnus volebat *Treverorum.*

Non adeo turbatam. Similem, et e Romano pectore vocem, emisit ille Stilico apud Claudianum de bello Getico 382: *Non ita Romanum Fati violentia nomen Obruit, ut vestros nequeat punire tumultus.* Lips.

Eadem rursus numina. Sic edidit primus Rhen. (ex ingenio) idque ab omnibus servatum. MSS. Flor. Agr. ed. pr. *nomina* (Bud. *nomine*). At MS. Guelf. *omnia.* Edd. Puteol. Ber. *omina:* ex quo in ed. Aleiati lapsu operarum factum *omnia:* atque hinc lectionem hanc pro-

ruptores foederum exspectarent. Melius D. Iulio divoque Augusto notos eorum animos. Galbam, et infracta tributa, hostiles spiritus induisse. Nunc hostes, quia molle servitium; cum spoliati exutique fuerint, amicos fore.» Haec ferociter locutus, postquam perstare in perfidia Classicum Tutoremque videt, verso itinere, Novesium concedit. Galli duum millium spatio distantibus campis consedere. Illuc commeantium centurionum militumque emebantur animi: ut (flagitium incognitum) romanus exercitus in externa verba iurarent, pignusque tanti sceleris nece, aut vinculis legatorum daretur. Vocula, quamquam plerique fugam suadebant, audendum ratus, vocata concione, in hunc modum disseruit.

58. «Nunquam apud vos verba feci, aut pro vobis sollicitior, aut pro me securior. Nam mihi exitium parari, libens audio; mortemque in tot malis honestam,

tulisse intelligendus est Rhen. cui frustra hic obloquitur Ryckius. *Omnia* mihi non adeo displicet: sed *Numina* praefero. *Eadem Numina*, i. e. aeque irata, et periurium ultura. Solennis deorum mentio in terrendis foedifragis. Et pro *Numina* scribi *nomina* solere, id quoque supra vidimus. Ern. Cf. Ann. 1, 73. De *Sacroviro* v. A. 3, 40, 46.

Galbam. Ego potius artem oratoris esse censeo, quam μνημονικὸν ἁμάρτημα, ut vult Savilius, ad invidiam faciendam defectoribus Gallici nominis, quod quaedam civitates accepissent, quasi omnibus datum esset interpretantis, et quasi pro eo, quod nonnulli eiusdem gentis populi adepti forent, alii quoque gratiam deberent. Asconius in Divinat.: *Siculis omnibus. Elatorie; quum enim a duobus quaestoribus Sicilia regi soleat, uno Lilybaetano, altero Syracusano, ipse vero Lilybaetanus quaestor fuerit Sex. Peducaeo praetore, omnibus tamen se placuisse dixit.* Gron. Bip. ita locum explicant: Treviri et Lingones, a Galba perculsi et tributa aucta, 1, 53, mox ab eo ad Vitellium descivere, 1, 57, hinc imminuta tributa, molliusque servitium; unde hostiles spiritus induerint, 4, 55. Neque enim benevolentia contineri Treveros, ipse dicit Tutor, Trevir, infra c. 76.

In tot malis hostium. Haud plane damno. Quid si tamen faciamus, *portum et finem?* Quid si *in tot malis honestam?* Lips. Tentabam *otium et finem miseriarum*, Observ. 1, 14. Gron. Melius hoc Lipsiano remedio, aut Pichenae, qui *hodie* tentabat; quod sane frigide additum foret: sed tamen nec ipsum satis placet. Ingeniosius est, quod Trillero in mentem venit Obs. crit. 4, 19, p. 423, *hostium et finem m.* ita,

ut finem miseriarum, exspecto. Vestri me pudet miseretque, adversus quos non proelium et acies parantur; id enim fas armorum et ius hostium: bellum cum populo romano vestris se manibus gesturum, Classicus sperat; imperiumque et sacramentum Galliarum ostentat. Adeo nos, si fortuna in praesens virtusque deseruit, etiam vetera exempla deficiunt; quotiens romanae legiones perire praeoptaverint, ne loco pellerentur: socii saepe nostri, exscindi urbes suas, seque cum coniugibus ac liberis cremari pertulerunt; neque aliud pretium exitus, quam fides famaque. Tolerant cum maxime inopiam obsidiumque apud Vetera legio-

ut *hostium* sit *ostium*, scriptura in libris antiquis saepe obvia, ductusque loquendi modus e Stoicorum schola, qui mortem ianuem, ostium, vocabant, ut locis Senecae et Arriani ostenditur. Adde plure e Lipsii Manud. ad philos. Stoic. 3, 23. Sed in istis locis aut mentio *carceris et custodiae*, ut in loco Senecae, ent aliud quid praecedit, ut in locis Arriani 1, 9 et 24, propter quod ostii vel ianuae appelletio conveniat morti: velut, abeundum esse e vita, relinquendas miserias, etc. Simpliciter mortem eppellari *ostium* aut *ianuam miseriarum*, nondum reperi, neo doceri posse credo. Immo ostium miseriarum per latinitatem foret *aditus ad miserias*, ut *ianua leti* apud poetas et centum alia. Ego cum Acidalio delendum puto, et huo male tractum esse e proximo, ubi *ius hostium*. Ceterum est imitatio Sallust. Cat. 51: *in luctu atque miseriis mortem aerumnarum requiem, non cruciatum esse*. Brotier (ut Salinerius) vulgatum explicat mala ex hostibus. Sed mele Voculae non modo ab hostibus, etiam a suis, erant, ut tota narratio docet. Ern. Colerus dabat *in tot manibus hostium*. Bip. *extremum*, quod, quomodo e librariis potuerit verti in *hostium*, difficile dictu. Potius *honestam* scripserit Tacitus, ut A. 1, 70, *honestae mortis usus*. Id ergo recepi. Ann. quoque 15, 25. pro *inhonesta* libri hebent *in hoste*, *inhosta*.

* *Et ius hostium.* Flor. Bud. Agr. adduut *est*.

Imper. et sacr. Galliarum ostentat, I. e. iactat Gallorum sub ductu et auspiciis Romanos militaturos, sacramentoque Gallis dicturos. Mox *virtusque* aberat a MS. Bud. Ryckius autem e MS. Agr. edidit *adeo vos*. Sic et MS. Harl. videturque efficacius Broterio. Ern. In Bud. deest *virtus*, remenente *que*, quod negligentiam librarii prodit. Bud. *adeo nos*. Acidalius interrogatione haec et mox sequentia inspiranda putabat. Sicque ad Pichenam usque editiones exhibent.

Tolerant cum maxime. MS. Guelf. *cur nunc maxime:* quod factum e *cum maxime*, ut est iu ed. pr. ediditque (e Bud.) Rhenanus. Cete-

nes, nec terrore aut promissis demoventur. Nobis, super arma et viros et egregia castrorum munimenta, frumentum et commeatus, quamvis longo bello pares. Pecunia nuper etiam donativo suffecit; quod sive a Vespasiano, sive a Vitellio, datum interpretari mavultis, ab imperatore certe romano accepistis. Tot bellorum victores, apud Geldubam, apud Vetera, fuso totiens hoste, si pavetis aciem, indignum id quidem: sed est vallum murique et trahendi artes, donec e proximis provinciis auxilia exercitusque concurrant. Sane ego displiceam: sunt alii legati, tribuni, centurio denique, aut miles. Ne hoc prodigium toto terrarum orbe vulgetur, vobis satellitibus, Civilem et Classicum Italiam invasuros. An, si ad moenia urbis Germani Gallique duxerint, arma patriae inferetis? Horret animus tanti flagitii imagine. Tutorin' Trevero agentur excubiae? Signum belli Batavus dabit? Germanorum catervas supplebitis? quis deinde sceleris exitus? cum romanae legiones contra direxerint; transfugae e transfugis, et proditores e proditoribus, inter recens et vetus sa-

rae nota Rhen. *nunc maxime*, sollanni in hac voce corruptione. V. ad c. 65. In ed. autem pr. est *tulerant* vitiose, et coniunctum cum antecedentibus. Ern. Mox Bud. male *apud veteres legiones.*

Donativo sufficit. Immo *suffecit.* Nuper enim donativum acceperant. Supra. Lips. Recepit recte Pichena. Ern. Bud. *sufficit.*

Sane ego displiceam. Hic et in sequentibus ante oculos habuit locum Livii in or. P. Scipionis post seditionem exercitus in Hispania 28, 27: *Denique ego sim, cuius imperii taedere exercitum* etc. Precum formula deinde ex alio loco sumpta, ut Lipsius monuit. Ern.

Centurio denique aut miles. Centurioque aut m. MS. Guelf. edd. Rheo. (e Bud.) seqq. usque ad Lipsium. Ern. Qui lectionem veterem restituit, quem et Puteol. et Alc. habeot.

Ne hoc prodigium toto terrarum orbe. Friget *toto*. Puto Tacitum dedisse *tantum*, non adverbialiter, ut Brotier putabat, sed ut ad prodigium referatur: quamquam totum hoc *t. terrarum orbe* friget, et glossam sapit. Inspice Livium, l. c. Ern.

Tutori Trevero. MS. Flor. ed. pr. *Tutorin*: quod I. Gronov. vult esse *Tutorin'* vel *Tutori ne.* Ern. Bud. *tutor in treviro*, seiunctim. Sed vel sic coniecturam Gronovii firmat.

cramentum invisi deis errabitis? Te, Iupiter optime maxime, quem per octingentos viginti annos, tot triumphis coluimus; te, Quirine, romanae parens urbis, precor venerorque, ut, si vobis non fuit cordi, me duce haec castra incorrupta et intemerata servari, at certe pollui foedarique a Tutore et Classico ne sinatis. Militibus romanis aut innocentiam detis, aut maturam et sine noxa poenitentiam.»

59. Varie excepta oratio, inter spem metumque ad pudorem. Digressum Voculam et de supremis agitantem, liberti servique prohibuere, foedissimam mortem sponte praevenire. Et Classicus, misso Aemilio Longino, desertore primae legionis, caedem eius maturavit. Herennium, et Numisium, legatos, vinciri satis visum. Dein, sumptis romani imperii insignibus, in castra venit. Nec illi, quamquam ad omne facinus durato, verba ultra suppeditavere, quam ut sacramen-

Per octingentos viginti annos. Vid. ad 1, 1, cuius loci lectio hoc ipso loco confirmatur; sed et hic Guelf. *ducentos et XX.* Ern. Longe alia ratio est huius loci et istius ex H. 1, 1. Respice ibi notata.

Si vobis non fuit cordi. Imitatum clare e Livio 9, 8: *Vos, Dii immortales, precor, quaesoque, si vobis non fuit cordi, Sp. Postumium cum Samnitibus bellum gerere.* Tacitus infra 81: *Id fortasse cordi Diis, et divino ministerio principem electum.* Nec quidquam hic scrupi aut nodi. Rhenanus tamen ait in Budensi, *τὸ cordi*, non legi: ex quo ille iuratus emendat, *si vobis non fuit*: id est, licuit, inquit, more graeco. Bene, Beate, Manibus tuis sit; nam periuria haec literatorum, pariter ac amantium, ut spero, venti auferunt. Lips. Perperam quoque Rhen. aliam omissionem Bud. codicis tuetur, habet enim *servari. at Classico ne sinatis*, sed patet, ab *at* ad *et* transiliisse librarium.

Sumptis rom. imp. insignibus. Pichena de aquilis, vexillis etc. capit. Non video tamen, quid impediat quo minus et Classicus lictores cum fascibus habuerit. Mox *alti ordines* sunt, qui alias *primi* dicuntur. Primorum ordinum centurionem fecit. Dein *flagitium navare* dixit, pro operam in flagitio perpetrando navare, ut 5, 25. *bellum alicui navare.* Sive, flagitio perpetrando alicui prodesse, operam navare, quae constet flagitio. Nec Cicero hoc genus loquendi refugit. Nam ep. 9, 2. est *navare rempublicam.* Quod ad H. 5, 25. Acidalius laudat e Cicerone (ep. 5, 10): *navare benevolentiam*: id alienum est: nam ibi navare simpliciter est

tum recitaret. Iuravere, qui aderant, « pro imperio Galliarum. » Interfectorem Voculae altis ordinibus, ceteros, ut quisque flagitium navaverat, praemiis adtollit. Divisae inde inter Tutorem et Classicum curae. Tutor valida manu circumdatos Agrippinenses, quantumque militum apud superiorem Rheni ripam, in eadem verba adigit, occisis Magontiaci tribunis, pulso castrorum praefecto, qui detrectaverant. Classicus corruptissimum quemque e deditis « pergere ad obsessos » iubet, « veniam ostentantes, si praesentia sequerentur: aliter nihil spei, famem ferrumque et extrema passuros. » Adiecere, qui missi erant, exemplum suum.

60. Obsessos hinc fides, inde egestas, inter decus ac flagitium distrahebant. Cunctantibus solita insolitaque alimenta deerant; absumptis iumentis equisque et ceteris animalibus, quae profana foedaque in usum necessitas vertit. Virgulta postremo et stirpes et internatas saxis herbas vellentes, miseriarum patientiaeque documentum fuere: donec egregiam laudem fine turpi macularent, missis ad Civilem legatis, vitam orantes. Neque ante preces admissae, quam in verba Galliarum iurarent. Tum, pactus praedam castrorum, dat custodes, qui pecuniam, calones, sarcinas retentarent, ac qui ipsos leves abeuntes prosequerentur.

praestare, ut in *operam navare*. Ern.

In eadem verba adigit. Hic olim punctum vulgo. Ex admonitione Merceri Pichena sustulit, et post *detrectaverant* posuit. Ita et MS. Guelf. et edd. ante Rhen. omnes, praeter primam. Male interpunctio in ed. Rhen. mutari coepta. Ed. pr. (et cod. Bud.) *occisi tribuni*, vitiose. Ern.

Ac qui ipsos leves. Ita editum inde a Rhenano e MS. Bud. ut opinor. (Minime, sed ex ingenio, nam Bud. *atqui.*) Favent Flor. ed. pr. in quis *at qui.* MS. Guelf. edd. ceterae ante Rhen. *aut qui.* Pichena edidit *atque ipsos:* male: nam copula quidem desideratur, sed etiam *qui.* Non enim custodes iidem prosecuti sunt abeuntes, sed alii, ut bene monuit Ryckius: qui e uno MS. edidit *et qui.* Ego vetus restitui. Forte fuit *atque qui*, quam formam Tacitus non refugit. *Leves* intelligit Brotier de spoliatis, qui eam ob caussam leves essent, ut et alii cepere; Ry-

Ad quintum fere lapidem coorti Germani incautum agmen adgrediuntur. Pugnacissimus quisque in vestigio, multi palantes, occubuere: ceteri retro in castra profugiunt; querente sane Civile et increpante Germanos, «tanquam fidem per scelus abrumperent.» Simulata ea fuerint, an retinere saevientes nequiverit, parum adfirmatur. Direptis castris, faces iniiciunt: cunctosque, qui proelio superfuerant, incendium hausit.

61. Civilis, barbaro voto, post coepta adversus Romanos arma, propexum rutilatumque crinem, patrata demum caede legionum, deposuit. Et ferebatur, parvulo filio quosdam captivorum, sagittis iaculisque puerilibus figendos, obtulisse. Ceterum neque se, neque quemquam Batavum, in verba Galliarum adegit: fisus Germanorum opibus; et, si certandum adversus Gallos de possessione rerum foret, inclitus fama et potior. Mummius Lupercus, legatus legionis, inter dona missus

ckius levis armaturae milites, qui prosequerentur. De Romanis melius foret *inermes* aut simile quid, quam *leves*, quod nuspiam in tali contextu additur, ad exprimendum periculum. Et nescio, an verbum sit a glossa, praesertim quum durius concurrat cum *abeuntes*: nec, opinor, simile exemplum reperietur.

Civilis, barbaro voto. Patrium et solenne Germanis hoc votum. Tacitus de moribus eius gentis 31: *Aliis Germanorum populis usurpatum, rara et privata cuiusque audentia, apud Cattos in consensum vertit, crinem barbamque submittere, nec, nisi hoste caeso, exuere votivum obligatumque virtuti oris habitum.* Mansit inferiore aevo. Et lego apud Diaconum de Gestis Longob. 3, 7: *Sex millia Saxonum, qui bello superfuerant, devoverunt se, neque barbam, neque capillos rasuros, nisi se de Suevis hostibus ulciscerentur.* Pulchre igitur et decore Silius Sarmenti Gallo hoc affingit Punic. 4,200: *Occumbit Sarmens, flavam qui ponere victor Caesariem crinemque tibi, Gradive, vovebat.* Quin et Romani usurparunt interdum, ut Iulius Caesar, de quo Suetonius 67: *Diligebat quoque milites usque adeo, ut, audita clade Tituriana, barbam capillumque submiserit, nec ante dempserit, quam vindicasset.* Lips.

MS. Agr. *perplexum.* Ed. pr. *perpexum*: vitiose utrumque. Ern. Bud. *propexum. Rutilas comas* noster Germanis tribuit et de Mor. c. 4: *Galliarum inventum esse rutilandis capillis ex sebo et cinere* Plin. refert 28, 12. (51). Quin et de romanis matronis simile quid narrat Val. Max. 2, 1, 5.

Mummius Lupercus: V. ad c. 18. Mox *Veledae* e MSS. Flor. (Bud.)

Veledae. Ea virgo nationis Bructerae late imperitabat; vetere apud Germanos more, quo plerasque feminarum fatidicas, et, augescente superstitione, arbitrantur deas. Tuncque Veledae auctoritas adolevit: nam «prosperas Germanis res et excidium legionum» praedixerat. Sed Lupercus in itinere interfectus. Pauci centurionum tribunorumque, in Gallia geniti, reservantur, pignus societatis. Cohortium, alarum, legionum hiberna subversa cremataque: iis tantum relictis, quae Magontiaci ac Vindonissae sita sunt.

62. Legio sextadecima cum auxiliis simul deditis a Novesio in coloniam Treverorum transgredi iubetur, praefinita die, intra quam castris excederet. Medium omne tempus per varias curas egere; ignavissimus quisque, caesorum apud Vetera exemplo, paventes; melior pars rubore et infamia: «quale illud iter? quis dux viae? et omnia in arbitrio eorum, quos vitae necisque dominos fecissent.» Alii, nulla dedecoris cura, pecuniam, aut carissima sibimetipsi circumdare. Quidam expedire arma, telisque tanquam in aciem accingi. Haec meditantibus, advenit proficiscendi hora, exspectatione tristior. Quippe intra vallum deformitas haud perinde notabilis: detexit ignominiam campus et dies. Revulsae imperatorum imagines, inhonora signa, ful-

Agr. edidere Ryck. et Lac. Gronov. Sic et ed. pr. Sic Graeci. V. Ryck. ad h. l. De ea noster et in Germania, ubi v. Lips. ad c. 8. Ern. Bud. *Munius*. Ante Ryckium legebatur *Velledae* duplici elemento. Mox Bud. *tunc* sine coniunctione. Apud Gallos Germanosque praecipuo cultu *matres* vel *matras* fuisse cultas, monumenta loquuntur. Cf. Spon. Misc. erud. ant. 3, 77.

Arbitrantur Deas. Sic volebat corrigi Murelus. Recte: nec enim ulla ratio est, quare coniunctivo usus sit. Atque ita plana est in ed. pr. unde sic edidimus. Ceteri edd. et scr. (etiam Bud.) *arbitrentur*. Ern.

Vindonissae sita. V. ad c. 70.

Legio XIII. V. dicta ad c. 26.

Haec meditantibus. Quis neget a Liviano exemplari esse? qui in deditione illa turpi ad Furculas 9, 5: *Haec frementibus*, inquit, *hora fatalis ignominiae advenit*, *omnia tristiora experiundo factura*. Lips.

Innexa signa. Budensis codex *in*-

gentibus hinc inde Gallorum vexillis; silens agmen, et velut longae exsequiae; dux Claudius Sanctus, effosso oculo; dirus ore, ingenio debilior. Duplicatur flagitium, postquam, desertis Bonnensibus castris, altera se legio miscuerat: et, vulgata captarum legionum fama, cuncti, qui paullo ante Romanorum nomen horrebant, procurrentes ex agris tectisque, et undique effusi, insolito spectaculo nimium fruebantur. Non tulit ala Picentina gaudium insultantis vulgi; spretisque Sancti promissis aut minis, Magontiacum abeunt; ac forte obvio interfectore Voculae, Longino, coniectis in eum telis, initium exsolvendae in posterum culpae fecere. Legiones, nihil mutato itinere, ante moenia Treverorum considunt.

63. Civilis et Classicus, rebus secundis sublati, an coloniam Agrippinensem diripiendam exercitibus suis permitterent, dubitavere. Saevitia ingenii et cupidine

hora signa. Rom. *in ora*. Divinabam olim, *inversa signa*: quod ignominiae fuit, et victos se fatentium. Spartianus in Severo 7: *In palatium eodem habitu perrexit, praelatis signis quae praetorianis ademerat, supinis, non erectis*. Idem usurpatum in dolore. Tacitus A. 3, 2: *Praecedebant incompta signa, versi fasces*. Pedo Albinovanus ad Liviam v. 141: *Quos primum vidi fasces, in funera vidi; Sed vidi versos indiciumque mali*. At nunc putem commodius legi *inhonora signa*, id est, squallida, non uncta, non nitidata: quae opponit *fulgentibus Gallorum vexillis*: aut potius retineri illud *innexa*, cum explicatione, *signa innexa*, id est, sine nexu et nuda fuisse. Nam solent imagines principum, clypei etiam coronae et talia innecti. Lips. *In hora* etiam Flor. *In ora* Agr. *Inhonora* iam correxit Victorius, loco supra indicato ad 15, 25. Lipsii correctionem recepit Pichena cum seqq. omnibus. I. Gronovius tamen e lectione Florentina potius extricabat *viliora*. Ern. Alias aliorum coniecturas exhibet I. Gron. Exemplum rei habes A. 1, 24, ubi *legiones nullis insignibus fulgentes*. Bud. *revolse*. Sic ubique *volgus*, *volgatus* et similia.

Dux Claudius Sanctus. Ducem vine deditis datum intelligi, iam a Pichena monitum. Is *dirus ore* dicitur, ob deformitatem ab effosso oculo. Atque hinc intelligi debet alterum *debilis ingenio*. Nam *debiles* dicuntur capti aliquo membro. Itaque nil aliud est, quam si dixisset, foedus ore, ingenio foedior. Ceterum colon esse debet post *oculo*, ut in edd. primis, non comma. Ern.

Saevitia ingenii. Sic editum a Pi-

praedae ad excidium civitatis trahebantur; obstabat ratio belli, et novum imperium inchoantibus utilis clementiae fama. Civilem etiam beneficii memoria flexit, quod filium eius, primo rerum motu, in colonia Agrippinensi deprehensum, honorate custodierant. Sed Transrhenanis gentibus invisa civitas, opulentia auctuque: neque alium finem belli rebantur, quam si promiscua ea sedes omnibus Germanis foret, aut, disiecta, Ubios quoque dispersisset.

64. Igitur Tencteri, Rheno discreta gens, missis legatis, mandata apud Concilium Agrippinensium edi iubent; quae ferocissimus e legatis in hunc modum protulit: « Redisse vos in corpus nomenque Germaniae, communibus deis, et praecipuo deorum, Marti, grates agimus; vobisque gratulamur, quod tandem liberi inter liberos eritis. Nam ad hunc diem flumina ac terras et caelum quodammodo ipsum clauserant Romani, ut colloquia congressusque nostros arcerent; vel, quod contumeliosius est viris ad arma natis, inermes ac prope nudi, sub custode et pretio coiremus. Sed, ut amicitia societasque nostra in aeternum rata sit, postulamus a

chena e lectione Flor. *ingenti*, quae est et in Vatic. (Bud.) Guelf. Agr. ed. pr. ceterisque ante Rhen. *Ingenita* primus tacite edidit Rhen. Ern.

Sed praecipuo deorum. MSS. Flor. (Bud.) Agr. ed. pr. *et praecipuo*: unde cum Ryckio recepimus: *sed* ferri non potest, nisi intelligas, *sed* praecipue *praecipuo deorum*. Verum etiam *et* hanc vim habere potest, e more Taciti, ut supra vidimus, pluribus locis. Ern.

Sub custode et pretio. Hoc quo pertineat, patet e responsione Agrippinensium: *Vectigal et onera commerciorum resolvimus: sint transitus incustoditi*. Ern. Bud. male *inermes nec probe nudi*. Positi a C. Caesare *custodis*, simili sensu, quo hic, meminit Seneca de Ira 2, 33.

In aeternum rata sit. Sic edidimus ex ed. pr. cui consentit MS. Agr. et Reg. Vulgo (et Bud.) *sint*. Si *ratae* esset, nihil mutandum foret: nam eius formae exempla multa. Altera illa excusari quidem potest Graecorum more, qui etiam post femininum unum, neutrum ponunt, intell. χρῆμα, sed non nisi in summo consensu omnium librorum. Mox eadem ed. *si clausa tenetis*: nec hoc male. Ceterum sententiae, de animalibus feris et de libertate cum servitute non consistente, in parenthesi acci-

vobis, muros coloniae, munimenta servitii, detrahatis: (etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis obliviscuntur:) Romanos omnes in finibus vestris trucidetis; haud facile libertas et domini miscentur; bona interfectorum in medium cedant, ne quis occulere quidquam aut segregare caussam suam possit. Liceat nobis vobisque utramque ripam colere, ut olim maioribus nostris: quomodo lucem diemque omnibus hominibus; ita omnes terras fortibus viris natura aperuit. Instituta cultumque patrium resumite, abruptis voluptatibus, quibus Romani plus adversus subiectos, quam armis, valent; sincerus et integer et servitutis oblitus populus, aut ex aequo agetis, aut aliis imperitabitis. »

65. Agrippinenses, sumpto consultandi spatio, quan-

picodae. Nam ista coniuncta soot, *detrahatis .... trucidetis .... bona .... cedant:* quod in vulgata interpunctione oon satis perspicuum est. Ern. Bud. *teneas.*

Quomodo lucem noctemque. Perspicue rectum, atque ita in Vatic. Vulgo, *lucem diemque*, quasi ea differant. Lips. Male Lipsius. Recte Pichena, qui veterem lectionem reposuit, quam tueotur MSS. Flor. (Bud.) Agr. edd. inde a Puteol. omnes. Vaticano conseutit ed. pr. Latini verba noooulla solent coniuogere, quamvis idem fere significantia, etiam qui brevitatem adamarunt, ut multis exemplis a Sallustio et Tacito doceri potest: sic statim *sincerus et integer*, alibi *instructus armatusque*, *quies et otium.* Ex eo genere *lux et dies.* Ern. Sic et supra *in lucem ac diem proferebant*; at c. seq. 65, *nova et recentia iura.*

Abruptis voluptatibus, quibus. Ambigua lectio. Quam posui, libri firmant, nec ratio impugnat. Vere enim ioter Romanas artes fuit, ad homines in imperio retinendos, mollire vires eorum, et per delicias amoenasque voluptates frangere. Tacitus in Agricola 21: *Sequens hiems saluberrimis consiliis absumpta, ut homines dispersi ac rudes, eoque bello faciles, quieti et otio per voluptates adsuescerent.* Et paullo post: *Paullatimque discessum ad delinimenta vitiorum, porticus et balnea et conviviorum elegantiam, idque apud imperitos humanitas vocabatur, cum pars servitutis esset.* At veteres tameo editiones, *abruptis vectigalibus:* quod stabiliri prorsus responso Ubiorum videtur, ad haoc orationis partem: *vectigal et onera commerciorum resolvimus.* Lips. *Voluptatibus* etiam MSS. Agr. (Bud.) Guelf. In ed. pr. (et cod. Reg. Lall.) vitiose *voluntatibus.* Ceterae edd. aota Lipsium *vectigalibus.* Ern. Ista de *vectigali et oneribus commerciorum* noo huc faciuut, sed ad superiora, ut bene Ernesti monuit et Acidalius docet.

do neque subire conditiones metus futuri, neque palam adspernari conditio praesens, sinebat, in hunc modum respondent: « Quae prima libertatis facultas data est, avidius quam cautius, sumpsimus, ut vobis ceterisque Germanis, consanguineis nostris, iungeremur. Muros civitatis, congregantibus se cum maxime Romanorum exercitibus, augere nobis, quam diruere, tutius est. Si qui ex Italia, aut provinciis, alienigenae in finibus nostris fuerant, eos bellum absumpsit, vel in suas quisque sedes refugere. Deductis olim, et nobiscum per connubium sociatis, quique mox provenere, haec patria est: nec vos adeo iniquos existimamus, ut interfici a nobis parentes, fratres, liberos nostros velitis. Vectigal et onera commerciorum resolvimus. Sint transitus incustoditi; sed diurni et inermes; donec nova et recentia iura in vetustatem consuetudine vertantur. Arbitrum habebimus Civilem et Veledam, apud quos pacta sancientur. » Sic lenitis Tencteris, legati ad Civilem et Veledam missi cum donis, cuncta ex voluntate Agrippinensium perpetravere. Sed coram adire alloquique Veledam negatum: arcebantur adspectu, quo venerationis plus inesset. Ipsa edita in turre; delectus

Metus futuri. *Metu* male MS. Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. Post *tum maxime* libri iidem. Nam perpetua in hoc verbo est in libris vett. aberratio a librariis orta, qui illud *cum maxime* pro *nunc*, eo *tempore*, non concoquebant. Ern. Bod. *metus futuri.* Idem *cum maxime.* Mox vero multis modis peccat. Habet *cautum... assumsit... societatis... vobiscum.*

Eductis olim. Scribe *deductis olim*: colonos veteres intelligit. Lips. Sic Flor. (Bod.) Agr. Guelf. ed. pr. omnes ante Lipsium quas vidi: ut nesciam, onde illud *eductis* sit. Ex quacumque ed. laudetur, est in ea vitium operarum, quod hanc notam, ut alias in hunc auctorem, peperit. *Qui provenere*, sunt nati e nobis. Verbum *provenire* usitatum de prole, ut *proventus.* Ern.

In vetustatem consuetudine. Aptius et concinnius visum, quam illud tritum, *vetustatem et consuetudinem.* Quod autem posui in Farnesiano est. Lips. Sic et Flor. Agr. Copula *et* ob ed. pr. abest. Sed tamen est *consuetudinem.* MS. (Bod. et) Guelf. *in vetustate et consuetudine.* Ern.

Ipsa edita in turre. Romana edit. et Rodolphus: *ipsa adyta intrare, dilectus e prop.* Quam lectionem

e propinquis consulta responsaque, ut internuntius numinis, portabat.

66. Civilis, societate Agrippinensium auctus, proximas civitates adfectare, aut adversantibus bellum inferre, statuit: occupatisque Sunicis, et iuventute eorum per cohortes composita, quo minus ultra pergeret, Claudius Labeo Betasiorum Tungrorumque et Nerviorum tumultuaria manu restitit; fretus loco, quia pontem Mosae fluminis anteceperat: pugnabaturque in angustiis ambigue, donec Germani transnatantes terga Labeonis invasere. Simul Civilis, ausus, an ex composito, intulit se agmini Tungrorum, et clara voce; «non ideo,» inquit, «bellum sumpsimus, ut Batavi et Treveri gentibus imperent. Procul haec a nobis arrogantia: accipite societatem: transgredior ad vos, seu me ducem, seu militem, mavultis.» Movebatur vulgus, condebantque gladios; cum Campanus ac Iuvenalis, ex primoribus Tungrorum, universam ei gentem dedidere. Labeo, antequam circumveniretur, profugit. Civilis Betasios quoque ac Nervios, in fidem acceptos,

haud temere spernam. Ut de fatidico numine quopiam loquitur: cui rei apta haec adytorum vox. Vulgata nihilo secius valde probo. Lips. Editio Lipsio laudata habet *edita*, non *adyta*. Ern. Bud. *edita in turre*. Lectio altera *adyta intrare* non est ex ingenio Rodolphi, ut Bip. putant, sed in MS. eius, teste Ryckio. Reg. Lall. quoque habet *adita intrare*, nec Lallemando displicet, nec Ryckio. Turris ista videtur ad Luppiam fuisse sita. Cf. 5, 22.

Occupatis Sunicis. Haec scriptura in Flor., teste I. Gron., Guelf. Harl. Oxon. etc. edd. inde a Puteol. Nam ed. pr. valde perverse *sumas*. Habitasse inter Ubios et Tungros putantur. Ern. Bud. *Sunucis*, ut in omnibus MSS. apud Plin. 4, 17. (31.) De situ v. Cluv. Germ. ant. 2, 19. *D'Anville, Not. de la Gaule* p. 626. Nominis memoria in vico *Sinnich*, Com. Limpurg. V. Bucher. Belg. Rom. p. 178 et 184.

Tungrorum. Ita plane Bud. Sed supra c. 55. *Tugrorum*, deficiente scil. lineola super *u*. Contra 2, 14. habet *Turingorum*. Mox Bud. *tranantes*.

Seu me ducem. Insidiosa modestia dictum: ut a Sallustii Catilina 20: *Vel imperatore, vel milite, me utimini.* Lips.

Profugit. In avia Belgarum, c. 70. Esse paludes Flandrorum prope Brugas, conicit Bucherius l. c.

copiis suis adiunxit; ingens rerum, perculsis civitatum animis, vel sponte inclinantibus.

67. Interea Iulius Sabinus, proiectis foederis romani,

Ingens rerum. MS. (Bud.) Agr. ed. pr. Item MS. Guelf. Sed a man. sec. in margine addunt *tumultus:* unde Heinsius ap. Ryckium facit *cumulus* e 2, 24. elegantissima correctione, de qua vix dubitem. Edd. Puteol. Ber. Alc. *vigens rerum.* Post ed. pr. corrupte *perculsit civitates animis*, ut correxit man. sec. in MS. Guelf. quum ante fuisset id, quod editur. Ern. Sic A. 1, 69: *ingens animi femina.* Post Bud. *perculsit civitatum animis.*

Iulius Sabinus. Alius ab isto, qui Senecae patri nominatur Controv. 27, s. 9, 4, in quo corrupte legas: *Et ab Iulio et a Sabino.* Scio iunctim fuisse *ab Iulio Sabino*, qui Gallis praefuit sub Caio: paterne huius? Dionem vide 66, 3. Lips.

Proiectis foederis romani. Aut nihil, aut nimis, in hoc loco video. Quale istud est, *proiicere monumenta foederis?* pingue et insulsum. Aliorsum emendatione traxerim: *proiectus Romani generis monumentis.* Sabinus, inquit, invitatus et inductus stirpis suae origine, Caesarem se appellat. Quid mirum? ecce supra 55 scriptum: *Sabinus falsae stirpis gloria incendebatur. Proaviam suam D. Iulio, per Gallias bellanti, corpore et adulterio placuisse.* Possis eodem sensu: *prolatis R. generis.* Lips. Atqui omnia plena moris, quem significat his verbis Tacitus. Dionysius Halic. 4, 26, de pactis a Ser. Tullio cum Latinis: ἵνα δὲ μηδεὶς χρόνος αὐτοὺς (τοὺς νόμους) ἀφανίσῃ, στήλην κατασκευάσας χαλκῆν, ἔγραψεν ἐν ταύτῃ τά τε δόξαντα τοῖς συνέδροις καὶ τὰς μετεχούσας τῆς συνόδου πόλεις. Eodem de foedere, quod Gabinis dedit Superbus ib. 4, 58: Τούτων ἐστὶ τῶν ὁρκίων μνημεῖον ἐν Ῥώμῃ κείμενον ἐν ἱερῷ Διὸς Πιστίου, ὃν Ῥωμαῖοι Σάγκον καλοῦσιν, ἀσπὶς ξυλίνη, βύρσῃ βοείᾳ περίτονος, τοῦ σφαγιασθέντος ἐπὶ τῶν ὁρκίων τότε βοός, γράμμασιν ἀρχαϊκοῖς ἐπιγεγραμμένη τὰς γενομένας αὐτοῖς ὁμολογίας. Cicero pro Balbo, 23: *Cum Latinis omnibus foedus ictum Sp. Cassio Postumo Cominio cos. quis ignorat? quod quidem nuper in columna aenea meminimus post Rostra incisum et proscriptum fuisse.* De eodem Livius 2, 33: *nisi foedus cum Latinis columna aenea insculptum monumento esset.* Apud Arrianum de exped. Alex. 2, p. 83, Pharnabazus cavet ab obsessis deditisque: Μιτυληναίους καθελεῖν τὰς πρὸς Ἀλέξανδρον σφίσι γενομένας στήλας, ξυμμάχους δὲ εἶναι Δαρείου. Livius rursum 26, 24: *Haec convenerunt, conscriptaque biennio post Olympiae ab Aetolis, in Capitolio ab Romanis, ut testata sacratis monumentis essent, sunt posita.* Foedus Smyrnaeorum et Magnetum in Marmoribus Arondelianis: Ἀναγραψάτωσαν δὲ καὶ τὴν ὁμολογίαν ἐν στήλαις ἑκάτεροι, τὰς δὲ ἀνατιθέτωσαν, Σμυρναῖοι μὲν ἐν τῷ τῆς Ἀφροδίτης τῆς Στρατονικίδος ἱερῷ, καὶ ἐμ Μαγνησίᾳ τῇ πρὸς τῷ Μαιάνδρῳ ἐν τῷ τῆς Ἀρτέμιδος τῆς Λευκοφρυήνης ἱερῷ· οἱ δὲ ἐμ Μαγνησίᾳ, κάτοικοι ἐν τῇ ἀγορᾷ παρὰ τὸν βωμὸν τοῦ Διονύσου καὶ τὰς τῶν βασιλέων εἰκόνας etc. Polybius in Excerpt. Vales. lib. 27 (ed. Schweigh. t. 4, p. 385): Ὑπαρχούσης γὰρ αὐτοῖς οὐ μόνον φιλίας, ἀλλὰ συμπολιτείας πρὸς Ἀπολλωνιάτας, καὶ καθόλου κοινωνίας πάντων τῶν ἐν ἀνθρώποις νομιζομένων δικαίων, καὶ περὶ τούτων κειμένης ἐνόρκου

monumentis, *Caesarem* se salutari iubet; magnamque et inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, conterminam civitatem et nobis fidam: nec Sequani detrectavere certamen. Fortuna melioribus adfuit: fusi Lingones. Sabinus festinatum temere proelium pari formidine deseruit; utque famam exitii sui faceret, villam, in quam perfugerat, cremavit: illic voluntaria morte interiisse creditus. Sed, quibus artibus latebrisque vitam per novem mox annos traduxerit, simul amicorum eius constantiam, et insigne Epponinae uxoris exemplum, suo loco reddemus. Sequanorum prospera acie belli impetus stetit. Resipiscere paullatim civitates, fasque et foedera respicere, principibus Remis; qui per Gallias edixere, «ut missis legatis in commune consultarent, libertas an pax placeret.»

συνθήκας παρὰ τὸν Δία τὸν Ἰδαῖον. Memnon de Romanis et Heracliensibus ap. Phot. n. 224, c. 28: *Καὶ χαλκοῖ πίνακες δύο τῆς ὁμολογίας ἴσοι καὶ ὅμοιοι ἐγένοντο· ὧν ὁ μὲν παρὰ Ῥωμαίοις ἐν τῷ κατὰ τὸ Καπιτώλιον ἱερῷ τοῦ Διὸς καθηλώθη, ὁ δὲ κατὰ τὴν Ἡράκλειαν καὶ αὐτὸς ἐν τῷ τοῦ Διὸς ἱερῷ.* Auctor 1 Maccab. 14: *καὶ κατέγραψαν ἐν δέλτοις χαλκαῖς, καὶ ἔθεντο ἐν στήλαις ἐν ὄρει Σιών.* Iosephus contra Apionem 2, 4: *ἀναγνοὺς τὴν στήλην, τὴν ἑστῶσαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ τὰ δικαιώματα περιέχουσαν, ἃ Καῖσαρ ὁ μέγας τοῖς Ἰουδαίοις ἔδωκεν.* Huiusmodi igitur, *στήλαις*, cippis, vel columnis, tabulisve aut *δέλτοις*, quibus foedus, quod Romani Lingonibus dederant, incisum erat, publiceque propositum, *eversis* et confractis intellige. Gron.

Fusi Lingones. Tangit hoc bellum, quod in Iohanne Satisberiense legitur 5, 7: *Auspiciis imp. Caesaris Domitiani Germanico bello, quod Iulius Civilis in Gallia moverat, Lingonum opulentissima civitas, quae ad Civilem desciverat, quum advenientem ab exercitu Caesaris populationem timeret, quod praeter spem inviolata nihil ex rebus suis amiserat, ad obsequium redacta, septuaginta millia armatorum tradidit ei.* Quae totidem verbis apud Frontinum Strat. 4, 3, 14. Lips.

Insigne Epponinae etc. Vere insigne et rarum, plenumque fidei in sexu infido. Non est in libris, qui exstant. Servavit enim Tacitus in ultimum Vespasiani annum, quum et Iulius hic Sabinus (qui gloriabatur a Caesare genus ducere) et ista ipsa Epponina interfecti. Tota historia, dignissima lectu, apud Plutarchum diffuse est in Erotico extremo. Aliquid et Dionis compendium in Vespasiano 66, 3. Lips.

Epponinae. At Plutarchus *Empo-nam* scribit, et id nomen Gallis Heroinam signare addit: *ἦν δὲ γυναῖκα,* inquit, *ταύτην ἀρίστην ἡ. μένος, ἣν ἐκεῖ*

68. At Romae cuncta in deterius audita Mucianum angebant, ne, quamquam egregii duces (iam enim Gallum Annium et Petilium Cerialem delegerat) summam belli parum tolerarent. Nec relinquenda urbs sine rectore. Et Domitiani indomitae libidines timebantur: suspectis, uti diximus, Primo Antonio Varoque Arrio. Varus, praetorianis praepositus, vim atque arma retinebat. Eum Mucianus pulsum loco, ne sine solatio ageret, annonae praefecit: utque Domitiani animum, Varo haud alienum, deliniret, Arretinum Clementem, domui Vespasiani per adfinitatem innexum et gratissimum Domitiano, praetorianis praeposuit, « patrem eius, sub Caio Caesare, egregie functum ea cura, » dictitans; « laetum militibus idem nomen, atque ipsum, quamquam senatorii ordinis, ad

μὶν Ἐμπονὴν, ἐκάλουν, Ἑλληνιστὶ δὲ ἄν τις ἡρωΐδα προσαγορεύσειεν. Lips. Pro Ἐμπονὴν, leg. Σιμονὴν, Salmasius eutumat, quia *Semo* heroem denotat. Xiphil. l. c. c. 16, *Peponilam* vocat.

Nequaquam egregii. Mercero accedo: *ne, quamquam egregii duces (iam enim Gallum Annium et Petilium Cerialem delegerat) summam belli parum tolerarent.* Lips. Recepit Merceri correctionem Pichena. (Probat et Acidalius.) Ante erat in omnibus (etiam Bud.) *Mucianum angebant. Nequaquam egregii duces. Iam enim..... tolerare.* Nec in MSS. aliquid euxilii. Vir doctus in ed. Gryph. *nec, quamquam.... poterant, tolerare.* Ern. Similis constructio verborum occurrit H. 2, 23.

Petilium Cerialem delegerat. Immo ex Iosepho Ἁλώσ. 7, 4 (23) proprie non delegerat ipse, aut Vespasianus, sed casu et bone sorte Petilius consul creatus a Vespasiano in Britanniam missus erat. Ille vero, audita hac rebellione, opportune supervenit, et hostes vicit. Notat et Dio 66, 3. Lips. Hanc notam, a Gronoviis omissam, ex edit. a. 1627, in-fol. Autw. supplere visum. Ceterum Dio Κεριάλιον vocat.

Arretinum Clementem. Sic vocant omnes scr. et edd. et h. l. et ap. Sueton. Domit. 11, recte. Frustra Ursinus inscriptionem opponit tot libris, in qua *Arricinus* vocetur. Aut vitiosus est ille titulus ap. Grut. 4. 6, aut ad elium pertinet, ut visum Ryckio ad h. l. Ern. Bud. *Arrecinum.*

Quamquam senatorii ordinis. Suetonium igitur culpae quis purgat, scribentem Titum primum e senatoriis praetorio praefectum? In Tito 6: *Praefecturam quoque praetorii suscepit: nunquam ad id tempus nisi ab equite romano administratam.* Occulte adsentitur Plinius praef. operis: *Dum illud patri pariter et equestri ordini praestas, praefectus praetorio eius.* Tamen noster palam

utraque munia sufficere. » Adsumuntur e civitate clarissimus quisque, et alii per ambitionem. Simul Domitianus Mucianusque accingebantur, dispari animo; ille spe ac iuventa properus, hic moras nectens, quis flagrantem retineret, ne ferocia aetatis et pravis impulsoribus, si exercitum invasisset, paci belloque male consuleret. Legiones victrices, sexta et octava, Vitellianarum unaetvicesima, e recens conscriptis secunda, Penninis Cottianisque Alpibus, pars monte Graio, traducuntur; XIV. legio e Britannia, sexta ac decima ex Hispania accitae. Igitur venientis exercitus fama, et suopte ingenio ad mitiora inclinantes Galliarum civitates, in Remos convenere. Treverorum legatio illic opperiebatur, acerrimo instinctore belli Tullio Valentino.

affirmat, Clementem hunc Arretinum et praefectum et senatorem fuisse. Adde quae notavi ad A. 4, 40. Lips. Sed vide, quae pro Suetonio ibi diximus. Ed. pr. pro *quamquam* habet *tamquam*: male: nec in eo quicquam pro Suetonio auxilii, ut Gruterus sperabat. Ern. Cf. omnino Oudend. ad Suet. l. c. et Guther. de Offic. dom. Aug. 2, 4.

Adsumuntur e civitate clarissimus quisque. Post brevem quasi digressionem redit ad rem, de expeditione a Muciano suscepta, et commemorat, quos secum in Galliam abduxerit. Mox MS. Guelf. *dispersi*, at in marg. *dispari*. Ern.

Si exerc. invasisset. I. e. Si exercitum regere et bellum gerere per festinationem coepisset. Ern.

Sexta et octava. MSS. Flor. *XI.* et *VIII.* Guelf. edd. Puteol. seqq. usque ad Pichenam *VI. et XVIII.* MS. Agr. *tertia decima octava*: ed. pr. *XXVIII.* Bene Savilius correxit *VI. et VIII.*; recepit Pichena. H. 2, 83, 85. Ern. Flor. *vim* XI., VIII. Bud. *viz* XI., VIII. Id autem signi in scriptis medii aevi denotat *videlicet*. Forsan in Flor. similis nota. Bip. praeferunt XI. et VIII. Sed in lapidibus diserte legio VI. *victrix* appellatur, et VIII. in numis Carausii *invicta*. Cf. Brot. ad II. 2, 6. Pro XI. stat, quod 3, 50 victricibus se adiunxit.

Tertia ac prima. Savilius legit: *sexta ac decima.* Nam supra (3, 44) sic in Hispania collocavit. Tamen et tertia ibi fuit, et diuturna: nec aliam caussam arbitror, cur Hispani hodieque legiones suas *Tertios* appellent. Lips. Recepit et hoc Pichena. MS. quidem Flor. *VI. ac prima.* Ern. Bud. III. *ac prima*. De legionibus earumque statione v. Brot. l. c. Sexta ad Cerialem advenit 5, 13. Decima 5, 19. Prius libri *Coctianis*. Nomen *Tertios* in Hispania inde a Phil. V. non amplius eo sensu usurpatur.

Is, meditata oratione, cuncta, magnis imperiis obiectari solita, contumeliasque et invidiam in populum romanum effudit; turbidus miscendis seditionibus, et plerisque gratus vecordi facundia.

69. At Iulius Auspex, e primoribus Remorum, « vim romanam pacisque bona » dissertans, et « sumi bellum etiam ab ignavis, strenuissimi cuiusque periculo geri, iamque super caput legiones, » sapientissimum quemque reverentia fideque, iuniores periculo ac metu, continuit: et Valentini animum laudabant, consilium Auspicis sequebantur. Constat, obstitisse Treveris Lingonibusque apud Gallias, quod, Vindicis motu, cum Verginio steterant. Deterruit plerosque provinciarum aemulatio; « quod bello caput? unde ius auspiciumque peteretur? Quam, si cuncta provenissent, sedem imperio legerent? » Nondum victoria, iam discordia erat: aliis foedera, quibusdam opes viresque, aut vetustatem originis, per iurgia iactantibus. Taedio futurorum prae-

Constat obstitisse. Obstitisse MSS. Agr. (Bud.) Guelf. edd. ante Rhen. omnes. Rhenanus, non Pichena, ut putat Ryckius, primus edidit *obstetisse*; quod omnes, quos vidi, seculi sunt praeter Lipsium et Ryckium. Aliis quidem locis editur *obstitit*, *obstitisse*. Itaque haec scriptura et h. l. tenenda. Add. ad 3, 31. Ern. Errori typographico videtur deberi Rhen. *obstetisse*.

Unde ius auspiciumque. Ius MSS. Flor. Bud. Agr. Guelf. ed. pr. Rhen. seqq. Ceterae ante Rhen. *vis*, solita confusione, de qua saepe dictum. Ut in imperatore summo ius, s. potestas et auspicia, et ius potestasque sine auspiciis esse potuit sub Caesaribus, sic h. l. apte haec duo coniunguntur. Quem illum fore Gallorum qui potestatem belli gerendi daret, penes quem essent auspicia: verbo, quem imperatorem in Gallia fore. Sic ap. Liv. 22, 1, iunguntur *iustum imperium* et *auspicium*. Ern.

Per iurgia iactantibus. Sumpsi lectionem a P. Manutio, qui amice mihi in pomeridiano sermone contribuit. Nam vulgo est, *periuriaque iactantibus*: in MSS. *periuria iactantibus*: quod Manutianam coniecturam firmat. Romano tamen libro est, *pro iure iactantibus*: quod reiicere, iniurium sane sit. Lips. Si Romanus liber est ed. pr. a Spirensi edita ut alibi in notis Lipsii et Gruteri, falsus est Lipsius. Nam habet *periuria* sine copula. (Sic et Bud.) At MS. Agr. *pro iure*, quocum in hoc libro quarto valde alias consentit haec editio. Idque ille nixus consensu ed. Rom. recepit. Quod

sentia placuere. Scribuntur ad Treveros epistolae, nomine Galliarum, « ut abstinerent armis, impetrabili venia et paratis deprecatoribus, si poeniteret. » Restitit idem Valentinus, obstruxitque civitatis suae aures, haud perinde instruendo bello intentus, quam frequens concionibus.

70. Igitur non Treveri, neque Lingones, ceteraeve rebellium civitates, pro magnitudine suscepti discriminis agere. Ne duces quidem in unum consulere. Sed Civilis avia Belgarum circumibat; dum Claudium Labeonem capere, aut exturbare nititur. Classicus, segne plerumque otium trahens, velut parto imperio fruebatur. Ne Tutor quidem maturavit superiorem Germaniae ripam, et ardua Alpium praesidiis claudere. Atque interim unaetvicesima legio Vindonissa, Sextilius Felix cum auxiliariis cohortibus, per Raetiam irrupere.

non imiter. Nam *pro iure* iam intelligitur in verbo *iactantibus*. Ista enim iactabantur, ut sibi maxime imperium et sedem imperii deberi appareret. Lazarus Superantius et Salinerius non adeo absurde defendebant vulgatum *periuriaque*, et interpretabantur de crebra defectione a Rom. et rebellione, velut ea re meritos se dixerint principatum. Vix tamen credo *periuria* simpliciter in tali contextu, ubi non sermo de foederibus etc. dici de defectione et rebellione; rebellibus periuria exprobrari saepe, scio. *Per iurgia* autem aptissimum huic loco, propter antecedentia illa, *iam discordia erat*. Ern. Utrum verum, dubius haereo. Ryckium sequuntur Bipontini, leguntque *pro iure*. Recentiores alii *per iurgia* servant. Quod aiunt, hoc iam intelligi ex *discordia*, valet etiam de *iure*, quod itidem in *iactantibus* latet.

Ne Tutor quidem maturavit etc. Ex hoc loco collato cum H. 1, 61, et *Bochat Mém. sur l'hist. anc. de la Suisse*, t. 1, p. 390. *Perreciot*, Acad. Vesontinae antehac a secretis, ostendit, Helvetios olim ad superiorem Germaniam spectasse. V. *Grandidier*, *Hist. d'Alsace*, t. 1, p. 169.

Praesidiis claudere. Rom. *praesidiis capere*: quod recipio. Lips. Immo *claudere*, ut Guelf. (Bud.) et edd. ante Lipsium, quas habui, omnes. Ern.

Unaetvicesima legio Vindonissa. Id est ab statione sua quae Vindonissae erat, Helvetiorum oppido: hodie vulgo *Windisch*, ap. monasterium Kungsfelden, ubi sepultura comitum Habsburgicorum. Nam ibi legio XXI. stabat. Unde inscriptiones in istis regionibus repertae, in quibus Leg. XXI. occurrit: quas vide in Breitingeri Comm. in antiqua monum. Tigur. §. 18, ap. Schelhorn, in Amoenit. Literar. t. 7, pag. 49.

Accessit ala singularium, excita olim a Vitellio, deinde in partes Vespasiani transgressa. Praeerat Iulius Briganticus, sorore Civilis genitus, ut ferme acerrima proximorum odia sunt, invisus avunculo infensusque. Tutor, Treverorum copias, recenti Vangionum, Caracatium, Tribocorum delectu auctas, veterano pedite atque equite firmavit, corruptis spe, aut metu subactis legionariis; qui primo cohortem, praemissam a Sextilio

Ern. Et *Loys de Bochat*, *Mém. de la Suisse*, t. 1, p. 390.

Ala singularium. Singulares equites qui sint nondum satis convenit. Mihi placet, esse gradum honoratioris militiae equestris, qualis fuit etiam praetorianorum; etsi in honoratiores illis. Olim iam, libera Rep. tales gradus: unde equites extraordinarii, selecti, etc. Haec genera ab Augusto instituta, nova genera honorum ubivis, quaerente ut hoc plures beneficii sui facere ac sibi obstringere posset. Sic post *singulares* dicti clerici non modo μονάζοντες, quamquam hi quoque, sed etiam ceteri, quod ii perfectionem christianam appeterent. V. Glossar. Nomic. Cod. Theodos. Ern. Ex Hygini Gromatico, pag. 4, docet Fabretti Inscr. c. 5, p. 354, fuisse gradum militiae praetorianae proximum, tum munere custodiae, tum praetenturae vicinia. Dicuntur et *equites singularii Augg.* apud Grut. p. 1028, 2.

Acerrima proximorum odia. Exsequitur Aristoteles Politic. 7, 7, at caussam donat: vide. Sed breviter, pro nostra re: proverbio iactatum ait, Χαλεποὶ πόλεμοι ἀδελφῶν· καί, οἵτε πέρα στέρξαντες, οἱ δὲ καὶ πέρα μισοῦσι. Lips.

Caracatium. Cluverius *Nemetum* et mox *Nemetibus*. Sed haec nimis abeunt a veterum et vulgatorum vestigiis. Suspicabar *Vangionum*, *Tabernatium*, *Tribocorum*, deinde, *Tribocis*, *Vangionibusque et Tabernatibus*. Ipsum Cluverium v. Germ. Ant. 2, 12. Gron. Non mitior haec correctio, quam Cluveriana. MS. Flor. *Caeracatium*. Bud. *Ceracat.* Agr. ed. pr. *Caeratacium*. Lectionem Florentinam probat Ryckius, intelligitque *Caeraesos*, Caesaris, B. G. 2, 4, quod situi populi istius non convenire, bene docet Cellarius Geogr. Ant. t. 1, p. 245, nihil ipse definiens, quod optimum factu puto. Rhenanus Rer. Germ. 3, p. 326, suspicatur fuisse in eo loco, ubi arx *Drakenfels* fuerit. Eam sic fortasse dictam a loco, quasi *Racatium*, h. e. *Caracatium*. Mox *lectu* MS. (Bud.) Guelf. edd. Puteol. seqq. omnes ante Pichenam. At infra, ubi similis varietas c. 77. nihil a Pichena mutatum. Ern. Brot. et Lall. recepere *Caeracates*. Vales. Not. Gall. p. 42. *Caracates* male in sede Tribocorum locat, iisque Argentoratum adsignat, quod nulla modo admittendum Schoepflinus nostras docet Alsat. ill. t. 1, p. 62. Neque audiendus *Laguillé*, in *Notice de l'anc. Gaule*, p. 9, qui *Saracates* effingit. Sarae fluminis adcolas. Placet hoc Bipontinis, qui potius *Saravates* a *Saravo* dictos autumant. *D'Anville* in *Not. de la Gaule*, p. 198, nomen

Felice, interficiunt; mox ubi duces exercitusque romanus propinquabant, honesto transfugio rediere; secutis Tribocis Vangionibusque et Caracatibus. Tutor, Treveris comitantibus, vitato Magontiaco, Bingium concessit, fidens loco, quia pontem Navae fluminis abruperat; sed incursu cohortium, quas Sextilius ducebat, et reperto vado, proditus fususque. Ea clade perculsi Treveri, et plebes, omissis armis, per agros palatur: quidam principum, ut primi posuisse bellum viderentur, in civitates, quae societatem romanam non exuerant, perfugerunt. Legiones a Novesio Bonnaque in Treveros, ut supra memoravimus, traductae, se ipsae in verba Vespasiani adigunt. Haec Valentino absente gesta: qui, ubi adventabat furens, cunctaque rursus in turbas et exitium conversurus, legiones in Mediomatricos, sociam civitatem, abscessere. Valentinus ac Tutor in arma Treveros retrahunt; occisis Herennio ac Numisio, legatis, quo minore spe veniae cresceret vinculum sceleris.

vulgatum servat, et *Caracates* Vangionibus ad latus ponit, urbemque iis Magontiacum tribuit. Hoc et in tabula Galliae antiquae ita expressit.

Exercitusque Romani. MS. Flor. *Roman*; quod Ryckius explicat *Romanus*; quippe ista syllaba subinde in libris scr. et edd. pr. hac figura exprimitur. Consentiunt Guelf. (Bud.) Agr. ed. pr. Ceterae ante Rhen. per compendium *Ro.* exprimunt. Primus Rhenanus edidit *Romani* tacite, nec scio, an e libro (immo ex ingenio). Igitur tutius putavi scripturam librorum MSS. et edd. vett. sequi. Ern.

Quia pontem Navae fl. abruperat. MS. Flor. (Bud.) ed. Put. Ber. Alc. *Navas*: item MS. Guelf. a m. pr. at m. s. fecit *naves*, ut est in ed. pr. MS. Agr. *Vis fluminis.* Rhenanus edidit *Navae.* Ern. Ex ingenio. Surita ad Anton. Itin. p. 255, ex MS. coenobii Carthus. Aulae Dei quoque profert *vis fluminis.* Navae cladisque romanae meminit Ausonius in Mosella.

Supra memoravimus. Cap. 62.

Se ipsas. Omnes libri, quos scio vidique, habent *se ipsas*, pro quo haud dubie rescribendum *seipsae.* V. ad c. 11. Ern. Bud. *se ipsa.*

In Mediom. sociam civitatem. Auctores docti novi operis Diplomatici t. 3, pag. 172, not. 1, non improbabile esse dicunt, quod Hadr. Valesius Notit. Gall. p. 328, h. l. civitatem Mediom. non de urbe, sed de populo capiendam iudicet, propter notitias veteres Gall. ap. Bouquetum. Immo res et latinitas do-

71. Hic belli status erat, cum Petilius Cerialis Magontiacum venit: eius adventu erectae spes. Ipse, pugnae avidus, et contemnendis, quam cavendis, hostibus melior, ferocia verborum militem incendebat; ubi primum congredi licuisset, nullam proelio moram facturus: delectus per Galliam habitos in civitates remittit, ac nuntiare iubet, « sufficere imperio legiones: socii ad munia pacis redirent, securi, velut confecto bello, quod romanae manus excepissent. » Auxit ea res Gallorum obsequium: nam, recepta iuventute, facilius tributa toleravere, proniores ad officia, quod spernebantur. At Civilis et Classicus, ubi « pulsum Tutorem, caesos Treveros, cuncta hostibus prospera » accepere, trepidi ac properantes, dum dispersas suorum copias conducunt, crebris interim nuntiis Valentinum monuere, « ne summae rei periculum faceret. » Eo rapidius Cerialis missis in Mediomatricos, qui breviore itinere legiones in hostem verterent; contracto, quod erat militum Magontiaci, quantumque secum transvexerat, tertiis castris Rigodulum venit; quem locum magna Treverorum manu Valentinus insederat, montibus aut Mosella amne septum: et addiderat fossas obicesque saxorum: nec deterruere ea munimenta romanum ducem, quo minus peditem perrumpere iuberet, equitum aciem in collem erigeret, spreto hoste; quem, temere collectum, haud ita loco iuvari, ut non

cent ita esse, sed antiqua et vera. Ern.

Erectae spes. Bud. male *erepte.* Sic mox *loci* pro *socii.*

Rigodulum venit. Vatic. *Ridogulum.* Hodie dimidiatum numen tenet, aliquot milliaribus supra confluentes, pagus *Rigol* dictus. Lips. MS. Agr. ed. pr. *Rigodolum*: mox *aut Mosella* MS. Flor. (Bud.) edd. Rhen. seqq. ante Pichenam, et I. Gron. id est alio loco montibus, alio amne. Ceterae edd. *et M. a.* MS. Guelf. *ac.* Illud melius. Reliqua loca arte septa, ut patet e sequentibus. Ern. In Diplomate Dagoberti ap. Zyllesium in Def. Abb. S. Maximini occurrit *Regiodola vallis*; hodie vicus superest nomine *Reol.* V. *D'Anville*, *Not. de la Gaule*, p. 554.

Ut non plus suis in v. f. Grosle-

plus suis in virtute foret. Paullum morae in ascensu, dum missilia hostium praevehuntur; ut ventum in manus, deturbati ruinae modo praecipitantur. Et pars equitum, aequioribus iugis circumvecta, nobilissimos Belgarum, in quis ducem Valentinum, cepit.

72. Cerialis postero die coloniam Treverorum ingressus est, avido milite eruendae civitatis: « hanc esse Classici, hanc Tutoris, patriam; horum scelere clausas caesasque legiones. Quid tantum Cremonam meruisse; quam e gremio Italiae raptam, quia unius noctis moram victoribus adtulerit? Stare in confinio Germaniae integram sedem, spoliis exercituum et ducum caedibus ovantem. Redigeretur praeda in fiscum; ipsis sufficere ignes, et rebellis coloniae ruinas, quibus tot castrorum excidia pensarentur. » Cerialis, a metu infamiae, si licentia saevitiaque imbuere militem cre-

tius leg. suadebat *ut non plus vis in v. f.* Vix credo, sic latine dici.

In ascensu. Ed. pr. Rhen. (e Bud.) seqq. omnes. Ceterae ante Rhen. *assensu*, quod etiam est in MS. Guelf. Quae scriptura nata est a pronuntiatione molliori literae tertiae: cuius generis multa in libris medio aevo scriptis, ut *ascissere*, pro *asciscere* et alia. Ern.

Ut ventum in manus. Sic Flor. (Bud.) Agr. ed. pr. Recte. Sic Ann. 2, 80, *ut venere in manus.* Cf. c. 76, et sic alii quoque. Liv. 2, 46, ubi v. Gronov., quem iam laudavit Ryckius, qui et sic edidit cum I. Gron. Ceteri *ad.* Post *deturbati* intell. *hostes.* Pro *modo* MS. Agr. *more.* Ern. Bud. *modo.*

Eruendae civitatis. Id est delendae funditus. Sumptum e Virgilio, Aen. 2, 611. *Fundamenta quatit, totamque ab sedibus urbem Eruit.* Ern.

Hanc esse. Bud. *Ac esse.*

Redigeretur praeda in fiscum. Sic Flor. Bud. Agr. ed. pr. nisi quod Flor. *redigetur.* Edd. Puteol. et ceterae ante Pich. *redigeret praedam in f.* ut et Guelf. Ern. Bud. vitiose *redigeretur praedam.*

Cerialis metu infamiae. Vulgati (et Bud.) *Cerialis a metu.* Mihi vox aliqua excidisse videtur, et alternasse caussas, ut solet, Tacitus: *Cerialis emptus, an metu infamiae:* sive, *Cerialis clementia, an metu.* Lips. Praepositio est in Flor. (Bud.) Guelf. ed. pr. seqq. ante Lipsium omnibus. Exempla, quibus eam defendit Salinerius, sunt aliena. Sed sunt permulta apud Livium idonea. Vid. viros doctos ad 24, 30, 26, 1, et qui ad locum posteriorem a Drakenb. laudantur. In illo loco defendit bene Lipsios adversus eos libros, qui vi praepositioni *ob* substituerunt. Quum *a* pro *propter* non concoquerent.

deretur, pressit iras: et paruere, posito civium bello, ad externa modestiores. Convertit inde animos accitarum e Mediomatricis legionum miserabilis adspectus. Stabant conscientia flagitii moestae, fixis in terram oculis. Nulla inter coëuntes exercitus consalutatio: neque solantibus hortantibusve responsa dabant, abditi per tentoria, et lucem ipsam vitantes: nec perinde periculum aut metus, quam pudor ac dedecus, obstupefecerat; adtonitis etiam victoribus, quis vocem precesque adhibere non ausi, lacrimis ac silentio veniam poscebant; donec Cerialis mulceret animos, « fato acta » dictitans, « quae militum ducumque discordia, vel fraude hostium, evenissent. Primum illum stipendiorum et sacramenti diem haberent; priorum facinorum neque imperatorem, neque se meminisse. » Tunc recepti in eadem castra, et edictum per manipulos, ne quis, in certamine iurgiove, seditionem aut cladem commilitoni obiectaret.

73. Mox Treveros ac Lingones, ad concionem voca-

Itaque hic quoque restitui. Ern. Bip. legunt *Cerialis autem m. inf.*

Posito civium bello. *Civium* MSS. Flor. Bud. Agr. ed. pr. quod exprimendum curavi: quod imitatus est Brotier (et Lall.). Etiam aliis locis substantivo pro adiectivo uti Tacitum, ut *Campus Martis*, vidimus, et librarios adiectivum substituisse. Ern. Vulgo *civili.*

Consalutatio. Bud. male *consultatio.* Mox *proinde*, ut saepe alias. Prius cod. Agr. *maesti*, bene, ut mox *abditi.*

Qui vocem precesque. Muretus deletum it *qui*: Acidalius corrigit *quia.* Ryckius occurrit sic, ut interpunctionem mutet: *obstupefecerat, attonitis etiam victoribus: qui v. p.* referatque τὸ *qui* ad exercitum vel milites. Sed sic quoque durissima structura. Ego Muretum sequor. *Qui* temere et alienis locis intrusum non uno loco vidimus. Ern. Brot. Lall. Dotteville, vulgatum servant, victores ipsos veniam pro istis petiisse, rati. Bip. probabili coniectura legunt *quis* pro *quibus*, scil. victoribus. Sequor. Bud. *qui.*

Fato acta dictitans. Vereor, ne Tacitus dederit *fato facta*: idque est perpetuum in ea sententia verbum. Cic. Phil. 2, 1, *quonam fato meo fieri dicam*, etc.. Post *ducumque* bene edidit Pichena pro *ducumve.* Sic et (Bud. et) ed. pr. Item mox, vitiose edd. ante Rhen. *illorum*, praeter prino. quae habet *illum*, ut et Guelf. Ern. Et Bud.

tos, ita adloquitur: « Neque ego unquam facundiam exercui; et populi romani virtutem armis adfirmavi. Sed, quia apud vos verba plurimum valent, bonaque ac mala non sua natura, sed vocibus seditiosorum, aestimantur; statui pauca disserere, quae, profligato bello, utilius sit vobis audisse, quam nobis dixisse. Terram vestram, ceterorumque Gallorum, ingressi sunt duces imperatoresque romani, nulla cupidine, sed maioribus vestris invocantibus, quos discordiae usque ad exitium fatigabant: et acciti auxilio Germani sociis pariter atque hostibus servitutem imposuerant. Quot proeliis adversus Cimbros Teutonosque, quantis exercituum nostrorum laboribus, quove eventu Germanica bella tractaverimus, satis clarum. Nec ideo Rhenum insedimus, ut Italiam tueremur; sed ne quis alius Ariovistus regno Galliarum potiretur. An vos cariores Civili Batavisque et Transrhenanis gentibus creditis, quam maioribus eorum patres avique vestri fuerunt? Eadem semper caussa Germanis transcendendi in Gallias, libido atque avaritia, et mutandae sedis amor, ut, relictis paludibus et solitudinibus suis, fecundissimum hoc solum vosque ipsos possiderent. Ceterum libertas et speciosa nomina praetexuntur: nec quisquam alienum servitium et dominationem sibi concupivit, ut non eadem ista vocabula usurparet. »

74. « Regna bellaque per Gallias semper fuere, donec in nostrum ius concederetis. Nos, quamquam to-

Neque ego unquam etc. Est imitatio orationis Livianae 28, 27. Ern.

Aestimantur. Bud. *extimantur*. Cf. notata ad A. 13, 17; 15, 21; H. 1, 14.

Satis clarum. MS. Agr. (et Reg. Lall.) ed. pr. *satis claret*: verbo poëtico, quod Tacitus non refugerit: nec displicet Ryckio. Et sic correxerat quoque manus docta in ed. Gryph. Ern. Bud. *clarum*.

Rhenum insedimus. Int. coloniis, classibus. Ern.

Ceterum libertas. Bud. *ceterorum*.

Nec quisquam. Vitium operarum, in ed. Alciati *ne quisquam* pro *nec quisq.* exprimentium, peperit notam Rheuano. Ern.

tiens lacessiti, iure victoriae id solum vobis addidimus, quo pacem tueremur. Nam neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt. Cetera in communi sita sunt. Ipsi plerumque legionibus nostris praesidetis; ipsi has aliasque provincias regitis: nihil separatum, clausumve. Et laudatorum principum usus ex aequo, quamvis procul agentibus; saevi proximis ingruunt: quomodo sterilitatem, aut nimios imbres, et cetera naturae mala, ita luxum, vel avaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt, donec homines; sed neque haec continua, et meliorum interventu pensantur: nisi forte, Tutore et Classico regnantibus, moderatius imperium speratis; aut minoribus, quam nunc, tributis parabuntur exercitus, quibus Germani Britannique arceantur. Nam pulsis (quod dii prohibeant) Romanis, quid aliud, quam bella omnium inter se gentium exsistent? Octingentorum annorum fortuna disciplinaque

Id solum vobis addidimus. Suavius hoc *addidimus*, quam bonus Fulvius putavit (qui *ademimus* malebat). Significat enim interdum, quae Menander vocat ἐπίθετα κακά, ut sit, *id* oneris imposuimus, durius in vos statuimus: ut Maroni 6, 90, *Teucris addita Iuno.* Vide ad Senecae Herculem Furentem 1237. Gron.

Laudatorum principum. Acuta gnome: quam non abeat, quin callide abductam Sallustio credam, in oratione Sullae ad Bocchum Iug. 102: *Tibi vero nulla amicitia opportunior nostra: primum quod procul absimus, in quo offensae minimum, gratia par, ac si prope adessemus.* Lips.

Quomodo sterilitatem. Pulchrum documentum in mala publica et ad ea fortiter sustinenda. Seneca praeiverat, de Const. sapientis 9: *Omnia itaque sic patitur, ut hiemis rigorem, et intemperantiam caeli, ut fervores, morbosque, et cetera forte accidentia.* At Dio Ciceronem ita loqui facit, ubi amnestiam suadet, post caedem Caesaris 44, 32: Ὥστε τὰ μὲν γεγενημένα ταῦτα χαλάζης τέ τινος καὶ κατακλυσμοῦ τρόπον συμβεβηκέναι νομίσαντες, λήθῃ παράδοτε. Plane gemina sunt, et aut ab inventione, aut imitatione. Lips. Infra vitiose edd. Puteol. Beroald. Alc. *parabantur.* Ern. Emendavit Rhen. e Bud.

Quid aliud, quam bella. Oraculum, cuius fidem proavi viderunt: et nos videmus, videbimusque, quamdiu, secta in tot dominos, Europa non audiet unius aurigae habenas. Plutarchus igitur vere de Fort. Rom. p. 316: *Imperium Romanum velut anchoram esse*, scripsit, *fluctuanti*

compages haec coaluit, quae convelli, sine exitio convellentium, non potest. Sed vobis maximum discrimen, penes quos aurum et opes, praecipuae bellorum caussae. Proinde pacem et urbem, quam victi victoresque eodem iure obtinemus, amate, colite. Moneant vos utrinsque fortunae documenta, ne contumaciam cum pernicie, quam obsequium cum securitate, malitis.» Tali oratione graviora metuentes composuit, erexitque.

75. Tenebantur victore exercitu Treveri, cum Civilis et Classicus misere epistolas ad Cerialem; quarum haec sententia fuit: « Vespasianum, quamquam nuntios occultarent, excessisse vita. Urbem atque Italiam interno bello consumptam. Muciani ac Domitiani vana et sine viribus nomina. Si Cerialis imperium Galliarum velit, ipsos finibus civitatum suarum contentos; si proelium malit, ne id quidem abnuere.» Ad ea Cerialis Civili et Classico nihil; eum, qui adtulerat ipsas epistolas, ad Domitianum misit. Hostes, divisis copiis, advenere undique. Plerique culpabant Cerialem, pas-

mundo. Et nonne a Crispo suo hoc effatum sumpsit noster? sumpsit. Ille sic ad Caesarem in fine: *Quippe si morbo iam, aut fato huic imperio secus accidat, cui dubium est, quin per orbem terrarum vastitas, bella, caedes oriantur?* Lips.

Quamquam nuntios occultarent. MSS. Farnes. Agr. (et Reg. Lall.) *nuntii*. Idem voluit dare Spirensis, qui edidit *nutu*. Placebatque Lipsio et Ryckio. Vulgatum verum puto. Vult, duces occultare domi suae nuntios, ne colloqui cum militibus et patefacere mortem Vespasiani possent. Sic ille λογοποιός ap. Theophr. in Char. c. 9: λέγει, ὡς καὶ παρωχήκει παρὰ τοῖς ἐν τοῖς πράγμασι, κρυπτόμενόν τινα ἐν οἰκίᾳ ἤδη πέμπτην ἡμέραν ἥκοντα ἐκ Μακεδονίας, ὃς πάντα ταῦτα οἶδε. Si *nuntii* probetur, legendum simul *occultarentur*. Nam quum Cerialis epistulas occultaret, ut e sequentibus patet, profecto idem in tabellario fecit. Ern. Bud. vulgatum habet. Brot. *nuntii occultarent*. In loco exponendo Picheuam sequitur Ernesti: contra Salinerius *nuntios* accipiebat pro re nuntiata, et verbum *occultarent* referebat ad Domitianum et Mucianum.

Si.... velit.... si proelium mallet. Alterutrum est vitiosum, et aut *vellet* legendum, aut *malit*. Posterius latiuius est; itaque sic correxi. Ern. Recepere emendationem Bip. sed Brot. et Lall. vulgatum servant *mallet*. Sic et Bud. Idem prius *Muciani ac*, ut Flor. vulgo *et*.

Qui adtulerat ipsas epistolas. Qui-

sum iungi, quos discretos intercipere licuisset. Romanus exercitus castra fossa valloque circumdedit, quis temere antea intutis consederat. Apud Germanos diversis sententiis certabatur.

76. Civilis, « opperiendas Transrhenanorum gentes, quarum terrore fractae populi romani vires obtererentur. Gallos quid aliud, quam praedam victoribus? et tamen, quod roboris sit, Belgas, secum palam, aut voto stare. » Tutor, « cunctatione crescere rem romanam, » adfirmabat, « coëuntibus undique exercitibus. Transvectam e Britannia legionem; accitas ex Hispania; adventare ex Italia; nec subitum militem, sed veterem expertumque belli. Nam Germanos, qui ab ipsis sperentur, non iuberi, non regi, sed cuncta ex libidine agere; pecuniamque, ac dona, quis solis corrumpantur, maiora apud Romanos, et neminem adeo in arma pronum, ut non idem pretium quietis, quam periculi,

vis attentus lector haereat necesse est in *ipsae*, quod hic certe friget. Itaque *aut* delendum est, aut, quod melius est, cum Acidalio scribendum *ipsasque epistolas*. Ern. Probat quoque Lall. Recepit Dotteville.

Quis temere antea intutis consederat. Valde variant libri in voce *intutis*. MS. Guelf. *in tutiue*. Ed. pr. *intutus:* ed. Puteol. *in tutis*. Ceterae inde a Beroaldina *intutis*. (Sic et Bud.) Etsi parum referre arbitror, utrum *in tutis*, an *intutis* legas, quippe illud significare potest caussam, quare castra non munierit, quia in tutis locis se consedisse putarat: nam et Livio dicuntur *castra in tuto collocari*, et *legiones in tutum duci*: tamen, quia *intuta* est usitatum castrorum ap. Livium epitheton, atque ea scriptura in plerisque libris est, *intutis* praetuli. Ne *intutus* quidem absurdum. Mox MS. (Bud.) Guelf. ed. I. Fr. Gron. vitiose *obterrerentur:* item ed. pr. *obterentur*. Ern.

Aut voto stare. MS. Bud. Guelf. *vetare*. Hic tamen alteram lectionem in margine habet. Mox *a Brit*, edd. Puteol. seqq. ante Pich. item MS. (Bud.) Guelf. Ern. Correxit Pich. e Flor. Prius Rhen. coniectabat *aut clam stare*.

Qui ab ipsis sperentur, non iuberi. MS. Guelf. vitiose *esperentur*, ed. Ber. *spernuntur*, vitio operarum, quod servatum in ed. Alc. notulam Rhenani peperit, (*qui sperentur* e Bud.) *Non iuberi* est, non pati posse imperia, non adsuetos imperiis accipiendis. Ern.

In arma pronum. Sic MSS. Flor. (Bud. Reg. Lall.) Agr. ed. pr. idque cum Ryckio et I. Gron. recepi, quum etiam alibi in Tacito *prom-*

malit: quod si statim congrediantur, nullas esse Ceriali, nisi ex reliquiis germanici exercitus, legiones, foederibus Galliarum obstrictas: idque ipsum, quod inconditam nuper Valentini manum contra spem suam fuderint, alimentum illis ducique temeritatis. Ausuros rursus venturosque in manus, non imperiti adolescentuli, verba et conciones, quam ferrum et arma, meditantis, sed Civilis et Classici; quos ubi adspexerint, redituram in animos formidinem, fugam famemque ac totiens captis precariam vitam; neque Treveros, aut Lingonas benevolentia contineri; resumpturos arma, ubi metus abscesserit.» Diremit consiliorum diversitatem, adprobata Tutoris sententia, Classicus; statimque exsequuntur.

77. Media acies Ubiis Lingonibusque data: dextro cornu cohortes Batavorum; sinistro Bructeri Tencterique: pars montibus, alii, viam inter Mosellamque flumen, tam improvisi adsiluere, ut in cubiculo ac le-

ptus, quod ceteros scr. et edd. obtinet, illi verbo substitutum viderimus: etsi ceterum etiam *promptus in arma* bene dici puto, de eo, qui facile impelli ad arma capienda potest, sed ita, ut animum ferocem indicet, quod hic non est. H. 2, 33: *Otho pronus ad decertandum*, non *promptus*: h. e. melius putans decerni proelio. Mox *Germanici* ab Rhenano est (ex Bud.) Scr. et edd. ante Rhen. omnes *Germani*. Ern. Bene c. seq. *promptus inter tela*, in re praesenti scil.

Non imperiti adolescentuli. Sic primus edidit (ex ingenio) Rhenanus, quum ante esset inde a Puteol. editum *non imperitia militum, sed adoles.*, testatus in nota, se edere *imperitia adol.*; sed operae in nota videntur aberrasse: id tamen in ed. sec. et ab omnibus servatum est, qui notas Rhenani recoxere. Ed. pr. (et cod. Bud.) *imperitia adolesc.* Ultima litera nata est e prima sequentis verbi, ut alibi: at Guelf. ut ed. Puteol. Ern. *Imperitum adolescentulum* intelligit *Tullium Valentinum*, de quo c. 68 seq. Mox Bud. *famamque.*

Viam inter Mosellamque flumen. Savilium, qui reprehendit Tacitum, velut non bene descripserit locum pugnae, refellit Ryckius. Mox *improvisa* MS. (Flor. Bud.) Guelf. ed. pr. ceteraeque ante Rhen. qui tacite *improvisi* (ex ingenio) edidit. Forte fuit *alia*. Sed Tacito solenne post *pars* dicere *alii*: idque omnes libri habent; et quidem Flor. (Bud.) ed. pr. bis deinceps. Iac. Gronovius pro neutro habet. Ern.

ctulo Cerialis (neque enim noctem in castris egerat) pugnari simul, vincique suos audierit, increpans pavorem nuntiantium, donec universa clades in oculis fuit. Perrupta legionum castra, fusi equites: medius Mosellae pons, qui ulteriora coloniae adnectit, ab hostibus insessus. Cerialis, turbidis rebus intrepidus, et fugientes manu retrahens, intecto corpore promptus inter tela, felici temeritate, et fortissimi cuiusque adcursu, reciperatum pontem electa manu firmavit. Mox in castra reversus, palantes captarum apud Novesium Bonnamque legionum manipulos, et rarum apud signa militem, ac prope circumventas aquilas videt. Incensus ira, « non Flaccum, » inquit, « non Voculam deseritis. Nulla hic proditio; neque aliud excusandum habeo, quam quod vos, gallici foederis oblitos, redisse in memoriam romani sacramenti, temere credidi. Adnumerabor Numisiis et Herenniis; ut omnes legati ve-

Mosellae pons. Meminit eius, suo tempore constructi, Strabo 4, p. 193.

Lecta manu. MS. Flor. (Bud.) Agr. Guelf. edd. ante Lipsium omnes *electa:* idque restitui. V. ad c. 70. Ern. Ryckius in Flor. esse refert *delecta*, quod recepere Bip. Sed Iac. Gron. *electa* ibi legi testatur.

Oblitos praedixerim. Vocem *praedixerim* corruptam, aut superfluere, vides. Rodolphus pro ea legisse videtur *oblitos, proximam memoriam.* In Flor. est *temere* pro *tenere.* Quo leni ductu haec concinno: *oblitos, redisse in memoriam r. s. temere credidi.* Et collineavi atque attigi. Lips. Veniebat sub acumen stili: *quod vos, gallici foederis oblitos, repetisse memoriam romani sacramenti temere credidi.* Iustinus 35, 2: *prioris sacramenti religionem novi regis superbiae praeferentes.* Suetonius, Claudio 13: *legionibus, quae sacramentum mutaverant, in poenitentiam religione convertit.* Quum *memoriam* dicit, intelligit reverentiam. Gron. MS. Bud. *praedixi*, quod melius respondet verbo *credidi.* Sed verbum ipsum suspectum est. Pichena et *retinere m. R.* alii aliter. *Tenere credidi* MSS. Agr. Guelf. etc. edd. ante Pichenam omnes, a quo recepta hodie lectio est. In ed. pr. neque *temere* est, neque *tenere.* Sensus loci non est obscurus: at lectio certa non est. Ern. Rhen. hic criticos in errorem induxit. Bud. enim clare habet *predixerim.* Lipsii emendationem probat Brot., recepere Bip. iure meritoque. Gruterus dabat *produxisse.* I. Gron. *praefiscini.* Dein Bud. *temere didi:* ubi *temere*, egregie, sed cauda huius vocis caput sequentis abstulit. Prius *excusan-*

stri, aut militum manibus, aut hostium, ciciderint. Ite, nuntiate Vespasiano, vel quod propius est, Civili et Classico, relictum a vobis in acie ducem: venient legiones, quae neque me inultum, neque vos impunitos, patiantur.»

78. Vera erant, et a tribunis praefectisque eadem ingerebantur. Consistunt per cohortes et manipulos; neque enim poterat patescere acies, effuso hoste, et impedientibus tentoriis sarcinisque, cum intra vallum pugnaretur. Tutor et Classicus et Civilis, suis quisque locis, pugnam ciebant; Gallos *pro libertate*, Batavos *pro gloria*, Germanos *ad praedam* instigantes. Et cuncta pro hostibus erant; donec legio unaetvicesima, patentiore, quam ceterae, spatio conglobata, sustinuit ruentes; mox impulit. Nec sine ope divina, mutatis repente animis, terga victores vertere. Ipsi, territos se cohortium adspectu, ferebant, quae primo impetu disiectae, summis rursus iugis congregabantur, ac speciem novi auxilii fecerant. Sed obstitit vincentibus pravum inter ipsos certamen, hoste omisso, spolia consectandi. Cerialis, ut incuria prope rem adflixit, ita constantia restituit; secutusque fortunam, castra hostium eodem die capit, exsciditque.

dum, Ferretius, alias *accusandum*.

Ite, nuntiate Vespasiano. Similis invidiae metum suis militibus iam fugientibus Sulla iniicit: *Siquis vos, milites, rogaverit, ubi Sullam imperatorem vestrum reliqueritis, respondete, apud Orchomenum pugnantem.* Atque ille hac increpatione rem labentem sustinuit. Plutarchus Sulla 21, p. 75, et Appianus Mithr. c. 49. Lips. Mox Bud. *nobis*; *nos*.

* *Classicus et Civilis.* Supplevit Rhen. coniunctionem e Bud.

Legio unaetvicesima. Sic latinitas iubet legi. Male in ed. Alciati, quod ante erat XXI. expressere operae *vicesima prima*; idque propagatum ad omnes ante Pichenam. *Unaetvic.* MS. Agr. Ed. pr. hic valde corrupte *legio ex prima potentiore* etc. Add. ad 1, 61. Ern. Bud. XXI. *potentiore*.

Nec sine ope divina. Facessant ergo, qui impietatis notam nostro inurere sustinent. Cf. et c. 81.

Rem adflixit. Ita MS. (Bud.) Reg. edd. pr. Rhen. seqq. at mediae, item MS. Guelf. *res*. Ern.

79. Nec in longum quies militi data. Orabant auxilium Agrippinenses; offerebantque uxorem ac sororem Civilis, et filiam Classici, relicta sibi pignora societatis. Atque interim dispersos in domibus Germanos trucidaverant. Unde metus et iustae preces invocantium, antequam hostes, reparatis viribus, ad spem, vel ad ultionem accingerentur. Namque et Civilis illuc intenderat, non invalidus, flagrantissima cohortium suarum integra; quae ex Chaucis Frisiisque composita, Tolbiaci, in finibus Agrippinensium, agebat. Sed tristis nuntius avertit, « deletam cohortem dolo Agrippinensium; » qui largis epulis vinoque sopitos Germanos, clausis foribus, igne iniecto, cremavere. Simul Cerialis propero agmine subvenit. Circumsteterat Civilem et alius metus, ne quartadecima legio, adiuncta Britannica classe, adflictaret Batavos, qua Oceano ambiuntur. Sed legionem terrestri itinere Fabius Priscus, legatus, in Nervios Tungrosque duxit: eaeque civitates in deditionem acceptae: classem ultro Canninefates aggressi sunt; maiorque pars navium depressa, aut capta: et Nerviorum multitudinem, sponte commotam, ut pro Romanis bellum capesseret, iidem Canninefates fudere. Classicus quoque adversus equites Novesium a Ceriale praemissos, secundum proelium fecit: quae modica, sed crebra damna, famam victoriae nuper partae lacerabant.

80. Iisdem diebus, Mucianus Vitellii filium interfici

Integra et e Chaucis. Rom. cod. et editiones aliae (ante Rhen.) *integra manu, et e Chaucis.* Legam, *integra manente, e Chaucis.* Flor. porro, *integraque ex*: si plene, facias cum Pichena, *integra: quae.* Lips. Vox *manu* abest a MS. Guelf. Ern. Et Bud. in quo *integra et e Cauchis.* Rhen. subaudit *existente integra.*

Tolbiaci. Farnes. *Colbiaci*: in Itin. Antonini *Tobiaci.* Lips. MSS. Flor. Agr. ed. pr. *Tolbiaci*: at MS. (Bud.) Guelf. ed. Puteol. *Calbiaci.* Ber. Alc. *Galbiaci*, quod est vitium operarum. *Tolbiaci* restituit Rhen. Hodie dicitur *Zullich.* Ern. Item *Zulpich.*

Classem ultro. MS. Agr. *vero*: quod placet Ryckio. Ern. Bud. *ul-*

iubet; mansuram discordiam obtendens, ni semina belli restinxisset: neque Antonium Primum adsciri inter comites a Domitiano passus est; favore militum anxius, et superbia viri, aequalium quoque, adeo superiorum, intolerantis. Profectus ad Vespasianum Antonius, ut non pro spe sua excipitur, ita neque averso imperatoris animo. Trahebatur in diversa; hinc meritis Antonii, cuius ductu confectum haud dubie bellum erat; inde Muciani epistolis; simul ceteri, ut infestum tumidumque insectabantur, adiunctis prioris vitae criminibus: neque ipse deerat, arrogantia vocare offensas, nimius commemorandis, quae meruisset. «Alios, ut imbelles, Caecinam, ut captivum ac deditititium,» increpat. Unde paullatim levior viliorque haberi, manente tamen in speciem amicitia.

81. Per eos menses, quibus Vespasianus Alexandriae statos aestivis flatibus dies, et certa maris opperiebatur, multa miracula evenere, quis caeli favor, et quae-

tro. Prioa *terrestri itinere*, st, ut videtur, militari via, qoae sdhuc satis iotegra. Cf. Brotier.

Favore militum anxius. Iu ed. Alciati errore operarum temere repetitor *est* post *anxius*, quod notulae materiam praebuit Rhenano. Ern.

Pro spe sua excipitur. Sic Rhen. e Bud. Prius erat *accipitur.*

Neque averso imp. animo. Ed. pr. (et cod. Bud.) *adverso.* Mox pro *vocare* MS. Agr. *provocare.* Vulgatum (quod in Bud.) exquisitios. Virg. G. 4, 76, *magnisque vocant clamoribus hostem*: ubi Servius interpretatur *provocant.* Sic etiam cape G. 1, 388, *Tum cornix plena pluviam vocat improba voce*: et noster ipse *hostem vocare* dixit io Germ. c. 14. Ed. pr. *natare*: quas et in aliis libris coofusio observata est. V. Drakenb. ad Liv. 7, 2, et quos ibi laudat. Ern.

Prioris vitae crim. Cf. A. 14, 40; H. 2, 86.

Statos aestivis flatibus dies. Lipsius io marg. coniicit *etesiarum flatibus.* Acidalius *etesiis flatibus.* Frustra, ut patet e sequentibus; quibus declaratur, nihil aliud expectatum, nisi tempus aestivum, quo tota oavigatio, nec facile tempestas ingruit. Iosephus *finem hiemis* vocat. Et etesiarum flatus adversi navigantibus Alexandriam, auctore Caesare Bell. Civ., 3, 107, ut bene notat Savilius. Ern. Cf. Veget. 5, 9. (4, 39.)

Quis caelestis favor. Caelestis e cooiectura Rhenani editur in omnibus inde a Rhen. Edd. Put. Ber. Alc. *e caelis.* At MS. Goelf. ed. pr.

dam in Vespasianum inclinatio Numinum ostenderetur. Ex plebe Alexandrina quidam, oculorum tabe notus, genua eius advolvitur, « remedium caecitatis » exposcens gemitu; monitu Serapidis Dei, quem dedita superstitionibus gens ante alios colit; precabaturque principem, « ut genas et oculorum orbes dignaretur respergere oris excremento. » Alius manum aeger, eodem Deo auctore, « ut pede ac vestigio Caesaris calcaretur, » orabat. Vespasianus primo irridere, adsper-

quis caeli favor: quod recipere non dubitavi: certe volgato praeferendum, ut merae coniecturae. MS. Bud. *aelis est.* Agr. *caelitum*: quod probari non potest, quia mox *Numinum* sequitur, quod ab illo nil differt. Mox e *plebe* MS. (Bud.) Agr. ed. pr. Ern. Bip. praeferunt *quis e caelis.*

Oculorum tabe notus. Si est ea, quae Graecis φθίσις dicitur, ut placet viro docto apud Ryckium (ne caussam dissentiendi video) intelligitur caecitas e nimia pupillae contractione, cui contrarium est alterum genus e nimia dilatatione, sine vi contrahendi se: de ea phthisi extat erudita disputatio Mancharti medici Tubingensis, quem tamen hic locus Taciti fugit. Ern. In definitionibus, quae tribuuntur Galeno, *tabes* seu φθίσις est *pupillae imminutio cum obscuratione.*

Remedium exposcens gemitu: monitu etc. Vix credam, Taciti aures tulisse *gemitu: monitu;* meas quidem offendit. *Gemitu* aut spurium (sufficit enim *exposcens*, ut *orantes* ap. Suetonium c. 7.) aut corruptum puto. Ceterum in libris nihil auxilii, nisi quod in Guelf. est *in gemitu*: unde non absurde corrigas, *ingenitum.* Orat remedium caecitatis sibi ab illo adhiberi, quod ei insitum divinitus esset. Sic Plutarchus in Pyrrh. c. 3. tradit, Pyrrhum lienosos curasse dextro pede pressos, existimatumque, in maiore eius pedis ungue esse θείαν δύναμιν, unde illum, cremato reliquo corpore, illaesum ab igni mansisse. Mox *Serapidis*, quod edidit pro *Sarapidis*, e Flor. Pichena, est in (Bud. et) omnibus edd. inde a Puteol. Solus Lipsius edidit *Sarapis*, nescio unde. MS. Agr. ed. pr. *Serapis*, et sic correxerat vir doctus in margine Gryphii. Mox ed. pr. *dicta gens superstitionibus*, item paullo post: *respuere oris exscreamento.* Ern. De Vespasiani miraculis egit Brut. in ed. mai. t. 3, p. 529. Similium ob Antonino imp. patratorum mentio fit in tabella marmorea, quae olim stetisse putatur in templo Aesculapii insulae Tiberinae, quam exhibet Grut. p. 71. Promiscue olim *Sarapis* et *Serapis* dictus. V. ib. p. 22.

Manu aeger. MS. Flor. *manum;* quod recepit I. Gronovius. Consentit Guelf. Nec indignum Tacito, graecismi amatore: unde Gronovium imitati sumus. Ceterum dissensus Suetonii iam aliis notatus, de crura eadem tradentis. Ern. Bud. corrupte *magnum.* Graecismi exempla v. A. 15, 64; H. 1, 42. Contra Suetonium cum nostro facit Dio 66, 5.

nari; atque, illis instantibus, modo famam vanitatis metuere, modo obsecratione ipsorum et vocibus adulantium in spem induci: postremo existimari a medicis iubet, an talis caecitas ac debilitas ope humana superabiles forent. Medici varie disserere; « huic non exesam vim luminis, et redituram, si pellerentur obstantia; illi elapsos in pravum artus, si salubris vis adhibeatur, posse integrari. Id fortasse cordi Deis, et divino ministerio principem electum: denique patrati remedii gloriam penes Caesarem, irriti ludibrium penes miseros, fore. » Igitur Vespasianus, cuncta fortunae suae patere ratus, nec quidquam ultra incredibile, laeto ipse vultu, erecta, quae adstabat, multitudine, iussa ex-

Existimari a medicis iubet. Sic accipienda et legenda vetus MSS. (in his Bud.) et ed. pr. scriptura *existimari*, quam Puteolanus primus convertit in *estimari*: unde vulgatos omnes hic *aestimari* obtinet: male, ex iis, quae ad Ann. 13, 17, de hoc verbo diximus. Etenim *iudicium* medicorum requirit, an eae res fieri possint: quae est *existimatio*, non *aestimatio*. Ern.

Huic non exesam vim etc. Aut excidit *videri* ante *vim*, aut tamen intelligendum, ut *ratus* et similia apud nostrum non uno loco. Ed. pr. *excessam*, et sic correctum in MS. Guelf. a man. sec. Mox idem MS. *parvum* a m. pr. sed *pravum* a sec. *Integrare* ed. pr. et sic laudat Rhenanus in nota ad h. l. intelligique vult vim salubrem. Denique *patrati*, quod idem Rhen. placebat, e vestigiis MS. Bud. in quo *parati*, iam reperi in ed. pr. et sic edidit Lipsius et seqq. omnes. Ceteri *peracti*. Ern. Nihil hic excidit. Quae referuntur, pendent a verbo *disserere*. Bud. *exesam.... pravum.... integrare.*

Elapsos in pravum artus. Ita Rhen. e Bud. bene. Ap. Put. est *elapso.... artus*. Ap. Alc. *elapso,... artu.* Prius Bip. *sed redituram.* Verum eodem sensu quoque et frequens ponitur.

Cuncta fortunae suae patere. In hoc quoque loco mihi accidit, ut, quum primum legerem, vitium operarum putarem, pro *parere*. Post et in aliis libris *patere* vidi, et nunc in omnibus esse cognovi. Tamen *parere* esse a Tacito non dubito. Atque ego non ignoro, etiam *patere* dici pro *esse in potestate* alterius, eique subinde male substitui *parere*, ut bene docet Cortius ad Sallust. Cat. 10. Sed in istis locis semper aditus quidam ad aliquam rem intelligi potest, ut in maria, fines, rem familiarem alterius, oppida etc. quod hic non est. Sed ut *Fortuna rerum domina* dicitur, *omni in re dominari*, sic *omnia Fortunae parere.* Ceterum illa verba confundi centies in libris scr. saepe a viris doctis notatum est. In ed. pr. est: *cuncta fortunae primae ratus.* Ern. Bud. *patere.*

Erecta ..... multitudine. Bud. ma-

sequitur: statim conversa ad usum manus, ac caeco reluxit dies. Utrumque, qui interfuere, nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium.

82. Altior inde Vespasiano cupido adeundi sacram sedem, ut super rebus imperii consuleret. « Arceri templo cunctos » iubet: atque ingressus intentusque Numini, respexit pone tergum e primoribus Aegyptiorum nomine *Basiliden*; quem procul Alexandria plurium dierum itinere, et aegro corpore detineri haud ignorabat. Percunctatur sacerdotes, « num illo die Basilides templum inisset? » Percunctatur obvios,

le *erepta*. Pricaeus ad Apul. Met. 2, p. 125, suadet leg. *adrecta*, praeclare, si libri adsentirent. Interim Cic. quoque *erectum* pro *adtento* dicit. Vide in Bruto c. 54, *erectos intuentes iudices*.

Nullum mendacio pretium. Quis autem gratuito mendax sit?... *cum sint praemia falsi Nulla, ratam debet testis habere fidem*, ait Ovidius Tr. 3, 10, 35. Lips. Ceterum super hac re quae disputentur, non vacat commemorare, nec ratio notarum desiderat. Tacitus non videtur alienus fuisse ab ea parte, ut fidem facti agnosceret. Nam et *notum tabe oculorum* hominem illum vocat, ut nulla simulatio caecitatis locum habuisse innuat, et actam rem praesente magna hominum multitudine, in loco publico, et memoratam suis quoque temporibus a testibus oculatis, sublata Flaviorum gente, ubi nulla adulandi aut mentiendi caussa. Quae contra haec miracula disputantur a quodam Iac. Serces in libro de miraculis, quo a daemonibus miracula patrari negat, p. 276, non admodum probabilia puto, et concionatoria magis, quam subtiliter et dialectice disputata; vereorque, ut divinis miraculis valde consulant, qui nisi tam diligenter narratis rebus nihil nisi fraudes humanas agnoscant. Ern. Rectiora dabit Brot. ad h. l. Mirum certe Ernesti iudicium videri debet. Similes principum fraudes, vel eis saltem tributas, collegit Lupanus ad h. l.

Respexit pone tergum. Nempe, quum se precibus factis repente convertisset, ominis captandi caussa. Vid. quae dixi ad Sueton. Vesp. c. 7. Ern.

E primoribus Aegyptiorum Basiliden. Firmat hoc valde viri eximii coniecturam Laevini Torrentii, in Suet. Vesp. *Basilides libertus obtulisse ei visus est*. Quomodo libertus, si sacerdos? si, quod hic dicitur, *e primoribus Aegyptiorum*? Bene igitur ille magnus amicus noster *Basilides obtulisse*, deleta voce *libertus*, perperam infarcta. Lips. V. quae ad Suetonium diximus pro vulgata Suetonii, quorum nondum poenitet. Post pro *equitibus* MS. Agr. ed. pr. *militibus*: Ern. Bud. *equitibus*. In loco Suetonii Ernesti intelligit *libertum* Vespasiani. Contra Cannegieter, de mut. Rom. sub Princ. ratione p. 70, Deorum quoque fuisse servos et libertos docet, qui Deos suos dominos salutare sint soliti.

« num in urbe visus sit? » Denique, missis equitibus, explorat, illo temporis momento octoginta millibus passuum abfuisse. Tunc divinam speciem, et vim responsi ex nomine *Basilidis* interpretatus est.

83. Origo Dei nondum nostris auctoribus celebrata; Aegyptiorum antistites sic memorant: Ptolemaeo regi, qui Macedonum primus Aegypti opes firmavit, cum Alexandriae recens conditae moenia templaque et religiones adderet, oblatum per quietem, decore eximio, et maiore quam humana specie iuvenem, qui moneret, « ut, fidissimis amicorum in Pontum missis, effigiem suam acciret; laetum id regno, magnamque et inclytam sedem fore, quae excepisset: » simul visum eundem iuvenem in caelum igne plurimo adtolli. Ptolemaeus, omine et miraculo excitus, sacerdotibus Aegyptiorum, quibus mos talia intelligere, nocturnos visus aperit. Atque illis Ponti et externorum parum gnaris, Timotheum, Atheniensem, e gente Eumolpidarum, quem, ut antistitem caerimoniarum, Eleusine exciverat, « quaenam illa superstitio, quod Numen? » interrogat. Timotheus, quaesitis, qui in Pontum meassent, co-

Ex nomine Basil. exempla ominis ex re obvia accepti corrasit Lupanus.

Origo Dei etc. Totum hunc locum si per partes illustrare libuisset, comparandis aliorum scriptorum locis, larga fuisset materies. Sed hoc nec institutum nostrum fert, nec valde utile putamus. Videant, qui volent, Plutarchum de Iside et Osiride, Gyraldum in Hist. Deor. Synt. 6. Voss. de Idol. 1, 29, etc. Ern.

Quibus mos est. Heinsius malebat *dos.* Sic Phaedrus in prol. *Duplex libelli dos est*, ubi vid. P. Axenius. Cf. et Iurctus ad Symm. ep. 1, 83. Prius Bud. *homine* pro *omine*, solenni more medii aevi, ut *hortus* pro *ortus.*

Antistitem caerimoniarum Eleusi exciverat. Tacitum scripsisse puto *Eleusine.* Vide quae ad Senec. p. 343. Gron. Adiuvant MS. Flor. ed. pr. in quis *Eleusin.* Ern. Bud. quoque *Eleusim*, quod coniecturam Gron. firmat. Sic et Reg. Lall. qui bene recepit.

Quaesitis, qui. Ed. Alciat. *quaesitus*, errore operarum. Edd. Puteol. Ber. Alc. *Synopem*, malq. Primae et reliquae *Sinopen.* Eadem mox corrupte *veteres inter a. f. I. ditissimum.* Ern. Bud. *Synopen.* Commode apud Vaillant NN. Col. t. 2, p. 42, numus Caracallae Sinopensis Iovem Ditem exhibet, in lectisternio cu-

gnoscit; urbem illic Sinopen, nec procul templum, vetere inter accolas fama, Iovis Ditis; namque et muliebrem effigiem adsistere, quam plerique Proserpinam vocent. Sed Ptolemaeus, ut sunt ingenia regum, pronus ad formidinem, ubi securitas rediit, voluptatum quam religionum adpetens, negligere paullatim, aliasque ad curas animum vertere; donec eadem species, terribilior iam et instantior, exitium ipsi regnoque denuntiaret, ni iussa patrarentur. Tum legatos et dona Scydrothemidi, regi, (is tunc Sinopensibus imperitabat) expediri iubet; praecipitque navigaturis, « ut Pythium Apollinem adeant. » Illis mare secundum; sors oraculi haud ambigua; « irent, simulacrumque patris sui reveherent, sororis relinquerent. »

84. Ut Sinopen venere, munera, preces, mandata regis sui Scydrothemidi adlegant; qui versus animi, modo Numen pavescere, modo minis adversantis populi terreri; saepe donis promissisque legatorum flectebatur. Atque interim triennio exacto, Ptolemaeus non studium, non preces, omittere. Dignitatem legatorum, numerum navium, auri pondus augebat. Tum minax facies Scydrothemidi offertur, « ne destinata Deo ultra moraretur. » Cunctantem varia pernicies morbique et manifesta caelestium ira graviorque in dies fatigabat.

bantem, capite calatho ornato, d. aquilam, s. hastam. Mox Bud. *vetere i. a. f. I. ditis.*

Scydrothemidi. MS. Agr. *Ciarotemidi*: ed. pr. *Ciarotemadi* semper. MS. Guelf. Mox MSS. Flor. Guelf. Agr. edd. ante Rhen. *praecepitque*, quod recepit I. Gronovius. Sed *praecipit* verum, quia sequitur *adeant*: et saepe sic turbatum in temporibus his vidimus. Post *Pythicum* MSS. Flor. (Bud.) Agr. at ed. pr. *Phticum.* Ern. Bud. *Scydrothemidi.* Idem *precipitque*, quod recte Rhen. recepit. In aliis verbis Bud. peccat, habet *verteret*, *paterentur.*

Qui diversus animi. MSS. Flor. (Bud.) Agr. *versus*: male. In utramque partem animo distrahebatur, modo volens accipere conditiones, modo nolens. Infra MS. Agr. ed. pr. *a Deo.* Sed praepositio orta est ex ultima praecedentis verbi. In ed. pr. *moraretur* excidit. Ern. Bud. *Deo.* Bip. restituere *versus*: sequor; est autem mutatus, s. mutabilis.

Advocata concione, « iussa Numinis, suos Ptolemaeique visus, ingruentia mala » exponit. Vulgus adversari regem, invidere Aegypto, sibi metuere templumque circumsidere. Maior hinc fama tradidit, « Deum ipsum adpulsas litori naves sponte conscendisse. » Mirum inde dictu, tertio die, tantum maris emensi, Alexandriam adpelluntur. Templum pro magnitudine urbis exstructum loco, cui nomen Rhacotis: fuerat illic sacellum, Serapidi atque Isidi antiquitus sacratum. Haec de origine et advectu Dei celeberrima. Nec sum ignarus, esse quosdam, qui « Seleucia, urbe Syriae, accitum;

Adversari regem. Recte Muretus *aversari* corrigit: nam renitendi atque obsistendi significatio locum hic non habet, ut visum Pichenae. Vulgus audire regis dicta nolebat, quod est *aversari*. V. ad H. 1, 1. Ed. pr. et MS. Agr. *reges*, quod placet Ryckio, ut ad Scydrothemidem et Ptolemaeum pertineat. Male: ut e dictis patet. Invidebant porro Aegypto possessionem illius Dei sui gloriamque ex Deo ad se translato; denique metuebant, ne sibi perniciosum foret, si Deum suum a se abduci sinerent. Ern. Bud. *regem.* In voce *adversari* iterum ab Ernestio discedo. Probatae latinitatis verbum esse ex Plauto patet, qui paregmeno usus in Merc. 2, 3, 43, sic: *nolo advorsari tuam advorsus sententiam.*

Maior hinc fama tr. MS. Guelf. *maiorum. Maior fama* est mirabilior, ob rei miraculum maius fide. Mox ed. pr. *totum maris.* Ern. Bud. *maior.... tantum.*

Rhacotis. Olim vicus, postea pars Alexandriae, navalibus imminens. Strabo 17, p. 792. Serapeum Alexandrinum describit Amm. Marcell. 22, 16. Eius meminit et Dionys. v. 255, ἔνθα Σινωπίταο Διὸς μεγάλοιο μέλαθρον,

Serapidi atque Isidi sacrum. Savilius tentat *Osiridi*: quia, tum demum advectus, Deus non ante sacellum habere potuerit. Atque etiam Bochart Hieroz. 1, 3, 34, erroris arguit Tacitum, quem putat natum e male intellecto scriptore graeco, unde haec hausta; verbo τετίμηται (quo et Clemens Alex. Protrept. p. 31, utitur hanc rem narrans) accepto *cultus est*, quum sit *colitur*. Sed Serapidis cultus iam ante apud Aegyptios: nunc Serapis Sinopensis eiusque simulacrum inde advectum coli coepit: ut diserte tradit Plutarch. de Isid. et Osirid. p. 362: Εἰς Ἀλεξάνδρειαν κομισθεὶς τὸ παρ' Αἰγυπτίοις ὄνομα τοῦ Πλούτωνος ἐκτήσατο τὸν Σάραπιν. Ern.

Et advectu Dei. MS. Guelf. edd. ante Rhen. omnes *adventu*. An e MS. Bud. illa lectio sit, nescio. (Omnino sic est.) Alioqui verba haec *veho* et *venio*, et ducta hinc, passim in scriptis libris confunduntur. Sed tamen et *adventus* solenne verbum in hac re. Cic. Nat. D. 3, 23. *Apollo tertius Iove tertio natus, quem ex Hyperboreis Delphos ferunt advenisse.* Ovid. Fast. 4, 247, de Rhea: *unde petita venerit*: ibid. 1, 239, *at bona poste-*

regnante Ptolemaeo, quem tertia aetas tulit;» alii «auctorem eundem Ptolemaeum, sedem, ex qua transierit, Memphim» perhibent, inclytam olim et veteris Aegypti columen. Deum ipsum multi «Aesculapium, quod medeatur aegris corporibus;» quidam «Osirin, antiquissimum illis gentibus Numen;» plerique «Iovem, ut rerum omnium potentem;» plurimi «Ditem patrem, insignibus, quae in ipso manifesta,» aut per ambages coniectant.

85. At Domitianus Mucianusque, antequam Alpibus propinquarent, prosperos rerum in Treveris gestarum nuntios accepere. Praecipua victoriae fides, dux hostium Valentinus, nequaquam abiecto animo, quos spiritus gessisset, vultu ferebat. Auditus ideo tantum, ut nosceretur ingenium eius, damnatusque, inter ipsum supplicium, exprobranti cuidam «patriam eius captam, accipere se solatium mortis,» respondit. Sed Mucianus, quod diu occultaverat, ut recens exprompsit: «quoniam benignitate Deum fractae vires hostium forent, parum decore Domitianum, confecto prope bello, alienae gloriae interventurum. Si status imperii, aut salus Galliarum in discrimine verteretur, debuisse

ritae puppim servavit in aere, Hospitis adventum testificata Dei. Unde et tales Dii *advenae* dicuntur. Noster in Germ. c. 2. *Germanos indigenas crediderim, minimeque aliarum gentium adventibus et hospitiis mixtos.* Sed tamen idem c. 9, *advectam religionem* dixit. Quare si notatum reperissem, *adventum* esse in Florent. id restitnissem: nunc suspicor *advectum* ibi esse. Itaque servavi. Ern. Brot. et Bip. iterum dedere *adventu.*

Ptolemaeo. Est is, qui Evergeta cognomine dicitur. Mox copula *et* *vet.* e Flor. a Pichena addita, est etiam in Guelf. (et Bud.) edd. vett. Excidit temere in ed. Rhen. secunda, unde et a Lipsio neglecta. Ern.

Osirin, antiquiss. Male in Ern. sec. legitur *aut antiquiss.*

Valentinus, nequaquam. Bip. *Valentinus. Is nequaquam.*

In discrimine verteretur. In discrimine MSS. Flor. (Bud.) Guelf. Agr. edd. pr. Rhen. seqq. ante Pichenam: unde restitui. Puto dictum pro *in discrimine versaretur:* non sic legendum, ut Brotier accepit. Iac. tamen Gronovius accipit, ut 2, 28: *Sin victoriae sanitas* etc. *in Italia verteretur.* Edd. Puteol. Ber. Alc. Pich. seqq. *in discrimen.* Ern.

Caesarem in acie stare; Canninefates Batavosque minoribus ducibus delegandos. Ipse Lugduni vim fortunamque principatus e proximo ostentaret, nec parvis periculis immixtus, et maioribus non defuturus.»

86. Intelligebantur artes; sed pars obsequii in eo, ne deprehenderentur: ita Lugdunum ventum. Unde creditur Domitianus, occultis ad Cerialem nuntiis, fidem eius tentavisse, « an praesenti sibi exercitum imperiumque traditurus foret: » qua cogitatione bellum adversus patrem agitaverit, an opes viresque adversus fratrem, in incerto fuit: nam Cerialis salubri temperamento elusit, ut vana pueriliter cupientem. Domitianus sperni a senioribus iuventam suam cernens, modica quoque et usurpata antea munia imperii omittebat; simplicitatis ac modestiae imagine, in altitudinem con-

Qua cogitatione bellum. Spernimus ut spurcum, *cogitare cogitatione*. Rom. cod. *qua contagione*: ex quo vere emendo, *contatione*. Contari, velut conto explorare: et propria noster hic usus. Lips. *Contagione cogitaverit* etiam MS. Agr. (et Reg. Lall.) quod praeferendum putat vulgatae e Flor. lectione Ryckius. Utinam dixisset, quis ille melior sensus foret, qui ex hac lectione existeret. *Agitaverit*, quod a Flor. recepit Pichena, probo, idque verbum et alibi Tacitus in tali re usurpat. Sed tamen adhuc in *cogitatione* haereo: nec *cunctatione*, aut Gruteri *rogitatione* satisfacit. Forte scripsit Tacitus: qua *solicitatione*. Nam *solicitari* dicuntur, quorum fides tentatur. Ern. Bud. *cogitatione .... cogitaverit*. Rectius *agitaverit*. Sed *cogitatione* probum, ut A. 15, 54. Velleius 1, 10, ubi Lipsius quoque malebat *contatione*. Gruterus in nostro loco volebat *rogitatione*. Mox Bud. *virosque*.

Simplicitatis ac modestiae. MS. Guelf. edd. Puteol. ceteraeque ante Rhen. addunt *simul*. Ern. Illud *simul* nec est in Flor. nec in Bud. Servavit tamen Rhen. Paullo ante pro *senioribus* Barthius coniectat *sanioribus*, frustra. Dein Bud. *ante ea*. Sic et Agr.

In altitudinem. In altitudine MS. Agr. ed. pr. *In altitudinem conditus* interpretantur abdens et occultans cupiditates suas. *Altitudinem* sic dici docuimus ad A. 3, 44; sed *in altitudinem se condere* aliquid duri habet. Mihi Tacitus scripsisse videtur *in solitudinem conditus*, quod et lenius et contextui aptius est: praesertim quum faveat mirifice locus Quintiliani Inst. Or. 10, 1, 91, qui mox a Lipsio profertur (secundum Lipsii correctionem, quae probatur et Schelio ad Dial. de Or. c. 9, et

ditus, studiumque literarum, et amorem carminum simulans, quo velaret animum, et fratris aemulationi subduceretur, cuius disparem mitioremque naturam contra interpretabatur.

recepta est a Gesnero), ubi *secessisse* dicitur Iuvenis Domitianus et in isto secessu carmina scripsisse: *secedere* planissime est *in solitudinem condi*: nam, qui secedunt, *abditi agris, domo* etc. saepe dicuntur a Suetonio et aliis. Atque hoc ipsum est modestiae, e stilo Taciti, abstinere se a publicis negotiis, et, remotum a celebritate, vacare studiis literarum, aut alii rei, quae nihil coniuncti habeat cum republica. Ern. Bip. Lipsio tribuunt lectionem *in solitudinem*, quae debetur Ernestio. Recte vero propugnant *altitudinem* eo sensu, quo supra A. 3, 44. *Solitudo* huc non facit, quoniam, qui ab imperii curis secedit, ea propter non in solitudinem abit.

Amorem carminum simulans. Simulans tantum? ita. Suetonius 2: *simulavit* (Domitianus hic iste) *mire modestiam, in primisque poëticae studium, tam inusitatum antea sibi, quam postea spretum et abiectum.* At scriptores eius aevi campum hunc adulatorium egregie exercent, et vatem faciunt supra vates. Omitto poëtas (more mentiri aliquid et extollere iis fas) ecce nostrum senem Fabium l. c. *Hos nominavimus, quia Germanicum Augustum* (cave alium ab isto intelligas) *ab institutis studiis deflexit cura terrarum; parumque Diis visum est, esse eum maximum poëtarum. Quid tamen iis ipsis operibus eius, in quae donatus imperio iuvenis successerat* (scribo *secesserat*) *sublimius, doctius, omnibus denique numeris praestantius?* Ite, Homere et Virgili, erepta vobis a Paride hoc palma. Plinius etiam praefatione ad Titum: *Quantus in poëtica es? o magna fecunditas animi! quemadmodum fratrem quoque imitareris, excogitasti.* Haec turpia, atque utinam tamen timeam, nequis hodie apud principes sic peccet? Lips. Poëtarum Silii, Val. Flacci, Martialis loca indicat Dodwell. Annal. Velleii, §. 14. Mox MS. (Bud.) Guelf. *subduceret.* Ern.

Contra interpretabatur. Scripti libri subtexunt, *neque vos impunitos patiantur.* Perperam: quia verba sunt ex oratione Cerialis supra repetita. Farnesianus adscribit *deest hic aliquantulum*, cui fidem habeo. Lips. Verba *neque vos i. p.* sunt etiam in ed. pr. MS. Agr. *interpretabantur.* Ern. Bud. *interpretabatur*, subiunctis istis spuriis, quae non sunt in Flor. hic ita: *Cornelii Taciti liber XX. explicit. Incipit XXI.*

C. CORNELII TACITI

HISTORIARVM

LIBER QVINTVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Interim Titus cum valido exercitu prope Hierosolyma castra facit.* 2–5. *Iudaicae gentis primordia, sacra, instituta, deque iis maligna profanorum iudicia.* 6, 7. *Descriptio terrae finiumque, balsami, Libani, Iordanis, lacus bitumen egerentis, camporum torridorum, fructuum in cinerem vanescentium, Beli amnis, cuius arenae vitro inservientes.* 8. *Hierosolyma genti caput. Immensae opulentiae templum. Iudaeorum sub aliis gentibus, et suis regibus fata;* 9. *varia sors sub Romanis.* 10–12. *Bellum sub Gessio Floro procuratore ortum. Titus Iudaeos, in urbem compulsos, obsidet. Hierosolymorum munitiones, copiae, duces.* 13. *Prodigia ante obsidium.*

14. *Interea Civilis, reparato per Germaniam exercitu, bellum renovat.* 15. *Manum conserit cum Ceriale, satis prospere. Uterque, ad maturandum summae rei discrimen erectus,* 16, 17. *aciem instruit, suos adloquitur.* 18. *Fit atrox pugna, qua, proditione cuiusdam Batavi, Germani vincuntur.* 19, 20. *Civilis, in Batavorum insulam transgressus, praesidia Romanorum invadit, Verace, Classico, Tutore suffultus.* 21. *Ambiguum proelium. Subvenit Cerialis fortunamque vertit;* 22. *at parum providus ferme opprimitur.* 23. *Civilis navalem aciem ostentat, sed a Ceriale trans Rhenum pellitur. Hic, insulam Batavorum populatus, superfuso amne, novum discrimen adit.* 24, 25. *Tum hostium animos occultis nuntiis labefactat.* 26. *Civilis, petito colloquio, ad deditionem se pronum profitetur.*

1. Eiusdem anni principio, Caesar Titus, perdomandae Iudaeae delectus a patre, et praelatis utriusque rebus militia clarus, maiore tum vi famaque agebat, certantibus provinciarum et exercituum studiis: atque ipse, ut super fortunam crederetur, decorum se prom-

COMMENTARIVS.

Perdom. Iudaeae delectus. Ed. pr. *delegatus*. Immo ei potius Iudaea perdomanda delegata; qua phrasi saepe Suetonius utitur. Ceterum saepe tentatus sum corrigere *relictus*. Nam profecto verbum *delectus* non satis dignum imperatoris filio, aut aptum videtur. Consentit Sueton. Tit. 5, qui eum *ad perdomandam Iudaeam relictum* dicit: quod e nostro sumptum videtur. Et Tacitus c. 10: *simul manere apud exercitus Titum... utilius videbatur*. Ern.

Privatis utriusque. Probam lectionem censeam, et sententiam, absque libris sit: qui consensu omnes *preliatis utriusque*, aut *prelatis*. Ego, quamquam intentus, nihil elicio. Lips. *Praelatis* Flor. Agr. ed. pr. *Preliatis* Bud. *Praeliantis* Gualf. ed. Put. Ber. Alc. *Privatis* est e correctione Rhenani, sumpta ex H. 3, 65: *Fl. Sabinus.... privatis utriusque rebus auctoritate pecuniaque Vespasianum anteibat*. Ern. Lectionem codicum vindicant Bip. leguntque *praeliatis*, cui simile c. 8, *praepotuere*: suntque *praelatae utriusque res* honores utrique delati, ut apud Virgil. Aen. 5, 541: *Nec bonus Eurytion praelato invidit honori*, quem v. 534. dixerat *exsortem*, id est extra ordinem delatum. Ut codicibus quoque sit praelatus honos, recipio emendationem, etsi non negem, coniecturam Rhenani multum mihi blandiri. Qnod autem ante *clarus* inserendam particulam *iam* iudicant Bip. mihi non necessarium videtur; intelligitur quippe ex nexu, et praecedenti voci subiuncta, auribus ingrata fuerit.

Ut superior sui iam. Hic quoque me locus diu torsit, per singulos apices et ductus scripturae veteris euntem. Sed exclamare tandem cum philosopho possum, εὕρηκα. Budensis habuit *superior unam crederetur*. Vatic. *superiori unam*. Ex quo, vix duabus literis leviter mutantibus, facio: *ipse, ut super fortunam*, eleganti sententia. Titus, inquit, iam tum privatus clarus bello: nunc multo promptior, ut parem, vel superiorem se potius fortuna hac imperatoria ostenderet. Rhenanus divinabat: *ut superiori via ingrederetur*. Farnes. autem cod. et Rom. abeunt ab hoc scripto longius, *ut superior omnibus crederetur*. Lips. Lipsii correctionem recepit Pichena, servaruntque sequentes edd. Vaticano MS. consentit Flor. Farnesiano MS. Agr. (et Reg. Lall.) eamque lectionem praefert Ryckius, quae mihi nimis languida videtur. MSS. Guelf. Oxon. *ut imperio dignus iam crederetur*. Mihi et hoc et alterum, Ryckio probatum, conatus corrigentium corruptum locum videtur, sed hoc tamen Ryckiano melius. Lipsii correctio an vera sit, non pro certo dicam, prae-

plurimque in armis ostendebat, comitate et adloquiis officia provocans; ac plerumque in opere, in agmine, gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore. Tres eum in Iudaea legiones, quinta et decima et quintadecima, vetus Vespasiani miles, excepere: addidit e Syria duodecimam, et adductos Alexandria duoetvicesimanos tertianosque: comitabantur viginti sociae cohortes, octo equitum alae; simul Agrippa Sohemusque, reges, et auxilia regis Antiochi, validaque, et, solito inter accolas odio, infensa Iudaeis Arabum manus; multi, quos urbe atque Italia sua quemque spes acciverat occupandi principem adhuc vacuum. His cum copiis fines hostium ingressus, composito agmine, cuncta explorans, paratusque decernere, haud procul Hierosolymis castra facit.

2. Sed, quia famosae urbis supremum diem tradituri sumus, congruens videtur, primordia eius aperire.

sertim quum a multis impugnari videam: dignam quidem Tacito esse credo. Nec spernam Trilleri coniecturam, Obs. crit. 4, 2, p. 312, e vestigiis cod. Bud. legentis *superior animo*. Licet etiam nobis coniectare? Forte fuit, *ut suae par fortunae er.* quae certe sententia huic loco est aptissima. Ern. Vulgata lectio iure suo non displicet Pichenae, Salinerio, Acidalio, Grutero; sed emendatio Lipsii optimis codicibus magis convenit, nec patet, unde vulgata sit ducta.

Tres eum. *Eum* MS. Guelf. et inde a Rhen. omnes edd. At MS. Bud. *cum:* edd. Put. Ber. Ale. *tum:* ed. pr. *tres in Iud.* Ern. Rhen. emendavit ex ingenio.

Addidit e Syria etc. Sic edidi ex ed. pr. quae est vera lectio. Sic est et in MS. Reg. Praepositio *e* est in edd. omnibus ante Rhen. Ea in MS. Guelf. mutata est in *ei*, ut a Rhen. in *et*, ut sensus constaret. Sed *tradidit* vitiosum esse patet ex eo, quod id verbum plane alienum est a sequentibus *adductos Alexandria d. t.* quum haec contra aptissima sint verbo *addidit*. Ern. Bud. ut vulg. *tradidit e Syria.*

Principem adhuc vacuum. Forma dicendi a provinciis ducta est, quae vacuae dicuntur, quum non habent rectorem. Ita *princeps vacuus* est, cuius animus nondum inclinat in aliquem, cui in primis credat se, quem in primis audiat etc., a quo genere principes plerumque reguntur. Est ergo bellissime expressa sententia. Ern.

Primordia eius aperire. Si, quae de rebus Iudaicis tradit Tacitus, omnia excutere diligentius vellemus, plurima dicenda forent. Sed istas

« Iudaeos, Creta insula profugos, novissima Libyae insedisse, » memorant, « qua tempestate Saturnus, vi Iovis pulsus, cesserit regnis; » (argumentum e nomine petitur; « inclytum in Creta Idam montem, accolas Idaeos; aucto in barbarum cognomento, Iudaeos vocitari; ») quidam, « regnante Iside, exundantem per Aegyptum multitudinem, ducibus Hierosolymo ac Iuda, proximas in terras exoneratam; » plerique, « Aethiopum prolem, quos, rege Cepheo, metus atque odium mutare sedes perpulerit. » Sunt, qui tradant, « Assy-

disputationes non capiunt notae, in quibus maxime spectatur, ut emendata verba sint, et intelligatur sensus eorum. Adspergemus tamen subinde aliquid, ubi opus videbitur. Illud ab initio mirari libet, qui commiserit Tacitus, ut Iosephi libros non consuleret, qui illis temporibus non obscuri erant Romae, et e scriptoribus externis potius hauserit, quam auctore Iudaico. Verum hoc quoque pro Tacito dicam, non omnia eum pro certis tradere, sed quae vulgo traderentur, in compendium congesta lectoribus proponere voluisse. Late totum hunc locum executus est Christ. Wormius, in Corruptis Antiquitatum Ebr. apud Tacitum et Martial. vestigiis, Hafniae 1693. Ern. Egregie etiam ista illustravit Brotier.

Accolas Idaeos .... Iudaeos vocitari. Unde haec traditio de Creta, Iudaeorum patria, docet *Huet*, *Dém. Evang.* prop. 4, 9, p. 194; putatque, exoticos scriptores *Idaeos Cretenses* cum *Iudaeis* confudisse. Negat hoc *Fr. Ad. Lampe*, De Cymb. vet. 2, 9 et 12. At ipse tamen firmat, dum Tacitum, similitudine nominis deceptum, *Iudaeos ex Creta provectos* affirmare, tradit, quum *Idaeos* diceret.

Aucto in barbarum cognomento. Morem addunt MS. Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. male. *Barbarorum* est in MS. Agr. ed. pr. Vulgatum tuentur MSS. Flor. Bud. unde edidit Rhenanus, et Tacitus ipse A. 6, 42: *neque in barbarum corrupta.* Additur *quasi Idaeos* in MS. Guelf. edd. Put. Ber. ceterisque ante Pich. (Bud. *quasi Ydeos*) post *vocitari*; male. Ceterum magis de graeca, quam latina pronuntiatione intelligenda sunt Taciti verba. Nam in graeca, e trisyllabo fit quadrisyllabum: augeri autem verba dicuntur ab accessione novarum syllabarum, quamquam et accessio literae *u* intelligi potest. Ern. Pichena delevit, quia non in Flor.

Sunt, qui tradant. Tradunt MS. Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. *tradant* verum est (dedit Rhen. e Bud.) Semper Tacitus coniunctivo in hac forma utitur. Sed saepe sic peccarunt librarii, ut non uno loco ad Livium notavit Drakenb. Nec mirum: quum etiam hodie vulgo hanc elegantiam ignorent, fugiantque in scribendo. Post ed. pr. *indignum* (Bud. *indigum*). Deinde *ac* ante *mox* delevi, cum Ryckio et I. Gron. quod addiderat de coniectura Rhen., quia in Bud. erat *an mox*. Abest *ac* a MSS.

rios convenas, indigum agrorum populum, parte Aegypti potitos, mox proprias urbes, Hebraeasque terras, et propiora Syriae coluisse rura. » Alii, « Iudaeorum initia, Solymos, carminibus Homeri celebratam gentem, conditam urbem Hierosolyma nomine suo fecisse.»

3. Plurimi auctores consentiunt, « orta per Aegyptum tabe, quae corpora foedaret, regem Boccho-

Flor. Guelf. Oxon. Agr. edd. ante Rhen. Ceterum hic in bonum auctorem incidit Tacitus, et haec verissima traditio. Nam e Mesopotamia gentis origo, quae est veteris regni Assyriaci pars. Ern. Bud. *partem Aegypti potitos.*

Coluisse. Clara. Verum hic, puto, vidisse Bip. qui τῷ *clara* substituunt *rura*, et eo, quo expressi, modo distinguunt. Bud. male *propriora.*

Carminibus Homeri. Locus Homeri notus (ex Il. ζ, 184, 204; Od. ε, 283): sententia tantum valde ambigua inter natantes scholiastas. Sunt, qui designari Lycios aut finitimos quosdam velint: quo Strabo 14, p. 667, et Eustathius ad Il. ζ, 184, et Pindari interpres ad Ol. 13, 129. inclinant. Sunt, qui Pisidas: quo Plinius 5, 27 (24), et Stephanus. Sunt, qui Iudaeos: quod noster hic suggerit, et Tzetzes Chil. 7, 149. Eusebius etiam Pr. Ev. 9, p. 243. Chaerili poëtae testimonio, Hebraeos Solymos olim dictos censet evinci. Nec Q. Calaber sane aliter apud Homerum accepit, ideoque 2, 120 ....Σολύμων ἱερὸν στρατὸν dixit: sacri epitheto sacram indicans gentem. Lips.

Conditae urbi Hierosolymam nomen e suo fecisse. Sic edidit Rhen. a vestigiis MS. Bud. in quo *conditae urbi Ierosolimam nomine suo fecisse*, ut in Guelf. Ceteri MSS. et edd. ante Rhen. *conditam urbem.* Rhenani correctionem adiuvat species imitationis Virgilianae G. 1, 137: *stellis numeros et nomina fecit*: quamquam et Livius aliique hac forma utuntur: quum contra vix doceri possit, *urbem facere* bene dici. Ceterum omnes libri consentiunt in *Hierosolymam*, pro quo facile concedo Oudendorpio legendum *Hierosolyma*, quo genere et alibi noster utitur (Cf. 2, 4. 5, 1, 9, 10, 11). Vid. ipsum ad Sueton. Aug. 93, et quae nos diximus ad Ann. 6, 33, de *Artaxatis*. Rursus tamen *Hierosolymam* in quibusdam libris infra c. 10. Ern.

Orta per Aeg. tabe. *Vitiliginem* appellat Iustinus 36, 2, uti optime restituit optimus et doctissimus Bongarsius. Lips. Haec nota ab Ernestio erat praetermissa.

Regem Occhorim. Ita libri vett. quos sum secutus, non *Bocchorim*, etsi vulgatae huic scripturae adsertor Iustinus venit, Λόγῳ παραινετικῷ, c. 9. Nam ait: Τέταρτον δέ φασι νομοθέτην γεγενῆσθαι Βόκχοριν τὸν βασιλέα, σοφόν τινα καὶ πανουργίᾳ διαφέροντα. Etiam Orosius 1, 10, qui, locum hunc totum transcribens, Bocchorim tamen appellat. Sed et Plutarchus ita nominat, libello περὶ δυσωπίας, p. 529. Itaque iure vacillo. Nam Clemens, Strom. 1, p. 320, nimis diversus a nobis abit, qui Omosim hunc vel Amasim appellat. At quod ad rem ipsam, falsa est, et refellunt

rim, adito Hammonis oraculo, remedium petentem, purgare regnum, et id genus hominum, ut invisum Deis, alias in terras avehere, iussum. Sic conquisitum collectumque vulgus, postquam vastis locis relictum sit, ceteris per lacrimas torpentibus, Mosen, unum exsulum, monuisse, ne quam Deorum hominumve opem exspectarent, utrinque deserti, sed sibi, ut duci

libri sacri. Tamen sumpsit haec a Lysimacho, uti videre potes apud Iosephum contra Apionem 1, 34, ubi item scriptum *Bocchoris*. Lips. *Ochorim* MS. Agr. ed. pr. ut *Bocchorim* Flor. Guelf. edd. Puteol. ceteraeque ante Lipsium, qui *Occhorim* recepit: *Bocchorim* restituit Pichena. Ceterum hic rex omnium consensu diu post bellum Troianum demum imperavit. V. Perizon. Origg. Aegypt. c. 19, p. m. 333. Ern. Bud. *Bocchorum*.

Avehere iussum. MS. Guelf. a m. pr. sic habuit, sed correctum est in *abire*. Ed. pr. *abiicere*. Ante edd. Put. Ber. Alc. *et invisum*; male. Ern. Rhen. *ut* e Bod.

Postquam vastis locis. Mirum, non addere eum, quibus in locis. At sane ex Tertulliano legendum videatur, *vastis Arabiae locis*. Is enim Apolog. c. 16, narrat Tacitum scripsisse H. 5: *Iudaeos Aegypto expeditos sive extorres in vastis Arabiae locis aquarum egenos*, etc. Orosio tamen l. c. non aliter lectum, quam nostri libri praeferunt. Lips. Memoriter protulit locum Tertullianus et addidit Arabiae nomen de suo. Mox *exsulem* ed. pr. *movisse* pro *monuisse* Orosii ed. Venet. 1500, in eademque mox *Deorum templorumque hominumve*, ut in Paris. 1510. Ern. In Colon. 1526 non est *templorumque*. Eadem habet *monuisse*. Sic et hic Bud. et *exulum*. Idem *Moysen*.

Ceteris per lacrimas torp. Non placet satis, *per lacr. torpere*: non solent homines, quum stupent, flere: immo stupore excusso, quum ad se rediere, solent lacrimare. Sed mollius explicari potest: *Per lacrimas* est *inter lacrimas*, et *torpere*, nullum consilium vincendi mali reperire, quomodo non uno loco dictum reperimus. Ern.

Utrinque deserti. Sic MSS. Flor. Agr. (Reg. Loll.) ed. pr. quod bene recepere Ryckius et I. Gron. Ceteri *ab utrisque*, quae est glossa τοῦ *utrinque*, quod de personis exquisitius dicitur. Ceterum haec verba in MSS. omnibus Orosii ab Havercampo inspectis abfuere, ut et edd. pr. August. Paris. in cuius notula monitum: in nostris vetustis verba *ab utrisque deserti* non leguntur. Ern. Bud. *utrisque* sine praepos. quae et in Flor. deest. — *Sed sibimet* etc. Tentabam: *se sibimet, et, ut duci caelesti, crederent primo, cuius auxilio praesenses*. Ante omnia, inquit, sibimet ipsi quisque Hebraeorum; deinde fortunae, sive *primo* cuique obvio, per quem utcumque iuvarentur, non secus ac misso de caelo duci, sese crederent ac permitterent. Gron. Unus Gronovius vidit, ut ex eius correctione patet, *sibimet* non ad Mosen, sed ad Iudaeos referri debere. Si ad Mosen pertineret pronomen, deberet esse *sibi*. Nam *sibimet* est *sibi ipse* in sing., *sibi ipsi* in plurali, cuius

caelesti, crederent, primo cuius auxilio praesentes miserias pepulissent.» Adsensere, atque, omnium ignari,

rei inscitia et alibi turbas dedit et tenebras obfudit. Ceterum correctiu viri excellentis propter inusitatum loquendi modum *se sibi credere*, non magis satisfacit, quam Schelii, qui ad Hygin. p. 137, corrigit *adessent sibimet: ut duci caelesti crederent, primo* etc. Nam durum est « *sed facere adessent*, at *sibimet* ita ad Mosen refertur, quod latinitas non patitur. In hoc tamen verum vidit Gronovius, quod induci Mosen suadentem indicat, ut primum a semet ipsi auxilium peterent ac sperarent, et a fortuna sua, h. e. ut post explicatur, fortuitum iter ingrederentur pergerentque, qua impetus, quo pedes ferrent, etsi omnium rerum locorumque ignari: deinde, si cuius praesens auxilium cognovissent, ei se crederent: cui respondent ea, quae mox de aqua inventa traduntur. Sed ad hanc sententiam quomodo accommodanda sint verba, difficile est dicere. Au partem Gronovianae correctionis probabimus: *sed sibimet, et ut duci caelesti crederent, primo c.* au sic faciemus: *sed sibimet, ut d. c. crederent, et primo cuius a.* sive, ut Groslotio placebat, *cuius primo au r.* Nihil enim impedit, quo minus iubeat populum se suamque fortunam pro caelesti duce habere, qui nihil opis caelestis expectandum dixerat, humanam opem autem ab eo, qui eos primus ab hac difficultate liberasset, primus opem tulisset. Forte etiam verba *ut duci caelesti* sunt a glossa, male referentis *sibimet* ad Mosen: nam, his sublatis, et interposito *et*, eo, quo dixi, loco, omnia bene procedunt. De reliqua parte loci v. not. seq. Ceterum MS. Flor. habet *et sibimet duce caelesti cr.* ut et ed. pr. (et Orosii ed. August.) quae interpungunt post *primo*. Agr. *ut sibimet duci caelesti cr.* sed m. sec. superscripsit *et*. Ceteri libri mei vulgatum habent. Orosii edd. pr. Venet. Paris. *sed sibimet duci caelesti cr.* Havercampus putat, *credentes* in Tacito delendum (quod nec in Orosio edidit) et *porro* pro *prima sibimet* (Mosi) *crederent porro, cuius aux. recentes m. p.* i. e. Aegyptiacas. Sed *sibimet*, ut dixi, ad Mosen referri non potest. Ern. Quae hic de Havercampo monentur, non ita se habent. Is τὸ *credentes* non delevit, sed falso positum ex duplici scriptura τοῦ *praesentes* ortum adserit. In Bud. *et duci* crasis superscriptum.

Cuius auxilio credentes, etc. Citat etiam ita Orosius: ambigo tamen et coutor, an non vox *credentes* eiicienda sit. Et iam video abesse in Othonis Fris. 1, 18, ubi haec citat. Lips. Ab ipso Orosii loco abfuisse reperio in MS. ap. Petr. Danielem. Nec est in aliis Orosii MSS. edd. pr. Venet. Paris. August. recteque omissum ab Havercampo. Ern. De Havercampo vide mox monita. Multiplex medicina aegroto adhibita. Freinsh. volebat *cuius consilio*. Is. Pontanus legit *primo cuius auxilio*, et *credentes* expungit. Salinerius *pepulissent* futuri significatione accipit, ut apud Virg. Aen. 2, 136. Lampugnanus in cod. suo *pertulissent* se reperisse fingit, vidente Lipsio. Bipontini locum ita concinnant: *sed sibimet quaerentes, ut duci caelesti, crederent primo, cuius auxilio praesentes mis. pep.* Putant quippe, istud *quaerentes* a librario omissum, alieno dein loco

fortuitum iter incipiunt. Sed nihil aeque, quam inopia aquae fatigabat: iamque haud procul exitio, totis campis procubuerant; cum grex asinorum agrestium, e pastu, in rupem nemore opacam, concessit. Secutus Moses, coniectura herbidi soli, largas aquarum venas aperit: id levamen; et continuum sex dierum iter emensi, septimo, pulsis cultoribus, obtinuere terras, in quis urbs et templum dicata.

4. Moses, quo sibi in posterum gentem firmaret, novos ritus contrariosque ceteris mortalibus indidit. Profana illic omnia, quae apud nos sacra; rursum concessa apud illos, quae nobis incesta. Effigiem ani-

intrusum, in *credentes* esse mutatum. Mihi turbas dedissa enclitica pronominis *sibi* videtur, qua resecta, expulsoque spurio *credentes*, omnia plana, sana. *Sibi* profecto nonnisi ad *Mosen* referri potest. *Praesentes miserias* intelligo, quibus mox fuerant pressi.

Grex asinorum agrestium. Ed. pr. corrupte *assiriorum agrestum*; et mox *conscendit*. Ern.

Id levamen. MS. Guelf. *idem levamen*; male. Ceterum post haec verba interpunctio maior esse debet, ut in edd. Put. Ber. aliisque vett. non comma, ut in recentioribus, intelligendumque *fuit*, quod alibi in hac forma narrandi addit. Incipit enim deinde nova sententia. Mox *in quis* MS. Flor. ed. pr. Eadem post *dedicata sunt*. Sed *sunt* abest a MSS. Flor. et Agr. quod elegantius est. Itaque delevi. Ern. Bud. *in quibus... dicata sunt*. Prius male *continuere*.

Ritus.... indidit. Imposuit, praescripsit. Sic et alibi de legibus loquitur. Mox frustra Acidalius pro *illic* volebat *illis*. Nam *illic* pro *apud illos* dixit variandae orationis caussa. Sic paullo ante *utrinque* pro *ab utrisque*, et infra c. 5. *illuc* pro *ad illos*. Ern.

Effigiem animalis. Hoc de capite asini magno consensu omnes veteres tradiderunt: ne tantopere noster culpetur, tamquam *mendaciorum plenissimus* scriptor. Et sane Strabo, Plutarchus, Democritus apud Suidam multo maiora deliria delirarunt contra gentem et libros sacros. Lips. Quid locum fabulae dederit, quaesivere Steph. Morinus peculiari disputatione (in eius Diss. octo, 8. Gen. 1683, p. 157). Bochartus Hierozoic. 1, 2, 18. T. Faber Epp. 1, 6, et alii. In nonnullis edd. recentioribus, ut Gronoviorum, irrepsit *effigies*. Ern.

Errorem sitimque. *Errorem* suspectum est viris doctis, Acidalio et aliis, quia asinis iudicibus sitim depulere, non errorem. Trillerum verbum id tentantem et substituentem *ardorem* vel *maerorem* in Obs. crit. 3, 10, p. 194, refellit Elsner. Sched. Crit. p. 80. Nempe, inventa in desertis locis aqua, quum, paucis diebus post, domini terrae cultae facti sint, nihil impedit, quo minus ducibus asinis et ab errore, et ab siti liberati dicantur. Ern. Est, qui *aegrorem* velit, teste Acidalio.

malis, quo monstrante, errorem sitimque depulerant, penetrali sacravere; caeso ariete, velut in contumeliam Hammonis. Bos quoque immolatur, quem Aegyptii Apin colunt. Sue abstinent, memoria cladis, qua ipsos scabies quondam turpaverat, cui id animal obnoxium. Longam olim famem crebris adhuc ieiuniis fatentur; et raptarum frugum argumentum panis iudaicus, nullo fermento, retinet. « Septimo die otium placuisse, » ferunt; « quia is finem laborum tulerit; dein, blandiente inertia, septimum quoque annum ignaviae datum. » Alii, « honorem eum Saturno haberi; seu principia religionis tradentibus Idaeis, quos cum Saturno pulsos, et conditores gentis accepimus, seu quod e septem sideribus, quis mortales reguntur, altissimo orbe et praecipua potentia, stella Saturni feratur; ac pleraque caelestium vim suam et cursum septimos per numeros conficiant. »

Caeso ariete etc. De his commentitiis rituum caussis disputavere Bochartus opere laudato 1, 2, 50, et alii. Illud universe monendum videtur, hoc exemplo patere, quas ineptias proferant, qui rituum aliarumque talium rerum, arbitrio sive divino, sive humano sancitarum, caussas ingenio reperire conantur potius, quam e monumentis genuinis et idoneis eruere. Ea ubi desunt, nihil tentandum, si delirare nolis. Atque id Tacitus ipse videtur intellexisse, quum addat: *hi ritus quoquo modo inducti*, et tantum partes egisse narrantis quid scriptores tradiderint vulgo. Ern. Illud de *ariete* spectat ad id, quod frequens pro peccatis populi immolatus.

Qua ipsos scabies. Qua MS. Flor. (Bud.) edd. veteres, praeter primam, omnes ante Lipsium, quas vidi. MS. Guelf. a pr. manu habuit *quam*, unde sec. fecit *quod*, ut est in ed. pr. Caussa est in verbis *memoria cladis:* ea clades qualis fuerit, deinde explicatur, quod desiderat *qua*. Itaque restituimus. Clades autem non intelligenda de expulsione ex Aegypto, sed de morbo. Ern. Bip. malunt *quia*.

Tradentibus Idaeis. MS. Guelf. (Bud.) edd. omnes ante Lipsium *Iudaeis:* male. Mox MS. Guelf. edd. ante Rhen. *de septem sid.* Ern. Rhen. e ex ingenio, nam Bud. *de*. Ceterum cognitu nunc aucto Planetarum numero, somnia multa, istis fulta, evanuere.

Per numeros conficiant. Vera lectio, quam e Vaticano prompsi referente: *per numeros coniciant:* ex quo ego *conficiant*. Aliter vulgati. De re autem ipsa Dionem vide 37, 16, et in primis Alex. Clementem Strom. 6, 16, p. 290. Lips. *Coniciant* etiam ed. pr. MS. Agr. *coniciant*.

5. Hi ritus, quoquo modo inducti, antiquitate defenduntur: cetera instituta sinistra foeda pravitate valuere: nam pessimus quisque, spretis religionibus patriis, tributa et stipes illuc gerebant: unde auctae Iudaeorum res: et, quia apud ipsos fides obstinata, misericordia in promptu, sed adversus omnes alios hostile odium, separati epulis, discreti cubilibus, proiectissima ad libidinem gens, alienarum concubitu abstinent; inter se nihil illicitum; circumcidere genitalia instituere, ut diversitate noscantur. Transgressi in morem eorum idem usurpant; nec quidquam prius imbuun-

At MS. Flor. (et Bud.) *commearent.* MS. Guelf. edd. ceterae ante Rhen. *ac plerisque caelestium vim suam et cursum... commeare.* Rhenanus ceterique ante Lipsium dedere: *ac pleraque c. vi sua et cursu commeare.* Mox MS. Guelf. *his quoquo m.* Ern. Bud. *pleraque.* Bip. coniectant locum ita effingendum: *ac plerisque cael. vim suam recursu septimos per numeros commeare.*

Stipes illuc congerebant. Cicero pro Flacco 28: *Cum aurum, Iudaeorum nomine, quotannis ex Italia, et ex omnibus provinciis Hierosolymam exportari soleret, Flaccus sanxit edicto, ne ex Asia exportari liceret.* Philo de Legatione ad Caium, pag. 1023: Καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἱεροπομποὶ στέλλονται χρυσὸν καὶ ἄργυρον πλεῖστον κομίζοντες εἰς τὸ ἱερὸν, τὸν ἀθροισθέντα ἐκ τῶν ἀπαρχῶν. Et p. 1014: Ἠπίστατο (Τιβέριος) καὶ χρήματα συναγαγόντας ἀπὸ τῶν ἀπαρχῶν ἱερὰ, καὶ πέμποντας εἰς Ἱεροσόλυμα διὰ τῶν τὰς θυσίας ἀναξόντων. Sed et Iosephus notat *immensam vim auri congestam in templum ob omni Asia et Europa*: Antiq. 14, 12 (7). Nos plura in *Magnitudine Hebraeo.* Lips. Copiosius haec tractantem v. Gothofr. ad cod. Theod. l. 14. de Iud., et Zornium de Patr. Iud. auro Cor. Ceterum *pessimus quisque* intelligendi de proselytis. Pro *congerebant* MS. Guelf. *congregabant.* MSS. Flor. (Bud.) Agr. ed. pr. *gerebant.* Forte fuit *ferebant.* Ern.

Et, quia apud ipsos etc. Non satis apte cohaerere orationem in promptu est. Quosdam e suis libris habere ait Acidalius *atque ut...sic adversus* etc. Sed, qui sint isti libri, scire pervelim. Mei omnes vulgatum habent. Videtur autem nunc sententia haec cum antecedente coniungenda, ut altera causa potentiae: quod adversus suos populares quidem (i. e. *apud suos*) fidem constantissime servant, et misericordes sunt etc. Ern. Recte, puto, priscam Puteolani interpunctionem restituere Bip. etiamsi novam esse arbitrentur. Ego quoque reddidi. Sic et Dotteville.

Alienarum concubitu. I. e. *alienigenarum*, quod frustra reponere tentabat N. Heinsius, quum hodie lexica doceant, *alienos* dici etiam externos, peregrinos, ut *alieni mores*, *alienus orbis* etc. Ern. Bud. *alienorum cubitu.*

tur, quam contemnere Deos, exuere patriam, parentes, liberos, fratres, vilia habere: augendae tamen multitudini consulitur. Nam et necare quemquam ex adgnatis, nefas; animasque proelio, aut suppliciis peremptorum aeternas putant. Hinc generandi amor, et moriendi contemptus. Corpora condere, quam cremare, e more aegyptio; eademque cura, et de infernis

Exuere patriam. Rom. cod. *exire.* Lips. *Exuere* verum est, diciturque pro contemnere, negligere, more graeco. Ern.

Necare quemquam ex adgnatis. Qui otiose legerit, nihil offendet; fortasse is, qui intente. Si enim de caede capis tantum, quid in eo novi? Sane et Romanis et Barbaris plerisque necare consanguineos nefas. Sed alium ego hic sensum odoror et scribo: *necare quemquam ex gnatis.* Scimus Graecis Latinisque in promiscuo usu fuisse abiectiones infantum et expositiones, immo neces. Id aliter in Iudaeorum moribus, et gentem inprimis subuli studuisse, adeo ut nulliusmodi partum necare fas, notat ut novum noster. Itaque, quia de liberis, iure addit *hinc generandi amor:* quoniam matres scilicet certae, prolem tollendam. Simile prorsus, quod de Germanis, de Moribus 19: *numerum liberorum finire, aut quemquam ex agnatis necare, nefas habetur.* Nam et ibi scribo, *gnatis.* Lips. Defendunt vulgatum Salinerius et Acidalius, sed ita ut *adgnatos* pro *natis* dictos contendant. Immo *adgnati* sunt gentis suae homines, quos omnes pro fratribus habebant et pro suis. Et hinc securitas et cupido generantium, quod sciebant, sacrosanctam esse vitam in populo suo: et, si tamen vi aliqua perirent, aliam vitam restare. Mox *animos aeternos* MS. Agr. ed. pr. quod non spernendum puto. Ern. Nimium argute Petitus Obs. 2, 4, *ex a. d. natis;* id est ex ante diem natis.

Corpora condere. Trillerus, Obs. crit. l. c. p. 195, emendat *condire:* frustra, ut docet Elsnerus in Schediasm. Crit., p. 81. Mos condiendi latet in verbis *eademque cura.* Et, quum de moribus sepeliendi sermo est, cremationi opponitur mos *condendi,* non *condiendi.* Ern.

Eademque cura etc. Varie hic locus legitur in libris. MS. Agr. *eademque cura de infernis, et persuasio caelestium contra:* quod miror placuisse Ryckio. MS. Guelf. *eademque c. et d. i. et p. caelestium. Contra etc.* atque sic edd. Put. Ber. Alc. Sed ed. pr. habet vulgatum, nisi quod male interpungit post *caelestium:* atque sic edidit (duce Bud.) Rhen. correcta insuper interpunctione. Flor. videtur vulgatum habere, quod nihil varietatis notatum est neque a Pich. neque a I. Gron. *Eadem cura* intelligenda de ratione condiendi: similiter Curtius *curare* de pollinctura dixit 10, 10, de Alexandri mortui cadavere: *Aegyptii iussi corpus suo more curare.* Persuasio Aegyptiorum de inferuis qualis fuerit, docet Diodorus Sic. 2, 93, p. 58. Per *caelestia* intelligit Deos: quos diversos Aegyptii habebant, neque ita, ut Iudaei, de Numine divino sentiebant. Ern. *Eadem cura;*

persuasio: caelestium contra. Aegyptii pleraque animalia effigiesque compositas venerantur; Iudaei mente sola, unumque Numen intelligunt. « Profanos, qui Deum imagines mortalibus materiis in species hominum effingant; summum illud et aeternum, neque mutabile, neque interiturum. » Igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum templis, sinunt. Non regibus haec adulatio, non Caesaribus honor. Sed, quia sacerdotes eorum tibia tympanisque concinebant, hedera vinciebantur, vitisque aurea templo reperta, « Liberum patrem coli, domitorem Orientis, » quidam arbitrati sunt, nequaquam congruentibus institutis: quippe Liber festos laetosque ritus posuit; Iudaeorum mos absurdus sordidusque.

cum grano salis accipe. Condiebant Aegyptii cadavera intrinsecus: extrinsecus Iudaei. Cf. Casaub. ad Lact. 7, 12. *Huet* quoque malebat *condire*, improbante Broterio. Bud. *amore Aegyptio.*

Iudaei mente sola, unumque Numen intelligunt. Bene et vere haec Tacitus. Ideoque nec statuae Iudaeis, et ipsum templum sub dio et apertum. Dico, maius illud et externum templum: nam *interius clausum*, ut mox dicet. Dio 37, 17: Οὐδ' ἄγαλμα οὐδὲν ἐν αὐτοῖς Ἱεροσολύμοις ἔσχον· ἄρρητον δὲ δὴ καὶ ἀειδῆ θεὸν νομίζοντες εἶναι, περισσότατα ἀνθρώπων θρησκεύουσι. καὶ αὐτῷ νεών τε μέγιστον καὶ περικαλλέστατον, πλὴν καθ' ὅσον ἀχανής τε καὶ ἀνώροφος ἦν, ἐξεποίησαν. Sunt haec verissima, pro Iudaeorum sano sensu: sed quem illi depravarunt, et, quia sub caelo et in illud adspicientes precabantur, rati sunt, caelum ipsum ab iis adorari. Iuvenalis 14, 97: *Nil praeter nubes et caeli lumen adorant.* Alius Satyricus (Petron. in Frag. p. 683): *Et caeli summas advocat auriculas*: quasi putarent, caelum aures habere, idque invocarent. Lips. Eadem de Germanis tradit in Germ. c. 9. Ern.

Nulla simulacra urbibus suis. Ego quoque, ut Acidalius, relinquo *suis*: sed ut commode accipere possim, scribo: *Igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum templis sinunt.* Nam quicquid congeraut huiusmodi, vulgata σολοικίζει. Gron. Ern. Recepere Brot. Lall. Bip. Dotlev. Ceterum nulla simulacra, scil. Numinis; nam e praeced. *effigiem asini penetrali sacratam* retulit. Cf. c. 9, ubi et de regibus.

Vitisque aurea. Ios. B. Iud. 5, 5, *vites aureas* in templo fuisse refert, unde botri statura humana, βότρυες ἀνδρομήκεις, dependerent. Et Ant. 15, 11, narrat, in fronte supra fores templi expansam fuisse *vitem auream* cum racemis, ex illa sublime dependentibus, qui magnitudine et arte stuporem incuterent adspicientibus

6. Terra finesque, qua ad Orientem vergunt, Arabiâ terminantur; a meridie Aegyptus obiacet; ab occasu Phoenices et mare; septentrionem a latere Syriae longe prospectant. Corpora hominum salubria et ferentia laborum: rari imbres, uber solum; fruges nostrum ad morem; praeterque eas balsamum et palmae. Palmetis proceritas et decor. Balsamum modica arbor: ut quisque ramus intumuit, si vim ferri adhibeas, pavent venae; fragmine lapidis, aut testa aperiuntur; humor in usu medentium est. Praecipuum montium Libanum erigit, mirum dictu, tantos inter ardores

Cf. Duker. ad Flor. 3, 5, 30. De Bacchi cultu Hebraeis recepto v. Plut. Sympos. 4, p. 671.

A latere Syriae. MS. Guelf. edd. ante Rhen. *e lat. S.* Ern. Rhen. e Bud. emendavit. Sic et Flor.

Exuberant fruges. Mihi vero vox ea ipsa exuberare videtur, legamque, *uber solum: fruges nostrum ad morem.* Lips. Ern. Bud. *exuperant.* Sed a Flor. et Agr. abest id verbum. Reiiciendum etiam Brot. autumat. Deleo cum Bip.

Balsamum. Propriam eam arborem Iudaeae esse, plerique tradiderunt, nec alibi gigni. Iustinus 36, 3: *Opes genti ex vectigalibus opobalsami crevere, quod in his tantum regionibus gignitur.* Atque ita sane tunc fuerit. Postea, non dubium, stirpem eam in Aegyptum transisse, atque illic crevisse. Claudianus in Epithal. Palladii 121: *Gemmatis alii per totum balsama tectum Effudère cadis, duro quae saucius ungue Niliacus pingui desudat vulnere cortex.* Perseverare etiam illic nostro aevo, qui peregrinati sunt, affirmant. Lips.

Adhibeas, pavent venae. Sic interpungenda ista: et in *pavendi* verbo elegans metaphora. Plinius de eadem arbore 12, 25 (54): *Inciditur vitro, lapide, osseisve cultellis: ferro laedi vitalia odit.* Iosephus, qui indigena, ὀξεῖ λίθῳ, aut ὀξέσι λίθοις incidi, adserit Ant. 14, 4. Falsus ergo cum Theophrasto 9, 6, Dioscorides, qui ferreis unguibus secari arborem credidit 1, 18; falsus compilator Isidorus, qui 17, 8: *percussum ferreis ungulis corticem.* Pausanias 9, 28, nescio quid de balsamo Arabiae nugatur et circa eum viperis. Lips. Ed. pr. *intimui.* MS. Bud. non habebat *si.* Ern.

Libanum erigit. Int. e superioribus *terra:* quod non videns Vertranius, locum temere tentavit. Montes eleganter *attolli, erigi*, dicuntur. Omnino magna est venustas in descriptionibus locorum et rerum naturalium, deligere verba ab animalibus ducta, qualia hic plura posuit Tacitus. Quod deinde e Libano nasci Iordanem dicit, proprie ille quidem ex Antilibano oritur, sed et hic a scriptoribus subinde Libanus dicitur. In sacris quidem libris uterque mons *Libanus* vocatur. Ern.

opacum fidumque nivibus: idem amnem Iordanem alit funditque: nec Iordanes pelago accipitur; sed unum atque alterum lacum integer perfluit, tertio retinetur. Lacus immenso ambitu, specie maris, sapore corruptior, gravitate odoris accolis pestifer, neque vento impellitur, neque pisces, aut suetas aquis volucres patitur: incertae undae superiacta, ut solido, ferunt;

Unum atque alterum lacum. Ita et Egesippus 3, 26: *Duos lacus victor egressus, tertio retinetur.* At Pausanias repugnat clare, et quidem oculatus, ut ait, testis, 5, 7: *Ἐν δὲ τῇ γῇ ποταμόν τινα Ἑβραίων καὶ αὐτὸς οἶδα Ἰορδάνον λίμνην, Τιβεριάδα ὀνομαζομένην, διοδεύοντα, ἐς δὲ τὴν λίμνην ἑτέραν, καλουμένην θάλασσαν νεκράν, ἐς ταύτην ἐσιόντα, καὶ ἀπὸ τῆς λίμνης αὐτὸν ἀναλώμενον.* Sed Tacito nos iure fidem habemus, qui in Trachonitide lacum minorem esse scimus, quem primo Iordanis ingreditur, cui Samochonitis nomen. LIPS.

Incertae undae superiecta. Emendatio e libris. Vulgo est, *incertum unde*, quod sententiam etiam aptam recipere potest. Vide de tota re Egesippum 4, 18. LIPS. *Incertum unde: superiacta* Guelf. edd. inde a Puteol. omnes ante Lips. item ed. Bernecc. Nec id absurdum, modo scribatur *undae*: nam id idem est, quod *incerta unda* vel *incertae undae*, intelligendumque est. At Agr. (Bud.) *incerte unde*, quod est *incertae undae*: sed tamen super ultima primae vocis syllaba adscriptum est *tum*! ed. pr. *incertae undae*. Atque hinc et MS. Vat. est lectio a Lipsio inducta, cui at Flor. (et Bud.) consentit; unde et ipse servavi. *Incertae undae* sunt, quae eam speciem naturamque habent, ut dubium videri possit, aqua sit an solum, solida loca: ut recte explicat I. F. Gron. ad Senec. Cons. ad Marciam c. 10. Sic *ambigua natura*, *ambiguus vultus*, et alia saepe apud poëtas. Sed ambiguum esse potest, utrum post *undae* interpungendum sit, necne. Nam utrumvis facias, commodus sensus et idem. Sed mihi magis placet interpungi. Ita in sequentibus est explicatio verborum, *incertae undae*, quae in nominativo accipiendae. Atque veteres libri omnes, etiam ed. pr. sic interpungunt; qui non sine gravi caussa sunt deserendi, praesertim quum et totius orationis structura hanc interpunctionem desideret. Series enim haec est: incertae lacus undae sunt. Nam primum iniecta natant omnia: deinde periti natandi et imperiti eodem modo feruntur, nihil submergitur. Vincula orationis omisit Tacitus. Denique e MSS. Flor. Vatic. ed. pr. edidi *ferunt*, ut volebat etiam Iac. Gronovius (sic et Bud. et Reg. Lall.). Ita variatur constructio, et oratio fit Taciti consuetudini et elegantiae aptior. *Attolli* de natantibus et c. 14. Vulgo *feruntur*. ERN. Lectio vulg. inde a Put. omnino bonum sensum offert, eamque restituere Bip. At a Flor. et conspirantibus codicibus recedere mihi religio est. Neque nugari puto, qui *incertam undam eo*, quo Gronovius, modo exponunt, quod et Pichenae sic visum. Heinsius e MS. Spinae, quod,

periti imperitique nandi perinde adtolluntur: certo anni bitumen egerit; cuius legendi usum, ut ceteras artes, experientia docuit: ater suapte natura liquor, et sparso aceto concretus, innatat: hunc manu captum, quibus ea cura, in summa navis trahunt: inde, nullo iuvante, influit, oneratque, donec abscindas: nec abscindere aere ferrove possis; fugit cruorem vestemque infectam sanguine, quo feminae per menses exsolvuntur: sic veteres auctores. Sed gnari locorum tradunt, undantes bitumine moles pelli, manuque trahi ad litus; mox, ubi vapore terrae, vi solis, inaruerint, securibus cuneisque, ut trabes, aut saxa, discindi.

7. Haud procul inde campi, quos ferunt olim uberes magnisque urbibus habitatos, fulminum iactu arsisse; et manere vestigia; terramque ipsam, specie tor-

quale sit, non indicat, profert *inerti undae*. Id ipsum Grotio et Freinshemio placuerat. Heinsius malebat *inertes undae.... ferunt*. Mox Bud. *attollunt*. —* Crus. Prob. Crit., p. 33, legit *inertes undae ac sup. ut solidae ferunt.*

Periti imp. etc. Id Vespasianom esse expertum, docet Ios. B. Ind. 4, 5 (8).

Certo anni. Ita libri: et phrasis nota et Tacito frequens: vulgati vocem addunt, *certo anni tempore*. Lips. *Tempore* abest ab ed. pr. Ern. Sed Put. Alc. Rhen. item cod. Bud. habent.

Urbibus habitatos. MS. Orosii Periz. edd. Venet. August. *habitos*. Ern. Put. Alc. Rhen. *habitatos*. Sic et c. Bud.

Fulminum iactu. Ex Orosio 1, 5, qui haec expresso etiam Cornelii nomine transcripsit, legas *fulminum ictu*. Lips. At MSS. optimi et veteres edd. Orosii habent *iactu*: quod et edidit Havercampus. Et *fulminum iactus* Cicero non uno loco dixit, ut docet ad h. l. Pichena. (Cf. Catil. 3, 8; Divin. 2, 18.) Ceterum *fulminum* edidit primus (a Bud.) Rhen. et sic MS. Guelf. Ceteri ante Rhen. *fulminis*. *Fulminum* etiam Orosius. Ern. Flor. et Bud. *iactu*. Sic et edd. vett. Heinsius volebat *tactu*, ut A. 13, 24; 14, 12.

Terramque specie torridam. In eodem Orosio *terramque ipsam, specie solida*. Lips. *Ipsam* etiam Flor. unde edidit Pichena, Guelf. (Bud.) Agr. ed. pr. et Orosius. *Solidam* Orosii plerique MSS. edd. vett. Sed tamen quidam scr. et edd. etiam *solida*, i.e. integra, ut visu sterilitatem non deprehendas. Certe verbum, quod τῷ *specie* addatur, aliquid boni indicare debet: quamquam *specie* bona est, tamen *vim* frugiferam non habet. Sed tale non est *torridam*. Itaque hoc verbum sanum indicare non possum. Adde notam proxime

ridam, vim frugiferam perdidisse. Nam cuncta sponte edita, aut manu sata, sive herbae tenues, aut flores, ut solitam in speciem adolevere, atra et inania velut in cinerem vanescunt. Ego, sicut inclytas quondam urbes igne caelesti flagrasse concesserim, ita halitu la-

seq. Ern. Bip. ex cit. Orosii loco exsculpunt *specie solita*. Id mihi non arridet. Non credibile est, Tacitum iisdem verbis tam prope iterum fuisse usurum. Porro autem Strabo 16, p. 764, eam terram τεφρώδη eodem sensu dicit. *Specie* minus recte capit Ern. Notat hic *visu*, qui primus eius significatus et nativus. Firmat narrationem Taciti etiam cit. a Brot. Hasselquist in *Voy. dans le Levant*, *t.* 2, *p.* 86.

Sive herba tenus aut flore. Sic edidit Rhenanus, quum ante legeretur edd. pr. Ber. Alc. *herbas tenues aut flores*, quod in MS. Bud. erat *tenus*. Id sane et a pr. manu habuit Guelf. habet et Puteol. quod non est temere. Itaque Rhenanum bene corr領exisse puto, nec imiter Ryckium, qui e MS. Agr. edidit: *sive herbae tenues, aut flores, ut solitam in speciem adolevare*, consentiente tamen ed. pr. nisi quod *herbas* praefert. Nam, quorsum addiderit Tacitus herbas tenues aut flores, quae sane sunt in rebus sponte natis, aut manu satis. Immo vult dicere, nihil ibi in usum hominum nasci: ne ea quidem, in quibus herba et folia tantum spectantur, aut flores, habere suam utilemque naturam, nedum frugifera: hoc est, quum, pro sua quodque natura, vel herba tenus, vel flore, vel in solitam speciem adolevere etc. Ceterum Salmasius (ad Solin. p. 430) corrigebat *in solidam speciem*, capiebatque de fructibus: quod ego non adeo spernam: aptum enim contrariis, *inania velut in cinerem vanescunt*. Sed tamen et *solitam* commodum sensum facit. Ac suspicari licet, *solidam* pro *torridam* ap. Orosium hinc natum. Ern. Lege *solidam in spem*. Ovid. Met. de herba 15, 203: *Turget, et insolida est, et spe delectat agrestes*: ubi forte legendum: *in solido est*, vel *in solida iam spe delectat*. *Spes anni* et *vota coloni* passim apud poëtas. Possis et sive *herba tenus aut flore*, sive *ubi solidam in spicam adolevere*: sed *in spem* verum est: agit de segete: notum illud Helenae ad Paridem in Ovid. Her. 17, 263, *et adhuc tua messis in herba est*. Heins. Bene hoc de Orosio monet Ern. Locus Taciti dubius. Pro lectione inde a Rhenano recepta facit, quod et in Flor. legitur *flore*: nec me movet, quod Bip. de particula *tenus* adferunt. Verum idem Flor. habet *herbas tenues*, teste Ryckio, ut Ber. et Alc. Rem conficit, meo arbitratu, testimonium aliorum, cum lectione Agr. concordans. Sane Ios. B. Iud. 4, 27, itidem refert: *fructum plantarum, quum edulibus sit similis, in fumum vanescere*. Eodem *respicit* vox *inania* apud nostrum. Itaque cum Bip. Ryckianam lectionem reducere non dubitavi.

Iudaicas quondam urbes. Libri aliquot *inclytas urbes*: nec aliter Orosius. Lips. Sic diserte ed. pr. MS. Agr. Favet et Flor. (et Bod.) habens *indicas*: quo motus Pichena recepit. *Inditus* et *inclytus* confundi

cus infici terram, corrumpi superfusum spiritum, eoque foetus segetum et autumni putrescere reor, solo caeloque iuxta gravi. Et Belus amnis Iudaico mari illabitur; circa cuius os collectae arenae, admixto nitro, in vitrum excoquuntur, modicum id litus et egerentibus inexhaustum.

8. Magna pars Iudaeae vicis dispergitur: habent et oppida. Hierosolyma genti caput: illic immensae opulentiae templum, et primis munimentis urbs, dein re-

supra (ad H. 3, 44) vidimus; quod non longe ab hac lectione differt. Ern. — * Trillerus, Obs. Crit. 3, 10, p. 196, legit *integras*, nec improbat *inclytas*.

Infici terram. MS. Guelf. *intarfici*: in margine autem *infici*, man. sec. *Interficere messes* ap. Virgilium G. 4, 330, et similia non iguoro, unde haec scriptura defendi possit: sed vulgatum h. l. melius puto. Infici terram velut veneno aliquo. Per *superfusum spiritum*, intell. aërem. Ern. Bud. *infici*.

Belus amnis. MS. Guelf. edd. ante Rhen. *Bellus*. Ern.

Collectae arenae, admixto nitro. Non *coniactae*. Farnesianus etiam recte: *lectae arenae*. Plinium adi 36, 26 (65), Strabonem 16, p. 758. Lips. *Lectae* etiam Flor. Agr. ed. pr. Ceterae edd. ante Lips. omnes *coniactae*. Item omnes aote Rhen. *vitro*, quod ille correxit e Pliu. l. c. Ern. Bud. vitiose *tecta.... vitro*.

Modicum id litus etc. Plin. l. c. auctore *quingentorum passuum* spatio: Iosepho B. I. 2, 9 (10): *centum cubitorum*: unde Bochartus Hieroz. 2, 5, 9, in Plinio bene corrigit *quinquaginta*, ut iam monuit Ryckius: nam quinquaginta passus centum cubitos efficiunt. Isidorus 16, 15, *quinque millium*, manifeste confusa totius fluminis mensura ap. Plin. l. c. cum mensura litoris arenosi. *Sed* de coniectura induxit Rhenanus. MSS. (etiam Bud.) et edd. vett. *at*, quod centies pro *sed* apud nostrum occurrit, et frustra passim tentatur, ut saepe monuimus. Itaque vetus restituimus. V. ad A. 5, 3. Ern.

Genti caput. Edd. ante Rhen. MS. Guelf. et alii *gentis*. Nil interest. Ern. Bud. *genti*.

Primis munimentis urbs. Ex Iosepho et Zonara legam *at trinis munimentis*. Nam triplici muro circumdatam eam fuisse, uterque is scriptor te docebit. Iosephus Haloseos 6, 1, Zonaras 6, 19. Lips. *Munimentis* MSS. (etiam Bud.) edd. pr. Put. At ed. Ber. vitiose *monumentis* dedit, quod fideliter expressit ed. Basil. Alciati. *Primis mun. urbs* est, urbs et eius munimenta primum adeunti occurrunt: intra urbem est regia, et omnium munitissimum templum. Sed vide notam seq. Ern. *Trinis* volebat et Heinsius.

Urbs de iugis. Iure nato, et mecum libri Farnes. (Flor. Reg. Lall.), *urbs deingia templum clausum*. Vatican. *urbs ob demgia*. At Ios. Mercerus legit: *primis munimentis urbs, dein regia*. Feliciter. Tacitus ipse iuvat, infra c. 11: *Alia intus moenia*

gia: templum intimis clausum: ad fores tantum Iudaeo aditus; limine, praeter sacerdotes, arcebantur. Dum Assyrios penes Medosque et Persas Oriens fuit, despectissima pars servientium; postquam Macedones

regiae circumiecta. Lips. Recepit Pichena cum seqq. praeter Ryckium. MS. Guelf. ed. pr. ceterseque ante Rhen. *dein iugis*. In ed. Rhen. est *de iugis* divisim, nescio unde, et quo consilio, tacite editum; ut vitium operarum videatur. Et ea lectio tamen constanter ab omnibus servata. Unde apparet, frustra laborare, qui (ut Marc. Donatus) reverentia antiquae lectionis conautur explicare, quomodo Hierosolyma *urbs deiugis* vocentur. Ern. Bud. et *pr. m. urbs de vigia* (s. *de iugia*). Bip. totum locum ita refingunt: *ex pr. m. urbi, dein vigiliis, ad postremum feminis clausum*. In alia abit Heinsius. Equidem ingenue fateor, mihi non liquere. A Mercero receptam lectionem sat commode reddit Dotteville interpres.

Templum intimis. Quomodo, *intimis?* Ablego eam vocem cum nonnullis libris et lego: *trinis munimentis* * *urbs, ob de iugia. Templum clausum. ad fores tantum Iudaeo aditus.* Aut, si retineri placet, scribam apposite, *templum intimum*, sive magis *interius*. Duplex enim templum, exterius et interius, ut Zonares 6, 23. et Iosephus Ant. 6, 9 (4), et 15, 14 (11), et B. Iud. 5, 5. describunt appellantque: et exterius patet, sola interior domus clausa. Rodolphus haec omnia concinnat (sed ab ingenio, opinor), et *primis munimentis urbis, alienigenis templum interius clausum.* Lips. Id tamen recepit Ryckius (* et Heinsius). *Ex pr. m. urbis* probari possit. Nam profecto templum praecipuum urbis munimentum. V. c. 12. Ita sensus sit: templum illud est primarium urbis propugnaculum: proximum est regia. *Urbis* vestigia in ed. pr. in qua est *ursob*, quod ex *urbis* factum videtur. Deinde punctum esse debet post *regia*. At *alienigenis* insititium manifeste. Nam templum interius non externis magis, quam Iudaeis non sacerdotibus, clausum. *Templum* hoc loco non ita late sumitur, ut vulgo, sed de interiori aede, ναῷ, si *clausum* ad homines referas et ademptam facultatem adeundi. Ita omnibus clausum fuit, ut legere possis, *cunctis, adeuntibus*, aut simile quid. Sed refertur *clausum* ad *munimenta*, ut *intimis* moveri non debeat. Ern. — *Ad fores tantum Iudaeo aditus.* MS. Guelf. non male, opinor, *tamen*: praesertim, si *intimis* ad eam rationem, quam dixi, corrigatur. Ceterum illustratur hic locus Lucae 1, 10, ubi, dum sacerdos intus sacris operatur, populus precatur ἔξω, foris, ad fores. Transire limen nefas omnibus, praeter sacerdotes. Ed. pr. vitiose *Iudaeae* et *lumine*. Mox pro *arcebantur* legendum *arcentur*, totus contextus clamat. Ern. — * Heinsius leg. putabat *ad f. t. I. a. et limen, penetrali et sacerdotes arcentur.*

Desp. p. servientium; postquam etc. Haec distinctio est a Rhenano, quod comma hodie est ante *rex*, quum olim punctum esset: qua ante *postquam* interpungitur, iam est in MSS. ed. pr. Ern. Bud. mox *adnisus*.

praepotuere, rex Antiochus, demere superstitionem, et mores Graecorum dare adnixus, quo minus teterrimam gentem in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus est: nam ea tempestate Arsaces desciverat. Tum Iudaei, Macedonibus invalidis, Parthis nondum adultis (et Romani procul erant) sibi ipsi reges imposuere; qui mobilitate vulgi expulsi, resumpta per arma dominatione, fugas civium, urbium eversiones, fra-

Nam ea tempestate. Errare hic Tacitum, convenit: confuso Antiocho Epiphane cum Antiocho, cognomine Θεῷ. Nam sub hoc Arsaces defecit. In quo valde diligentiam tanti scriptoris desideres. Nam satis magnum est intervallum inter utrumque, quum Theus sit tertius, Epiphanes octavus Syriae rex, et pueri in elementis discant, sub quo Parthi defecerint, a quo Antiocho maxime Iudaei vexati. Accedit, quod epochae Arsacidarum initium ita clarum et nobile sit, ut nullo modo vel mediocris scriptor in hoc potuerit errare. Itaque credo, verba haec: *nam ea tempestate Arsaces desciverat*, esse additamentum imperiti hominis, quod e margine in textum venerit, ut alia, de quibus aliis locis vidimus. Parthorum bello sane prohibitus Antiochus Epiphanes dici potest, quo minus Iudaeos opprimeret: nam, quum maxime premeret Iudaeos, in Parthos belligeratum abiit, ibique mortuus est. Id non intelligens homo imperitus, credensque, *bellum Parthorum* esse, quod a Parthis illatum sit, hanc stultam et imperitam notulam adiecit, quae ne in puero quidem ferenda. Nec conveniunt sequentia. Nam, si Tacitus ista dedisset, putassetque de Antiocho Θεῷ esse accipienda, quae de vexatis Iudaeis traderentur, an dixisset, ab eo tempore Macedones invalidos fuisse? quum post fuerit Antiochus M. At post Epiphanem sane invalidi Syri fuere. Itaque verba iste uncis inclusi. Quae si quis Tacito adserat, feram: ab Tacito quidem nihil gratiae ferat. Ern. Bip. utcunque vulgatum tuentur, quod Antiochus Epiphanes etiam adversus Parthos bellum infeliciter gesserit, v. Maccab. 2, 9, quodque Arsacidae inde ex primo *Arsacis* nomen continuarint. Brot. legi iubet *Armenorum bello* et *Artaxias desciverat*, de quo Appian. in Syr. p. [illegible]7 et 131. Sed et huic et illis obstat, quod, ea aetate, dici non possit, *Parthos nondum* fuisse *adultos*, quod utique aetati Antiochi Dei convenit. Sic ab errore Tacitus immunis praestari non poterit, nec quidquam iuvat, ista de defectione Arsacis verba uncis inclusisse, quos proinde sustuli.

Romani procul erant. Sic MSS. Flor. (Bud.) Agr. ed. pr. quod recepi. Reliqui libri *aberant.* Ern.

Sibi ipsi reges imposuere. Eo Brot. refert nummos Simeonis inscriptos A. I. ET 4 REDEMTIONIS ISRAEL vel ZION, de quibus omnium instar Eckhel Doctr. NN. vet. t. 3, p. 465. Sed regium nomen hic non stricte capiendum.

trum, coniugum, parentum neces, aliaque solita regibus ausi, superstitionem fovebant; quia honor sacerdotii, firmamentum potentiae, adsumebatur.

9. Romanorum primus Cn. Pompeius Iudaeos domuit; templumque iure victoriae ingressus est. Inde vulgatum, « nulla intus Deum effigie vacuam sedem, et inania arcana. » Muri Hierosolymorum diruti; delubrum mansit. Mox, civili inter nos bello, postquam in ditionem M. Antonii provinciae cesserant, rex Parthorum Pacorus Iudaea potitus, interfectusque a P. Ventidio, et Parthi trans Euphraten redacti; Iudaeos C. Sosius subegit. Regnum, ab Antonio Herodi datum, victor Augustus auxit. Post mortem Herodis, nihil

Iudaeos domuit. Iudaeos omnes scr. (etiam Flor. et Bud.) et edd. veteres, quos inspexi. Lipsius tacite omisit. Unde Pichena, pro more suo, a vulgatis abesse dicit, restituitque. Sane melius abesset. Sed supra iam monui, nimis multis locis ita poni nomina, ut salvo sensu possent abesse. Mox *nullas effigies* MS. Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. Ern. Emendavit Rhen. e Bud.

Mox bello civili interno. Cur haec geminat civile et internum? placet immo Romana scriptio, *bello civili inter nos.* Lips. MS. Agr. *civili inter nos bello*: concinnius. Per scriptionem Rom. Lipsius aut non intelligit editionem Rom., i. e. Spirensis, aut falso laudat. Nam in meo exemplo est *civili interno bello*, ut in Flor. Et tamen Rom. scripturae nomine alibi hanc ed. laudat. Etiam alibi falso laudari hunc librum vidimus a Lipsio. Ceterum *inter nos* quidem tolerabilius est quam *interno*, sed tamen et ipsum supervacuum et correctoris manum redolens. Mihi alterutrum *civili* vel *interno* spurium videtur. Ern. Bud. male *civili interno*, omisso *bello*. Prius idem *dirupti.*

Provinciae cesserant. Utrum *provincia cesserat*, an *Oriens cesserat*. Gron. *Provinciae* verum int. *Orientis*, ut Ryckius iubet. Ern. Bud. *provinciae.*

Rex Pacorus. Proprie regis filius, scil. Orodis. Sed sic solent, ut supra 2, 25, *rex Epiphanes.* Nec necesse, quod coniiciebat Brot. *F. reg. Parth. Pacorus.*

C. Sosius. Sive *Sossius.* Male quidam libri, *Sestius.* Lips. *Sosius* MS. Guelf. ed. pr. ceteraeque. Ern. De *Sosio* v. Ios. Ant. 14, 16 (28), et Dio 49, 22, ad a. 718. Dio *Sossium* vocat. Ap. Murat. Inscr. t. 1, p. 295, item in numis memoratur *C. Sosius.* Bud. *G. Sosius.*

Victor Augustus sanxit. Prisci aliquot libri, *auxit.* Lips. Idque verum. *Sanxit* est ab Rhenani ingenio. (Bud. *ausit.*) *Auxit* restituit Pichena. De scriptura *Simo* ad c. 12, de ipso, Herodis servo, Ios. A. 17, 11 (10). Ern. Idem quoque B. Ind. 1, 15

exspectato Caesare, Simo quidam regium nomen invaserat. Is a Quinctilio Varo, obtinente Syriam, punitus; et gentem coërcitam liberi Herodis tripartito rexere. Sub Tiberio quies: dein iussi a C. Caesare, « effigiem eius in templo locare, » arma potius sumpsere; quem motum Caesaris mors diremit. Claudius, defunctis regibus, aut ad modicum redactis, Iudaeam provinciam equitibus romanis, aut libertis permisit; e quibus Antonius Felix, per omnem saevitiam ac libidinem, ius regium servili ingenio exercuit, Drusilla, Cleopatrae et Antonii nepte, in matrimonium accepta; ut eiusdem Antonii Felix progener, Claudius nepos esset.

10. Duravit tamen patientia Iudaeis usque ad Gessium Florum, procuratorem. Sub eo bellum ortum: et comprimere coeptantem Cestium Gallum, Syriae

(20), auctum ab Augusto regnum Herodi narrat.

Tripartito rexere. Archelaus Iudaeam, Herodes Antipas Galilaeam, Philippus (Herodes) Trachonitidem, ut tetrarchae.

Dein iussi etc. De quo legenda Philonis legatio ad Caium, et noster 12, 54. Ern.

Arma potius sumpsere. Contra Ios. Ant. 18, 10 (8), et B. Iud. 2, 9 (10), docet, rem intercessione Petronii esse compositam et mox Claudium vita functum.

Ad modicum redactis. Unus tum Herodes, Agrippae M. frater, regnum Chalcidis occupabat.

Antonius Felix. Antonianum potius dicendum disputat Canneg. *de Mut. sub imp. nom. rat. p.* 54. Is autem nepos fuit Claudii, qui ex Druso Germ. et Antonia min. Antonii filia natus erat.

Comprimere coeptantem. Sic bene editum a Rhenano. MS. Bud. ed. pr. *comprimere receptantem*: temere repetita ultima prioris verbi syllaba, unde factum *reos* in aliis MSS. et edd. ceteris ante Rhen. Ern.

Cestium Gallum. Idem Suetonio narratur Vespas. 4: *Iudaei rebellarunt, caesoque praeposito, legatum insuper Syriae consularem, suppetias ferentem, rapta aquila, fugarunt.* In Iosepho haec ipsa, et plane omnia vide A. 20, 9 (11): B. Iud. 2, 23 (18). Sed quis tamen *praepositus* ille *caesus?* ita enim Suetonius, nec rem tam notabilem vel Iosephus, vel Tacitus, dixere. Immo ille plane contra: Florum, qui tunc praepositus, evasisse et bellum iis fecisse. An *caesoque praesidio?* ita enim Eutropius, qui sua solet ex Tranquillo describere: *Exstinctis romanis praesidiis, legatum quoque Syriae suppetias ferentem, rapta aquila, fugarunt.* Sunt ipsa, ut vides, Tranquilli. An

legatum, varia proelia ac saepius adversa excepere. Qui ubi fato, aut taedio occidit, missu Neronis Vespasianus fortuna famaque, et egregiis ministris, intra duas aestates, cuncta camporum, omnesque, praeter Hierosolyma, urbes, victore exercitu tenebat. Proximus annus civili bello intentus, quantum ad Iudaeos, per otium transiit. Pace per Italiam parta, et externae curae rediere. Augebat iras, quod soli Iudaei non cessissent. Simul manere apud exercitus Titum, ad omnes principatus novi eventus casusve utilius videbatur. Igitur castris, uti diximus, ante moenia Hierosolymorum positis, instructas legiones ostentavit.

11. Iudaei sub ipsos muros struxere aciem, rebus secundis longius ausuri, et, si pellerentur, parato perfugio. Missus in eos eques cum expeditis cohortibus ambigue certavit. Mox cessere hostes, et sequentibus

verius, *Gessiumque praepositum?* ut hoc dicat, *Gessium Florum* (id ei nomen) fugatum, ac tum etiam Cestium Gallum? interpretes nihil hic pro re dicunt: tu serie historiarum, lector, arbitrare. Lips. Vide dicta a me ad locum Suetonii, item quae Dukerus et Oudendorpius. Ern. Lipsii notam, in Gron. editionibus versus finem truncatam, integritati suae restitui.

Adversa excepere. Cod. Bud. *adversa excipere.* Ed. pr. *accipere.* Ern. Rhen. correxit ingenio.

Intra duas aestates. Intra edidit (ex ingenio) Rhenanus. Superiores edd. MS. Guelf. *inter.* Mox MSS. Bud. Guelf. (Reg. Lall.) ed. pr. *Hierosolymam.* Vid. supra ad c. 2. Ern. Bud. *duas aestates* sine praepos. In notis Rhen. eam quoque submovendam docet, sed in textu ponit *intra.*

Proximus annus, bello civili intentus, quantum ad Iudaeos per otium transiit. Lege *proximis annis bello civili intentus:* nempe, *quantum ad Iudaeos per otium transitis:* annis per otium transitis: plus uno anno interquievit. Agric. 6, *annum quiete et otio transit.* Heins.

Pace domi parta etc. MS. Guelf. (Bud.) edd. ante Rhen. *parata;* male. V. ad A. 16, 2. Ex ingenio bene correxit Rhenanus. Mox *et* aut tolli et ad sequentia reiici vult Freinshemius, aut mutari in *ut.* Illud melius, sed tamen non necessarium. Liv. 2, 52, *urbi cum pace etiam laxior annona rediit.* Abesse et hic posset *etiam:* sed propterea non vitiosum est. Infra edd. ante Pich. MSS. Agr. Guelf. *utile.* Flor. (Bud.) *utilis.* Ern.

Uti diximus. Cap. 1.

Ambigue certavit. Secus Ios. qui B. Iud. 5, 2, ferme oppressum Titum et legionem decimam castris pulsam memorat.

diebus crebra pro portis proelia serebant; donec assiduis damnis intra moenia pellerentur. Romani ad oppugnandum versi: neque enim dignum videbatur, famem hostium opperiri; poscebantque pericula, pars virtute, multi ferocia et cupidine praemiorum. Ipsi Tito Roma et opes voluptatesque ante oculos; ac, ni statim Hierosolyma conciderent, morari videbantur. Sed urbem, arduam situ, opera molesque firmaverant, quis vel plana satis munirentur. Nam duos colles, immensum editos, claudebant muri, per artem obliqui, aut introrsus sinuati; ut latera oppugnantium ad ictus patescerent. Extrema rupis abrupta; et turres, ubi mons iuvisset, in sexaginta pedes, inter devexa, in centenos vicenosque adtollebantur; mira specie, ac procul intuentibus pares. Alia intus moenia, regiae circumiecta: conspicuoque fastigio turris *Antonia*, in honorem M. Antonii ab Herode appellata.

12. Templum in modum arcis, propriique muri, labore et opere ante alios: ipsae porticus, quis templum ambiebatur, egregium propugnaculum. Fons perennis aquae, cavati sub terra montes; et piscinae cisternaeque servandis imbribus: praeviderant conditores, ex diversitate morum, crebra bella, inde cuncta quamvis adversus longum obsidium; et a Pompeio ex-

Nam duos colles. Rectiora his de Hierosolymis summa arte munitis docet Iosephus. Cf. Polyp. *Folard,* t. 3, p. 319.

Per artem obliqui. Rationem dat Veget. 4, 2.

In centenos vicenosque adtollebantur. MS. Bud. *in centenosque.* Guelf. Oxon. *in centenos quoque.* Mox ed. pr. *circumvecta:* et MS. Oxon. *honore M. Antonii:* quae phrasis Tacito et alibi usurpata. Ern. Bud. *circumiecta;* dein *in honore:* prius *in immensum.*

Labore et opere. MSS. Flor. Agr. Guelf. edd. ante Rhen. omnes *opera:* quod videtur natum ex initiali sequentis verbi. Nam *opus* proprium in hac re verbum. Mox Flor. *ambibatur.* Ern. Bud. *opere ambiebatur.*

Praeviderant conditores. MS. Agric. (Bud.) ed. pr. Rhen. *providerant:* quod servatum usque ad Lips. qui vetus tacite restituit: quod h. l. melius. Ern.

pugnatis metus atque usus pleraque monstravere. Atque, per avaritiam Claudianorum temporum empto iure muniendi, struxere muros in pace, tanquam ad bellum; magna colluvie et ceterarum urbium clade aucti: nam pervicacissimus quisque illuc perfugerat, eoque seditiosius agebant. Tres duces, totidem exercitus. Extrema et latissima moenium Simo, quem et Bargioram vocabant, mediam urbem Ioannes, templum Eleazarus, firmaverat. Multitudine et armis Ioannes ac Simo, Eleazarus loco, pollebat. Sed proelia, dolus, incendia inter ipsos, et magna vis frumenti ambusta. Mox Ioannes, missis per speciem sacrificandi, qui Eleazarum manumque eius obtruncarent, templo potitur: ita in duas factiones civitas discessit, donec, propinquantibus Romanis, bellum externum concordiam pareret.

13. Evenerant prodigia, quae neque hostiis, neque votis piare fas habet gens superstitioni obnoxia, religionibus adversa. Visae per caelum concurrere acies, rutilantia arma, et subito nubium igne collucere templum. Expassae repente delubri fores, et audita ma-

Metus atque usus. Atque denuo sequitur. Lege igitur, *metus aeque ac usus*, vel, quod malo, *metus atque usus peraeque*, vid. Ann. 6, 5. Heins.

Ceterarum urbium clade. Alii *exterarum.* Lips. Velut ed. pr. MS. Agr. male: nam intelliguntur urbes Iudaicae. Add. ad C. 32. Ern. Bud. *ceterarum.*

Simo, Ita MSS. Flor. (Bud.) Guelf. Oxon. ed. pr. sed haec tamen ut Flor. semel tantum: alii MSS. *Simon.* Ern.

Ioannes, quem et Bargioram vocabant. Iosepho B. Iud. 2, 23 (19), 4, 7 (9). Simo Giorae filius vocatur: unde cum Ryckio probo Salinerii coniecturam, qui transpositum hoc incisum putabat, et post *Simo* ponendum. Dein MS. (etiam Bud.) et edd. ante Lips. omnes *Barbagioram.* Pro *Eleazarus* ed. pr. *et Lazarus*, item *Lazarus*, *Alazarus*, ut MS. Fl. (Bud.) Ern. Ex suffragio Brot. et Lall. quoque reposui suo loco verba ista, forsan a glossatore adiecta. Idem fecere Bip. et unciuis inclusere. Colerus putabat, *Bar Ionam* dicendum.

Evenerant prodigia. Plura enarrat Ios. B. Iud. 6, 12, (5.)

Expassae repente delubri fores. MS. Flor. *expertae.* (Bud. *ex parte.*) Agr. ed. pr. *apertae*: quod pro glossa habet Ryckius. Nec audet I. Grono-

ior humana vox, « Excedere Deos; » simul ingens motus excedentium. Quae pauci in metum trahebant; pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum literis contineri, eo ipso tempore fore, ut valesceret Oriens, profectique Iudaea rerum potirentur: quae ambages Vespasianum ac Titum praedixerat. Sed vulgus, more humanae cupidinis, sibi tantam fatorum magnitudinem interpretati, ne adversis quidem ad vera mutabantur. Multitudinem obsessorum, omnis aetatis, virile ac muliebre secus, sexcenta millia fuisse accepimus. Arma cunctis, qui ferre possent; et plures, quam pro numero,

vius aliquid contra vulgatum e Flor. moliri. Ern.

Profectique Iudaea rerum potirentur. V. dicta ad Sueton. Vesp. c. 4, sed etiam quae monuit Oudendorpius. Mox *praedixerat* MS. Flor. (Bud.) ed. pr. quod quaerit I. Gronov. cur mutatum sit. Nam profecto et *ambages* in singulari de vaticiniis dicitur. Ern. De re ipsa pluribus Brot. in ed. maiore. Cf. et Ios. B. Iud. 6, 12 (5). *Ambages* ambigua sunt oracula.

Virile ac muliebre secus. Sic MS. Flor. a m. pr. quod recte receptum a I. Gron. Add. ad A. 4, 62. Ceteri libri (in his Bud.) *virilis ac muliebris sexus*: inde a Pichena *virile ac muliebre sexus*. In ed. pr. *sexus* excidit, ob initium sequentis verbi. Ern. De voce *secus* v. et Charisius ap. Putsch. p. 61.

Sexcenta millia fuisse accepimus. Numerus mihi non certus, et quem (a Rhen.) ex Budensi cod. et Orosio substitutum video parum caute. Nam ille scribit, *sexcenta millia Iudaeorum interfecta Cornelius et Suetonius referunt.* Sed interfecta sit: quum noster hic universe de obsessis: qui certe paullo plures. Libri etiam instabiles et quidam (ut Put. Alc.) *ducenta millia.* Fortasse, *dena* aut *undena millia:* quod paullo propius ad Iosephum 6, 17 (9), et Zonaram 6, 26, et Iornandem accedat, qui omnes *undecies centena millia* periisse obsidione illa clare tradunt: periisse, inquam, fame, morbo, ferro. Nam Sulpicio Severo fidem vix habeo, qui l. 2, *numerum peremptorum ad undecies centena millia* profert, *capta vero centum millia ac venundata.* Sed peremptos fortasse largius accepit, et nostro illo sensu. Lips. *Sexcenta millia* clare praeter Bud. etiam Flor. Agr. ed. pr. Reliquae ante Rhen. *ducenta*: quod quomodo natum, patet e MS. Guelf. in quo *dc^ta*. Ceterum in numero caesorum discrepare auctores, frequentissimum est in omni historia. Ern.

Plures, quam pro numero. Id valet, fuere obsessi *sexcenta millia*; credas quartam aut circiter partem (pro communi ratiocinatione) arma tulisse. at hic aliter fuit, et plures impetu atque ardore ceperunt. Qui? infra aut supra legitimam aetatem, pueri senesque. Lips. Paullo post *impetus*, quod e Flor. inductum a Pi-

audebant. Obstinatio viris feminisque par; ac, si transferre sedes cogerentur, maior vitae metus, quam mortis. Hanc adversus urbem gentemque Caesar Titus, quando impetus et subita belli locus abnueret, aggeribus vineisque certare statuit. Dividuntur legionibus munia, et quies proeliorum fuit; donec cuncta expugnandis urbibus reperta apud veteres, aut novis ingeniis, struerentur.

14. At Civilis, post malam in Treveris pugnam, reparato per Germaniam exercitu, apud Vetera castra consedit; tutus loco, et ut memoria prosperarum illic rerum augescerent barbarorum animi. Secutus est eodem Cerialis, duplicatis copiis, adventu secundae et VI. et XIV. legionum. Cohortesque et alae, iampridem accitae, post victoriam properaverant. Neuter ducum cunctator. Sed arcebat latitudo camporum, suopte ingenio humentium. Addiderat Civilis obliquam in Rhenum molem, cuius obiectu revolutus amnis adiacentibus superfunderetur. Ea loci forma, incertis vadis subdola, et nobis adversa: quippe miles romanus armis gravis, et nandi pavidus; Germanos, fluminibus suetos, levitas armorum et proceritas corporum adtollit.

15. Igitur, lacessentibus Batavis, ferocissimo cuique nostrorum coeptum certamen: deinde orta trepidatio,

chena, etiam est in Guelf. (et Bud.) Celeri *impetum*. Ern.

Maior vitae metus q. m. Cf. Dio. 66, 6.

Post malam in Tr. pugnam. V. 4, 77.

Apud Vetera castra consedit. Castra abest ab edd. Lipsii: in antiquioribus meis omnibus reperi: ne quis erret, credens Pichenae, ab editis abesse. Ern.

Adventu secundae et XVI. Mercerus acute corrigit et *sextae*: quia XVI. dudum cum Ceriali fuerat, et sexta ex Hispania demum accesserat. Et sic recensentur infra c. 16, *quartadecimani*, *sexta legio*, *secunda* ii. Add. H. 4, 68. Adiuvat forte et ordo numerorum. XIVtam opinor XVIae praeposuisset: quod visum et I. Gronovio. Ern. Cf. mox c. 16, ubi istae tres legiones sic iunctae.

cum praealtis paludibus arma, equi, haurirentur. Germani notis vadis persultabant, omissa plerumque fronte, latera ac terga circumvenientes: neque, ut in pedestri acie, cominus certabatur; sed, tanquam navali pugna, vagi inter undas, aut, si quid stabile occurrebat, totis illic corporibus nitentes, vulnerati cum integris, periti nandi cum ignaris, in mutuam perniciem implicabantur: minor tamen, quam pro tumultu, caedes; quia, non ausi egredi paludem Germani, in castra rediere. Eius proelii eventus utrumque ducem, diversis animi motibus, ad maturandum summae rei discrimen erexit. Civilis instare fortunae; Cerialis abolere ignominiam. Germani prosperis feroces; Romanos pudor excitaverat: nox apud barbaros cantu aut clamore, nostris per iram et minas, acta.

16. Postera luce, Cerialis equite et auxiliariis cohortibus frontem explet; in secunda acie legiones locatae; dux sibi delectos retinuerat ad improvisa. Civilis haud porrecto agmine, sed cuneis, adstitit. Batavi Gugernique in dextro; laeva ac propiora fluminis Transrhe-

Arma, equi. Ita I. Gron. e Flor. edidit. Consentiunt MS. Bud. ed. pr. in quis *arme qui. Aurirentur*, quod e Flor. notat I. Gron. sine adspiratione, etiam Guelf. qui frequenter hoc verbum et alia sic exhibet: in quo supra tamen subinde adscripta nota adspirationis. ERN. In Bud. adspiratio non deficit. Qui *arma* potuerint hauriri, se non videre, profitentur Bip. forsan abiecta ab equitibus, ut sese facilius expedirent in paludibus.

Omissa pl. fronte. Bud. *diversa pl. fr.* Rhen. coniicit *dimissa.*

Nec u. i. p. a. cominus certabatur. MS. Flor. (Reg. Lall.) ed. pr. ut Reg. *cominus minus*:. unde I. Gron. faciebat *cominus eminus:* quod recepit Brotier. Ego non imitor. *Pedestris acies* h. l. opponitur *navali*; estque adeo terrestris, in qua non modo cominus, sed et eminus pugnatur. ERN. Bud. *cominus cert.*

Rom. pudor excitaverat. Bud. *exercitaverat.* Prius idem *redire.*

Batavi Gugernique. Ita edidi, ne Tacitus in eiusdem populi nomine sibi non constaret. Nam supra 4, 26, *Gugerni* editum, ut apud alios vocantur. Vulgo (et in Bud.) h. l. est *Cugerni*: ed. pr. *Eugenii*: infra c. 18. Guelf. *Gugerni*: ed. pr. *ecugerni.* Mox *eorum* pro *suorum* edd. vett. inde a Puteol. usque ad Pich. *suorum* MSS. Flor. (Bud.) Agr. Guelf. ed. pr. Post dedi *exciderent* pro *exscinderent*, e MSS. Flor. (Bud.) Agr. ed. pr. idque voluit edere I. Gro-

nani tenuere. Exhortatio ducum, non more concionis apud universos, sed ut quosque suorum advehebantur. Cerialis « veterem romani nominis gloriam, antiquas recentesque victorias; ut perfidum, ignavum, victum hostem, in aeternum exciderent: ultione magis, quam proelio, opus esse. Pauciores nuper cum pluribus certasse; attamen fusos Germanos, quod roboris fuerit. Superesse, qui fugam animis, qui vulnera tergo, ferant. » Proprios inde stimulos legionibus admovebat, « domitores Britanniae quartadecimanos » appellans: « principem Galbam sextae legionis auctoritate factum; illa primum acie secundanos nova signa, novamque aquilam dicaturos. » Hinc, praevectus ad germanicum exercitum, manus tendebat, « ut suam ripam, sua castra, sanguine hostium reciperarent. » Alacrior omnium clamor, quis vel e longa pace proelii cupido, vel fessis bello pacis amor, praemiaque et quies in posterum sperabantur.

17. Nec Civilis silentem struxit aciem, locum pu-

novius, sed operae non paruerunt. MS. Guelf. edd. vett. *exciderent*. Add. ad Agric. 19. Ern.

Attamen fusos Germanos. Melius Flor. *ac tamen*, ut voluit Muretus: ed. pr. male *Romanos*. Ern. *Ac tamen* recepere Bip. Bud. *at tamen*. Sensus idem. Bud. *Germanos*.

Sextae legionis auctoritate. Id est initio a sexta legione facto Caesarem appellandi, quod exemplom ceteras secutas. Mox *novam aquilam* et *nova signa* tribuit secundanis, quod vetera signa in bello civili amiserant. Mox *pervectus* MS. Agr. Ern. Bud. male *prevectos*. Dein *recuperarent: praeliaque sperabantur*.

Alacrior. Cod. Agr. *alacer*.

Silentem struxit aciem. H. e. quae non silentio exciperet hortantis voces, sed clamore probaret. Sed, quoniam id post iterum dicitur: *ubi sono armorum* etc. *approbata sunt dicta*: credo legendum esse *silens* vel *silentio* (vel *silenter*) ut viri docti voluere: sed posterius malim. Mox *omnia* MS. Guelf. edd. Beroaldi seqq. ante Pichenam, qui *omina* edidit e scriptura Flor. *o͞a*, quae est et in ed. Put. *Omina* plane MS. Agr. ed. pr. Scriptura Florentina saue et *omnia* significare potest, estque eius verbi usitatum compendiom: nec id adeo absurdom puto. *Dira* per se possunt infausta omina significare. Deinde ed. pr. *observari*. Denique eadem et MS. Agr. *Treveriani*. Guelf. *Treviri*. Ern. Bud. *silentem*, bene, ut Flor. et Agr. Mox explicatur locus, ubi *sono armorum* etc. Nil ergo mu-

gnae testem virtutis ciens: « stare Germanos Batavosque super vestigia gloriae, cineres ossaque legionum calcantes: quocunque oculos Romanus intenderet, captivitatem, clademque, et dira omnia obversari. Ne terrerentur vario Treverici proelii eventu: suam illic victoriam Germanis obstitisse, dum, omissis telis, praeda manus impediunt: sed cuncta mox prospera et hosti contraria evenisse. Quae provideri astu ducis oportuerit, provisa: campos madentes et ipsis gnaros; paludes

tandum. Dein Bud. *omia.* Parum, credo, refert, *omina*, an *omnia*, legas. Bud. *obversari. Trevercs.* Prius pro *ciens* habet *sciens.*

Suam illic victoriam. Vatic. *suam illic materiam*: quae lectio involvit aliud verbi, quod nondum educo. Certe de avaritia aut cupidine, id dici verius, quam de victoria. Neque enim ea, sed, quod ea per securitatem et insolentiam abusi, cladem, dedit. Lips. *Materiam* etiam ed. pr. Acidalius corrigit *avaritiam*, quod et in promptu Lipsio fuisset, si non nimis a vulgata differret. Idem dicere voluisse videtur: quod 4, 78: *obstitit vincentibus pravum inter ipsos certamen, hoste omisso, spolia consectandi.* Videtur ergo requiri, quod respondeat *pravo spoliandi certamini.* Talu quid si quis repererit, non admodum discrepans a lectione librorum, audiam. Nunc liceat credere, Tacitum captasse acumen, et alia sententia uti voluisse, quae non sit nimis ad vivum resecanda, quales plures in Tacito. Victoria est abusus victoriae, nimia fiducia e victoria, verbo, vitia victorum. Ern. Flor. et Bud. *victoriam.*

Praeda manus impediunt. Hoc sine dubio vitiosum. Saltem *impediant* esse debebat, sed vera lectio est *impedirent*, e necessaria et perpetua ratione latinitatis: *Ne terrerentur.... obstitisse..... dum impedirent.* Ern.

Quae provideri etc. Sententia nostro aliisque in tali oratione trita. Libri fluctuant inter *providisse*, ut est in vulgatis, inde a Rhenano (idemque habet MS. Guelf.) et *praevidisse*, quod est in edd. Put. Ber, Alc. et *praevise*, ut habet Flor. (et Reg. Lall.) ed. pr. denique *praevise* in MS. Bud. et *provisa* in MS. Agr. Ed. video viros doctos inclinare in *provisa*, ut Rhen. Pichenam: quod est utique optimum, et sic aliis saepe locis reperi. *Praevise* autem esse e compendio scribendi pro *praevidisse*: nisi fuit potius *provisa esse*: in quo genere quam saepe in libris peccatum, ad alium locum notavimus. Ern. Rhen. perperam e Bud. profert *praevisa*; habet is clare *praevise.* Contra Flor. teste Pichena, *provise.* In nota Ern. male haec relata; sed culpa, quoad Bud. Rhenani est, apud quem forsan error typographi. Bene recentiores recepere *provisa*, ut codicibus suus honos foret.

Paludes hostibus noxias. MS. Agr. *medias*; quod verum videtur Ryckio. Consentit ed. pr. et fuere paludes inter utramque aciem. Sed cur *hostibus medias* vocet, quae inter utramque aciem? Ern.

hostibus noxias. Rhenum et Germaniae Deos in adspectu: quorum numine capesserent pugnam, coniugum, parentum, patriae memores: illum diem aut gloriosissimum inter maiores, aut ignominiosum apud posteros fore. » Ubi sono armorum tripudiisque (ita illis mos) adprobata sunt dicta, saxis glandibusque et ceteris missilibus proelium incipitur: neque nostro milite paludem ingrediente, et Germanis, ut elicerent, lacessentibus.

18. Absumptis, quae iaciuntur, et ardescente pugna, procursum ab hoste infestius: immensis corporibus, et praelongis hastis, fluitantem labantemque militem eminus fodiebant: simul e mole, quam eductam in Rhenum retulimus, Bructerorum cuneus tranatavit: turbata ibi res: et pellebatur sociarum cohortium acies, cum legiones pugnam excipiunt, suppressaque hostium ferocia, proelium aequatur. Inter quae perfuga

Rhenum et Germ. Deos. Huc facere putat Tollius ad Ausonii Mosellam p. 421, numum Neronis Drusi, in quo numen Rhenus, additque, se vidisse Coloniae signum Rheni aeneum cum literia DIVS RHENVS.

Quorum numine. Id est auspiciis, favore, auxilio sublevati ac freti: ut saepe, apud poëtas in primis. Mox verba *inter maiores*, si ad vivum resecemus, perinepta sint: nam dies praesens quomodo gloriosus esse inter maiores, celebrari, laudari a maioribus potest? Sed acumen quaesivit Tacitus in antithetis, *gloriosiss. inter maiores* et *ignominios. apud posteros.* Sensus est: illo die aut plus gloriae consecuturos, quam maiores ipsorum antea consecuti sint, aut tantum ignominiae, ut etiam posteri mala de ipsis existimaturi sint. MS. Guelf. habet tantum *gloriosum.* Ern.

Ut elicerent, lacessentibus. Elicerent bene Rhen. e Bud. sic et Flor. Agr. Guelf. ed. pr. Primus Puteol. edidit *eluderent;* quod Ber. Alc. secuti. Ern. Probabat hoc Muretus, Acidalius nil mutat. Mox Bud. *assumptis.*

Fluitantem labantemque. Interpunxi, et voce addita explevi locum, fide Vaticani. Lips. Nempe *labantem,* quod et in marg. Guelf. et ed. pr. reperi. Mox cum I. Gron. edidi *tranatavit* e MSS. Flor. Agr. eodemque redit, quod corrupte in ed. pr. *renatavit:* sic et alibi apud nostrum exhibetur. Post MSS. Flor. Bud. Agr. Guelf. ed. pr. *aequatur;* quod recepi pro vulgato *exaequatur:* idque legitimum in hac re verbum. Ern. Bud. *fluitantemqua,* quo patet, vocem omissam. Idem *transnatavit.... equatur.*

Retulimus. C. 14.

Batavus adiit Cerialem, « terga hostium » promittens, « si extremo paludis eques mitteretur: solidum illa, et Gugernos, quibus custodia obvenisset, parum intentos. » Duae alae, cum perfuga missae, incauto hosti circumfunduntur: quod ubi clamore cognitum, legiones a fronte incubuere, pulsique Germani Rhenum fuga petebant. Debellatum eo die foret, si romana classis sequi maturasset. Ne eques quidem institit, repente fusis imbribus et propinqua nocte.

19. Postera die, quartadecima legio in superiorem provinciam Gallo Annio missa: Cerialis exercitum decima ex Hispania legio supplevit. Civili Chaucorum auxilia venere: non tamen ausus oppida Batavorum armis tueri, raptis, quae ferri poterant, ceteris iniecto igni, in insulam concessit: gnarus, deesse naves efficiendo ponti, neque exercitum romanum aliter transmissurum: quin et diruit molem, a Druso Germanico factam, Rhenumque, prono alveo in Galliam ruen-

Solidum illa. MS. Oxon. *solidam illam*, sc. paludum partem. Vulgatum melius et verum est. MS. Agr. *solida illa.* Ern. Bud. *solidum illa.*

Debellatum eo die foret. Cf. c. 21.

Ex Hispania. Bud. *Spagna*, ubi sec. m. praeposuit. *Ys.* Ab Italo homine scriptum codicem dixeris. *Spaniam* olim et Latinis dictam, ostendi ad Vibium seq. p. 398.

Oppidum Batavorum. Quod oppidum? nominare enim certe debuit. An *Batavodurum* scribendum? an cum Rom. codice legimus, *oppida Batavorum?* Et intelligam tunc ea oppida, quae extra insulam. Nam Batavorum veterum sedes non dubie supra et extra etiam insulam, in ora Gallica. Tacitus clare, supra 4, 12: *Extrema Gallicae orae vacua cultoribus, simulque insulam inter vada sitam occupavere.* Lips. Sententias Cluverii, qui *Bateburgum* intelligebat, et Pontani, qui *Noviomagum*, examinat Ryck. ad h. l. Quia *oppida* est in MS. Reg. ed. pr. recepi, ut Lall. et Brot. (et Bip.) fecere. Ern. Bud. vulgatum habet *oppidum.* Agr. et Reg. Lall. *oppida.*

Molem, a Druso Germanico factam. Fuit agger, Rheno, in ripa Gallica, humiliori, et in quam Rhenus magno impetu rueret, oppositus, ut coërceret flumen; et quidem ea in parte Insulae Batavorum, qua proxime intratur venientibus a Batavorum oppido. Eius aggeris auctor Drusus, qui opus instituit anno vitae ultimo, h. e. U. C. 745. Id opus continuavit Paullinus, auctore Tacito A. 13, 53. Adde Altingium in Notit. Bat. et Fris. Ant. t. 1, p. 54. Ern.

tem, disiectis, quae morabantur, effudit. Sic velut abacto amne, tenuis alveus, insulam inter Germanosque, continentium terrarum speciem fecerat. Transiere Rhenum Tutor quoque et Classicus et centum tredecim Treverorum senatores: in quis fuit Alpinus Montanus, quem a Primo Antonio missum in Gallias superius memoravimus: comitabatur eum frater D. Alpinus: simul ceteri miseratione ac donis auxilia concibant, inter gentes periculorum avidas.

20. Tantumque belli superfuit, ut praesidia cohortium, alarum, legionum, uno die Civilis quadripartito

Ipse quoque olim hac de re egi in Lungend. mar. fluv. que omnis aevi molitiminibus, Aug. 1773. seq. Bud. male *dilu t.*

Sic velut obacto amne. Abacto MS. Guelf. (Bud.) edd. inde a Rhen. omnes. MS. Agr. *amoto;* ed. pr. *ab amoto;* edd. Puteol. Ber. Alc. *ablato.* Ern.

Et centum tredecim Tr. senatores. Vox *senatores* aberat a MS. Bud. nec est in Guelf. Mox *in quis* Flor. ed. pr. Ceteri libri ante Pich. (Bud. quoque) *quibus.* Ern.

Quem a primo Antonio.... memoravimus. Haec verba absunt a MS. Oxon. Quum 3, 35; 4, 31, in Germaniam missus dicatur, non in Gallias: I. Gronovius spuria haec verba indicabat. Qui hoc nolent, legendum putabunt *Germaniam.* Mox *D. Alpinus* (*Alpinius* Flor. et Bud.) omnes libri, praeter Agr. in quo *Dr.* id est Drusus. Ern.

Una die Civilis quadripartita invaserit. Sic scribendum e MS. Agr. putavit Ryckius. Quia consentit ed. pr. et *Civilis* post *quadrip.* etiam a Guelf. abest: denique in eodem codice et edd. ceteris ante Rhen. *modicis villis:* id recepi. MSS. Flor. Bud. edd. Rhen. seqq. omnes *modicis vicis:* quod contra Ryckium defendit quidem I. Gronovius, sed nullo alio argumento, quam antiquitate MS. Flor. quum multis aliis locis eius lectionibus alias praetulerit. Vellem docuisset, quid esset *praesidia modicis vicis quadripartita,* et quae forma loquendi: non urgebo id, quod Ryckius, oppida fuisse, non modicos vicos: quorsum et quo consilio additum putabimus *modicis vicis?* Fateor, *una die* potuisse intelligi, si abesset; sed id tamen valet ad clarius perspiciendum magnitudinem reliquiarum Germanicarum, et aliis quoque locis brevitas temporis eodem consilio additur, nempe rei augendae causa. Ceterum ne sic quidem locum persanatum puto. Corrigendum insuper *quadripartito invaserit:* qui modus loquendi frequens Livio. V. c. 21, 7, urbem *tripartito adgreditur.* Caes. B. G. 1, 25, *signa bipartito intulerunt:* ubi vid. Oudend. Observandum autem, librarios in hoc et similibus verbis valde proclives fuisse ad terminationem mutandam, ut proximo substantivo congrueret. Sic ap. eundem Liv. 4, 59, quum esset, *tripartito ad devastandos fines di-*

invaserit: decimam legionem Arenaci, secundam Batavoduri, et Grinnes Vadamque, cohortium alarumque castra; ita divisis copiis, ut ipse et Verax, sorore eius genitus, Classicusque ac Tutor suam quisque manum traherent: nec omnia patrandi fiducia; sed « multa ausis aliqua in parte fortunam adfore. Simul Cerialem neque satis cautum, et pluribus nuntiis huc illuc cursantem, posse medio intercipi. » Quibus obvenerant castra decumanorum, oppugnationem legionis arduam rati, egressum militem, et caedendis materiis operatum, turbavere, occiso praefecto castrorum, et quinque primoribus centurionum, paucisque militibus. Ceteri se munimentis defendere. Et interim Germanorum manus Batavoduri rumpere inchoatum pontem nitebantur. Ambiguum proelium nox diremit.

21. Plus discriminis apud Grinnes Vadamque: Va-

scessere, librarius Vossiani pr. fecit *tripartitos*, referens ad *fines*. In loco ante laudato alius addidit *loco*. Apud Caesarem l. c. in variantibus e pluribus codd. notatum in margine habeo *bipartita*, quod debetur librario genus ad *signa* accommodanti. Et sic saepe turbatum. Quo minus dubitavi hanc correctionem in textum recipere. Ceterum in MS. Guelf. est *legionem m. v quadripartitum invaserint*. Ern. Hic iterum lectio Bud. male refertur. In eo legitur *modis civilis*, ubi dubio procul *modis* ortum ex *uno die*, tum *Civilis* egregie, ut in Agr. Rhenanus nil hic notavit, sed ex ingenio dedit *moticis vicis*. Porro Bud. *quadripartita*. Cum Ern. faciunt Brut. Lall. Bip. Mox in Bud. *Arenaque*, omissis intermediis. Addo, in Bud. vocem *Civilis* post *quadripartita* non legi.

Verax, *s. e. genitus*. In Beroaldi ed. est *vera*: haud dubie operarum vitio, quod, ut alia conservavit ed. Basil. Alciati. *Verax* Rhen. restituit. Ern. E Bud.

P. m. Ceteri se munimentis def. MS. Bud. *mil. eminentis def.* Ed. pr. *ceteris immunientibus defendere*. Ern.

Irrumpere inch. pontem nitebantur. *Irrumpere pontem* nihili esse, quivis animadvertat. Itaque tentabam *abrumpere*; quod in ed. pr. aliisque libris antiquis passim reperi *arrumpere* pro *abrumpere*, et *assumere* pro *absumere* et similia: sed quum e MS. Oxon. *rumpere* notatum a I. Gron. reperissem, id probavi, secutusque exemplum est Lallemand. Sed Brotier notat in MSS. Oxon. esse *irrumpere*. Sed tamen *rumpere* servavi, quia *irrumpere p.* non dicitur, et sine dubio vitium ortum est e finali in verbo praecedente. Ern. Bud. *irrumpere*.

dam Civilis, Grinnes Classicus, oppugnabant: nec sisti poterant, interfecto fortissimo quoque: in quis Briganticus, praefectus alae, ceciderat: quem fidum Romanis, et Civili avunculo infensum diximus. Sed, ubi Cerialis cum delecta equitum manu subvenit, versa fortuna, praecipites Germani in amnem aguntur. Civilis, dum fugientes retentat, agnitus petitusque telis, relicto equo, tranatavit: idem Veracis effugium. Tutorem Classicumque adpulsae lintres vexere. Ne tum quidem romana classis pugnae adfuit, ut iussum erat: sed obstitit formido, et remiges per alia militiae munia dispersi. Sane Cerialis parum temporis ad exsequenda imperia dabat; subitus consiliis, sed eventu

Nec sisti poterant. Sic omnes libri, quos vidi (item Bud.). Suspicatus sum olim, legendum esse *nec sisti poterat*, sc. res, malum: actum erat de castris et obsessis: sed nunc credo, vulgatum verum esse, et defendi posse ex H. 3, 71, ubi eadem forma: ibi refertur ad *scandentes*, hic ad Civilem et Classicum, qui oppugnabant. Mox *ceciderat* est in omnibus libris; sed rem e consuetudine Taciti aestimanti videtur hoc verbum esse a mala manu. Etiam supra c. 19; *in quis fuit*, languet *τὸ fuit;* sed est tamen tolerabilius, quam h. l. *ceciderat*, nec illius generis exempla desunt. Nam praecedit verbum diversae significationis: hic autem synonymum. H. 3, 77: *Sex liburnicae in primo tumultu evasere; in quis praefectus classis Apollinaris.* Agr. 37: *nostrorum trecenti quadraginta cecidere: in quis Atticus, praefectus cohortis:* et sic saepe alibi. Ern.

Diximus. Supra 4, 70. Cf. 2, 22.

Tranatavit. V. ad c. 18. Ed. pr. *transnavit.* Ern. Bud. *tranatavit.*

Idem Germanis effugium. De militum fato iam dixit: sequebatur, ut de ducum casibus diceret. Tres comparent, quartus, Verax, abest. Unde prona coniectura legendum esse *Veracis*; quod iam in mentem venit I. Gronovio. In ed. pr. est *idem germani transfugium.* Si Verax eadem matre potius, quam e sorore Civilis natus fuisset, *germani* teneremus. *Transfugium* sic dici, ut in scriptura illa, nondum reperi. Ern. Bud. *Germani.* Recte Gronovianam coniecturam probant et Bip.; unice vera est et recipienda. Germani milites modo in amnem acti dicuntur.

Subitus consiliis, sed eventu clarus. Lege et *eventu elatus:* quod eventui nimium fideret, subita consilia testabantur. Hist. 4, 63: *rebus secundis sublati. Elatus inflatusque.* Sic Hist. 1, 8, ex emendatione Lipsii, *Germanici exercitus, quod periculosissimum in tantis viribus, solliciti et elati superbia recentis victoriae: tantis successibus.* Suet. Nerone 37, ubi alterutrum videtur superfluum. Heins.

clarus. Aderat fortuna, etiam ubi artes defuissent: hinc ipsi exercituique minor cura disciplinae. Et paucos post dies, quamquam periculum captivitatis evasisset, infamiam non vitavit.

22. Profectus Novesium Bonnamque ad visenda castra, quae hiematuris legionibus erigebantur, navibus remeabat: disiecto agmine, incuriosis vigiliis. Animadversum id Germanis; et insidias composuere: electa nox atra nubibus, et prono amne rapti, nullo prohibente, vallum ineunt. Prima caedes astu adiuta: incisis tabernaculorum funibus, suismet tentoriis coopertos trucidabant. Aliud agmen turbare classem; iniicere vincla; trahere puppes. Utque ad fallendum silentio, ita, coepta caede, quo plus terroris adderent, cuncta clamoribus miscebant. Romani, vulneribus exciti, quaerunt arma, ruunt per vias, pauci ornatu militari, plerique circum brachia torta veste, et strictis mucronibus. Dux semisomnus ac prope intectus, errore ho-

Infamiam non vitavit. Bud. *mutavit.*

Disiecto agmine. Quum alio loco classis, alio castra militum terrestri itinere, Cerialem prosequerentur. Ern.

Prono amne rapti. Difficultatem movet Pichena ex eo, quod, quemadmodum Cerialis adverso amne Bonnam profectus est, sic Germani quoque ita occurrere regredienti debuerint. Quasi fugati eodem loco manserint, ac non per ambages in loca superiora venire potuerint, ut eum persequi defluentem amne possent. Per *vallum* deinde intelligenda castra nocturna prope flumen, ubi classis stabat. Ern.

Suismet coriis. Tentoriis MSS. Vatic. Agr. (et Reg. Lall.) Guelf. ed. pr. Etiam Flor. non longe abludit, in quo *toriis.* Itaque, quum nuspiam *coria* pro tentoriis dicantur, ne *pelles* quidem, nisi in non illa formula *sub pellibus*, *tentoriis* edidi pro vulgato *coriis.* Ern. Bud. *coriis.*

Quo plus terroris. Copula *et*, quam auctore MS. Flor. sustulit ante *quo* Pichena, etiam ab ed. pr. abest. Mox *ornatu militari* ex eodem Flor. dedit Pichena pro *ornati militariter.* In Flor. est *ornati militari*· in ed. pr. plane *ornatu militari.* Sed nec alteram lectionem spernam, quum etiam H. 2, 80, sit *loqui militariter.* Ern. Bud. male *et ut quo plus.* Dein *ornati militariter.*

Dux semisomnus. Ita cum I. Gron. edidi e Flor. Agr. Guelf. ed. pr. (sic et Bud.) Ceterae *semisomnis*, quod saepe illi a librariis substituitur.

stium servatur. Namque praetoriam navem vexillo insignem, illic ducem rati, abripiunt. Cerialis alibi noctem egerat, ut plerique credidere, ob stuprum Claudiae sacratae, mulieris Ubiae: vigiles flagitium suum ducis dedecore excusabant, tanquam « iussi silere, ne quietem eius turbarent: ita, intermisso signo et vocibus, se quoque in somnum lapsos. » Multa luce revecti hostes, captivis navibus, praetoriam triremem flumine Luppia donum Veledae traxere.

23. Civilem cupido incessit navalem aciem ostentandi. Complet, quod biremium, quaeque simplici ordine agebantur. Adiecta ingens lintrium vis, tricenos qua-

Paullo post pro *Ubiae: vigiles* MS. Guelf. edd. omnes ante Rhen. *ubi et vigiles*. Ern. Sic et Bud. Rhenanus scite et tacite *Ubiae* dedit.

Intermisso signo et vocibus. Lege *vicibus*, scil. vigiliarum. Sic Hist. 2, 29, *vices castrorum intermittere sine sono tubae:* apposite omnino. Plura supra notamus ad Hist. 1, 85. Germ. 26: *Agri pro numero cultorum ab universis per vices occupantur*, quem locum, reponendo *per vices*, male sollicitabant, recte a Gronovio assertum et a Colero. Heins.

Praetoriam triremem. MS. Agr. (et Reg. Lall.) ed. pr. *biremem*. (Bud. *triremem*.) Post Rhenanus *flumine Luppia* se restituisse ait e lectione MS. Bod. *flumine impia*, quod et in Guelf. ed. Put. unde factum in ed. Ber. *impio*. Sed ante issm ed. pr. plane *Lupia*. Pro *donum* porro ed. Puteol. Ber. (Alc.) *domium*. (Correxit Rhen. e Bud.) In ed. pr. nihil est nisi *flumine Lupia detraxit*. Ern.

Civilem cupido incessit. Flor. *C. c. invasi incessi*. Unde Pichena corrigit *C. c. inanis incessit*: frustra. *Invasit* fuit glossa τοῦ *incessit*: eaque antiquitus in textum venit: aut, quum fluctuarent libri inter utrumque verbum, librarius utrumque posuit, ut et alibi factum in Tacito. V. ad H. 2, 1; 3, 13, et centies in aliis. V. Drakenb. ad Liv. 3, 44, et quos ibi laudat. Etiam ed. pr. *cupido invasit, cessit*. In seqq. *biremium, quaeque* etc. est clarum testimonium, biremes, triremes etc. ordinibus remigum censeri. Ern. Veram Flor. lectionem e Pichena initio notae restitui. Bud. habet *invasi incessit*. Heins. e MS. Spinae dat *invasit*.

Complet, quod bir. Bud. *et quod bir.* quod se recepisse ait Rhen. sed in textu non legitur.

Quaeque simpl. ord. ageb. Graece *moneres*. Liv. 38, 38.

Adiecta ingens lintrium vis. Locum vitiatum et mutilum correxi et auxi e Vatic. qui sic: *Armamenta liburnicis solite et simul capte lintres sagulis versicoloribus haut indecore pro telis iuvabantur*. Hegesippi verba commode adtexam et corrigam 2, 9, de Rheno: *Itaque iam non copiis Germanorum repletur, sed*

dragenosque ferentium; armamenta liburnicis solita: et simul aptae lintres sagulis versicoloribus haud indecore pro velis iuvabantur. Spatium velut aequoris electum, quo Mosae fluminis os amnem Rhenum Oce-

Romanorum liburnis. Vetus lectio, *copolis Germanorum:* quae recta est, sive *caupulis:* et cape exiguas illas lintres. Quam vocem Agellio 10, 25. etiam restituimus in Electis 1, 7. At hic insignis locus tunc me fugit. Lips. Locus hic in omnibus libris mire corruptus, ut frustra eius correctio tentari videatur. MS. Flor. *tricenos quadragenosque set armamenta liburnicis solita.* Omninoque in accusativis numerorum consentiunt Reg. (Bud.) Guelf. Agr. ed. pr. omnesque ante Lipsium, qui *tricenis quadragenisque* induxit, utrum e Vat. an e superiore aliqua mihi non visa editione, nescio: sed hoc videtur. Itaque accusativi haud dubie tenendi. Post *fere* s. *ferre* MSS. Reg. Agr. ed. pr. ita tamen, ut in isto *armamenta:* in illo *armatos*, in hac *arma* sequatur. *Liburnicae* solus cod. Agr. at *solitae* praeter ipsum iidem libri. Edd. ceterae ante Rhen. MS. Guelf. *liburnicas soli*, at Rhen. *liburnicas olim.* Unde sana probabilis fit lectio MS. Agr. quam Ryckius in textum recepit: *tricenos quadragenosque ferre armatos liburnicae solitae.* Reliqua scriptura cod. Vaticani *et simul* etc. itidem est in ed. pr. *pro telis* etiam MSS. Reg. Agr. at ceterae edd. et scr. tantum *haud indecore pro velis iuvabant*, omissis praecedentibus in hodie vulgato *sex* vocibus. Sed nihil attinet laborare in loco sine melioribus libris insanabili. Ern. Bud. *tricenos quadrigenosque seu armente taliburni is soli haud* etc. in quo nil boni, nisi quod accusativos habeat ab initio. In seq. lineam totam omissam, clare patet. Particula seu in Flor. exprimitur per *set*, in aliis per *fere* vel *ferre*. Hinc Bip. effingunt *ferentium*, et locum ita concinnant, ut ego posui. Recepi autem ideo, quod proxime ad Flor. accedit, etsi non negem, Ryckianam lectionem e cod. Agr. commodum sensum dare, eamque admisit Lall. Contra Brot. vulgatum servat: *tricenis quadragenisque armamenta liburnicis solita;* intelligit quippe eum Huetio, XXX. vel XL. ex illis lintribus armatas fuisse in modum liburnicarum. Ita locum quoque gallice reddidit Dotteville. Porro pro *captae lintres* Bip. reponunt *aptae*, quod et mihi videtur aptius, ut A. 2, 6. Demum Bud. *pro velis iuvabantur.*

Tricenos quadragenosque se et armamenta. Sic MS. cod. Flor. Forte *triceno quadragenoque quaeque remo, sed et armamenta.* Heins.

Spatium velut aequoris electum. Electum MS. Guelf. ed. pr. ceterae ante Rhen. quo alludit etiam Flor. lectio *eiectum;* idque restituit Pich. quum a Rhenano inde fuisset *captum* e MS. Bud. in quo *ceptum.* Ern.

Quo Mosae fluminis amnem Rhenus O. a. Probe, nec improbe in libris quibusdam, *Mosae fluminis os amnem Rhenum.* Res quidem ipsa eadem, aliter elata. Lips. *Quo Mos.* MSS. et edd. ante Rhen. qui dedit *ubi* e Bud. in quo *ut* erat. Illud restituit Pichena. Lectio a Lipsio laudata est in Flor. Reg. Agr. (at Reg. Lall.) ed. pr. et congruit cum

ano adfundit. Caussa instruendae classis, super insitam genti vanitatem, ut eo terrore commeatus Gallia adventantes interciperent. Cerialis miraculo magis, quam metu, direxit classem, numero imparem, usu remigum, gubernatorum arte, navium magnitudine potiorem. His flumen secundum; illi vento agebantur. Sic praevecti, tentato levium telorum iactu, dirimuntur. Civilis, nihil ultra ausus, trans Rhenum concessit. Cerialis, insulam Batavorum hostiliter populatus, agros villasque Civilis intactos, nota arte ducum, sinebat: cum interim, flexu autumni et crebris per hie-

alio loco Taciti de Rheni cursu, Ann. 2, 6, unde hanc potius secutus sum, ut etiam I. Gron. fecit. Praeterea ed. pr. (item e Bud. et Reg. Lall.) *effundit.* Ern. Bud. male, *ut mos est fluminis amnem* etc. non, ut Rhen. refert, *ut Mosae.* Quod ad *os fluminis*, cf. c. 7, et Liv. 22, 19.

Miraculo magis, quam metu. Magis, quia mirabatur, Civilem hoc audere, quam quod timeret. Nam revera Romanis hic peritissimis nihil periculi: et nondum Batavi in mari aut aquis, quales nunc miramur. Lips. Bip. exponunt sic: magis ut mirabile fecisse videretur hostibus, quam eos metuens, coniectantque leg. *metui.*

Magnitudine potiorem. Hic desinit textus huius libri in ed. pr. Ern.

His flumen secundum. Edd. ante Pich. *is flumine secundo.* Mox *provecti* edd. ante Rhen. *Praevecti* est praetervecti, ut alibi. Ern. Pich. emendavit e Flor. Sed sic et Bud. *Is* (pro *iis*) *flumen secundum*, quod Rhen. se profitetur recepisse, sed in textu vulg. habet. Dein Bud. *praevecti*, inde Rhen.

Tentato levium t. i. Levium Flor. addit teste Ryckio. Recepere et Bip.

Flexu autumni. Edd. ante Rhen. vitiose *fluxu.* Flexus autumni eleganter posterior eius pars, vergens in hiemem. Unde ducta loquendi forma, docui in Clave Cicer. Mox Flor. *et crebris per hiemem imbribus.* Ern. Recte *flexu autumni* Rhenanus, quum *fluxu* ante legeretur. Sic *flexo in vesperam die* Ann. 1, 16. Sed pluribus mendis inquinatus hic locus: nam cur amnis superfusi nomen non exprimitur? deinde cur *imbres pluviales?* quum aut *imbres* aut *pluvias* satis esset dixisse: deinde *superfusus amnis* pro redundante simpliciter, vix satis latinum videtur. Ne quid moremur, aut suspensum te teneamus, opinor, a Tacito relictum: *cum interim flexu autumni crebrae pluviae: et Vahalis ripis superfusus amnis palustrem humilemque insulam in faciem stagni opplevit.* Singula videamus. *Vahalis amnis* est, qui Batavorum insulam perfluit. Ipse Tacitus Ann. 2, 6: *Insula Batavorum, in quam convenirent, dicta ob faciles appulsus.... Nam Rhenus uno alveo continuus, aut modicas insulas circumveniens apud principium agri Batavi velut in duos amnes dividitur,*

mem imbribus, superfusus amnis palustrem humilemque insulam in faciem stagni opplevit: nec classis, aut

servatque nomen, donec Oceano misceatur: ad Gallicam ripam latior et placidior adfluens adverso cognomento Vahalem adcolae dicunt. Infra c. 26: *Petito colloquio scinditur Nabaliae fluminis pons, in cuius abrupta progressi duces*: ubi Lipsius et ante Lipsium Rhenanus *Vahalis fluminis pons*: an *navalis Vahali pons?* De Batavis Hist. 4, 12: *Batavi, donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum seditione domestica pulsi extrema Gallicanae orae vacua cultoribus, simulque insulam inter vada sitam occupavere, quam mare Oceanum a fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit*: qui et ipse locus est vexatissimus: ubi monet Lipsius, in nonnullis codicibus legi, *insulam vocatam sitam*, vel *vacasitam*, vel *invatn sitam*. Unde ille, sed dubie, *insulam Vahali assitam*. Rhenanus, quod in Budensi libro invenisset *invata sitam*, *sub vada sitam* castigat, Grotius *ex vocasitam vacantem*. Codex Spinae *insulam Vatasitam*. Nam Pichena de Florentino suo tacet. Ego opinabar, *insulam in Vahali sitam occupavere*, vel *insulam inter vada Vahalis sitam*: quod verum est, nisi mavis *insulam Bataviae assitam*. Sed alterum verius, at ita conieceram, antequam Lipsiana coniectura mihi liqueret: in sequentibus malo, *cui mare Oceanum frontem, Rhenus amnis tergum ac latera, circumluit*: sed ad rem: *superfundi ripis*, ut *superfunditur adiacentibus amnis* supra c. 14. *Addiderat Civilis aliquam in Rhenum molem, cuius obiectu revolutus amnis adiacentibus superfunderetur.* Ann. 13, 55: *potius mare superfunderent, adversus terrarum ereptores*: quo loco vulgatum posse ferri, nec *ripis* opus esse, utcunque apparet: sed vera forsan lectio: *quum interim flexu autumni crebrae vis pluviae, et alveos imbribus superfusus amnis*: habet enim Rhenus duos alveos, quorum alter Vahalis dictus. Vid. Ann. 2, 6, sic Epicedio Drusi v. 226: *Vix capit adiectas alveus altus aquas.* Ovid. Met. 8, 558: *dum tenues capiat suus alveus undas. Per ora et alveos fluminum* Ann. 2, 5. Possis etiam, *flexu autumni, ut crebri pluvia alveo imbrium vi superfusus amnis*: nisi mavis, *crebrae pluviae: et altus imbribus ac superfusus amnis*: *altius* pro *altus* saepe apud Valerium Max. Vid. Pighius ad 3, 4, 4: *quem super notas aluere ripas* Horatio 4, 2, 6: vel legendum *crebra diluvia et ripis imbrium vi superfusus amnis*; Plinius epist. 8, 17. *Num istic quoque immite et turbidum caelum: hic assiduae tempestates et crebra diluvia. Tiberis alveum excessit, et demissioribus ripis alte superfunditur*: vide reliqua: *imbrium vis* ut Ann. 6, 37. *Euphraten nulla imbrium vi, sponte et immensum adtolli: vis aquarum prorumpens* Ann. 12, 57. *vis fluminis* Ann. 2, 17. Ovidius de Eveno fluvio Met. 9, 104; *nimbis et hiemalibus auctus.* Ap. Suet. Aug. 72, legendum *assiduo imbre hiemaret*, non *in urbe*, quod praecessit. Heins. *Flexu* Rhen. e Bud. Sic A. 1, 16, *flexo in vesperam die.* Cic. pro Coelio 31: *In hoc flexu quasi aetatis.* Mox et Reg. Lall. *per hiemem*, quod rectius. Recepere et Bip. Cf. et A. 4, 25.

Nec classis aderat. Nempe di-

commeatus aderant: castraque in plano sita, vi fluminis differebantur.

24. « Potuisse tunc opprimi legiones, et voluisse Germanos, sed dolo a se flexos, » imputavit Civilis. Neque abhorret vero, quando paucis post diebus deditio insecuta est. Nam Cerialis per occultos nuntios « Batavis pacem, Civili veniam, » ostentans, Veledam, propinquosque monebat, « fortunam belli, tot cladibus adversam, opportuno erga populum romanum merito mutare. Caesos Treveros, receptos Ubios, ereptam Batavis patriam: neque aliud Civilis amicitia paratum, quam vulnera, fugas, luctus: exsulem eum et extorrem recipientibus oneri: et satis peccavisse, quod totiens Rhenum transcenderint: si quid ultra moliantur, inde iniuriam et culpam, hinc ultionem et Deos fore. »

25. Miscebantur minis promissa: et, concussa Transrhenanorum fide, inter Batavos quoque sermones orti: « non prorogandam ultra ruinam; nec posse ab una natione totius orbis servitium depelli: quid perfectum caede et incendiis legionum, nisi ut plures validioresque accirentur? Si Vespasiano bellum navaverint, Vespasianum rerum potiri; sin populum romanum armis provocent, quotam partem generis humani Batavos esse? respicerent Raetos, Noricosque, et ceterorum onera sociorum: sibi non tributa, sed virtutem et

missa, quum plana Batavorum loca populandi caussa peteret. Mox *deferebantur* MS. Guelf. edd. ante Rhen. male. Ern. Is e Bud. correxit.

Monebat.... mutare. Malim *mutarent:* sic *mutare fortunam* alibi: *mutare fidem* Ann. 4, 47. Heiss.

Neque aliud.... paratum. Hic *paratum* edidi e Guelf. pro vulg. *peractum*, quod hic alienum. Saepe illa verba confusa scimus. Imitatus est Brot. Ern. Et Lall. item Bip. *Paratum* habet etiam Bud. quod miror a Rhen. neglectum. In aliis contra Bud. hic peccat, sic in seq. *profectum* pro *perfectum*: *fures* pro *plures*: *vocent* pro *provocent.*

Et ceterorum etc. Copulam, ab Alciato omissam, e Bud. restituit Rhen.

Virtutes et viros. Rhenanum au-

viros indici: proximum id libertati: et, si dominorum electio sit, honestius principes Romanorum, quam Germanorum feminas tolerari: » haec vulgus. Proceres: « atrociore Civilis rabie semet in arma trusos: illum domesticis malis excidium gentis opposuisse: tunc infensos Batavis Deos, cum obsiderentur legiones, interficerentur legati, bellum uni necessarium, ferale ipsis sumeretur. Ventum ad extrema, ni resipiscere incipiant, et noxii capitis poena poenitentiam fateantur. »

26. Non fefellit Civilem ea inclinatio, et praevenire statuit: super taedium malorum, etiam spe vitae, quae plerumque magnos animos infringit. Petito colloquio, scinditur Nabaliae fluminis pons: in cuius abrupta pro-

diebam corrigentem *iuventutem et viros*: nunc magis cum Flor. legam *virtutem*: id est bellicum ab iis robur exigi, non pecuniam aut opes. Lips. Sic Flor. Picenae liber: ante *virtutes*, unde *iuventutem* Rhenanus, alii alia. Opinor *sed virtutem, ut viris indici*: quid per virtutem intelligat, iam supra 4, 12, exposuerat, *nec opibus Romanis societateve validiorum attriti, viros tantum armaque imperio ministrant*. Sic alia scribenda sunt; nam codex Spinae, *societateve aliorum*: vulgo *societate validiorum*. De Morib. Germ. 29: *Omnium harum gentium praecipui Batavi.... Manet honos et societatis antiquae insigne, nam nec tributis contemnuntur* (lege *conteruntur*) *nec publicanus atterit: exempti oneribus et collocationibus, et tantum in usum proeliorum sepositi, velut tela et arma*. Heins. Bud. *virtutes*. Muretus et Acid. eiiciendas putabant duas voces *virtutem et*. Mox *Germ. feminas*: intellige Veledam similesque. Cf. 4, 61.

Proceres: atrociore Civilis rabie. Legendum, *proceres atrociora: Civilis rabie semet in arma trusos.*

Nabaliae fluminis. Nusquam id fluminis in hoc tractu. An oppidum eo nomine? Quod Iunio Hadriano videtur, legitque *Navaliae*: et urbem Campos ita indigitat, ad amnum hodie australem, Ptolemaeo parum firmiter innixus. Ego ambigo, ne *Vahalis* corrigendum sit. Pontem quidem aliquem coeptum a Romanis paullo supra legas, sed Batavoduri: de quo haec non vane intelligas, nisi quod Batavodurum ad Rhenum fuisse volunt, quos arguat hic locus. Lips. Idem visum ante Rhenano (quia in Bud. *flabalie*). Aliis aliter: quae commemorare, quum incerta sint omnia, nihil refert. Ern. *Vahalis* hic locum habere nequit. Civilis in Transrhenanam concesserat; Cerialis agebat in Batavis. Cluverius G. A. 3, 17, et Alting. t. 1, p. 67, intelligunt alveum Rheni, qui vulgo fossa Drusi, qua Isala Rheno committitur.

gressi duces: et Civilis ita coepit: « si apud Vitellii legatum defenderer, neque facto meo venia, neque dictis fides, debebatur. Cuncta inter nos inimica, hostilia, ab illo coepta, a me aucta erant. Erga Vespasianum vetus mihi observantia: et, cum privatus esset, amici vocabamur. Hoc Primo Antonio notum, cuius epistolis ad bellum accitus sum, ne germanicae legiones, et gallica iuventus Alpes transcenderet. Quae Antonius epistolis, Hordeonius Flaccus praesens monebat, arma in Germania movi, quae Mucianus in Syria, Aponius in Moesia, Flavianus in Pannonia. »

Pontanus *Navam* volebat, sed ea nimis a castris Romanis remota. Cellarius nil definit 2, 3, 19.

Et Civilis ita coepit. Coniunctionem e Flor. praefixit Pich. Bud. non habet.

Et quum privatus esset. De hoc loco sensit Sidonius in Epistolis 4, 14: *Caius Tacitus e maioribus unus tuis, sub verbis cuiusdam Germanici ducis in historia sua retulit: cum Vespasiano mihi vetus amicitia, et, dum privatus esset, amici vocabamur.* Lips.

Quae Antonius epistolis. Epistolis e Flor. edidit Pichena. Ante edd. omnes *absens.* Mox in ed. Rhen. vitio operarum factum *movebat:* id fideliter ab omnibus conservatum usque ad Pichenam; qui a Flor. admonitus, correxit. Ern. *Absens* glossae debetur. Bud. ita: *Quae Antonius praesens monebat*, omissis intermediis. Cum hoc loco conferri meretur 4, 13.

Fabianus. Lego *Flavianus.* Lips. Consentit Florent. (et Bud.) unde edidit Pichena. Ern. Bud. in fine male *in Parma.*

VOLVMINIS TERTII FINIS.